Nu se împrumută acasă.

DUNĂREA

de la Orşova la Mare

ŞI

COASTELE MĂREI

de la Varna la Cetatea Albă

„Le centre de gravité du monde n'est ni sur l'Elbe, ni sur l'Adige; il est là-bas aux frontières de l'Europe, sur le Danube."

Le Prince de Talleyrand.

Biblioteca Documentară
Piatra Neamț
Regiunea Bacău
8690

GALAȚI
26, TIPO-LITOGRAFIA G. BĂLĂȘESCU, STRADA MARE 26.

DREPTURILE RESERVATE

K.IV.
1054

Nu se împrumută acasă.

Domnieĭ-Sale

Domnului

Colonel Nicolae Demetrescu-Măican

Comandantul Flotilleĭ

cu cel maĭ profund respect

Se dedică acéstă lucrare

din partea

Autorului.

Acéstă *colecțiune de note*, mai mult militare, asupra *Dunării de jos și a cóstelor Mării-Negre* ce 'i învecinez gurile, este destinată oficerilor armatei nóstre. Convins de bunătatea cu care o vor întimpina, îndrăsnesc a o presinta bine-voitórei Lor apreciări cu sincera dorință de a le fi folositóre. Nenumératele isvóre, streine și naționale, de cari m'am servit, sunt de față spre a'i convinge, atât de importanța faptelor ce espun cât și de autoritatea scriitorilor de cari m'am ajutat, și cărora, cred a'mi împlini o imperiósă datorie, înainte de a intra în materie, arătând călduróse mulțumiri acelora cari trăiesc, cum și a invoca un adânc respect și bine-cuvîntare memoriei acelor cari nu mai sunt.

CELE DOĂ NUME

DUNĂREA și MAREA NÉGRĂ

CELE DOĂ NUME

DUNĂREA și MAREA NEAGRĂ

A. NUMELE DUNĂREĬ.

Numele de astădĭ ale Dunăreĭ sunt.

Danube, la Francesĭ; *Véritable mer en marche vers l'Orient* [1]); — *Chemin de la civilisation et de l'industrie* [2]);

Danubio, la Italienĭ și Levantinĭ;

Donau, la Germanĭ; *der Sonnenbrotzer der Alten* [3]) *infruntătorul sŏreluĭ* (în inţelesul probabil, ca resistând puterei de al seca); *schönen blauen Donau, frumósa Dunăre albastră*;

Dunai saŭ **Дунавъ**, *Dunaj, Dunej, Dunawo, Donau, Dŭna, Dünez*, etc., la Slavĭ [4]);

Duna, la Ungurĭ; *Szŏke Duna, blonda saŭ bălana Dunăre* [5]);

Tuna, la Turcĭ;

Danube, la Englesĭ; etc.

Fluviul Dunărea, drumul de rondă al Romănieĭ [6]), a purtat, la diferite popóre și în diferite timpurĭ, diverse nume:

Fenicianiĭ, „principiĭ mărei și aĭ pămêntuluĭ“ cum 'ĭ numiaŭ profeţiĭ evreĭ [7]), fură ceĭ d'âncăĭ cari cunoscură acest fluviu la gurile sale. Eĭ 'l numiră *Phison* [8]). Aședarea, mărirea și decadența coloniilor feniciane, pe cóstele Nord-Westice ale Pontuluĭ, sunt puţin cunoscute; de și urmele presenţeĭ lor sunt netăgăduite, și cu tóte că eĭ fundaseră pe aci tot atât de multe coloniĭ ca și în celel-alte locurĭ unde se stabiliseră. Timpul strălucirii comerciuluĭ lor, în acéstă regiune, fu către anul 1000 în. de Christ, în Epoca numita a *Bronzuluĭ*.

Mulţĭ comentatorĭ dederă, adese, acestuĭ fluviŭ numele de *sacru*, fie din causa mărimeĭ sale, fie din acea a respectuluĭ ce ceĭ vechĭ aveaŭ pentru el. (a)

Cel d'âncăiŭ nume *sigur*, ce găsim că a purtat Dunărea, fu acel de *Istros*:

Hésiod, care trăia noă secule in. de Chr., este cel d'âncăiŭ scriitor care 'l presintă sub acest nume; el 'l arată, în acea epocă, ca cel maĭ mare rîŭ al Europeĭ, dându-ĭ adesea epitetul de *frumosul curent*.

Tot sub numele de *Istros*, 'l găsim la toţĭ scriitorĭĭ vechĭ, luându-l și eĭ, probabil, din gura popórelor ce locuiaŭ ţermurile Dunăreĭ de jos.

Herodot, supranumit *Părintele Istorieĭ*, care visitase acest fluviŭ la gurele sale, 'l menţionédă de maĭ multe orĭ în scrierile sale.

Romanĭĭ latinisară numele grec, făcêndu-l *Ister*, și 'l conservară în vorbă saŭ scrierile

1) Pelletan; 2) Mery; 3) Heksch, *Donau-Album*; 4) Maniu B. *Disertatione istorico-critică*; 5) *Donau-Album*; 6) Saint Marc de Girardin.

7) Isaïa, XXIII, 8; Ezechil XXVI, 16.

8) Cesar Bolliak, *Topographie de la Roumanie*. Paris 1852

a) Pilote de la Mer Noire. Cote d'Europe.

lor, or de câte orĭ voiaŭ a înţelege, prin el, *Dunărea de jos.*

Prin progresul comerciuluĭ şi al cucerireĭ, eĭ găsiră şi inprumutară din gura naturalilor regiuneĭ superióre a Dunăreĭ, un nou nume *Danubius*. La început 'l întrebuinţară pentru a caracterisa *numaĭ regiunea superióră* a acestuĭ rîŭ.

Cesar este primul scriitor latin, ce presintă acest nume. [9])

Denis, din Halicarnas, scriitor grec, contimporan luĭ August, 'l numeşte *fluviul cu cinci guriĭ.* [10])

Se pretinde că forma corectă a acestuĭ nume ar fi *Danubius*, din grecescul Δανούβίος, [11]) şi acéstă idee pare cu atât maĭ sigură cu cât o piatră găsită la Donau-Eschinghen, evidenteadă că acest rîŭ, chiar pe la anul fundăreĭ Romeĭ 954 (201 d. Chr.), purta numele de *Danuvius.* [12])

Despre originele principalelor nume ale Dunăreĭ.

Originea numeluĭ grec *Istros* :

„Istoricul got Jornandès (Episcopul Raveneĭ), scriitor în latineşte în al VI-lea secol, pretinde că vorba *Istros* este bessică [13]) ; alţiĭ pretind că *ea* ar fi thracică ; Şafaric şi Cuno, pretind a fi un nume cu totul slavic : caracteristica limbeĭ slave, adaog eĭ, fiind introducerea luĭ *t* între *s* şi *r.*—Sunt filologĭ cari admit pe *stru* ca rădăcină primitivă (din zendicul *thru*, a curge) ; în or ce cas, acéstă idee este controversată.“

La rigóre, fie-care póte a crede cuvîntul *Istros* ca derivând din unul din următórele sorginţĭ :

„1⁰), Din rădăcina samscrită : *sru, srav-â-mi*, a *curge* : *srav-a-s, srav-ant-i, srô-t-as, rîŭ.*

2⁰), Din grecescul : ῥυ, σρυ, ῥέ-ω, a curge ;
ῥε-ος, ῥό-ο-ς, ῥεῦ-μα, riŭ

3⁰), Din Liteanul *srav-j-u a curge ;*
srov-é cursóre de apă ;

4⁰), Din vechia slavă : *s-t-ru-ja, fluentum ;*
o-s-t-rov, insulă ;

5⁰), Din vechiul-iric : *sruth, rîŭ ;* etc. [14]).

Or cum, introducerea luĭ τ, nu ar fi caracteristica limbeĭ slave, de óre ce :

1) τ, se găsesşte deja, afară din numele Ἴστρος, in Στρό-μον şi Στρόμι (in Thracia), in Στρομονιον (in Macedonia).

2) Limbele germanice aŭ de o potrivă *str* in : *strau-mez, strôm, strom, rîŭ.* [15])“

De la Cesar, şi maĭ cu sémă de la Strabon, sub Tiberiu, Dunărea romană începu a avea doă nume :

Sub August, Ovidiu, în unul din versurile sale, dice : «Este o veche urbe, tare prin zid „şi prin posiţiune, aprópe de ţermul *Istruluĭ*, celuĭ cu doă nume.“ [16])

Strabon dice : «Cursul superior al fluviuluĭ „*până la cataracte* purta numele de *Danu-„bius*, şi curge *principalmente* prin ţara Da-„cilor ; cursul inferior, pênă la Pontul Euxin, şi pênă în *vecinătatea Geţilor*, este numit *Istros.*“ [17])

Danubius şi *Ister*, ereaŭ numele celor doă regiunĭ ale fluviuluĭ, despărţite prin *cataracte.* Unĭĭ înţelegeaŭ prin acéstă espresiune *Pórta de fer ;* alţiĭ o identificĭ cu espresiunea *colpul* [18]) din Herodot, şi înţelegênd prin *ele, îndoitura Dunăreĭ cuprinsă între Cerna şi Izlaz*, conchid de aci, că numele *Istros* era de la gură pênă la Izlaz, la gura Oltuluĭ, saŭ cel mult pênă maĭ la apus, aprópe de Vidin, lângă insula Canapa, or Bogdan, unde începe întâiul cot, la vale de munţĭ, şi numaĭ de acolo în sus se numia *Danubius.*

Ptolomeŭ, geograful alesandrin, pretinde că numele *Istros* era dat Dunăreĭ de la *Axiopolis, la vale.*

Vechiul Axiopolis este Rasova de astadĭ.

9) Cesar, *De Belo Gallico*, VI 24.
10) Pilote de la Mer Noir. Cote d'Europe. p. 47 notes
11) Müllendorf.
12) A. v. Heksch. *Die Donau.*
13) *Bessiĭ*, era un popor ce locuia óre când în Bessarabia de astădĭ ; şi care (Hoffmann *Dictionario.* cit. de Şincai p. 70) locuise óre când în Thracia ; trecênd apoĭ Dunărea se aşedase la Sudul Bessarabieĭ de astădĭ. De la numele lor pare a se fi numit şi ţérra.
14) Gr. Tocilescu *Dacia înainte de Romanĭ.*
15) idem
16) Ovid *Ponticele*, I. VIII. v. 11. (ap. Hasdeu).
17) Strabon. *Geograph* VII, III. § 13 (ap. Larousse).
18) De şi Κολπος însemnédă *golf.*

Bouillet însă [19]) crede că acest oraș roman ar fi esistat pe locul unde astăḑi se află Galații. In casul când acéstă asertiune ar fi sigură, Dunărea se numea *Istros*, de la gura Siretului la vale; altfel ḑis. *acest cuvînt* era acelaș lucru cu *Pósta Dunărei*.

Un scriitor din al VI-lea secol d. Chr. [20]) pretinde că Dunărea se numia *Istros* de la gurĭ *pênă la Sirmiu*, în Panonia; din dreptul Thraciei însă, adaogă el, indigenii nu'ĭ mai dau numele de Istros, ci acel de *Danubius*, care ar însemna *aducĕtor de norĭ*: din causa umeḑeleĭ ce produce acest fluviŭ, cerul d'asupra sa fiind *în tot d'auna încărcat de norĭ* și ploă des.

Originea numeluĭ latin *Danubius*, are diferite esplicațiunĭ:

Geograful Etienne, pretinde că Sciții numiaŭ acest fluviŭ *Matoas* (în limba scitică, acéstă espresiune represintă idea de *inofensiv)* și 'ĭ dedeau acest nume pentru că eĭ treceaŭ prea adesea Dunărea fără pericol; însă, adaogă el, o dată eĭ făcênd óre-carĭ perderĭ traversându-l, 'l numirĭ de atuncĭ *Danubis*, adică *autorul pĕcatuluĭ, al rĕuluĭ*; și din aceasta ar deriva vorba latină *Danubius*.

Unul din ceĭ mai savanți prelați din evul mediu, Isidor, pretinde că numele *Danubius* 'ĭ ar veni din causa mareĭ cantități de zapadă, care topindu-se mărește acest fluviŭ: ca cum 'ĭ ar fi ḑis *Da-nivius* [21]).

Danubius, pare a avea o origină galo-romană [a]): Acéstă vorbă, se desface în doă rădĕcinĭ *Danu* și *us*. *Danu*, *Dan* saŭ *Tan* nu póte avea, în înțelesul etimologic și pentru idiomele latino-romane, altă însemnare de cât de *rîu, apă*.

Espresiunea *Dan* saŭ *tan*, esista în tipul indo-european înainte de a esista slaviĭ, d. e. in *Danaus (Dan-aus)*, *Danaide (Dan-a-ide)*, *Tantalus (Tan-talus)*.

Tan e silabă inițială la mai multe cuvinte latino-romane, *semnificătóre de rîurĭ* în Italia, pe unde in nici un timp nu a pătruns slaviĭ, s. e. *Tanaro (Tana-ro)*, în Piemont. Asemenea în mai multe vorbe însemnătóre de isvóre: *fontana (fon-tana)*, *fontanela (fon-tane-la)*.

Us saŭ *is, ius*, aŭ analogie cu *Isus* (urbe în Cilicia).

Isou, în limba galo-latină, însémnă *isvor, isvorîre, rîŭ*; ca și *is, vis apă curgĕtóre* [22]).

Numele *Danubius* era dat câte o dată și altor rîurĭ, s. e, Donuluĭ; alte orĭ chiar Niprului saŭ *Dunapris* [23]).

Wachter, apropie acéstă vorbă de celtica *Don, apă*. El pretinde că acest fluviŭ fusese numit astfel ca și *Donul*, fluviu al Sciției; ca și *Dwina*, fluviu al Livonieĭ.

Emitând acéstă părere, Wachter, pare a se apropia de realitate, probat prin aceia că în samscrita *dhuni*, însemnéḑă *rîuleț*. cu acelaș înțeles ca vorba celtică de care vorbește Wachter, și cu acelaș înțeles ca oseta *don, don, rîuleț, apă*, derivând din rădăcina *dhu, dhû, a agita, a mișca*; și e probabil că acestor cuvinte trebuesc ratașiate numele *Dunărei, Donuluĭ* și *Dwineĭ*. [24]).

Se mai pretinde că numele *Danubius* ar deriva din fragmentele slave: *Dan* și *huby, purtător* de *inundațiunĭ* [25]).

Cât despre espresiunele *Danube* la franceḑi, *Danubio* la italianĭ, nu mai rĕmâne nicĭ o îndoială, că ele deriv, ca și englesa *Danube, ca și acelea ale tutulor limbelor neo-latine*, din *Danubius* latin.

Istoricul armean, Moise de Khoren (400 d. Chr.) numește Dunărea, *Tanup*.

19) *Dictionnaire d'historie et de géographie*

20) Ion Laurentius (supranumit Lydus, după patria sa) 511 d. Chr., în cartea sa *Despre magistraturele republicei romane*, comentând opera luĭ Samonic (al II-lea secol) *Despre felurite întrebărĭ* (dedicată luĭ Dioclețian și Galeriu cel bătrân). *Lydus opera* Paris 1812 Cartea III-a Cap. XXXII, p. 206-209 (cit. de D. A. Papadopol-Calimah).

21) Larousse. *Dictionnaire universel.*

a) După academianul B. Maniu; op. cit.

22) ibid. op. cit.

23) ibid. p. 455.

24) Larousse op. cit.

25) Dancovsky (ap. Heksch).

In evul mediu toţĭ Slaviĭ numiaŭ acest fluviu *Joza*, [26]); nume ce aŭ rĕmas astăḑĭ şi la ómenĭ saŭ familiĭ, maĭ cu sémă în Serbia.

Originea numeluĭ german *Donau*, se crede a proveni:

1) După uniĭ, din cuvêntul *Don*, *cantitate de materiĭ pămêntóse* reunite, ce aduce acest rîŭ.

2) După alţiĭ, din *thon*, *lut*, natura generală a ţermurilor sale: saŭ

3) Din *Tanne*, *brad*, şi *aŭ apă*: pentru că se credea că acest rîŭ isvorĕşte din pămênt de lângă un mare brad; saŭ

4) Din *Don aw*, *apă adâncă*: saŭ

5) Din *Do avv*, *doă ape*; Dunărea formându-se, după cum se credea la început, din doă ape (astăḑĭ însĕ sĕ ştie că rîul este format din unirea a treĭ ape); saŭ

6) Din vorbele celtice *Do-na*, *doă rîuleţe* [27]); saŭ

7) De la *Abenow* saŭ *Abnoba* [28]), în Suabia, locul unde isvorĕşte Dunărea şi că adăogând articolul femenin german *die*, fluviul s'a numit *Die abnaw*, şi prin contracţiune *Danaw*, saŭ *Donaw*, saŭ *Donau*; cum, în adevĕr, germaniĭ 'l numesc pênă în ḑiua de astăḑĭ [29]).

Originea numeluĭ românesc *Dunăre*.—Eruditul academian, D. B. P. Hasdeu scrie:

„Samonicus, scriitor roman, cu un secol posterior luĭ Trajan şi care poseda pe atuncĭ o bibliotecă de vr'o 60,000 volume, maĭ tot ce se scrisese vre o dată pênă la dênsul, ḑice că traciceşte *Danubius* însémnă *„purtător de norĭ.“*

La albanezĭ, norul se chiamă *re*.

In tóte limbele indo-europene radicala *da* însémnă ideia *a da*, de unde o formă participală *dan* saŭ *dana*.

Dana-re dând norĭ, iacă dar numele tracic din care Românul a făcut *Dună-re*, şi pe care Samonicus 'l a tradus, cu atât maĭ corect, prin νεφελοφόρος „purtător de norĭ.“ [30])

26) B. Maniu. op. cit.

27) A. v. Heksch *Die Donau* op. cit.

28) Pliniu cel bătrân.

29) Larousse op. cit.

30) In unele limbĭ ariane, s. e. la Celţĭ, primitivul *da*, capĕtă anume înţĕlesul de *a purta* [Hasdeu].

Tot limba albanesă ne esplică de ce Greciĭ, Romaniĭ şi Germaniĭ aŭ terminat numele acestuĭ fluviu prin β, pe care nu 'l aŭ Româniĭ.

Albaneşte *re*, *nor*, admite în unele casurĭ un *v* d'inainte: *vre*; cea ce probéză că nu este de cât o contracţiune din zendicul *awra*, modernul persan *abr*, curdicul *avreh*, tóte acestea însemnând de asemenea *nor* şi producênd la vechiĭ persanĭ un nume propriu 'Αβραδάτας, *dat de norĭ*.

Norul chemându-se albaneşte *re* şi *vre*, Δανούβηος elin, *Danuvius* latin, şi *Donaw* al germanilor, de la cari aŭ imprumutat apoĭ slaviĭ pe *Dunava*, maghiariĭ pe *Duna*, etc., provin din o formă colaterală *Dana-wre*.

Româniĭ însă singurĭ aŭ reţinut pe caracteristicul *re*, în care se cuprinde însă-şĭ cheia enigmeĭ. [31])“

Dacă 'mĭ ar fi permis a mĕ pronunţa: care din tóte aceste părerĭ sémănă cea maĭ nemerită? aş înclina către aceia a D-luĭ Maniu, pentru cuvintele:

1) Numele *Danubius* apare în istoria romană cam la vr'o doă secole şi jumătate după ce Galiĭ locuiseră marginile acestuĭ fluviŭ.

2) Romaniĭ adoptară *acest nume* pentru că, probabil, aŭ găsit în *el* vre o analogie cu vre un cuvênt luat de Galĭ din Italia, cu ocasiunea treceriĭ lor pe acolo, şi păstrându-l cu eĭ, la plecarea spre Asia 'l aŭ lăsat popórelor ce aŭ rĕmas în locul lor. — După cele de maĭ sus, este fórte dificil a crede că Roma singură, ale căreĭ urme de mărire şi cucerire se vĕd în lumea întrégă, *Roma singură* ḑic, să nu fi participat şi ea la onórea de a fi dat, ca cele-alte tóte popóre, un nume Dunăreĭ? şi că acest nume, în general admis şi servind de model, să nu fi avut nicĭ o relaţiune etimologică, dacă nu cu limba romană, cel puţin, prin Galĭ, cu acea a vre unuĭ popor al Italieĭ....

31) P.B. Hasdeu *Ist. Crit. a Românilor* Ed. II-a.

B. NUMELE MĂREĬ NEGRE.

Astădĭ, **Marea négră,** se numeşte ;
La mer Noire, la Francesĭ ;
Black Sea, la Englesĭ ;
Schwartzes Meer, la Austriacĭ şi Germanĭ;
Cernoe more, la Ruşĭ ;
Kara Deniz, [1]) la Turcĭ şi la Tătarĭ ;
Mare Nero, la Italienĭ şi Levantinĭ ;
Pontus Euxinus, la Latinĭ ;
Mavro tallassa, la Elinĭ ;
Svarta-haf [2]) la Scandinavĭ.

Judeiiĭ, din propria lor iniţiativă saŭ învĕţând de la preoţiĭ Egyptuluĭ, fură ceĭ d'întâiĭ carĭ căutară a represinta pe o suprafaţă plană conturul lumeĭ cunoscute ; cu acéstă ocasiune eĭ făcură şi pe acel al mărei Negre. De şi imperfect, eĭ cunoştéu în destul ţermurile sudice ale acesteĭ mărĭ : cât despre mărginele Septentrionale ele eraŭ *nelimitate.* Regiunea Sudică purta numele de *Marea Ascenes*[3]); acea nordică de *marea Întunecată.*

Gradul de civilisaţiune al lumeĭ, *în timpul când termenul Boreal al lumeĭ cunoscute era cóstele sudice ale mărei Negre,* ne arată în destul caracterul de seriositate al hartelor făcute în acea epocă.—Chiar primiĭ geografi greci, aceĭ ca Erotostone, Strabon, Ptolomeiu, etc., dederă acesteĭ mărĭ nisce conture destul de bizare în raport cu acele ale actualităţii. Ce grad de confienţă li sĕ pot acorda? Fostaŭ ele espresiunea realităţiĭ ? saŭ ignorenţa, mărită cu efectul căldurelor zoneĭ *toride* asupra caracterelor popórelor, 'şĭ avu şi ea partea sa de influenţă în traseul conturelor mărei Negre din acea epocă ? *]

---

1) Formaleoni. *Histoire philosophique et politique du Commerce. de la Navigation et des Colonies des anciens dans la mer Noire.* Traduit de l'Italien par le Chevalier *d'Henin,* officier de Dragons, et chargé des affaires de S. M. T. C., près de la République de Venise. Venise 1789 Tome I pag. 211.

2) B. P. Hasdeu op. cit.

3) Fosta vre o relaţiune între acest nume şi acel [posterior] de *Axenos ?*

*] *Vechia întindere a mărei Negre,* după tradiţionalele cunoştinţe[1]] ce ne aŭ lăsat vechiĭ istoricĭ şi geografĭ, grecĭ şi latinĭ, asupra întinderiĭ mărei Negre, ea trebuia a se fi confundat cu marea de Azov, marea Caspică şi marea saŭ lacul Aral, şi a acoperit prin urmare imensele câmpiĭ situate între şi dincolo de aceste mărĭ, adică Crimea, Taurida, Georgia, în fine ţinuturile de la Nordul Kubanuluĭ, de la Estul Caucasuluĭ, aprópe de Volga şi tótă ţara ce forma litoralul mărei Caspice şi al mărei Aral, cuprinse între acestea şi pustiurile Manietuluĭ şi ale Embeĭ. Esamenul acestor ţinuturĭ justifică acéstă tradiţiune istorică, şi inspecţiunea naturei solului nu lasă nicĭ o îndoială asupra şederiĭ ce apele aŭ făcut aci.

După aceleaşĭ tradiţiunĭ şi probabilităţĭ, munţiĭ ceĭ înalţĭ aĭ cósteĭ merdionale aĭ Crimeeĭ, formaŭ atunci o insulă în mijlocul Pontuluĭ Euxin, şi lanţul Caucasuluĭ cu tótă Circasia, o peninsulă considerabilă. Asia Mică, câte-va părţĭ ale Rumelieĭ şi ale Bulgarieĭ, maĭ cu sémă muntele Hoemul, aŭ presintat mărei Negre în tot-d'auna o barieră de netrecut care, cu tóte secolile scurse de atunci, nu a trebuit a suferi de cât prea puţine schimbărĭ, chiar în urma rupturei Bosphoruluĭ Tracic, şi al evacuaţiunei apelor ce resultă din acésta. Epoca acestuĭ mare cataclism, care se perde în nóptea timpurilor, fu fără îndoială aceia a unuia din acele potópe carĭ sbuciumară Tracia, Grecia şi tóte ţerile situate la Meadă-ţi de Pontul Euxin saŭ marea Neagră, şi a căreĭ tradiţiune a trecut de la fabulă în istoria greacă, sub numele de potopul luĭ Ogygès [2]] şi potopul luĭ Deucalion, [3]] etc.

Or cum însă, reduse de un lung numĕr de secole la o fórte mică întindere, comparativamente, marea Neagră şi marea de Azoff aŭ vĕdut încă acéstă întindere maĭ diminuându-se, şi ţermurile lor schimbând puţin câte puţin de aspect şi de forme, prin aterisările marilor fluviĭ carĭ se arunc în ele, precum Dunărea, Dnistrul, Dniprul, Donul, etc., şi prin depositele încetişóre ale nenumăratelor micĭ rîuleţe şi cursurĭ de apă carĭ se vĕrs în aceste mărĭ. Forţa valurilor opusă curentuluĭ, în aceste fluviĭ, a rîdicat *bare,* carĭ formeă *limanurile* ce se vĕd la îmbucătura maĭ multora din ele. Este dar prea admisibil, că *o mare parte* din forme, contururĭ saŭ sinuosităţĭ, date de ceĭ vechĭ cóstelor Pontuluĭ Euxin, forme şi sinuosităţĭ atât de diferite de acele ce li se cunosc astădĭ, în loc de a nu fi fost de cât productul ignorenteĭ şi al imaginaţiuneĭ, să fi fost representaţiunea fidelă a adevĕrateĭ lor stărĭ, la diferite epoce. [4]]

1) Cartea II-a TOPOGRAFIA DUNĂREI, va vorbi maĭ detaliat asupra configuraţiuneĭ mărei Negre.

2) POTOPUL LUI OGYGÈS, după Herodot, a avut loc către 1796 a. Chr.; 200 anĭ după restabilirea Grecilor în Europa.

3) POTOPUL LUI DEUCALEON, a avut loc, în Tesalia, în 1580 a. Chr. Pe lângă aceste doă, Platon face menţiune de un al treilea, ACEL AL LUI LYCAON, care după marmurele Arundel avu loc un secol înainte de resbelul Troieĭ.

4) Correard. GUIDE DE LA MER NOIRE, etc. pag. 15-17.

In timpurile cele mai vechĭ Greciĭ o aŭ numit'o *Axenos, inospitalieră:* înainte de a fi deschisă comerciuluĭ ea era teribilă, fiorósă şi periculósă din causa repetatelor sale furtunĭ; ceţurĭ dese o acoperiaŭ, ast-fel că se credea că ţermurile sale atingéŭ *regiunele întunericuluĭ* şi *posomorîta locuinţă a nopţeĭ* [4]). Chiar în urma deschideriĭ sale comerciuluĭ purta acest nume, din causă că popórele ce 'ĭ locuiaŭ ţermurile sacrificaŭ pe altarele idolilor lor pe nenorociţiĭ pe cari naufragele 'ĭ făcéŭ a cădea în mânile lor.

Când mai în urmă Greciĭ se familiarisară cu *dânsa,* când 'ĭ civilisară ţermurile, eĭ o numiră *Euxinus* saŭ *ospitalieră.*

Πόντος, în limba cea mai vechiă elină, însémnă *mare complectă.*

Din acéstă vorbă şi *Euxinus,* Romaniĭ făcură *Pontus Euxinus, determinată mare ospitalieră.*

Numele Măreĭ Negre era dat la multe alte mărĭ. (a)

Diodor de Sicilia, făcênd menţiune de potopul ce eşind din Helespont, se rîdică pênă în munţiĭ Samothracieĭ spune că *acest potop fu consecinţa irupţiuneĭ măreĭ Negre* (b).

Spiritualul călător Tournefort, dice că acéstă mare *n'are de negru de cât numele.* [5])

Ovid avea o idee puţin măgulitóre de acéstă mare. *(Euxini mendax cognomine Pontus);* în altă parte, el o mai numesce *atrum mare,* cu înţelegere de *négră, funestă;* póte cea mai funestă din tóte mările, pentru că nicĭ odată vênturile moderate nu suflaseră în ea

(Neque jactantur moderatis aequora ventis); el voia a provoca aceaşi meſienţă chiar pentru locurile vecine,

(Nec minus infida terra timetur aqua).

Un vers de al luĭ Ovid, *Stygia modo nigrior unda,* a făcut pe Méry [6]) să se întrebe: dacă el voia să arĕte Pontul Euxin? şi dacă mânia ilustruluĭ esilat avuta óre atâta resunet pentru a face să se adopteđe pretutindinea supra-numele de *négră,* dat *ospitaliereĭ* mărĭ a Grecilor?

In antichitate ea s'a mai numit: *Mare Scytică, Cimerică, Amasonică, Sarmatică* etc.

Greciĭ Byzantinĭ fură ceĭ d'întâiŭ carĭ o numiră *Mare Majoră*: acest nume fu mai târdiŭ adesea-orĭ adoptat şi de Latinĭ. [7])

In evul mediu, Veneţianiĭ, ca şi Greciĭ, o numiaŭ *Mar-Maor* saŭ *Marca Maură.* [8])

In Dicţionarul Turc al luĭ Hammer, sĕ citeşte: *Kara. negru;* supranume care predice *fericirea* de la Osman I-iŭ. [9])

De la acéstă epocă, în adevĕr; marea Neagră, sub puntul de vedere turcesc, a secondat tóte antreprisele lor cele mariĭ: este dar fórte posibil ca *Kara (négră)* să fi fost botezată de Turcĭ în sensul de *fericită.*

Méry, care cunoştea fórte bine literatura turcă, pretinde că nu a găsit nicĭ un poet turc, care să fi vorbit *rĕŭ* de marea Neagră.

Eruditul academian, D. Hasdeu, pretinde că *negréţa* Pontuluĭ s'a ivit abia în evul mediu; numele acesta, pentru prima óră, se găseşte la Tătarĭ, la Slavĭ, Scandinavĭ, Ungurĭ şi Turcĭ; adică la aceĭ cari cutrieraŭ triunghiul marin Nord-Westic, al cărui vîrf se află la gurile Dunăreĭ. Domnia-Sa, crede că originea numelui *neagră* sĕ póte împinge cel mult pênă în secolul al X-a; şi că la diverse popóre marea Neagră s'a mai numit:

Marea Romană, în înţeles de *Greacă (Roma-noă); Marea Rusă.*

4) Veđĭ Strabon. Cartea I.

a) Marea Adriatică însémnă *marea Neagră,-Adriatica* nu este alt ce-va de cât Atriatica; *Ater* la latinĭ însémnă culórea *neagră;* de aci marea Adriatică saŭ *Atriatică,* însémnă *marea neagră.*

b) Formaleoni op. cit. pag. 194 Vol I note.-idem pag. 201: *Pontul,* credeaŭ aceĭ din insula Samotrachia, fiind închis în formă de lac, fu aşa de umplut de apele rîurilor ce curgeaŭ într'însul că el debordă spre a umple Elespontul, a inunda o mare parte a Asieĭ şi multe câmpiĭ ale Samotrachieĭ.

5) Mery. *Constantinople et la mer Noire.*

6) Méry op. cit.

7) Hasdeu. *Istoria Critică a Românilor,* Vol. I. Ed. II.

8) id. op. cit.

9) Méry op. cit.

Marea acésta, adaogă Domnia-Sa, fu numită *neagră* din causa Românilor. Acest nume trecu la Turcĭ şi la Tătarĭ, sub acel de *Kara Degniz;* la Slavĭ, *Cernoe-more;* la Scandinavĭ, *Svarta-haf;* iar Grecĭĭ 'l împrumutară de la Osmanlĭĭ, prefăcêndu-l în Μαβροθάλλασσα: e posibil însă ca eĭ să fi avut acest nume chiar cu mult înainte. [10]).

Notarul anonim al regeluĭ Bela o numeşte, în limba latină, *Nigrum Mare.*

Cantemir, de asemenea, în charta *Moldavieĭ* (1710).

„In sus de gurile Dunăreĭ, pênă în Crimea; în jos de gurile Dunăreĭ, pênă la Varna: anume ţermurile făcênd parte din basinul Carpatino-Danubian, eacă propriu dis numele de *Neagra-Mare;* pe când dincolo de Meotide şi dincolo de Bosfor, ea nicĭ o dată nu s'a chemat ast-fel, pênă la *moderna generalisare* a terminologiĭ geografice.“ [11])

Nicĭ o dată nu s'a vorbit un adevĕr maĭ mare!

10) Hasdeu. op. cit.
11) Hasdeu. idem.

Se maĭ pretinde că, numele de *Neagră,* ar fi fost dat acesteĭ mărĭ, din causa obscurităţiĭ ce produce negurile sale, de şi acéstă obscuritate a esistat în tóte timpurile, graţie posiţiuneĭ ce ocupă marea pe faţa pămêntuluĭ, între frigul şi întunericul Nordului şi între lumina şi căldura Ecuatoruluĭ. [12])

In cele din urmă, numele de *Neagră,* se pretinde ar fi traducţia vorbeĭ turceştĭ *Kara,* şi că turcĭĭ (sĕ găsesc şi de aceste opinii) 'ĭ ar fi dat acest surnume din cauda *Carilor* [13]), principalul din primele popóre ce aŭ locuit marginele acesteĭ mărĭ.

In acest cas, turcescul şi tătărescul *Kara Deniz* ar însemna *marea Negrilor.*

12) Formaleoni. op. cit.

13] ***Carii,*** nu eraŭ greci de origine, dar barbarĭ carĭ adoptaseră limba şi obiceiurile argiene. Capitala Carilor era ***Milet,*** şi de aci, se numiaŭ ***Milesiani*** coloniele carĭ eşite din acest oraş se respândiseră pe ţermurile de apus ale măreĭ Negre, unde fundaseră maĭ multe oraşe. Nu se ştie pênă la ce punct vorba ***Milesiani*** ar putea proveni şi din greaca ***Melos,*** negru.

Resbelul fiind maĭ cu deosebire meseria Milesianilor, se crede că vorba latină ***Miles,*** [din care românii aŭ făcut ***militar***] derivă de la acest nume. - [Formaleoni].

Punctul	Înălțime dasupra nivelului mediu al mărei (metri)	Observațiuni
Orșova	42.58 (N) 43.40 (A)	N. Neagră A. Adriatică
Vîrciorova	51.51 N.	sat
Severin	33 (E) 48.28 (O)	(E) etiagin. (O) oraș.
Vidin	32 (P)	(P) port (term. ordin.) Lat. 43° 59' 35" N., Lgt. 20° 33' 39" E. Paris.
Rahova	80 (O)	
Rușciuk	22 (P) 40 (O)	Lt. 43° 50' 37" N., Lgt. 23° 37' 29" E. Paris.
Giurgiu	19.45 (?)	

Pentru calculul orei

Nº 1. — Distanțier pe Du

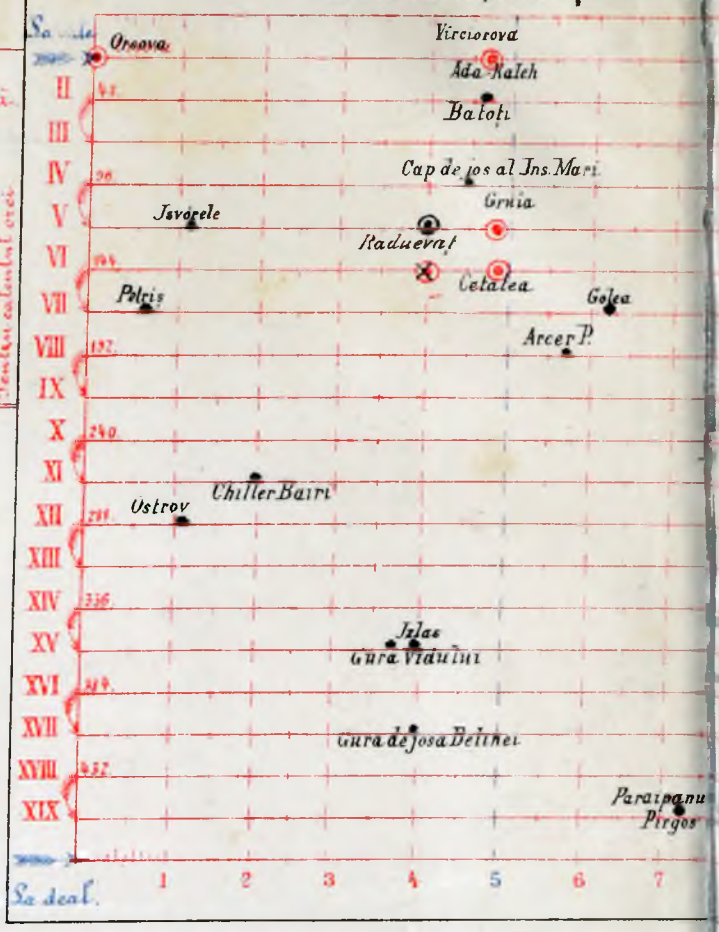

NB. Capete de liniferate:
pe dreapta, Rusciuk; pe stânga Severin și Giurgiu.
Calea Frățești-Zimnicea demontată.

OR CE DREPT

re_in linia curentului mare,_de la Orșova la Giurgiu._

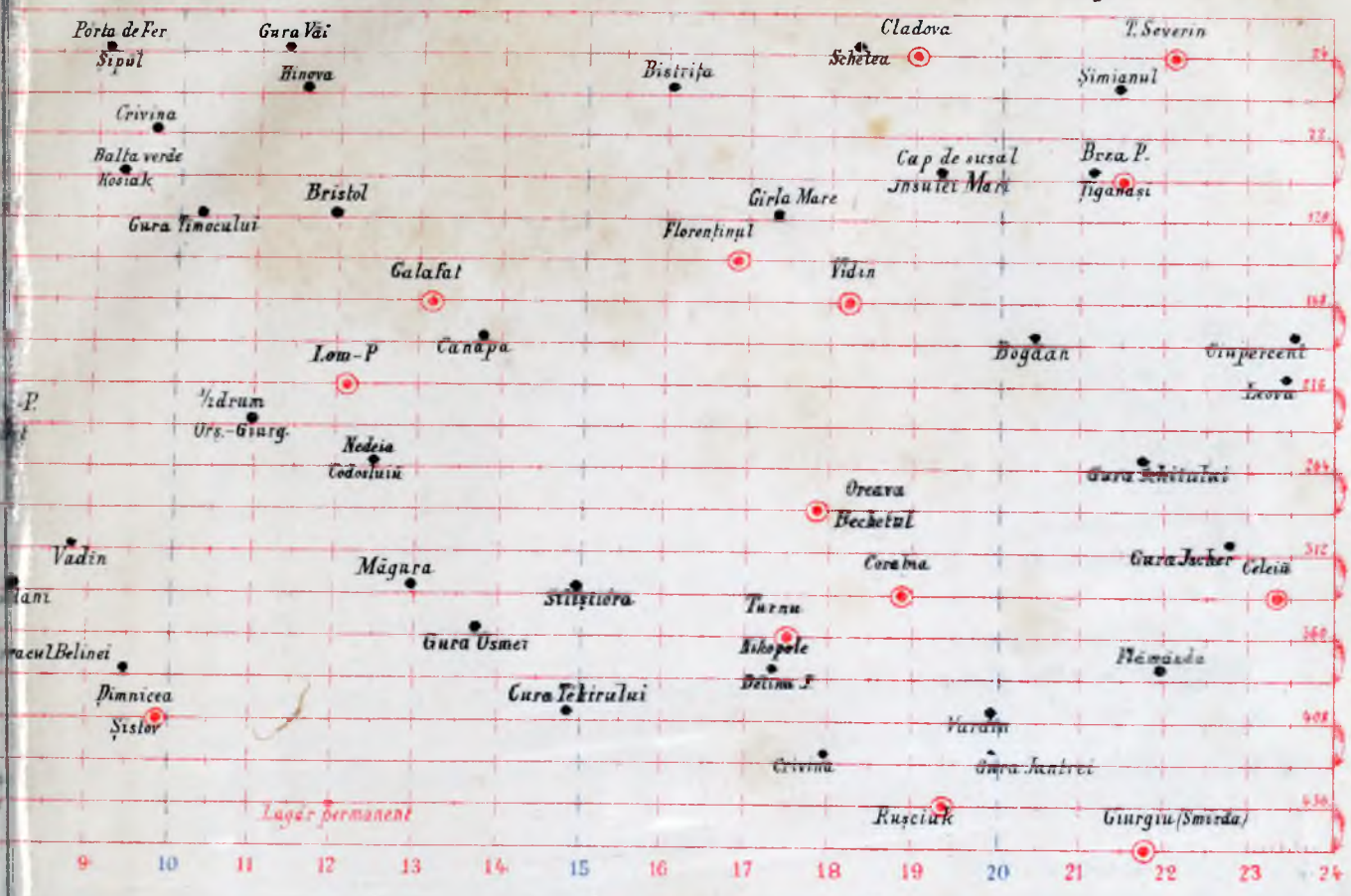

ARTA GENERALĂ A CURSULUĬ DUNĂREĬ

de la Orșova la Giurgiŭ

Scara $\frac{1}{10,000}$
$\frac{1}{50,000}$ în largul fluviului.

RESERVAT.

Galatz, Tip. Lit. G. Bălăsescu.

CAPITOLUL I.

De la Orşova la Vidin.

§ 1. Orşova vechiă (Rusiava [1]).

Pe posiţiunea ocupată astăḑi de Orşova *vechiă,* saŭ in vecinătate, trebue să se fi aflat, în tóte timpurile şi la tóte popórele stabile, un important punt locuit.

Chiar înainte de descoperirea drumuluĭ la Indiĭ pe la Sudul Africeĭ, Dunărea servia de a împrăştia Occidentuluĭ comerciul coloniilor grece, de pe cóstele apusene ale măreĭ Negre, maĭ cu sémă al acelor din Colchida saŭ Iberia (Mingrelia de astăḑi), antrepositul către care se grămădiaŭ tóte mărfurile Asieĭ. [2])

Intr'o epocă în care drumurile pe uscat nu eraŭ de loc înfloritóre, se înţelege că navigaţiunea rĕmânea importantul mijloc de comunicare.

Orşova, situată la capul oriental al aceleĭ căĭ naturale şi comode ce strebate munţiĭ, regiunea Dunăreĭ dintre Insula Moldova şi Turnu-Severin, nu maĭ rĕmâne nicĭ o îndoială că pe dinaintea eĭ trebue să fi trecut. în acéstă regiune, cel maĭ mare drum comercial al antichităţiĭ.

Astfel, s'a creḑut mult timp, pe dinaintea acesteĭ posiţiunĭ chiar Argonauţiĭ ar fi urcat Dunărea, cu tesaurele adunate în Colchida.

Aci trebue să fi fost un centru comercial cu atât maĭ mare, cu cât băile de la Mehadia saŭ Cerneţĭ atrăgeaŭ nobleţea romană saŭ byzantină.

Drumul luĭ Traian pe uscat în lungul maluluĭ drept, rĕmĕşiţele canalelor sale peste Pórta de fer, sunt urmele cele maĭ sigure ale uneĭ glorióse stărĭ comerciale. Fără îndoială, alăturĭ cu evenimentele petrecute de la al XV-lea secol înainte de Christ pênă în timpurile cele maĭ recente, navigaţiunea Dunăreĭ, ca şi oraşele din apropierea acestuĭ fluviu, trebuesc a fi îndurat peripeţiile epocelor.

Pompeiŭ, după ce curăţi marea Neagră de Piraţĭ, devenind, prin victoriele sale asupra luĭ Mithridate, stăpânul acesteĭ mărĭ, căută a crea prin mijlocul unuĭ canal relaţiunĭ directe cu marea Caspică. Traian, fără a urmări realisarea unuĭ atât de mare proiect, se mulţumi de a asigura libertatea comunicaţiunelor pe Dunăre, ale căreĭ gurĭ le cucerise de curênd, şi în scopul apărăriĭ cărora el fu [s'a creḑut] acela care rîdică pe ambele ţĕrmurĭ inferióre ale fluviuluĭ întăririle ale căror urme se vĕḑ şi astăḑi. [3])

Cam către acéstă epocă şi probabil în acest scop, el fundă şi cetatea Tierna, ale căreĭ urme sĕ vĕḑ chiar astăḑi.

„Ruinele acesteĭ cetăţĭ romane sunt în unghiul de către N. W, format de Dunăre şi de rîul Cerna care se varsă într'însa... Fundamentul castelului formeḑă un pătrat a căruĭ linie paralelă cu Dunărea mĕsură 120, cea altă paralelă cu Cerna, 100 de paşĭ. Dar cetatea trebue să se fi întins cu mult maĭ departe prin acéstă vale. Urme de zid, afară din fundamentele castelului, să maĭ vĕḑ în deosebite locurĭ. Cărămidele şi cimentul nu lasă nicĭ o îndoială asupra romanităţiĭ acestor ruine. Faimósă fu în vechime acéstă cetate ca o colonie fundată chiar de împĕratul Traian....“ [4])

Ea purtă maĭ multe nume:

Δίερνα [5]): *Rusiava* [6]) ; *Tierna* [7]) ; *Tzierna;* [8]); *Terna* [9]) ; *Terneo**) ; Ζέρνης [10]) ; *Riocia* a) ; *Orşova;* şi de la fundarea *Ada-Kalehului,* spre a nu se confunda, *Orşova Vechiă.*

1] Nume celtic saŭ galic [Tocilescu. ***Dacia înainte de Romani***].

2] Ed. Enghelhardt. ***Etudes sur les embouchures du Danube***.-Galatz 1862.

3] Enghelhardt. op. cit.

4] A. T. Laurian. ***Istriana***. Mag. Ist. vol. II. p. 119-121.

5] Ptolomeiŭ ; 6] id. in ***Noricum*** ; 7] Tabla Peutinger. ; 8] In o inscripţiune de la Mehadia. [Hasdeu]. 9] Ulpian ; 10] Procopiu ; *a*] in evul mediu.

*] Localitate în apropiere ; ***Trans-Diernis*** in ***Notitia Dignitatum*** [faţă cu rîuleţul Cerna].

In faţa Orşoveĭ *vechĭ* Traian construise al doilea pod pe vase, la începutul întâiuluĭ sĕŭ resbel cu Daciĭ şi înainte de a face pe acel de piatră de la Severin. [11])

Intăririle din Bessarabia şi din Dobrogea, atribuite luĭ Traian, precum şi acelea pe cari Probu şi Justinian le rîdicară maĭ târdiŭ în partea superióră a Dunăreĭ, nu putură împiedica órdele scite, germane şi slave de a ocupa tot parcursul fluviuluĭ şi de a pătrunde în inima imperiuluĭ roman.

Căderea acestuĭ formidabil imperiu indemnă barbariĭ Asieĭ la jefuirea bogăţiilor lumeĭ, adunate de secole in diferitele centre ale Imperiuluĭ Roman. Eĭ năvăliră pe rând: incep Ostro-Goţiĭ;—apoĭ Gepiḑiĭ şi Eruliĭ, copleşiră Dacia.

Victoriósa dar sângerósa bătălie ce impĕratul Cludiu Aureliu repurtă in contră-le, la 269 d. Chr., la Naisus in Serbia, răcori acéstă provincie pentru cât-va timp de presenţa lor. Cu tóte invasiunele, Romaniĭ conserv acéstă bogată regiune, prin puntele intărite ce avură pe malul stâng al Dunăreĭ, până către al IV-lea secol.

La Thierna, ca şi la Drobetae, s. e., se afiaŭ, ca garnisóne permanente, detaşamente din a XIII-a legiune. [12])

Emigraţiunele popórelor incepură maĭ serios cu venirea Hunilor, conduşĭ de Atila, *flagelul luĭ D-ḑeŭ;* aceştia, invingênd pe Goţi, le luară Dacia:—de la împĕratul Theodosiu supuseră Moesia, Thracia, o mare parte din Panonia şi astfel deveniră domniĭ acestor ţĕrĭ.

După mórtea luĭ Atila, iscându-se cértă între fiĭ sĕĭ pentru împărţirea ţĕrrilor, popórele se folosiră, de acéstă bine-venită ocasiune, spre a se emancipa: ele luară armele şi stinseră puterea Hunilor; din acéstă luptă Gepiḑiĭ rĕmân stăpâniĭ Dacieĭ.

Către 553 d. Chr., Avariĭ se unesc cu Longobarḑiĭ,—cari domniaŭ sub Albion în Panonia,—şi năvălesc asupra Gepiḑilor cari sunt siliţĭ, prin un tratat, a părăsi Dacia şi a o lăsa în stăpânirea Avarilor. Maĭ târḑiŭ aceştia alung pe aliaţiĭ lor—Longobarḑĭ—şi rĕmân maĭ doă secole, aprópe singurĭ, stăpâniĭ acestor ţĕrĭ.

Către anul 790, nimiciţĭ de Carolmagnu las, la rêndul lor, locul Pecenegilor şi Morvarilor. [13])

In 889, Claudiu (Glaudiu, Glad saŭ Gaad[14]) duce în Vidin, ese din acest oraş şi ajutat de Comanĭ (Pacinaţiĭ şi Româniĭ din Dacia Australă) cuprinde ţinutul dintre Mureş şi cetatea Urscia (Orşova).

Cam în acest timp, către finele secoluluĭ al IX-lea, apar Unguriĭ. Veniţĭ din partea Caucasuluĭ, prin Ucraina şi Polonia de astăḑĭ, peste munţĭ, cuprind ţinutul dintre Tissa şi Dunăre. Inainte de a cuprinde Panonia, eĭ trimit armată în contra luĭ Claudiu, care acum domnia peste ţinutul cuprins între Mureş şi cetatea Horon *b*). Treĭ ducĭ Ungurĭ, Zuard, Caduşa şi Boïta, cu órdele lor, trec Tissa la Renesna; descind rîul Sestrug, supun locuitoriĭ din părţile Beculuĭ şi ajung la Timeş, unde Claudiu le ese înainte cu mare óste de Românĭ, Comani şi Bulgari.

La început ambele armate, despărţite prin rîŭ, nu îndrăsnesc a trece una în contra celeĭ alte; dar în urmă, Caduşa, fratele luĭ Zuard, trece rîul puţin maĭ la vale şi începe lupta. Ungurii învingu; Comaniĭ perd doĭ *ducĭ* şi Bulgariĭ treĭ *Gnezĭ*. Claudiu scapă cu fuga şi se închide în castelul Chiave *c*). Ungurii ajungând pun castrele lângă rîul Panocia (Pancíova de astăḑĭ) şi a treia ḑi atac Chiave. Claudiu le trimite daruri, le cere pace şi le abandonă castelul fără luptă, de bună voie. De aci Ungurii merg la *Moscia* care, fiind fórte tare, le resistă aprópe o lună; în cele din urmă, eĭ iaŭ castelul şi rĕmân în acest oraş;

11] Mag. Ist. *Istoria Temişianeĭ*. [vol. V. pag. 185].
12] Tocilescu op. cit. pag. 89.

13]. Dr. Popovicĭ. *Băile luĭ Hercule.*
14]. Probabil, fondatorul *Cladoveĭ.*

b] *Haram* saŭ *Chram*, lângă Dunăre, vechia *Liderata* saŭ *Literata* luĭ Justinian; *Palanca Noă* [Uj.-Palanka] de astăḑĭ.

c] *Kevee, vechia Constanţiola*, astăḑĭ *Cubin.*

Cartea Ia

Istoricul principalelor punte.

trimiţênd luĭ Arpad o a treia parte din armată, cu fiiĭ locuitorilor drept ostaticĭ.

Astfel aŭ supus Ungurii, pentru prima óră, Temişiana de la Românĭ şi Bulgarĭ. Nicĭ nu aŭ populat'o nicĭ nu o aŭ guvernat'o prin Ungurĭ; eĭ o lăsară sub guvernul tributar al urmaşilor luĭ Claudiu pênă în timpul luĭ Stefan, fiul luĭ Geiza, unul din conducĕtoriĭ Ungurilor.—Stefan cu tatăl sĕŭ trec la Christianism: apoĭ se încoronézĕ rege peste ţerile cucerite, pe cari le domni de la anul 1000, formând regatul Ungarieĭ.

In al XI-lé secol, un descendinte al luĭ Claudiu, Othun (Optum) trece Dunărea, după ce se botezase în Vidin după ritul grec, şi cucereşte oraşul strĕbunilor seĭ [15]). In curênd, acest principe reuni sub dênsul tóte acele parcele de teritoriu şi devine însemnat formând o putere respectabilă, ce se întindea de la Criş pênă în Transilvania; şi pe Dunăre pênă la Severin şi Vidin [16]). Starea infloritóre a acesteĭ domniĭ mări trufia luĭ Optum care se bizuia în puterea şi virtutea sa. Mulţimea militarilor şi a nobililor seĭ, 'l făcŭ, nu numaĭ a nu respecta dar chiar a despreţui pe regele Stefan, a căruĭ domnie acum se mărginea la Mureş. Optum, 'şĭ aşedă reşedinţa lângă acest rîŭ, în *Cetatea Mureşiană;* puse veghiătorĭ şi vameşĭ la trecătorile acestuĭ rîŭ, şi supuse tóte lucrurile la taxe [17]). Stefan, este adevĕrat, nu îndrăsnea a'l ataca: dar acéstă stare devenea nesuferită.—Ocasiunea se presintă şi el nu o lăsă să scape: Un militar bun al luĭ Optum, un Cinad (Sunad, cum 'l numesc alţiĭ [18]), fu acusat de o crimă mare şi erea aprópe de a fi perdut. El fuge la regele Stefan; acesta, dânduĭ comanda trupelor sale, 'l trimite în contra luĭ Optum. Remênênd invins, se retrase. Se dice că, în nóptea ce urmă perdereĭ, el vĕdu o formă divină care 'l consiliă a se scula, a aduna oştirea ce 'ĭ maĭ remăsese şi a ataca pe neaşteptate lagărul luĭ Optum. Acesta cu aĭ seĭ, basaţi pe victorie, dormiaŭ fără grijă; atacat, el fu prins; armata sa speriată, se împrăştiă:—Cinad puse a 'ĭ tăia capul şi 'l trimise regeluĭ. Acésta, drept recompensă, 'ĭ dă titlul de *comite*: ţara o numesce *Cinadină* şi 'l onoră cu avuţiile şi muierea luĭ Optum.

Dinastia luĭ Claudiu stinsă, începu acea a luĭ Cinad; tot român şi el. In limba póporuluĭ, titlul de *comite* se schimbă în acel de *Ban* şi ţara luă numele de *Comitatul* saŭ *Banatul Temişian.*

Acésta este istoria căderei Banatuluĭ Temişan (şi cu a sa şi a Orşoveĭ) în mânele Ungurilor,

De şi supusă, ţara păstră însă o specie de independenţă şi se consideră mult timp ca o provincie specială a Regatuluĭ [19]).

Ţece anĭ în urma încoronăreĭ sale, *Stefan* (supranumit *cel sânt*) ocupase Panonia, Transilvania şi mare parte din Serbia.

Sub regele Andreiŭ II-lé [după Ungurĭ] se pare a se fi consolidat(?), pe teritoriul dintre Cerna şi Olt, o noă provincie care se numi *Banatul Severinuluĭ* şi în care se cuprindea şi ambele Orşove.

De la 1241-1243, sub regele Bela IV_a, acéstă regiune, disputată şi dominată pe rând când de Români când de Unguri, agiunse câtva timp prada Tătarilor şi Mongolilor; după plecarea lor regele întări maĭ multe puncte de pe margine, între cari Mehadia, Orşova, etc. [20])

Or de câte orĭ Românii stăpâniră Orşova, eĭ o avură împreună cu regiunea teritorială ce o înconjură. Inceputul acestor periodice domniĭ, se urcă înainte de 1233; ele fură: între 1233 şi 1249; 1279 şi 1291; 1293 şi 1324; 1355 şi 1387 şi între 1401 şi 1435: sub diversele domnii ale glorióseĭ familii a Besarabilor, cu ocasiunea întinderei dominaţiunei acestora asupra părţii rĕsăritene a Temişanei [21]]

15) Heksch. *Die Donau,* etc.

16) *Acta St. Gerhardi,* Episcopi Chanadiensis, Carolinae 1790 (cit, Mg. Ist, V. p. 223).

17) idem.

18) Anonimul luĭ Bella (Cap. 11), 'l dă nepot al regeluĭ Stefan şi de fiŭ al Dobucieĭ, (una din rudele sale de aprópe).

19) A. T. Laurian. *Mag. Istoric.* Vol. V. pg. 223-224.

20) Dr. Popoviciĭ. op. cit.

21) B P. Hasdeu. op. cit.

In 1396, Orşova era ocupată de Turcĭ. Sigismund regele Ungarieĭ, în marşul seŭ în contra luĭ Bajazet, o luă după o resistenţă de treĭ ḑile, şi 'ĭ aşeḑă o garnisónă de 200 creştinĭ, în locul Turcilor cari se retrăseseră, goniţĭ de Româniĭ din năuntru. [22])

După bătălia de la Nicopole, în care nefericitul rege abia scăpă cu fuga, Turciĭ ocupară Serbia cu fortificaţiunele Columbarieĭ, Semendrieĭ şi Belgraduluĭ.

Cu tóte că maĭ târḑiŭ Ioan Corvin invinse pe Turcĭ şi le reluă iarăşĭ pentru câtva timp ţerile acestea, totuşĭ, în urma perderilor de la Varna şi Mohacĭ, ele căḑură din uou în mânile Turcilor, cari în timp de aprópe 300 anĭ călcară Ungaria şi atacară Austria. Banatul cu Orşova, confine cu Turcia, suferiră mult în feluritele invasiunĭ şi bătăliĭ. [23])

In 1443, Ladislav traversă fluviul în faţa Orşoveĭ, în capul a 20,000 ómenĭ, cu cari mergea a combate pe Amurat. Se ştie fatalul resultat al acesteĭ campaniĭ: bătut cu totul lângă Varna, nenorocitul principe perdu viaţa, victimă a tinereţeĭ, inesperienţeĭ şi maĭ cu sémă erorii de a fi ascultat îngânfatul sĕŭ anturagiu.

Pre la acéstă epocă, Orşova trebue să fi fost o cetate tare, căcĭ cu ocasiunea deschideriĭ Landtaguluĭ la Presburg, în 13 Iunie 1457, vĕḑuva luĭ Ión Corvin, supranumit *de Hunyaḑ (Cavalerul cel alb al Românieĭ,* cum 'l numiaŭ contimporaniĭ seĭ [24]), promise de a reda maĭ multe întăririĭ regale [printre cari Orşova], cari până atuncĭ fuseseră în stăpânirea sa. [25])

In 1522, Orşova fu asediată şi luată de visirul luĭ Suleiman al II-lé, Balibeg.

In 1599, Orşova, nu maĭ remâne îndoială, fusese răpită Turcilor prin continuele victoriĭ ale celuĭ maĭ brav principe ce avusese România: In 25 Octombre, acel an, după ce Mihaiŭ predase ţinuturile Nicopoleĭ şi Vidinuluĭ, veni cu armata sa a trece Dunărea la Orşova. Trecuse deja jumătate din armată, când un viscol mare, începênd pe fluviu, făcu pe cea altă jumătate a armateĭ a aştepta, pe ţermul drept, ḑece ḑile finele furtuneĭ; aşa că restul abia la 5 Noembre putu trece. [26])

In 1688, imperialiĭ luară Orşova. In 1689, Tököli ajutat de flotila turcéscă, comandată de Boşneag-Ali-Paşia *Căpitanul de Dunăre,* cum 'l numiaŭ Turciĭ, atacă acest oraş. Heissler, generalul austriac, care se afla la Braşov, auḑind că Turciĭ merg spre Ruşiava, plécă şi el, cu tóte oştile de cari dispunea, în contră-le. „Mergênd Paşia cu şeicele şi avênd multe tunurĭ în vase şi slobozindu-le pe tóte asupra nemţilor, 'ĭ aŭ depărtat de la margine şi eşind Turciĭ afară, la uscat, aŭ gonit pe nemţĭ cu săbiile; iar Heissler s'a întors la Braşov“ [27]). Cetatea luată, Tököli, ajutat de o parte din armata luĭ Brâncoveanu, 'ĭ dărămă întăririle.

Puţin după aceia, către tómnă, Turciĭ fură siliţĭ a se retrage în faţa mareĭ armate germane ce înainta, comandată de Margravul de Baden.

In 1694, generalul Heissler primi ordinul de a pune acest oraş în stare apărare, [28]) şi

In 1695, în luna luĭ Iuniu, flotila imperială ce se afla înaintea Belgraduluĭ, ocupă în o nópte acest oraş, spre a se face stăpână pe trecĕtórea Dunăreĭ din acest punt.

Principele Eugeniu de Savoia, unul din ceĭ maĭ marĭ generalĭ aĭ secoluluĭ al XVIIa, bătu înfricoşat pe Turcĭ (în 1698) în faimósa bătălie de la Zenta, în care aceştia fură măcelăriţĭ fără misericordie.—Resultatul acesteĭ lupte fu pacea de la Carlovicĭ (1699), după care Orşova remase sub Austria.

In un nou resbel, în 1714, fericitul principe Eugeniu sfărămă din nou, la Petru Varadin, puterea Turcilor ce se urca la 150,000 soldaţĭ sub comanda mareluĭ vizir Ali. In acelaş an căḑu şi Temişóra, şi prin învinge-

22) Hammer 102, Schiltberger (cit. de Bolintineanu în *Mircea* pag. 84).

23) D-r Popovicĭ, op. cit.

24) Comines. t. III. ch. XIII (cit. de Bălcescu).

25) A. v. Heksch. op. cit.

26) *Istoria ţereĭ Românéşti* Mag. Ist. Vol. IV p. 291.

27) *Istoria Bălăcenéscă* (cit. Şincaĭ Vol. III pag. 150).

28) Heksch. op. cit.

rea de la Belgrad imperialiĭ puseră din nou mâna şi pe alte fortificaţiuni, între cari Mehadia şi Orşova.

Tractatul de la Pasarovitz, în 1718, asigură împĕratuluĭ Carol al VI-lé următórele provinciĭ: Banatul cu Orşova şi Serbia pênă la Timoc; se maĭ regulă cu acéstă ocasie şi frontierele vecine.

Conform stipulaţiunelor aceluiaş tratat, ţidurile Orşoveĭ fură rase; acésta nu împedică a se da acestor provinciĭ o organisare militară.—Din cauţă că regiunea fusese cu totul despoporată de Turcĭ se aduse coloniĭ din Italia, Francia, Germania, Serbia şi România; se deschise drum progresuluĭ agriculturei şi se începu esploatarea din nou, a minelor. Maĭ în urmă se întăriră din nou cu ţiduri Mehedia (Mehadia), Rusiava-Noă (Ada-Kaleh), Panciova, etc.

Primul guvernor general în Banat fu Mareşalul-Conte Mercy [29]), care muri maĭ târţiu, în bătăile, sub zidurile Parmeĭ, în 1734. Succesorul seŭ fu generalul-conte Hamilton, în 1736. Acesta, călătorind în provincia încredinţată administraţiuneĭ sale, făcu multe înbunătăţirĭ.

In 1737 erupse un nou resbel între Turcĭ şi Austriacĭ. La început, localitatea Orşoveĭ se făcu loc de tabără pentru armata austriacă; dar maĭ în urmă, devenind teatrul unor însemnate bătăliĭ perdute, fu abandonată jafuluĭ Turcilor, cari luară cetatea în Noembre acelaş an; maĭ în urmă însă fură siliţĭ şi eĭ a o abandona.

In 28 Maiŭ 1738 Turcii luară Mehadia, bătând pe Francisc de Lotaringia; iar în 15 August, Ruşiava. [30])

Tractatul de la Belgrad (1739) redete Turcilor tóte posesiunele împĕrăteştĭ de peste Dunăre. De şi Orşova, cu Banatul Temişian, remase sub Austria, totuşĭ i se impuse condiţiunea de a se sfărăma tóte fortificaţiunele acesteĭ regiunĭ; cea ce s'a şi efectuat.

Intre anii 1772 şi 1774, un nou resbel ce avu loc, complectă devastarea şi ruina teritoruluĭ.

In 1778, sub împĕrăţia luĭ Iosef al II-lé, se începu iarăşĭ resbelul între Austria şi Turcia, Turcii ocupară Orşova, cu regiunea din pregiur (cetatea luă de astă dată numele de *Adaĭ-Képiz*), pênă la strălucita bătae de la Mehadia, în 17 August 1789, când fură goniţĭ din valea Cerneĭ. [31])

In acelaş an, 15 Septembre, generalul Laudon încongiură cetatea Belgraduluĭ şi o luă de la Turcĭ. Cu acéstă ocasiune Austriacii ocupară Serbia, Orşova-Noă (Ada-Kaleh) şi România mică.

Cu pacea de la Şiştov (4 August 1791) eĭ fură siliţĭ a părăsi tóte aceste provinciĭ; se întăriră confinele militare, terminându-se organisarea începută sub împĕrătésa Maria Teresa.

Acest ţinut şi băile luĭ Ercule, aparţinură regimentuluĭ de frontieră *Roman-Banat*; la reincorporarea confinelor militare oraşul se lipi *Comitatuluĭ Severinuluĭ*.

In timpul resbelelor Austrieĭ cu Republica, Consulatul şi Imperiul Frances, districtul Orşoveĭ dede aprópe 100,000 militarĭ grăniceri. [32])

Cam de pe acel timp Orşova, cu ţinutul din pregiur, se bucură, pênă astăţi, de o pace neîntreruptă; cea ce ajută mult la prosperitatea oraşuluĭ.

In 1849, faimosul general honved Bem, luă cetatea fără a da nici un foc. [33]) Ceva maĭ târţiu, el şi soţiĭ seĭ, strîmtoraţĭ, trecură Dunărea în faţa acestuĭ oraş, pe teritoriul turcesc unde depuind armele fură internaţĭ provisoriu la Vidin şi apoĭ la Şumla. [34])

Actualul oraş nu póte fi de cât continuarea primeĭ cetăţĭ trajane retrasă puţin câte puţin, maĭ spre apus, într'o *ansă* a *malulŭĭ* fluviuluĭ, la adăpostul înălţimelor.

---

29) D-r Popoviciĭ op. cit.

30) Şincaĭ. *Chronica Românilor* Vol. III. p. 280.

31) D-r Popoviciĭ, op. cit.

32) A. T. Laurian. Mag. Ist. Vol. II. *Istoria Temişaneĭ.*

33) D-r Popoviciĭ op. cit.

34) Gabryel. *Le Danube, le Nil et le Jourdan.*

§ 2. Ducepratul.

După ce legiunele romane părăsiră Dacia, coloniĭ aşedaţĭ în Moesia fundară noĭ cetăţĭ, cărora li se dede *numele* acelor vechĭ, din Dacia, pe cari le părăsiseră.

Astfel, în dreptul *Orşoveĭ vechĭ*, pe ţermul opus, se crede că s'ar fi fundat [1]) al doilea *Ducepratŭ*; cu tôte că unĭĭ ḑic că *el* era cu Agnone lîngă Zeugma, pe care Meletus o pune în locul unde este Zàmnicea, în faţa Şiştovuluĭ. De este astfel, apoĭ acela a fost primul Duceprat [2]).—Esistenţa pe Dunăre a ruinelor maĭ la fie-care, pas, încurcă mult pe autorĭ în aşedarea oraşelor antice.

§ 3. Capela Coróneĭ.

In urma evenimentelor ce avură loc în Austria, în 1848, coróna şi insemnele regatuluĭ Ungar dispărură. La vale de Orşova, pe ţermul stâng al Dunăreĭ şi la picióre le muntelui Alion, ca la un cuart de oră maĭ jos de podul de pe Cerna *), se află *Capela Coróneĭ*, pe care M. S. Impĕratul Frantz Josef, o rîdică în memoria găsireĭ aci a coróneĭ Sf. Stefan. Acéstă coróna împreună cu insemnele regale, fuseseră îngropate în acest loc ca la treĭ picióre sub pămînt. In 8 Septembre 1853, la 9 ore diminéţa, lucrătorul român Iôn Morosină desgropă caseta ce le conţinea, în presenţa capitanuluĭ Titus Karger şi a maioruluĭ Martin Imbresevicĭ. Frumosul monument rîdicat, după aceia, în acel loc se póte vedea fórte bine de călător de pe bordul bastimentelor ce trec pe Dunăre [4]) în dreptul sĕŭ.

Muntele Alion, la piciorul căruia se află Capela Coróneĭ, şi pe care se vĕd încă urmele resbeluluĭ din 1789, este important prin aceia de a fi avut pe vêrful sĕŭ pavilionul faimosuluĭ general austriac Laudon (pavilion locuit óre când şi de Josef al II-lé), şi pe lângă care se disting, maĭ cu deosebire, urmele bateriilor de artilerie, [5])

§ 4. Ada-Kaleh (Orşova saŭ Ruşiava-Noă).

Ada-Kaleh (Fortereţa insuleĭ), Der-i-Kapú (Pórta de fer), fură numele ce Turcii dederă, de la începutul domnieĭ lor, acesteĭ întăriri, care nume trecură apoĭ insuleĭ propriu ḑise. Românii o numiaŭ simplu *Ostrov*. a)

Cea d'întâiŭ întărire din acéstă insulă, se atribue geniuluĭ militar al românuluĭ Iôn Corvin de Hunyade [6]). Nu rĕmâne nicĭ o îndoială că evenimentele 'i şterseră or ce urmă.

Fortăreţa, după regulele arteĭ, fu rîdicată in insulă de Austriacĭ, sub imperatorul Leopold I-iŭ, şi numită *Orşova-Noă* [7]). Carol IV-lé (al VI-lé, al Germanieĭ). 'i mări lucrările. Abia terminată, ea căḑu, maĭ fără nicĭ o resistenţă, după luarea Belgraduluĭ, în mâinele Turcilor, cari se mulţumiră a adăoga templuluĭ creştin.—ce fusese óre când o biserică a călugărilor franciscani, [8])— un minaret de lemn, şi lăsară totul cum se afla.[9]) Era un timp când acéstă cetate avea pênă la 3000 locuitorĭ. [10])

1) A. T. Laurian. *Mag. Ist.* Vol. II. p. 114.

2) Cel d'întâiŭ fusese spre gurile Dunării. Unĭĭ autorĭ 'l pun la gura Prutuluĭ; e posibil să fi fost pe colţul teraseĭ ce produce întâlnirea malurilor *stângĭ* a văilor Prutuluĭ şi Dunăreĭ.

3) Iôn Ghica. *Dacia Vechiă*. Revist. Română pag. 418.

*) Numele rîuluĭ *Cerna*, vine de la oraşul Tierna fundat de Traian. El a formatmarginea occidentală a Daciei Australe, a *Istrianeĭ* (cum o numia Laonic Chalcocondila), adică a Munteniei de astăḑi.

Se pretinde că óre când s'ar fi aflat în Mônăstirea Tismana un plan, pe care se vedea că acest rîŭ, *în lungul sĕŭ*, a formatt hotarul ţĕreĭ Româneşti, aşa cum servise de bună înţelegere la Pacea de la Sistov (1791); dar că acest plan a dispărut, ca multe altele. De la acest timp (D-r Popovicĭ) Austria s'a întins neîncetat; sub unul din ultimiĭ domnĭ românĭ, prea devotaţĭ intereselor streine, hotarul a fost ast-fel de mutat, că ambele ţermurĭ ale rîuluĭ devenirĕ austriace.

4) Al. v. Heksch. op. cit.

5) ibid.

a) Dionisie Eclisiarhul. *Tesaur de monumente istorice*. pag. 233. Vol. II.

6) *Revista de Istorie, Arheologie şi Filologie*, dirigeată de Domnul Gr. Tocilescu. vol. I° Fasci. 1 pag. 162.

7) Le Colonel Baron de Moltke *Lettres sur l'Orient* (traducţiune din limba germană, în cea francesă).

8) Bolintineanu *Suveniri de Călătorii pe Dunăre*.

9) Motke op. cit.

10) Bouillet. Dictionnaire d'Histoire et de Géographie.

In 1716, din ordinul mareluĭ visir Ali, Nicolae (Mavrocordat) domnul Munteniei trimise, sub comanda luĭ Jenache Rosetti—cumnatul sĕŭ—şi a Obedeanuluĭ, 3000 ómenĭ cari, întărind garnisóna de la *Rusiava* şi *Demir-Kapú* (Ada-Kaleh), să împedice pe Austriacĭ a jefui ţarra în acéstă parte. După mórtea visirului Ali, la Petru Varadin, Turcii de fricĭ trecurĭ la Cladova ; iar Muntenii se întórserĕ în ţară. [11])

In 17 August 1738 Turcii, după ce perduserĕ acéstă insulă, o luarĕ din nou, cu care ocasiune banatul Craioveĭ trecu în mâinele lor cu totul.

Puţin timp după aceia, cetatea se afla din nou în mânile Austriacilor. Visirul o înconjurĕ, o bătu maĭ tótă vara, dar nu o putu supune. In acéstă împregiurare căḑu o mulţime de Turcĭ, aşa că apele Dunăreĭ duceaŭ cadavrele lor pênă la Brăila, Galaţĭ şi chiar pênă la Ismail ; pe cari cadavre ómenii prinḑêndu-le le desbrăcaŭ. Turcii asaltaŭ cetatea, dar Austriacii din năuntru 'i respingeaŭ şi 'i aruncaŭ în Dunăre. Multe miĭ periră. In spre tómnă, însă, vḑêndu că nu le mai sosesc de nicăerĭ ajutóre, pe lângă că hrana se sfârşia şi toţi Turcii se aflaŭ în giurul cetăţii, se determinară a deschide porţile. In numĕr de 1500, eĭ eşiră din cetate. Acésta cauḑă Turcilor o plăcere nespusă, şi vidirul, beat de bucurie, dede ordin a îmbrăca pe generalul austriac cu caftan ḑicêndu-i: »Aferim! »slugă bună şi credinciósă, măcar de s'ar a»fla un om drept şi harnic ca tine şi la îm»pĕrăţia nóstră ; cu atât de puţină óste aĭ »stat şi te aĭ bătut atâta vreme cu atâta pu»tere.« Apoi 'l liberă cu tótă armata. El se îndreptă cătră lagărul cel mare german, unde i sĕ făcu şi maĭ marĭ onorurĭ.—Unii însă cred, că acéstă bravură a Turcilor a fost cumpĕrată cu banĭ, ba chiar cu ştiinţa împĕratuluĭ german. Către tómnă, armatele, de ambele părţi, se trimiserĕ la ernatic. [13])

In Ianuarie 1815, garnisóna turcă din acéstă cetate, sub pretestul că nu i se dă şi eĭ ca aceleĭ a cetăţii Vidinuluĭ provisiunĭ, eşi şi ocupă ţinutele Mehedinţi şi Gorjul, schimbând autorităţile, puind prefecţi şi subprefecţi, adunând provisiunĭ şi ducêndu-le în cetate, Aveaŭ intenţiunea de a merge să prede chiar Craiova. Domnul Românieĭ Ión Caragęa, scrise paşilor de la Diiŭ şi Rahova, carĭ trimiserĕ trupe în contra lor. Maĭ în toţi aniĭ Oltenia, ca şi creştiniĭ de pe ambele malurĭ ale Dunăreĭ, suferi mult din partea acesteĭ nedisciplinate garnisóne, pe care nicĭ armata ţerreĭ, nicĭ Turcia nu o puteaŭ înfrêna. b)

In ajunul revoluţiuneĭ din 1821, G. Olimpie, patriot grec, promitea luĭ Ipsilante, şeful eterieĭ, luarea cu înlesnire a acesteĭ cetăţĭ [14]). Dar împrejurările probară că acéstă cetate era prea tare, spre a nu ḑice imprenabilă;—chiar dacă Grecii ar fi dispus de puterĭ însemnate spre a o ataca.

Pe la 1846, murdăria, în care se afla, inspira desgust. Zidurile de jos ale fortereţeĭ începuserĕ încă de pe atunci a cădea prin mâncarea apeĭ. [15])

Maĭ târḑiŭ, întăririle sale fură cu totul părăsite şi ruina lor era evidentă. [16])

In 1848, acéstă insulă servi, în timp de treĭ ḑile, ca loc de închisóre la 17 românii, elita patrioţilor ce făcuserĕ revoluţiunea în Muntenia şi pe cari guvernul turc, contra dreptuluĭ de parlamentare, puind mâna în lagărul de la Cotrocenĭ, 'i trimisese, prin Giurgiu, pe Dunăre, cu un vas de resbel cu pânze, spre a fi internaţi la Semlin : dar cărora, este adevĕrat, li se înlesnirĕ maĭ târḑiŭ fuga pe teritoriul austriac. [17])

Ultimul aliniat al art. 3 din tratatul de la San-Stefano, prescria ca acéstă cetate să fie evacuată de Turcia şi rasă : dar trupele austriace o ocupară în Maĭ 1878, sub pretestul, ḑic unii, de a nu fi ocupată de trupele ruseşti.

11) *Istoria Bălăceneascâ* ; cit. de Şincaĭ (v. III. p. 247)

12) Şincaĭ. *Cronica Românilor.* V. III. pag. 280.

13) Ion Neculcea. *Letopis, Mold.* (ed. M. Cogălniceanu) V. II. pag. 483.

b) Dionisie Eclisiarhul. op. cit. pag. 233.

14) C. D. Aricescu. *Istor. Revol. din 1821.* pag. 87.

15) A. Tr. Laurian. Mag. Ist.

16) Füllek *Fürstenthum Serbien* p. 46.

17) Bolintineanu *Suveniri de Călătorie pe Dunăre*, etc

După tractatul de Berlin, aceste trupe se retraseră lăsând în insulă numaĭ câţi-va funcţionarĭ austriacĭ.

In Februarie 1883, administraţia acesteĭ insule se făcea, în numele Sultanuluĭ, de un muftiŭ. Populaţiunea se urca la 500 suflete.

Amploiaţiĭ austriacĭ, remaşĭ în insulă, propuseră muftiuluĭ de a permite stabilirea aci a uneĭ staţiuni militare austriace, care lucru nu maĭ remâne îndoială ar fi consacrat, de fapt, posesiunea acesteĭ insule de Austro-Ungaria. Muftiul nu le dede nicĭ o atenţiune, dar apoi, silit a se declara, le respunse că nu póte dispune de nişte drepturĭ aparţinênd guvernuluĭ imperial otoman. [18])

In fine, în Oct. 1883, acéstă insulă era ocupată de trupele austriace.

Turcii avuseră acéstă cetate isolată—de la pacea de la Şiştov (4 August 1791), pênă la tratatul de la Berlin ($^1/_{13}$ Iuliu 1878),—ca o santinelă înaintată a imperiuluĭ, şi care, după retragerea trupelor otomane din Serbia, rĕmăsese ca o oază musulmană în mijlocul acestor teritoriĭ civilisate.

§. 5. Fortul „Elisabeta."

Acest fort fu ţidit în 1736, din ordinul generaluluĭ austriac Hamilton şi numit, în onórea împĕrăteseĭ (de atuncĭ), fortul „Elisabeta." [1]) Uniĭ, probabil maĭ streinĭ de istoria localităţiĭ, cred a şti că acest fort fusese numit astfel de la o regină a Ungarieĭ care, prinsă în resbel, fusese deţinută aci ca prisonieră.[2])

In August 1738, acest fort fu luat, de Turcĭ, cu fórte puţină ostenélă [3]). Dărămat de Serbĭ, în urma unuĭ tractat, astăţi nu se maĭ vede pe locul ce odinióră el ocupa de cât o grămadă de petre, acoperită deja de muschi ...

Atât Ada-Kaleh cât şi fortul Elisabeta, fură, de la 1736 la 1789, teatrul a maĭ multor lupte între Turcĭ şi Austriacĭ. [4])

18) Jurnalul *La Turquie* din februarie 1883.

1) Heinrich Füllek von Wittinghausen. k. k. Major *Das Fürstenthum Serbien* Wien 1869 p. 46.

2) Gabriel, *Danube, Nil et Jourdan.*

3) Enghel. cit. de Şincaĭ Vol. III pag, 280.

4) Füllek op. cit. p. 46.

§. 6. Cetatea Oreava.

Trei chilometre la vale de Virciorova, cam în dreptul puntului unde începe *Porţile de fer,* se deschide, de lângă înaltul ţerm stâng al Dunăreĭ, valea *Slătiniculuĭ mare*; — partea dréptă a acestei văi este formată de un munte, în formă aprópe piramidală, în *spicul* căruia se află un platou de o suprafaţă cam de 2000 stânjeni.

Pe acest loc, brăzdat în mai multe sensuri de şanţuri şi urme de ţidării de piatră, pare a fi fost odinióră un castel — In localitate, printre locuitorĭ, are diferite nume: unii 'i ţic *cetatea Oreava;* alţii, cei mai bătrânĭ, *Cetatea luĭ Chorbat;* în fine alţii, *Cetatea luĭ Ión Corvin.*—Din causa anevoinţeĭ strebaterii, acéstă localitate, este fórte puţin cunoscută chiar în vecinătate. — Muntele, din puntul unde se aflu ruinele castelului, domină în sus şi în jos valea Dunăreĭ, în o depărtare mai mare de ţece chilometre; el mai domină şi valea Slătinicului. Zidirea Castelului este atribuită lui Ión Corvin, [1]) în acelaş timp cu a primului fort din Ada-Kaleh.

In apropiere, in aceiaşi vale a Slătinicului, şi pe stânga, se deschide o *padină* cu o posiţiune destul de întinsă şi bună pentru stabilirea unui lagăr. Acéstă posiţiune se numesce astăţi „*Taberile.*" şi servea de loc de lagăre, in timpul când castelul se afla în flórea sa. [2])

§. 7. Gura Văieĭ.

La satul *Gura Văieĭ,* se găsesc de asemenea urme de ruine romane, precum şi resturi de întăriri.

1) Ión Corvin de Hunyade, era fiul luĭ Voicu Botea, boer din familia Dăneştilor, (I. Heliade, *Dacia şi Romania* p. 145).

2) V. Dimitrescu Severeanu.— *Note asupra monumentelor, ruinelor şi locurilor însemnate istorice din judeţul Mehedinţi.* (Revist. de Istorie, Archeologie şi Filologie, dirigeată de D. Gr. Tocilescu. Vol. I, fasc. I pag. 165).

§. 8. Insula Banului.

In fața satului *Șipul,* cam la doă, chilometre mai jos de cataracte, se află pe Dunăre, o insulă plină de ruine. Iată cum descrie Marsigli, acéstă insulă:

„Nu departe, mai sus, de podul luĭ Traian, aprópe de cataractele Dunăreĭ, între alte insule micĭ, se află una și cea mai mare, numită *Insula Banuluĭ,* care se póte numi celebră prin lucrările de artă, retranșementele cum și ruinele de cari este plină peste tot. Rîdicăturĭ de pămênt, fórte înalte, șanțurĭ adâncĭ cari comunic între dânsele, taie și încing partea superióră—și cea mai largă—a acesteĭ insule, în cât par a fi fost aci patru cartiere cari, luate împreună, aŭ un perimetru de 30 stânjenĭ lungime și tot atât lărgime. In partea de Nord se află cincĭ unghiurĭ, cari sunt apărate de cincĭ feluri de redute. In partea opusă, la Sud, peste tot terenul cuprins între șanțurĭ, este un retranșment, care corespunde cu centrul și are 36 stânjenĭ (austriacĭ) lărgime. Către marginea insuleĭ, tot spre Sud, se află un retranșment fórte rîdicat, în giurul unuĭ turn cu multe resturĭ de zidărĭ.“ [1])

Acéstă insulă se numesce și *Golul.* — Se crede a fi fost óre când locul de distracție al *Banuluĭ* Severinuluĭ; cu tóte că se admite, că și Adakaleh ar fi avut acéstă onóre [2]). Se mai numea și *Insula Cladoveĭ,* în aceleași condițiuni. Că a fost locuită, nu mai rĕmâne nicĭ o îndoială; 40 familiĭ ce mai avea pe la 1834, o părăsiră cu ocasiunea puneriĭ în aplicare a faimosuluĭ cadoŭ, numit, *Regulamentul organic.* Astădĭ o cultiv locuitoriĭ din *Gura Văieĭ,* cari plătesc Statuluĭ arenda cuvenită.

§. 9. Satul Șipul.

In fața insuleĭ *Banuluĭ,* Marsigli descoperi, la satul Șipul, sumă de ruine romane pe cari le a crezut a fi fost în legătură cu acele din insulă, și cari formaŭ, în timpul Romanilor, o parte din cea ce eĭ numiaŭ *Porțile de Fer,* numite astfel „*fiind că aci Dunărea se închidea cu lanțurĭ de fer.*“ [1])

Se crede că pe localitatea ocupată de satul Șipul, legiunele romane, după părăsirea Dacieĭ, sub Aurelian, ar fi fundat o cetate pe care aŭ numit'o, după alta din Dacia pe care o părăsise, *Caput-Bovis.* [2])

§. 10. Schelea Cladoveĭ.

In fața Cladoveĭ, pe malul stâng, se află satul românesc *Schelea Cladoveĭ.* El este important prin luptele ce *Pandurii românĭ* (corp militar organisat, la începutul acestuĭ secol, de Domnul Grigorie Ghica) avură cu Turcii, în resbelele din 1809 și 1828.

Printre luptele acestea, cea mai principală fu în 1828:

Pandurii eraŭ ca la 1500, cu treĭ căpitanĭ Mihaiŭ Ciupagea, Nicolae Verbiceanu și Ión Solomon. Rușii aveaŭ și eĭ doă companiĭ. Ele se aflaŭ în lagăr, în locul unde astădĭ se află Turnul Severin, — și care pe atuncĭ erea o frumósă câmpie, pătată, icĭ colea, cu câte o mică luncă de mărăcinĭ.

Acéstă bătae este povestită de venerabilul părinte al D-luĭ Doctor Dimitrescu— Severeanu, care a luat parte la luptă:

Se știa că Turcii aveaŭ să trécă din Cladova și că avea să fie bătae. Intr'o Mercurĭ de diminéță, în zorĭ de ziuă, pandurii se gătiră cu toțĭ și coborîră sub dealurile de la *Schelea Cladoveĭ,* din care Turcii eșiseră, spre câmpia de jos a satuluĭ.—Când sórele era ca *de un stat de om* tunurile începură a bubui; Turcii daŭ din Cladova și Rușii de pe dealurile de deasupra satuluĭ. Puțin în urmă începu și pocnetele pușcilor. Turcii strigaŭ *Alah! Alah!,* Rușii, *nazat! nazat!* — Românii, ce nu știaŭ rusesce, crezând că le strigă să mérgă *la sat,* se reped și daŭ navală în óstea turcéscă, care erea

1) După D. V. Dimitrescu-Severeanu, op. cit.
2) Cesar Bolliac.

1) V. Dimitrescu-Severeanu op. cit.
2) A. T. Laurian, Mag. Istoric.

spre satul *Schelea Cladoveĭ*, unde se începu o luptă crâncenă. Turcii încep a fugi spre Dunăre, iar Românii remaseră *a bulduși* pe ceĭ căduți în bătae. Ajungênd la Dunăre, Turcii încep a se îmbulḑi, dând năvală, a intra în luntrele și șeicele cu cari trecuseră fluviul. Spaima fu așa de mare că eĭ se luptară între dânșiĭ spre a scăpa. Ceĭ ce nu aveaŭ loc în vase se agățaŭ de bărcĭ și șeicĭ, iar ceĭ din întru 'ĭ împingeaŭ în apă, ca să nu se cufunde cu toțiĭ; ba la uniĭ, cari țineaŭ mânile încleștate, se ḑice că chiar le tăiaŭ degitele cu iataganele și așa mulțime saŭ înecat.—Ambele țermurĭ ale fluviuluĭ presinta un aspect curios: pe țermul stâng, Olteniĭ priveaŭ cum Turcii se înecaŭ și ceaĭmalele ce, detașîndu-se de pe capetele celor ce se afundaŭ, plutiaŭ pe Dunăre, în scursul apeĭ; pe țermul drept, la Cladova, femeile și copiiĭ țipaŭ smulgêndu-șĭ pĕrul și bocind pe aceĭ ce dispăreaŭ.—In acest moment o ceată de călărĭ Turcĭ, numiți *Deliĭ*, trec în fugă spre Ada-Kaleh, fără a se mĕsura cu învingĕtoriĭ.

Căpitanul Ciupagea avu în acéstă luptă calul omorît sub el. Perderile Românilor fură 20 morți și un mare numĕr de răniți; iar ale Turcilor, ca la 100 ómenĭ. [1])

§. 11. Cladova.

Cu tóte că se pretinde [1]) că acéstă cetate ar fi fost fundată de imperatorul roman Claudiu, se póte prea bine însă să fi fost de Claudiu saŭ Glad, ducele Românilor și al Bulgarilor, carele a strălucit maĭ mult în acéstă regiune [2]), de unde ar fi fost numită la început *Gladova* și apoĭ în urmă *Cladova*.

Nu remâne nicĭ o îndoială, că fără a înceta de a avea un interes óre-care, la gura de jos a a defileuluĭ Porților de Fer, importanța acesteĭ posițiunĭ nu a fost nicĭ o dată maĭ mare ca acea a unuĭ punt strategic de al 2a ordin. Urme de ziduri romane se găsesc aci, dar puține. Un scriitor german pune aci *Egeta*, cea ce e imposibil de crĕdut. Un alt scriitor, al 2a *Zanes*. Puținele ruine sunt ale unuĭ mic post militar, ce Romaniĭ așeḑaseră în acest punt, spre a protege lucrările de maĭ sus, de pe cataracte, în contra barbarilor. Era un timp când un detașiament, din a XIII$_a$ legiune romană, monta garda acestuĭ mic castru. Trecutul seŭ, înaintea secoluluĭ al XVIa saŭ este acoperit cu vĕlul uitării, saŭ că nimic important n'a avut loc în năuntrul ḑidurilor saŭ in impregiurimile sale.

In 1502, românul Josef de Som, Comitele Temișaneĭ, împreună cu San Georgio, Domnul Transilvanieĭ, iaŭ orașul și fortereța; prind și ucid garnisóna turcéscă din năuntrul sĕŭ; pe locuitoriĭ turcĭ, 'ĭ vînd; iar pe creștinĭ, 'ĭ trec Dunărea și 'ĭ stabilesc în Temișiana. Maĭ târḑiŭ, recăḑênd în mâinele Turcilor, Mihaiŭ o ia de la eĭ după strălucita campanie din 1595.

Pe când domnia în Muntenia Șerban, acéstă cetate fu atacată, luată cu asalt și apoĭ dĕrămată de faimosul general austriac Veteranĭ.

Pe cât timp se afla în mânile Turcilor ea purta numele de *Fetli-Islam, Victoria Credinței*.

In 1689, Constantin Brâncoveanul, domnul Munteniei, afiându-se cu armata sa la Cerneți, în adjutorul Turcilor (comandați de Serascherul Husein Pașa, ce era acompaniat de contele ungur Tököly, competitor la tronul Transilvanieĭ), primi ordin a începe dregerea cetăților Cladova și Rușiava. — Nu se apucase de lucru, când sosirea uneĭ marĭ armate germane, comandată de Marele Duce (Margraful) de Baden, făcênd pe Seraschierul a se retrage din naintea sa, Brâncoveanul plecă și el de la Cerneți și se îndreptă cu armata spre Craiova.

Marele Duce de Baden înaintând luă Nișul, *Cladova* și Vidinul; apoĭ trecênd în România, unde petrecu iarna, se retrase spre Brașiov; erea acompaniat de generaliĭ Veteranĭ și Heissler,

Murind Sultanul Achmet, următorul sĕŭ

1) V. Dimitrescu-Severeanu. op. cit.

1) Scriitorul anonim al *Istorieĭ țĕrreĭ Românești*, Mg. Ist. Vol. V p. 138.

2) Veḑĭ istoricul Orșoveĭ.

3) Colonel Baron de Moltke. op. cit.

Mustafa, pregăti o mare espediţiune în contra Germanilor, cari eraŭ stăpânĭ pe Belgrad; Brâncoveanuluĭ, ce venise în ajutor la Cerneţĭ, i se notifică din nou (Martie 1695) a reḑidi cetatea Cladova.

Cu tóte greutăţile sezonuluĭ şi cu tóte protestările sale pe lângă Pórtă (cari nu fuseră luate în sémă) el trebui în fine a se resemna şi a începe lucrul. Veni în persónă a surveghia construcţia întăririlor, cari se făceaŭ de piatră. „Şi îndată a poruncit Domnul de s'a făcut rênduială în ţară sĕ aducă bolovanĭ; şi aducêndu-se, s'aŭ început a lucra la cetate. puind doă rânduri de bolovanĭ, unul înalt şi altul scurt, şi printre bolovanĭ punea pământ pe care 'l scotea din şanţ«..[4]) Brâncoveanul fiind silit a pleca, spre a apăra în contra nemţilor şi ungurilor strîmtorile munţilor, unde se comiteaŭ brigandage teribile, lăsă la Cerneţĭ câtĭ-va boerĭ, cu oştile necesare şi cu cele trebuincióse, cari sĕ continue zidirea cetăţiĭ. Aceştĭ boerĭ,—din cari vom cita doĭ, ceĭ maĭ de frunte, Radu Stolnicul Isvoranul, fiul luĭ Tutor Şetrarul din Grecĭ şi Radul Clucerul, fiul vistieruluĭ Chrizea din Popeştĭ, — cărora prefectura Cerneţilor le da tóte cele necesare, terminară cetatea. Nu mult însă după aceia, Nemţiĭ venind cu putere mare, şi Turciĭ ce o ocupaŭ neputând'o apĕra, 'ĭ dederă eĭ singurĭ foc, o arseră şi apoĭ se retraseră.

Trecu o sută de anĭ fără a se vorbi de Cladova. Către finele secoluluĭ al XVIII-lé, acéstă cetate, reḑidită de Turcĭ în acest lung period de timp, cade în mâinele luĭ Paswan-Oglu. Sultanul trimite pe Valiul Belgraduluĭ spre a o lua. Moruz, domnul Muntenieĭ, trimite pe Căminarul Sava, cu 500 de arnăuţĭ. Aceştia unindu-se, la Cerneţĭ, cu óstea Valiuluĭ şi trecênd în o nópte Dunărea fără veste atacară *Feth Islamul* (Cladova) şi 'l cuprinseră. Tot acest Căminarul Sava, puse maĭ târḑiu mâna şi pe Negotin. [5])

4) *Cronica anonimă a domniĭ luĭ C-tin 'Brâncoveanul.* Mag. Ist. Vol. V. 139.

5) C. D. Aricescu *Ist. Revol. din 1821.* pag. 65.

In 1809, eclatând resbelul între Rusia şi Turcia, generalul Isayew efectuă trecerea Dunăreĭ în apropiere de acéstă cetate şi încercând, în ḑiua de 9 Iuliu, a pune mâna pe dânsa, fu respins de Turcĭ şi astfel nevoit a retrece fluviul, fără nicĭ un folos.

In analele resbelelor dintre Turcĭ şi Serbĭ, Cladova este o cetate de o fórte mare importanţă.

La începutul revoluţiuneĭ din 1821, Emisarul *Eterieĭ* Papa Aristide, prins de către Turcĭ, ca să scape de torture, se aruncă în Dunăre după o stâncă a acesteĭ cetăţĭ. [6])

Prin articolul 29 al tractatuluĭ de la Paris, Turcia conservă dreptul de a avea garnisónă într'însa, după cum era stabilit şi maĭ înainte. Acétă stare fu modificată în 1867, prin renunţarea voluntară a Sublimeĭ Porţĭ la dreptul ce ea avea a ţine garnisónă în cetatea Belgraduluĭ şi în un óre-care numĕr de forturĭ, împrăştiate pe teritoriul sîrbesc, între cari era şi Cladova. Firmanul era concertat cu puterile garante. Acesteĭ concesiunĭ urmă obligaţiunea că alăturĭ cu drapelul sîrbesc să floteze pe zidurile cetăţiĭ, în acelaş timp, şi acel otoman.

Acéstă formalitate încetă cu începutul penultimuluĭ resbel. Serbia bătută, Turcia, în memorandul sĕŭ din 8 Septembre 1876, esprimă dorinţa de a reocupa fortărеţele, ce părăsise în puterea firmanelor din 1867; puterile însă nu voiră a tolera acésta.

In virtutea unuia din articolele tratatuluĭ de la Berlin, se aştéptă a se vedea dărămându-se *şi acéstă cetate, ca tóte cele aflate maĭ jos de Pórta de Fer.*

§. 12. Câmpul din sus de Severin.

„La jumătate milă (austriacă) maĭ sus de podul luĭ Traian, în marginea Dunăreĭ, se află un mare pătrat, încins de un retranşment, ale cărui lăturĭ aŭ fie-care câte 173 stânjenĭ. Latura despre Dunăre are doă porţĭ;

6) idem. pag. 153.

cele-alte, nu aŭ de cât câte una, pre la mijloc.« [1])

»Intre alte urme, în acéstă localitate, s'a găsit, la o adâncime de un metru, *o boltă de piatră zidită,* al cărui plafond este aprópe orisontal. Inălţimea acesteĭ bolte este ca de un stânjen de la vatră, care are un strat aşternut cu prund de Dunăre. Acest loc, unde străbunii noştri avéŭ o santinelă în contra barbarilor de la Nord, merită a nu fi dat uităriĭ, maĭ cu sémă că pe aicĭ, în 1828, a avut loc o bătălie între Pandurii nostri şi Turcĭ.» [2])

§. 13. Turnul Severinului.

In antichitate acest oraş se numia *Dzuphegis* [1]), *Pontes* [2]), *Drubetis* [3])....

In locul şi împrejmuirile actualuluĭ oraş al Turnuluĭ Severin, s'aŭ găsit *urmele* uneĭ epoce *pre-romane,* precum: petre rotunde, pentru prăştiĭ; fragmente de custure de silex; topóre de piatră; hârburĭ; monede de ale regilor Thracieĭ şi o mare cantitate de ale Cetăţilor Pontine şi oraşelor din Asia Mică [4]).

Din acestea, nu maĭ puţin şi din posiţia topografică a localităţiĭ, reese că acest punt a avut óre care importanţă înaintea venireĭ Romanilor; este posibil chiar să fi fost ocupat de Galĭ, după predarea Macedonieĭ şi a Greciei, şi înainte de plecarea lor în spre Asia.

Relativ popórelor autochtone, scrierile byzantine afirm că, încă din timpurile cele maĭ vechĭ, locuitoriĭ ce aŭ vieţuit prin aceste locurĭ aŭ fost *Geţiĭ.* Teritoriul lor se întindea la West până la Tissa; la Est, până în malurile mărei Negre. Maĭ târdiŭ acest popor se împărţi în doă rămurĭ principale: *Dacĭ* saŭ *Davi* şi *Tracĭ. Dacii,* posedaŭ pământul pe unde se află astă-dĭ Transilvania, Muntenia, Moldova şi Teritoriul dintre Carpaţi şi Tissa; *Tracii,* pe acel aflat pe marginea Occidentală a Pontuluĭ Euxin, până către Byzanţ.

Dacii, făcură cunoştinţa Romanilor 168 anĭ in. de Chr., cu ocasiunea ajutoruluĭ ce eĭ dederă luĭ Perseu, regele Macedonieĭ, în contra lor; cum Perseu remase învins, se retraseră şi eĭ. — Cel d'întâiŭ general roman ce se bătu în contra Dacilor fu Didie;— maĭ târdiŭ Drusu 'ĭ opreşte de a trece Dunărea; — Curio, speriat de întunecimea selbelor, se opri de a merge în contra lor. — Luculus însă (64 in. de Chr.) 'ĭ bătu şi merse până la Don. a)

Thracii, învinşi, se contopiră în elementul roman; Dacii, remaseră de sine stătătorĭ. Fĭ făceaŭ dese năvăliri în Moesia şi băteaŭ de multe orĭ legiunele romane. De la August la Traian, puţinĭ din imperatorĭ aŭ meritat gloria de a domni peste lumea romană. Viaţa, publică şi privată a celor maĭ mulţĭ dintre eĭ, este o probă, care dispensédă de altele, pentru a arĕta decadenţa de necreḑut, în care se svârcoliaŭ domniĭ lumeĭ cunoscute pe atuncĭ.

Unul din aceştĭ imperatorĭ, vestitul *ucigător de muşte,* Dominiţian (90 d. Chr.), cumpĕră de la Dacĭ o pace umilitóre, plătindule el însuşĭ tribut; cea ce nu'l împiedică de a ordona să i se confere titlul de *Dacicus* şi de a intra triumfător în Roma; luat, bine înţeles, în rîs de toţĭ ómenii cu minte.

Divinul Marcu Ulpiu Trajan, agiuns — la etatea de 46 anĭ — la demnitatea imperială (pe care o ţinu de la 98-117 d. Chr.) prin adopţiunea luĭ Nerva, predesoriul sĕŭ, (ca cel maĭ mare, cel maĭ iubit şi cel maĭ fericit căpitan roman din timpul sĕŭ) bate o întâie

1) Contele Marsigli, în cartea sa intitulată ***Studiĭ asupra Dunăreĭ,*** făcută din punctul de vedere strategic, pre la 1689, cu ocasiunea trecereĭ armateĭ mareluĭ Duce de Baden. Veḑĭ descripţia acestuĭ loc sub numele de ***Castramentatio.*** El este represintat prin figura XXX. [După ***Revista de Istorie, Archeologie*** şi ***Filologie,*** dirigeată de D. Tocilescu. Vol. I° Fasc. I pag. 171. Articolul D-luĭ V. Dimitrescu-Severeanu: ***Note asupra monumenmentelor, ruinelor şi locurilor însemnate istorice din judeţul Mehedinţi***].

2) Din acelaş articol (al D-luĭ Severeanu).

1) Ptolomeiu, geogr. alesandrin.

2) Dione Casiu.

3) Tabla Peutinger.

4) Escurs. Arheologice, cit. de D. Gr. Tocilescu în ***Dacia înainte de Romanĭ,*** pag. 537.

a) Florian Aaron.

dată pe Diurpaneu Decebal b) omul cel mai curagios şi cel mai esperimentat în arta resbelului dinre Daci, şi 'i impune condiţiuni grele. [5]) Nemulţumit, Decebal apucă din nou armele în contra Romanilor. Trajan respunse pregătindu-şi forţele, pentru a estermina pe Daci şi a transforma ţara lor în provincie romană.

Declaraţiunea Senatului se făcu în an 104; espediţiunea nu putu începe înainte de an. 105. Spre a putea comunica mai cu înlesnire, a transporta, de la început, cu mai multă siguranţă armata şi provisiunele pe teritoriul inamic. marele imperator se decise a construi un pod de piatră peste Dunăre.

Calculele făcute, chiar înainte de începere, 'i arétară imensa sumă de bani ce avea să cheltuiască; dar, în bun general, el prevĕdu că curgerea sloilor în timp de earnă, un înghieţ necomplect, ar putea lipsi ajutorul necesar Romanilor de pe malul stâng, atacaţi fără veste de barbari; inlesnirea comunicaţiunilor şi câştigul timpului, în tot timpul resbelului; ideia de a fi stăpân pe o pórtă a Dacieĭ, şi a dispune la necesitate de dânsa; tóte acestea 'l întăriră mai mult în determinarea sa, or care ar fi fost suma ce ar fi necesitat o asemenea lucrare colosală.- Incercările lui Decebal de a arde cele doă poduri c) de lemn ce Traian construise la prima trecere a Romanilor în Dacia, fură şi ele un motiv destul de puternic spre a 'l determina a face un pod de peatră. d) Ideile sale, asupra acea ce provedinţa 'l chemase a esecuta, ereaŭ aşa de precise, că jurământul sĕŭ cel mai mare era: *Să n'am parte de a vedea Dacia redusă în provincie romană, şi de a trece pe poduri Dunărea şi Eufratul.* [6])

Decidându-se, esecuţiunea poduluĭ, fu confiată faimosuluĭ (din acel timp) architecht Apolodor din Damasc. Locul 'i fu desemnat, din jos de cataracte, între Tierna şi Aegeta. e)

Pentru construcţiune, Traian utilisă timpul ce a separat ambele sâle espediţiuni în contra Dacilor.

Apolodor [7]) începu construcţia acestuĭ pod, a opta minunea lumeĭ, în anul de la fundadarea Romeĭ 857 (104 d. Chr.); sub al cincilea consulat al mareluĭ Imperator.

Lărgimea Dunăreĭ, în puntul unde fuse construit podul, era cam 3570 picióre de astădi [8]), destul de mare; nu era tot astfel şi cu adâncimea care, se ştie, scade în general pe mĕsura ce rîul se lărgeşte brusc.

Podul fu construit pe 20 de stâlpĭ de piatră ne-cioplită şi limitaţi de tóte părţile prin păreţi de cărămidă arsă.

După cele mai esacte studiĭ [9]) distanţa între doă axe consecutive a doĭ stâlpĭ, era de 170 picióre; iar între păreţiĭ laterali de 110 picióre, cea ce lăsa între stâlpĭ 60 de picióre saŭ aprópe 20 metri. Forma lor era

b) Se pretinde, de unii, că regii Dacilor s'ar fi numit *Deceballĭ*. Duras, predecesorul luĭ Decebal, fiind prea tênăr şi nesimţindu-se destul de tare de a comanda armată în nişte vremurĭ aşa de grele, se coborâ de bună voe de pe tron, şi dete corona luĭ Diurpaneu.

5) La aceste întâĭ lupte contra Dacilor luară parte noŭ legiuni, printre cari se distinseră: I[a] *Adjutrix*, I[a] *Italică* şi VII[a] *Claudia*.

c) In prima expediţiune în contra Dacilor, Traian făcuse, pentru trecerea armateĭ şi a necesarelor sale, doă poduri de lemn: unul la Carauss, lângă Weissekirche, (unde Ardaric omorî, mai în urmă, luĭ Atila 30,000 ostaşi) şi altul la gura Cerneĭ.

d) Ión Ghica, în *Revista Română*, art. *Dacia vechiă*. pag. 397. Vol. I.

6) Ammian Marcelinul libr. XXIV, 3 (cit. de D Odobescu în *Istoria Acheologieĭ*, pag. 356).

e) Pe nedrept, Sultzer pune acest pod la Celeiu şi Keen, la Cerneţi.— [Ión Ghica, op. cit. mai sus 168].

7) Epoca naşterii acestuĭ important personagiu nu e bine precisată. Afară de *Podul luĭ Trajan*, el mai construi: *Forul*, *Gimnasiul luĭ Trajan*, *Basilica Ulpiană*, *Odeonul* etc. El fu disgraţiat, apoĭ omorît la 130 d. Chr., din ordinul luĭ Adrian, pe care 'l insultase într'o ḑi în faţa luĭ Trajan, căci 'şi permisese a se amesteca în nişte lucruri pe cari le critica, fără a avea cea mai mică idee de ele. [1])

Arare-orĭ omeniĭ marĭ finesc natural!...

8) Dione Cassiu.—9) acele al luĭ Fabretti.—10) Odobescu op. cit. pag. 365.— 11) Aceste cunoştinţe sunt indirect luate chiar de la Apolodor: Fabretti le a luat din cronicarul Byzantin Tzetzes (în opera *Chiliedele*); acesta le a luat de la patriciul Theofil, vestit mecanic şi constructor hydraulic, grec, din al XII-lea secol; pe cari şi el le luase din chiar descripţiunea făcută de Apolodor din Damasc, descriere despre care aminteşte şi Procopius, din Cesarea, istoricul impĕratuluĭ Justinian, în opera *de Aedificiĭ*. [Al. Odobescu) op. cit.] —

1) Al. Papadopolu-Calimach. COLUMNA LUI TRAIAN. Anul VII pag. 131.

exagonală, iar unghiurile ascuțite eraŭ dirigeate în lungul apeĭ.

Construcțiunea stâlpilor a fost întreprinsă prin adjutorul unor marĭ cutiĭ de tălpóe [10]) înțepenite pe dinăuntru cu bârne încrucișate, în cari s'aŭ turnat bolovanĭ de piatră și de acel ciment nedestructibil, pe care Romanii singurĭ știaŭ așa de bine a 'l plămădi.[11])

Aceste cutiĭ (după alțiĭ *luntriĭ),* fură aședate în apă și se începu lucrarea. Printre ómeniĭ întrebuințațĭ la construcțiune eraŭ și treĭ cohorte auxiliare din a XIII[a] Legiune *Gemenă.* [12])

D'asupra spațiuluĭ ce despărția stâlpiĭ s'aŭ desvoltat bolțĭ construite de grinzĭ, dispuse în întreite arcurĭ teșite. Dovada acestuĭ fapt se găsește nu numaĭ în *posibilitatea rațională* a uneĭ asemenea construcțiĭ; nu numaĭ în desemnul forte și lămurit al bas-reliefuluĭ de pe Columna luĭ Traian; dar încă pe o medalie a luĭ Traian, ce se vĕduse óre când în colecțiunea rigineĭ Christina a Suedieĭ, și care medalie se găsește și în museul nostru. [13])

Sunt împărțite opiniunele dacă fluviul în total saŭ în parte, a fost abătut:

Uniĭ zic că s'a lucrat d'a dreptul, fără a'l maĭ abate: — în o scrisóre însă a luĭ *Pliniu cel tînĕr,* către poetul Caniniu, 'ĭ aduce aminte,—aprobându-l în proectul sĕŭ *de a scri resbelele dace,*—că va avea a vorbi despre rîurĭ *strămutate* de curênd *prin țarine,* și *despre podurĭ* aruncate peste rîurĭ. *)

12) Acéstă descoperire fu făcută în 15 Ianuarie 1858, cu ocasia celuĭ maĭ de jos nivel al apelor la pod (1' 4'' maĭ jos de nivelul *o* de la Rușiava), după semnele ce purtaŭ cărămidele cari căptușiaŭ stâlpiĭ și din cari cărămidĭ (Al. Odobescu) se găsesc și în museul național din București.

13) In frumósa colecție de 255 bucățĭ de aur, argint și bronz, cumpĕrată în 1870 de la D. Cesar Bolliak (după D. Odobescu op. cit.)—

*) Doă lașitățĭ contribuiră a mări furia armateĭ romane: *atentatul,* prin niște fugarĭ, asupra vieței Cesaruluĭ și infama *cursă,* întinsă luĭ Longin. Se vede că la Dacĭ, când era vorba de patrie, mijlócele nu inobilaŭ scopul... In bun strategic, Decebal bate maĭ întâiŭ pe Iazygi, aliațĭ credincioșĭ aĭ Romanilor, apoĭ se prepară a primi pe Traian. (Dione Casiu LXVII. 10).

In fine podul fu terminat la 105. Traian, cel maĭ fericit suveran al Romeĭ, în capul legiunelor I[a] *Minerva*—numită și *Pia Fidelis* — a V[a] *Macedonică* și a XIII[a] *Gemenă,* cari precedaŭ armata romană, trecu în Dacia și se îndreptă spre pasul Vulcan [a]). După maĭ multe lupte, — date după ce se mântuiseră legionariĭ incongiurațĭ de Dacĭ, în lagărele făcute în timpul primuluĭ resbel — Decebal, învins, se închise în capitala sa Sarmizegetusa, unde asaltat de tóte părțile de Romanĭ preferi, — după ce dede singur foc orașuluĭ—la finele unuĭ banchet, a se învenina (după uniĭ; a și străpunge peptul cu ferul, zice Heliade) de cât a cădea viŭ în mâinele Romanilor. — Astfel peri, *o dată cu libertatea sa și a poporului sĕŭ,* cel din urmă rege al Dacieĭ. Capul sĕŭ, tăiat de un legionar, fu trimis la Roma și presintat Senatuluĭ.

Trajan prefăcu țérra în provincie romană, și lăsând în fruntea eĭ un *legat,* cu atribute de *praetor* [a]) (maĭ târziu, *consul)* se întórse la Roma.

Intră în acest oraș, în *triumf;* luă numele de *Dacicus;* și *urbea eternă,* deja destul de bogată în monumente de tot felul, vĕdu înălțându-se într'o zi, pe una din piețele sale, faimósa *Columna a luĭ Trajan,* monument neperitor și neprețuit pentru istoria și gloria romană. [14])

a) Cel d'întâiŭ administrator al Dacieĭ, numit de Traian, fu M. Scaurianul (Aaron Florian. *Manual de Ist. Princ. Românieĭ* Buc. 1837. pag. 17].

14) Acest monument triumfal, fu ridicat în anul Romeĭ 865 (112 d. Chr.) în onórea luĭ Traian, prin Senat și Popor, pe locul ocupat de un munte înalt de 144 picióre și care munte fu ras cu totul și redus la nivelul ordinar al pământuluĭ. Era aședat la estremitatea foruluĭ, care purta numele imperatoruluĭ.

Colóna era de marmură albă, avea 41[m.] 60 inaltă, un diametru de 3[m.] 90 și era surmontată de statua luĭ Traian, în bronz saŭ (după alțiĭ) în aramă poleită cu aur. Era în formă cilindrică, aședată pe o basă în patru colțurĭ (sub care maĭ târziu fu aședată *urna de aur* ce conținea cenușa luĭ Traian), și purta în spirală, pe surfață, un bas-relief care represinta tóte faptele resbeluluĭ contra Dacilor, cu 2500 figurĭ înalte fie-care de doă picióre.

Acest monument, era în timpul sĕŭ cel maĭ înalt din câte poseda Roma. A zăcut mult timp aruncată

Traian scóse din Dacia.[15])

500 miriade litre de aur.

1000 « » » argint *)

saŭ: şapte miliarde patru-ḑecĭ milióne leĭ [16]). Afară de acésta o mulţime de bogăţie şi ustensile de mare preţ, mulţime de arme şi cirediĭ, pe lângă 500,000 bărbaţi fórte resbelnicĭ.

„Resbelele dacice b) ni se înfăţişéḑă pline de măreţie. Din partea Dacilor admirăm desnădăjduirea vitejéscă care îmulţeşte piedicele înaintea duşmanilor şi apără pas cu pas fie-care sat, fie-care pădure, fie-care rîŭ. Pentru a 'ĭ învinge a trebuit o sciinţă militară perfecţionată neîncetat în timp de opt veacurĭ. Prin activitate, prin dibăcie, prin impotrivirea cea maĭ îndărătnică, prin frica ce insufla, Decebal se pune între duşmaniĭ ceĭ maĭ vestiţi aĭ Romeĭ, alăturĭ cu Mitridate şi Anibal.“

în bucăţi, în piaţa muntelui *Citorio* saŭ *al judecăţiĭ*. Barbariĭ o respectară, [1]) căcĭ nu fu atacată ca cele alte raritătĭ ale Romeĭ, fie din causa iscusinţeĭ cu care era lucrată, fie pentru respectul ce chiar *eĭ* aveaŭ de suvenirul virtuţilor *marelui* Traian.

In 1588 Sixtu-Quintu, papa Romeĭ, o repară; şi statua luĭ Traian, care de altfel nu se găsise, fuse înlocuită cu acea a Sf. Petru (!)

Museul de la Louvres posedă un splendid facsimile în gips.

Acéstă colónă servi de model colóneĭ Vendôme, din Paris. ridicată în onórea bătăliilor căştigate de Napoleon I [2]).

Ca şi Podul. Columna fusese ridicată tot de Apolodor, architectul favorit al Cesaruluĭ şi al Armateĭ, al Senatuluĭ şi al Poporuluĭ. Din nenorocire ea fuse lucrată în timpul când Traian lipsea din Roma, în Orient; mórtea 'l împiedecă de a vedea acéstă mare operă de artă.

15) *Criton,* scriitor grec, contimporan luĭ Traian, care 'l urmase în tóte resbelele sale. citat de *Lydus* [511 p. Chr.] şi acesta de D. Hasdeu, *Columna luĭ Traian*, Vol. IV. pag. 178, note.

*] Adică: 5.000.000 litre de aur.
10.000.000 litre de argint.
Una litră română de aur 1174 leĭ.
„ „ „ „ arg. 72 „

16] In faţa uneĭ asemenea bogăţiĭ, un fórte distins scriitor contimporan, nu se póte opri de a nu adăoga: „Iată o adevărată espediţiune de Argonaut, în Col-„chida saŭ de Prusian în Francia“.

b] Ion Nădejde în *Contimporanul*, jurnal literar în Iaşi.

1) Brictie, in CHRONIC.-UNIVERS. cit. de Şincaĭ. — 2) Bouillet.

Patru autorĭ: Mariu Maxim, Fabiu Marcelin, Aureliu Veru, şi Statiu Valinte, scriseră pe larg viaţa şi faptele împĕratuluĭ Trajan[17]). Aceste scrierĭ s'aŭ perdut cu totul; eĭ descriaŭ, fără îndoială, cu amănunte o espediţiune atât de colosală, atât de îmbucurătóre pentru Roma, *apăsată de Dacĭ şi tributară Dacilor*. Romanii nu 'şĭ găsiaŭ loc de bucurie, serbătorind biruinţa luĭ Trajan; în curs de 123 ḑile s'aŭ jertfit, în lupte de gladiatorĭ, 11,000 de sclavĭ şi aŭ făcut vênătorĭ în cari căḑură 11,000 de fére selbatice.

După terminarea resbeluluĭ, Traian publică un *edictum* în care da sémă de operaţiunele sale şi espunea cheltuelile; [18]) iar ţara se populă cu colonĭ aduşĭ din tot imperiul şi maĭ cu sémă din Italia.

Apărarea acestuĭ pod necesită, la estremităţile sale, stabilirea de posturĭ întărite numite *capete de poduri*. Ele fură esecutate, şi cel d'întâiŭ primĭ numele de *Pontes*.

Puntul unde fuse aşeḑat podul 'şĭ căpătă o importanţă deosebită: fie, prin comunicaţiunea Romanilor cu Dacia, fie aflându-se la gura trecătóreĭ din basinul de jos al Dunăreĭ, în cel de mijloc; fie, maĭ târḑiŭ, ca punt central al domniiĭ Severinuluĭ; fie, în fine, în diverse epoce, ca punt apropiat de diferitele frontiere ce se încrucişară în vecinătate.

Podul însă nu dură mult timp în bună stare. Eliu Adrian [19]), fiul Cesareluĭ prin adopţiune, urmându-ĭ în imperiu, chiar în anul

17] Citaţi de Eliu Spartianu şi Eliu Lampridiu, istoricĭ latinĭ din secolul al IV-lea [Veḑi *Columna luĭ Traian*, anul al IV, 1873, No. 6 p. 91.

18] Ibid. Şi acest *edictum* s'a perdut.

Şincaĭ ḑice: *Theodora* fu pe stânga şi *Pontes* pe drépta; el se basézĕ pe Dione Cassiu. Tot asemenea ḑice şi Procopiu. Şi unul şi altul par a se încela: Numele *Theodora*, nu era în us pe vremea luĭ Traian [acest nume fu dat, precum vom vedea, de Iustinian oraşuluĭ rezidit]; nicĭ un autor nu pomeneşte că *Pontes* ar fi fost pe malul drept, afară de ceĭ d'întâiŭ doĭ; Ptolomeiu. geogr. alesandrin, 'l ţine tot pe stânga, şi 'l traduce cu Ζεύγμα, care însemnă tot *pod (Pontes* din *Pons)*.

După Laurian, Pontes şi Zernes ar fi fost fondate de Coloniile luĭ Aurelian [I. Ghica op. cit. p. 415].

19] Fiul luĭ Adrian Afer, vĕrul primar al luĭ Traian [după D. I. J. Bumbac. profesor la liceul c. r. în Cernovits, *Aurora Română* anul al III No. 1 şi 2].

morţiĭ luĭ Traian şi înainte de a agiunge la Roma, ordonă să i se rădice bolţile şi podeala de lemn „lăsând în prelargul fluviuluĭ numaĭ stâlpiĭ de ḑidărie, espuşĭ la vênturĭ, la valurĭ şi la ploĭ, osândiţĭ a se surpa, cu timpul, din înălţimele lor.“ [20])

Este fórte dificil a se esplica acest fapt : Eliu Adrian, principe în adevĕr moderat a) în tóte (afară de superstiţiune), acel ce ajutase personal pe Traian în acéstă lucrare, trebuiă să fi avut un reson destul de puternic pentru a putea face o asemenea faptă. Istoriciĭ 'l aŭ esplicat în maĭ multe felurĭ :

Unĭĭ, aŭ ḑis că podul putênd înlesni barbarilor trecerea fluviuluĭ, spre a devasta provinciile romane vecine, ar fi fost cel maĭ mare motiv. «Barbariĭ—pretind a fi ḑis Adri«an — suprinḑênd păzitoriĭ podului, omorân»du-ĭ şi făcêndu-se stăpânitorĭ pe trecere, o »vor utilisa spre a trece în Moesia şi devasta »imperiul ; prin aceleaşĭ mijlóce cu cari noĭ »ne-am servit în contră-le.“ Alţĭ scriitorĭ—şi cea maĭ mare parte—aŭ ḑis, că acéstă părere era un pretest, cu meşteşug, ascuns ; că în realitate mĕsura era dictată de o ordinară gelosie. — Este óre posibil ca pasiunea sĕ orbéscă pênă în atâta un împĕrat aşa de bun, un general atât de distins ? Credea el óre că va suplini serviciul podului cu acel al călărimeĭ sale batave, care agiunsese la perfecţiunea de a trece fluviul în not şi a opri pe ţermul opus *infestările* inamiculuĭ ? Ne îndoim.

Tóte aceste alegaţiunĭ pot fi numaĭ supositiunĭ. E posibil ca timpul şi împregiurările să 'ĭ fi comandat acésta. Nu Adrian, dar or care imperator în locul sĕŭ ar fi trebuit a se supune circumstanţelor. Se póte că amórea de patrie, cea maĭ mare virtute la Romanĭ — cum credem să fie şi la strănepoţiĭ lor,—să 'ĭ fi comandat a comite o eróre voluntară saŭ chiar o crimă, pentru a salva un imperiu.—Istoriciĭ nu ar fi lipsit a face cunoscut lumeĭ aceste motive, dacă Cesarele, ca bun diplomat, nu ar fi căutat a ascunde planurile sale. — Adrian, cunoscênd arta de a domni, a trebuit a se prefăce aşa de mult, că, în eccesul sĕŭ, a luat, în mormînt cu el ideile cari 'l aŭ decis a strica podul.—Formaleoni căută a le ghici : „Popóre întregĭ *luate Italieĭ* fură, în un mod inprudent, transportate de invingĕtor pentru a locui aceste provinciĭ abandonate. Moldova, Muntenia, *şi ţerile udate de Nistru, Nipru şi Bug**) fură repopulate cu colonĭĭ romane..... Dar care fu fructul acestor victoriĭ atât de însemnate ? O mărime în numerul legiunilor şi o micşorare de forţe. Garnisóne imense, împrăştiate în vasta întindere a atâtor noĭ posesiunĭ, devenirĕ oneróse pentru Stat. Tesaurul public mărit, puţin lucru saŭ nimic, cu tóte aceste câştigurĭ, începu de atuncĭ a se derangia ; din tóte conchistele luĭ Traian, Romaniĭ nu culeseră alt fruct de cât cunoştinţa de ţerĭ şi naţiunĭ, despre cari înainte auḑise numaĭ vorbindu-se; ..... Aeliu Adrian, observând iute *goliciunea acesteĭ măririĭ aparente,* se grăbi a restrânge din nou marginile domnieĭ romane. Planul sĕŭ era de a abandona tot ceia ce Traian cucerise. In Asia el cedă Perşilor, tot ceia ce eĭ perduseră,—teritoriul de dincolo de Eufrate:—şi medita a face in Europa, din Dunăre, limita de Nord a imperiuluĭ. Derangiarea tesauruluĭ era atât de mare că el nu ar fi esitat de a sacrifica *numerósele colonĭĭ* fundate de predecesorul sĕŭ dincolo de acest fluviu, pentru a se uşura de greutatea armateĭ ce trebuia a întreţine pentru apărarea lor ; şi *le* ar fi şi abandonat, fără milă, la discreţiunea inamicilor implacabili, cari le înconjuraŭ, dacă amiciĭ seĭ nu 'l ar fi întors de la o asemenea *resoluţiune,* care le părĕŭ *imprudentă* şi *periculósă*.....

Nesăturata Romă, nu putea sĕ aplaude o asemenea politică ; şi pe când Adrian găsia imperiul prea mare, Roma găsia pe imperator prea mic. Acesta însă, *fără a se îngriji de discursurile unuĭ popor ignorant, umilit sub jugul monarchilor seĭ,* termină reducţiunea stabilită, abandonând provinciele inutile şi costisitóre. b) ....“

20] D. Al. Odobescu. *Istoria Archeologieĭ.* p. 368.

a] Formaleoni. op. cit. Vol. II. p. 59.

*] Cartea luĭ Formaleoni, din care estragem aceste liniĭ, a fost dedicată impĕrăteseĭ Ecaterina cea Mare a Rusieĭ — şi, nu remâne indoială, acceptată. . . .

b] Formaleoni. op. cit. Vol. II. pag. 55-59.

Astfel, neabandonând Dacia, Adrian se mulţumi a strica podul ce o unia cu imperiul.— Dacă acestea aŭ fost resónele, nu maĭ rĕmâne îndoială că Adrian a făcut cea ce trebuia sĕ facă or-ce roman, cu bun simţ. — Un secol şi jumătate maĭ târdiŭ, Aurelian, pornit póte de acelaş cuvînt, făcu cea ce nu făcuse Adrian.—Timpul nu este o pedică la îndeplinirea decretelor provedinţeĭ...

Urmele poduluĭ însă, ca şi *mărirea celuĭ maĭ mare* împĕrat al Romeĭ, *marele* Trajan, nu se vor şterge de cât o dată cu lumea[22]).

Sub Adrian, Dacia se administră de M. Trubo. a) Sub Antoninu Piu, Daciĭ, ce eşiseră din ţără, reintrară cu încetul şi conspirară a restabili vechiul regat; dar fură bătuţi şi împrăştiaţi de Prefectul legiunilor din Dacia, Caiŭ Clodiu (150-166 p. Chr).

Cel d'întâiŭ *municipiu*, în apropierea poduluĭ, fu *Drobeta*, căruia 'ĭ urmă *colonia Drobeta*.[23])

Sub Marcu Aureliu Filosoful, 166 d. Chr., Dacia se administra de Caiu Rutiliu Cocles; acesta apără ţara în contra barbarilor cu atâta gloriă, că i se decernă cununa *muralĕ* şi un monument în Ulpia Traiană. a)

Un monument, descoperit în vecinătatea Severinuluĭ, atestédă că, între aniĭ 238-244, in timpul imperatoruluĭ Gordian *Goticul* (căcĭ bătuse pe Goţi), aci se afla prima cohortă militară de săgetaşĭ, numită *Gordiana*. [28])

Sunt autorĭ cari cred că in timpul impĕratuluĭ Aurelian, Vandaliĭ şi Sarmaţiĭ venind cu o putere fórte mare, el se vĕdu silit a părăsi Dacia Romană, şi a retrage, cu legiunele şi o *părticică* din coloni, pe malul drept al Dunăreĭ. Se ḑice că el fu acela care ordonă stricarea poduluĭ luĭ Traian. Goţiĭ, Gepiḑiĭ, Vandaliĭ, Sarmaţiĭ, etc., devastară oraşele, monumentele arteĭ şi cultureĭ romane, nerespectând, fórte adesea orĭ, nicĭ chiar mormintele.

Maĭ sunt autorĭ, cari pretind că acesta ar fi podul luĭ Constantin; şi că Trajan ar fi făcut pe acel de la Celeiu; în acéstă eróre pare a aluneca şi un distins istoric naţional in o operă a sa, scrisă in limba francesă.

Nu este astfel:

Studiele Coloneluluĭ de geniu austriac, contele italian *de Marsigli*,—insărcinat in 1689 cu facerea unui pod pentru trecerea, de pe malul drept pe acel stâng, la Cerneţi, armatei germane comandată de Marele Duce de Baden, spre a erna in România,—sunt destul de serióse spre a mai lăsa vre o indoială. El fu primul care făcu, chiar in localitate, cercetările cele maĭ minuţióse.

In 1858, profesorul din Viena, Aschbach, publică o monografiă fórte interesantă, în limba germană, asupra poduluĭ, pe temeiul observaţiunilor unuĭ inginer militar din Orşova şi al unuĭ conductor de clădirĭ, ob-

---

22) In adevĕr, Traian fu cel maĭ mare din imperatoriĭ Romeĭ: Fu ales de *şease* orĭ consul; primi de doă-spre-ḑece orĭ titlul de imperator; a ocupat de doăḑecĭ de orĭ puterea tribuniţiă; sub Nerva, a primit calificativul de ***Germanicus;*** în anul 103, acel de ***Dacicus;*** în anul 110, acel de ***Particus;*** în 104, primi, cel d'întâiŭ, de la Senat şi Popor, şi pe care nimenĭ nu'l a meritat maĭ bine, titlul onorific de ***Optimus Princeps*** [cel maĭ bun dintre principiĭ]. Tóte aceste onoruri 'ĭ fură decernate în scurtă domnie de 19 anĭ. Imperatoriĭ ce 'ĭ urmară ereaŭ salutaţi, în scumpa sa memorie, cu frasa: ***Să fiĭ maĭ fericit de cât August, şi maĭ bun de cât Traian!*** In fine, pentru marile luĭ fapte, i se dede ultima onóre şi singuruluĭ impĕrat al Romeĭ, permiţêndui-se îngroparea în incintea Romeĭ, în Forum; şi cenuşa sa, închisă în un vas de aur, fu aşeḑată sub ***colóna sa;*** fu singurul impĕrat căruia i se purtă triumf chiar dupĕ mórtea sa [Cronica Şincaĭ 117]; Sf. Grigorie Dialogul pretinde că, de şi păgân, el ar fi primit Sf. Cuminicătură.

a] Florian. op. cit. § 20. p. 18.

23] D. Gr. Tociloscu.

a) Sub Albin şi Niger, generaliĭ luĭ Comod, 180 d. Chr. barbariĭ năvălind spre a cuprinde Dacia, fură bătuţi. — Pre la 192, administrator al Dacieĭ era, înainte de a se face imperator, Elviu Pertinace; administraţia sa umană, bună şi blândă, o conservă acesteĭ provinciĭ şi dupĕ ce se făcu.impĕrat.— Sub Sever, 193, provincia fu în pace.—Caracala, la 211, venind în Dacia. fundă Caracalul, numit ***Antina***, prescurtare din ***Antonina.*** Sub dânsul veniră Goţiĭ, cari fură bătuţi.—La 235, impĕratul Maxim Tracul, bătând pe Sarmaţi şi pe Daci, luă un nume *îndoit.*

Biblioteca Documentară
Piatra Neamț

servaţiunĭ făcute, în Ianuarie 1858, când apele fiind fórte micĭ, lăsară a se vedea urmele (crămpeele) a şase-spre-ḑece stâlpĭ: cele-l-alte patru lipséu, căcĭ eraŭ, probabil, înisipate în o *insulă* ce aluvionul fluviuluĭ formase în acest loc.—Procopiu şi Tzetzes vorbesc de o *insulă artificială* ce Romanĭĭ ar fi făcut cu ocasia facereĭ poduluĭ, şi care, probabil, pare a fi fost *acea* vĕḑută în 1858.—După cum am spus, felul construcţiuneĭ acestor stâlpĭ şi sub apă, se constată, cu acéstă ocasiune, că era ca a acelor de pe malurĭ: petróe cu ciment roman în interior, şi căptuşite, in esterior, cu cărămiḑĭ patrate *marĭ*. [24])

Astfel, câteva secole în urmă, doă căpătâe pe malurile opuse, alte 18 crâmpee de mult surpate în adânc şi ţinute sub *unde,* remaseră *marturiĭ neînlăturaţĭ* aĭ mărireĭ luĭ Trajan şi *chezaşiĭ* legămêntuluĭ etern ce légă pământul Dacieĭ cu coloniĭ Romeĭ. a)

Cât despre Turnul ce se află în ruine, în grădina publică, autoriĭ 'ĭ daŭ diferite originĭ:

Uniĭ, spun că, în anul 240, pe timpul imperatoruluĭ Philip, Severin, guvernatorul Moesieĭ, făcu să se zidéscă la intrarea poduluĭ, turnul ce pórtă numele sĕŭ şi pe care barbariĭ 'l dărĕmară maĭ în urmă.

Pe la 535, spun alţiĭ, Justinian reḑidi cetatea şi 'ĭ dede numele *Theodora* [25]) după acel al soţiii sale (nu după al suroreĭ sale b) ; pe timpul pretectuluĭ Moesieĭ, *Mundus* [26]).

Alţiĭ spun că în timpul luĭ Alesandru Sever, după întórcerea sa din Asia, se fundă aci o cetate, care se numi *Severinopolis* [27]); din care nume remase apoĭ oraşuluĭ acel de *Severin.*

Se maĭ spune, după alţĭ scriitorĭ, că aci a fi fost o mănăstire ḑidită sub patronia Sf. Severin, *apostolul Dunăreĭ,* care, în vremile vechĭ, ar fi propoveduit cristianismul prin aceste locurĭ. c)

La anul 800, d. Chr., castelul Severinuluĭ era în bună stare şi era capitala Banatuluĭ Olteniеĭ. e)

Al IXa secol, al ereĭ creştine, vĕḑu născêndu-se în părţile Severinuluĭ, ceĭ doĭ fraţĭ Metodiŭ şi Chiril, inventatoriĭ alfabetuluĭ chirilic, din litere latine şi grece. f)

Pretenţiunea unora din autoriĭ ungurĭ că, din latino-manie, Româniĭ ar fi făcut din vorba unguréscă Zéréni numele de Severin, este ridiculă d).

In evul mediu româniĭ întăriră acest loc cu zid şi susţinură aci multe lupte cu barbariĭ, maĭ ales cu Unguriĭ. — Banatul Severinuluĭ cuprindea în sine Oltenia, Haţecul şi partea orientală a Temişaneĭ. Intre 1160-1170 către Severin se lipeşte ducatul transilvan al Făgăraşuluĭ, şi apoĭ ambele se măresc treptat prin tot malul nordic al Dunăreĭ, pênă la Kilia. e)

In al XIIIa secol, ḑice cronica luĭ Hurul.(?) Româniĭ din *Galicea* (denumirea *ţereĭ muntenéştĭ* pe atuncĭ) şi de la Olt (Severin) puseră— după imitarea organisăreĭ Moldoveĭ— un *cap,* maĭ mare, peste tóte scaunele şi 'l numiră *Ban,* ca în vechime, *capul legiuneĭ de Severin*

La 1370, se maĭ adaogă la Severin ducatul Amlaşuluĭ şi astfel, încetul cu încetul, din cuibul primitiv aruncat de Romanĭ în Severin, ia nascere ţérra Românéscă, care agiunge la supremaĭ espresiune de vitalitate, cuprinḑênd câte o bucată din Moldova, alta din Transilvania, alta din Temişiana, etc. [28])

In 1330, luna Septembre, Carol Robert regele Ungarieĭ, trecu în Ţérra Românéscă contra luĭ Mihail Bassarab, ca să se resboéscă

---

24) Comentat după D. Odobescu op. cit.

a) Al. Odobescu *Ist. Archeologie.*

25) Şincaĭ (an. 106) pretinde că acest nume 'ĭ ar fi fost dat chiar de Traian.

b) Cum pretinde D. Iôn Ghica. *Dacia Vechiă*, op. cit.

26) Frunḑescu. *Diction. Topogr.*

27) Heliade. *Istoria Românilor* saŭ *Dacia şi România.*

c) Aaron Florian. *Manualul de Istoria Principatuluĭ Românĭĭ.* pag. 35.

d) Acésta póte fi tot aşa de posibil: cum tronul *celuĭ prea înalt* s'ar afla d'asupra oraşuluĭ Pestha; cum, Christos şĭ ar fi făcut barba după moda ungurească, purta *venghercă* saŭ dansa numaĭ *ceardaş;* adevĕrat, ca multe alte pretenţiĭ de ale bunilor noştri vecinĭ.

e) Hasdeu op. cit. f). Mărescu.

28) Hasdeu. *Istoria Critică a Românilor.* V. I. ed.II.

cu el; cu acéstă ocasiune, el luă Severinul [29]) *fără vină* [30]); dar fiind bătut se întórse cu rușine.

In timpul domniei Mareluĭ Mircea, avu loc la Severin întâlnirea sa cu Sigismund, regele Ungarieĭ, spre a conferi împreună în contra Turcilor f).

In 1430, Vlad IIIa supranumit *Draconele* saŭ *Dracul* (după o decorațiune, avênd acéstă figură, ce purta) spre a 'șĭ asigura domnia în contra pretențiuneĭ boerilor Dănești, susținuți pentru domnia țerreĭ, de Ioane Corvin de Hunyade (ca unul ce era din aceiașĭ familie;—avênd aprópe acelaș blason: un vultur negru cu crucea în gură) rîdică armele asupra *Călărilor Teutoni* cari ocupaseră Severinul, și după ce 'ĭ goni, intră în Transilvania [31]). Dorința de a nu lăsa pe acești *Călărĭ de Ierusalim* a se imbuiba în Severin, fu, ḑice părintele literaturei române (nemuritorul Heliade), o causă care grăbi unirea Olteniei cu România mare.

In 1479, Turcii făcênd o espediție în contra Ungurilor, luară Severinul și 'ĭ rase zidurile, Capitala Banatuluĭ se mută maĭ întâiŭ la Strehaia, apoĭ la Craiova. Episcopia se mută la Rŏmnicul-Vâlceĭ, și luă numele de *Episcopia nouluĭ Severin.*

In 1493, Bajazet al II-lé inconjură Severinul: Comitele Temișóreĭ, ce comanda cetatea (cea ce probézĕ, că Ungurii, profitând de încurcătura Românilor cu Turcii, ocupaseră Severinul și 'l reîntărise), prinse mulți Turcĭ, pe cari puse a 'ĭ omorî cu o nespusă tiranie: pe unii, 'ĭ aŭ legat de petre de móră, pe alții, 'ĭ aŭ cusut în sacĭ și, așa, i-aŭ aruncat în apă; pe alții, 'ĭ aŭ belit de vii și 'ĭ aŭ fript; pe alții, 'ĭ aŭ dat porcilor flămânḑi de 'ĭ aŭ mâncat; etc. [32])

29) Turotius (cit. de Șincaĭ I. 307 op. cit.)

30) Constantin Căpitanul. *Istoria țĕrreĭ Românești* (Mg. Ist. I. 91).

f) Heliade. *Dacia și România.* op. cit. pag. 98.

31) Mărescu. *Istoria Românilor.* pag. 199.

32) Engel. *Hist. Valachiae.* Vol. I. pag. 183. — Ce contrast între aceste fapte și acele petrecute cu ocasiunea daruluĭ săbieĭ, de studenții ungurĭ, luĭ Abd-ul-Kerim!.., De bună sémă, Dumneḑeŭ a inventat lumea ca sĕ distreḑe cerurile....

In anul 1500, regele Ladislav al II-lé, ordonă să se întăréscă cetatea Severinuluĭ, să se umple cu provisiunĭ, iar *banuluĭ* să se trimită căraușĭ, țăetorĭ de petre, zidarĭ, etc. [33])

La pacea de la Belgrad (la 18 Sept. 1739) Austria înapoiă ambele Orșove, precum și Banatul Craioveĭ, Turcilor.—Pentru ca acéstă din urmă provincie să se lipéscă iarășĭ Munteniei, Const. Mavrocordat, atuncĭ domn, trebui a plăti, Turcilor, doă sute de pungĭ de banĭ [34]).

După un timp îndelungat de uitare, Principele Alexandru Ghica restabilesce din nou Severinul, începênd clădirea a celor d'întâĭ zidirĭ, *acele ale carantineĭ,* (pe culmea dealuluĭ din stânga grădineĭ, privită de pe Dunăre), cam pe la 1825. La 1841 sĕ strămutară aci autoritățile județene, cari eraŭ până atuncĭ în Cerneți.

La 1851 s'a strămutat în Severin și agenția societățiĭ vapórelor pe Dunăre, luând pămênt pe 40 de anĭ.

Orașul ia din ḑi în ḑi o desvoltare maĭ mare, gracie comunicațiunilor înlesnicióse prin mijlocul aburuluĭ atât pe apă cât și pe uscat.

Când apele scad, de pe platoul grădineĭ publice, una din cele mai frumóse din România, se vĕd largele picióre ale singuruluĭ pod principal ce a fost vre o dată construit în cursul inferior al Dunăreĭ. Ele fură esaminate în scăderea din 1858, și se credea a fi de Academie, în aceleași circumstanțe, în 1882. Românii vin în pelerinagiŭ, pentru a visita aceste precióse urme ale glorióselor opere ale străbunilor lor.

Cea ce este surprinḑĕtor, ḑice un scriitor, este de a vedea cum acéstă, atât de folositóre și atât de importantă comunicație, dispărută de 16 secole, nu a fost, în tot acest timp, rîdicată, reparată saŭ înlocuită.

Ruinele turnuluĭ se vĕd a fi zidite din piatră necioplită și nu par a fi din timpul facereĭ podului; ele *se macin* din an în an.

33) Idem.

34) Enghel (cit. de Șincaĭ III, 294).

Persóne însă pióse, iubitóre de conservarea puţinelor şi importantelor monumente ce ne mai rĕmân de la strĕbunĭ, aŭ îngrijit de întreţinerea lor. Vom cita următórele doă fapte, cari vorbesc de sine: pe la anul 1836, reposatul Grigorie Pleşoianul [35]), fiind profesor la scóla din Cerneţĭ, 'i-a făcut doă proptele de zid, şi pe la anul 1860, D. Dimitrie Caluda, din Severin, asemenea 'l a mai întărit, făcênd lêngă dênsul şi un balcon de stejar *).

Acest zid s'a numit şi se numesce de comun, *Turnul lui Sever*, de la care nume s'a adăogat, la *acel* al oraşuluĭ, espresiunea *Turnul*.

Cât despre pod, din tótă a luĭ splendóre, nu mai rĕmâne de cât urmele capetelor şi picióreloг sale, pe cari or cine le póte contempla, de pe înălţimele din pregiur, cu ocasiunea apelor micĭ [36]),

§. 14. Cerneţiĭ.

La Cerneţĭ, lângă Topolniţa, era în vechime scaunul legiuneĭ a V^a^ romană, sub al cărui scut eraŭ locul şi isvórele minerale din vecinătate [1]).

Alesandru Sever, cum se ştie, fundase, la anul 220 d. Chr., pe ruinele Pontuluĭ Severĭnean o cetate. In timpul imperiuluĭ Romano-Bulgar, acéstă cetate fu numită de Slavĭ *Cernigrad (Cetatea Cerneĭ)*; dărămându-se, numele sĕŭ trecu acestuĭ nou oraş, fundat după devastarea Severinuluĭ (de soldaţiĭ luĭ Mahomed al II-lé, pe la 1479, în trecerea visirului Ali-Bey Paşa, la resbel, în contra Ungurilor) a).

Din Cerni-grad Româniĭ făcură *Cerneţĭ* (cu tóte că se pretinde că acest nume ar deriva din romanul *Cernetius*, ce se crede că ar fi purtat oraşul primeĭ colonii) b) nume, ce 'i remase pênă astădĭ.

35) Frundescu. *Dictionar Topografic.*

*) Credem a face bine a pomeni pe un primar, care în inocenţa iubireĭ de conservaţiunea resturilor de ţidirĭ, rĕmase de la strĕbunĭ, cu ocadia trecerĭĭ Suveranuluĭ pe acolo, a VĂRUIT turnul luĭ Sever (istoric).

36) Vedĭ Cartea a II-a, *Topografia Dunăreĭ*,

1) D-r Popovicĭ. op. cit.

a) Frundescu. *Dictionar Topografic.*

b) Se vorbeşte în unĭĭ autorĭ chiar de un *Iupiter Cernensium.*

In tómna anuluĭ 1689, Margravul de Baden trecu Dunărea, de pe malul drept pe cel stâng, la Cerneţĭ, în capul armatelor imperiale, dupe ce luase Nişul, Cladova, Vidinul, etc.—El anunţă, prin colonelul conte de Schlik, pe Domnul C-tin Brâncoveanu că va erna în România, invitându-l a face armateĭ provisiunĭ pentru valórea de 700 pungĭ de banĭ. [2])

Cu acéstă ocasiune colonelul de geniu austriac, *contele italian de Marsigli*, făcu nişte studiĭ fórte importante asupra Dunăreĭ din acéstă regiune, pe cari le publică sub titlul citat deja.

In 1695, Sultanul Mustafa al II-lé, după ce bătuse şi rîsipise armata generaluluĭ austriac Veterani, trecu, spre a se întórce în capitala sa, pe la Pórta de fer, *pe la Cerneţĭ*, Cuşmir (27 Septemb.), Maglavit, Rast, Măceş, Bechet şi se îndreptă spre Turnu.— La Orlea, imbrăca pe Brâncoveanu şi pe 12 boerĭ, ce 'l acompaniaŭ, cu caftane noĭ; apoĭ, ajungênd la Turnu se imbarcă în caic şi trecu, cu tótă curtea sa, la Nicopolis. Acesta fu unul din rariĭ Sultanĭ ce trecuse ca amic pe teritoriul românesc. — Brâncoveanul, după ce mai remase pe mal vr'o treĭ ţile, spre a regula cu visteria impĕrătéscă óre cari chestiunĭ, se duse apoĭ la reşedinţa sa [3]).

In 7 Decembre 1800, se făcu la Cerneţĭ o mare bătălie între Românĭ şi Turcĭĭ luĭ Paswan-Oglu, care fu învins [5]).

In Cerneţĭ a locuit mult timp Tudor Vladimirescu, înaintea revoluţiuneĭ sale. El 'şĭ avea aci proprietăţile în cari petrecea, orcând alte împregiurărĭ nu 'l împedecaŭ (ca fuga peste frontieră saŭ funcţiunea de vătaf al plaiuluĭ Cloşani). — In 1809, el tăiă aci, cu propria sa mână, şapte, din 14, Serbĭ ce 'ĭ prinsese spionând pe Ruşĭ; era decis a'ĭ tăia pe toţĭ dacă nu s'ar fi rugat de el un boer anume Columbeanu. Le graciă viaţa celor alţĭ şapte, însă puse a'ĭ bate fórte cumplit [4]).

2) Şincaĭ op. cit. Vol. III. pag. 150.

3) Radu Greccanul. (Mg. Ist.) Cap. 37.

4) C. D. Aricescu. *Istoria revoluţiuneĭ române din 1821. p. 29.*

5) Frundescu. *Dictionar Topografic.*

La începutul mişcăriĭ naţionale, în Februarie 1820, Domnul Tudor puse mâna pe acest oraş.

Intre Cerneţi şi Dunăre, se află un platou, împregiurul căruia a avut loc maĭ multe bătăliĭ. Pe acest platoŭ se vĕd maĭ multe urme de fortificaţiunĭ, al cărora nume, cum se ştie, în vechia limbă română, era *Metereze,* şi care şi remase localităţiĭ. Acest platou, care domină de o parte câmpia Severinuluĭ, de alta Dunărea, pare a fi avut pe dênsul întăririĭ încă din timpurile cele maĭ vechĭ. Ele se presint astădĭ ca resturĭ de întăririĭ or redute, înconjurate de multe şi adâncĭ şanţurĭ. Acele ale căror ruine se disting maĭ bine astădĭ, sunt făcute de Ruşĭ,— bine înţĕles cu adjutorul locuitorilor din pregiur—în timpul resbeluluĭ din 1828 şi 1829.

In acest punt a avut loc bătaia în contra hordelor nedisciplinate ale luĭ Paswan-Oglu, de care vorbirăm maĭ sus.

In 1828, tot în acest punt se vĕdu ciocniriĭ între Ruşĭ şi Turcĭ: Ruşiĭ aveaŭ în adjutor cetele de panduriĭ Mehedinţenĭ, şi din carĭ panduriĭ mulţĭ sunt chiar astădĭ în viaţă. Iată cum venerabilul părinte al D-luĭ doctor Dimitrescu-Severeanu nareadă aceste bătăliĭ:

După bătălia de la Schelea Cladoveĭ, Ruşiĭ şi Româniĭ se retraseseră spre Cerneţĭ, care se afla pustiŭ. Panduriĭ, după vechiul obiceiŭ românesc, petreceaŭ ţilele în jocuri şi cântece, când primiră ordinul a se găti de bătae. Eĭ se adunară în câmpul Severinuluĭ, unde fură lăsaţĭ de gardă; iară Ruşiĭ începură a lucra fortificaţiele de la Şimianul.— Românĭĭ se aflaŭ în ambele taberĭ inamice: uniĭ, urând barbaria turcéscă, se aflaŭ în lagărul rusesc; alţiĭ, despreţuind jafurile şi cnutul muscălesc, merseră în ordia turcească, sub numele de *panduriĭ.* — Solomon, cu câţiva casacĭ şi doĭ panduriĭ, trecură în insula Şimianuluĭ şi puseră foc *fermeĭ* unuĭ turc bogat: acesta, spre a 'şĭ resbuna, trimise vorbă că va veni cu puterĭ marĭ şi va arde Cerneţiĭ. Românĭĭ şi Ruşiĭ se urcară în dealul Cerneţilor şi Şimianuluĭ, şi acolo se fortificară.

In o diminéţă, pe un timp întunecat, eĭ fură atacaţĭ de Turcĭ, şi după o luptă de maĭ mult de treĭ ore, Ruşiĭ dederă semnalul de retragere. Eĭ se infundară cu toţiĭ în tufanurile de la Orgutova şi Petrele Roşiĭ. — In acéstă luptă muriră vr'o 30 ruşĭ şi vr'o 5-6 panduriĭ.

In timpul sĕptămâniĭ ce urmă, Panduriĭ şi Ruşiĭ aşedându-se la Bistriţa, Turciĭ puseră foc Cerneţuluĭ, care arse maĭ tot. Acéstă ardere s'a întêmplat în ţiua de 6 August; ea fu cea din urmă, şi de atuncĭ oraşul nu s'a maĭ rîdicat.—După ce Ruşilor le veniră ajutóre, eĭ se coborîră şi se întăriră iar în Şimianul; apoĭ parte din eĭ plecară în contra lagăruluĭ turcesc, ce se afla în câmpul Severinuluĭ.

Lupta începu din nou, Ruşiĭ *se prefăcură* că fug, şi se opresc la Şimianul; Turciĭ 'ĭ urmăriră pênă la Topolniţa, apoĭ se întórseră iarăşĭ în lagărul de la Severin. Când Românĭĭ cu Ruşiĭ se întăriră acolo, ca vr'o treĭ ţile în urmă, Turciĭ— cea maĭ mare parte cavalerie, *Deliĭ,* — eşiră ca din pămênt şi 'ĭ atacară maĭ întâiŭ în câmp, iar în urmă— Ruşiĭ retrăgêndu-se— înapoia fortificaţiilor. Lupta fu inegală: Turciĭ trăgeaŭ din câmp şi Ruşiĭ de dinapoia întăririlor. In acéstă luptă, Turciĭ, neavênd nicĭ un succes, se retrag; dar peste o sĕptămână apar din nou. De astă dată se bătură maĭ mult.—In cele din urmă, Turciĭ se retraseră la Cladova şi Ada-Kaleh. Biruinţa a fost a Ruşilor;—„căcĭ aşa ţiceaŭ „eĭ, când biruiaŭ;—iar când eraŭ luaţĭ în gónă, „ţiceaŭ că acésta li se întîmplă din causa pandu„rilor, căcĭ sunt *proştĭ* (!)“ adaogă respectabilul martor ocular.O parte din Turcĭ se întări în satul Cireş, din plaiul Cloşanĭ, unde le veniaŭ ajutóre de la Ada-Kaleh [6]).

Cerneţiĭ, a fost mult timp reşedinţa judeţuluĭ. In epoca de mărire a Românieĭ, sub Mihail cel Mare, la Cerneţi se afla cea maĭ însemnată căpetenie a Banatuluĭ Craioveĭ: *Căpitenia cea mare a Cerneţuluĭ de mar-*

6) După D. V. Dimitrescu Severeanu, op. cit. (Revista Ist. Archeologie şi Filologie de D. Gr. Tocilescu. pag. 175-177.

gine. Rĕmăşiţa acesteĭ căpităniĭ a ţinut pênă la 1830 [7]).—In vechia organisare a armateĭ nóstre, aceste căpităniĭ eraŭ întrebuinţate, în timp de pace, — pe lângă garnisonarea oraşelor şi a târgurilor—sĕ păzéscă, pe rênd, şi frontiera; care în vechime se făcea cu mare severitate.

De la mutarea capitaleĭ la Severin, acest oraş perde neîncetat din valórea sa; o zidire importantă maĭ rĕmâne în picióre din antica sa splendóre: Biserica Sf. Treimĭ, zidită de *Domnul* Ión Ghica, pe la 1690.

§. 15. Valea Topolniţeĭ.

Acéstă vale, ca şi localităţile din pregiur, este destul de interesantă prin nenumĕratele resturĭ de zidirĭ romane: Intre Topolniţa şi comuna Baloteşti, în marginea drumuluĭ ce sue muntele *Grădeţul,* aprópe de pólele luĭ şi la o înălţime de la nivelul măreĭ cam la 100m, se vĕd urmele uneĭ fortificaţiunĭ de piatră, al căruĭ perimetru se vede a fi fost în formă de *elipsă.* In multe părţi zidul stă în fiinţă; în unele locurĭ, chiar acum are o înălţime de doĭ stînjenĭ. Spaţiul ce ea cuprinde, şi posiţia loculuĭ din pregiur, spun în destul că acéstă fortereţă a servit numaĭ în timp de resbel; saŭ póte şi în timp de pace, dar în acest din urmă cas, numaĭ ca punt militar de pază. — Vechimea sa nu s'a putut precisa pênă acum, ne fiind cercetată de ómeniĭ specialĭ. Regretatul Bolliak (Mon. Oficial. No. 223 din 1869) a visitat'o şi ar fi aflat de la locuitorĭ că se numia *Dĭdina Dachilor.* D. Severeanu (V.) ar fi auḑit în localitate numaĭ *Dĭdina* şi *Cetatea Romană.*—Muntele se numesce *Godeanul,* iar locul unde sunt ruinele *Grădeţul.* — Locuitoriĭ o maĭ numesc şi *Cetatea luĭ Mateiaş.* Româniĭ, uniţĭ cu Ungurii, ar fi susţinut aci o bătălie în contra Tătarilor cari, învingêndu-i, spulberară cetatea. Legenda maĭ spune că cavaleria unguréscă, ca să scape, avuse grijă să potcovéscă caiĭ invers.

7) N. Bălcescu.

Tot pe valea Topolniţeĭ, maĭ jos ca doă chilometre, între Baloteţi şi Schînteeştĭ, se găsesc în pământ *urme de zidărĭĭ vechĭ,* şi maĭ multe *morminte,* de ambele părţĭ ale rîuluĭ. Localitatea se numeşte de locuitorĭ *Martalogĭ;*—la rĕsĕrit de Schînteeştĭ se aflaŭ o mulţime de morminte romane, numite de locuitorĭ *ale uriaşilor* saŭ *ale jidovilor* (în acea localĭtate sub espresiunea de *jidoveştĭ* se înţelege *lucrărĭ uriaşe).*

In 1869, D. Bolliak, descoperi urmele unuĭ templu roman, iar tradiţiunea spune că aci era o biserică şi un târg, precum şi un pustnic, care după ce şeḑuse vr'o 20 anĭ, a dispărut după ce 'şĭ stricase singur coliba. — Printre morminte se găsesc şi multe ungureştĭ [1]).

§. 16. Batoţĭ.

Ca la doă chilometre, maĭ jos, de comuna Batoţĭ, în malul Dunăreĭ, se află un loc înălţat, pe care este pus un pichet de graniţă, numit *Cetăţuia.* In partea despre apus are un şanţ fórte adânc, larg de vr'o zece metri, numit *Hunia,* care cobóră spre fluviu. Aci s'a găsit cărămiḑĭ romane, cioburĭ de vase şi chiar monede antice.

§. 17. Insula Corbuluĭ.

Insula Corbuluĭ saŭ *Corbova* (cum o numesc Slavii) cuprinde într'însa, în pământ, multe urme de ḑidărĭĭ, felurite cioburĭ de vase vechĭ, precum şi mulţime de cărămiḑĭ romane [a]).

§. 18. Bîrza-Palanca.

Bărza-Palanca de astăḑĭ se află pe locul ocupat óre când de cetatea romană *Aegeta* (maĭ în urmă *Vetiolaŭ* [1]). Ea a servit de la-

1) Acest paragraf, în intregul sĕŭ, a fost scris după D· V. Dimitrescu Severeanu, din interesantă descriere citată maĭ sus.

a) V. Dimitrescu-Severeanu. op. cit.

1) D'Anville. (pag. 438 şi 457).

găr legiuneĭ a XIII[a] romane, în timpul şederiĭ sale în Moesia superióră. In apropiere de acest oraş se vĕd şi urmele fortăreţeĭ romane [2]). Ruine se maĭ găsesc la satul Corbova, în dreptul mahalaleĭ din Batoţĭ, *Cetăţuia*. Ele sunt descrise în studiul conteluĭ de Marsigli [3]) sub numele *Corvingrad* (oraşul luĭ Corvin), şi presintate în figura XXXIII [4]).

Ruinele de la Brza-Palanca aŭ fost descrise de Marsigli, sub titlul de *Pălăncuţa* [5]). La vale de Brza-Palanca, între *Aquae* şi *Dorticum*, pare a fi fost [6]) *Novoburgum*, însemnat prin acea ca aci se afla óre-când *scaunul* legiuneĭ a XIII[a] [7]).

§. 19. Isvorul frumos.

In *hotarul* numit *Isvorul frumos*, în marginea Dunăreĭ, se găsesc in pămênt urme de zidăriĭ romane; tradiţiunea spune că aci ar fi fost o *mare schele*.

Un drum roman, plécă din acest punt şi apucă prin hotarul comuneĭ Burila, peste Devesăl, la Batoţĭ; continuă peste hotarul comuneĭ Rogova, peste locul numit *Cetatea Latinilor*, din hotarul Oreviţeĭ; etc. — Acest drum avea pe marginea sa, din distanţă în distanţă, câte o măgură artificială de pămênt. Una din ele se numeşte *Ruja* saŭ *Măgura luĭ Rujan*. Din acest drum se despărţea, spre satele Bucura şi *Vênjul mare*, un altul numit „*Drumul luĭ Rujan*," care trecea prin comuna *Corlăţelu*. [1])

§. 20. Racoviţa.

Pe capul de pămênt care domină Dunărea şi Timocul, în locul unde d'Anvile pune *Dorticum*, restaurat de Justinian, se aflu urmele unuĭ *Castrum* roman. Acest castrum, pare a fi fost de o prea mare importanţă, pentru că el mĕsură 168 metri de lung pe 35 metri de larg; unghiurile sale însă nu păstréză de cât urmele imperceptibile ale turnurilor rotunde, de cari trebue să fi fost acompaniat.

Este posibil că, altă dată, Timocul să se fi vĕrsat în Dunăre în apropiere de acest castrum; în ţilele nóstre însă el ia o direcţiune maĭ septentrională formând, între Racoviţa şi gura sa, o deltă de o lărgime considerabilă.

Azis-Paşa, unul din ceĭ din urmă guvernoriĭ turcĭ aĭ Vidinuluĭ, recunoscênd importanţa strategică a acestuĭ punct, făcu din el un solid avan-post contra Serbieĭ: o casarmă mare, ce conţinea în sine pênă la 100 soldaţĭ. Acéstă casarmă, în formă de blockhaus, avea o îndoită misiune: de a ţine în respect raialele, şi de a observa trecerea Timoculuĭ. [1])

§ 21. Vuzf.

In vecinătatea acestuĭ sat, chiar pe marginea Dunăreĭ, se găsesc ruinele unuĭ vast uvragiŭ defensiv; acestea sunt şi ele resturĭ din acele nenumĕrate citadele ce formaŭ întăritele linieĭ romano-byzantine.

Cea maĭ mare parte din pietre, aŭ fost întrebuinţate la construcţiunea saţuluĭ, aĭ căruĭ locuitori cultiv interiorul ramparturilor antice. [2]).

§. 22. Florentinul, Fiorentinul saŭ Fleurtinul.

Numele acesteĭ localităţĭ şi urmele incontestabile ale uneĭ antice coloniĭ militare, arĕt că acest punct este acel ocupat altă dată de *Florentiniana* romană, căreia posiţiunea sa, la marginele imperiuluĭ şi pe marele drum al *Raţiareĭ*, la îmbucătura Timoculuĭ, 'ĭ dedea óre-care importanţă.

Maĭ târţiŭ, în evul mediu, un castel byzantin înlocui castrul roman, pe capul ce terasa Bulgarieĭ septentrionale înaintéză în acest loc către Dunăre.

2) D-ra Maria Zăharescu.- *Thesă pentru licenţă în litere* etc. p. 169.
3) Opera luĭ Marsigli.
4) După D. V. Dimitrescu Severeanu, op. cit.
5) Ibid.
6) Procopius, *de aedificiĭ*. IV 6. 7) D-ra Maria Zăharescu. op. cit. p. 169.
1) V. Dimitrescu Şevereanu. op. cit.

1) F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne*.
2) Kanitz. op. cit.

Substrucţiunele sunt încă recunoscubile, dar materialele părţilor superióre aŭ dispărut cu totul.

Locuitoriĭ bătrânĭ, turcĭ, 'şĭ amintesc a fi vĕḑut vechile materiale transportate, la Vidin, pentru construcţiunea forturilor *Kumbair* şi *Ghazibair*.

Acest oraş trece a fi avut, altă dată, o *întindere mai mare* ca a Vidinului [3]).

§. 23. Satul Cetatea.

In apropiere de acest sat, sĕ vĕd urme de zidirĭ romane, de óre care importanţă; este însemnat prin lupta, ce avu aci loc, cunoscută sub numele de

Bătălia de la Cetate. — In 1853, Calafatul fusese, precum vom vedea, ocupat de Turcĭ şi fortificat în scopul de a tăia Ruşilor or ce posibilitate de a se uni cu Sîrbiĭ. Ruşiĭ, din parte-le, vĕḑuseră cu neodihnă acéstă posiţiune în mâinele Turcilor. Eĭ, determinându-se a o ataca şi lua, ocupară satele Moţăţeĭ, Iedul, Dobrul, Călcemarul, Muziĭ, Băileştiĭ şi Cetatea.

Fie-care din aceste sate fură garnisite cu câte doă batalióne de infanterie, cu cavaleria şi artileria necesară.

Turciĭ, din Calafat, se emoţionară de acéstă mişcare înconjurătóre a Ruşilor, şi se deciseră a 'i ataca înainte de a o termina. In acest scop, eĭ trimit sub comanda luĭ Ismail-Paşa, capul statului-major al armatei din localitate, trei colóne formate fie-care din câte treile armele: prima colónă, comandată de Ismail în persónă, era compusă din cinci batalióne de infanterie, doă companii de carabineri, 11 tunuri şi un regiment de cavalerie; a doa colónă, comandată de Mustafa-Téfik-Paşa, era compusă din acelaş numĕr de batalióne de infanterie, trei companii de carabineri, 11 tunuri şi un regiment de cavalerie; a treia colónă, sub comanda luĭ Osman Paşa, era compusă din trei batalióne de infanterie, şase tunuri mici, un regiment de cavalerie şi 300 huzari.

3) F. Kanitz op. cit.

Intăia colónă trebuia să atace satele Dobrul şi Iedul; a doa, satul Muzii; în fine, a treia, satul *Cetatea*. In ḑiua de 5 Ianuarie 1854, séra, oştile otomane ajunseră la Maglavit. Scirile ce primiră, după aceia, despre mişcările Ruşilor, făcură pe cei trei comandanţi a schimba planul ce proiectaseră: eĭ se determinară a ataca, cu tóte ţrupele, satul *Cetatea*.

Adoa ḑi de diminéţă, 6 Ianuarie, Turciĭ,— după ce lăsară la satele Maglavit şi Ovnia un batalion de infanterie, doă tunuri, un escadron de cavalerie şi câţi-va huzari,—plecară spre Cetatea, unde ajunseră a doa-ḑi, 7 Ianuarie, diminéţa.

Ismail Paşa luă şase batalióne de infanterie, câte-va companiĭ de carabineri, doă regimente de cavalerie, 280 huzari, 12 tunuri, şi înaintă.

Cei-l-alţi comandanţi, cu restul armateĭ, formaŭ reserva; ei remaseră mai departe de sat, în scopul de a opri oştirile ruseşti ce ar veni in adjutorul garnisónei din *Cetatea*,—care era mai mare de cât în cele-l-alte sate,— şi care, după raportul lui Achmet Paşa, se urca la patru batalióne de infanterie, o companie de carabineri, doă escadróne de huzari şi doă de cazaci călări.

Turciĭ ajungênd, pe drumul Ovniei, atacară satul:

Diminéţa era frumósă şi cerul senin: tótă lunca Dunărei era luminată şi liniştită. Armata ce începu lupta, formată în doă colóne, atacă de doă părţi: întăia colónă avea şase tunuri; a doa, patru; dar, acéstă din urmă, părea mai numerósă în ómeni.

Ruşii din parte-le, aşeḑară şase tunuri pe calea Satului şi o parte din infanterie în locuri favorabile.—Turcii formându-se în colóne de asalt şi îndreptând tunurile, trimiseră înainte pe carabineri cari atacară repede pe Ruşi: aceştia 'i primesc cu o plóie de glónţe. Dar cu tótă gróza sa, acest foc nu opri pe Ismail Paşa, ce urma cu batalióne şi cu tunurile sale. Un detaşament din a doa colónă turcă

ajunge *până la umbra* Ruşilor. Aceştia, bătându-se neîncetat, se retrag. Pământul se stropeşte de sângele bravilor ambelor armate. Garnisóna rusă se îndreptédă spre piaţa bisericeĭ, ducênd cu ea artileria ce fusese aşedată pe calea satuluĭ. Piaţa bisericeĭ, către care acum se repliaŭ Ruşiĭ, era sĕ devie teatrul de luptă, când aceştia retrăgêndu-se de doă părţi — despre Nord şi despre West, de sat— intrară în nişte tranşee, făcute maĭ dinainte, şi în cari se apărară bărbăteşte. La eşirea din sat cavaleria otomană, şarjându-ĭ, le făcură mare rĕŭ.

Se respândise vorba că Ismail Paşa murise, cu tóte că era numaĭ rănit; altul 'ĭ luă locul. Incuragiaţĭ de succes, Turciĭ voesc a lua întăririle cu asalt; dar noul comandant găsi că paguba ce ar încerca, nu ar compensa folosul ce s'ar fi tras din ocuparea posiţiunilor; el se mulţumi a le bombarda, în timp de şase ore.

Sgomotul lupteĭ se audise în satele vecine; Ruşiĭ de la Băileştĭ, Moţăteĭ şi alte sate, veniră în adjutorul acelor de la *Cetate.* — Către amiad aceste trupe se aflaŭ în apropierea puntuluĭ ocupat de reserva otomană. Puterea Ruşilor se urcă la noă batalióne de infanterie, un regiment de Ulanĭ, unul de Huzarĭ *(Paskevicĭ)*, cu 16 tunurĭ: patru batalióne veniaŭ în linie de bătae; treĭ aitele, urmaŭ *în colóne* cele dintăiŭ; în fine, doă eraŭ în reservă; cavaleria cu artileria se aflaŭ distribuite pe lăturĭ.

Achmet Paşia, cu cincĭ batalióne, se determină a sprijini apărarea. Trupele otomane se împrăştiară în lungul unuĭ şanţ: treĭ batalióne în linie de bătae şi doă în reservă; patru din tunurĭ fură aşedate la drépta linieĭ de bătae; şase, la stânga; cavaleria fu ordonată a apăra artileria.

Ruşiĭ înaintară: artileria lor începu focul: acea turcéscă 'ĭ respunse.

Infanteria ruséscă, cu tóte că suferia teribil de focul artilerieĭ turceştĭ, înaintă cu mare curagiŭ, scoţênd nişte strigăte inspăimântătóre; ea susţinu, cu bărbăţie, focul în timp de câte-va ore; apoĭ capul colóneĭ începênd a se împletici, termină prin *a se replia* definitiv.

După buletinul turcesc, perderile fură însemnate: ale Ruşilor, se urcaŭ la 1500 morţĭ; acele ale Turcilor, 338 morţĭ şi 700 răniţĭ.

Ruşiĭ ce ocupaŭ întăririle, le părăsiră peste nópte şi deşertară cu toţiĭ satul.[1])

După bătae, Turciĭ se retraseră, în Calafat, de unde eşiseră.— Colonelul austriac Füllek pretinde că Turciĭ ar fi fost bătuţĭ [2]) şi s'aŭ retras în desordine spre Calafat; el dă ca perderĭ: la Ruşĭ, 2025 ómenĭ, la Turcĭ, 2973; totaluri de morţĭ, răniţĭ saŭ dispăruţĭ.

§. 24. *Calafat.*

Altă dată, acest oraş era centru de o mare activitate comercială. Numele de *Calafat* pare a'ĭ fi rĕmas de la acela al materieĭ întrebuinţate, în tóte timpurile, de navigatorĭ pentru a face inpenetrabile, la acţiunea apeĭ, unirile bordagelor de lemn ale corăbiilor.

In timpul când Genovesii se aflaŭ pe Dunăre, Calafatul era puntul unde aceştĭ coloniştĭ 'şĭ *călăfătuiaŭ* şi smoliaŭ vasele lor. Terenul acestuĭ port, chiar astădĭ, se pretează acestor operaţiunĭ primitive.

Cu retragerea Genovesilor după Dunăre,— siliţĭ de progresul crescênd al puterieĭ otomane, precum şi de convulsiunile, de tot felul, în midlocul cărora se producea acest progres,—Calafatul, începu a'şĭ perde din valórea sa; abia în timpurile nóstre, după multe secole de uitare, oraşul reîncepu a da semne de viaţă.

La începutul secoluluĭ al XVI-a, deja, oraşul nu maĭ avea nicĭ o importanţă; căcĭ, prin un decret din 12 Maiŭ 1529, Moise Vodă întăreşte ca venitul vămilor sale, cu acele ale unora din bălţĭ, sĕ servéscă la întreţinerea monastireĭ Tişmana [1]).

1) Bolintineanŭ. *Călătoriĭ pe Dunăre şi în Bulgaria,* Bucureştĭ 1859. p. 43-47. Autorul se crede a fi fost la curentul lucrurilor, căcĭ, nu mult timp după bătălie, ar fi cetit, chiar în lagărul de la Vidin, raporturile oficiale ale comandanţilor otomanĭ.

2) Füllek v. Witinghausen. *Das Füstenthum Rumänien* p. 65.—idem. *Das Königreich Rumänien.*

1) *Archiva istorică a Românieĭ*, Anul I pag. 30-

Pe la 1592, Mihaĭ, Banul Craioveĭ, fugind urgia luĭ Alesandru al III-a Bogdan, fu prins lângă Calafat şi dus la Bucuresci, unde condamnat la mórte, scăpă prin frica ce inspiră călăuluĭ sĕŭ.

In 1695, luna luĭ Iulie, o órdă tătărescă, sub conducerea Hanuluĭ Selim-Gherei, trecu Dunărea, de la Calafat la Vidin,— în adjutorul turcilor, — spre a merge încontra nemţilor.- In luna luĭ August, acelaş an, 'ĭ urmă Hanul Şaipaz-Ghereĭ, cu o noă hordă.

La 26 Iunie 1790, Mavrogheni avu o luptă cu Austriacii lângă acest oraş, dar fu respins; maĭ târdiŭ, el se retrase peste Dunăre.

La începutul campanieĭ din 1828, Generalul baron Geismar, în capul a doă divisiunĭ (a 4-a de dragonĭ şi a 17-a de infanterie) tarĭ de 10,000 ómenĭ, remăsese pe malul stâng al Dunăreĭ. El avea dificila misiune de a menţine, cu puţine forţe, o provincie de o mare întindere, făcênd a profita de tóte resursele ţereĭ numaĭ armata rusă; maĭ trebuia încă, ca el se observe frontiera turcă pe o întindere de 30 mile (225 Kilometre), de la Rusciuk până la Vidin, precum şi garnisónele cetăţilor Nicopoli şi Rahova, cari se găsĕŭ pe acéstă linie. Maĭ cu sémă, prin capetele de pod Giurgiu şi Kalafat, tarile garnisóne ale Ruşciuculuĭ şi ale Vidinuluĭ putĕŭ a se arunca la or-ce moment pe o ţară fără apărare şi a o pustii.

Paşa de la Vidin, avea sub ordinile sale trupe numeróse; ele nu eraŭ, este adevĕrat, o armată; dar, pentru a face o invasiune, pentru a jefui şi pustii o ţară, el dispunea de 10 la 15,000 ómenĭ, din cari câte-va batalióne regulate.

Generalul Geismar, avansase până la Golentz, aprópe de Kalafat, spre a surveghia de acolo întreprinderile inamiculuĭ. La 18 April, el fu atacat de forţe superióre, care 'l siliră a se retrage în cămpul sĕŭ întărit de la Cioroiŭ, situat la jumătatea drumuluĭ de la Craiova. Atacat din nou în acéstă poziţiune, generalul rus se menţinu înapoia redutelor sale, dar nu putu opri inamicul de a pustii România mică. Aprovisionărĭ de tot felul, strânse cu mare greutate de Ruşĭ, în lagărul de la Golentz, cădură în puterea Turcilor, cari duseră ast-fel în Vidin mare cantitate de vite şi jafurĭ, luate de la nenorociţiĭ locuitorĭ. La 27, ale aceleaşĭ luni, paşa reapăru, şi respingênd pe generalul Geismar până la Craiova, întinse espediţiunele sale pe tótă partea nordică a miceĭ Românii. Turciĭ duseră cu eĭ, saŭ distruseră, tóte provisiunele căđute în mâinele lor, fără ca Ruşiĭ se pue vre un obstacol la acéstă. In fine, generalul Geismar, după ce concentră tóte trupele sale, trecu Jiul, în doă locurĭ, şi forţă pe Turcĭ a se retrage, cu jafurile lor, în câmpul întărit al Calafatuluĭ, unde eĭ se repausară în timp de 4 sĕptâmânĭ. Cu tóte acestea, în 24 Septembre, seraschierul de la Vidin, numit maĭ dinainte paşa miceĭ Românii, părăsi lagărul sĕŭ cu 26,000 cavalerĭ şi 30 piese de artilerie şi se duse asupra satuluĭ Băileştĭ— situat pe flancul drept al lagăruluĭ rus de la Cioroiŭ— ocupat atuncĭ numaĭ de 4500 ómenĭ şi 14 piese. . . .

Inferiorioritatea numĕruluĭ rîdică bravura şi elanul Ruşilor; Turciĭ fură completamente bătuţĭ, fugiră spre Calafat, unde omorîră chiar din oficerii lor ce încercaŭ a'ĭ împedeca a trece Dunărea [2]).

In 26 Octombre 1828, Turciĭ, fără a fi atacaţĭ, evacuară câmpul întărit al Calafatuluĭ. Ruşiĭ, 'l luară îndată în posesiune şi 'l închise prin uvrage stabilite în partea despre Vidin.

In 1853, Rusia, declarând resbel Turcieĭ, strînse 150,000 ómenĭ pe Prut, sub ordinele principeluĭ Gorciacoff; Turcia, le opuse 135,000; dar, din aceştia, abia 60,000 eraŭ în stare a intra campanie.—In Iulie, Ruşiĭ ocupară principatele; Turciĭ garnisesc ţermul Dunăreĭ şi 'şĭ adun reserve la Sofia, Şumla şi Warna.

La începutul resbeluluĭ, în 27 Octombre 1853, Turciĭ, spre a împedica unirea Ruşilor cu Sêrbii, trecură Dunărea, de la Vidin, şi ocupară Calafatul. Acest punct era fórte apt pentru un cap de pod. Eĭ se întăresc, în grabă, şi armară construcţiunele lor cu tunurĭ marĭ.

2) Analisat după Colonelul Baron de Moltke. *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828-1829,* Traduction Demmler.—Paris 1854. P. I. pag. 229-237.

In Ianuarie 1854, întărirea acestuĭ punct, prin un lanț de redute înaintate, era terminată. Aceste redute, ce se flancaŭ una pe alta, furĕ armate cu 48 tunurĭ marĭ și 57 de câmp. Ele eraŭ legate—prin șanțurĭ pasagere și prin obstacole artificiale,—spre a împedica apropierea. Centrul acestor întăririĭ era punctul Calafat, înconjurat și el de șanțurĭ. El era apărat, în flancul drept, prin bateriĭ marĭ, ce plecaŭ de la țermul Dunăreĭ, și în stânga prin întăritura capuluĭ de pod, care era aședată imediat înaintea intrăreĭ podului de vase, și al căruĭ cel-alt cap era în Vidin. O insula era ast-fel legată cu ambele țermurĭ, prin acest pod de pontóne.

Satele Desa, Poiana, Comana, Golențul, Purcărea, Fântâna și maĭ ales Cetatea, cari avansaŭ într'un cerc mare, eraŭ nișteĭ punturĭ înaintate esterióre cari îngreuiaŭ mult apropierea inamiculuĭ.

La 1 Ianuarie 1854, al IV-lé corp rusesc, înaintă pentru a înconjura Calafatul. Achmet Pașa, însă, eșind, la 5 Ianuarie, de lângă capul podului, cu 11,000 ómenĭ și 20 tunurĭ, bivuacă peste nópte lângă satul Maglavit, și atacă la 6 Ianuarie, în și lângă satul Cetatea, colónele aripeĭ drepte ruseștĭ, cari eraŭ comandate de generalul-maior Bellegarde și de colonelul Baumgarten. [3])

Am vĕdut deja resultatul acesteĭ lupte.

Principele Gorciakoff întări posturile Cetatea, Maglavit și Poiana, și dete comanda trupelor de înconjurare generaluluĭ Liprandi.

De la 23—29 Ianuarie, lângă Calafat, avu loc maĭ multe lupte micĭ; dar atacul adevĕrat al acestuĭ punct fu amânat din partea Rușilor și, cum se știe, nicĭ a avut loc.

La 27 Martie, Achmet-Pașa eșĭ din Calafat cu corpul sĕŭ și căută să trécă prin cercul înconjurător, însă nu reușĭ. Din contra, Rușiĭ înaintară, luară o redută, după ce o distruseră se retraseră [4]) înapoia Oltuluĭ, sub motivul că sesonul cel rĕŭ, 'ĭ împedică de a opera.

3) Füllek. op. cit. pag. 65.—Nu se potrivește cu relația dată de Bolintineanu, maĭ sus.

4) Füllek. op. cit. pag. 65.

In timpul penultimuluĭ resbel Serbo-Turc, guvernul român trimise la Dunăre un corp de observare, de 4,000 ómenĭ, pentru a păzi frontiera de la Severin la Calafat. Dar cum, după pace acest corp nu fu licențiat, din causa complicațiunelor politice și sub pretestul că timpul marelor manevre de tómnă, anuale, se apropia, guvernul concentră încă o parte din armată și formă ast-fel un I-iŭ corp de armată, cu cartierul general la Calafat.

Incă din 1876, acest corp de observațiune, construise câte-va bateriĭ la Calafat; guvernul ordonă comandantuluĭ corpuluĭ, de a reîncepe lucrările de apărare ale acesteĭ localităț. Oamenĭĭ lucraŭ la diferite bateriĭ când, la 26 Aprilie, Turciĭ din Vîdin traseră, pentru prima óră, asupra lucrătorilor. Generalul Lupu telegrafiă imediat la Bucurescĭ, și primi ordinul de a rĕspunde acesteĭ provocațiunĭ. O schimbare de proectile avu loc, între bateriele ambelor țermurĭ. Obusele turcescĭ, de 9 și 15, din fericire, nu făcură rĕŭ niménuĭ. In memoria acesteĭ ḑile, se dete numele sĕŭ *(26 Aprilie)* uneĭ bateriĭ ce se construia atunci [5]).

In resbelele precedente, Turciĭ pusese.ă totd'a-una mâna pe Calafat, și prin acesta închietaseră serios flancul adversarilor și le amenințaseră retragerea. Nu se póte pricepe pentru ce comandantul-șef turc nu ocupase Calafatul, când guvernul român, retrăgênd armata sa, la 3 April. din acéstă posițiune, făcuse cunoscut acéstă dispositiune Turcilor.

Este știuț că la revenire, 18 April, armata găsi Calafatul cum 'l lăsase la plecare.

In timpul șederei sale în Calafat armata se ocupă a'l întări, prin construcțiunĭ de bateriĭ, și a'l face imprenabil. [6])

5) P. Vassiliu. *Guerre d'Orient* etc. 1877-78.

6) Bateriile ce se rîdicaseră și la cari se lucra, de la Maiŭ, pentru a le transforma în bateriĭ de asediŭ, eraŭ următórele:

Bateria No. 1, *Carol I-iŭ*, la Nord de Calafat, situată pe o înățime cam de 45 metri, d'asupra nivelului Dunăreĭ; apoĭ

Bateria No. 2, *Elisabeta*, puțin maĭ la stânga de bateria No. 1. în fața chiar a inamiculuĭ, pe malul apeĭ; apoĭ

M. S. era sufletul acesteĭ tinere armate, plină de curaj şi devotament. Ea 'şĭ simţea nobila eĭ chemare: a asigura iubiteĭ sale ţĕrĭ o posiţĭune, de mult meritată, în concertul european.

M. S. inspectă, în după amiaḑa ḑileĭ luĭ 15 Maiŭ, bateriile pe rând, acompaniat de somităţile militare ale ţereĭ, şi printre cari se maĭ remarcaŭ oficeriĭ străinĭ, ca bravul colonel Gaillard, colonelul Doctorov, etc. şi o mulţime de corespondenţĭ de jurnale, cari veniseră spre a vedea şi convinge, că, pe marginele Dunăreĭ, un mic popor reînvia virtuţile antice.

După ce asistară la esercitiul pieselor marĭ de asediu, se urcară la bateria No. 1 şi comandă o bombardare generală—(dréptă revanşă a luĭ 26 April).—Ordinul dat prin telegraf, ce lega tóte bateriile, specifica numĕrul loviturilor de fie-care piesă. Turciĭ întârḑiară de a respunde: dar începênd, continuară focul cu mare vioiciune şi adesea chiar cu justeţă [7]).—La 7 ore 30 m., focul încetase, pe tótă linia, de ambele părţĭ.

Focurile, după aceia, continuară în ḑilele când trebuia a se esecuta vre o mişcare importantă. [8])

In luna luĭ Septembre 1877, canonada care în ultimele ḑile se micşorase mult, între Calafat şi Vidin, începu din nou cu mare intensitate. Româniĭ instalară bateriĭ chiar în insula din faţa Calafatuluĭ; atinse, de maĭ multe orĭ, din vasele de resbel din port, dar nu înecă de cât numaĭ bastimente particulare.

Armata română chemată în adjutor, de cea ruséscă, sub zidurile Plevneĭ, părăsi lagărul ce ea 'l ocupase la rĕsărit de oraş; locul sĕŭ fu ocupat de un regiment numit *mixt*, pênă la strângerea reservelor de prin prejur. Artileria de linie plecată, remase numaĭ pompieriĭ şi flotila. In urmă fu format aci un mic corp de reservă şi susţinere a bateriilor de cóstă. Turciĭ părăsiseră şi eĭ deja Vidinul îndreptându-se spre a întări Plevna, în contra Ruşilor, unde Osman Paşa, 'ĭ bătuse de treĭ orĭ pe rênd.

Focul de artilerie continuă de maĭ multe orĭ între ambele cetăţĭ.

Bateria No. 3, ***Mircea***, la Sud de bateria No. 2; apoĭ

Buteria No. 4, ***Stefan cel Mare***, în afara oraşuluĭ Calafat, la Sud, pe o înălţime cam de 60 metri, d'asupra Dunăreĭ; apoĭ

Alăturĭ de Bateria ***Mircea***. se construise luneta, No. 5, ***Cuza***.

Bateriile 2 şi 3, eraŭ specialmente destinate a bate Dunărea.

Bateria No. 6, situată pe cea maĭ mare înălţime a Calafatuluĭ, numită ***Măgura Evreilor***, putea bate Dunărea, către Ciupercenĭ, precum şi bateriile din Vidin.

Pirotechnia. stabilită la lagăr, în afară de bătaia pieselor ordinare, era în acelaş timp locul unde se încărcaŭ obuzele şi unde se esecutaŭ tóte operaţiunele pirotechnice, şi care împreună cu magasinele construite înadins, formaŭ cartierul ***Parculuĭ de asediu***. Artileria de linie. Flotila, Pompieriĭ formaŭ armamentul acestor bateriĭ.

Construcţia primitivă, a acestor lucrărĭ, fu dirigeată de distinsul oficer superior de artilerie, Mihail Popescu.

Ca lucru, bateriele din Calafat, fură opera armateĭ întregĭ: Corpul artilerieĭ dirijă lucrările, braviĭ dorobanţĭ le esecutară şi corăbieriĭ le armară în parte şi le complectară detaliurile.

7) In acéstă întâie luptă, una din cele maĭ maltratate fu bateria ***Mircea***; aflându-se pe o înălţime înaintată, spre centrul Vidinuluĭ, Turciĭ concentrară mult focurile asupra eĭ.

8) In timpul liber dintre aceste lupte, flotila nu rĕmânea în simplul rol al armăriĭ bateriilor de cóstă; din contra, se ocupă şi cu alte operaţiunĭ importante:

Treĭ tunurĭ, de 15, trimise la Canapa pentru a ataca un monitor, ce se afla ascuns în dosul insulilor ***Cheftelele***. după 20 ḑile se întórseră la Calafat, efectul lor găsindu-se ***neeficace***, contra cuiraseĭ, din causa lărgimeĭ fluviuluĭ.

Corpul flotileĭ furnisă detaşamente pentru aşeḑarea poduluĭ şi formă echipagele şalupelor: ***Rŏndunica***, reluată de la Ruşĭ, ***Săgeata***, cumparată şi oferită de D. Gr. Cantacuzino, şi ***Bucur***, închiriat din comerciŭ.

La 9 Iuliu 1877, din personalul bateriilor de cóstă, se trimise, de la Calafat, 1 oficer superior, 3 oficerĭ inferiorĭ şi 50 ómenĭ pentru a primi 2 vapóre, 6 şlepurĭ şi o şalupă cu abur, destinate trecereĭ trupelor. Ele fură organisate şi instalate în acest scop. Din causa însă marilor perderĭ ale armateĭ ruse, la Plevna, planul operaţiilor fu schimbat; trecerea urmă a se efectua la Islaz, Corabia şi în urmă la Măgurele; espediţiunea de maĭ sus, al căreĭ centru se află la Gruia, devenind astfel inutilă, vasele fură desarmate.

Adesea orĭ, bombardarea fu provocată pentru a asigura trecerile unor vase militare, al căror scop era de a forţa blocarea; astfel fură: ***Ada***, ***Bucur***, etc.

Ada.— ***Ada***. era un bastiment destinat a forţa trecerea de la Timoc până la Zimnicea, în scopul urmărit atât de mult de diplomaţia ruséscă, de a demonstra

După luarea Plevneĭ, armata română plecă a pune asediul Vidinuluĭ, şi când cetaţea fu înconjurată cu desăvêrşire, după bătălia de la Smîrdan, se începu bombardarea generală, care ţinu aprópe 7 ţile continuŭ. In acéstă bombardare, bateriile din Calafat aduse folóse reale. Armistiţiul sosi în ajunul pregătiriĭ asaltuluĭ general.

După cât-va timp, complicaţiunĭ politice ceru trecerea armateĭ din Vidin la Calafat; ea se esecută, între aceste doă puncte, de Corpul flotileĭ, cu vasele sale.

Europeĭ inefectivitatea blocăreĭ determinată cu atâta pompă de Imperiul Otoman, prin flotă şi cetăţile sale. El trecu la Calafat, în séra de 12 Iunie 1877. In ajun ajunsese şi ancorase în sus de acest port, în afară din bataea tunurilor turceştĭ, în dreptul uneĭ insule. Afară de personalul rus, se maĭ afla pe bord pilotul luĭ *Ştefan cel Mare* şi alţĭ 3-4 mateloţĭ românĭ, de diferite grade. Turciĭ înţĕleseră că el trebue a descinde, de aceia 'ĭ şi preparară o primire cu salvele tutulor bateriilor, despre apă, din Vidin; Româniĭ spre a distra pe Turcĭ, începură focul în momentul când vasul ajunse în faţa Vidinuluĭ. La 11 ore şi jumătate *Ada* era departe. Din nenorocire, el mergea—eşuându-se înadins pe un banc, din causa uneĭ roţĭ sfărămate de un obus—să se pérdă, abandonat de echipagiul sĕŭ, ars şi distrus de Cerchesiĭ din Rahova.

Bucur. — *Bucur*, plecase din Severin, în acelaş scop de a forţa trecerea de la Timoc la Rahova şi a merge la Măgurele, unde se afla podul român. Era o şalupă, purtând pavilion român, comandată de un sub-locotenent din Flotilă şi armată cu ómenĭ din acelaş corp.

In timpul când ruperea relaţiunelor cu Rusia era aprópe de a deveni un fapt, Calafatul era ocupat de flotilă, care 'şĭ strămutase cu totul reşedinţa sa aci.

După desconcentrarea armateĭ, locuitoriĭ se întórseră şi bateriile fură rase. Calafatul, graţie posiţiuneĭ sale, 'şĭ reluă iarăşĭ vechia sa cale către prosperitate.

Acéstă şalupă, ajunsă la Timoc, fu primită şi condusă de un foc de muschetărie pênă la Calafat. Micul echipagiŭ îndură, în tot timpul acestuĭ drum, o adevĕrată ploe de glónţe. Ajunsă la Calafat, luă puţin repaos şi eşi din nou spre a continua drumul. De la gura canaluluĭ, de lângă *Schelea veche*, mica şalupă fu luată în respăr şi condusă mult timp, de focul uneĭ baterĭĭ de câmp, ce o acoperise literalmente cu obuse şi şrapnele. In fine, ea scăpă, trecu la Bogdan, dar în dreptul Canapeĭ, un numĕr pline de bărcĭ cu Tatarĭ, anunţaţĭ prin telegraf din Vidin, 'ĭ tăe drumul. Pericolul fu mare, nu maĭ era mijloc de a 'şĭ continua calea. Atuncĭ oficerul puse şalupa pe uscat, la un cap de insulă, şi împreună cu ómeniĭ seĭ o părăsiră, trecênd în not pe ţermul român. Gardele, puse la curent de cele ce se întêmplase, o apărară, de pe ţerm, cu focurile lor încrucişate, contra Turcilor. Turciĭ făcênd de asemenea la apropierea Românilor, şalupa era păţită de ambele părţĭ. In fine, un oficer, trimis de la Calafat, cu cele necesare, o scóse pe uscat, cu tótă înălţimea maluluĭ, o desfăcu, în corp şi maşină, şi bucăţile, puse în enorme care, fură trimise la *Corabia* pe uscat.

Un alt vas, *Clotilda*, pavilion rus, mersese şi se perduse în Jiu, avênd sórta *Adeĭ.*

CAPITOLUL II.

De la Vidin la Gura Oltului.

§. 1. Vidinul.

Vidinul a purtat diferite nume:

Bononia,[1]) *Vendemio* [2]), la Romani; *Bidynum* [3]); *Bdyn* [4]), pe timpul țarului Asan (1186); *Vădin* [5]), într'un document al aceluiaș suveran;—*Bodon*, la Unguri; *Budim*, la Sêrbi și Bulgari; *Diiŭ* saŭ *Dii*, la Românî și la Turcî [6]).

Sunt autorî cari susțin că tot aci ar fi fost *Viminațiul* roman (*Viminiacum* [7]) *Viminatium* [8]).

O *legendă* bulgară, atribue fundarea a treĭ orașe, destul de importante, pe Dunăre, de către treĭ fete ale unuĭ principe bulgar: *Vidinul*, fu de Vida; *Vidbolul* și o cetate pe locul căreia maĭ în urmă fu *Corvingradul*, de alte doă princese, surorile sale, [9]).

Tot Vida, ar fi ḑidit, în Vidin, și o biserică închinată Sfinteĭ Petka, ale căreĭ urme nu se desperă de a se auḑi că s'aŭ găsit [10]).

Orașul a fost ḑidit, pe țermul drept al Dunăreĭ, în mijlocul unuĭ teren băltos, pe un înălțiș (artificial póte), pe care se maĭ află chiar astăḑĭ, după atâtea secole, antica zidire ce pórtă numele de *Castelul Bulgar*, și care, cu un mic perimetru de zid ce 'l înconjóră, a purtat de secole numele de *citadelă*.

E posibil, ca pretențiuneĭ de maĭ sus să i se dea numaĭ importanța *uneĭ legende* bulgare: căcĭ *Castelul*, are fundamente romane; cu drept cuvînt, se ḑice că: Intregul sĕŭ formédă o construcție căreia din timpul Romanilor,—*cari 'ĭ aŭ pus fundamentul—tóte popórele*, ce le aŭ urmat în domnia teritoriuluĭ, *aŭ contribuit la terminarea. adăogarea și înfrumusețarea edificiuluĭ* [10]).

Orașul apare, în istorie, cu mult înainte de venirea Bulgarilor:

In anul 587, d. Chr., *Kaganul* saŭ *Kanul* Avarilor pune mâna pe cetate și o strică pênă în fundamente.

Am vĕḑut cum, la anul 889, Ducele Claudiu, eșind din Vidin, merge și pune mâna pe teritoriul de la Cerna.

La anul 1001, împĕratul Constantinopoleĭ, Vasile, supranumit *Bulgaroctон (Esterminatorul Bulgarilor)* incongiură Vidinul și—bătându-l *opt* luni,—'l ia cu puterea; apoĭ pune a'l întări din nou.

Intorcêndu-se spre Constantinopole, bătea și supunea, în drum, tóte cetățile [11]).

In 1114, Cumanii trecură Dunărea spre *Bidena* (Vidin); dar auḑind de venirea, asupra lor, în grabă a împĕratuluĭ Alesiu Comnen, retrec fluviul; împĕratul pune a'ĭ urmări, și după treĭ ḑile și treĭ nopți, aceștia trec un rîŭ (probabil Jiul) în niște bărcĭ, ce le purta cu eĭ, chiar sub ochiĭ acelor ce 'ĭ urmăriaŭ, și cari, astfel, se întórseră fără nicĭ un folos [12]).

---

1). A. T. Laurian. *Dacia vechiă*. Chartă.

2) Bouillet. op. cit.

3). Theofilactos de la Ocrida; 1071·

4) F. Kanitz. op. cit.

5). Tocilescu op. cit.

6) B. P. Hasdeu. op. cit.

7). Bouillet. op. cit

8). Niegher, cit. de Bruzen in *Dictionario Geografico*, citați și susținuți de Șincai, Vol. I. pag. 108. ediț. moldavă, Iassi. 1852. Acéstă părere ar putea fi admisă în óre cari condițiunĭ:

Topografia Vidinuluĭ se apropie de acea a loculuĭ în care cea maĭ mare parte din autorĭ pun *Viminatium* roman: Smîrcurile în mijlocul cărora se află (chiar astăḑĭ) Vidinul, nu pot fi de cât resturile unuĭ braț al fluviuluĭ, din acéstă parțe, ce apuca pe sub dealurĭ, dar care astăḑĭ, este astupat și represintat abia prin câte-va rigole, cari, chiar de nu ar esista, configurația terenuluĭ admite fără comentariĭ o stare de acest fel. Principalul oraș roman, cu acest nume, a fost pe locul ocupat astăḑĭ de satul Sîrb *Costolatz*, cam la 20 chilometre maĭ sus de Baziaș, pe țermul drept al fluviuluĭ, la gura rîulețuluĭ Mlava. Este posibil dar să fie fost doă orașe cu acelaș nume: acel de la Vidin fiind fost póte *cel mic* (minor). Nu cu multă greutate s'ar deduce espresiunea *Vidin* din Vimin*atium*.

9) (10) F. Kanitz. *Donau-Bulgarien*, Vol I°.

11) Kedren; ad. an. 26 Impe. Basil. II. Bulgar.—citat de Șincai I, 190.

12). Du-Kange; Anna Komnena; etc; cit. de Șincai I pag. 213.

Vechiul monument al orașuluĭ, *Castelul Bulgar*, situat în vechia citadelă, cu numerósele sale turnurĭ pătrate și poligónele, a servit mult timp de reședință Șișmanișilor —dinastieĭ luĭ Șișman—și țaruluĭ Stratimir; el represintă, astă-dĭ, pe o suprafață mică, un adevĕrat model de fortificațiune din evul mediu [13]).

Intre 1258-1277, Ungurii puseră mâna pe Vidin și înaintară pênă la porțile Tîrnoveĭ.

Sub domnia luĭ Alesandru Basarab (1342-1365), *Jacint* Mitropolitul Vidinuluĭ, fu numit, în 1359, cu îngăduirea Patriarchieĭ din Constantinopole [14]), Mitropolit al Muntenieĭ.

Impregiurările, și maĭ cu semă slăbiciunea și bătrânețea prelatuluĭ, nu'ĭ permise a satisface sarcineĭ sale de Archipăstor. — Bisericește, țĕrra se împărți în doă: în una remase Jacint, iar în cea altă se puse un *Antin* (Daniil Kristopulo) hirotonisit *Archiepiscop de Melitini* [15]).

In 1364, Turcii pătrunseră *pentru prima ór*ă pênă la Vidin și se făcură stăpânĭ pe el. Dar fiind siliți a'l părăsi, se retraseră înaintea armateĭ ungare comandată de Ludovic I, pe care istoricii unguri 'l numesc *cel Mare*.

De la 1365 încep, pentru Vidin, óre cari frământăturĭ fórte importante în istorie. In acest an, Ludovic d'Anjou, regele Ungarieĭ, profitând de desbinarea Bulgarîlor, reușĭ a pune mâna pe Vidin și pe Stratimir, stăpânul orașuluĭ și al teritoriuluĭ din pregiur.

In acéstă întreprindere el fu ajutat și de Ladislaŭ, al Muntenieĭ a).

Acest Stratimir se intitula pe sine *împĕrat*. Ludovic 'l trimise în Ungaria, unde, *sub pază omenéscă*, 'l ținu câtă-va vreme; apoĭ, 'l retrimite din nou la Vidin, spre a cârmui țara în numele Maiestățiĭ Sale. In acéstă noă positiune, Stratimir purtă titlul de *Ban*, demnitate de *vice*-rege, ce monarchiĭ unguri dedeaŭ acelora ce'ĭ înlocuiaŭ, și care demnitate, de *banul Vidinului*, a purtat'o (spune un chrisov) și Dionisie Voivodul Ardealuluĭ, în anul 1366 [16]). Acest Stratimir era Român *).

In acelaș an, 1366, se întâlniră, în Vidin, Ludovic I-iŭ, cel Mare, regele Ungarieĭ cu Ión Paleologul, împĕratul Constantinopoleĭ. După acéstă întrevedere, Papa, Urban al V-lea, permise regeluĭ maghiar nu numaĭ de ataca pe Turcĭ—aparênd astfel pe Grecii strîmtorați și *grămădiți* de eĭ—dar chiar să provóce o cruciadă în contra acester infidelĭ. b),

In acéstă circumstanță, Ludovic încércă a uni pe Românĭ și Bulgarĭ cu Biserica Romană, pentru care papa, Urban V-lea, 'ĭ făcu cele maĭ marĭ laude.

Stratimir, nu putea vede cu ochĭ buni strejile ungurești în giurul sĕŭ: In 1369, cumnatul sĕŭ, Ladislav al II Basarab, domnul Muntenieĭ, unchîul mareluĭ Mircea, trece Dunărea, debaraséță Vidinul de soldații unguri aĭ luĭ Ludovic, și restabilesce, sub scutul sĕŭ, domnia luĭ Stratimir. Toți ceĭ ce fură prinși a fi propoveduit Catolicismul, fură pe dați mânile călugărilor, spre a'ĭ judeca și omorî.

Ladislaŭ cuprinde, cu acéstă ocasiune, maĭ tótă partea occidentală a Buigarieĭ, și se sili a pune mâna și pe partea orientală, în care strălucia efemerul imperiu al Târnoveĭ [17]). Timpul și împregiurările însă 'I împiedicară.

Restabilirea luĭ Stratimir, era pentru regele ungur un legitim motiv de resbel. Ne putênd suferi mult timp acéstă rușine, el trimise un corp de armată care cuprinde din nou, în 1370, Vidinul; apoĭ întórce armele sale în contra luĭ Vladislav Basarab.

In acest scop combină un atac îndoit: Pe când el va ataca la Dunăre, Nicolae Voevodul Transilvanieĭ, cu Secui, va ataca la munte. Vladislav, ocupă malul Dunăreĭ spre a împiedica trecerea luĭ Ludovic; cu tóte acestea, armata ungurésca sub plóia săgeților muntenești [18]) și condusă de, *priceputul în ale resbeluluĭ*, Nicolae Gara, trece Dunărea—*resemându-se pe șanțurĭ cu plan și chibzuințe*

13) Kanitz op. cit.

14) Eudoxiu Baron de Hurmuzaki *Fragamente din Istoria Românilor*. Vol. p. 255.

15). idem p. 256.

a). Hurmuzaki. Vol. I. pag. 235.

16). Șincai (op. cit. Vol. I. 332-334).

*) Heliad. op. cit.

b). Hurmuzaki op. cit. pag. 249-250.

17). Hasdeu op. cit.

18). Turoczius.

făcute—pe bărcĭ saŭ *plute* [19]); ocupă apoĭ şi întăreşte îndată Severinul [20]), puindu-ĭ o garnisónă corespundétóre şi înarmându-l cu *prăştiĭ cari ajungeaŭ departe* [21]).—In partea munteluĭ, locotenentul luĭ Ladislav, Dragomir castelanul de Dêmboviţa, întăreşte potecile, lângă isvórele Dîmboviţeĭ, prin *şanţurĭ* şi *întăriturĭ* de taracĭ. Armata ungară însă bătu şi puse pe fugă óstea luĭ Dragomir; dar înaintând fără precauţiune, încăpu între păduriĭ, râpĭ şi munţĭ, şi surprinsă pe neaşteptate fu încongiurată şi bătută cu totul. Nicolae remase pe câmpul de bătae şi abia cu mare greutate i se luă cadavrul şi dus în Ardeal.- Multe sub-capeteniĭ remaseră morţĭ, şi multe abia scăpară cu fuga.

Acéstă perdere, tăiă curagiul luĭ Leopold. şi 'l opri de a înainta şi termina lupta cu Vlad c).

In 1396, Vidinul se găsea ocupat de Turcĭ. El se predă lesne armateĭ creştine, comandată de Sigismund regele Ungarieĭ; — acesta 'ĭ puse o garnisónă creştină, de 300 ómenĭ [22]). După bătălia de la Nicopole, Turciĭ 'l reocupară.

In 1453, după luarea Constantinopoleĭ, Mahomed cuceri Serbia, veni la Vidin, făcu 50,000 prisonieriĭ, pe cari 'ĭ întrebuinţă la colonisarea ţermurilor Bosphoruluĭ, în vecinătatea Constantinopoleĭ şi a anticeĭ ţĕrĭ a Bithynienilor [23]).

In 1454 Ión Corvin, după ce strivéşte o armată de 30,000 de Turcĭ, la Crusolaţĭ, ocupă Vidinul.

In 1492, în ajunul Sf. Silvestru, Vlad Domnul Munteniei anunţă, prin o scrisóre, trimisă prin Sibieniĭ, pe Stefan Bathor, că Sultanul a dat voivodatul Vidinuluĭ unuĭ óre care Malcociŭ, şi că se făcea preparaţiunĭ a cădea cu tóte forţele asupra Transilvanieĭ.

In 1502, Iosef, comitele Temişóreĭ ocupă fortereţa Vidinuluĭ dar pasager, căcĭ, sosind trupe numeróse inamice se retrase.

Către finitul campanieĭ de érnă (1595) o tristă întimplare aruncă vălul doliuluĭ peste atâtea strălucite biruinţe, cu atăt maĭ frumóse cu cât ele fuseseră efectuate în un timp aşa de scurt: Albert Kiraly, arsese Nicopoli; Farcaş comanda în Oltenia un corp de 3000 Romănĭ şi Ungurĭ; la Vidin, se aflaŭ 30.000 Turcĭ. Doĭ custoşĭ, cumpĕratĭ de Turcĭ, cu 300 aspri, vin a vesti luĭ Farcaş că vre o sută de Turcĭ prad locuitoriĭ din giurul Vidĭnuluĭ, şi că aceĭ locuitorĭ 'l rog a alerga în ajutorul lor. Farcaş se increde şi sbóră în ajutorul creştinilor; el cade în mijlocul aceluĭ însemnat număr de inamicĭ. Inconjuraţĭ de tóte părţile, româniĭ, în desperare, se lupt ca niştе leĭ şi pier cea maĭ mare parte; Farcaş, cu doliul în ânimă, înconjurat de puţiniĭ din aĭ seĭ, ce 'ĭ maĭ remăsese, abia putu scăpa. Dar luarea Brăileĭ, în acelaş timp, de Banul Mihalcea, unită cu gloria atăt alte biruinţe, compensară cu mult resultatul uneĭ asemenea negre trădărĭ. [24])

In tómna aceluiaş an, după bătălia de la Călugăreni, Mihaiŭ, hotărit a termina într'un mod glorios cea maĭ strălucită campanie ce armata română a făcut vre o dată, şi spre a asigura şi liniştea ţereĭ din acéstă regiune, se determină a lua Nicopolul şi Vidinul. In acest scop, el trimise din noŭ pe Popa Stoica Farcaş, nefericitul general de care vorbirăm, asupra Vidinuluĭ; oraşul, care se afla încă sub impresiunea nuveleĭ de la Călugăreni, 'ĭ deschise porţile. Mihaiŭ, care arsese şi luase Nicopoli, sosi şi el. Bulgariĭ 'l primiră ca pe un trimis al ceruluĭ, 'ĭ se inchinară, 'l recunoscură de *cap* al lor şi de măntuitor al Creştinăţiĭ. [25])

La începutul luĭ 1597, Vidinul se afla iarăşĭ în mânile Turcilor; de aceia, în luna luĭ Iuliu, Farcaş trece Dunărea, la Sdegla, şi încercând a lua acéstă cetate, este respins cu marĭ perderĭ. [26])

19). E. baron de Hurmuzaki. op. cit. Vol I. pag. 335.
20). idem p. 236.
21). idem p. 237.

c). Hurmuzaki I. pag. 236 — Acest Vlad se împăcă apoĭ cu Leopold, şi în un chrisov—din 15 Iulie 1372- dat la Argeş, el se intitulésă, pe lângă altele, şi Voivod al Ardealuluĭ, Ban de Severin şi duce al colonieĭ Făgăraşuluĭ (Dux plantationis terrae Fogaras); ibid. p. 237.

22). Hamer, p. 103; Schilberger; cit. de Bolintinénu in *Mircea* p. 84.

23). Méry. op. cit.

24). N. Bălcescu. *Istoria Românilor sub Mihaiŭ Bravul.* Ediţ. Odobescu. p. 76.

25). Vistierul Stavrinos; Const. Căpitanul; ambiĭ cit. de Bălcescu, în *Campania din 1595* (Mag. Istor.)

26). *Cronica Istorieĭ Ţerreĭ Românesti* (Mag. Istoric. Vol IV. p. 286).

In 1599 Mihaiŭ trecu Dunărea, în sus de Nicopoli, şi bătu pe Hadâm, paşa Vidinuluĭ: în acéstă circumstanţă, Turcii perdură o mulţime de ómenĭ, tunurĭ şi bagaje. — Continuându-şĭ drumul spre Vidin, El bate, în cămpul acesteĭ cetăţĭ, o noă armată, pe care Sangiacul o trimisese în contră'ĭ: parte din ea se împrăştiă, iar parte se adăposti sub zidurile cetăţiĭ.—Mihaiŭ înconjură apoĭ cetatea, o bătu în timp de zece ḑile, dar nu o putu lua; pustii şi arse tot ţinutul de prin pregiur, apoĭ se dirijă către Ruşiava, unde trecu Dunărea, dupĕ cum am vĕḑut.

Trecu aprópe un secol pênă ca Vidinul să maĭ vadă o garnisonă creştină.

In campania din 1687-1689, Margravul de Baden forţă, în 14 Octomb. 1689, cetatea a capitula, [27]) în urma uneĭ lupte sângeróse, în care periră o mulţime de Turcĭ [28]).

Aceştia, însă, nu intârḑiară a relua cetatea, în 1690, la apropierea cărora oştile germane se retraseră iute.

In iarna anuluĭ 1690, contele ungur Tökŏly (dupĕ ce, cu ajutorul luĭ Brâncoveanu, bătuse pe Imperialĭ şi se făcuse domn al Transilvanieĭ şi fusese nevoit, dinaintea armateĭ duceluĭ de Baden, a părăsi acéstă ţară), se afla în Vidin: resturile armateĭ sale, cari remăseseră în România, se dăduseră la hoţiĭ şi jafurĭ. Spre a scăpa de acéstă năpaste, Brâncoveanu fu silit a trimite slujitorĭ cărĭ or pe unde 'ĭ întâlnia 'ĭ omora; şi numaĭ cu acest mijloc linişti ţĕrra.

In anul 1730, Topal Osman, paşa Diiuluĭ, era atât de influent, că îndemna pe Pórtă de a pune domn în Muntenia pe Alessandru, fiul luĭ Nicolae Mavrocordat [29]).

Visirul lui Suleiman al II, întări Vidinul astfel, că el resistă fórte bine când, maĭ tĕrḑiŭ (1737), Austriacii, comandaţi de generalul Valis, 'l înconjurară.—Acesta, avênd óste puţină şi neputêndu-l lua, trimise ordin generaluluĭ Vradni, de la Braşov, a veni şi el cu armata sa. Vizirul care, se afla la Cartal, pe Dunăre, auḑind acésta, trimise şi el pe Menis-Paşa, cu 20,000 ómenĭ, şi cu ce va maĭ strânge din garnisónele cetăţilor după marginea Dunăreĭ.—Aceştia ajungênd, siliră pe Austriaci la retragere [30]).

In 1770, ţĕrra muntenéscă nu avea domn; Grigore Ghica, surprins—alţiĭ ḑic că se lăsă să se surprindă—de Ruşĭ în Bucureştĭ, fu espeduit în Rusia.—In lipsa sa, o sémă de boerĭ—nu de acei cari fug în timpĭ de durerĭ—pe lângă căutarea pământuluĭ, îngrijeaŭ şi de afacerile publice. De la o margine la alta a ţĕrreĭ, poporul era jefuit de *cazac* saŭ de *caiană*. Oltenia—medicul ţĕrreĭ, când e bolnavă[a]); légăn de bravĭ şi Paladiul virtuţilor strebune,—scóse la ivélă, în faţa împregiurărilor, un om. La început, postelnic; caimacam, în ḑilele luĭ Grigore Ghica; *Manole Geani*, ajunse la demnitatea de *Ban*; şi ca atare, guverna cele cincĭ judeţe ale Olteniеĭ.

Când Turcii aŭ fost ómenĭ— şi aŭ fost de maĭ multe orĭ ca unĭĭ din vecinĭ— aŭ trăit bine cu Românii; când *şi-aŭ arĕtat arama*: pe scară mică, Românii 'ĭ-aŭ despreţuit; pe scară mare, 'ĭ-aŭ resboit.

Emaciĭ Vidinuluĭ eraŭ nelipsiţi de la curtea Craioveĭ; la fie-care pas nobleţea şi demnitatea oltenéscă le era manifestată prin miĭ de concesiĭ. Nu voiŭ ḑice cu Enache Cogălniceanul, de fericită memorie, că se temea de dênşiĭ, pentru un motiv simplu, pe care 'l cunóştem cu toţiĭ: olteanul nu cunóşte frica. Generositatea română—şi în special acea olteană—nu a avut nicĭ o dată nevoe de ressort.

Geani trecea printre Turcĭ de un om mare şi de o credinciósă slugă a împĕrăţieĭ. — La Orientalĭ *slugă credinciósă* pare a fi sinonim cu *omul amabil ne impus*; saŭ, póte chiar cu cea ce popórele civilisate ar numi *bine crescut*.—Guvernorul Vidinuluĭ, 'l privea cu ochĭ buni; el primea, maĭ tot ce dorea. La rêndul sĕŭ, turcul e şi el destul de mărinimos. Porniţi de vr'un inovator, saŭ din propriul instinct, mărginaşi petiţionez rîdicarea luĭ

27). Gebhardi Hist. Hungariae (cit. de Şincaĭ).
28). Radu Greceanul, Cap. 6.
29) Athanasie Comnen Ipsilante.
30) Ión Neculcea. (*Letop. Moldoveĭ*, pag. 364-397).
a) Ḑice, óre unde, D. Hasdeu.

Geani pe Tron.—Ca în multe timpurĭ ale esistenţeĭ Românilor, şi pe acea vreme se uitase proverbul *Schimbăriĭ Domnilor* (bucuria nebunilor). — Turcul fiind mulţumit, lucrul merse lesne: 'l aduc la ordie, 'l îmbrac cu caftan şi... eacă pe Manole Geani,—după moda saŭ apucăturele timpuluĭ— Domn al ţerreĭ Munteneştĭ, în lagărul turcesc,—ca mulţĭ alţĭ în alte vremĭ. Vechiul *valiu* al Rumelieĭ, Meemet-Paşa, primeşte însărcinarea ca, cu óste turcéscă, sĕ 'l ducă la Bucureştĭ, să 'l aşeḑe pe tron, şi—ce-va maĭ mult — să'l şi păḑéscă. Muscaliĭ, pe atuncĭ, se vede că nu eraŭ tarĭ, pentru că părăsiseră Bucureştiĭ. Meemet primise tot ce trebuia pentru instalarea nouieĭ domniĭ: tuiurĭ, sangiac şi cucă— bă chiar şi de cheltuială. — Când neroḑiĭ fac câte ce-va, uit esenţialul.... fără de care n'ar trebui a începe; eĭ uitaseră că nu sunt tarĭ. — Intrară în Bucureştĭ, cum intru toţĭ Domniĭ, întimpinat de popor şi de boerĭĭ (ce maĭ remăseseră); —în curţile domneştĭ, li se citesc firmanul, prin care se ordona, *cu străşnicie,* al recunóşte de Domn—domniă, impusă de străin, de natură trecĕtóre—supuindu-se cu toţĭ decisiunilor impărăteştĭ. Dar vorba strĕmoşilor, *sic transit gloriam mundi.* Ruşiĭ căpătând putere— conform politiceĭ tradiţionale—vin să visiteze Bucureştiĭ. De îndată ce curtea este înştiinţată: Paşa o şterge la Rusciuk; apoĭ, Domnul la Craiova: şi ast-fel, ambiĭ dispărură. De şi maĭ departe, dar drumul fiind *maĭ bătut* spre Craiova, Ruşiĭ se iaŭ după Domn, spre a'l prinde:—bietul *vodă* abia scăpă cu sufletul în Transilvania.

De acolo, intră în corespondenţă cu paşa Vidinuluĭ, Mosun-olu, care *dându-ĭ voe,* a veni în ţĕrra turcescă, el se aşeză la Nicopole, aşteptând—săracii competitorii de tron—ca esilat, în mahalale turceştĭ, evenimentele (pênă la 30 Decemb. 1773).

In 1767, Pasvan-Oglu se declară, în cetatea Vidinuluĭ, aprópe independent. Acest paşă domni peste oraş, pênă la mórtea sa, maĭ ca un Suveran [31]).

31). Dăm aci câte-va notiţe asupra acestuĭ om, după I. R. Durdent, scriitor frances, contimporan cu evenimentele. — ***Beautés de l'histoire de la Turquie***, pag. 354-360.

»Istoria sa oferă ce-va de miraculos. Abia se póte pricepe cum tóte forţele unuĭ imperiu, care făcuse óre când sĕ tremure creştinătatea, remaseră fără efect contra acestuĭ rebel: cu tóte acestea mirarea încetézĕ, când cântărim circumstanţele în cari el se armă contra suveranuluĭ sĕŭ. Guvernămêntul luĭ Passwan nu era considerabil; dar Vidinul, capitala sa, avea fortificaţiunĭ, pe cari el le înmulţi. Se găsi vecinul Ungurilor, Germanilor, Polonilor, Ruşilor, etc. tóte pópóre de obiceiŭ în resbel cu Musulmaniĭ. Imperiul prea slăbit, prin defecţiunele maĭ multor alţĭ paşĭ, avu a combate de o dată pe Passwan-Oglu, pe Sêrbĭ, pe Ruşĭ, şi pe Francesiĭ debarcaţĭ în Egipt.—Desertoriĭ, din tóte naţiunele, măriră adesea forţele paşeĭ rebel, şi avu partisanĭ pênă în armatele destinate a'l combate, pênă în Constantinopol, şi chiar pênă în Divan. Passwan-Oglu era deja de o óre care etate, când se determină a se face independent. Inceputurile revolteĭ sale se raport la epoca în care Sêrbiĭ încercară a scutura jugul turcesc. Maĭ politic şi maĭ tolerant de cât sunt de obiceiŭ Turcii, Passwan-Oglu nu vĕḑu în aceste popóre şi în alţĭ creştinĭ, de cât aliaţiĭ seĭ folositorĭ. Nu şe légă prin nicĭ un tractat formal cu eĭ: dar sciŭ sĕ profite de circumstanţe cu dibacie a). Se înţĕlege că ar fi imposibil de a urma pas cu pas un resboinic, care avu în timp de 15-16 anĭ armele în mână. Ne vom mulţumi dar de a raporta numaĭ câte-va din cele maĭ importante circumstanţe ale rebeliuneĭ sale.

Când începu a rîdica stindadul revolteĭ, Pórta 'ĭ trimise ordine amenințătóre. Passwan-Oglu nu era din aceĭ paşĭ cari tind uşor gâtul sub *fatalul cuţit,* când stăpânul lor li 'l trimite; el puse, din contra, a sugruma pe aceĭ cari 'ĭ fură triimişĭ; 'şi rîse chiar şi de *fetvele* muftiuluĭ, cari 'l declaraŭ trădător, şi de ordinele Sultanuluĭ. De la în-

a) Angiarlău, domnul Muntenieĭ, acusat că se află în relaţiunĭ cu Passwan-Oglu, fu decapitat, la Bucureştĭ, de un trimis espres al Porţiĭ, iar capul i se trimise la Constantinopole.

Abia se póte crede esistenţa uneĭ asemenea slăbiciunĭ!

ceput, păru pătruns de acéstă cugetare, ades repetată de Cromwel:

„Când cine-va a tras sabia contra Domnu-„luĭ sĕŭ, trebue sĕ arunce teaca.“

Maĭ multe armate, trimise contra luĭ, fură bătute; ne maĭ crędênd convenabil a se mărgini la defensivă, când eşi din Vidin, la finele luĭ 1798, forţele sale nu eraŭ prea considerabile: ele nu se compuneaŭ de cât cam de 8000 ómenĭ şi de vr'o 50 bastimente micĭ, pe Dunăre. După ce a ars Nicopoli, încercă o surprindere asupra cetăţiĭ Belgraduluĭ, pe care Turciĭ 'l reluaseră de curênd, de la Sêrbĭ. Reuşi, în adevĕr, a lua oraşul; dar fortereţa 'ĭ resistă; şi fu cu totul sdrobit sub zidurile sale.

Acest eşek avu loc la finele luĭ Decembre. Passwan-Oglu deschise campania următóre, nu maĭ puţin briliantă. Armele sale supuseră Romania mică.— La 31 Decembre 1800 luă Giurgiu;—apoĭ, Silistra, Şiştovul, Varna şi Sofia, fură constrâuse de a'ĭ deschide porţile. Sarikioi, 'ĭ resistă; el o prefăcu în cenuşă.

Terórea era în Constantinopole. Maĭ mulţĭ paşĭ reuniră forţele lor contra luĭ şi veniră, în capul a maĭ mult de şase-ḑecĭ miĭ ómenĭ, a 'l combate. Passwan-Oglu făcu tot ce putu pentru a recruta trupele sale, pe cari abia le ridică la o a treia parte a forţelor adverse; acésta nu 'l împedică sĕ mérgă contra inamicilor sĕĭ. O bătae avu loc lângă Nisch; ea fu cea maĭ sângerósă şi cea maĭ gloriósă din căte făcuse el vr'o dată; dură treĭ ḑile cónsecutiv şi se termină, în fine, cu totul în avantagiul resbeluluĭ.

Fortifiat, prin o parte chiar din trupele cari 'l combătuse, Passwan-Oglu se dirijă către inima Imperiuluĭ Otoman. Trebui ca trufia imperială sĕ cedeze necesităţiĭ. Sultanul ĭ offeri pacea, o întrégă amnestie şi chîar o esistenţă aprópe independentă. Redutabilul paşiă respunse că nu va trata de cât chiar pe ruinele Constantinopoluluĭ; şi atât fu de mare frica ce inspira, în cât Sultanul făcu să se desfăşure Stindardul luĭ Mahomed, ceremonie ce nu are nicĭ o dată loc de cât în momentele de pericol estrem pentru imperiu.

Passwan-Oglu merse asupra Adrianopoluluĭ, în capul armateĭ sale victorióse, în care se găsea un mare numĕr de Polonesĭ. El anunţă, sus, Grecilor că venia pentru a'ĭ libera; şi mări ast-fel numĕrul partisanilor seĭ. — Norocul Imperiuluĭ Otoman, permise ca certurĭ să se rîdice printre trupele rebeluluĭ; maĭ mulţĭ paşĭ, a căror fidelitate era bănuită, plănuiră în contra luĭ o ură şi o jalusie cari fură prea folositóre suveranuluĭ lor; abia ast-fel Hussein, paşia Rumelieĭ, avu gloria de al bate completamente.

Passwan-Oglu, avea în Vidin o retragere asigurată. Se refugia din nou într'însul, unde fiind înconjurat, fini prin a încheia un fel de amnestie prin care el dictă aprópe Suveranuluĭ, condiţiunile sale.

Puţin timp în urmă, Passwan-Oglu, pretinse că miniştriĭ otomanĭ voiseră a se desface de dênsul, în secret; acéstă aserţiune, care de alt-fel nu era lipsită de fondament, 'ĭ servi de pretest pentru a se revolta din nou.—Numaĭ atuncĭ se putu vedea starea de slăbiciune (inspăimântătóre, în care căzuse Turcia. Ali, paşia de la Ianina, care, sub raportul bravureĭ şĭ al îndrăsneleĭ, nu ar fi fost maĭ prejos de cât paşia de la Vidin, trimise să 'ĭ spue că, dacă va intra în guvernământul sĕŭ 'l va combate cu tóte forţele sale. Passwan-Oglu respunse şi el cu un ton tot atât de mândru; fură chiar escarmuşe, dar, în fine, ceĭ doĭ antagonişti încetară de a se combate, şi serviciul către Suveran nu fu socotit de atuncĭ pentru maĭ mult de cât fusese înainte. Ali şi Paswan-Oglu tratară împreună ca doĭ suveranĭ independenţi, şi Pórta fu obligată de a închide ochiĭ asupra întregeĭ iregularităţi a acestor procedeurĭ atât de insultătóre pentru ea. Dacă Divanul ar fi luat

b). Moruz audind că bandele luĭ Passwan pustia Oltenia, plécă într'acolo şi pe drum se unește cu armata paşeĭ de la Nicopole, ce 'ĭ fusese trimisă în ajutor. Cernênd pe *Paswantlăĭ*, în Craiova, după o luptă teribilă—5 Ianuasie 1801—'ĭ respinge peste Dunăre.

(Vedĭ comedia *Crailor de Curtea Veche* în *Istoria Românilor*.—Ión Mârescu. pag. 113).

un alt partid, Ali, fără îndoială, s'ar fi declarat independent.

Circumstanţele deveniră în urmă puţin mai favorabile Suveranuluĭ otoman: Passwan-Oglu era crud, atât prin caracter cât şi prin sistemă. Desertarea 'l făcu să pérdă o parte din trupele sale, şi el se vĕdu, pentru a cincia saŭ a şésea óră, închis între zidurile Vidinuluĭ. El bravă aci din nou forţele suveranuluĭ sĕŭ, care în fine se crĕdu fericit de a 'ĭ acorda o noă amnistie.

Passwan-Oglu nu tratase de cât cu armele în mână. Avu multă grijă a nu le depune. Păru fórte supus Sultanuluĭ, dar în fapt el remase independent. Cu tóte acestea, după ce turburase atât de mult imperiul şi dăduse periculosul exemplu al revolteĭ, trecu în o liniște aprópe complectă cele din urmă momente ale esistenţeĭ sale, şi mórtea sa, în fine, scuti guvernul turc de lungile terorĭ ce 'ĭ causase.«

In 1809, Vidinul era renumit prin tăria luĭ: el nu fu atacat de generalul Isayev, cu Sêrbiĭ luĭ Kara-Gheorghe, ci numaĭ asediat. Turciĭ, încercând a împedeca învestirea, eşiră şi făcură o mare bătălie, dar, fiind respinşĭ, reintrară în cetate. Ruşiĭ desbrăcaŭ, în acéstă ocasie, morţiĭ şi 'ĭ aruncaŭ în Dunăre a).

In August 1811, Ismail Paşa trecu Dunărea, din Vidin, şi ocupă Calafatul cu un corp de 20,000 Turcĭ.

In timpul primuluĭ resbel de independenţă al Sêrbilor, Vidinul şi Nişul (Naissus) eraŭ principalele sprijine ale trupelor mareluĭ Sultan, cari trebuiaŭ a reprima revolta raïalelor.

Pentru pacificarea revoluţiuneĭ din 1821, Turciĭ invadară Muntenia.—O a treia armată, plecată din Vidin, trecu Dunărea prin Ada-Kaleh, Lom şi Rahova. Avangarda acesteĭ armate, în numĕr de 200, trecu fluviul pe bărcĭ. Găsind la Calafat opt *panduri*, de gardă, 'ĭ măcelări pe toţi.—Turciĭ, avéŭ în lagărul lor pe I. Samurcaş şi conductor pe un boer pământean, I. Puroineanu; eĭ continuară a trece şi a se întinde peste cele cinci judeţe de peste Olt, ocupând şi Craiova, capitala Banatuluĭ [32]).

In 24 Septembre 1828, un corp de Turcĭ, de 26,000 ómenĭ, reuşeşte a trece Dunărea, din Vidin, şi a ocupa Calafatul.

In acelaş an, de şi Ruşiĭ puseseră mâna pe Calafat, nu putuseră însă intra în Vidin.

Husein Paşa, esterminatorul Ianicerilor, muri aci (în 1853) şi fu îngropat la cea maĭ mare din cele 32 moschee ale oraşuluĭ, numită Giamia luĭ Achmet-Paşa [33]).

In resbelul din 1853 şi 1854, cu tóte eforturile ce Ruşiĭ făcură, acéstă cetate nu puteĭ fi luată:—scopul lor era de a da mâna, în acest punct, cu Sêrbiĭ, dispuşĭ la resbel saŭ revoltă:—căcĭ, pe la sfêrşitul anuluĭ 1853, Omer-Paşa nu lipsise, pe când în persónă atrăgea atenţiunea luĭ Gorceacoff la Olteniţa, de a face să trécă Dunărea, în 27 Octombre, la o parte din forţele sale,—10,000 ómenĭ—sub comanda luĭ Ismail-Paşa, din Vidin, la Calafat.

Acéstă operaţiune fu fatală Ruşilor cari, numaĭ în ziua bătălieĭ de la Cetate, perdură aprópe 3,500 ómenĭ, (2025 după Füllek).

Din cele de maĭ sus sĕ vede, că acest oraş, maĭ în tóte timpurile, a fost centrul operaţiunelor armatelor turceştĭ în acéstă regiune a imperiuluĭ; de aci plecaŭ,—maĭ cu sémă în timpul resbelelor cu Ruşiĭ— acele escursiunĭ atât de fatale operaţiunelor armateĭ

a) Din Cronograful luĭ Dionisie Eclisiarhul. (veḑĭ *Tesaur de monumente istorice* al regretatuluĭ Al. P. Ilarian. 1863. Tom. 2° pag. 221).

32) Cronica luĭ Ilie Photino.

33) F. Kanitz. *La Bulgarie Danubienne.*— Acéstă giamie, dărâmată, cu mormêntul, de bombele române în cel din urmă resbel, era renumită prin nenumeraţiĭ seĭ lustri decoraţi cu ouĕ de strutz; mormêntul paşeĭ, înconjurat óre când de o splendidă verdeaţă, semăna cu acel al luĭ Paswan-Oglu, dar era maĭ bogat şi maĭ bine conservat. *Fesul reformeĭ*, cu care era încoronat, spunea, în langagiul concis al plasticeĭ musulmane, opositiunea ce a esistat între eforturile atât de diferite ale acestor doĭ ómenĭ.

Chiar astădĭ fesul şi turbanul sunt simbolele caracteristicĕ a luptеĭ între vechiĭ turcĭ şi partisaniĭ reformeĭ. (ibid.)

inamice, prin îngrijirea ce aruncaŭ asupra flanculuĭ lor drept.

Sub dominaţiunea musulmană acest celebru oraş, era capitala a 6 districte, cari formaŭ *paşaticul Vidinuluĭ.*

Sami-Paşa, succesorul luĭ Husein-Paşa, în guvernămêntul Vidinuluĭ, fundase un arsenal-museŭ, în citadela acestuĭ oraş. — In el se vedeaŭ, pe puternice afete, frumóse tunurĭ austriace, din timpul luĭ Carol VI [34]). Arsenalul se maĭ compunea din o bogată colecţiune de arme, de costume şi alte obiecte milităreştĭ, —grămădite fără nicĭ o ordine cronologică— halebarde, buzdugane, archebuse germane, săbiĭ, steagurĭ austriace şi slave, chivere ruse şi ungare, tot felul de uniforme, pênă şi căciulele celor din urmă insurgenţĭ; în fine, un bogat material de studiĭ, pentru cunóşterea armelor din trecutele vremurĭ [35]).

Printre aceste arme se maĭ semnalaŭ, altă dată, 4 tunurĭ românescĭ, avênd marca terei pe ele. Aceste tunurĭ fuseseră rechisiţionate în Bucurescĭ, de către Ipsilante, la 1821, şi în urma bătălieĭ ce el perdu la Drăgăşanĭ, în contra Turcilor, ele furĕ luate, de către aceştia din urmă, de la *Batalionul* grec—ce se numia—cel *Sfînt* (!) şi duse la Vidin.

Se pretinde că acest bogat arsenal a fost rîdicat de Turcĭ la evacuarea cetăţiĭ; el însă, după tóte probabilităţile, fusese secuestrat de autorităţile ce urmară după resbel în localitate.

Vidinul, fu mult timp locul de esil al principalilor şefĭ cari se revoltaseră în contra Porţiĭ. Vom cita, printre aceştia, pe Ischenderbey Curdul, principele de Aslom, pe care Englesiĭ, Francesiĭ şi Turciĭ, în urma revolteĭ sale, 'l trimiseseră aci în esil; şi care (lucru posibil numaĭ la Turcĭ), în un timp, se bucura de titlul onorific de preşedinte al tribunaluluĭ criminal.

Maĭ de însemnat furĕ şefiĭ Drussi, cari se revoltaseră în contra Porţiĭ, şi cari—la părăsirea Belgraduluĭ, unde eraŭ internaţĭ,—fiind transportaţĭ în Vidin ocupară palatul luĭ Paswan-Oglu. Aerul umed al fortăreţeĭ danubiane, frigul ernelor, regretul soluluĭ natal şi al familiilor, contribuiră a'ĭ trimite, unul câte unul, către o viaţă maĭ fericită [36]).

La Vidin, emigraţiĭ Ungurĭ, avênd în fruntea lor pe Kossuth, după 1848, locuiră, înainte de a pleca spre Şumla, care li se desemnase ca loc al internăreĭ lor [37]).

Pe vremea turcilor, patru şalupe canoniere staţionaŭ înaintea Vidinuluĭ. Navele cu *pescagiŭ* mare, venind după marea Négră, puteaŭ urca fluviul pênă la acest punct, dar numaĭ în timpul apelor marĭ.

In timp de pace, Turciĭ ţineaŭ aci o garnisónă de 3000 ómenĭ.

De şi principalele fortificaţiĭ ale acesteĭ cetăţĭ eraŭ zidite încă din al XVIII-lé secol, de şi celebrul mare visir Husein-Paşa,—ajutorul luĭ Mahmud al II-lé în reformele sale, destructorul Janicerilor degeneraţĭ,—numit în urmă guvernor al Vidinuluĭ, 'ĭ complectă întăririle, — împingênd energia pênă a închide têrgul, spre a scóte poporul la lucrul fortificaţiilor — totuşĭ, în 1876, Osman-Paşa, fiitorul eroŭ de la Plevna, luând acéstă cetate drept basa operaţiunelor s le, o întări cu uvrage înaintate şi respinse corpul Sêrb al Timoculuĭ, ce făcea incursiunĭ repetate, pênă în apropierea fortăreţeĭ. Uvragele de piatră esterióre, terminate de Husein, în 1839, construite cu materiale din castrele romane şi byzantine ale Florentinuluĭ, Kuleĭ, Lomuluĭ şi Arceruluĭ, furĕ din nou, — cu ocasiunea pregătireĭ resbeluluĭ din 1877, — aprovisionate, reparate şi armate.

Pacea încheiată cu Serbia, Osman strînse împrejurul acesteĭ cetăţĭ o armată formidabilă: o esersă, disciplină şi aşteptă evenimentele, în faţa Românilor, cari se concentraŭ şi preparaŭ şi eĭ, în Calafat.

Dacă în ultimul resbel, Osman-Paşa, de nu alt-fel, ar fi profitat de scurtul timp cât armata română părăsise Calafatul, retrăgêndu-se din cause politice, 'l-ar fi ocupat şi s'ar fi instalat in aceste doă puncte, este

34) Idem, op. cit.

35) Gr. Tocilescu, *Raport către Ministerul Cultelor* asupra uneĭ esplorăţiunĭ în Bulgaria. 1878.

36) F. Kanitz. op. cit.

37) Gabriel. *Le Danube, le Nil et le Jourdan,*

probabil că dispositiunele Românilor ar fi fost cu totul altele ca şi, fără îndoială, resultatele resbeluluĭ.

Dar inacţiuneĭ din 1877, i se atribue causa convincţiuneĭ Turcilor, că *Românii nu voĭ lua nicĭ o dată armele alăturĭ cu Ruşiĭ*, idee care ar fi putut avea cuvintele sale în alte circumstanţe, dar care atuncĭ devenea ridiculă, în urma scrisoriĭ visiriale şi a moduluĭ primireĭ propunerilor trimisuluĭ Românieĭ la Sublima Pórtă şi înaintea conferinţeĭ din Constantinopole.

Când sosi la Vidin, scirea despre trecerea Dunăreĭ de Ruşĭ la Şiştov, Osman lăsă comanda fericuluĭ Izzet-Paşa şi el plecă, înaintea lor, la Plevna.

Calafatul, şi lucrările ce se făcuseră, urma a'şĭ perde caracterul ce 'l avea maĭ înainte.

Rolul bateriilor, de ambele părţĭ, se mărgini atuncĭ a se opune, în limitele câmpuluĭ de tir, fie la trecerea trupelor, fie la acea a vaselor, fie a împiedica construcţia de noĭ bateriĭ.

Pentru acest scop şi pentru a distra garsona Vidinuluĭ, ţinênd'o în continuă nelinişte, aceste bateriĭ, ajutate la început şi de ale corpuluĭ de armată, avură în ḑilele de 15 şi 22 Maiŭ, 9, 11, 14, 15 şi 16 Iunie, 20 şi 25 Iuliŭ, 12 şi 28 August, 18 Septembre, 7 şi 24 Octombre, bombardărĭ parţiale, cari făcură mare rĕŭ oraşuluĭ.

De la 15 la 23 Ianuarie ţinu bombardarea generală.

Dar să nu anticipăm asupra evenimentelor.

Ruşiĭ, bătuţĭ la Plevna, ceru adjutorul armateĭ române. Ea plecă lăsând, pe malul stâng, în faţa Vidinuluĭ, un *corp* numit *de observaţie.*

Izzet Paşa, general de divisiune (férik), guvernorul cetăţeĭ, era un om brav şi de mult talent. Partidele sale de şah, în timpul celor maĭ viguróse bombardărĭ, probésă confiienţa în mĕsurele ce lua. De şi garnisóna acesteĭ cetăţĭ fusese redusă la strictul necesar, totuşĭ el ştiu, cu ea, a închieta armata de pe malul stâng, şi desvoltând o mare activitate putu, prin procedările sale, să inspire, mult timp, inamiculuĭ serióse îngrijirĭ.

Plevna căḑută, Românii se îndreptară către Vidin.

In 29 Decembre, trupele ocupară Gaitanița, Vrtob şi Segliţa ; la 30, ele se apropiară de Nazir Mahala şi de Vidbod (Han). După o schimbare de câte-va focurĭ de puşcă, garnisóna turcă a acestor sate se retrase la Vidin. De la 31 Decembre la 2 Ianuarie, trupele române ocupară Trenic, Bucoviţa şi Sinacovţi, şi la 3, cavaleria de la Bellarada întrepinse o recunóştere spre Tatargik.

De la 3—12 Ianuarie, cavaleria celor doă divisiunĭ cernă completamente Vidinul, ocupând succesiv Musulmana, Gaiţa, Cioracalina, Halvadji, pênă la Florentin, la Nord de Vidin. In tot acest drum inamicul se retrase înaintea sa.

Pentru învestirea cetăţiĭ, trupele române ocupară, în giurul Vidinuluĭ, următórele positiunĭ :

Divisiunea întêia (general G. Anghelescu) ocupa aripa dreaptă, între Vidbol şi Belarada, cu reserva la Bucoviţa şi cartierul general la Vidbol.

Divisiunea a doa (general Chr. Cerchez) ocupa centrul, cu drépta sprijinită la Musulmana, şi întinḑêndu-se pênă la Smîrdan ; avea înapoia aripelor câte un escadron de cavalerie ; a doa brigadă călare pe drumul către Belgragik ; Cartierul general la Gaiţa. Din acéstă divisiune, o brigadă (Colonel Cantilly) remăsese la Belgragik.

Divisiunea a patra (Colonel Leca) ocupa aripa stânga, între Smârdan şi Florentin ; in acest din urmă punct se găsia un detaşament de Roşiorĭ.

Pe ţermul stâng al Dunăreĭ, în faţa cetăţeĭ, se aflaŭ: bateriele de asediu, pe cari le cunóştem deja, flotila, câte-va batalióne de dorobanţĭ şi milițiile *).

In 12 Ianuarie avu loc bătălia de la Smîrdan. Smîrdanul era o întărire însemnată, ridicată în scopul de a apĕra Vidinul, din spre uscat, pe drumul ce mergea la Belgragik şi Niş.

*) *La Guerre d'Orient.* par Un Tacticien.

Localitatea era apărrată de treĭ lunete, legate între ele prin *tranşeurĭ-adăposturĭ*, şi avênd o garnisónă de 1500 ómenĭ. Ea fu atacată de trupele generalului Cerchez, compuse din 6 batalióne, din *corpul de West* (comandant-cap generalul N. Haralamb). Profitându-se de o céţă grósă, cele treĭ lunete fură luate cu asalt: lupta fu viĭă şi sângerósă şi a durat de la orele 3 până la 6 séra. Se vedeaŭ pe câmp peste 300 cadavre, numaĭ Turcĭ. Româniĭ luară 4 tunurĭ de 9 cm. Krupp, unele chiar încărcate; afară de acésta: 480 nîzamĭ, prisonierĭ: maĭ multe sute de puscĭ Peabody-Martini. Restul trupelor turcescĭ, puse pe gónă, se opriră în Vidin. Perderile Românilor fură: 2 oficerĭ morţĭ, 3 oficerĭ răniţĭ; 30-40 soldaţĭ morţĭ şi aprópe 100 răniţĭ **) Adoa-ḑi Turcii încercară în doă rînduri reluarea posiţiunelor române dar fură respinşĭ. Aceste nouĭ atacurĭ maĭ costă Românilor: 3 oficerĭ răniţĭ; 40 soldaţĭ morţĭ şi 150 răniţĭ.

Prin aceste lupte Româniĭ terminară, la 14 Ianuarie, învestirea Vidinuluĭ şi puse astfel cetatea sub dominarea tunurilor nóstre.

Se gândiră a deschide imediat *lucrările de sapă* contra cetăţiĭ, dar trebui a se renunţa la acésta din causa bălţilor: nu se putea săpa şanţurĭ la adâncimĭ maĭ marĭ de 0^{m} 60, fără ca să nu iasă apă. In acéstă situaţie, nu maĭ rĕmânea de cât a rîdica bateriĭ împrejurul cetăţiĭ şi a se mărgini la o bombardare vigurósă şi continuă. In acest scop, avant-posturile fură împinse cât se putu maĭ mult: ele eraŭ cel puţin la doă kilometre de la incintă [38]).

Cetatea din parte-ĭ,—care dispunea cam de 12.000 ómenĭ,—graţie activităţiĭ şi dispositiunilor luĭ Osman Paşa, bine esecutate de succesorul său, Izzet-Paşa, se găsea pusă în stare seriosă de apărare—prin muniţiunele şi hrana sa.—şi destul de forte pentru a susţine un asediu, destul de lung [39]) — mulţumită activităţiĭ generaluluĭ Tahir-Paşa, surveghiătorul lucrărilor de fortificaţie.

Bombardarea generală începu în diminéţa ḑileĭ de $^{15}/_{27}$ Ianuarie. Bateriele române, de pe ambele malurĭ,—ale căror piese se urcaŭ la maĭ mult de 150,—continuară focul ḑi şi nópte. Cetatea, cu tóte că bătută din tóte părţile, respunse cu energie. Adesea orĭ bombardarea înceta pentru cât-va timp, spre a începe maĭ cu furie.

In séra ḑileĭ de 21 Ianuarie, bateriele începură a se servi cu obuze aprinḑătóre. O canonadă violentă se angajeaḑă, de ambele părtĭ, pe tótă linia. Către 2 ore diminéţa oraşul era în flacărĭ. Ordine telegrafice fură comunicate bateriilor, de pe ambele ţermurĭ, a concentra focurile în punctele unde incendiul făcea cele maĭ marĭ ravagiurĭ; un vênt violent, care dură maĭ tótă nóptea, contribui la propagarea sa. La maĭ mult de 6 kilometre de raḑă, posiţiunele eraŭ iluminate.

Timpul era întunecat şi friguros. De pe parapetele bateriilor, maĭ cu sémă de pe acel al *Elisavetei*, se observa incendiul: şi, de şi la aprópe 3,000 metri departe de ziduri, se auḑiaŭ ţipetele de desperare ale mulţimeĭ, pe care armata gonind înaintea eĭ, din satele din prejur, împinsese grămădind'o în Vidin. Tirul inamiculuĭ începu a slăbi, pe măsură ce incendiul oraşuluĭ, despre partea mijlocului portuluĭ, progresa; locuitoriĭ, grămădiţĭ al stinge saŭ al localisa, găsiaŭ mórtea sigură sub plóia de obuse ce se spărgeaŭ d'asupra flacărilor. Chiar natura era în doliŭ . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Doă ore în urmă, sosi ordinul de a înceta focul. Rusia, ajunsă la porţile Constantinopoleĭ, încheiase armistiţiul, smulgênd astfel Românilor gloria de a lua prin asalt una din cele maĭ tarĭ cetăţĭ ale Turciei Armistiţiul încheiat, cu tótă demonstrarea flotei englese, care intra în Dardanele, începea la $^{19}/_{31}$ Ianuarie 1878. Protocólele ce 'l precedă

**) Autorul cărţeĭ *La Guerre d'Orient de* 1877-78 (Un tacticien), în fascicula a 9-a pag. 599, ḑice că perderile totale ale Românilor fură 15 oficerĭ şi 700 ómenĭ, morţĭ şi răniţĭ.

a) Monitorul oficial din 1878.

38) P. St. Vasiliou. op. cit.

39) *La guerre d'Orient*, par Un officier superior.

(între ducele Nicolae, Server şi Namyk) stipulaŭ, între altele, evacuarea Vidinului şi ocuparea lui de trupele române. Ele mai prevedeaŭ evacuarea Belgragicului, asediat de brigada Cantilly.

In urma recunósterei, de ambele părţi, acestei stări, Românii intrară în Vidin:

Colonelul Fălcoianu (Stefan), capul statului maior al armatei române, în numele Comandantului Eĭ, şi Izzet-Paşa comandantul cetăţii Vidinului, conform instrucţiunelor primite, încheiară o convenţiune, care determina, în basa armistiţiului, modul ocupării cetăţii, de armata română, precum şi acel al evacuării sale, de armata turcéscă.

Duminică, la 12 Februarie 1878, la orele $3^1/_2$ p.m. armata română făcu intrarea sa în oraş, sub comanda generalului G. Manu. Armata turcéscă evacuase deja cetatea, pe pórta opusă, la orele 12 şi apoi merse a campa la Est de Vidbol, în timp de trei ḑile, înainte de a se retrage spre Sofia saŭ Constantinopole. Onorurile militare si defilările se făcură reciproc. Se cântă Te-Deum; se primiră deputaţiuni bulgare, cari 'si esprimară recunóscinţa lor; urmară mese, etc. Un batalion turc, ce remăsese în oraş, predă tóte posturile militare la sase batalióne române. In fine, Românii intrară definitiv în stăpânirea oraşului si drapelul lor fâlfi pe zidurile cetăţii.

Nu mult însă după aceea un guvernor civil rus, D. Tuholca, se instală; un detasament din ostirea ruséscă 'l urmă; iar Românii primiră ordinul a evacua nu numai Vidinul dar chiar tóte oraşele pe cari le ocupaŭ în Bulgaria.

«Armata Română a ocupat Vidinul şi alte localităţi pe marginea Dunărei, nu pentru a face cuceriri, ci numai în scopul de a asigura frontierile nóstre, pe cât Turcii aveaŭ a mai sta în Bulgaria; îndată ce însă acéstă provincie a fost evacuată de Turci, ocupaţiunea nóstră nu mai avea nici o raţiune de a fi, şi guvernul, conformându-se si dorinţei camerelor, a rechiemat oştirea română, dincóce de Dunăre«[40]).

O nemulţumire crescêndă se manifestă în tótă ţérra: un nou comunicat fu neccsar pentru a calma spiritele; între altele el mai adăoga »că acéstă rechiemare ar fi bine vĕ»ḑută şi de cercurile diplomatice din Wiena«[41]).

La intrarea armateĭ în Vidin, aspectul ce acest oraş presintase, era dureros: miserie, necurăţenie, lipsă de or-ce confort; pieţele oraşuluĭ pline de bălţi şi de miasme; case şi minarete ḑărâmate, crepate saŭ arse, prin tunurile de la Calafat si Ciupercenĭ. Fortereţa, mai cu sémă, locuită esclusiv de populaţia turcéscă, a suferit mult de consecinţele bombardăriĭ[42]). Când trupele române eşiră, se vedea că o suflare de ordine şi civilisaţiune trecuse de curênd peste cetatea ce cu câte-va ḑile mai inainte, presinta tipul fidel al dominaţiunei orientale.

Bastimentele flotilei trecură armata în ţérră.

1a Divisiune, fu trimisă la Turnu-Severin; a 2a, remase la Calafat; a 3a, după ce conduse prisonierĭ, intra la Piteşti, şi în fine a 4a, la Craiova. Roşiorii, fura dirigeaţi la Slatina; etc. Flotila rĕmase la Calafat.

Bolnavii din spitalele Rahovei şi Lomului fură transportaţi, cu vapórele, la Severin şi de acolo, pe calea ferată, în spitale saŭ în sînul familiilor.

După liniştirea lucrurilor, M. S., Domnul Românilor nu uită pe bravii ce căḑuseră împrejurul acestuĭ oraş. Sâmbătă, la 6 Maiŭ 1878, la orele 2 p. m. El debarcă aci, înconjurat de un strălucit stat-major. Visitâ cetatea în mijlocul uneia din cele mai sincere si mai demne ovaţiuni din partea populaţiunei. După ce studiă cu amănuntul câmpul de bătae al Smârdanului, petrecu o oră lêngă mormîntul bravilor căḑuţi la 12 Ianuarie. Marele căpitan recomandă cu piet te, preoţilor presenţi, îngrijirea acelor sfinte morminte, cari *trebuesc* să cimenteḑe amicia popórelor recunoscătóre.

40) *Monitorul oficial al Românieĭ*. 1878 pag. 2308.
41) idem. pag. 2449.
42] Gr. Tocilescu. *Raport*. etc. cit.

§. 2. Intre Vidin şi Arcer Palanca.

Pe porţiunea Dunărei dintre aceste doă oraşe, aŭ avut loc maĭ multe importante fapte militare.

a). In dreptul insulelor *Cheftelele*, în 7 Noembre 1877, o baterie de mortiere, construită şi dirigeată de D. Maior Nicolae Demetrescu-Măican,—astădĭ Colonel, Comandantul Flotileĭ,—cufundă, după o luptă vie cu o baterie turcă aşeḑată pe înălţimele ţermuluĭ drept, monitorul turc *Pogdoriţa*, ascuns în dosul acestor insule. — Vom vorbi maĭ pe larg despre acéstă importantă acţiune, care ar putea fi considerată ca un model în lupta artilerieĭ contra cuiraseĭ, în *Istoricul Flotileĭ Române*, pe care'l vom adăoga, ca *apendice*, la finitul acesteĭ *cărţĭ*.

b). Cu acéstă ocasiune se maĭ înecară, lângă Monitor, multe vase maĭ micĭ şi din cari, după facerea păceĭ, Flotila scóse un şlep şi şi vaporul turc *Socrat*, cari, reparate, fură vîndute apoĭ în folosul Corpuluĭ.

c). La insula *Canapa*, în dreptul satuluĭ Dessa, şalupa *Bucur.* de care am maĭ vorbit, fu eşuată şi părăsită, sub protecţiunea avantposturilor române, şi maĭ în urmă, scósă pe uscat, trimisă la Corabia şi Turnul.

d). Tot în timpul ultimuluĭ resbel, pe acéstă zonă a Dunăreĭ, fură maĭ multe lupte micĭ de artilerie, între avantposturile române şi turce—cari ocupaŭ ţermurile respective.— Fură fórte puţine perderĭ, în morţĭ saŭ răniţĭ.

§ 3. — Arcer-Palanca.

Aci a fost scaunul colonieĭ *Ulpia Ratiaria* saŭ *Raţiaria*, capitala Dacieĭ Ripene *(Ripensis)*. Ea trebue să fi fost stabilită la gură şi pe ambele maluri ale rîuluĭ Arcer.

Aci a fost esilat, pe cât se ştie, marele bărbat al Romeĭ *Sita*. Femeia unuia din descendinţiĭ seĭ fu robită, cu copiiĭ eĭ, de Atilla şi rescumpărată cu 500 banĭ de aur [1]), iar copiiĭ fură trimişĭ *numaĭ de onóre* luĭ Theodosiŭ [2]).

Este rar a putea constata o decadenţă atât de complectă ca acea a puternicieĭ şi celebreĭ cetăţĭ, de care vorbim. Din resturile găsite în acéstă regiune, resultă că teritoriul acesteĭ părţĭ a Dunăreĭ, trebue sĕ fi fost altă dată centrul cel maĭ activ al industrieĭ romane.

Acest oraş, era cartierul general al uneĭ legiunĭ, a XIII-a, [3]) staţiunea flotileĭ romane pe Dunăre, şi capitala părţeĭ din Moesia, pe care, după abandonarea Dacieĭ propriŭ ḑise, Imperatorul Aurelian o separase de Mesiele de *sus* şi de *jos* şi care, sub numele de *Dacia Ripensis*, se întindea de la Porţile de fer şi îmbucătura Vidului, până la Sofia şi Niş. Arcerul a trebuit, probabil, a câştiga în mărire şi splendóre. Ruina adusă, prin invasiunea Hunilor, acesteĭ nenorocite cetăţĭ fu atât de complectă, că reconstruirea părţilor dărămate, ordonată de Justinian, nu putu reuşi a'ĭ da vechia eĭ importanţă [a]).

Sub czariĭ Bulgarieĭ nu maĭ fu cestiune de Ratiaria: ea fu detronată de Vidin, vecina sa. Doă table de piatră, găsite încastrate, de D. Kanitz, în murul vechiuluĭ *castel bulgar*, din Vidin, purtaŭ gravura de *Ratiaria*. Acestea sunt singurele inscripţiunĭ cunoscute, cari fac menţiune de acéstă importantă cetate, care se întindea pe ambele ţermurĭ ale Arceruluĭ. Pe o colină a ţermuluĭ stâng al rîuluĭ, aprópe de tot de Dunăre, se vedéŭ resturile unuĭ *castrum*, îngropate sub vegetaţiunĭ părăsite. Un miserabil pichet 'ĭ ocupa óre când incintea abandonată. In timp de resbel, populaţiunea musulmană a micului oraş era chemată la apărarea murilor, cam treĭ pătrimĭ dărămaţĭ, cari purtaŭ mândrul nume de *Kaleh*; în timp de pace însă era suficient pentru acésta un pichet de zapciĭ, comandaţĭ de un caporal [a]).

1). Şincai. ad. an. 449.
2). Priscu Retorul în *Libro de Legationibus* (cit. de Şincai)
3) *Itinerar. Antonin* (edit. Parthey, pag. 103) şi *Notit. Orient.* (pag. 109); ambele citate de D-ra Zăhărescu, în *Thesa* sa *de Licenţă* p. 168.
a). F. Kanitz. *La Bulgarie Danubienne.*

Ca şi în timpul Romanilor, Arcerul era şi sub Turcï staţiunea uneï flotile de resbel. Situaţiunea sa, făcea un escelent post de observaţiune, pentru regiunea ce se întinde între Lom şi Vidin.

Din castrul roman se vĕd, cu ochiul gol, minaretele din Vidin.

O cale strategică romană pleca, altă dată, din Arcer şi 'l unia cu Nişul *(Raţiaria* cu *Naissus)*; acéstă cale, fusese urmată de Slavï, în secolul al VI-lea, când se dirigeară, din Dacia, spre a se stabili în peninsula Balcanică.

După opiniunea luï Kanitz, de la care împrumutăm multe din ce privesc Arcerul, acéstă cale nu putea trece de cât pe valea ce urméză rîul cu acest nume.

In espediţiunea sa sciinţifică din 1878, inteligentul profesor D. Tocilescu, a găsit aicï mai multe antichităţï, a căror desvoltare se vede în raportul ce D-sa făcu curênd după aceia. Neobositul esplorator, află, la Nord de sat, aceleaşï urme din vechia întăritură, pe înălţimea de pe stânga rîuluï Arcer, la aşa numitul *Kalch*, înconjurat de şanţurï. Din anticele zidirï, din strălucirea şi viaţa înflorită a frumóseï Raţiaria, numaï a rĕmas de cât numele, şi acésta încă cu totul estropiat; mulţime de antice, fragmente de piatră, columne, capitele, sarcofage, etc. steteaŭ asvîrlite pe uliţe (1878), saŭ eraŭ întrebuinţate ca material, la construcţiunï şi cimitire. Nicï o mână piósă nu s'a aflat ca să le strângă şi să le scape, de trista sórtă ce le o păstra o populaţiune incultă şi năpăsătóre [4]).

In ultimul resbel, Turcïï aveaŭ aci marï baterïï.

Ea fu luată de trupele române, în iarna 77-78, sub comanda generalului N. Haralamb.

§. 4. — *Lom-Palanca.*

Se află pe urmele cetăţiï romane *Almus* din care se maï vĕd, în partea nordică, de tot lângă Dunăre, netăgăduite urme, o uriaşă zidire romană, lată de mai mulţï metri, un fel de *Kalch* saŭ castel—odinióră locuit numaï de Turcï,—înconjurat de un sanţ pătrat, cu bastióne rotunde la colţurï, şi ale căreï laturï mĕsur, aproximativ, 160 metri.

Fósta reşedinţă, pe timpul domnieï Turcilor, a unuï caimacam [1]).

In timpul şi după ultimul resbel, după ce a fost ocupată de armată română, în 18 Noembre 1877,—în mersul sĕŭ victorios de la Rahova la Vidin, — ea avu de guvernor pe D. General Radovicï.

La gura Lomuluï, ceva maï jos de oraş, D. Laurian bătrînul, constată (1845) urmele unor pilastri de pod, ce se vĕd, *se ḑice*, fórte bine, când apele scad.

Espresiunea *Palanca*, la Turcï, însemna, de obiceiŭ, o fortereţă înconjurată de un şanţ, după moda turcéscă, căptuşit cu cărămiḑï.

Când maï era şi o cetate şi un castel, *Palanca* însemna spaţiul cuprins între palisade şi forma un suburbiŭ, care cuprindea maï mulţï locuitorï de cât tótă cetatea cu castelul împreună.

D. Tocilescu descoperi aci, în 1878, destule rămăşiţe de monumente antice.

§. 5. — *Cibru saŭ Cibriţa.*

In timpul Romanilor acest punt se chiema [1]) *Ciabrus, Cebro.* I) din care astăḑi făcură *Cibra* saŭ *Zibru;* Turcïï 'ï aŭ maï adaogat *Palanca.* In apropiere de el se vĕd ruine vechï sub pămênt II).

Pe timpul Turcilor, era locuit esclusiv numaï de eï şi forma un fel oază, între locuitoriï românï după malul drept al Dunăreï şi bulgariï din interior.

Rîuleţul 'şï a conservat numele oraşuluï, avênd aceiaşï origine, ca şi el, din *Ciabrus* roman. *Cebrus* III) forma limita celor doă Moesiï.

4). Veḑï Monit. Ofic. pag. 2541 din 1878.

1). ***Magas. Istoric***, Tom. V. pag. 919.

I). ***Notit. Orient.*** (edit. Böcking. Nota.C.XXXIX.No.6).

II). A. Tr. Laurian. ***Mag. Ist.*** I. pag. 91.

III). Κέβρος, Κίαβρος (Tocilescu op. cit. p. 239).

Tribul Myserilor, fu una din primele colonii ce veniră aci; după rîdicarea orașuluĭ, puntul căpătă o mare importanță.

In urmă, sub domnia Turcilor, acest oraș scădu de tot, rĕmânênd numaĭ vr'o 100 de case și datorind esistența lor numaĭ agriculturei și micului comerciŭ.

In 1877, başibuzucii făceaŭ mari eccese in aceste regiuni: cavaleria română, ocupând orașul, în 14 Noembre, reuși a distruge cuiburile acestor selbatici. Fragmente antice, împrăștiate în vecinătate. atestă marea civilisație la care parvenise acéstă regiune; și din descoperirile făcute reese că ḑêna *Diana* se bucura de un mare cult, în acéstă localitate și prin pregiur.

Principalele pietre, cari mai remăseseră și ar fi putut furnisa óre-cari renseignemente, fură întrebuințate la construcțiunea unei biserici, în 1857.

§. 6. *Nedeia.*

Se crede că pe locul ocupat astăḑi de satul Nedeia, saŭ în apropiere, s'ar fi aflat óre când o cetate ce ar fi purtat acest nume [1]). Or unde, în lumea slavă, s'ar găsi un centru locuit cu acest nume, trebue să fie un important punt comercial. Atualul nume se justifică prin positiunea la o trecĕtóre a Dunărei [2]).

In 20 Septembre, 1877, din ordinul Mareluĭ Cartier General, se formă, la Calafat, din mateloții baterielor de cóstă, o companie de elită. Ea numera 150 ómenĭ și doĭ oficerĭ. Acéstă companie plecă din Calafat la Orășanĭ, pe malul Jiuluĭ, în fața Rahoveĭ. Destinația sa, era de a arma 40 pontóne, venite pe Jiŭ, în care s'ar fi îmbărcat un batalion de Dorobanți, ce trebuia a eși din rîŭ, în momentul când s'ar fi dat asaltul Rahoveĭ, pe uscat, de corpul de pe Ischer. Acéstă operațiune, cu tóte pregătirile făcute, remase de o cam dată în așteptare.—Intre acestea, se ordonă Maioruluĭ Murgescu, a stabili un baragiŭ de torpile în susul Rahoveĭ, servindu-se de acéstâ companiâ. Tóte preparativele fură luate, și în nóptea de Sf. Dimitrie, doă pontóne pline cu mateloți ocupă în cea maĭ mare liniște, țermul drept, împreună cu un detașament de 20 dorobanți,—de la 10 séra până la 4 diminéța,—în fața reduteĭ din față plină cu Tătarĭ. Sub protecțiunea acestuĭ detașament, precum și a uneĭ cețe gróse, se așeḑă întâia linie de torpile. Ḑilele urmatóre, se așeḑară alte doă; și ast-fel baragiul fu terminat. Firele sale se întroduseră în reduitul unuĭ fort, apărat de 4 tunurĭ, de 12 și 4, și de un detașament de 200 reservișteĭ dorobanți. Fortul era închis; în fața principală, despre malul Dunăreĭ, și numaĭ din acéstă parte, avea un profil ce ar fi putut resista, de aprópe, tunurilor de 15; fu arangiat cu tóte felurile de *apărărĭ accesoriĭ*, și, 'i se dete numele de *S-ta Maria (de la Nedea)*. In ḑiua luăreĭ Rahoveĭ, acest fort bombardă, lêngă Codosluiŭ,— sat plin de creștinĭ, — o redută turcéscâ, apărată de Tatarĭ și Cerchezĭ; iar în timpul nopțiĭ, spre a'ĭ împedeca a intra în sat și a face rĕŭ locuitorilor, i se bombărdă marginele—puind ast-fel un foc continuŭ între locuitorĭ și aceștĭ başibuzucĭ, ce voiaŭ a'ĭ prĕda. — Pentru acéstă bombardare, după luarea satuluĭ de Românĭ, se primi cele maĭ călduróse mulțumirĭ.

După luarea Rahoveĭ, *compania pontonierilor de marină* lăsă un detașament la Nedeia, iar restul merse de luă serviciul trecerĭ provisiunilor armateĭ, între Bechet-Rahova, operațiune cu atât maĭ dificilă cu cât ea se făcea iarna.

După aceia, ea fu chemată, în marș forțat, a întări bateriele de cóstă in Calafat, de unde plecase. In ḑiua de Bobotéză, 1878, acéstă

1). B. P. Hasdeu. *Originea Craiovei.* pag. 53.

2). Lumea slavă are cuvîntul *Nedelea* pentru Duminica nóstră latină.

Vorba română *Nedeia*, nu are nicĭ un raport de genesă cu *ḑiua Domnuluĭ.*

Vorba sîrbă *Nedelia* represintă, pur și simplu, *o ḑi de tĕrg*, fără nicĭ o afiliațiune, înțĕles religios saŭ raport cu ḑiua Domnuluĭ.... a)

a). Manliu ANALELE ACADEMICE Seria II Tom V. Secția II pag. $\frac{53}{216}$

companie, după ce cu mari dificultăţi trecuse fluviul printre sloi, luă drumul spre Calafat, pe un viscol din cele mai grozave. Ajunsă la destinaţie, intră în baterii, de unde nu trebuia sê iasă de cât la 23 Ianuarie, o dată cu armistiţiul.

Armistiţiul terminat, pacea încheiată, compania fu din nou împărţită: la Hunia, Calafat, Bogdan, Cheftele, Zibru-Palanca, Arcer-Palanca, Lom-Palanca, Nedeia, Rahova, Corabia şi Măgurele.

Puţin în urmă, fortul fu abandonat cu totul şi lucrările sale de apărare distruse. Astăḑi, abia se mai zăresc urmele acestei colosale lucrări de forţificaţie pasageră.

§. 7. Ruinele de la Rahova.

In faţa gurei rîului *Jiu* [1]), la Westul oraşului Rahova, se află pe o înălţime, dominând Dunărea şi gura acestui rîu, nişte ruine. Acéstă înălţime este despărţită de oraş, prin o mare vale, pe cósta stângă a căreia, un frumos drum cobóră la ţermul fluviului.

Aceste ruine, ce se recunosc din depărtare, sunt ale unui mic post roman, şi observate mai de aprópe, se vede a fi fost restaurat de Byzantini şi de succesorii lor, Slavi.

Nu sê găsesc în ele nici sculpturi, nici inscripţii; pământul singur presintă, de giur împregiur, semne de săpături, cari arăt, îndestul, trecerea pe aci a faimoşilor căutători de comori [a]).

1). *Jiul.*—Forma populară a numelui acestui rîu este *Jiŭ* saŭ *Jiiŭ*; forma streină, trecută în cele-alte limbi prin Germani, *Shyl* saŭ *Schyl.*—Forma română vechia—înregistrată în *uriçe*, prin secolul al XIV—este *Jil* saŭ *Jul*.

In cea mai adâncă epocă a istoriei, se chiema *Sil*, şi însemna la Sciţi *apă* saŭ *fluviŭ*. Acest nume însă pare a fi fost atribuit numai regiunei superióre.—Regiunea inferióră, acea a gurei, purta numele (Ptolomeŭ III. VIII. 2) Ῥαβῶν: *Arab* saŭ *Rab*; Arhabon.—in Kymr *araf* însémnă *liniştit*.

Din forma dacică *sil* a rémas Românilor *jil*, rîu; *jilţ*, pérĕŭ, etc. De la numele acestui rîu, întréga Oltenie, în hrisóve, se numia câte o dată: „Banat al Giiului.“ (Analisat după D. Hasdeu. op. cit).

D. I. Waillant (*La Romanie*, 3 vol. in—8. 1844) 'l face a deriva din *Gilius* saŭ *Gilles* roman, dând astfel numelui o origină contimporana ocupaţiuni ţerrei de Romani,—din care vorbă Românii au făcut în urmă *Jiŭ* saŭ *Jiiŭ*.

§. 8. Rahova.

Acest orăşel a purtat şi el, ca mai tóte după malurile Dunărei, diverse nume:

Regianum [1]): *Regova*, sinonim cu *Crai-iova, cetatea regală* [2]): *Regiana*, de asemenea; *Oreja-hovo* [3]): *Oreava*, la Românii Oltení.

Românii, sub Mircea, o stăpâniră; şi le fu răpită de Bajazet, împreună cu alte cetăţi după malul drept al Dunărei—cea ce fu un motiv pentru Mircea, de a intra în coaliţiunea creştină din 1396.

Turcii, ocupând'o, schimbară în citadelă lucrările de apĕrare găsite aci.

Nu se vorbesce mai nimîc despre dênsa în istorie, de cât în doă-trei circumstanţe isolate.

In luna lui Maiŭ 1697, o ceată de hoţi, ce ţineaŭ de teritoriul Austriei, despre partea Haţeguluĭ, veni a *lovi* fără veste acest oraş, unde făcură mari stricăciuni şi predându-l, luară pe Cadiul şi alţi Turci şi 'i duseră cu dênşii.

Brâncoveanul, domnul Munteniei, primind ordin a se lua după dênşii, 'i agiunse, şi prinḑênd câţi-va dintre ei 'i trimise la impĕrăţie [4]).

In anul 1829, Generalui rus Geismar—care comanda în România mică şi observa cetăţile Giurgiul şi Vidinul,—fiind informat că considerabile convoiuri de grâne şi hrană fuseseră trimise pe Dunăre, la Giurgiu şi Rusciuk, de unde apoi eraŭ espediate pe uscat la Şumla, determină, spre a tăia drumul acestor convoiuri, a lua Rahova, pe cari Turcii o fortificaseră, şi a se aşeḑa astfel pe ambele ţermuri ale fluviului.

a). F. Kanitz. op. cit.

1). Ptolomeiŭ.

2). A. T. Laurian.

3). Tocilescu.

4). Radul Greceanul, cap. 39.

In acest scop, el întări batalionul din al 34a de vînătorĭ—ce se afla, cu doă tunurĭ, la Ostrovenĭ, pe Jiŭ,—cu doă batalióne din regimentul *Tomsk*, un batalion din reg. *Kolwan*, şi un batalion din reg. *Tobolsk*, opt piese de artilerie de posiţiune şi opt piese de campanie: în fine, prin regimentul de *Moscua*, un escadron de pioneri călări şi câţiva cazacĭ. «Opt-ḑecĭ luntre şi 10 bărcĭ, construite la Craiova, fură conduse pe Jiŭ pênă la gura luĭ în Dunare, şi tot detaşamentul, sub ordinele lui Tolstoĭ, adjutant al împăratuluĭ, fu dirigeat către acest punt în nóptea de 28 Maĭ. Turcii stabiliseră aci treĭ redute, din cari doă pe înălţimĭ şi o a treia în ţermul fluviuluĭ. Acéstă din urmă era garnisită cu treĭ piese şi sprijinită de câte-va bărcĭ armate cu tunurĭ micĭ (fauconneaux):— ea comanda gura Jiuluĭ. In revĕrsatul zorilor, Ruşiĭ deschiseră un foc susţinut cu cele 22 piese ale lor. In acelaş moment, 200 ómenĭ, de bună voe, şi batalionul din al 34° de vênătorĭ traversară fluviul şi debarcară pe ţermul opus, cu tot focul fórte viŭ de muschetărie ce pleca din casele oraşuluĭ. Colonelul Grabbe sări cel d'întâiŭ pe mal şi înaintă cu câţi-va ómenĭ contra uneia din redutele situate pe înălţimĭ.

Cu ţóte că rănit, şi fără a aştepta restul corpuluĭ sĕŭ, el conduse aceştĭ ómenĭ la asalt, şi luă uvragiul după patru óre de luptă încarnată. Doă companiĭ ocupară apoĭ înălţimele cari domin oraşul, şi tăiară astfel apărătorilor bateriĭ după ţerm reţragerea spre Rahova.

Regimentul de *Tobolsk* debarcase sub acéstă baterie, asupra căreia se aruncă imediat. Turcii se apĕrară cu curagiul desperăreĭ; eĭ nu se predară şi fură pânĕ la unul trecuţi prin ascuţitul săbieĭ. După ce maĭ multe case din oraş fură luate, paşa predete în fine citadela.

In acéstă afacere, condusă de Generalul Geismar în persónă, Ruşiĭ avură 3 oficerĭ şi 47 ómenĭ morţi, 11 oficerĭ şi 175 ómenĭ răniţi; în numĕrul răniţilor se aflaŭ şi colonelii Grabbe şi Tolstoĭ. 6 Drapele şi 5 tunurĭ fură luate, un paşă fu făcut prisonier; acestea fură trofeele victorieĭ. Perderea totală a Turcilor se rîdica cam la 1,500 ómenĭ« [5]).

După ce generalul rus intră în cetate, pe când se preumbla cu adjutantul sĕŭ, pe strade, o cadână trase în el, după o feréstră, cu o armă de foc: însă în locul luĭ Geismar, ea înemeri pe adjutant, care murĭ pe loc. [6]).

Inaintea plecăreĭ lor, după tratatul de la Adrianopole, Ruşiĭ făcură să sară tóte uvragele: populaţiunea creştină părăsi oraşul cu eĭ, şi fu stabilită în guvernămêntul Kazanuluĭ[7]), unde i se dete pâmênturĭ.

In 1877, la începutul resbeluluĭ, de la Rahova plecaŭ órdele nedisciplinate de Cerchesĭa) neregulaţi, cari predaŭ Bechetul şi satele de prin pregiur. Ea era întărită pasager şi avea o garnisónâ de vr'o 2000 ostaşi regulaţi

Luarea Rahoveĭ de Românĭ.
(1877).

Intăele succese ale luĭ Gurko, probase necesitatea de a se lucra nu numaĭ pe drumul Sofieĭ, dar încă şi pe acel al Rahoveĭ. Deja, în cursul luĭ Septembre, generalul Kryloff dirigease în partea acésta o rccunóştere. In urma uneĭ înţĕlegerĭ, între Comandantul-Şef al armateĭ ruse şi Principele Carol al Românieĭ, fu decis a se căuta să se rîdice inamiculuĭ acéstă linie de operaţiune, acest punct de sprijin pentru Osman, în casul uneĭ retrageri spre Vidin. Se lărgea ast-fel basa de operaţiune a armatelor de dincolo de Dunăre; se retrăgea, în fine, Turcilor o posiţiune de unde eĭ ameninţaŭ neîncetat malul stâng al Dunăreĭ, şi de unde dirigeaseră, şi puteaŭ încă dirige, agresiunĭ armate.

Atacul acesteĭ localităţĭ importante trebui a fi efectuat de armata română, cu alte trupe de cât acele ce trebuiaŭ a complecta învestirea Plevneĭ [8]).

5) Colonel Baron de Moltke. op cit. Part. II. pag. 113-145.

6) D. Papasoglu.

7) F. Kanitz. op. cit.

a] Cuvînt compus din vorbele persane *Ser, cap* şi *Kesmek, a tăia; tăietorĭ de capete;* din acestea s'a făcut *Serkesieni* [Circasieni], Cerkezi.

8] Amédée Le Faure. *Guerre d'Orient.* pag. 70vol. II,

In consecinţă, un detaşament din armata română, din giurul Plevneĭ,—compus din 6 batalióne de infanterie, 10 escadróne de călăraşĭ şi 4 baterĭ de Artilerie, cu 22 tunurĭ tóte acestea—sub comanda colonelului, G. Slănicénu, secondat de un detaşament, compus din brigada de Roşiorĭ, comandată de colonelul Victor Creţeanu (astădĭ general, inspectoral cavaleriei), din 2 baterĭ de artilerie (una română, sub comanda Capit. Hepites), şi un regiment de Ulanĭ ruşĭ,— din corpul generalului Gurko, care opera dincolo de Vid, primiră ordinul de a lua Rahova.

Sosiţĭ înaintea întăririeĭ, generalul Meyendorf, ceru, şi primi, ca trupă de susţinere un batalion din 1-iul de dorobanţĭ. Efectivul total al trupelor române era de 5,050 ómenĭ afară de regimentul de Ulanĭ şi bateria rusâ de care s'a vorbit.

Cele doă detaşamente stabilind legatură între ele; ceĭ doĭ capĭ, după o prealabilă înţelegere, determinară atacul la $^{7}/_{19}$ Noembre. Rahova era una din acele miserabile târguleţe turce ce sĕ rîdica pe ţermurile Dunăreĭ. El nu presinta de cât o lungă linie de dărămăturĭ, perdute între buchete de arborĭ, pe cari se detaşaŭ albele turnurĭ a doă minarete.

Trupele colonelului Slăniceanu trebuiaŭ a esecuta atacul la Est, un atac real al posiţiuneĭ inamice; acelea ale generalului Meyendorf, cu cavaleria sa şi cu puţină infanterie de care dispunea, trebuiaŭ a face demonstraţiunĭ ameninţătóre la Westul Rahoveĭ, pentru a atrage de acéstă parte forţele turce şi a înlesni ast-fel atacul principal.

In ţiua determinată, mişcarea începu de amêndouă părţile posiţiuneĭ turce, pe drépta şi pe stânga Rahoveĭ, susţinută de focul bateriilor române (de pe malul stâng al Dunăreĭ) de la Bechet. Trupele colonelului Slăniceanu desvoltară o mare bravură. Către o oră după améz, Meyendorf—care începuse demonstraţiile sale ofensive, pentru a distrage inamicul de acéstă parte, cu mult înaintea ataculuĭ colonelului Slăniceanu,—fu avisat că atacul acestuia la Est, era oprit de resistenţa încarnată a Turcilor şi că colonelul 'ĭ cerea de a împinge maĭ viguros atacul din partea sa, pentru a 'ĭ înlesni operaţiunea a).

Atuncĭ generalul trimise doă companiĭ din batalionul de dorobanţĭ, ce avea cu dênsul, sub comanda majoruluĭ Mateescu, pentru a asalta reduta turcâ ce avea în faţă b).

„Cu o intrepiditate şi o resoluţiune maĭ presus de or-ce elogiŭ“ ţice generalul Meyendorf în raportul sĕŭ, „aceste doă companiĭ înaintară sub focul prea des al reduteĭ turce, apărată prin o garnisónă maĭ numerósă, şi luară tranşea. Comandantul lor, Majorul Mateescu, fu rănit greŭ de doă glónţe, în capul trupelor sale; Capitanul Merişescu luă comanda şi continuă lupta cu bravură. Aprópe jumătate din efectivul acestor brave companiĭ fu pus afară dîn luptă.“ Artileria prin focul sĕŭ, Roşiorii şi Ulanii luptând ca infanterie, şusţinură cu eficacitate atacul pe cósta West a Rahoveĭ. Nóptea venind, lupta fu suspendată de ambele părţi. Trupele române câştigase posiţiunĭ avansate, dar Turciĭ nu putuseră fi goniţĭ din Rahova. In ţiua $^{8}/_{20}$ Noembre trupele se repausară. In nóptea de Ia $^{8}/_{20}$ la $^{9}/_{21}$ Noembre, generalul Meyendorf trimise tot batalionul de Dorobanţĭ la podul de peste Ogost, singurul punct prin care ar fi putut trece artileria şi colónele lor de bagage, cu ordinul de a se retranşa la ambele capete ale podului şi a se opune energic la trecerea inamiculuĭ. Chiar în acéstă nópte, Turciĭ,—vĕţênd mişcarea înconjurătóre ce trupele române începea a esecuta, pentru a 'ĭ împresura şi a le tăia retragerea; înţelegênd, de altă parte, preparativele de atac ce se făceaŭ atât pe ţermul drept cât şi pe cel stâng, unde generalul Lupu, comandantul trupelor de observaţie, lua mĕsurile de a face să trécă Dunărea, pe pontóne (conduse de flotilă); un batalion de Dorobanţĭ, pentru a lua garnisóna Rahoveĭ în respĕr, — ne avênd curagiul de a aştepta lupta, începură mişcarea lor de retragere şi eşiră din Rahova dirigindu-se către podul de la Hîrleţ.

a)a) Amédée Le Faure op. cit. pag. 71.
b) ibid.

Roşiorii şi Ulanii se puseră în grabă în urmărirea inamiculuĭ, dar Turcii luaseră un drum între coline şi fluviŭ, prin vii, şi alese astfel un teren pe care cavaleria nu putu opera; ei parveniră a disimula fuga lor către Lom-Palanca; cavaleria fu dar constrînsă de a abandona urmărirea.

Batalionul de dorobanţi retranşat în capul podului,—care avea ordinul de a 'l apăra la desperare, pentru a permite cavalerieĭ generaluluĭ Meyendorf şi trupelor din detaşamentul comandat de Colonelul Slăniceanu de a ajunge şi de a sfărăma inamicul,—primi pe Turcĭ cu o viă împuşcătură b).

O luptă crâncenă începu îndată între eroicul batalion şi tŏte forţele turceştĭ din Rahova, maĭ mult de 2000 ómenĭ, carî încercaŭ cu desperare a trece podul, singurul punct, cum am spus, pe unde ele puteaŭ fugi, căcĭ Ogostul nu avea alt pod, şi nivelul rîdicat al apelor şi malurile sale repedĭ nu permiteaŭ trecerea pe nicĭ un alt punct.

Generalul Meyendorf, ne avênd sub mână alte trupe de infanterie, pentru a întări acest batalion, trimise bateria română, escortată de 2 escadróne de Roşiorĭ, pentru a sui înălţimele cari domin podul şi a lua în respĕr drumul de retragere al Turcilor şi pădurea de dincolo de rîuleţul Schit, unde aceştia se repliaseră şi unde încercaŭ de a 'şĭ face drum către pod, prin focul artilerieĭ lor. Tirul bateriei comandată de căpitanul Hepites fu de un mare adjutor pentru resistenţa dorobanţilor şi opri pe Turcĭ pentru un moment. c).

Generalul Meyendorf trimise atuncĭ bateria rusă pentru a întări pe cea română. Totuşĭ Turcii nu 'şi părăsiră încercarea lor şi începură atacul cu un nou avênt contra podului c). Atuncĭ căpitanul Merişescu, prin o îndrăsnéţă inspiraţiune, schimbând iute de tactică, din poziţiunea critică de asaltat, în care se găsea, deveni la rêndul sĕŭ asaltator. Ese cu batalionul sĕŭ dĭn tranşeă şi braviĭ dorobanţĭ sĕ reped la bayonetă asupra Turcilor. Aceştia, surprinşi prin îndrăsnéla şi impetuositatea ataculuĭ, vĕdênd că le este imposibil de a trece podul, restorn carele, conţinênd sacĭ cu făină şi orez, precum şi corturile, în Ogost şi construesc astfel un fel de dig.

Desham, de altă parte, tunurile, abandonând chesónele şi puind atelagele la afeturĭ, şi traversez rîul pe uimitorul pod ce improvisară sub glónţele inamiculuĭ.

Mulţĭ însă se înecară şi cavaleria luĭ Meyendorf, sosind în timpul trecerii, *săbiă* códa colóneĭ, 'ĭ făcu 59 prisonierĭ şi puse mâna pe 147 care încărcate cu bagage şi muniţiunĭ.

Pe când lupta se urmărea pentru posesiunea poduluĭ, un detaşament de Roşiorĭ, urmat de un batalion de infanterie, fusese trimis în recunóştere în direcţiunea oraşuluĭ care, găsindu-se evacuat, fu îndată ocupat.

Curagiósa resistenţă a dorobanţilor la podul de la Hîrleţ, durase de la 4 la 6 ore diminéţa.

Turcii, în fugă, luară un drum pe care cavaleria nu 'ĭ putu urmări; tŏte trupele Colonelului Slăniceanu intrară în oraş, unde găsiră un tun de 9, aprovisionamente şi un material considerabil. Ele perduseră, din efectivul lor, de 5050, de la $^{7}/_{19}$ Noembre, 2 oficerĭ superiorĭ şi 2 inferiorĭ, morţĭ; 2 oficerĭ superiorĭ şi 3 inferiorĭ, rănitĭ; 128 ómenĭ morţĭ şi 171 răniţĭ. Perderile garnisóneĭ Rahova fură cu mult maĭ considerabile: numaĭ împrejurul poduluĭ de la Hîrleţ, zăceaŭ peste 200 de cadavre, afară de răniţĭ; şi se găsiră maĭ acelaş numĕr, împrejurul fortificaţiilor Rahoveĭ.

Luarea Rahoveĭ, fu respunsul calomnielor ce, încă de la începutul resbeluluĭ, armata română îndură din partea inimicilor deghisaţĭ aĭ ţerii sale. Intrepiditatea cu care soldaţiĭ românĭ abordară inamicul, va putea servi de model celor maĭ bune armate [10]).

Pentru a ne face o idee maĭ esactă asupra celor întêmplate la Rahova, reproducem darea de sémă a mutesarifuluĭ din Vidin, Serri-Effendi, despre evacuaţiunea Rahoveĭ:[11])

c]. Amédée Le Faure op. cit.

9]. După *Russes* et *Turcs*.

10] Amédée Le Faure op. cit, vol. II p. 72.

11] Ibid. pag. 74.

$^{12}/_{24}$ Noembre 1877.

„Duminica trecută, o ḑi înaintea sosireĭ curierului care aducea ordinul relativ la retragerea la Lom a trupelor imperiale concentrate la Rahova, retragere care a fost decisă pentru resóne strategice, un corp de trupe inamice, compus dln 7 batalióne de infanterie, 1 regiment de cavalerie şi 18 piese de artilerie, ataca fortificaţiunile nóstre de la Rahova. In lupta ce se angajă, şi care dură până la doă ore din nópte, Ruşii (!) nu putură ţine înaintea resistenţeĭ viguróse a trupelor otomane, şi trebuiră a abandona o sutime de morţi la piciórele redutelor nóstre şi fură obligaţi a se retrage, luându-şĭ răniţiĭ, al căror numĕr trebuia a fi proporţional cu al morţilor lor.

Inamicul ocupând tóte drumurile, trupele imperiale, cu arme şi bagaje, efectuară chiar nóptea, în spre diminéţă, retragerea lor din Rahova spre Lom.

El maĭ ocupase şi podul de pe rîuleţul Ogost, situat la o distanţă de o oră şi jumătate, la deal, de Rahova. Trupele nóstre atacară viŭ acest pod; cu tóte eforturile lor, le fu însă imposibil de a forţa acest pasagiŭ. Ele trebuiră atunci a gândi sĕ trécă rîuleţul pe un alt pod.

Dar, cum vadul ales era înconjurat de bălţĭ, trebuiră a întrebuinţa corturĭ şi alt material pentru a înlesni trecerea artilerieĭ, muniţiunilor şi a bolnavilor. Intre acestea, inamicul ameninţa flancul şi spatele corpuluĭ nostru de retragere.

Trupele nóstre, cari traversaseră cele d'întâiŭ balta, dispuseră artileria, spre a protege ast-fel trecerea restuluĭ şi cari apoĭ continuară mişcarea lor. Cu tóte acestea, cu tóte dispoziţiunele luate, nu se putură scóte din nămol 24 căruţe purtând semnele *Craiuluĭ* (Semi-luneĭ) *Roş* (al ambulanţeĭ turce) şi încărcate cu bolnavĭ; ceva maĭ mult, 2 chesóne cu muniţiunĭ şi lădile conţinênd arhivele autorităţilor locale, trebuiră a fi părăsite spre a nu compromite retragerea.

Trupele nóstre, cu artileria lor, şi toţĭ fonc̦ionariĭ civilĭ, ajunseră ast-fel la Lom, fără alt obstacol, la $^{10}/_{22}$ curent.

După avisul Colonelului Hamdy-bey, şi al Locot.-Colonel Saib-Effendi, forţele inamice cari aŭ asaltat Rahova eraŭ de treĭ orĭ maĭ numeróse de cât trupele otomane. Ele aveaŭ între altele, 18 tunurĭ, pe când ai noştri nu posedaŭ de cât 3.

Graţie lui Dumneḑeŭ, nu avurăm în acéstă luptă de cât 26 morţi şi 49 răniti.

In cursul retragerei, în timpul nopţiĭ, soldaţii noştri se ĭsbiră de mai multe ambuscade inamice. In luptele cari urmară, ai noştri perdură 46 ómeni, printre cari pe adjutantul-major Sadik-Efendi, precum şi 47 răniţi; aceste perderi, cu tóte că prea regretabile, sunt cu tóte acestea de minimă importanţă comparativ cu acele ale inamicului.“

Ocupaţiunea Rahovei complecta învestirea Plevnei şi lua or ce şansă de succes unei tentative de eşire din partea lui Osman-Paşa[12]).

După luarea citadelei şi a oraşului, li se scóseră planul; fortificaţiele se dreseră şi fură ocupate de parte din garnisónă; se organisă un Serviciŭ militar al Portuluĭ.—

La căderea Plevnei, trei şalupe cu vapor, cu portierele lor, trecură, de la Bechet la Rahova, trupe próspete, destinate a întări armata Corpului de West. — Cu ocasiunea trecerei Corpului spre Vidin, se distribuiră trupelor provisiunele găsite în oraş, abandonate de armata turcéscă la plecare.

După încheierea păcei de la San-Stefano, Duminică, la 7 Maiŭ 1878, ora 1 şi $^1/_2$ p.m. M. S. debarcă la Rahova, şi fu întîmpinat de D. Colonel Mavrichi, comandantul român al cetăţiĭ, de D. Locot.-Colonel Lischin, administratorul rus al arondismentuluĭ, precum şi de primarul oraşului, înconjurat de toţi locuitoriĭ.

După ovaţiunele obicinuite, M. S., împreună cu Ministrul de Resbel, un briliant stat major, şi escortat de un detaşament de călăraşi şi unul de cazaci, a traversat cea maĭ mare parte a oraşului, care era pavoasat cu drapele române, bulgare şi ruse, spre a merge la biserică, unde s'a celebrat un

12) Amédée Le Faure. op. cit. pag. 74.

Te-Deum şi s'a făcut rugăciuni, pentru odihna sufletelor bravilor majori Giurescu şi Ene, precum şi ale companionilor lor, căduţi glorioşi la atacul redutelor.

M. S. esamină apoi, în detaliu, posiţiunele ce ocupase ambele armate şi urmări cu multă atenţiune esplicaţiunele pe cari D. Major Merişescu (voinicul apărător al poduluï după Schit, acel care în capul companieï sale a susţinut o luptă de 7 ore, în contra unuï unuï inamic de 5 oriï maï numeros) a fost însărcinat a da M. S.— Când Augusta Persónă ajunse la locul unde odihnesc majoriï Giurescu, Ene şi eroiï soldaţi, Măria Sa depuse, cu propria'Ï mână, o frumósă cunună de floriï pe acel mormênt; şi spre a nu perde nicï unul din detaliurile şi fasele prin care a trecut luptele de la 7 şi 9 Noembre 1877, parcurse întregul câmp de bătae, care representă o circumferenţă de vr'o 30 chilometre [13]).

§. 9. — *Bechetul.*

Acest oraş, purta óre când numele de *Ciobanul* şi fu visitat de Sultanul Mustafa al II-lea, în trecerea sa din Austria către Constantinopole [14]).

Lêngă acest oraş fu, în 1828, mare bătae între Ruşi şi Turcï, după care, cum am vędut, generalul Geismar ocupă Rahova.

In 29 Maiŭ 1877, Turciï trecuseră la Bechet—atuncï când nu se află nicï o urmă de armată în el—şi intrând, în bărcï, pe gura Jiuluï puseră foc bastimentelor ce aflară aci şi devastară magasinele din oraş. Dar cu apropierea armateï române, aceste *curagióse* fapte turcescï, în contra pacïnicilor locuitorï, încetară cu desăvêrşire.

Lêngă Bechet, în satele de pe Jiŭ, se concentraseră trupele cari trebuiaŭ a adjuta, prin o debarcare eşită pe póntóne din Jiŭ, asaltul Rahoveï dat de trupele corpuluï de pe Vid.

13). *Monitor. oficial.*—Maiŭ 1878.

14). Radu Greceanul. Cap. 37.

Tot aci se făcuseră maï multe bateriï, pe malul Dunăreï, pentru a bombarda Rahova. Una din ele era comandată de Locotenentul de artilerie Hepites S., Doctor în sciinţe, care prin abilitatea tiruluï sĕŭ făcu mult rĕŭ Turcilor.

După armistiţiŭ, aci fură trecute tóte provisiunile armateï turcescï, găsite în Rahova, şi acele cari maï remăseseră ne-împărţite trupelor, fură vîndute prin licitaţie.

Atât după luarea Rahoveï, cât şi după capitularea Plevneï, procum şi cu ocasiunea trecereï trupelor române câtre Lom, Arcer şi Vidin, compania pontonierilor de marină instală aci o trecătóre pentru trupe, provisiuni şi alte necesităţi ale armateï. Acéstă trecătóre, sub protecţiunea baragiuluï de torpile de la Nedeia, aşędat de aceaşï compănie, funcţionă tótă earna; cele maï adese oriï trecerile, pe pontóne, se esecutaŭ printre sloï.

§. 10. — *Selanovcea.*

După luarea Rahoveï, în un mic braţ ce Dunărea formędă lêngă ţermul drept, ce-va maï la vale de acest oraş, în dreptul Selanovceï, Românii găsiră maï multe caice turceştï, pe cari la început autoritarea militară le declarară de *bună prisă*. Imediat după resbel, ele fură duse la Calafat; dar în urmă, guvernul ordonă a se reda legitimilor proprietarï, ne-voind a profita de un drept, destul de legitimat prin starea de resbel, dar care nu avea alt resultat de cât a lipsi de pâinea de tóte ędilele pe nenorociţiï lor proprietarï.

§. 11. — *Ostrovul.*

Punct însemnat numaï prin acea că Ruşiï trecură aci Dunărea, în 1810.

§. 12. — *Vadinul.*

In acest punct se crede a fi fost *Variana*, care [1]) fusese prefectura legiuneï a V-a *Macedonică*, *Variana*, maï numită şi *Mœsiaca*,

1). *Notitia Orientis.* CXXXIX.

din causa multuluĭ timp ce a staţionat în Moesia.—E posibil, însă, ca *Variana* să fi fost pe locul ocupat astăḑĭ de satul *Ostrov*, căcĭ atât *Itinerariul Antonin* [2]), *Tabla Peutingeriană*, cât şi Mannert [3]), îl arĕt la vale de Rahova, fără a'l precisa [4]).—Abandonată de la cele d'întâiŭ semne ale invasiunelor barbare, acéstă cetate fu din acelea de cari nu se maĭ vorbi nimic în timp de 16 secole.

In $^{19}/_{31}$ Octombre 1877, colonelul G. Slăniceanu, comandantul divisieĭ IV-a române din prejurul Plevneĭ, ce opera între Vid şi Isker, se găsi în necesitate de a lărgi zona de furaj a trupelor sale.—In acest scop el împinse o recunóştere pênă înaintea reduteĭ Vadin, ocupată de trupe turcescĭ, compuse în mare parte de *nizamĭ*. Acolo, făcu a se deschide asupră-ĭ un foc de artilerie. Tunurile fură aşa de bine ochite că după un scurt bombardament casarma luă foc, şi, chiar în acelaş timp, depoul cu muniţiune al turcilor sări în aer. Românĭ profitând de panică şi de încurcătura causată de acéstă esplosie, se aruncară la asaltul reduteĭ şi o luară.

Colonelul sciu a trage din acest întâiŭ succes un profit escelent. O dată stăpân al acesteĭ posiţiunĭ, se servi de dênsa, ca de un punct de sprijin, pentru a merge înainte.

De la $^{19}/_{31}$ Octombre la $^{3}/_{15}$ Noembre, hărţui pe Turcĭ prin o mulţime de recunóşterĭ, de escarmuşurĭ şi de lupte de avant-posturĭ, în cari el avu în tot-d'a-una avantagiul. De îndată ce devenia stăpânul unuĭ punct important, se fortifica îndată pe el, graţie escelentuluĭ obiceiŭ ce aŭ trupele române, de a mănui târnacopul şi lopata.

Puţin în urmă el ajunse până la Rahova [1]).

§. 13.—Grosdibod (Gros de pod, Podul mare?)

In acest punct, cam la un miliar maĭ sus de Celeiŭ, sat aflat pe malul stâng al Dunăreĭ, în dreptul satuluĭ Vadin, de pe drépta, s'aŭ găsit în mijlocul unor ruine, în nisce şanturĭ, doă table de aramă, cari mărturisesc aducerea şi stabilirea în aceste locurĭ de coloniĭ romane [2]).

§. 14. — Ghighiul.

In apropiere de Ghighiu, *Ghighen* (bulgăreşte), se pot visita maiestósele resturĭ ale oraşuluĭ, zidit de Traian, *Ulpia Oescus*, la gura Ischerului [3]).

Ulpia Oescus, [4]), era, se ştie, una din acele vechĭ cetăţĭ autochtone, care era deja înflorită când Romanĭĭ cuceriră pământul Moesieĭ. Ptolomeiŭ o numesce *Oescus al Tribalilor*, însemnând prin acésta originea Tracobarbară a cetăţiĭ [5]).

Invingĕtoriĭ, 'ĭ conferiră dreptul de cetate; de unde cele doă turnurĭ ce o însémnă pe Tabla luĭ Peutinger (Escus). Distanţa de 31 mile, indicată de acéstă tablă, între *Oescus* şi *Augusta*, la îmbucătura Ogostuluĭ, corespunde esact pe carta D-luĭ F. Kanitz, cu aceia care există astăḑĭ între acest din urmă punct şi satul Ghighiuluĭ.

După *Itinerarul Antonin*, a cincea legiune era stabilită la Oescus (după părăsirea Dacieĭ de Romanĭ şi revenirea eĭ în Moesia).—D. Kanitz găsi singur în acéstă localitate cărămiḑĭ de ale legiuneĭ *macedonice* (L. V. MOES) alăturĭ de altele estampilate LEG. I. ITAL.

Constantin construise, se ḑice, aprópe de Oescus, un pod pentru trecerea trupelor aduse contra Goţilor din Dacia. Oamenĭĭ din localitate şi piloţiĭ vaselor cu vapor, spun fórte positiv că, cu apele micĭ, se vĕḑ în patul

2). Pag. 103. edit. Partehy şi Pinder.

3). VII, 90.

4). D-ra Maria Zăhărescu. op. cit. pag. 265.

1). Amedée Le Faure. pag. 70. vol. II.

2). Veḑĭ descripţia lor in *Mag, Ist.* Vol. I. p. 24.

3). Acest rîŭ a purtat în vechime diferite nume: *Oescus* (Plinius, *Htst. Nat.* 3. 2+); *Oskios* (Thukydide. II, 96); *Skios* (Herodot, IV. 49); *Iskos* (Procopius in *de Aedificii*, 4, 6); [veḑĭ Tocilescu. *Dacia înainte de Romanĭ*].

4). *Oescum*, la Pliniu. — Mannert (VII. 89) este de părere că nu ar fi nicĭ un oraş în locul unde era ôre când *Oescum*; D-ra Maria Zăhărescu, ne spune că Reichard aşéḑă acest *Oescum* în locul actualuluĭ *Oreszovitz*.

5). F. Kanitz op. cit. 273-274.

Dunărei, la 5 kilometre la Nord de Ghighiu, aprópe de orașul Celeiul, pe țermul român, stâlpi de piatră, și cari în timpul apelor celor mai mici, întrec cu unu saŭ doă metri suprafața fluviului. (?)

Conturul în patru colțuri al vechiului Oescus, este prea dificil a fi construit, căci doă mici lacuri separ astădi incintea sa în trei grupuri distinse. Resturile cele mai importante zac în unghiul formatu de Dunăre și îmbucătura Iskerului. Acolo, între zidurile garnisite de breșe. și acoperite de o grósă vegetațiune parasită, sunt grămădite, capete de colóne, capițele, architrave saŭ *dale* ornamentale, aprópe cu totul necunoscubile. In mijlocul acestui haos de petre, un sarcofagiu colosal, jumătate distrus, lăsa óre-când să se vadă geniurile de doliŭ, ținênd coróne [6])...

De 15 secole, Ghighiul sémănă a fi esersat o atracțiune magnetică asupra tutulor căutătorilor de comori, amatorilor de petre și tutulor popórelor cari s'aŭ succedat în acéstă localitate. — O nedescriptibilă destrucțiune a redus în pulbere acéstă frumósă cetate. Nici chiar cea ce mantaua protectóre a pământului acoperise, nu a putut scăpa de cât în parte destrucțiunei; căci escavațiunele, ce sĕ întêlnesc la fie-care pas, vorbesc în destul de ce friguri eraŭ animați căutătorii de comori.

Cât despre locuitori din localitate saŭ din prejur, fie-care adună și păstrézĕ, ascuns, sutimi de petre romane, monede, póte chiar bronzuri. Pe câți ai întreba, însă, nici unul nu pare a nu fi auzit de ruine antice (!) și respund în general călătorului prin vorbe evasive saŭ ranseignemente falșe [7]).

Este cât-va timp, D. Kanitz, de la care împrumutăm aceste detalii, găsise la cimitirul acestui sat, incastrat în un zid, o statue de marmură representând o femee și o piatră votivă.

Prin curțile fermelor, se întâlnesc o mulțime de dalle, cărămidi, resturi de mosaicuri; pe la locuitori, fel de fel de monede, petre cu săpături, antice, etc.

6). pag. 271.
7). Ibid. pag. 172.

§. 14. — *Celeiul.*

Numele acestui orășel ar putea provine din acel al muntelui, din Roma, *Cœlius* saŭ din acel al băuturei romane *Celia* [1]).

Sunt împărțite opiniunile asupra adevěratului fundator al Celeiului:

Unii, pretind a fi fost zidit de Aurelian [2]); alții [3]), cred a fi fost zidit în epoca Antoninilor—de la Adrian, pênă la Comod; și că, după săpăturile făcute aci, ar fi lucrat la zidirea sa și legiunea V *Macedonică*.

In un timp acéstă cetate era fórte înflorită: acéstă înflorire era datorită saŭ considerațiuni că primii coloni romani, ce fuseseră aședați aci, eraŭ chiar din Roma, născuți în Roma, Roma-*nati;* [4]) saŭ, se presupune, că acéstă înflorire fu datorită șederii aci a lui Constanțiu, fiul mareluĭ Constantin, cărui-a Dacii 'i căduse la împărțire [5]).

Se dice, că Constantin cel mare prin acéstă localitate ar fi făcut marele sĕŭ pod (de lemn, după unii), la capul căruia, pe malul stâng, ar fi zidit cetatea *Sucibida* saŭ *Sicibida* [6]).

Mai târdiŭ, după trecerea Hunilor, cari o semănaseră pământului, acéstă cetate fu rezidită de împĕratul Justinian. Cetatea, după malul drept, la cel alt cap al podului, era *Palatiolum*.

In fața Celeiului, între Osmol și Isker, afară de acésta din urmă cetate, Justinian ĝidise mai multe castele; cele mai principale eraŭ: *Lucernaria, Lapidaria* și *Eryma* (numită și *Utum*).

1). Un fel de *bere*.—Era natural, dice D. Vaillant (op. cit. pag. 89), că Traian, născut în Ispania, să introducă acéstă băutură, din țérra sa, într'una care. necultivată, nu producea încă vin, Imensele olării, dispuse in conducte, cari s'aŭ descoperit óre-când aci, sémăn a veni în sprijinul acestei opiniuni.— După cât se vede D. Waillant crede că *orășelul a fost zidit de Traian.*

2). Frundescu op. cit.
3). Bolliak.
4). Frundescu. op. cit.
5). Vaillant. op. cit.
6). Procopius.

Fu un timp, în a 5⁰ decenie a acestuĭ secol (1846), când ruinele *Sicibideĭ* se puteaŭ prea bine distinge, pentru a se încercă, cu succes, facerea planuluĭ cetățiĭ:

Atât fundamentele zidurilor, cât și urmele șanțuluĭ ce înconjura cetatea, se cunoșteaŭ fórte bine. Totul forma un pătrat, lung de 600 pașĭ și larg de 500.—In unghiul de către S. E. (Ost) se vedeaŭ încă (în acel timp) ruinele stătătóre ale cetățueĭ, ce se aflaŭ pe o mică înălțime. Cimentul, mărimea și tăria cărămidelor, tóte mărturiseaŭ lucrul *roman*. Biserica, zidită cam în acel timp (1845), era clădită din asemenea cărămide și petre, din cari multe purtaŭ încă inscripțiunĭ romane, după spunerea locuitorilor, dar sunt așa fel incrustate în zid că nu se póte citi nimica. Chiar așternutul bisericeĭ era făcut din cărămide romane [8]).

In urma săpăturilor făcute în acéstă localitate, s'a găsit o mulțime de morminte, anticĭ, precum și mare numĕr de monede, cu efigia Cesarilor de la Traian pênă la Eraclie, și din cari cele maĭ multe sunt: *Constantini, Constanți, Juliani* și *Joviani;* asemenea și altele de la maĭ mulțĭ regĭ *Goțĭ* și *Vandalĭ*.—Maĭ tóte de aramă și fórte puține de argint.

Urmele drumurilor, cetăților, podurilor, etc. probează mărirea în care se afla acéstă regiune.

Ast-fel, de la Celeiŭ se dirigea, către N. E., calea cea așternută cu piatră, — întâlnindu-se la Recica cu acea de la Islaz, numită *Calea Troianuluĭ*, ce duce la orașul Caracal, în vecinătatea căruia se afla cetatea, cea plină de rĕmĕșițe romane, *Atina* saŭ *Antina* (nume prescurtat din *Ant*-on-*ina*, saŭ póte chiar din Const-*antina*).

După tradițiune, chiar Aurelian ar fi locuit câte-va timp în localitate, maĭ înainte de a se determina să trécă legiunele în Moesia.

In legendele poporuluĭ *el* se numește *Domnul de Roă* [9]), din causa slăbiciuneĭ ce a avut de a părăsi acest pămênt, pe care bravele legiunĭ ale luĭ Traian și ale următorilor seĭ, 'l frumusețase cu atâtea ostenelĭ și sacrificiĭ.

Or cum ar fi, Celeiul se află pe urmele vechilor cetățĭ romane *Sicibida* și *Celeum*.

§. 15. — Corabia.

Cam pe la 1862, pe vremea domnieĭ Mărieĭ Sale, reposatuluĭ întru fericire, Alesandru Ión Cuza,—Dumnezeu să 'ĭ bine cuvinteze memoria pentru mărețele luĭ fapte!—județeniĭ din Romanațĭ aŭ cerut voe a funda, pe moșia statuluĭ Corabia, un port și sĕ 'ĭ dea numele M, Sale. Domnul refusă numele, declarând că nu făcuse încă destul pentru a merita o asemenea onóre, dar încuragiă facerea portuluĭ, pe care ar fi dorit să 'l numéscă *Mircea*.

Evenimentele însă, saŭ cause pe cari nu le cunóscem, împiedecară reușirea fundăreĭ imediate a acestuĭ port, de care județul—destul de sărac pe atuncĭ în drumurĭ de tot felul, pentru esportul bogățiilor sale—era atât de lipsit [1]).

Necesitatea comerciuluĭ însă aduse, puțin câte puțin, formarea portuluĭ, care luă numele de *Corabia*.

In apropiere de acest punct armata română trecu Dunărea, în ajutorul aceleĭ rusescĭ, la Plevna.

Iată óre-carĭ notițe asupra acestuĭ important fapt:

Cartierul general al armateĭ române primi, din partea statuluĭ-major rus, o depeșă in care i se arĕta că armata ruséscă fusese silită a se repliea, în maĭ multe rînduri, la Plevna și avea nevoe, pênă la ajungerea ajutórelor din Rusĭa, de concursul armateĭ române.

In urma acestia, armata nóstră se îndreptă spre Corabia unde se opri, în ḑiua de 12 Augușt, 1877.

7). Ibid.

8). A. Tr. Laurian în *Magasinul Istoric*. Tom. II. pag. 90.

9). Veḑĭ acéstă legendă în Frunḑescu. *Diction. Topogr.* pag. 403.

1). Frunḑescu op. cit.

A III divisiune, mărită cu o brigadă de cavalerie şi de a II-a companie de geniu, începu chiar în acea séră, la 6 ore 30 m., a efectua trecerea Dunăreĭ pe pontóne, şi brigada Ipătescu fu ceă d'întâiŭ care puse piciorul pe pământul turcesc.

Acéstă divisiune fu însărcinată de a ocupa posiţiunele în scopul de a protege, contra or căruĭ atac, construcţiunea punţiĭ, care trebuia sĕ încépă adoa-ḑi. In diminéţa ḑileĭ de $^{13}/_{25}$ August, restul sĕŭ continuă trecerea fluviuluĭ.

Pontonieriĭ începură construcţia poduluĭ, la vale de Corabia, în locul numit Siliştióra. In acest punt, fluviul este maĭ puţin larg şi presinta, între altele, avantagiul de a avea, pe acea vreme, o insulă. Se preferi acéstă posiţiune şi se profită de un banc de nisip (care şi el a dispărut de atuncĭ) pentru a da punţiĭ un punt de sprijin.

Locul unde puntea atingea ţermul drept se numia *Măgura*. Lungimea totală a linieĭ, de la *Siliştióra* la *Măgura*, era 1400 metri. Acest pod fu construit de pontonieriĭ, sub comanda căpitanuluĭ Vasiliu (I), cu concursul câtor-va şalupe şi detaşamente compuse din o companie de geniu şi doă companiĭ de dorobanţĭ;—aceştia din urmă fiind însărcinaţi cu transportul materialuluĭ. Cu tóte că, în nóptea de 14 spre 15 August o furtună derangiă podul, care nu era încă stabilit, totuşi el fu terminat, complect, în ḑiua de 16 August *).

*) Incepênd de la ţermul român (Siliştióra) pênă la insulă, se întrebuinţase 52 pontóne plus doă *fondaţiunĭ*. Distanţa între axele corpurilor de suport era de 8m, cea ce dă 53 intervale saŭ 424 m.

Se întrebuinţase 46 pontóne, de la bancul de nisip pênă la Măgura (ţermul drept), plus doă fondaţiunĭ adică 376m.

In apropiere de insulă, precum şi de ţermul drept, podul era construit pe capre ordinare cu patru picióre. Tablierul era la o înălţime de 1m 25 de la sol, caprele eraŭ înfundate în pământ. Lungimea punţiĭ pe capre era de 216m. Insula nu avea maĭ mult de 130m de lărgime. Lungimea totală o poduluĭ era de 1016m la care trebue încă a se adăoga lungimea celor doă rampe de apropiere, saŭ 14m.

Calea poduluĭ era largă de 3. 90.

Lungimea unuĭ ponton era de 10m 50, înălţimea dinainte 1m 12 şi acea dinapoĭ 1m 20, în mijloc 1m 04. Volumul sĕŭ era cam de 10 metre cubĭ. etc.

Lucrările nu fură închietate de Turcĭ. Osman-Paşia în marşul sĕŭ, de la Vidin spre Plevna, luase cu sine tóte garnisónele cari fuseseră găsite împrăştiate la Arcer-Palanca, la Lom-Palanca, la Cibru-Palanca şi la Rahova; nu maĭ rĕmânea dar alte trupe pe Dunăre de cât gărda frontiereĭ.

Principele Carol, urmat de statul sĕŭ major, ajunse la 16 diminéţa, pentru a presida la trecere, care se făcu la 17 August. In acéstă ḑi, la 10 ore diminéţa, tóte trupele, cari se găsiaŭ la Corabia, asistară la *Te-Deum*, pentru benedicţiunea punţiĭ şi pentru succesul armatelor aliate.

M. S, Comandantul suprem, trecu trupele în revistă şi puindu-se în capul lor, le condu-se pênă la pod, unde se opri spre a presida la trecerea armateĭ peste fluviu.

La miezul zileĭ, cele d'întâiŭ trupe trecură puntea, şi la 8 h. 50 m. séra bateriaVassiliu (P.) trecu cea din urmă pe pământul Bulgarieĭ. Trupele de infanterie continuară marşul lor înainte, Artileria se opri la Măgura pentru a repausa caiiĭ şi a le da mâncare.

La miezul nopţiĭ colóna se puse în mişcare, pe un drum destul de penibil, din causa nisipuluĭ. Către 2 ore diminéţa luna, aparând, favorisă marşul către Plevna.

La 18, armata era întrégă pe teritoriul turcesc, şi cele 3 divisiunĭ ale sale merseră sĕ formeze aripa dréptă a armateĭ ruse, care opera în contra Plevneĭ.

Dupâ trecerea armateĭ, podul fu desfăcut şi refăcut la Turnu-Măgarele, în punctul de joncţiune al linieĭ de operaţiune rusescĭ cu Dunărea.

Acéstă strămutare fu făcută după cererea cu stăruinţa a mareluĭ duce Nicolae.

De altă parte, era chiar în interesul armateĭ a se transporta podul aci: căcĭ Turnul este o localitate destul de importantă sub puntul de vedere al resurselor; ce-va maĭ mult, el se găsea aprópe de linia dréptă între Bucurescĭ şi Plevna, şi maĭ era protegiat şi de cetatea Nicopole, care era şi ea înconjurată de o centură de uvrage din partea Bulgarieĭ [2]).

2). P. St. Vassiliou. *Guerre d'Orient* etc. journal d'un officier. p. 57. —8°. Paris 1880. Dumaine.

Pentru a protege acest pod în contra atacurilor monitórelor turcești venind din sus, se pusese mai la deal de Corabia, la o distanță cam de trei chilometre, un baragiu de torpile. In dreptul acestui baragiŭ, pe țermul român, se construi o bătorie, armată cu tunuri de oțel de 0m 15. Doă din aceste tunuri fură transportate, cu ocasiunea bombardărei Rahovei, la Bechet.

§. 16. — *Izlazul.*

In apropiere de satul Izlaz. în fața gurei rîului Vidul, [1]) care, pe țermul drept, se varsă în Dunăre, se aflu niște ruîne antice constând mai cu sémă din doă cetăți de pămênt *pre-romane* (?) una în mahalaua *Racoviță* și alta în *Vedea;* ele sunt împrejmuite cu trei șanțuri paralele, lungi de 72 metri și adânci, astădi, ca de 2 palme [2]).

De lângă acest orășel, chiar din malul Dunărei, începe un al doilea drum roman, de piatră, care merge paralel cu malul drept al Oltului, trecênd pe la satul Reșca,—un miliar la N. E. de Caracal, lângă rîulețul Tesluiu, care curge în Olt, lângă care punt se unește cu un alt drum ce vine, pe la vechiul Amutrium și Celeiŭ, la S., tocmai de la Severin — și târgul Drăgășani, în sus spre Rômnic, unde trece pe stênga Oltului (răsărit) pênă la Turnu Roșu, și în care punt iar apucă pe drépta Oltului, urmând ast-fel pênă în Transilvania.

De lângă acest oraș, din *câmpul* numit al *luĭ Traian,* plecă, în 1848, prima suflare de libertate în contra sistemei ce ținea România în umilire. Aci se rîdică primul stindard al regenerațiunei române, și pe acest sânt pământ se citi, pentru prima óră, acea constituțiune a anului 1848, ale căreĭ marĭ principiurĭ trebuiaŭ într'o ḑi să salve România și care va rămînea documentul cel maĭ memorabil și maĭ important al Românilor, prin principiele democratice și umanitare înscrise într'însul, la care Europa nu va ajunge de cât după mulți secoli și cu multă vĕrsare de sânge [3]).

De aci poporul înarmat al Olteniei, sub conducerea luĭ Magheru și alțiĭ, porni spre Capitală [4]).

In anul 1877, la începutul resbelului, Rușiĭ nu voiaŭ ca Românii sĕ ia parte la acțiune, fără ca cel puțin sĕ fie inbrigadați în armatele lor : principele Gorceakoff, maĭ cu sémă, refuzase neted concursul armatei nóstre.

El nu vroia ca armata română sĕ părăséscă teritoriul seŭ și sĕ detașese chiar un om dincolo de Dunăre.

M. S., Domnul Românilor, nu voi sĕ accepteze aceste condițiuni și lucrurile remaseră ast-fel pênă în momentnl în care Rușii, opriți în Asia înaintea Karsului, în Europa înaintea Plevnei, se creḑură perduți, cu vivacitatea de impresiune a raselor slave ; eĭ se grăbiră a implora ajutorul Românilor, pe care 'i meprisaŭ în ajun.

Se ḑice că în urma uneĭ telegrame, *) a 4⁰ divisiune, comandată de generalul Manu, primi ordinul M. Sale, de a trece cât se póte maĭ iute Dunărea și de a ocupa Nicopole, pe care Rușiĭ aveaŭ a'l abandona.

După cea d'întâiŭ batae la Plevna, mareleduce ordonând generalilor ruși de a se pune în marș, într'acolo, invitase și pe generalul Manu a trece Dunărea cu divisiunea sa.

1). *Vidul* saŭ *Vitul*, de astădi, este rîul care în timpiĭ immemorialĭ se numia *Artanes,* și căruia Herodot 'i ḑicea *Tibisis;* maĭ tărḑiŭ, pe vremea Romanilor, se chiema *Utus* saŭ *Vtus* (Pliniu. H. N. 3.26) ; sub Aurelian, forma limita între Dacia *Ripeană* și Moesia inferióră. Abundentele anticități, de pe lângă dênsul, 'i arăt marea importanță decare s'a bucurat în tóte timpurile vechi.

2). Raportul unuĭ învĕțător din Izlas, către D. A. Odobescu. cit. de D. Tocilescu.

3) Frunḑescu. *Dictionar Topografic.*

4). Ajungênd aci, însărcinară pe Heliade cu compunerea noueĭ programe de reforme. In ḑiua de 11 Iunie, capiĭ revoluțiuneĭ acompaniați de strigătele frenetice ale populațiuneĭ capitaleĭ, presintară principeluĭ Bibescu, o constituțiune elaborată cu multă abilitate. Bibescu, la început o subscrise ; câte-va ḑile în urmă, intimidat de influența streină, abdică de bună voe și se retrase în Transilvania. Se numi un guvern provisoriu. Turciĭ intrară cu forța în Bucurescĭ. Pompieriĭ făcură minuni de bravură, dar numĕrul decise. Locotenența Domnéscă fugi în Transilvania, iar Magheru disolvă corpul cu care venise de peste Olt.

*) Marele Duce Nicolae scrise, *se ḑice,* în limba francesă principeluĭ Carol telegrama următóre :

—„Venez à notre secours. Passez le Danube ou vous „voulez, sous quelles conditions que vous voulez, „mais venez à notre secours au plus vite· Les Turcs „nous abîment, la cause créthienne est perdue."

(Veniți în ajutorul nostru. Treceți Dunărea unde voiți, sub ce condițiuni voiți, dar veniți-ne cât maĭ iute în ajutor. Turciĭ ne prapădesc, causa creștină este perdută).

Generalul român, nu consideră acéstă invitare care nu venea de la şeful sĕŭ suprem, şi se crede că, numaĭ, în urma acestuĭ refus marele-duce telegrafiă M. S. Domnuluĭ Românilor **).

Or cum ar fi, Divisiunea a IV-a,—mărită cu un regiment de cavalerie şi de a a III-a companie de geniu—sub comanda Coloneluiuĭ Alexandru Anghelescu, actualul Comandant al Corpuluĭ al III-lea, (care înlocuise pe generalul Manu, numit Comandantul superior al Artilerieĭ) conform ord. M. S., trecu Dunărea în nóptea de 25 la 26 Iuliŭ, la 2 ore diminéţa, şi al 5° regiment de linie, bivuacuat la Islaz, fu cel d'întâiŭ care luă în primire cetatea Nicopoleĭ.

Trecerea fluviuluĭ se efectuă pe vasele şi pontónele ruseştĭ, sub direcţiunea căpitanuluĭ de corabiă (colonel) Novosinsky, din marina rusă.

Rolul acesteĭ divisiunĭ, la început, fu de a surveghia valea de la Nicopole la Plevna, pe care trupele neregulate otomane, başibuzucii şi cercheziĭ, făceaŭ continue incursiunĭ. Ea lua posiţiune la Breslanitza, înaintând avant-posturile pênă la Kalisovata, la 12 kilometre de Plevna.

Cavaleria acestei divisiunĭ făcea recunóşterĭ pe înălţimele cari se întind între Kalişovata şi Riben, pe rîul Vid,—pe malul stâng al căruia opera cavaleria rusă a luĭ Laskarev.

**) Nu este drept a se acusa generalul român de a nu se fi supus mareluĭ-duce; în adevĕr, ce relaţiunĭ esistaŭ între armata rusă şi armata română? Evident, niciĭ una. — Cum generalul Manu ar fi putut trece Dunărea fără a preveni şi a aştepta ordinile Suveranuluĭ sĕŭ? Generalul Bourbaki nu a ajutat pe Englesĭ la Inkermann, fără a aştepta un ordin al generaluluĭ Canrobert? ḑic aceĭ ce acus pe generalul român.—Da, dar nu trebue uitat că la Inkermann Francesiĭ şi Englesiĭ eraŭ aliaţi; pe când la Plevna, pênă la 25 Iulie, niciĭ o alianţă nu fusese încheiată. Acusaţiunea ar fi ast-fel tot atât de puţin meritată ca şi cum ar fi fost făcută or-căreĭ alte armate strĕine 1).

1). P. St. Vassiliou. op. cit.

CAPITOLUL III.

Dela gura Oltuluĭ la gura Argeşuluĭ

§. 1. — Sultanieh.

„La sudul Nicopoleĭ, trecĕtorul traverséză terasmentele în ruine ale uneĭ linii de drum de fer, ce Midhad-Paşia începuse, pentru a lega Dunărea cu faimosul, după acea, oraş al Plevneĭ, departat de 36 kilometre, şi centrul unuĭ district agricol fórte productiv, ce se prelungeşte, la Sud, pênă la Lovcea. Dar, cum malurile escarpate ale Nicopoleĭ opuneaŭ marĭ dificultăţĭ la stabilirea acesteĭ căĭ, Midhad-Paşia, medita fundarea unuĭ nou antreposit de comerciŭ la îmbucătura Osmeĭ [1]). Inginerii poloneşi schiţară proectul acestor concepţiunĭ grandióse». După crochiul ce D. Kanitz, de la care împrumutăm acésta, poseda »acest traseŭ traversa Meçka, Kuyulovcea şi Griviţa. Stabilimentul administrativ *Sultanieh*, împrejurul căruia trebuiaŭ a se grupa debarcaderele vaselor cu vapor, gara şi întrepositele, fură construite cu repeḑiciune. Populaţiunea masculină întrégă, a cercurilor Nicopoleĭ şi Plevneĭ, fu rechisitionată; în timp de lunĭ întregĭ, 20,000 ţeranĭ, trebuiră a aduce, fără retribuţiune, munca braţelor lor. Arborii lipsind în localitate, se aduseră din Balcanĭ lemnele necesare construcţiunelor şi ceja rambleurile drumuluĭ de fĕr se rîdica pe o distanţă de maĭ multe kilometre, când Midhad fu luat din postul sĕŭ de guvernor şi chemat la Constantinopole.

Succesorul seŭ imediaî, nu voi nimic pricepe în proecte cari avéŭ păcatul de a fi plă-

1). *Osma*, — Cel maĭ vechiŭ nume ce pare a fi avut acest rîŭ este *Noës* [1]); in timpul luĭ Herodot se numia *Auras* [2]); in timpul luĭ Pliniu [3]), *Asimus* saŭ *Escamus*;— servia în timpul luĭ Constantin cel Mare, a despărţi Iliricum de Thracia.—Românii, în tóte timpurile vechĭ, ĭ aŭ ḑis *Osmolul*, iar în urmă, *Osma*.

1). Tocilescu op. cit. pag. 48 note.
2). idem.
3). HIST. NAT. 3. 26.

nuite de un altul, de cât de el. Omer-Fevzi devenind mai în urmă guvernor al provinciei, ajutat de un inginer german, reluă cu tragere de inimă planul lui Midhad. Era aprópe a se învoi cu antreprenorii streini, când Sultanul, încredinţând cârma statului unui alt nou mare-visir, guvernorii din provinciï fură dintr'un condeiu destituiţi; cu dênsul dispăru şi drumul de fer şi oraşul *Sultanieh,* căruia Osma avea a 'i împrumuta ţermul sĕu.« [2]).

§. 2. — Turnu-Măgurele.

In antichitate acéstă cetate se numia *Romula*, şi se pretinde a fi fost fundată de Traian [a]; după alţii [b]) se pare a fi fost zidită de nişte Evrei goniţi din Ungaria, sub Vlad I (între 1360 şi 1373). Era tare şi celebră în analelele Românii. Impregiurul ei strĕbunii noştri aŭ avut multe bătălii cu Turcii. Actualul nume 'i vine de la un *turn,* ce se afla, óre-când, la vale de gura Oltului. peste ruinele vechiei cetăţi romane. După Procopius aci pare a fi fost *Turis Constantini,* [c]) unde se ţice că Justinian ar fi aşeţat pe *Anti.*

Fundamentul ruinelor *turnului* formédă o figură mai pătrată, cu un diametru de 35 paşi, şi înconjurat cu un şanţ, lat de 5 paşi. In o escursiune ce D. A. T. Laurian (bătrânul) făcu, în a IV decenie a acestui secol, în acéstă localitate, află mai multe petre cioplite de o mărime însemnată, mai multe bucăţi de cărămidă, şi un *ciment* care 'i părea lucru *roman.* Domnia sa opina că turnul, ale căreï urme esaminase, era, de o construcţiune noă, rîdicat pe ruinele unui turn roman. La dĕrĕmarea sa, după 1829, s'a aflat în zidul porţii o piatră de marmură fórte frumósă, cu o interesantă inscripţiune, [1]) şi care, nu se ştie la ce epocă, fusese adusă aci de la *Oescus* (Ghighiu). La 250 paşi de la *Turn* se vedea şanţul ce mărginea oraşul în giurul Castelului.

După lupta din *câmpul Mierlei (Cossovo-Polge,* 13 Oct. 1389), în care Kneazul Serbiei Lazăr încercă, în zadar, a pune un dig valurilor otomane, cari se urcaŭ mereŭ, şi după care bătaŭ Amurat fusesĕ omorît de un militar (Miloş Cobilovicï, servul lui Ladăr, după unii; un român *Vitejescul,* după alţii, ca sĕ resplătéscă căderea Cneazului mort în luptă —saŭ după alţii, prins şi tăiat capul în urmă,[2])Bajazet,voind sĕ resbune mórtea părintelui seŭ, ocupă tóte cetăţile de pe malul drept al Dunărei, cari se aflaŭ sub stăpânirea domnului Ţerrei Munteneşti, de când acesta bătuse pe Şisman, şi 'i le luase [3]). După aceia, trecu Dunărea; şi începu a pustii.... Vom vedea în curênd, cu ocasiunea istorisirei bătăliei de la Nicopole, durerósa stare ce presinta Europa, in acéstă epocă.

«Principele român nu esită; merse drept la cel tare; se înclină înaintea lui şi 'i ceru ajutor şi protecţie.

Bajazet se afla atunci în tótă strălucirea gloriei sale. El cugetă, cu tóte acestea, că născêndu-l imperiu avea tot interesul a crea pe frontiera sa de Nord un stat *amic,* destul de tare pentru a închide trecerea vecinilor sei, destul de slab pentru a nu încerca nimic în contra aliatului sĕŭ.

Prin o intuiţiune de geniu, el devină avantagele acestui sistem de state neutre, ce secolul nostru a consacrat.

Intre *Dar-ul-Islam,* ţéra Islamismului, şi *Dar-ul-harb,* ţérra resbelului, Bajazet voi a crea un stat neutru. Coranul 'l autorisa. *Şeri-Kébi,* în adevĕr, ţice: «Dacă locuitorii «unei ţeri *harbi* ne cere de a le acorda pacea, «s'angajez a ne face un dar (peşkeş) anual, «fixat mai înainte, cu condiţiunea ca ei «să nu fie supuşi legilor musulmane, acéstă «ţérră nu face parte din *Dar-ul-Islam,* ci va «continua de a fi, ca înainte, *Dar-ul-harb,* pen«tru că cea ce face o ţérră *Dar-ul-Islam* este «numai să fie supusă legilor *Islamului.*»

2]. F. Kanitz. *La Bulgarie Danubienne.*

a]. Şincai în *Chronica Românilor,* la anul 106, o înţelege sub numele de *Nicopoiul* [Nicopolul] Valachiei.

b]. Florian Aaron. op. cit. pag. 44.

c]. D. Ion Ghica. *Dacia vechiă.* op. cit.

1]. *Mag. Ist.* Vol. II pag. 83.

2]. Niox. *Géographie militaire.*

3]. *Mag. Ist.* Vol. V. p. 246.

Bajazet nu comise erórea de a anexa Statul Român imperiului sĕŭ. El cercă, din contra, a face din el un zid contra inamicilor seĭ, cu atât maĭ forte cu cât va fi maĭ garantat în drepturile sale. Se grăbi dar a lua Muntenia sub protecțiunea sa și de a încheia cu Mircea unul din acele tratate, pe cari toți publiciștiĭ sunt de acord a le numi tratate de *alianțe neegale*, și prin care un Stat maĭ slab, amenințat de vecinĭ intreprinzătorĭ, se pune sub protecțiunea unuĭ Stat maĭ puternic, care 'ĭ garantédă suveranitatea drepturilor sale și integritatea teritoruluĭ sĕŭ" a). Tratatul fu subscris la Nicopoli, în anul 1393 (anul *Egireĭ* 795, luna Rebiŭ-Evel). El cuprindea b) cinci articole, al căror conținut era: Statul se guvernă dupĕ propriele sale legĭ; Domnul român are drept de a face resbel, a încheia pace; acel de viață saŭ de mórte asupra supușilor seĭ.—Creștiniĭ cari vor îmbrățișa mahometanismul, din vre-o causă órecare, și, reîntorcêndu-se în țérră, vor reveni la christianism, nu pot fi nicĭ reclamațĭ, nicĭ atacațĭ.—Româniĭ cari ar călători prin Imperiul Otoman sĕ fie scutițĭ de *haraciŭ* și de or ce contribuțiune.—Domniĭ vor fi aleșĭ de mitropolit, boerĭ și națiune.—Țara va plăti pe fie-care an 3000 banĭ roșiĭ (de aĭ seĭ) saŭ cinci sute banĭ de argint, în monedă turcéscă.

Remâne bine înțeles că, un asemenea tratat nu putea lipsi de stilul ornamental al Cancelariĭ Sultanuluĭ, care câte odată mergea până a trata pe regiĭ creștinilor, cu cari eraŭ în pace, de supușĭ aĭ lor..

Ast-fel Muntenia era, chiar în urma tratatuluĭ, de bună seamă, independentă.

Dacă poftele de cucerire saŭ ambițiunele nesocotite ale Principilor Ungurĭ și Poloni ar fi știut de a profita de acéstă subtilitate, și s'ar fi fortificat înapoia acestuĭ teritoriŭ neutru, trufia musulmană ar fi fost încă de atuncĭ circonscrisă de acea parte a Dunăreĭ și s'ar fi putut economisi, dacă nu în total cel puțin în mare parte, șiroéle de sânge cari stropiră, după aceia, aceste regiuni.—Dar... Mircea fuse imediat acusat de trădător al Creștinătățiĭ și Românĭ, cari, în 864, se făcuseră apostoliĭ luĭ Christ, creștinând pe Bulgarĭ, eraŭ taxațĭ de desertorĭ aĭ causeĭ creștine...., Când vedem, din partea aceloraș vecinĭ lucrurĭ ca acele de astădĭ, la ce ne maĭ mirăm de acea ce eĭ ar fi putut fi capabilĭ *cincĭ secole maĭ înainte!...*

In anul 1395, Sigismund, îngrijat de înaintările Turcilor, veni în Transilvania, și în 7 Martie, încheiă o *înțelegere* cu trimișiĭ lui Mircea. In acestă înțelegere, care pentru domnul român conținea numai datorii și nici un drept, Mircea, cu consimțimêntul regelui, se intitula *Ban* de Severin. Ea mai stipula, ca El să devie un *aliat* sincer al corónei ungare, în contra Turcilor; etc.

Turciĭ, oblicară atacul; eĭ intrară în Muntenia, pe care arḑênd'o și pustiindo, într'un mod înfiorător, se retraseră.

După acésta, Sigismund coborî Dunărea în »vase și începu atacul *miculuĭ Nicopol*, tare »și încongiurat de ḑiduri, a cărei garnisonă »se luptă cu bravură, și neliniști pe agresorĭ »prin dese eșirĭ; căcĭ Mircea,—care, de câți»va anĭ, plătia tribut Turcilor" și care, cu tótă alianța sa secretă, și seriósă cu regele, nu credea a fi venit timpul de a o rupe pe față cu eĭ,—dedese, óre cum ca părtinitor al lor, posesiunea acesteĭ cetăți Sultanuluĭ Baiazet, care așeḑase în ea o tare garnisonă.— In partea regeluĭ luptaŭ 5 la 600 bravĭ călărĭ francesĭ, sub comanda conteluĭ *d'Eu*, conetabil al Franciei. Ungurĭĭ reușiră, întrebuințând *berbecĭ* și alte instrumente de asediu, să surpe în un loc zidul de înconjur, să ia orașul, să măcelăréscă parte din garnisonă, iar parte să o prindă și să'și asigure posesiunea *tărieĭ*, puind în ea o garnisonă a lor proprie.— Cu acéstă ocasiune, Banul Ión de Maroth se distinse așa de mult, că se creḑu destoinic de o particulară resplată. — Regele 'și supuse și populațiunea orașuluĭ. — Intimidat însă de sosirea principaleĭ armate otomane, și rechiemat de mortala bólă a soțieĭ sale, Maria, care nu mult după aceia și rĕposă (1395),

a). Fr. Damé. *L'Etat Roumain* pag. 14-15.
b). *România după Tratatul de la Paris* de B Boerescu. Paris. 1857, Dentu,—pag. 17

el încheiă acéstă campanie, nu prea cu mult folos, şi se întórse acasă, maĭ mult fericit de cât glorios [4]).

Acésta purtare a luĭ Sigismund, care lăsa România espusă loviturilor Turcilor superă pe Mircea, care puse regeluĭ la întórcere diferite predicĭ: el nu scăpă cu fuga de cât travestindu-se, şi adjutat de inteligenţa militară şi bravura Palatinuluĭ Nicolae de Gara,—după ce, în apropierea muntelui *Pasèrea*, perdu elita bravilor seĭ. Expediţiunea cruciadeĭ anuluĭ următor, însă, stinse acéstă próspătă duşmănie, căcĭ diplomaţia esemplară a luĭ Mircea, în faţa împrejurărilor grele, 'l făcu a reveni şi a încheia un tractat cu Sigismund, chiar în acelaş an.

In 1416, când Mircea nu închisese încă ochiĭ, Turcii trec Dunărea; prad şi devastez ţérra, ocup din noŭ Turnul, şi aşeḑ armată pentru apărarea sa. Românii fac eforturĭ neauḑite spre a'ĭ arunca peste Dunăre, dar nu reuşesc. Atunci Mircea se determină, din noŭ, a plăti tribut. Sultanul, Mahomed I⁰, se arată destul de generos: el ceru 300 leĭ pe an şi ca ostatici pe unul din fiiĭ luĭ Mircea [5]), împreună cu alţĭ treĭ fiĭ de boerĭ, cu autoritate în ţérră.— Românii reluară Turnul, sub Ţepeş.

Intre 1546 şi 1547, sub domnia luĭ Radu, nenorocitul fiŭ al luĭ *Radu cel mare*, tot atât de mic pe cât părintele sĕŭ fuse de mare, amator cu or ce chip de domnie, Turcii, în schimbul acesteĭ favorĭ pentru un an, puseră din nou mâna pe acéstă cetate, o întăriră şi, împreună cu teritoriul din pregiur, o declarară *raja*, utilisând'o ca un post înaintat în acéstă parte a imperiuluĭ. Românii, din acest moment, o botezară *Nicopoiul* saŭ *Nicopolul cel mic*. Ea era comandată de un *Beg* saŭ *Bey*.

In 1593, cu puţin înaintea rîdicăreĭ drapeluluĭ de neatârnare, de Mihail cel Brav, Sigismund Bathor, principele Transilvanieĭ, prin conduita sa atrăgênd urgia Sultanuluĭ Amurat al III-lea, acesta notifică luĭ Mihaiŭ *a cuprinde ţérra Ardealuluĭ*, şi *sĕ fie sub el de aci înainte* [6]). 'I-aŭ dat în ajutor pentru acésta, pe Ianicerii din Vidin, pe aceĭ din Nicopolea *cea mare*, pe aceĭ din Avizĭ, din Silistra şi pe beiul din Nicopolea *cea mică* (Turnul).

Acésta afacere, după cum se ştie, nu avu nicĭ o urmare.

In 1598, în apropiere de acest punt, a fost mare luptă între Mihaiŭ şi Turcĭ [7]).

In Septembre 1599, Mihaiŭ atacă chiar cetatea Turnul; o bătu şi o arse; după care trecu Dunărea la Nicopole [8]).

După stingerea eroului, prin infamul asasinat de la Turda (August 1601), Turcii reocupară Turnul.

Abia după un secol şi jumătate se maĭ vorbeşte de acéstă cetate.

In 20 Maiŭ 1771, Sultanul tătar, în serviciul Turcilor, Mahut-Ghirai, se aruncă în contra Ruşilor ţăbărîţĭ la *Caleh* (Culé) saŭ *castelul* Turnuluĭ; generalul rus Repnin, însă lăsând la Rusciuk şi Giurgiu 1000 ómenĭ, se repede, la rêndul sĕŭ, in ajutorul armatei ruse contra acestuĭ Sultan. Repnin este bătut şi nevoit a pleca în ajutorul Giurgiuluĭ, pe care găsindul luat în lipsă'ĭ de Turcĭ,—cari acum se repeḑi în contră'ĭ—se îndreptă spre Bucurescĭ [9]).

Ruşiĭ bătuţĭ, rĕmân împregiurul acestuĭ oraş. Potemkin, întăreşte acéstă armată; trece apoĭ Dunărea, ia 14 şlepurĭ şi 100 şeicĭ, şi strămută peste fluviu, în România, 2620 creştinĭ, bărbaţĭ şi femeĭ.

In 6 Iunie, acelaş an, Ruşiĭ bat pe malul Oltuluĭ 4000 Turcĭ. Mor 300 din eĭ şi restul fug; din aceştĭ din urmă mare parte se înec. Un Cantemir (probabil fiul saŭ nepotul principeluĭ Moldoveĭ Demetru) se distinge, întrecênd pe toţĭ, prin minunĭ de bravură.

4). Ioannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, Pars IV, Cap. 6. — Diploma Sigismundi, Hungariae regis, pro Bano Ioanne de Maroth. dd⁰ 1408. citat de Hurmuzaki pag. 267 op. cit.

5). Măreseu, *Istoria Românilor*. pag, 191.

6). *Anonimus Hevenesianus*, tom. 68. pag. 140. seqq, cit. de Şincai in *Chronica Românilor*. vol. II. p. 251.

7). Frunḑescu. *Dictionar Topografic*.

8). *Istoria Ţereĭ Româneştĭ*. in *Mag. Ist.* vol. IV. p. 288.

9). Athanasie Comnen Ipsilante. *Dare de seamă* asupra opereĭ sale, în *Analele Academieĭ Române* vol. II. secţ. II pag. 512. de D. Al. Papadopol-Calimach.

Repnin, primind ajutóre, pléca sĕ bată din nou Turnul, în care se afla 3000 Turcĭ. Potemkin sosește și el. Impresurarea cetății le pare însă imposibilă, din causa posițiuneĭ. Potemkin se mulțumește a bate pe Turcii din Slobozia. Repnin nu isbutește la Sursa, care cade în mânile Turcilor [10]).

Turcii află că Repnin, a plecat, din lagărul dinaintea Turnuluĭ ca să dea adjutor Surseĭ, pornesc de la Nicopol și trec la Turnul, în ḑiua de 16 Maiŭ 1771, cu 13,000 infanterie și cavalerie. Dar Pontemkin, eșindu-le înainte, 'ĭ bate cu desăvêrșire.

In 15 Martie 1772, generalul rus Bogdan, bate pe Turcĭ la Turnul a), și ia întărirea; în 18 Aprilie, Turcii năvălind, spre a relua castelul, sunt bătuți cu desăvêrșire și pușĭ pe fugă. Mulți din eĭ sĕ înnec în Dunăre b).

Opt lunĭ maĭ târḑiŭ, în Ianuarie 1774, Izzet-Achmet-Pașa, reușesc a bate pe Rușĭ la Turnul [11]).

In April, acelaș an, un corp rusesc înaintézĕ spre acéstă cetate [12]) și în 22 Iunie, la rêndul sĕŭ, reușește a bate cu desĕvêrșire pe Turcĭ [13]),

Tóte aceste lupte eraŭ comandate de importanța ce avea cetatea Turnul, ca cap de pod al Nicopoleĭ, în drumul pasuluĭ balcanic al Șipceĭ, pe unde trecea principalul drum către Constantinopole, precum și in acel către Sofia, vechia Sardica, prin care s'ar fi putut *întórce* Balcaniĭ.

Către finele luĭ Ianuarie 1829, generalul Malinofski atacă cetatea Turnul; luă foburgurile fără atrage o pușcă, și trecu prin ascuțișul săbieĭ pe toți locuitoriĭ prinși cu armele în mână. Citadela, însă, maĭ resistă câte-va ḑile. Acéstă victorie a Rușilor, 'ĭ costă 60 oficerĭ și 330 soldați. La 11 Februarie citadela se predete; garnisonă, tare de 15,000 ómenĭ, obținu o capitulație care 'ĭ permise de a părăsi, liber, cetatea cu arme și bagage; cu tóte acestea Turcii trebuiră a maĭ lăsa în cetate încă 51 tunurĭ și 3 drapele [14]).

După tratatul de la Adrianopoli (1829), cetatea fu dĕrămată și, împreună cu teritoriul din pregiur, incorporată Românieĭ.

In 1853, orașul suferi fórte mult din causa luptelor dintre Turcĭ și Rușĭ.

După cererea cu stăruință a mareluĭ Duce Nicolae, în timpul asediuluĭ Plevneĭ (Octombre și Noembre 1877), podul Românilor de la Corabia fu mutat în dreptul acestuĭ oraș, care, deveni, ast-fel, un centru de mare activitate și în care se efectuaŭ o mulțime de afacerĭ privitóre operațiunelor resbeluluĭ.

M. S. Domnul Românilor și M. S. Impĕratul Russiilor, visitară acest oraș cu ocasiunea trecerilor Lor, *în spre* și *de la* Plevna.

§. 3. — *Troeanul.*

Nu departe, la vale de Turnul, la Estul satuluĭ Flămânda, chiar din țermul stâng al Dunăreĭ, in dreptul mijloculuĭ insuleĭ *Porcul,* începe un vechiŭ drum roman: este atribuit și acesta Cesareluĭ. S'ar putea crede acest drum,— de nu va fi fost făcut de Traian,— să fi fost de Constantin *cel Mare,* pe la anul 321, când a mers și a bătut pe Sarmați [1]) pe al căror rege, Rausimond, invingêndu-l, 'l a omorit în fugă; iar Sarmaților dăruindu-le pace, s'a întors la Tessalonica.

Țĕraniĭ întrebați asupra a ce știŭ despre acest drum, spun că se numește *Troianul* și că e făcut o dată cu *Troianul de pe cer (Calea laptată),* adică de un timp immemorial, și că strĕbuniĭ lor 'l aŭ aflat tot în aceiași stare*). El este numaĭ de pămênt.

Acest drum, pléca din laturea de rĕsărit a uneĭ fórte marĭ cetăți de pâmênt, — avênd o formă drept unghiulară, lungă 350, și largă 300 pași și care cetate se afla la un miliar și un cuart

10) Athanasie Comnen Ipsilante op, cit.
a). Idem. pag. 517.
b). Idem » 518.
11). Idem, pag. 520. 12). idem, pag, 521. 13). idem . 523.

14). Colonel Baron de Moltke. *Compagnes des Russes dans la Turquie d'Europe* en 1828-29, etc. Traduction Demmler. Paris. 1854. 2 vol. Première partie pag 238.
1). Zossim. Cartea II-a, in *Constantinum.*
*) A. Tr. Laurian. *Istriana* in Mag. Ist

de la gura Oltuluĭ [2]), şi la un miliar *) de la Turnul.

Unii autorĭ cred că *Troianul* ar fi pe alocurea căptuşit cu *petriş*, după moda şoselelor romane.

§. 4. — Nicopolis.

Nico-poli saŭ *Nicopolio (oraşul Victorieĭ)*, turcescul *Nebol*, fu fundat de către imperatorul Heraclius, în memoria câştigăriĭ uneĭ victoriĭ în contra barbarilor [1]).

Alţiĭ autorĭ, pretind că acest oraş ar fi fost fundat de Traian, în timpul resbelelor sale cu Daciĭ [2]).

A maĭ purtat diferite nume:

Anassamum [3]) *Assimus* [4]); *Assemus* [5]); *Ossem-Kalléssi* [6]). Vechiul oraş, era situat, óre când, pe malul Dunăreĭ, la Westul cetăţeĭ — şi în care punţ, se maĭ vedeaŭ (1845), fórte multe resturĭ romane [7]). — Fu în zadar înconjurat de Atila; locuitoriĭ sĕĭ dederă o teribilă lecţiune Hunilor, într'un timp când tot imperiul Byzantin tremura de aceştĭ barbarĭ [8]). Invasiunele însă aŭ şters or ce urmă a cetăţeĭ romane, de pe Dunăre [9]).

Se vede că, acest oraş, după ce la fundarea luĭ căpătase numele *Nico-polis*, 'l părăsi, pentru cât-va timp, pentru acel de *Anassamus*, spre a reveni, în evul mediu, la acel primitiv.

Este sigur că maĭ multe oraşe aŭ purtat acest nume, şi cu cari, câte o dată, chiar s'aŭ confundat [10]).

Barbariĭ dând neîncetat navală asupra imperiuluĭ roman, Constantin cel Mare veni în contra lor şi, în anul 332 d. Chr., 'ĭ bătu la Nicopole. — După acéstă victorie Dacia veni din nou în puterea Romanilor. Constantin zidi în ea maĭ multe oraşe şi un pod de peatră peste Dunăre, care servia a întreţine comunicaţia cu imperiul, şi care purta numele de *Podul luĭ Constantin*.

După uniĭ autorĭ, acest pod ar fi fost la

---

2). *Oltul.*—In vechime avea doŭ nume ***Aluta*** şi ***Maris***. Cel d'întâiŭ, se crede a fi fost dat rîuluĭ de la Isvor pênă la Câmp; cel de al doilea, de la Câmp pênă la gură. — Ptolomeŭ (III, VIII, 4) 'l numeşte Ἀλούτας, acelaş nume sub care 'l presintă şi Dione Cassiu. ***Alutus*** in Tabla luĭ Peutinger; acest nume pare a fi fost găsit de legionariĭ romanĭ la venirea lor, pentru prima óră, în aceste regiunĭ (cam 50 anĭ în. de Chr.). El este dar *ante roman*, chiar *ante thracic*, şi se pretinde a fi fost, la început, o vorbă scitică saŭ agatirsică, care ar fi avut insemnătatea de *aur*. 1)

D. Tocilescu 2) 'l derivă din *lutu-m*, latin şi ar fi însemnat o *plantă galbenă* (póte chiar cea ce românii înţéleg astăḑĭ prin *lut*). Numele de ***Maris***, ce se crede a fi însemnat la Sciţi *hotar*, s'a perdut. Se numia ast-fel pentru că rîul forma hotarul de s. w. al Sciţieĭ. Citând pe Şafaric, D. Tocilescu 'l derivă din thema *mar*, ăpă; comparând samscritul *mîra*, celtigoticul *marei*. latinescul *mare*, slavonescul *more* liteanul *mares*, etc.

Chronologiceşte, iată numele ce a purtat Oltul:

Maris in Herodot (450 a. Chr.); ***Aluta*** în Naevius (250 a. Chr.); ***Aluta*** in Albinovan (10 ani în. deChr.); ***Maris*** in Strabon (10 anĭ a. Chr.); ***Aluta*** in Ptolomeiŭ (140 d. Chr); ***Aluta*** in Tabla Peutinger. (235 d. Chr.). E probabil că forma actuală, ***Oltul*** derivă din ***Aluta***. 1)

*) Miliarul (austriac) are 7586 metri.

1). F. Kanitz. op, cit. pag. 224.

2). Ammian Marcelinul; cit. de Rössler in ***Rom. Stud.***, pag. 44. „***Nicopolis quam indicium victoriae contra Dacos Trajanos condidit imperator.***"

3). Charta Peutingeriană.

4). Priscus.

5). In timpul luĭ Atila.

6). In epoca de mărire otomană.

1) B. P. Hăjdeu op. cit.
2) Gr. Tocilescu. op. cit.

7). A. Tr. Laurian, în ***Istriana***.

8). Ibid.

9) F. Kanitz. op. cit.

10). a) ***Nicopolis ad Istrum***, se afla lîngă turcescul oraş — de maĭ târḑiŭ — ***Nicup***, pe malul Ruşiţeĭ, afluent al Iantreĭ. — Epitetul care, în general, se alătură numeluĭ acestuĭ oraş (***ad Istrum***) este motivat *) prin acea că vechiul oraş fusese capitala uneĭ provinciĕ limitată la Nord cu Dunărea (Istru). El fusese zidit de marele Impĕrat Traian,— in memoria victorieĭ sale, repurtată aci, în contra Sarmaţilor—şi care, la rêndul sĕŭ, nu trebue confundat cu

b). Nicopolis, zidit pe ***Nestus*** (Kara-Su), de acelaş imperator; *)

c]. ***Nicopolea-vechiă (Eski-Galiboli)***, luată de Mahomet I, pe la 1421, fortăreţă însemnată pe ţermul european al canaluluĭ Dardanelelor. Nŭ i se maĭ vede nicĭ urma; saŭ s'a perdut sub un alt nume **].

d]. Un oraş al Pontuluĭ, astă-ḑi ***Devriki***, la Sud, pe Lycus, unde Mitridat fu învins de Pompeiŭ.

e]. Un oraş în Grecia, la intrarea golfuluĭ Ambracia, fondat saŭ mărit de August, în memoria victorieĭ de la Actium; astăḑi ***Prevessa-vechiă***.

f]. Un oraş în Palestina, rîdicat de Vespasian, pe locul vechiuluĭ ***Emmaus***.

g] Un oraş în Cilicia, acelaş cu ***Issus*** saŭ ***Adjacium***, astăḑi Aïazzo. ***]

*). F. Kanitz. **). Cantemir. ***). Bouillet.

gura Oltuluĭ [11]). Dacă nu cumva el este acel de la Brăila [12]) apoĭ, de sigur, nu a fost nicĭ acel de la Severin, cu care unii autorĭ glumeţĭ, probabil, 'l confund. [13])

Puţin timp în urmă Goţiĭ, rîdicându-se cu tótă puterea lor, bătură pe Romaniĭ din Dacia, cari perdură acéstă provincie, de sub stăpânirea lor, pentru tot-d'a-una. Turciĭ puseră mâna pe Nicopole în 1370 şi 'l perdură la 1877, după ce 'l stăpânise 507 anĭ.

Nu se maĭ vorbeşte nimic de acest oraş, pênă la anul 1389, cu puţin înainte de bătălia de la *Cossova-Polge* (câmpul Mierleĭ), când Romăniĭ trecură Dunărea, pe luntriĭ, ca sĕ prade ţinutul Nicopoleĭ. Begiĭ séŭ *Beiĭ*, Mahomet şi Isa, se bătură cu dênşiĭ şi 'ĭ respinseră.

In 1395, Sigismund trecu Dunărea şi arse Nicopolul; 'ĭ a stricat zidurile şi se crede că 'l ar fi luat chiar cu totul [14]) dacă nu 'ĭ ar fi venit trista noutate că femeia 'ĭ este bolnavă, şi pentru care motiv el grăbi a se întórce acasă.

In anul următor aci avu loc faimósa bătălie asupra căruia trebue, prin interesul ce presintă, a ne opri un moment maĭ mult.

Bătălia de la Nicopole (1396). — Cea ce făcu maĭ mult cunoscut lumeĭ acéstă cetate, fu teribila bătae câştigată, sub zidurile sale, de către impetuosul Sultan, Bajazet I⁰ supranumit *Il-derim* (Fulgerul), în 28 Septembre 1396 [1]), în contra armatelor aliate ale creştinilor, comandate de Sigismund regele Ungarieĭ.

Posiţiunea pe care a avut loc acéstă memorabilă luptă, a fost de multe orĭ contestată: s'a pretins bunióră că ea nu ar fi fost lêngă acest Nicopol, ci lêngă acel surnumit *ad-Istrum;* uniĭ scriitorĭ aŭ susţinut chiar că ea ar fi avut loc la satul Dikilitacĭ.

La S. E. actualuluĭ oraş, de pe ţermul drept al fluviuluĭ, cam la o distanţă de o oră, între Osma şi Dunăre, terenul presintă o creastă jósă şi ondulósă. „Acolo, pe cóstele sudice ale acestor coline, profundele mase ale luĭ Bajazet, aşteptară şi făcură bucăţĭ pe cavalerii francesĭ, antrenaţi, pe acéstă créstă, de beţia uneĭ întâĭ victoriĭ, la urmărirea invinşilor pentru un moment. Acolo şi numaĭ acolo, se decise, pentru nenorocirea Bulgarieĭ şi a Europeĭ creştine, marea luptă ce pórtă numele de *Bătălia de la Nicopole*" [2]).

Sultanul Bajazet, devenise spaima şi neodihna Europeĭ şi a Asieĭ, fie prin ravajele, fie prin triumfurile sale. In 1395, principiĭ creştinĭ deşteptaţĭ, póte prea târdiŭ, din nepăsarea lor, se determinară a opri cursul succeselor sale.

In acel timp, Europa presinta un tabloŭ din cele maĭ durerőse:

In România, domnia marele Mircea, „Politic abil, căpitan fericit, patriot ardinte, el se bucura de un mare renume [3]) Nicĭ un român nu póte aminti acest mare nume fără respect şi veneraţiune.— Intre valurile mereŭ crescênde ale puteriĭ otomane şi între nişte principĭ, cari cu tóte că eraŭ creştinĭ, aveaŭ o conduită neesplicabilă, posiţiunea sa devenea fórte dificilă. Ast-fel, sub pretestul că Duciĭ Făgăraşuluĭ, cari fundaseră Statul Munteniĭ, relevaseră óre când de coróna Sântuluĭ Stefan, Regele Ungarieĭ trata de vasal pe Domnul Românieĭ.—Acel al Moldoveĭ, nu era maĭ cuviincios tratat de regele Polonieĭ. Sub un analog pretest, nu maĭ puţin ridicul, — că ducĭi de Maramureş, cari fundaseră uniunea moldavă, *fuseseră* vasalĭi *predecesorilor* seĭ— regele polon nu voia sĕ rĕmâe maĭ pre jos de colegul sĕŭ din Ungaria, de a avea şi el un vasal.— *Tout marquis veut avoir des pages!* cum ţicea la Fontaine, chiar şi cei mai jerpeliţi.

1.]. Griselini. cit. de Dr. Popoviciu.

12]. Vedĭ acest oraş.

13]. In dreptul satuluĭ Flămânda, in patul Dunăreĭ, câte-va sutimĭ de metrĭ maĭ la vale de Nicopole, unde pe ţermul stâng începe ***Troianul,*** presenţa unor bancurĭ permanente, între ***insula Porcul*** şi ţermul drept, ar putea sĕ aibă de causă ***urmele*** acestuĭ pod, cari s'ar găsi, prin săpăturĭ sistematice, dacă în adevĕr podul ar fi esistat în acest punct.

14]. Engel. ***Hist. Mold.*** p. 113.—Aci, ***prea vestitul*** [cum 'l numeşte Şincai) confundă cred Nicopole cel mic [Turnul] cu adevĕratul Nicopole, de peste Dunăre.

1]. M-me de Loussan.—Hamer, ţice în 22 Septembre.

2]. F. Kanitz. op. cit.

3]. Frid. Damé. op. cit. pag. 13.

Ambiĭ regĭ, incoronaţĭ de Papa, căutaŭ, în orele de pericol, în domniĭ românĭ niște fidele alianţe; când însă pericolele se depărtaŭ, eĭ nu desperaŭ, în inima lor, a găsi momente favorabile pentru a adăoga regatelor lor teritoriele celor doă principate române. Ca maĭ în tóte timpurile, acésta era trista posițiune a Românilor provocată de *bunii* lor vecinĭ.

In Francia, un rege smintit punea ţara sa la doă degite de mormînt, prin ororile unuĭ resbel civil;—Anglia, sub un copil, era turmentată de turburărĭ interne;—Germania, era sfăşiată de resbele intestine, prin guvernul unuĭ suveran *beat o dată cu rĕsăritul sóreluĭ;* — Veneția, lupta cu Genua şi Florența;—Neapolul, în complectă anarchie;—Papalitatea, abia restabilită în Roma, era neputinciósă în afară, şi fără nicĭ o influență în acea Italie pe care ciuma o încercase atât de crud, şi căreia discordiele înterne 'ĭ complectaŭ perderea;—Imperiul grec, remăsese ca o umbră, o ruină;—Regatul Româno-Bulgar nu maĭ esista;—în fine, Serbia, prin defecţiunea sa, era abătută [4]).

Un asemenea tablou, de ambițiunĭ, slăbiciunĭ şi neputinţe, justifica originala dorință a luĭ Bajazet: *de a da caluluĭ sĕŭ grăunțe pe altarul Sântuluĭ Petru, din Roma* [5]).

Mareşalul frances de *Boucicault* [6]), întorcêndu-se din Orient şi trecênd prin Ungaria, imbărbătă curagiul luĭ Sigismund în contra Turcilor.

Murindu-ĭ soţia, Maria, Sigismund se găsi fórte incurcat; primejdiĭ şi furtunĭ de tot felul, din năuntru şi din afară, cădură asupră-ĭ, din tóte părțile. El ar fi dorit a ţine pace cu Turcii. In acest scop, trimise luĭ Bajazet înadins solĭ, pentru al consilia a nu intra în Bulgaria, *fiind o țară vasală a Ungarieĭ!* Bajazet întârzie a respunde, pênă ce o cuprinse tótă; apoĭ, chiemă pe solĭ în o mare sală, îmbrăcată de sus pênă jos cu arme şi armurĭ, şi le respunse următórele cuvinte: „Intórceți-vĕ la regele vostru şi »spuneţi'ĭ că am în deagiunse drepturĭ asu»pra acesteĭ ţerrĭ," şi le arĕtă, cu mândrie, părețiĭ incărcaţĭ cu arme. — Invocarea luĭ Marte, închise gura zeităţiĭ păceĭ [7]).

Sosit la Roma, spre a primi corona imperială, Sigismund îndémnă pe Papa a predica o Cruciadă în contra Sultanuluĭ. Suveranul pontifice, acceptând propunerea, se adresă regeluĭ Franciеĭ Carol al VI-lea, luĭ Filip cel Indrăsneţ ducele Burgundieĭ, impĕratuluĭ Constantinopoleĭ, Veneţieĭ, Mareluĭ Maestru de Rhodos şi maĭ multor principĭ din Italia. Tóte aceste puterĭ formară o ligă, care avu de resultat constituirea uneĭ armate, în rêndurile căreia se aflaŭ rămurile cele maĭ ilustre ale noblețeĭ Europeĭ occidentale din acea epocă.

Nobleţea francesă era represintată prin: Contele Jean de Nevers, bravul fiŭ al Duceluĭ de Burgundia, Domnul Flandrei şi unchiul regeluĭ Carol al VI, Bourbon;—Contele de la Mache, Enric şi Filip de Bar, câte treĭ, verĭĭ regeluĭ;—Filip d'Artois;—Contele d'Eu, principe de sânge, conetabil;—Jean de Vienne, amiral;—mareşalul de Boucicault;—Bătrênul Sire Ingelram de Coucy;—Guy de la Tremouille;—Seniorĭĭ de Roye, Saint-Paul, Monturel şi Sampi; etc. etc. In total: o mie cavalerĭ, cu o mie de scutierĭ, şi şase miĭ mercenarĭ [8]).

Noblețea germană era represintată prin Marele prior *Frideric de Hohenzollern,* în capul cavalerilor sĕĭ Teutoni;— Marele Maestru Filibert de Naillac veni, de la Rhodos, în tabăra luĭ Sigismund, cu maĭ mulțĭ cavalerĭ din *ordinul Sântuluĭ Ioan;* [9])—maĭ mulțĭ cavalerĭ bavaresĭ, comandaţĭ de Principele-Elector-Palatin, conte de Montleilard, castelan

4]. Fr. Damé. op. cit. pag. 14.

5]. *Dua ist, do Venis.* pag. 103 [cit. de Bolintineanu in *Mircea.* pag. 84].

6]. *Histoire de Boucicault.* Paris, 1620.

7] Iohannes de Thuroczius. *Chronica Hungarorum.* Pars IV. cap. 8. pag. 221-222. cit. de regretatul Eudoxiu Baron de Hurmuzaki in *Fragmente din Istoria Românilor.* Vol. I. pag. 269. Bucureştĭ, 1879. Ediţiunea Minist. Cultelor şi Instrucţiuneĭ Publice. Librăria Socecŭ.

8]. Bolintineanu. *Mircea* p. 83.

9]. Vertot. *Histoire des Chevaliers Hospitaliers de S. Jean.* T. II. pag. 6.

de Nürenberg [10]); armatele Stiriene, sub comanda luĭ Hermann al II-lea, Conte de Cilli.

Oştile române, eraŭ comandate: acele muntene, de Mircea[11]); acele moldave, de Stefan [12]); acele transilvane, de Stefan Lazkovicĭ [13]).

In urma unuĭ congres ţinut la Viena, şaptedecĭ vase marĭ, încărcate cu făină, vin, etc. coborîrĕ Dunărĕa [14]).

Armata franceesă trecu prin Transilvania şi Muntenia [15]); grosul armateĭ ungare, cum am vĕdut, trecu Dunărea în sus de Porţile de Fer, după ce ocupase Orşova; apoĭ, se îndreptă prin Serbia, unde lăsă urme de prădĭ, despueri [16]), precum şi de un inspăimêntător jaf*). Ocupară Vidinul,—care se predete lesne—şi lăsară in el o garnisónă de 300 ómenĭ [17]).

Tŏte aceste armate se uniră la Nicopoli. Suma lor se rîdica la 60,000 [18]). In realitate ea era de 130,000 [19]), dacă s'ar fi socotit servitoriĭ şi neluptătoriĭ.

„Puind temeiŭ pe numĕrul, tăria şi avên-„tul armateĭ sale; tras el însuşi in mare în-«credere în biruinţa Francesilor, iuţĭ de „fire« [20]), Sigismund era aşa de mândru, că fu auḑit ḑicênd că dacă *cerul ar cădea, vîrfurile lăncilor armateĭ sale eraŭ destul de numeróse pentru a'l susţine* [21]).!

Este adevĕrat, că taběra aliaţilor de la Nicopole, era un focar de curagiŭ, putere şi încredere; dar se simţia lipsa uneĭ orândueli generale, a uneĭ unităţĭ de comandament; în locul tutulor acestor calităţĭ, cari caracterisézĕ o adevĕrată armată, la Nicopoli predomina, în un mod fatal, o neastâmpărată ambiţiune şi o deşertăciune neměsurată, maĭ cu sémâ din partea Francesilor cari, prin rang şi merit, se credeaŭ în drept de *a da tonul* [22]). Spectacolul era póte chiar maĭ dureros [23]): siguri de victorie, aliaţiĭ se dedeaŭ la tot felul de eccese, de petreceri neruşinate, de orgiĭ şi de voluptăţĭ, procurate de concursul imoral al bandelor de curtisane ce târâseră după eĭ. Viţiurile celor marĭ, aduceaŭ desordinea în lagăr şi indisciplina între gradele de jos. «Nu vorbiaŭ de Bajazet, ḑice Hamer — celebrul istoric al Imperiuluĭ Otoman. cel maĭ constiincios dintre cronicarĭ — de cât cu dispreţul cel maĭ mare, ḑicênd că *el* nu va îndrăsni nicĭ o dată a trece Bosphorul« [24].)

Pênă una alta, eĭ asediară cetatea Nicopoleĭ, după uscat şi după apă. O bătură şase ḑile. Curagiosul Dogan-Bey [25]), unul din oficeriĭ luĭ Bajazet, care comanda cetatea, o apără cu bravură, sigur că Sultanul nu va întârḑia a apare. Avantagiósa poziţiune a puterniceĭ cetăţĭ,—care comanda oraşul, împrejmuirile, Dunărea, gurile Osmeĭ, Viduluĭ şi Oltuluĭ; aşeḑată pe un promontoriu, înalt, al ultimelor ramificărĭ ale Balcanilor, ce înaintez, in aceest punct în valea Dunăreĭ, — ĭ permise a resista cu înlesnire.

Când Bajazet primi nuvela coaliţiuneĭ creştinătăţiĭ în contră'ĭ, se afla, după uniĭ [26]), desolând Egiptul; după alţiĭ [27]), încongiurase Constantinopole.

După ce 'şĭ întrerupse ocupaţiunele sale, 'şĭ concentră forţele la Adrianopole şi sbur înaintea armatelor aliate. Pe drum, află asediul Nicopoleĭ; acéstă nuvelă 'l făcu a grăbi mersul sĕŭ în adjutorul luĭ Togan. şi *cu o tainică şi uimitóre repegiune,* a) el se află în

---

10]. *Shiltberger*. Munich. 1813.

11]. Engel, Hamer 103.

12] Hurmuzaki. op. cit. pag. 270.—Probabil fiul luĭ Alesandru cel bun.

13] Ibid.

14] Bolintineanu. *Mircea* p. 83.

15] Hurmuzaki op. cit. p. 270.—Bolintineanu p. 84.

16] Engel. *Hist. des Bulgares*. pag. 468 [cit. Bolint' pag. 83].

*] Hamer.

17] Hamer 103. - Schitberger.

18] Bolintineanu *Mircea* p. 84.

19] Hurmuzaki op. cit. 270.

20] Ibid.

21] Bonifinius pag. 377.

22) Hurmuzaki op. cit. pag. 271.

23) Veḑi Hamer. *Istoria Imperiuluĭ otoman*. Vol. I. pag. 325.

24) Cit. de Fr. Damé in op. cit. pag. 17.

25) Saŭ Togan-Bey.

26) Durdent. *Beautés de l'histoire de la Turquie*.

27) Calvinsie. (cit. de Şincai). - Hurmuzaki pag. 271 Vol. I op. cit.

a) Hurmuzaki op. cit.

vederea Nicopoleĭ, în revĕrsatul zorilor, ale nefasteĭ ḑile a creştinătăţiĭ, 28 Septembre 1396.

Armata sa era maĭ tot atât de mare ca a creştinilor : echilibrul se stabili cu totul, când Turciĭ furĕ siguriĭ cĕ trupele bosniace şi serbeştĭ, vor sosi în ajutorul Sultanuluĭ.

Când se duse Francesilor nuvela cĕ Bajazet e aprópe de dênşiĭ, şi cĕ armata otomană era la o leghe departe de lagărul creştin, mareşalul Boucicault ameninţă pe mesageriĭ cĕ le va tăia urechile, pentru îndrăsneala de a fi rĕspândit noutăţi falşe [28]); şi cavalerii, la rêndul lor, nu încetaŭ a repeta îngânfata frasă a nemintosuluĭ Sigismund.

Când realitatea, în tótă goliciunea eĭ, apăru cu ceĭ d'întâĭ Asabĭ (cavaleria uşóră a Sultanuluĭ) pe valea Osmeĭ, atuncĭ, numaĭ atuncĭ, nenorociţiĭ, sê gândirĕ la stabilirea unuĭ plan de luptă.

Se făcu o umbră de consiliu de resbel :

„Se hotărî a se pune în frunte Munteniĭ şi Moldoveniĭ, ca eĭ să se bată maĭ intâiŭ cu Asabi, apoĭ să se bată Ungurii şi Francesiĭ cu Ianiceriĭ şi Spahiĭ. Dar Francesiĭ nu aŭ primit consiliul, pentru *rîvna laudeĭ*....“ [29]).

Nevoind a sta în urma nimănuĭ la luptă, eĭ respinserĕ sfatul cu minte al *păţiţilor* generalĭ Unguri, cari dedeaŭ cu socoteală, cĕ sprintenelor trupe ale antegardelor turceşti să li se opue, în luptă, asemenea trupe sprintene dintr'ale lor şi anume cele moldovene şi muntene; iar cu părţile de oştirĭ grele şi bine armate să lovéscă fruntea şi simburele ómenilor vrăjmaşuluĭ, pe eniceriĭ şi pe spahiĭ“ [30]).

Sirele de Coucy şi Amiralul Jean de Vienne, fuserĕ, în consiliu, de părerea luĭ Sigismund ; dar Conetabilul şi Mareşalul,— răniţi în mândria lor cĕ regele consultase maĭ întâiŭ pe Amiral şî pe *de Coucy*, şi nu pe eĭ,—îmbrăţişarĕ cu energie opiniunea contrară şi strigarĕ cĕ *postul de onóre în bătălie* se cuvine, de drept, Francesilor. — Eĭ nu voiaŭ a înţelege, cĕ a se bate cei d'întâiĭ în o armată *de adunătură*, nu era lucrul cel maĭ greŭ.— Acestei părerĭ, junimea francesă respunse prin aclamărĭ: şi acéstă esaltare se schimbă îndată în furie barbară când uciserĕ—chiar în tabără— prisonieriĭ turci, cari se predaserĕ, de buna lor voe, pe cuvêntul de onóre al invingĕtorilor [31]).

In atare mod căpeteniile francese luară aprópe cu asalt hotărîrea consiliului de resbel şi regele, de voe de nevoe, se supuse şi el, [32]) unor pretenţiuni atât de absurde, în nişte momente atât de solemne.

Conetabilul împărţi pe francesi — cari luaserĕ deja capul armatei şi setoşi de luptă aşteptaŭ cu nerăbdare semnalul atacului—în avangardă, sub ordinele contelui *de Nevers*, —care desfăşură vechiul stindard al regilor Franciei — şi ale Sirelui de Coucy. O mie de paşi în urma lor venia restul armatei [33]).

Regele, cu Palatinul de Gara, se afla în centru [34]), în fruntea oştilor ungare ; urmaŭ: *Frideric de Hohenzollern*, cu călarii Teutoni, Herman de Cilli, cu cavalerii Stirieni şi Burggravul de Nürenberg, cu acei Bavarezi ; la aripa drépta, se aflaŭ Transilvaniĭ (Ardelenii), sub Stefan de Lazkovici ; la aripa stângă, Munteniĭ şi Moldovenii, sub Mircea [35]) şi Stefan. Armata creştină avea în spatele eĭ Nicopolul, Dunărea şi flotilele sale.

Valea, pe care avea a se face la bătălia, era de 4 leghe lungă şi una largă [36]).

Armata otomană numĕra la 200,000 ómeni [37]). Bajazet, fără a se speria de *laudele deşarte* ale inamicilor, recunoscu în persónă posiţiunea şi puterea armatei ce avea a com-

---

28) Vertot op. cit.

29) Ioannes Christ. Engel. *Antiqu. Histo. Valach.* Pars. I. pag. 190.

30) Hurmuzaki op. cit. pag. 271

31) Vertot. op. cit.

32) Hurmuzaki op. cit. p. 272.

33) Durdent op. cit.

34) Engel. *Geschichte des Ungarischen Reichs.* T. II. pag. 196 (Bolin.)

35) Hurmuzaki pag. 272.

36) Engel p. 200.—Cogălnicean i

37) Engel. p. 198.

bate [38]) apoĭ luă următórele dispositiuni pentru luptă:

Sprintena óste a Asabilor, formă avangarda; în centru era simburele oștireĭ, Spahiĭ și Ieniceriĭ; la ambele aripĭ, se așeḑară aliațiĭ și vasaliĭ, maĭ cu sémă creștiniĭ,— între cari se așteptaŭ, în curênd, Despotul Serbieĭ cu 5000 din aĭ seĭ [39]),

Planul de bătae al oștireĭ creștine era isvodit fără nicĭ o socotélă, pus la cale nepotrivit cu scopul, căcĭ nu se socotise nicĭ *felul de a fi* al duşmanuluĭ, nicĭ calitatea propriilor luptătorĭ; pe când, din contra, conducerea armateĭ turceștĭ escela prin unitatea ideiĭ de comandament, prin dispunerile de trupe, potrivite cu scopul, și prin incleștarea sistematică a deosebitelor mișcărĭ [40]).

Ca Românĭ, nu vom perde din ochĭ. pe Mircea: El vĕḑuse tóte nebuniile ce se petrecuseră în acéstă armată de—fie-ne permisă espresiunea—*netoțĭ;* El, „care combătuse óre-când în rĕndurile armateĭ otomane și avusese ocasiunea de a'ĭ aprecia rarele sale calităţĭ militare, prevĕḑu, cu înlesnire, desastrul ce aștepta armata creștină și către care ea înainta cu atâta voioșie.“ *) De asemenea, nu'ĭ fu greŭ a prevedea imposibilitatea victorieĭ într'o armată nedisciplinată, demoralisată, condusă de șefĭ bravĭ, fără îndoială, dar *uşiureĭ* și fără esperienţă. El vedea bine nebunia ce se comitea angagiându-se o bătălie în asemenea condițiunĭ. De și aprópe de câmpul de luptă, cugetele sale 'l duseră în ţérra sa; el gândi la posițiunea în care o punea invingerea armateĭ creștine; imaginațiunea sa 'ĭ o înfățișă trântită la pĕmênt, fără nicĭ un sprijin, fără nicĭ un drept de grație, la piciórele infuriatuluĭ sĕŭ inamic, la discreția indărjitelor și selbaticelor órde asiatice ale Sultanuluĭ:—„Interesul patrieĭ, 'l câștigă asupra aceluĭ al creștinătățiĭ, pe care o consideră, maĭ dinainte, sacrificată de către propriĭ sĕĭ apărătorĭ“ [41]).

Ast-fel, judecând rece sórta ce aștepta ţărișóra sa; cunoștinţa ce avea că Despotul Serbieĭ, de și creștin, era cu Baiazet contra creștinilor; maĭ avênd, de altă parte, inima rănită de pretențiunele absurde ale Ungurilor asupra Românieĭ; convins, maĭ mult ca sigur, că *dacă creștiniĭ ar fi învins, ţérra luĭ nu ar fi avut a câștiga maĭ mult de la eĭ, de cât de la Turciĭ invingĕtorĭ* [42]);—șefiĭ tabereĭ creștine 'l umilise: mândria luĭ de căpitan și de Domn al Românilor fusese rănită. Maĭ resumă încă o dată cele de maĭ sus, și vĕḑu, *verde,* că era de preferat a întrebuința sângele bravilor seĭ, în infundăturile, codriĭ și strîmtorile Carpaţilor, în apărarea vetrelor poporuluĭ sĕŭ, de cât în ajutorul acestor *neferĭ aĭ creștinătățiĭ,* desfrânaţĭ, trufașĭ de dênșiĭ și pe marginea prăpăstieĭ...

Ideia de a'ĭ părăsi,—de îndată ce primele simptome 'l vor asigura de realisarea prevederilor sale—'ĭ luci în cap, și în acest scop—după ce ațintă paginele istorieĭ scrisĕ 500 anĭ în urmă, el, marele Mircea, invidiând sórta celuĭ din urmă din bravii ce comanda, — hotărî a se ține în reservă..

Lupta începu....

Cavaleria francesă atacă, cea d'întâiŭ, avangarda otomană, formată din Asabĭ; ea fu sublimă: era o vijelie impotriva căreia nimic nu putu resista b). Puține minute după începutul scăpărăturilor de arme, cincĭ miĭ cadavre ale cavalerieĭ otomane acoperise pămêntul.—Cât-va timp în urmă, nu numaĭ avangarda, dar chiar o parte din Jeniceriĭ eraŭ rĕsturnaţĭ.

Cadavrele a zece miĭ, din aceștĭ din urmă, acoperiră câmpia; și ar fi fost și maĭ mulţĭ dacă restul, clae peste grămadă, nu s'ar fi adăpostit la piciórele Spahiilor.—„Ameţiţĭ de avantagiul câștigat, și fără nicĭ o legătură cu corpurile lăsate în urmă, Francesiĭ, cu

38) Durdent op. cit.

39) Hurmuzaki op. cit. — Uniĭ autorĭ, pretind că el a fost de la început pe câmpul de luptă.

40) Idem, pag. 272.

*) Fr. Damé, op. cit. pag. 17.

41) Fr. Damé op. cit. pag. 18.

42) Ah! Ce durerósă lecțiune recentă a înregistrat istoria!...

b) Cuirasieriĭ de la Reischoffen!... 474 anĭ în urmă. Aceaşi francesĭ!...

nebunéscă îndrăsnélă, sĕ repeziră fără preget"[43]) înainte.

In zadar, bătrânul Sire Ingelram *de Coucy* conjură, în numele esperienţeĭ sale, pe aceştĭ infatigabilĭ călărĭ de a'şĭ mărgini în acea ḑi eroismul la acea victorie ;[44]) in van le arătă necesitatea de a se odihni, de a pune rênduială în escadróne şi a aştepta pedestrimea ungurésca.[45])—Dacă acésta s'ar fi făcut, numaĭ remăne îndoială, bătălia ar fi fost câştigată.-Turbarea lor de invingĕtorĭ se mări,când vĕḑură şi pe o parte din Spahiĭ luând fuga; 'ĭ urmară ; alergându-ĭ, eĭ urcară un deal de pe care spera a ucide restul armateĭ otomane...

Vedere neaşteptată ! speranţe perdute! ilusiĭ nebunest ĭ!.... Ajunşĭ pe muchiă, eĭ vĕḑură cu spaimă o pădure de »40,000 lăncĭ ale eliteĭ armateĭ otomane, lucind la cele din urmă raḑe ale sóreluĭ"[44]). O fricĭ grósnică 'ĭ apucă pe toţĭ : curagiul li se stinse, când vĕḑură că o próspătă parte a cavalerieĭ otomane le tăiese retragerea[45]) ; puţin în urmă, centrul fu desfăcut şi călariĭ fură împrăştiaţĭ în tóte părţile.

Amiralul, Jean *de Vienne,* facu involontar o mişcare de retragere ; dar, credincios onóreĭ militare, el reveni iute şi strigă celor 12 cavalerĭ cari 'l încongiurau : *să nu ne scăpăm viaţa cu perderea glorieĭ nóstre !* Aci, pe câmpul de onóre, să ne apărăm pênă ce vom muri[46]).

Cu aceste vorbe eĭ năvălesc asupra lăncilor inamicilor şi periră ca adevĕraţĭ cavalerĭ francesĭ... Tragicul, dar eroicul, lor fine face a se uita o nebunie comisă în beţia amoruluĭ de gloriă.

Ceĭ ce nu muriră, se luptară pênă la cel din urmă crâmpeiŭ din armele lor.—Fie-care creştin, înainte de a cădea mort, 'şĭ ucidea adversarul. *)

Ducele şi 24 din soţiĭ seĭ, înconjuraţĭ de un numĕr încincit, căḑură prinşĭ. Printre eĭ se însemnaŭ ; principele Enric de Bar, Coucy şi Tremouille.

Invingerea, suferită de acestĭ cavalerĭ minunaţĭ, aduse multă descuragiare în centrul neatins al luĭ Sigismund şi în aceĭ aşeḑaţĭ în linie de bătae în urma lor. Descuragiarea ajunse la culme, când infanteria transilvană şi română—după ce privise din depărtare tótă acéstă lugubră şi teribilă scenă, — se retrase după câmpul de luptă.

Ceĭ doĭ capĭ — Stefan Laskovicĭ şi Mircea —nemulţumiţĭ contra luĭ Sigismund, îndreptându-se spre Dunăre, descoperiseră aripele...

—Mergênd spre fluviu, Mircea, maĭ privita el óre acea ce se petrecea pe câmpul de luptă ? Putem asigura că nu. Cavalerismul sĕŭ 'l ar fi atras în adjutorul aliaţilor, amicilor momentanĭ, deghisaţĭ, şi ast-fel ar fi comis o crimă maĭ mare, acea de a perde o ţĕrră, încercând a salva o armată póte perdută.—

Armata din centru, comandată de Gara, Călariĭ Teutoni sub Frideric de Hohenzollern, Stirienĭĭ sub Herman de Cilli, Bavaresĭĭ sub Electorul Palatin, singurele trupe, în numĕr de 12,000, cari maĭ remaseră ataşate regeluĭ — după ce acoperiră retragerea ultimelor resturĭ ale desperaţilor şi fugitivilor călărĭ francesĭ—merseră drept la inamic....

Ieniceriĭ eraŭ bătuţĭ şi Spahiĭ şovăiaŭ. Dar!.,. (nu se póte adăoga nimic !) de odată Despotul Serbieĭ, apare cu cei 5000 aĭ seĭ, şi combătând pentru Bajazet, hotăreşte lupta, invingênd cu desăvêrşire pe inamic[47]).

Ostaşiĭ cari urmaŭ baniera luĭ Sigismund fură tăiaţĭ în bucăţĭ ; la rêndul lor, cavalerĭĭ Stirienĭ şi Bavaresĭ o apărară cu bravură. Hohenzollern, de care istoria nu maĭ adăogă nimic, murise, probabil, pe câmpul de onóre, în capul călărilor sĕĭ.

Herman de Cilli şi burgravul de Nürenberg, ocoliră pe rege, 'l smulseră din bătă-

---

43) Hurmuzaki op. cit. 272. Vol. I.

44) Lamartine.—*Bătălia de la Niçopole.* (veḑĭ Antonin Rocques. *Leçons et Modèles de littérature.* Bucarest. ediţia I)

45) Hurmuzaki op. cit.

46) Vertot op. cit.

*) I, Heliade Rădulescu. *Dacia şi România* p. 130.

47) Engel *Hist. Hungariae.* I pag 202.—Cine póte spune câte sutimĭ de miĭ de suflete, ale strănepoţilor acestor Sêrbĭ, victime ulterióre ale barbarieĭ Turcilor, aŭ plătit cu abundenţă acéstă crimă ?....

lie și 'l puseră în o luntre, în care se mai urcă Archiepiscopul de Gran și frate-sĕŭ Stefan de Kanișa; Herman de Cilli și Nicolae de Gara, 'l urmară pe o altă luntre [48]).—După ce, cu mare greutate, scăpară de săgețile Turcilor, duși de curentul Dunărei, ei agiunseră, cu Marele Maestru al Călarilor de Rhodos, la gurile fluviului. Acolo, avură fericirea de a întâlni flota unită — de 44 galere — a Cruciaților Venețiani și Rodieni, comandată de amiralul-venețian Mocenigo, care ancorase în mare, la gurele fluviului, în scopul de a 'i susține, la necesitate, în întreprinderile lor.

Acéstă flotă 'i duse la Rhodos; de unde Sigismund, mergênd și debarcând în Dalmația, se întórse în Statele sale.

Ast-fel, or cât de tare fuse armata creștină, acea a Turcilor era și ea destul de numerósă.—Primirea neîncetat de noi trupe fu, se crede, resonul care făcu pe generalul frances a nu întârdia începerea lupteĭ.

Resumând: la prima isbire, Turcii perdură multă lume; dar în urmă ei copleșiră cu mulțimea lor pe Francesi, cari se apărară este adevĕrat, cu o rară intrepriditate, dar cari, nu mai puțin, fură făcuți bucăți.

Or cât de mare ar fi fost nebunia la care cavaleria francesă împinsese eroismul și amórea de glorie, e un lucru stabilit, că ei nu fuseseră secondați.

Bătălii aprópe perdute se câștig, adeseori, prin inteligența șefuluĭ de a păstra sângele rĕce și a profita de óre-cari circumstanțe neprevĕdute:—bătălii aprópe câștigate se perd și mai adesea ori, prin efectul a óre cari fapte parțiale neconsiderate la timp.

Turcii, este adevĕrat, cumpĕrară scump acest avantagiŭ. Bajazet fu resturnat de pe cal: dar ajutat, la timp, de criminalul Despot, el putu desface avangarda creștină, care tîrâ după sine pe acea a restuluĭ armateĭ.

In luptă, Turcii nu făcură grație de cât acelor prisonieri ale căror bogate armure 'i făceaŭ a spera scumpe rescumpărări.

Cum vĕdurăm, fuse un moment când se

48) Bolintineanu. *Mircea* p. 86-87.

credu că călării francesi eraŭ în destul, pentru a desface armata de 200,000 Turcĭ aĭ Sultanuluĭ; dar vaĭ! acel moment fu fórte scurt, și toți acești ómeni cari trebuiaŭ a susține cerul pe vĕrfurile lăncilor, *le aruncară pentru a putea fugi mai iute;* în invălmășeala desfacereĭ avant-gardeĭ, mulțime abandonară, cum vĕdurăm, câmpul de bătae fără a da o lovitură [49]).

După bătălie, Sultanul *tăbărî* lêngă Nicopole. Turcii perduseră așa de multă lume că Bajazet, visitând câmpul lupteĭ și vĕdênd peste 60,000 morți din aĭ seĭ, vĕrsă lacrimi de durere; el jură să 'i resbune în sângele *ghiaurilor.* Ordonă a se aduce înaintea sa toți prisonierii: zece miĭ creștini, legați, fură presintați la ușa cortuluĭ sĕŭ; printre acestia se afla și junele scutier bavares, Schiltberger. Bajazet chemă pe ducele de Nevers, a fi martor ocular teribileĭ drame ce avea sĕ încépă.

—I se acordase viața, pentru că se spusese Sultanuluĭ că este principe de sânge frances; ba chiar i se mai dărui, dupa rugăciunea sa, ertarea a 24 cavaleri din companionii seĭ.—Apoi se dede semnalul de ucidere.

»Uciderea începu. Priveliște durerósă și crudă! a muri cu sânge rece, nu este ursita omuluĭ. A muri de bólă, *în resbel,* în aprindere saŭ mânie, acésta este ceea ce trebue să fie; dar a muri saŭ a ucide cu sânge rece, este teribil! natura compătimește,« se revoltă. »Asasinatul este puțin, în raport cu acéstă mórte.«[50]). — Pentru aceia legile umane pedepsesc mai sever omorul cu precugetare.

Oficerii francesi și burgundi, tîrîți fără milă, fură primele victime.—Carnagiul continuă.—Când veni rêndul luĭ Schiltberger, fiul luĭ Bajazet șopti câte-va cuvinte la urechea părinteluĭ sĕŭ. Sultanul făcu un semn și fatalul ordin, suspendat pentru el, reîncepu cu victima următóre.—Causa gracierei era că junele scutier, abia de 15 anĭ, nu avea etatea de a muri legile; musulmane opresc de a se pedepsi cu mórte, prinșii în resbel cari nu aŭ încă o etate óre-care. — El fu graciat

49) Durdent op. cit.

50) Bolintineanu op. cit. pag. 88.

de mórte, este adevĕrat, dar remase 34 anĭ sclav [51]).

Maĭ fericiți, alțĭ cincĭ seniorĭ bavaresĭ, fură ucișĭ sub ochiĭ seĭ: dintre aceștia, unul — Greif — înainte de a muri, strigă: „Adio! „vĕrsăm sângele nostru pentru credința creș- „tină, și chiar astădĭ vom fi fiiĭ cerului» a) (!)

Uciderea începuse cu rĕsĕritul sórelui [52]).

Către patru ore séra, capiĭ Turcilor, pătrunșĭ de durere, se aruncară la piciórele Sultanului și 'l rugară a da ordine sĕ înceteze acéstă oribilă măcelărie omenéscă.

Bajazet, graciă restul prisonierilor și 'ĭ dede celor ce 'ĭ prinsese, să 'ĭ aibă robĭ, oprind pentru sine a cincea parte, între cari căḑu și Schiltberger; acesta, ducele de Burgundia și ceĭ 24 cavaler, fură închiși în turnul de la Galipoli, pe Dardanele.— Când regele Ungarieĭ, cu infortunațiĭ seĭ companionĭ, treceaŭ pe acolo, spre a merge la Rhodos, Turciĭ nu aveaŭ vase marĭ spre a'ĭ urmări și prinde, dar scóseră sclavĭ pe mal și strigară, cu inonie, sĕ vie regele să 'ĭ rescumpere [53]).

Francia plăti 200,000 galbenĭ, libertatea acelor ce maĭ remăseseră din falnicul sĕŭ contingent.

Eĭ fură liberați, la Brusa, unde fuseseră păziți cu mare severitate. Amiralul, murise în bătălie: Conetabilul și *de Coucy*, la Brusa, în închisóre. Mareșalul Boucicault și Guy de la Tremouille, fură în numĕrul celor ce trăiră.

Bajazet, dete voe Conteluĭ de Nevers de a pleca, ḑicêndu-ĭ: „te desleg de jurămêntul „tĕŭ, d'a nu te maĭ bate nicĭ o dată cu mine, „dacă eștĭ om onest, te rog, sĕ viĭ să mĕ „combați cât maĭ curênd. Cea maĭ mare plă- „cere ce 'mĭ poțĭ face, este de a 'mĭ da o «noă ocasiune de a câștiga gloriă« [53])

Doĭ anĭ în urmă, Sultanul trecu Dunărea și se așeḑă la Rovine *), în Ialomița. Atunci Mircea se găsi fericit de a nu fi condus trupele sale la un măcel signr. Se retrase în pădurile și munțiĭ țerreĭ sale— atât de bune pentru resistență,—desfășură o valóre extraordinară și în fine aruncă pe invadorĭ de cea altă parte a Dunăreĭ... **) Cu tóte acestea, maĭ mândru ca nicĭ o dată, Bajazet pustii împrejmuirile Constantinopoleĭ; dar el nicĭ nu putu lua acest oraș, nicĭ nu reuși a face să i se accepteze, de către imperatorul Emanuel, strania propositiune de a i 'l ceda.— 'L blocă în timp, de doĭ anĭ.—In fine, el înșușĭ căḑu din atâta glorie, în cel din urmă abis al nenorocireĭ, căcĭ fu prins, în resbel, de Tamerlan saŭ *Timur-Lenk* (Timur cel *schiop*) [54]), în bătălia de la Angora (20 Iulie 1402), și muri, nu mult după aceia, în aspră prinsóre.

Bajazet murind (1402), fiul sĕŭ Mahomet se urcă pe tronul Sultanilor, la 1413.— Cam în acest timp, un Mustafa se dede de fiŭ al luĭ Bajazet; se presintă, însocit de 300 Turcĭ, la Mircea, care 'ĭ dede o armată. Guvernorul Nicopoleĭ, Guineid, 'l susținu. Mahomet veni în contra lor, cu marĭ forțe, și 'ĭ bătu. Mustafa și Guineid fugiră la Salonic, unde Demetriu Lascaris le dede adăpost și protecție. Mahomed 'ĭ ceru, Lascaris refusă de a'ĭ preda fără ordinul împĕratuluĭ din Constantinopole. Mahomed încheiă cu acesta un tractat, a'ĭ ține în bună pază, la Lemnos, și el a le plăti întreținerea anuală, cu 900,000 aspri ***).

In anul 1436 †) Amurat venind la Nicopole, Gheorghe Brancovicĭ, Despotul Sîrbilor *) și Dracula, Domnul Muntenieĭ, 'l întîmpinară, se puseră la dispositiunea luĭ, și cu toțiĭ in-

---

51) Hammer.

a) Bunul D-ḑeu, a făcut ca nenorocirile ce cad asupra omuluĭ, sĕ fie proporționale cu puterea sa de a le suporta.

52) Schiltberger pag. 2, § 13. (Bol.)

53) Bolintineanu op. cit· pag. 83-89.

*) Veḑi Silistra. **) Fr. Damé op. cit. pag. 18

54) Durdent. ***Beautés de l'Histoire de la Turquie.*** Paris 1816. pag. 134-138.

55) Hurmuzaki op. cit. vol. pag. 278.

) Bolint. in ***Mircea p. 104-105; J. de... de Hammer, op. cit. pag. 168.

†) Heliade, op. cit. ḑice 1438. *) Ibid.

trară în Ungaria [15]) : — aci nu făcură mare trébă, căci Sultanul, prepuind pe Vlad că 'l amăgește **), se retrase.

Mai târdiŭ, Sultanul Mahomed auḑind de crima luĭ Ţepeş a) — acea de a 'ĭ fi omorît ambasadorul [16]) — chiemă pe fratele acestuia, care trăia ca ostatic în Constantinopole, şi după ce 'l dete mâna şi 'ĭ presintă o cuşmă albastră, cu aur, 'ĭ dede şi un steag roş, mai mulţĭ banĭ şi alte destule daruri, precum se cuvine unuĭ Domn, şi 'l espedui cu o gardă de 4000 călăreţĭ către cetatea Nicopoleĭ, unde 'l invită a 'l aştepta. Indată după aceia, Sultanul, adunându-şĭ oastea, plecă către Nicopole. Agiungênd aci, armata sa nu putu trece Dunărea, din causă că ţermul stâng era ocupat de armata luĭ Vlad. — Sultanul se adresă Jenicerilor : «Dragiĭ meĭ mieluşeĭ (!), ce este al meŭ este şi al vostru, mai cu seamă tesaurele ; aşa dar puneţi-mĕ la cale, sciŭ că de la voĭ atârnă ca să străbateţĭ, la malul opus, contra duşmanuluĭ.»—Jenicerii respunseră : „Fericite stăpâne! poruncește a se pregăti luntrĭ, căci în acéstă nópte noĭ voim a ne pune în cumpĕnă vieţele, trecênd Dunărea.» Sultanul le dede îndată la dispositiune 70 luntrĭ potrivite şi alte lucruri de trebuinţă, precum şi tunurĭ *micĭ*, mijlociĭ şi marĭ. Când se înoptă, se puseră în luntrĭ, şi lăsându-se în scursul rîuluĭ, debarcară pe malul opus, ce-va mai sus de tabăra Domnuluĭ.—Acolo, aşeḑênd împregiur tunurile, se ocoliră cu un şanţ, pentru a nu fi supăraţĭ de călărime ; apoĭ, intorcêndu-se înapoĭ la malul drept, transportară şi pe ceĭ alţĭ Jenicerĭ. Când tótă pedestrimea fu trecută, se înşirară şi se puseră a mişca încet înainte către armata luĭ Vlad.—Oprindu-se, aşeḑară tunurile: însă pênă a agiunge la aceasta, Românii le uciseră ca la 300 Jenicerĭ.— Sultanul, privea bătălia de pe ţermul opus şi i se sfâşia inima că nu putea a'ĭ ajuta.—Prin întrebuinţarea a 120 *tunurĭ micĭ*, eĭ, respinseră armata luĭ Vlad şi apoĭ se opriră a se asigura. După acésta Sultanul făcu sĕ trécă *Azapiĭ* (óste pedestră, cam ca *drabanţiĭ* creştinilor).—Vlad, vĕḑênd că nu le póte opri trecerea, se retrase. Sultanul trecu şi el Dunărea, şi dede Jenicerilor 30,000 zloţĭ spre a 'ĭ împărţi. Turciĭ, înaintară cu mare frică, intărindu-se în timpul nopţiĭ cu şanţurĭ. Intr'o nópte, Românii 'ĭ atacară cu mare iuţeală şi le omorîră aprópe 100,000 din eĭ(?); căci, Turciĭ goniţĭ de Românĭ, dând peste Jenicerĭ, aceştia 'ĭ respingeaŭ şi 'ĭ omoraŭ *pentru a nu se perde din a lor causă*. Câteva sute de Românĭ, prinşĭ, fură *despicaţĭ* din ordinul luĭ Mahomet.—Românii, mai târdiŭ, părăsiră pe Vlad şi Radul, frate-sĕŭ, care se afla în lagărul turc, fu pus domn [17]).

In 1444, oştirile Ungare şi Polone, se adunară din tóte părţile la Nicopole şi cu mare sgomot, declaraţiunĭ, jurâminte, şi cu preparaţiunĭ şi mai marĭ, abia se complectară la 40,000 a).

In 1480, o ciumă grósnică [18]), bântuia tótă ţérra Bîrseĭ. In acest timp Stefan de Bathor intră în ţérra Muntenească, ca să bată Nicopolul. Dar isprăvile sale aŭ remas necunoscute (se vede că nu aŭ fost prea însemnate, saŭ că espediţiunea a avut de scop ca să se depărteze de ciumă).

In 1502, Românul Josef saŭ Josa, Comitele Temişaneĭ, trecu Dunărea, şi împreună cu S. Georgio, voevodul Transilvanieĭ, iaŭ Nicopole, prind şi ucid garnisóna turcéscă.

La mórtea domnuluĭ Neagoe, al Muntenieĭ, în 1521, domnia ţerreĭ se cuvenea, după aşeḑêminte, fiuluĭ sĕŭ Theodosie. Acesta, avênd abia etatea de 7 anĭ, fu pus sub tutela fratelui luĭ Neagoe, Preda. Boeriĭ, nemulţumiţĭ a avea în capul lor un copil, rîdicară Domn pe Radu al VI ; acesta, mergênd în contra luĭ Preda, la Tîrgul-Vesteĭ, 'l bate şi 'l o-

15) Şincai pag 394.

**) Heliade pag. 145.

16) Veḑĭ *Brăila*.

a). Turciĭ 'l numiaŭ *Kazikli* Woevoda (Al. C.Ipsil.) de la *Kazik*, ţeapă ; acest nume a rĕmas în limba nóstră, în marină, şi însĕmnă *ţĕruş* de care, bătut în pământ, sĕ leagă corăbiile provisoriŭ.

17) După relaţiunele sêrbuluĭ Constantin Mihalovicĭ, din Ostrovitza, mahometan şi Jenicer, sub Mahomed al II-lea; publicate în *Arhiva Istorică a Românieĭ*. Vol. II. pag. 10-11.

a) Heliade, pag. 146.

18) Analele bisericeĭ din Braşov (ad. h. an.)

móră. Theodosie scăpă, cu fuga, la Constantinopole, unde şi móre. Beiul Nicopoleĭ, Meemet, un pretins român turcit [19]), prietenul luĭ Preda şi Theodosie, intră în ţerră. Bate pe Radul al VI, 'l prinde, 'l duce la Nicopole, unde 'i tae capul [20]), şi cere domnia ţerreĭ pentru sine.—Logofătul Stoica, trimisul ţerreĭ—comform tractatelor — pe lîngă Pórtă, anunţă pe boerĭ, cari rîdicară domn pe Radul de la Afumaţi. Acesta, curăţă ţérra de ómeniĭ luĭ Meemet, şi 'l bate în doă rênduri; a treia óră, este bătut şi el; fuge în Transilvania, vine cu ajutor şi bate pe Meemet; apoĭ, merge singur la Constantinopole, unde Turciĭ 'l arunc în închisóre. — Tăerea luĭ Radu al VI-lea, trimiterea, de Meemet, luĭ Theodosie la Constantinopole, mórtea sa subită (nu fără bănuială), atitudinea paşeĭ de la Nicopole în afacerile ţerreĭ, probez, pênă la evidenţă, intenţiunea Porţiĭ de a profita de disputele, ne-înţelegerile, şi luptele între Muntenĭ, şi a transforma ţérra în Paşalîk.— Inrîuririle luĭ Meemet, în evenimentele de cari vorbim, eraŭ aprópe de a căşuna ruina ţerreĭ, din causa nesocotiteĭ desbinări a celor marĭ. — Lecţie tot d'auna bună! —

Boeriĭ refuz, formal, pe Meemet de domn şi aleg pe Pĕrvul, banul Craioveĭ. Un trimis al Sultanuluĭ 'ĭ aduce insemnele domnieĭ şi este primit cu mare pompă; in momentul însă de a pune Domnuluĭ *cuca* pe cap, 'l isbeşte, cu busduganul, aşa de tare în cap, că 'l dă grămadă. Turciĭ, ce înconjur pe trimis, încep a omorî din boeriĭ de faţă, apoĭ încalec şi fug cu toţiĭ la Giurgiu (1522). — Pórta numeşte, din nou, Domn pe Radul *de la Afumaţi* [21]).

In 1546, Radul *Paisie*, călugărul, gonit de inamiciĭ sĕĭ şi armata ungară, fuge la Nicopole; după doă luni, se întórce cu Turciĭ din acéstă cetate, bate pe Laiot, ce se pusese Domn, şi, după o domnie de cinci anĭ, fu esilat de Pórtă, în Egipt, unde şi muri [22]).

Pe la începutul luĭ Iunie 1595, pe când Visirul Ferhat, făcea în Ruşciuk preparative de trecerea Dunăreĭ, concentrându-şĭ puterile, Mihaiŭ, cu un trup de óste, alcătuit de Romănĭ, Ardelenĭ şi Kasacĭ, pripeşte a eşi înaintea tătarilor,—cari comform ordinelor Porţiĭ invadaseră România,—„le dă o sabie, şi 'ĭ sileşte a se întórce înapoĭ, cum inima lor nu a voit. Indată după aceia Mihaiŭ,— împreună cu 60 călăreţi Ardelenĭ din trupul luĭ Albert Kiraly, sub comanda luĭ Gaspar Födösi, cu o ceată de călăreţi şi pedestraşi romănĭ, pe cari 'ĭ luase cu sine pornind din Bucureştĭ, mai strângênd pe lîngă dênsul şi pe toţĭ ostaşii romănĭ şi bulgarĭ ce întîmpină în cale, precum şi pe o sémă de paznicĭ din volintirĭ,— trece Dunărea, în ţiua mare, lîngă Nicopole, pe vase, în vederea oştilor turceştĭ, — adunate acolo spre ocrotirea construcţiĭ vaselor, pentru podul ce se pregătea a se arunca peste fluviŭ. Cum trecură aĭ noştri, dederă îndată năvală asupra Turcilor, 'ĭ bat, 'ĭ sparg, 'ĭ pune pe gónă şi 'ĭ silesc a căuta scăparea după *şanţurĭ*, închiţêndu-se în tabăra ce era aşeţată lîngă rîul Osma — ce curge din Balcanĭ, şi se varsă în Dunăre aprópe de Nicopole—şi lîngă, care, eraŭ grămădite, la un loc, ca la 1000 de luntrĭ, cu tóte cele trebuincióse pentru facerea podului. Numĕrul Românilor, se spune, se urca la 5000, în vreme ce Turciĭ întreceaŭ 12,000. Bătălia acésta urmă la 10 Iunie: Romăniĭ cuprinseră tabăra cu asalt, robiră şi trecură sub ascuţitul săbiĭ pe mulţĭ Turcĭ, ca la 500; după alţiĭ, 1600 Turcĭ căţură morţĭ. Despre paşă nu se ştie de a scăpat séŭ a rĕmas mort. Tóte luntrile fură mistuite prin foc, afară de vr'o 10 ce eraŭ aşeţate mai departe şi de cari nu se putură apropia, (probabil sub tunurile intărireĭ). Ele serviră în urmă, la aĭ noştri spre a trece dincolo de fluviŭ bucatele găsite acolo. Un turc distins, ce purta grijă de aceste lucrărĭ ale podului, ţise către Födösi: „Dacă óstea vóstră ar fi „luat astăţĭ prea puterniculuĭ padişah patru „cetăţĭ, n'ar fi fost nenorocire mai mare la «el de cât paguba ce 'ĭ face arderea acestor „luntri.“ Romăniĭ luară, în acéstă isbândă,

19) Măreseu —Heliade. op. cit pag. 174.
20) Heliade p. 178.
21) Şincai op. cit. pag. 146 sqq.
22) I. Heliade Rădulescu op. cit. pag. 187.

șase stégurĭ și doă tunurĭ-falconete ce Turcĭĭ câștigaseră, în anul precedent, sub Raab, de la oștile împĕrătescĭ; Mihaiŭ le trimise luĭ Bathori, împrenă cu 16 tunurĭ și multe pale, hangerurĭ și alte arme, bogat impodobite, luate acolo de ostașiĭ sĕĭ.

Eĭ maĭ găsiră mult praf, muniţiĭ și multe instrumente de fer; dar pe acestea, neputându-le duce cu dênșiĭ, le aruncară în apă. Invingĕtoriĭ petrecură nóptea în acel loc și în ḑiua următóre, 11 Iunie, apropiându-se de Nicopole, scóseră pe dușman dintr'însul: cuprinseră *orașul*, 'l stricară și 'l deteră flacărilor. Nemulţumindu-se cu atâta isbândă, și înflăcărați de norocul ce 'ĭ favorisa, eĭ se aruncară chiar asupra *cetățiĭ* și isbutesc a face, lêngă pórta cea mică, o spărtură cât póte trece doĭ ómenĭ. Dar ceĭ din năuntru începură a vĕrsa din tunurile și pușcele lor, descărcăturĭ omorîtóre și aĭ noștri vĕḑênd că perduseră vr'o 50 ómenĭ, lasară cetatea, și trecênd Dunărea, se întórseră în ţérră, veselĭ de norocita lor espediţiune [23]).

In tómna anuluĭ 1595, după frumósa bătălie de la Călugărenĭ, Mihaiŭ trimite în contra Nicopoleĭ pe Hatmanul Udrea (Adrian). Acesta bate pe Hafiz-Pașa, ce 'l întâmpină, 'ĭ împrăștiă oștirea și asediază cetatea. Mihaiŭ 'l agiunge, și ambele armate asaltez cetatea și o iaŭ [24]).

In 12 Noembre 1596, Mihaiŭ trece Dunărea, cu 12,000 [25]) ostași, strică *orașul* Nicopoleĭ, tae pe Turcĭ dintr'ênsul și când era sĕ bată și cetatea, Sangiacul (Prefectul) 'l onoréză cu multe daruri și 'l rógă sĕ facă pace. Mihaiŭ, care auḑise că sosește grosul armateĭ otomane, care se întorcea, cu Sultanul, de la luarea Agrieĭ (Agram), primește darurile și, luând aerul de a ceda, se departéză.

In 1598, Mihaiŭ, care gătise maĭ dinainte 1500 luntrĭ, trece Dunărea și atacă Nicopole.— Pe platoul de la Estul orașuluĭ, bate pe Pașiĭ Hafiz-Achmet și Karaman; cel d'êntâiŭ, scapă numaĭ pe *pĕrul calului*; iar cel de al doilea, cade în luptă. După bătae, înconjură cetatea, o bate trei ḑile, o strică, apoi, sfârșind praful de pușcă, plécă de acolo; jefuește tot teritoriul pênă la Balcanĭ, cale de zece ḑile; și încărcat de prădĭ, de vite, de Bulgarĭ și de Sêrbĭ, se întórse și le așeḑă în ţérră.

Tot cu acéstă ocasiĕ maĭ bate Vidinul, Cladova, pênă la *Zarideal* (probabil, *Zaïcar*) [26]),

Se maĭ spune că Mihaiŭ, cu acéstă ocasie, luă Plevna [27]).

In luna luĭ Septembre 1599, Mihaiŭ, după ce luase și arsese *Turnul*, trecu Dunărea și bătu pe Pașa Vidinuluĭ ce 'ĭ eșise înainte, apoĭ încongiură Nicopolul.

In 10 Septembre 1599, 'ĭ dede asalt, dar nu 'l putu lua, apoĭ temându-se de Sultanul, ce se întorcea din Ungaria, făcu pace cu Pașa primind daruri [28]).

Cum vĕḑurăm, în timpul lui Mihaiŭ, Româniĭ avură destule lupte în giurul acestuĭ oraș.

Nicopoli, dede Muntenieĭ o ḑómnă, în persóna soţieĭ luĭ Cantacuzino, fata sîrbuluĭ Ghenea, neguţător de abale [29]).

Intr'o relaţiune asupra provincieĭ Valachieĭ, trimisă M. S. Impĕratuluĭ, la 1 Octombre 1608, generalul Veterani crede că cetatea Nicopoleĭ este cheia Valachieĭ. a)

In 1689, Nicopolul era ocupat de Contele Tökŏly, competitor, susţinut de Turcĭ, la tronul Transilvanieĭ, în contra impĕratuluĭ Leopold, care se declarase succesorul luĭ Mihail Apafi mort b) fără copiĭ. El primi ordine, de la Pórtă, ca împreună cu Cerchez—

23) N. Bălcescu. *Istoria Românilor sub Mihaiŭ Vodă Viteazul* pag. 97, 98 și 99.

24) Ibidem.

25) Valther, în *Vita Michaelis* pag. 252.

26) Anonimul, ungur, de la Hevenesi (cit. de Șincai Vol. II p. 270).

27) Bălcescu op. cit.

28) *Istoria ţereĭ Românești* în *Mag. Ist.* Vol. IV pag. 290

Acéstă campanie póte este (probabil din causa asemănareĭ) acea raportată de Șincai, în 1596.

29) Radul Greceanul, Cap. V.

a) *Columna luĭ Traian*, anul al IV, (1873), No. 10 pag 197.

b) Al. Comn. Ipsil. op. cit. pag. 447.

Achmet-Paşa, Serascherul, cu óste turcéscă, şi cu Ghazi—Gherei, Sultanul cu Tătarii, şi cu alţi câţi-va paşi, ca să vie prin Muntenia, să trécă în Ardeal, pe unde ar socoti mai bine.—O invitare în acest sens, primi şi Domnul Constantin Brâncoveanul. — Tóte aceste armate trecură Dunărea la Nicopole. Brâncoveanul le eşi înainte, şi 'şi pregăti şi el puterile pentru a le uni cu ei. —La aceste armate se mai uni şi horda tătărescă a Sultanului Kalga. — Cu toţii trecură in Transilvania, prin o vechiă trecétóre necunoscută, din munţii ceî înalţi ai Munteniei.—Bătură pe Nemţi, prinse pe Heissler generalul lor, omorî ca la 4000 din ei şi încoronară pe Tökóly, rege al Transilvaniei; dar sosirea unei mari armate germane, 'i nevoi a se retrage cu toţii în Muntenia. Aci aşteptară decisiunele Porţii, care trimise pe Tökóly la Vidin, cu tot gustul ce avea de a erna în Bucuresci.

Cu încetul, Nicopole deveni un mare centru militar, de şi de la acéstă epocă pênă la începutul acestui secol nu se mai vorbi nimic de el.

In Maiu 1810, Ruşii încercând a trece Dunărea lêngă Nicopolis, sunt respinşi.

Cu tótă importanţa sa strategică, fortificaţiunele acestui oraş fură abandonate în 1811, şi ele, cu încetul, ajunseră în cea mai rea stare.

In iarna anului 1828-1829, Ruşii luară capul de pod al Nicopolei, unde se găsea Ceapan-Oglu (fiul tigrului), aparţinênd uneia din cele d'întâi familii ale Asiei. Acest şef era în capul a 12,000 cavaleri, sosiţi de curênd din Asia. El trimisese generalului Langeron un sac plin cu tutun şi un cartel în care 'i anunţa că avea a 'l goni din Principate. Generalul respunse dând asalt fortului *Kaleh*. Acest fort era închis, prin turnuri şi şanţuri umplute cu apă; dar aceste şanţuri fiind atunci înghetate, el fu luat în ţiua de 25 Ianuarie, în câte-va ore. Turcii perdură aci 250 morţi, 350 prisonieri, 32 tunuri şi 5 drapele. Printre prisonieri se găsea Ibrahim-Paşa, comandantul cap, cu 60 oficeri [30]).

La 18 Februarie 1829, un detaşament de volontari, din al 9° de vînători, traversênd Dunărea, surprinse flotila turcéscă nu departe de Nicopoli; arseră 29 bastimente, luară un fort inamic şi 'i aruncă tunurile în apă. Acest succes nu 'i costa de cât doi ómeni a).

In 18 Ianuarie şi 6 Februarie 1854, Turcii încerc a trece Dunărea, la Nicopole, dar sunt respinşi. In Martie însă, trupele ruseşti retrăgêndu-se înapoia Oltului, şi ast-fel Turcii ne mai întîmpinând obstacole, trec Dunărea şi ocup Craiova şi România mică.

In timpul ultimului resbel, garnisóna Nicopolei fu întărită la timp, dar nu se făcu nimic pentru a desvolta fortificaţiile în mod raţionabil, causă pentru care cetatea nu putu opune Ruşilor de cât o slabă resistenţă.

Hasan-Paşia comanda forţele turceşti şi Achmed-Paşia era guvernorul cetăţii.

Bombardarea începu în séra de 13 Iulie 1877. Generalul Krüdner, care plecase din Şişţov cu doe divisiuni, din al IX° corp, 'l învesti la 14 Iulie; patru baterii, compuse din piese de calibru mare, deschiseră un foc hrănit în contra lucrărilor incinteî, deja destul de tare sfărămate prin bombele trimise, de pe malul stâng, de către bateriile ruse din Flămânda şi române din Islaz.

Duelul de artilerie, început in séra de 13 Iulie, şi la care respundea 13 baterii turcesci, se continuă in ţilele de 15 şi 16.

In ţiua de 14, o încercare fusese făcută pentru a trece fluviul; plute, fuseră puse pe apă. Trupele se concentrară lêngă Flămânda; dar Turcii deschiţênd un foc violent asupra acestui punt, sfărămară oştirile concentrate pe un spaţiu aşa de mic, şi trebui a se renunţa la întreprindere. Se mască eşecul arţêndu-se oraşul Nicopolis, care este construit în un fund, între doe maluri [31]).

30). Colonel Baron de Moltke op. cit. pag. 237-238. Première partie.

a) Ibid. pag. 338.

31) Amédée Le Faure. *Histoire de la Guerre d'Orient* (1877). Paris. Garniers-Frères.

Se crede că în nóptea de 15 Iulie, Turcii se preparaŭ a abandona cetatea şi a se dirige în spre Vidin, când, spre ḑiuă, bateriile de la Islaz, zărindu-le mişcările, deschiseră asupra lor un foc din cele mai sdrobitóre, şi 'i forţară ast-fel a reintra în cetate. Adoa-ḑi, bateriile eraŭ gata a reîncepe focul, când generalul Manu primi nuvela că cetatea se preda Ruşilor, fără condiţiuni [32]).

Din partea Ruşilor, luarea oraşuluĭ este ast-fel comentată:

In diminéţa ḑileĭ de 15, Krüdner încercă asaltul contra ramparturilor de pământ şi contra citadeleĭ, situată la West: Turcii reuşiseră la început a'ĭ respinge; dar când proectilele inamice aprinseră un foc violent în oraş şi doĕ *erbăriĭ* săriră, fortul sud-west fu luat. Ruşii campară în posiţiunile ocupate, aprópe de oraş, care ardea în diferite locurĭ. Când, la 16 Iulie, eĭ preparaŭ cel din urmă asalt, drapelul alb fu desfăşurat pe parapete. 4000 Turcĭ, avênd în capul lor 2 paşĭ, predară armele. Ruşiĭ perduseră 15 oficerĭ şi cam 1300 ómenĭ: perderile Turcilor nu eraŭ cu mult mai considerabile.

Trofeele fură 6 drapele, mai mult de 100 piese de artilerie, de campanie şi asediu, un mare numĕr de arme şi 2 monitóre. Generalul Krüdner felicită pe generalul Manu şi artileria sa de partea ce luare la succesul operaţiunelor imperiale [33]).

In ḑiua capitulaţieĭ, ḑice D. Kanitz, după care împrumutăm ce urmézĕ, Nicopolis semăna uneĭ marĭ grămăḑĭ de sfărămăturĭ. De tóte părţile, arme sfărămate şi muniţiuni zăcéu alăturĭ cu obiectele, de tot felul, pe cari nenorociţiĭ locuitori nu putuseră scăpa. Generalul Krüdner permise la 5000 Turcĭ, cari eraŭ fără asil, de a se muta în citadelă saŭ a se retrage unde le va conveni mai bine. Mulţi remaseră; dar cea mai mare parte preferiră a se îndrepta către Vidin şi Sofia.

Incendiul saŭ bombardarea distruseră opt moschee, sinagogi, scóla turcă, scóla israelită, cea mai mare parte din foburgurile turce şi cartierul ovreesc. Cam 400 case turcești, fórte prăpădite, 120 bulgare şi 5 locuinţe jidovescĭ, mai remaseră în picióre.

Când, după câte-va eşecurĭ, Ruşiĭ fură nevoiţi a întări armata lor înaintea Plevneĭ, garnisóna lor fu înlocuită cu parte din armata română, care, de alt-fel, a contribuit şi ea îndestul, cu artileria sa. la capitularea oraşuluĭ, şi pentru care mai mulţi oficerĭ fură cu căldură mulţumiţĭ şi recompensaţi. — Românii avură mai în tot timpul resbeluluĭ garnisóna în ea. Generalul Stolipin fu numit guvernor, ajutat de un Colonel din artileria română.

La terminarea ostilităţilor, armata română predă cetatea uneĭ garnisóne rusescĭ, şi când pacea fu cu totul restabilită, familiele turce revenirĕ, încetul cu încetul, a reclama casele, grădinele, câmpurile lor, etc. Astăḑi Nicopoli comptézĕ abia câte-va miĭ de suflete şi nu 'şĭ va relua de cât cu mare greutate vechia sa importanţă [34]).

§ 5. — *Olti.* *)

Generalul-major rus Leonoff, care comanda la Olti, aprópe de Flămînda, observă în diminéţa ḑileĭ de 23 Iunie 1877, că un monitor turc *apareia* din Nicopoli, pentru a descinde fluviul. — Indată, el dădu torpilorelor sale ordinul de a se ambusca sub o insulă şi de a aştepta aci trecerea navel inamice. In numerul ambarcaţiunelor de serviciu [1]), ast-fel comandate, se gíseaŭ *Şutka*, pusă sub direcţiunea aspirantuluĭ Niloff şi *Mina* [2]) comandată de guardul de marină Arens.

Când monitorul veni să trécă, aceste bărcĭ s'a precipitară cu *scondrul* înainte, pentru a'l lovi în curmeziş.—

Din fericire, pentru ea, acéstă navă era pregătită pentru luptă. Din cele d'întâiŭ de-

32) P. St. Vassiliou op. cit.

33) Ibid.

34) F. Kanitz op cit. pag. 224-225.

* De Sarrepont op cit. pag. 218

1) Nu sunt de acord asupra numeruluĭ şalupelor cu torpile cari fură chemate a lua parte la operaţiune. D. Sleeman (oficer engles în serviciul Turcilor, în timpul resbelului), vorbesce de patru bărcĭ; *Marskoĭ-Sbornik* nu arată de cât treĭ: comandantul Chardouneau (frances), nu menţionéză de cât pe *Şutka* şi *Mina*.

2) In rusesce, *Torpilă*.

monstrațiunĭ ale ataculuĭ, ea lăsă sĕ cadă plasele destinate a protege înconjurul *operelor* sale *viĭ* și impinse în afară de flancurile sale lungĭ scondri cu torpile. Ea deschise, în acelaș timp, asupra asediatoruluĭ, un foc viŭ de arme și mitralie.

Atuncĭ se desfășurară peripețiile uneĭ lupte înspăimântătóre, angajată între un bastiment mare și câte-va bărcĭ micĭ. Nava opunea torpile, torpilelor asediatoruluĭ, și manevra, pentru a se debarasa de adversariĭ sĕĭ „în felul leuluĭ apărându-se contra șórecilor.« Ea evita abordagele prin mijlocul mișcârilor sale rêpeḑĭ; punea, la fie-care moment, în neputință periculoșiĭ sĕĭ inamicĭ, fie stopând, fie făcênd *mașină înainte* séŭ *înapoĭ*.

Mina, care atacase cea d'întâiŭ, fu fórte grav avariată și, prin urmare, obligată a se retrage. *Șutka*, atinsă de un proectil și amenințată a se cufunda, din causa uneĭ scurgerĭ de apă la tribord, trebui și ea să renunțe la luptă [1]).

Acéstă luptă, fórte estraordinară, nu durase maĭ puțin de o oră [2]).

Belina.

Belina nu are altă importanță de cât că aci se crede a fi fost în antichitate *Micro-Bizanțiul (?)* *).

1) Aspirantul Niloff primi, în recompensa bpavureĭ sale, crucea Sf. Gheorghe, Cl. 4-a; Gardul de marină Arens fu decorat cu insemnele *Meritului militar*.

2) „D. Sleeman ḑice: „*doĕ ore*". El afirmă că comandantul Monitoruluĭ era turc, pe când Rușiĭ susțin a fi recunoscut un engles. — „Acesta era, ḑic eĭ, un om înalt, cu o barbă blondă, divisată în mij oc, în doĕ părțĭ distincte, ținêndu-se în picióre, immobil și cu mâinele în busunare. Acest om nu înceta de a evita șalupele cu torpile; el știa a lua ofensiva și a manevra în scopul de a le strivi...—Unul din oficeriĭ rușĭ trase, la 12 metri, cel mult, de distanță, treĭ loviturĭ de revolver asupra căpitanuluĭ monitoruluĭ, care, scóse încet o mână din buzunarul sĕŭ, 'șĭ rîdică șapca, se înclină, și 'șĭ reluă grav imobilitatea.... — La fine, bravul englez fu rănit...; trebue a l discinde, și bastimentul sĕŭ intră la Nicopoli fără a maĭ fi închietat"

*) Acéstă aserțiune trebue primită cu mare precauțiune. In curtea splendideĭ biserice catolice, se maĭ vĕd încă *urme* numeróse ale timpurilor clasice, cari abund aci ca și în tot satul. Câte petre antice dispărute în temelia și zidul acesteĭ clădirĭ? Capitele, Colóne de marmoră, socli, petre votive șterse, eraŭ óre când împrăștiate în curtea presbiteriuluĭ. Țermul Dunăreĭ păstréză încă o importantă fracțiune a bastiónelor romane și a muruluĭ de susținere, admirabil cimentat, care protege malul Belina;—în un cuvînt este un punt destul de recomandabil arheologilor.—(Kanitz p. 221 ed. fr.)

§. 6. — Zimnicea.

Geograful alesandrin Ptolomeŭ o numesce Σεῦγμα. Ea era așeḑată pe meridianul de mijloc al *Istrianeĭ* (țérra Românéscă) [1]).

Din sus de acest punt, se afla, pe rîpa Dunăreĭ (1845), o cetate de pământ, de o figură maĭ pătrată; ea era lungă de 200 și lată de 150 pașĭ; înconjurată de doĕ imense și profunde șanțurĭ și de treĭ părțĭ de un indoit val. La o săpătură ce țĕraniĭ făcură, aflară maĭ multe petre rupte și bucățĭ de vase. Locuitoriĭ spuseră că s'ar fi aflat acolo și urne de cenușă și diverse alte vase de pământ. De bună sémă, ḑice D. Laurian, că aci era *Contra-Dinum* séŭ *Quinto-Dinum*, cum 'l numesce Procopiu, și putem presupune cu probabilitate, că și numele *Zimnicea* nu este altul de cât *Dimnicea*. D. Tocilescu atribue cetățiĭ o origină *pre-romană*. [2])

La 1792 și 1828 aci aŭ urmat bătăliĭ însemnate, între Rușĭ și Turcĭ.

In resbelul 1877-78, armata rusă pentru a ajunge în inima Turcieĭ, avea a trece doĕ obstacole: Dunărea și Balcaniĭ. Turciĭ negligiară de a protege, prin capete de podurĭ, cetățile situate pe Dunăre între Vidin și marea Négră: *acésta fu o eróre care facilită într'un mod singular trecerea Dunăreĭ.*

Statul major rusesc, decisese de a trece Balcaniĭ pe la Șipca. Alegerea acestuĭ punct trebuia natural a esersa o mare influență a supra determinațiuniĭ loculuĭ unde s'ar trece Dunărea.

Se alese Siștovul, ca punct al Dunăreĭ cel maĭ aprópe de Șipka [3]).

§. 7. — Șiștov.

Siștovul séŭ *Sviștov*, numit de scriitoriĭ modernĭ bulgarĭ *Svéyéștov*, trece pentru

1) Laonic Chalcochondila.

2) *Dacia înainte de Romanĭ*,

3) *La guerre d'Orient* par un Tacticien. Paris I. Dumaine.

unul din oraşele comerciale cele mai active din Dunărea de jos. Vechi zidiri romane se găsesc încă în viile de la Staklen, la westul mahalalelor sale, şi comparaţiunea diferitelor itinerare fac a se recunósce de sigur în aceste resturi antice, cea ce mai rămâne din vechia colonie romană *Novae* séu *Novensis Mœsiae civitas.*

Era un timp când acéstă cetate purta numele de *Novomont;* pe timpul Romanilor, a fost sediul legiunei I, *Italica* a), *în parte* b): —acéstă legiune venise în Moesia, încă de pe timpul lui Vespasian c);—cea-l-altă *parte,* a-acesteĭ legiuni, staţiona la *Trœsmis* (Igliţa de astădi) d)—şi plecase de la Novae în timpul lui Diocleţian.

Inainte de Justinian fusese cetate însemnată în scripte cu *un turn,* adică cu totul *secundară.*

La Novae Goţii trecură Dunărea.

In anul 487 e), Theodoric, regele Goţilor, părăsi acéstă cetate, ce o locui în timpul şederii sale în Moesia, şi merse, ardând şi pustiind, până la Melentiade; de acolo apoi, se întórse iarăşi la Novae.

Oraşul, devastat de barbari, fu reconstruit de Justinian cu atâta splendóre, „că nu fără „drept i se dicea *cetate*“ f).

Unii pretind (citaţi de Laurian, bătrânul), că numele séu ar veni de la vorba germană *Fischhoff;* este posibil, dar se pare mai mult a fi venit de la *Sixto-Dinum,* ce s'ar putea admite a fi esistat, de vreme ce e sigur că a esistat si un *Quinto-Dinum.*

In timpul lui Mircea, acest oraş era fórte tare : dar, în o fericită campanie, Bajazet 'l luă, împreună cu Vidinul, şi acéstă ocupaţiune fu recunoscută prin actul de vasalitate din 1391 g). Turcii, la început, 'l reduse în rîndul satelor miserabile.

In Decembre 1593, Mihaiu trimise h) pe generalul séu Albert Kiraly să bată oraşul *Ploţi,* ce era între *Nicopoiu* şi *Vrusik* (Nicopol şi Rusciuk), cale de o zi departe de ambele oraşe şi neînconjurat cu zid i). Kiraly arse oraşul, tăiă pe toţi locuitorii séi, pentru că prea mult necăjiseră pe bieţii români.

La începutul anului 1595, tot Albert Kiraly, generalul lui Mihaiu, „cu o iuţélă neaudită, cu foc şi cu fer, prădând şi pustiind, 'şi roteşce fulgerând armele prin tótă Bulgaria, Siştov, Cernayoda, Rasgrad, Babadag şi Obluciţa. Dupé ce tóte aceste oraşe se mistuiră de foc şi de sabiă, el 'şi împinse pustiirile până la Marea-Négră şi gurile Dunăreĭ, ajungând până la Varna; apoi, trecând munţii, merse până dincolo de Adrianopol, apropiându-se ca la 13 leghe de Constantinopole....“ k)

De la al XVI-a secol, oraşul se retrase, puţin câte puţin, spre Est de Staklen, până în locul ce 'l ocupă astădi, şi ajunse la un grad însemnat de prosperitate.

Ruinat prin resbele, şi redus în stare de sat, el se rîdică din nou la începutul secolului al XVII-lea.

La 1791, avu loc, în Şiştov, încheerea uneĭ păci fórte defavorabilă Austrieĭ (cu tóte avantagele dobândite de acéstă putere în campania din 1789). Cu acéstă ocasiune Turcia fu mult ajutată de Prusia, cu care încheiase un tratat ofensiv şi defensiv, încă de pe la începutul secolului XVIII-a. Congresul de la Reichenbach consacră acéstă pace, pe basa *Statu-lui-quo ante ballum.* Şiştovul deveni atunci locul de reuniune al plenipotenţiarilor : iar lui Mavrogheni, care se opunea la încheierea uneĭ păci defavorabile, în raport cu succesele Turcilor, i se tăiă capul, în Iulie 1790, în lagărul turc de lângă Şiştov, din ordinul Vizirului.

Cu ocasiunea acestui tratat, s'a întărit şi fatala convenţie, din 1775, prin care Pórta ceda Austrieĭ Bucovina.

Pe înălţimea *Ciuca* esista, către finele secolului al XVIII-lea, un cuartier fortificat, care se rataşéză la suvenirul acelor Bulgari Catolici-Romani pe cari proscripţiunea 'i forţă

a). *Dicţionarele* lui Hofmann şi Bruzen ; b). Maria Zăhărescu, op cit. pag. 225 ; c). Tacit *Hist.* III. 14 : d). M. Zăhărescu op. cit. 262 ; e). Amian Marcelinul; f), Sincai vol. I. p. 108.

g) Hammer. Vol. I[e] pag. 224. cit. de Hurmuzaki vol. I op. cit. pag. 263.

h) Şincai. op. cit. Vol. II. pag. 251.

i) Acest oraş nu putea fi de cât Şiştovul, după datele posiţiuneĭ sale.

k) N. Bălcescu, op. cit. pag. 63-64.

de a emigra în Ungaria. Tradițiunea spune, că pe acéstă înălțime era o biserică latină.— Un tun instalat înaintea fortăreței (Kaleh) anunța, în timpul Ramazanului, musulmanilor orașului, ora atât de nerăbdătór așteptată a apusului Sórelui. Tot în acest loc se sugrumaŭ și *drept credincioșiĭ* condamnați la mórte și pe cari apoĭ tot aci 'i și îngropaŭ 1),

Devastațiunea *Kĕrjaliilor* lui Pasvan-Oglu, arderea și jefuirea orașului, în 1810, de generalul rus St. Priest, forțară cea maĭ mare parte din locuitorĭ a emigra pe țermul român.

In resbelul din 1828, el suferi noĭ încercărĭ, dar se rîdică, grație escelenteĭ sale positiuni. Dupĕ resbelul Turco-Rus din 1828-1829, locuitoriĭ sĕĭ fundară, în România, micul oraș al Alesandrieĭ. Bâtrânul Laurian a visitat, pe la 1845, în acest oraș biserica Sf. Dumitru, zidită de Principele Mateiŭ Basarab. Pe acel timp ea era așternută cu cărămidi romane, pe cari se descifra *Leg. I. Ital.*

Cu tóte acestea situațiunea Șiștovului, fórte favorabilă comerciului, 'i asigură o noĕ prosperitate.

Șiștovul este cel I-iŭ oraș bulgar care puse în scólă limba națională, pe la 1833, împreună cu limbele slavă și gréca.

Midhad-Pașia concepuse ideia esecuțiunei unuĭ drum de fer, care ar fi legat Șiștovul cu Philipopoli, prin Balcan. Prin acésta, de o parte, prin compania austriacă de navigațiune pe Dunăre, pe de alta, orașul ar fi devenit un port de transit, a cărui activitate comercială ar fi mers crescênd.

In vara anului 1868, o cohortă de insurgenți Bulgarĭ, tare de 150 ómenĭ bine armați, debarcă, din România, aprópe de Șiștov, sub conducerea lui Hagi Dimitri. Stindardul, împodobit de leu și cruce, trecu colinele Țaroveței ; dar liniștea ce observară bulgarii contrastă cu entusiasmul junilor legionarĭ. Nimenĭ nu se mișcă ; nicĭ un om nu veni sĕ măréscă rîndurile, unde se striga *mórte* saŭ *libertate*. Populațiunea musulmană, înspăimêntată, autoritățile turcești, prea bine informate, singure mișcară, pentru a înecа în sînge îndrăsnéța întreprindere. Midhad-Pașa se arăta nemilostiv în represiune ; legiunea urmărită de milițiele turce și de nizamĭ, ajunse, luptând, pênă în defileurile Iantreĭ, aprópe de Gabrova, și aceste defileurĭ fură mormêntul sĕŭ.

Mult timp în urmă, suvenirul eroismului acesteĭ legiunĭ, rĕmăsese încă viŭ la bătrânĭ ca și la tinerĭ, la creștinĭ ca și la turcĭ. In tóte părțile se lăuda curagiul lor, musulmaniĭ pe față, creștiniĭ în secret. Dar or cât de mare le fu bravura, se putu reproșa șefilor lipsa de prevedere. Eĭ alesesĕră rĕŭ terenul de insurecțiune. Nu numaĭ locul era pretutindinea deschis și se preta puțin pentru o luptă de *guerillas*, dar sate întregĭ eraŭ ocupate de musulmanĭ, saŭ cel puțin locuite de populațiunĭ amestecate, circumstanță care trebuia sĕ facă imposibil un marș secret către Balcanĭ, unde domnia elementul bulgar m).

In anul 1870 acest oraș fu prada unuĭ mare incendiu, care prefăcu în cenușă, maĭ cu sémă, marele șir de locuințe de lemn dupĕ marginele Dunăreĭ.

In timpul resbeluluĭ din urmă, Achmed-Pașia comanda aci câte-va batalióne și un uvragiŭ imperfect armat.

Principala armata ruséscă trecu Dunărea la 27 Iuniŭ 1877, 2 ore 35 diminéța la treĭ kilometre la vale de Șiștov, sub comanda Mareluĭ Duce Nicolae Nicolaevicĭ, tare de 115,000 ómenĭ.

Cu acéstă ocasiune, actualul suveran al Bulgarieĭ, Alesandru I, principe de Batenberg, puse piciorul pentru prima óră, în capul batalionuluĭ al 13-lea de tiralioriĭ ruși, pe pământul viitóreĭ sale patriĭ, al Bulgarieĭ.— al acesteĭ țĕrĭ care vĕduse născêndu-se Alesandru cel Mare, care primise de la Imperatorul Traian civilisațiunea romană, de la Byzanț religiunea creștină, și care fusese în timp de atâtea secule supusă Turcilor. *)

Armata puse, de pe uscat, imediat mâna pe oraș. Imperatul Alesandru nu întârdie de a veni în mijlocul trupelor sale, și aci lansă

1) Kanitz op. cit.

m) Ibid. op. cit.

*) F. Kanitz op. cit.

faimósa sa proclamaţiune, consiliînd concordia între Bulgarĭ şi inamicĭi ce nu maĭ puteaŭ lupta, şi care caracterisează tótă mărimea sufletuluĭ acestuĭ mare (şi de toţĭ ómenĭi bunĭ regretat) Impĕrat al Rusieĭ.

Oraşul schimbat, dupĕ trecerea armateĭ ruse şi cĕderea Nicopoleĭ, în un lagĕr vesel primi, la 1 August, nuvela perderiĭ din ajun a bătălieĭ de la Plevna; se produse aci îndată o adevĕrată panică. Deja se credea că Turcii sunt la porţile oraşuluĭ. Miĭ de Bulgarĭ, ce se temeaŭ de rĕsbunarea învingătorilor, se îndesară, împreună cu soldaţiĭ împrăştiaţĭ şi cu speculatoriĭ târguluĭ, spre podul de pe Dunăre, unde fu, cât-va timp, *o zăpăcélă* teribilă. [1])

La Estul oraşuluĭ, s'a rîdicat un monument pentru a aminti trecerea armateĭ ruse din Iunie 1877, precum şi altul, pe cimitirul acelor căduţi cu ocasiunea lupteĭ ce avu loc în acéstă împregiurare.

§. 8. — *Vardinul.*

In primăvara anuluĭ 1857, o legiune de junĭ bulgarĭ, trecu Dunărea, din Romănia, în sus de Iantra, n) în dreptul ruinelor romane ale castelului Vardin, nu departe de Şiştov, în un punt, unde o insulă a Dunăreĭ împiedeca trecerea de a fi vĕdută. Pichetul turcesc fu masacrat şi, aprópe de Ţaroveţ, Filip Totiu desfăşură vechiul stindard bulgar. Espediţiunea nu reuşi din causa caracterului locuitorilor, cari, calculând cu răcélă tóte şansele, se ţinură liniştiţi.

Acest trist finit nu decuragiă de cât pentru prea puţin timp pe patrioţii bulgarĭ cari, din Bucuresci, căutaŭ prin ajutorul proprielor lor resurse a libera patria lor. Emigraţiĭ, prejudecaseră prea mult activitatea şi zelul Bulgarilor remaşi la vetrele lor. [1])

Ceva maĭ la vale de Vardin, pe cósta maluluĭ drept al văiĭ Iantreĭ, se află Satul Crivina, renumit prin aceia că aci, în 7 Septembre 1810, armata turcéacă fu cu desĕvĕrşire bătută de acea rusĕscă.

n) Astăzĭ acest rîŭ este cunoscut sub numele de *Iantra, Yantra* saŭ bulgăresce *Jeter,*

Cel maĭ vechiŭ nume al sĕŭ pare a fi fost: *Athrys, Yantrus* şi *Iatus* (Herodot IV. 49); *Jeterus* (Pliniu 3.29).

1) Kanitz. op, cit.

§. 9. — *Malul de jos.*

In 20 Iuniŭ 1877, la 3 ore dimineţa, 6 şalupe cu un vapor rusesc, ancorate la *Malu de jos,* sĕ depărtară de acest mic port în scopul de a merge, la 6 mile de acolo, a stabili un baragiŭ de torpile, în şenalul Dunărei. Pe ţermul român, operaţiunea se efectuă fără mare greutate, dar nu fu tot astfel şi pe cel-alt ţerm.. Primite de o plóe de glónţe, torpillorele se vĕdură, maĭ mult, gonite de un vapor, eşit fără de veste din Rusciuk.. Luate între doĕ focurĭ, ele se refugiră sub o insula a fluviuluĭ, ţermurită de trestiĭ şi de sălciĭ. Era 8 ore diminéţă.

Atuncĭ căpitanul de corabie Novikoff dădu ordin locotenentuluĭ Skrydloff, comandantul şalupeĭ torpilóre *Şutka* (glumă), de a opri, cu or-ce preţ, monitorul inamic.

D. Skrydloff, aruncându-se cu tótă puterea afară din adăpostul sĕŭ de trestie, merse şi lovi cu scondrul sĕŭ flancul monitoruluĭ, dar nu se produse nicĭ o esplosiune; — se constată în urmă că conductoriĭ fuseseră rupţĭ prin focul vasuluĭ atacat.

Prova *Şutkeĭ* fu pătrunsă de un obus, şi tot echipagiul trebui a se pune a goli apa. Locotenentul Skrydloff, greŭ rănit, parveni, nu fără multă greutate, a ajunge flotila. [a])

a) Le Major H. de Sarrepont. *Art militaire sous-aquatique.*

LES TORPILLES. Paris. 1880. I. Dumaine. pag. 217-218.

§ 10. — *Sloboţia.*

In 24 August 1807, Ruşiĭ încheiară cu Turciĭ, în acest loc, un armistiţiŭ în cuprinderea următóre: *)

„Dacă pacea între Rusia şi Pórtă nu s'ar putea întocmi îndată, atuncĭ armistiţiul sĕ

*) Al. Xenopol.—*Resbóele d'între Ruşĭ şi Turcĭ* şi Inrîurirea lor asupra ţerrilor române. 2 volume.

ţină cel puţin pênă la 21 Martie 1808. Atât Ruşii cât şi Turcii sĕ iasă din Principate pênă în termen de 36 ḑile, şi unii să se retragă peste Nistru, iar cei-l-alţi peste Dunăre: să se înapoeze atât corăbiile cu echipagele lor, cât şi prinşii ce s'aŭ făcut de ambele părţi; iar administraţia ţĕrei, pênă la înche erea păcii, sĕ fie dată unuĭ divan alcătuit de boerĭ ....«

Impĕratul Alesandru, nemulţumit, refusă ratificarea (cu tóte că Turcii părăsise Principatele) şi continuă ostilităţile.

In 9 Septembre 1811 Turcii, încerc a trece Dunărea în acest punt, dar sunt respinşi.

In 2 Octombre, acelaş an, Turcii de şi luasera un moment avantajul asupra Ruşilor, dar marele-vizir, înconjurat în Slobozia, este făcut prisonier; acestuĭ fapt militar urmĕḑă o suspensiune de arme **)

In 11 Octombre 1811, 8,000 ruşi reuşesc a trece Dunărea aci, sub comanda generaluluĭ Marcoff.

In 2 Iuniŭ 1828, un mic corp turc, care părăsise Rusciukul şi înaintase pênă la satul Slobozia, fu ajuns aci de un mare numĕr de pedestraşi şi cavalerĭ ruşi; urmă apoi o luptă, care avu de resultat de a forţa pe turcĭ sĕ reintre în fortăreţă, ***)

In ziua de 2 Iuliŭ 1828, garnisóna Rusciukuluĭ făcu o noă tentativă pe malul stâng. cu 1000 ómenĭ de infanterie, 2000 de cavalerie şi 7 tunurĭ;—resultatul fu şi acesta infructos ****)

In 5 Noembre 1853, Ruşii încerc aci a trece Dunărea, dar sunt respinşi.

In 5 Februarie 1854. 5000 Turcĭ încerc a trece Dunărea dar, la rîndul lor, şi ei sunt respinşi.

In 7 Iulie 1854, 40,000 Turcĭ sub comanda lui Hassan-Haki-Paşa, ocup insula Kama, după o luptă înverşunată; Ruşii, fiind bătuţi, cedară terenul şi puţin în urmă Turcii ocup Giurgiul.

In timpul resbelului din 1877-78, Ruşii stabiliră la Sloboḑia baterii *de asediu*, cu cari se serviră apoi a bombarda Ruşciukul. La întâiul bombardament, făcut cu ocasia trecerii de la Zimnicea, materialul Ruşilor era compus din 28 piese (12 mortiere ghintuite şi 16 tunuri lungi de 24) împărţit în şapte baterii, cari se aflaŭ, pe o lungime de 5500 paşi, la diferite intervale.—Aceste baterii eraŭ terminate la $^{11}/_{23}$ Iuniu,—când se începu şi construcţiunea magasinelor de pulbere şi muniţiuni.—Lucrările, acoperite de păduri, nu fură remarcate de Turcĭ.

Aceste baterii terminate, şi lucrările de *armare* ne cerênd de cât patru ore, diminéţa aceste baterii eraŭ gata a începe focul asupra Rusciukuluĭ, la o distanţă de 4-5000 m. Vêntul, ce bătea despre Rusciuk, împiedicase auḑirea ultimelor preparaţiunĭ, adică a aşeḑării *în baterie* a pieselor, cari pênă atuncĭ fuseseră adăpostite, încă de la 9 Iunie, în parc, la o distanţă de 4,200 la 4,300 paşi de la ţermul stâng, înapoia vechilor retranşamente rîḑicate de Turcĭ în 1828.

Focul începu în ḑiua de $^{12}/_{24}$ Iunie; — cu demascarea bateriilor. —Turcii nu respunseră imediat, cea ce fu un indiciŭ sigur că eĭ nu avuseră nicĭ o idee de construcţiunea acestor baterii. Doĕ-ḑecĭ minute în urmă, eĭ traseră întêiul tun. Tirul lor fu cu vr'o 200 metri *maĭ lung*; câte-va proectile numaĭ făcură esplosiune.

In acea ḑi, bateriele ruse 7, 6 şi 5, *făcu sĕ tacă* o baterie turcéscă. Bateria No. 4 fu puţin stricată pe parapet şi platforme. — Bateriile No. 1, 2 şi 3 cari eraŭ armate cu mortiere ghintuite, dirigease focul lor numaĭ contra oraşuluĭ şi fură şi ele puţin atinse de bateriile turceştĭ. Erbăria bateriei N° 7 *sări*.

Focul încetă la 8 ore seara. In timp de 5 ore (3—8) Ruşii traseră 520 lovituri (cam 2 pe minut), şi un foc de piesă la fie-care 14 minute. Turcii trăsesără 1000 proiectile; eĭ avéŭ 35 piese de diferite sisteme şi calibre a).

§. 11 — *Ruşciukul.*

In timpul Romanilor Rusciukul forma, sub numele de *Prisca*, unul din puntele fortificate ale linieĭ de frontieră a Mesieĭ.

**) Bouillet op. cit.

***) Moltke op. cit. 1-ère Partie p. 64.

****) Ibid.

a) *La Guerre d'Orient* par un Tacticien. fasc. 9° pag. 584-585.

Acésta Priscă, era situată la îmbucătura Lomuluĭ, unde numeróse resturĭ romane găsite, aŭ arătat vechia sa esistență.

Distrus de barbarĭ, orașul nu'șĭ găsi importanța sa de cât în ultimiĭ anĭ, când Turciĭ 'șĭ făcură aci unul din principalele lor stabilimente dunărene.

Româniĭ aŭ numit acest oraș *Vrusik*, și pênă maĭ în urmă *Ruși* (nume cu aceașĭ origine ca *Ruși de Vede)*.

In 25 Ianuarie 1595, Mihaiŭ, în capul uneĭ armate de 10.000 ómenĭ, trece Dunărea, pe la Marotin, și înaintéză spre Rusciuk. Mustafa-Pașa avea 14,000. Inainte de începutul bătălieĭ, Mihaiŭ aduce aminte soldaților sĕĭ că se lupt pentru causa luĭ Christ. Lupta, începênd, ține pênă în nópte. Turciĭ sunt cu totul bătuțĭ. Pașa cade, nu departe de locul lupteĭ, împreună cu 7-8000 Turcĭ;—restul,iaŭ fuga.

Dupĕ acésta Mihaiŭ puse de arse și dede în pradă orașul. Resbunarea Românilor fu tot atât de mare ca și furia lor, Un martor ocular ḑice:

„Multă jale se făcu în ḑiua aceia și plângerile se înălțaŭ pênă la cerurĭ. Toțĭ s'aŭ încărcat cu avuțiĭ îndestule; robĭ și róbe 'șĭ aŭ luat cu prisos; nimic n'a scăpat din mânele lor. Gingașele turcóice, mult resfățate, ce staŭ în vecĭ închise, să le fi vĕḑut atuncĭ góle, desculțe, tăvălindu-se prin zăpadă, unele târâte de pĕr, altele de mână; nu era osțaș să nu aducă vr'o turcóică» [1]).

Chiemat la Bucurescĭ, de alte trebĭ, maĭ importante, Domnul *nu avu timp* a lua și cetățuia. El lăsă pe Ungurĭ, Cazacĭ, etc.—dupĕ moda lor — să finéscă destrucțiunea orașuluĭ și se întórse cu mare *dobândă* la Bucurescĭ.

In anul 1810, Rușiĭ, înfestând din nou Dobrogea, luară Silistra. Kamenski 'ĭ conduse înaintea Șumleĭ, pe care încercară în zadar a o reduce prin fóme. Eĭ trebuiră a retrograda și se retraseră sub muriĭ Rușciukuluĭ, căruia 'ĭ activară asediul, deja început, dar a căruĭ garnisónă nu se predete de cât cătrĕ finele luĭ Septembre.

Kamenski urcă atuncĭ lungul Dunăreĭ, și ajunse în aceleașĭ locurĭ unde armata rusă avea, în campania din 1877, fronturile sale principale, Șiștovul și Nicopole. Arse aceste doĕ orașe, dupĕ cum arsese și tóte orașele bulgare în retragerea sa de la Șumla. Păstră provisoriu Rușciukul ca *cap de pod*. El avea în gând a traversa în Primăvéră, unul din defileurile Balcanilor, în unul din punctele cele maĭ apropiate de drumul Adrianopoleĭ. Se esecută dupĕ ordinele sale recunóșterĭ, în aceleașĭ locurĭ unde norocul Rusieĭ încercă maĭ târḑiŭ un moment de oprélă, atât de neașteptat, în valea Iantreĭ, către Târnova și Plevna. In urmă, constrîns de seson, și maĭ cu sémă prin amerințările luĭ Napoleon cel Mare, care medita campania sa contra Rusieĭ, Kamenski aduse trupele în România și în Basarabia unde 'șĭ luară cantonamentele lor de iarnă.

Celebrul Kutusoff, care 'ĭ urmă, trecu la 1 Iulie 1811, cu 14,000 ómenĭ Dunărea șĭ ocupă din nou *Rusciukul*.

Unul din personagele cele maĭ importante, care pe timpul dominațiuneĭ otomane guvernă vilaietul Rusciukuluĭ, fu valiul Midhad-Pașia. El concentra în sine calitățile unuĭ bun administrator. Din nenorocire era atât de bun patriot turc, că pentru a menținea autoritatea țereĭ sale la Dunăre, nu se retrăgea chiar înaintea crimelor celor maĭ teribile; ast-fel, înțĕlegênd că influențeĭ serbe, se datora mișcarea insurecțională din 1867, condusă de Panait Hitov și Totiu-Filip, dupĕ ce reprimă în grabă acéstă revoltă, o pedepsi cu o severitate inexorabilă. Doĭ călătorĭ, la bordul vasuluĭ austriac *Germania*, fiind denunțațĭ ca emisarĭ aĭ insurecțiuneĭ, Midhad, ordonă a pune mâna pe eĭ, cu tóte pasapórtele lor române și serbe, și puse a'ĭ împușca. Un spirit de indignare primi acéstă flagrantă violare a Dreptuluĭ Ginților. Serbia reclamă satisfacțiune, pentru insulta ce i se făcuse; Austria și ambasadorii puterilor făcură mustrări Porții, pentru eccesiva rigóre a lui Midhad. Cum era și rĕŭ vĕḑut la Constantinopole, din causa independenții și a incoruptibilității sale, el fu rechiemat în 1868, la

1) N. Bălcescu op. cit. pag. 62.

Constantinopole, sub pretest de a aplica o reformă asupra Consiliului de Stat. [4])

Forturile cetății detașate pe înălțimi, fură construite în 1829 și 1854.

Să cercăm a espune, în câte-va cuvinte, rolul și peripețiile cetății Rusciukului în ultimul resbel:

De îndată ce pacea perduse cu totul sorții, fortificațiile cetății fură reparate și alte noi adăogate. Afară de 6 uvrage, cari esistaŭ încă din 1854, i se mai adăogară alte 15, presĕrate pe înălțimele cari înconjur orașul și de la care se aflaŭ distante de la o jumĕtate, pênă la patru kilometre. Ne avênd talusurile căntușite, aceste lucrări presintaŭ caracterul lucrărilor pasagere.—Adăposturi de reserve—găuri rectangulare sĕpate în pămênt și acoperite cu un strat ca de 30 cm. de pămênt:— rețele telegrafice: pe alocurea, mine—consistând în bombe și dinamită—de la 1m la 2m sub sol; etc., complectaŭ apărarea.

Despre Dunăre, câte-va baterii și tranșee rîdicate: dominațiunea platoului asupra fluviului, rapiditatea aprópe verticală a talusului, câte-va vase de resbel, între cari unele cuirasate, un întreg corp de pontonieri cu materialul necesar, o punéŭ la adăpost de orce agresiune inamică.

In astfel de mod, cetatea, cu regiunea din pregiur, fu transformată în un vast *câmp întărit.*

Nenumĕrate provisiuni, de tot felul: o garnisónă de 20,000 ómeni: 260 piese de artilerie—din cari 70 încărcându-se pe la culată, pe afete de fer,—câte-va mortiere: în fine, o mare cantitate de munițiuni, o puneaŭ în stare a resista mult timp, chiar unui asediu în regulă.

Generalul de divisiune Tahir-Pașa, ajutat de Șeful Statului sĕŭ Maior și Comandant al Artileriei, Assim-Pașa, comanda, la început, forțele acestui *câmp Serdarul-Ekrem,* Abd-ul-Kérim, făcu dintr'însa cartierul sĕŭ general,—împregiurările însĕ'l siliră a o părăsi nu mult dupĕ aceia, din causa mișcării trupelor ruse.

Populațiunea la început se rîdica la 25,000 suflete, dar din causa intermitentelor bombardări de pe țermul stâng, de bateriele de la Giurgiu și Slobozia, multă lume părăsi orașul. Acésta fu un mare avantagiŭ pentru garnisonă, care beneficiă de provisiunele pe cari le ar fi putut consuma populațiunea civilă.

Din nenorocire însĕ, tótă acésta frumósă apărare putea fi paralisată, în parte, prin aceia că lucrările dupĕ înălțimi lipseaŭ cu totul de apă: și în casul unei *investiri complecte,* ele nu aveaŭ a compta de cât pe apa de ploie.

In resumat, singura acțiune ce avu loc asupra acestei cetăți fu o bombardare vigurósă. El nu suferi, este adevĕrat, de cât de bateriile de la Giurgiu și Slobodia, apropierea pe uscat fiind destul de anevoiósă, dar suferi în destul și fu în mare parte sfărâmat: Palatul guvernorului, marele Bazar, multe stabilimente, etc., fură cu totul distruse. Dintre locuințele private, multe fură destrămate în totul saŭ în parte, dar numai la estremități: seŭ pe marginea Dunării, saŭ în partea opusă, lângă incinte, departe de fluviu.

Apărarea cetății urmă un program simplu: se creă saŭ amelioră uvrage esteriore, și un *tir continuŭ* contrabătu bateriele inamice de pe marginea opusă a Dunării. Se făcură câteva *eșiri,* mai cu sémă acea din 23 August (4 Sept.), contra *armatei mareluĭ-duce ereditar;* dar acestea eraŭ mai mult o combinare strategică de cât interesul cetății—spre a secunda operațiunele armatei lui Meemet-Ali.

Fără fapte importante de resbel, bombardarea dură mai multe luni, cu intermitențe de calm saŭ violență. Primul comandant *al Cetății,* Achmet-Pașa, fu înlocuit mai târdiu cu Kaiserli, care predete cetatea, în 8 Februarie 1878, conform ordinelor primite, și care predare, împreună cu a altor, intra ca condițiune în primirea armistițiului.

Garnisona se retrase la Varna și Șumla. — Rușii ocupară cetatea îndată dupĕ evacuarea ei:—lucrările de apărare remaseră intacte.

La bombardarea acestei cetăți artileria rusă încercase faimosul sĕŭ *tun-mortier* de opt țoluri, *demontabil,* ce arunca proectile de 80 kilograme, cu o încărcătură de trei kilograme pulbere și care se pare a fi dat resultate favorabile.

Se constată acum, ca și în resbelele din 1810 și 1853, că cetatea, grație positiunei sale dominante (vedi *Topografia Dunării*) este susceptibilă de o mare resistență. [5])

Congresul de la Berlin, decretă distrugerea zidurilor sale.

Astădi Rusciukul este reședința flotilei princiare.

Una din cele mai frumóse serbări de sĕră, în Rusciuk, avu loc cu ocasiunea visitei ce M. S. făcu Principelui Bulgariei, în August 1880, pe bordul canonierei „Grivitza".

4) F. Kanitz op. cit.

5) Adunate din opera *La guerre d'Orient,* etc. par un Tacticien.

§ 12. Giurgiul.

Esistat'a saŭ nu, sub vre un nume órecare, oraşul Giurgiul în timpul Romanilor? Facă o chestiune la care nimenĭ nu ar putea respunde cu inlesnire.

S'a pretins că aci ar fi fost vechiul *Trimamius* [1]). Acéstă aserţiune pare inadmisibilă[2]);— nu e maĭ puţin insă adevĕrat, că în insula Sf. Gheorghie s'aŭ găsit urme de zid roman [3]). E posibil dar sĕ fi esistat numai un mic *castrum,* căcĭ în acéstă insulă nu ar fi putut încăpea un oraş saŭ o cetate mare.

Un scriitor ḑice: distrus de Hunĭ, împreună cu un mare numĕr de cetăţĭ, acest *castrum,* fu reḑidit, din ordinul luĭ Justinian [4]),—o dată cu cele alte, ca Severinul, etc. şi s'a numit, ca şi el, *Theodorapolis*, după numele gracióseĭ şi cocheteĭ sale soţiĭ.

Unĭĭ, atribuesc fundarea acestuĭ oraş Cruciaţilor; alţiĭ, spun că, către anul 1000, Genovesiĭ, domnind pe Dunărea de jos, acest punt deveni o colonie a lor; eĭ o numiră *San-Giorgio,* după numele patronuluĭ puterniceĭ lor republice.

«Pe la finele secolulului al XIII, Radu Negru, ducele Făgăraşuluĭ, întinḑêndu-şĭ Domnia, pe tótă ţéra Muntenéscă, pênă la Dunăre, maĭ întări castelul San-Georgio«[5]).

Se maĭ spune [6]), că în vechime nu ar fi esistat, dar că a fost zidit de marele Mircea.

1) Cesar Bolliak.

2) Se ştie positiv că ***Trimamius*** era pe malul drept al Dunăreĭ [cam pe, între saŭ pe lêngă locurile, unde se aflu acum Meçka saŭ Vardinul].

3) Pe la 1840-42, s'ar fi aflat în ruinele castelului Sf. Gheorghe cărămiḑĭ romane; acésta a asigurat'o D-rul Sebeni.—Regretatul D. A. T. Laurian, în o escursiune sciinţifică, ce făcu în acea vreme, visitând în persónă acele ruine, găsi urme de doă feluri de ziḑurĭ: unul maĭ nou, şi maĭ slab; şi altul, maĭ vechiŭ, de un ciment órte tare, care, ḑicea savantul profesor, ***s'ar fi putut ua drept lucru roman*** 1).

4) Frunḑescu. ***Dictionar Topografic.***

5). Bălcescu, ***Ist. Românilor sub Mihaiŭ eĭo.*** pag. 163.

6) Bolintineanu.

1) A. Tr. Laurian. MAG. IST. Vol. II. pag. 67.

După regretatul I. Maiorescu, actualul nume, al oraşuluĭ, ar fi *celtic* saŭ *galic*; Domnia-Sa [7]) pretinde a'l fi întâlnit de *cinci* orĭ, în opera luĭ Cesare *De Bello Gallico!*

Din parte-mĭ, voiŭ îndrăsni a adăoga, că numele *Giurgiu,* este posibil sĕ fie forma populară, din vechea limbă românéscă, a numeluĭ propriu *Gheorghe*, or care ar fi fost Gheorghele, sânt saŭ nu, care a dat numele sĕŭ oraşuluĭ de care e vorba [8]). — Maĭ întâlnim, astăḑĭ, acest nume la doĭ munţĭ: unul în judeţul Puneĭ, şi altul, în acel al Buzĕuluĭ; pe la nicĭ unul din aceştĭ munţĭ nu credem a fi trecut nicĭ Cruciaţiĭ, nicĭ Genovesiĭ, şi póte chiar nicĭ Celţiĭ saŭ Galiĭ.

Istoricul sĕŭ sigur, se cunóşte cu începutul secoluluĭ al XV-lea.

Pe la 1414 [9]) Mahomet I⁰, fiul luĭ Bajazet, după ce făcuse o irupţiune în Asia, trecu în Europa, pustiĭ Muntenia, pentru adjutorul dat fratelui sĕŭ Musa, şi luă Severinul şi Kalehul [10]) (Drista [11]). Spre a ţine pe Românĭ în frĕŭ, Mahomed, fortifică (fundă?) castelul Giurgiuluĭ; 'ĭ ḑede numele de *Yèrkaki* [12]) (rădăcina pământuluĭ), şi 'ĭ puse o garnisóna însemnată.

Strîmtorat, prin acest mod, Mircea ceru şi căpătă de la Turcĭ a reînoi cu eĭ vechiul tratat încheiat cu Bajazet; se îndatori sĕ plătéscă un tribut anual de 3000 aspri roşiĭ

7) Cit. de D. Tocilescu în ***Dacia înainte de Românĭ.***;

8) Vĕḑută, acéstă, formă, în un scriitor român, posterior epoceĭ luĭ Mihaiŭ (veḑĭ ***Mag. Ist.*** Vol. IV, pag. 231).

9) Hurmuzaki. Vol. I. pag. 293.

10) Doglioni şi Cantemir (cit. de Sincai ad. an. 1414) înţĕleg saŭ adaog la acest ***Kaleh.*** Issaccea.

11) Alţiĭ istoricĭ 'l numesc simplu ***Kaleh,*** Dar care din tóte cetăţile (Kalehurile) din pregiur: Acelaş nume 'l purta: Turnu-Severinul,—Turnu-Măgurele,— Şistovul, — etc. Saŭ póte a fost o cetate deosebită? Fosta acea care se găseşte în ruine, săpată continuu de ***unde,*** ***în*** marginea drépta a Dunăreĭ, la vale de Giurgiu? Fosta acea ale căreĭ urme se găsesc pe localitatea satuluĭ ***Qostinul Hagiuluĭ,*** pe malul ***Dunărițeĭ*** (vechiu canal, aprópe astupat aḑĭ al Dunăreĭ)? saŭ póte chiar acea cunoscută sub numele de ***Cetatea Feteĭ***, pe Neajlov? etc.—nimic positiv.—Era maĭ bine să se fi ḑis: Severinul şi o altă cetate.

12) Hamer—cel maĭ conştiincios din cronicarĭ (Mery op. cit. pag. 294).

si trimise cu soli-nadins pe doĭ din fiĭ seĭ, precum şi pe treĭ de aĭ boerilor, ostatici.—Alte micĭ state 'l imitară. Mahomet primi pe soliĭ micilor popóre creştine cu blândeţe şi seducătóre prietenie; 'ĭ invită la strălucite óspeţe; le închină paharul de onóre, şi apoĭ 'ĭ concediă, binevoitor, cu următórele cuvinte: „Spuneţĭ Dom„nilor vostri că primesc de la toţĭ pacea şi „daŭ tutulor pace; dar cine va pune curse „păceĭ, impotriva aceluia să se întórcă D-ḑeul «păceĭ [13]).“

Nu mult după aceia, Româniĭ, luară castelul Giurgiuluĭ, sub vestitul Domn Dan al III, Dracula [14]).

In 1431, Împĕratul Sigismund, regele Ungarieĭ, întări acest castel (al Giurgiuluĭ) cu fortificaţiĭ şi alte zidiri; când trimise pe un brav general, Ión Marotin—de la care a rĕmas numele *Marotin*, uneĭ localităţĭ din vecinătate—în adjutorul luĭ Dracula Vodă, în în potriva luĭ Radu, poreclit *Prasna-glava, cap-sec*, din causa caracteruluĭ sĕŭ, care intrase în ţérră cu adjutorul Turcilor, şi care fu primul Domn stabilit de dênşiĭ.—Castelul, căḑênd după aceia iar în mânile Turcilor, le fu răpit, împreună cu alte cetăţĭ, de către Vlad Ţepeş. Dar, după mórtea acestuĭ Domn de crudă, dar fericită, memorie, Turciĭ 'l reluară, la 1479; fiindu-le dăruit de un Vlad, pe cari eĭ 'l numiseră Domn, fără de alegerea ţerreĭ; dar nu mult după aceia, eĭ 'l perdură, şi Româniĭ 'l stăpâniră pênă la 1544, când Turciĭ 'l reluară, cu Brăila şi Turnul [15]). Atuncĭ, eĭ 'l prefăcură în *raĭa*, 'ĭ adăogară o parte din teritoriul din pregiur şi 'l întări. De la acéstă epocă Giurgiul jucă un rol fórte important în istoria ţerreĭ, şi avu o influenţă destul de funestă în evenimentele ce urmară.

Vom cita unul din multele esemple:

In 25 Septembre 1559, móre Mircea al III-lea, lăsând de succesor pe fiul sĕŭ Petru al III-lea care, fiind minor, fu condus de muma sea dómna Chiarina a) saŭ Chiajna. Boeriĭ numulţumiţĭ, vin cu óste străină, bat armata Doamneĭ şi o sileşte a fugi, cu fiul sĕŭ, peste Dunăre. Partisaniĭ sĕĭ, *iaŭ garnisóna turcéscă de la Giurgiu*, bat pe rebelĭ, la Şerpăneştĭ, şi Doamna intorcêndu-se din nou în ţérră cu fiul sĕŭ Petru, supranumit Petruţă cel *Şchiop*, domneşte 8 anĭ [16]).

„In 15 Noembre 1594, Mihaiŭ porni, în grabă cu armata sa şi Transilvaniĭ ce sosiseră, la Giurgiu; şi năvălind cu iuţială asupra oraşuluĭ, fără a întâmpina vr'o impotrivire, 'ĭ dederă foc şi trecură sub sabie tot ce le eşiră înainte. Treĭ miĭ de suflete aprópe, bărbaţĭ şi femeĭ, fură ucişĭ saŭ prinşĭ. Dintre toţĭ Turciĭ din oraş, numaĭ doĭ putură trece Dunărea, în not.....

„După arderea şi predarea oraşuluĭ, Mihaiŭ impresură cetatea şi începu a o bate cu tunurile; dar vĕḑênd că nu o póte dobândi, căcĭ 'ĭ venea adjutor, în arme şi bucate, de la Ruşciuk, şi silit încă şi de greutatea erneĭ, o năpusti de o cam dată şi se întórse în scaun, la Bucureştĭ“ [17]).

Nu mult după aceia trecu Dunărea, pe la Marotin [18]), şi arse Rusciukul.

Mahomet al III-lea trimise în contra acestuĭ principe rebel pe Visirul sĕŭ Ferhat; dar acesta nu apucă a face vr'o treabă căcĭ fu înlocuit, prin napolitanul turcit a). faimosul de pênă atuncĭ în resbele, generalul Sinan-Paşia.

Bĕtrênul mare-Visir, în capul uneĭ armate de 180,000 [19]), şi urmat de o mie lucrătorĭ, sosi la Ruşciuk. — Zece galere, încărcate cu muniţiune pentru artilerie, trebuiră sĕ intre prin marea Neagră, în Dunăre, şi sĕ urce pênă la Ruşciuk. — Ţerile române se declarară *paşalîcurĭ*. — Acesta fu începutul uneia din cele maĭ brilante campaniĭ ce armata ro-

13). Laonic Chalcocondylas (edit. Bonae). pag. 183. (cit. de Hurmuzaki vol. I. pag. 294),

14) N. Bălcescu.

15) Idem. op. cit. pag. 164. a) Heliade.

16) Analisat dupĕ Şincai. Vol. II pag. 206,

17) Bălcescu. *Istoria Românilor sub Mihaiŭ* etc. pag. 52-53.

a) I. Heliade Rădulescu op. cit. pag. 196.

18) Cronică Ţerreĭ Româneştĭ *Mag. Istor.* Vol IV, pag. 279.

19) Valthère: Filsticĭ, ḑice 200,000; ambiĭ citaţĭ de Bălcescu, in op. cit.

mână a purtat vr'o dată. Creştinătatea fu chemată în adjutor; în Transilvania, doĭ ómenĭ armaţĭ, unul călare şi altul pe jos, după vechiul obiceiŭ al ţerreĭ, ţinênd în o mână o sabie sângerată, alerga, prin tótă ţérra, chemând poporul la arme impotriva inamiculuĭ comun, în vreme ce trimişiĭ luĭ Sigismund cereaŭ luĭ Rudolf şi principilor creştinĭ ajutor **).

„Oraşul Giurgiu, afară de un zid slab ce 'l înconjura, era ocrotit de castelul San-Giorgio. Acest castel, avea o posiţiune fórte tare. Arta şi natura contribuiseră a'l întări. Era aşeḑat pe o insulă fórte frumósă, numită *Slobozia* (pe atunci). şi era formată de un mic braţ aĭ Dunăreĭ, care despărţindu-se puţin maĭ d'asupra şi înconjurând un spaţiŭ ca doă jugere a), cădea iarăşĭ în matca rîuluĭ. Ast-fel castelul, acoperind cu totul insula, pênă în marginele eĭ, părea a pluti pe d'asupra undelor.....« [20]).

„Pe vremea de carę povestim, acest castel era fórte tare prin posiţiunea sa, prin întăririle ce avea şi prin ocrótirea ce primea de la cetatea Ruşciukuluĭ, în cât dobândise reputaţiunea de a nu putea fi luat. El era clădit, după vechiul obiceiŭ, cu ziduri tarĭ, dar fără valurĭ de pământ, şi fără *flancurĭ* la zid, avênd numaĭ turnuleţe înpregiur şi în lăuntru un turn *(donjon)*...« [21])

Sub protecţiunea acestuĭ castel,—pe care Bălcescu, de bună sémă, 'l crede zidit de Romanĭ; şi care, de la acea epocă şi pênă astăḑĭ, a fost de maĭ multe orĭ stricat şi reḑidit,—şi a flotileĭ otomane, bătrênul visir, cu o energie rară la etatea sa, presidă în persónă la facerea poduluĭ, necesar trecereĭ armateĭ sale.

Mihail 'l împiedică aprópe o lună; dar în fine, silit de sosirea hanuluĭ Tătăresc, prin Moldova; a unuĭ corp turc, ce trecuse pe la Calafat; a unuĭ altul, ce se gătea a trece la Nicopoli; şi atacat în faţă de Turcĭ, ce treceaŭ fluviul pe *galere*, în spre Giurgiu, abandonă malul Dunăreĭ şi se retrase, lăsând în urmă'ĭ, operând, marea armată inamică. Sinan începu nesupĕrat construcţiunea poduluĭ; acest pod pleca „de la capul cel de lêngă oraşul Giurgiuluĭ, loc unde se varsă doă rîuleţe în Dunăre [22]), pênă la apele casteluluĭ, unde, trecênd o întindere de pământ de zece paşĭ, se unia cu cel alt braţ al poduluĭ, cel maĭ lung, care ducea la insula cea mare, şi de acolo la malul Ruşciuculuĭ» [23]).

Podul terminat, Sinan puse piciorul pe pământul României.

In defileul de la Călugăreni, acoperit de păḑurĭ şi de bălţĭ, prin o strălucită victorie, Mihaiŭ opri nenumêratele colóne ale luĭ Sinan.

Disproporţiunea cea mare, însĕ, între cele doă armate, permise Visiruluĭ a şi reorganisa pe a sa şi a înainta din nou în contra Românilor. Aceştia, se retraseră; Turcii, merseră la Bucureşti şi la Târgul-Vesteĭ. — Puţin în urmă Mihaiŭ, primind ajutor din partea câtor-va principĭ creştini, luă din nou ofensiva. Cuprinseră Tîrgovişte a; apoĭ porniră după Turcĭ, carĭ, după ce arseseră incinta de lemn a capitaleĭ, se retraseră iute spre Dunăre.

La Giurgiu avu loc una din cele maĭ frumóse şi maĭ variate lupte, ce s'a dat vr'o dată pe malul Dunăreĭ. ***)

„Când sosi Mihaiŭ la Giurgiu, Sinan, cu o parte din armata sa, apucase a trece atât în insula Sf. Gheorghe, cât şi în acea mare, iar cea-l-altă parte se afla încă pe ţermul românesc. O măsură financiară a administraţieĭ turceştĭ, întârḑiă trecerea armateĭ. Fiind că în acea vară se luase un mare numĕr de

**) N. Bălcescu. *Campania din 1595*, in *Mag. Istor.* Vol. IV. pag. 10-11.

a) *Arpents.*

20) Idem. *Istoria Românilor sub Michaiŭ* etc 163.

21) Ibid. pag. 164.

22) Topografia de atunci, nu este aceiaşĭ cu acea de astăḑĭ, prin efectele naturalelor schimbărĭ timporale ale fluviuluĭ.

23) N. Bălcescu. *Istoria Românilor sub Michaiŭ* etc. p. 164

***) Varietatea eĭ făcênd'o fórte instructivă, o vom pune în întregul sĕŭ, ast-fel cum o găsim în *Magas. Istoric*,—Volumul al IV—şi datorită peneĭ nemuritoruluĭ Nicolae Bălcescu, cel maĭ mare scriitor militar al Românilor, şi pe care o mórte durerósă şi prematură, resultatul uneĭ esemplare amóre de patrie, ne a făcut a'l perde, înainte de timp.

care, dobitóce şi robĭ, fără ca să se fi plătit taxa de *la cincĭ una*, determinată pentru robĭ *(penţik)*, cum şi dreptul asupra dobitócelor, inspectorii şi scriitorii se aşedară la pod ca sĕ strîngă, de la ceĭ ce treceaŭ, acea taxă. In vreme ce se făcea acéstă lucrare, Mihaiŭ căḑu ca un trăsnet asupra oştilor şi turmelor, şi puse tot în învălmăşélă. Taxa se rîdică atunci: Turcii, înspăimântaţi, se aruncară pe pod ca să scape în insulă; dar în neorînduiala lor, carele şi dobitócele ce eraŭ grămădite, ĭ opreaŭ a înainta, şi Mihaiŭ putu a'ĭ trăsni cu artileria sa. Nóptea dede puţină resuflare Turcilor, şi o parte dintr'ênşiĭ apucară a trece, de pe malul românesc, dincolo. Sinan însuşĭ, în acea nópte, lăsă insula Sf. Gheorghe şi trecu pe malul drept al fluviuluĭ [24]). Adoa-ḑi Batori, care sosise pe loc, determină maĭ întâiŭ o ceată de pedestrime alésă sĕ sfareme îngrăditura de *care*, legate strâns, unul lîngă altul, ce Sinan făcuse la capul poduluĭ, ca sĕ oprésca năvălirea călărimeĭ [25]). Pe pod se aflaŭ înghesuiţĭ, în cea maĭ mare neorînduială, Turcii, artileria lor, carele cu bagagiurĭ şi dobitócele. Spre a înlesni trecerea, eĭ începură a arunca în apă tunurile şi bagagiurile: în urmă, se aruncară şi mulţĭ dintr'înşiĭ, ca sĕ scape în not: dar neştiind a înota se înecară maĭ toţĭ. Mihaiŭ, aşeḑându-şĭ tunurile în bună posiţiune, începe atunci a bate podul; 'l rupe în doă, şi rîul înghite glóte de vrăjmaşĭ. Dunărea se umple de trupurĭ mórte, şi undele eĭ se roşiră de sângele vĕrsat [26]). Spun că atât sĕ îngrămădise trupurile morţilor, în acel braţ a rîuluĭ, în cât apa nu maĭ putea curge, şi când, după bătălie, voiră sĕ adape dobitócele, nu putură scóte apă de acolo, fără a scóte tot de o dată vr'un trup de om saŭ de cal. Se vedeaŭ încă mulţĭ Turcĭ plutind pe apă, jumătate morţĭ, plinĭ de rănĭ, ţipând şi văietându-se cu jale [27]). In acea ḑi se prăpădi, cu totul vestita ceată a Akinţiilor, cari fuseseră doă vécurĭ gróza Ungarieĭ şi ţerreĭ Nemţeştĭ; nicĭ unul din câţĭ se aflaŭ din acéstă cétă pe malul românesc, nu putu scăpa [28]). Turcii, cari trecuseră în insula cea mare, căutaŭ sĕ adjute pe nenorociţiĭ lor fraţĭ, dând cu tunurile în creştinĭ: dar, saŭ din nesciinţa tunarilor, saŭ din reaua posiţie, artileria lor nu putea a'ĭ vătăma de loc. Din potrivă creştiniĭ, avênd tunurĭ bune, nu da nicĭ o impuşcătură în sec. Prin acest mijloc eĭ putură cuprinde doă din cincĭ corăbiĭ ce aveaŭ Turcii pe Dunăre, cele-alte treĭ scăpând numaĭ cu fuga [29]). Intr'acéstă bătălie, Turcii perdură 17,000 ómenĭ [30]), artileria lor, doă corăbiĭ, muniţiunele, stégurile, bagagele şi şase mii *care* încărcate cu jafurĭ [31]). Cincĭ miĭ Unguri, cari fuseseră prisonierĭ la Turcĭ, 'şĭ dobândiră libertatea: eĭ luară armele morţilor şi ajutară soţilor lor ca sĕ prăpădéscă pe vrăjmaşĭ [32]). *Soldaţiĭ Moldovenĭ*, aĭ luĭ Rĕsvan, *se deosebiră mult* (ca tot d'auna) în acéstă bătălie; eĭ opriră o partĕ din armata turcéscă lîngă pod şi o măcelăriră grozav [33]).

In ḑiua următóre, creştiniĭ, cari cuprinseseră podul din tăiŭ, vrură sĕ cuprindă şi pe cel de al doilea. Doă steagurĭ, de pedestraşĭ românĭ, se repeḑiră cu inimă pe acest pod. Turcii, de la cel-l-alt capĕt al podului, vĕḑênd acésta, şi temându-se ca tótă armata să n'aibă acest gând, începură a tăia cu securĭ capul poduluĭ din partea lor. Dar ceĭ-l-alţĭ ostaşĭ creştinĭ nu îndrăsniră a însoţi pe curagioşiĭ românĭ, ca să nu sĕ espue, între armata luĭ Sinan de o parte şi focul castelului de alta. Eĭ nu ştiaŭ că acest castel nu 'ĭ póte supĕra, lipsindu-ĭ iarba de puşcă; căcĭ în învălmăşeala isbiriĭ creştinilor, aflându-se încărcată, de Sinan, în care, ea luase foc şi sĕ spulberase în vênt [34]). Ast-fel, aceĭ românĭ, nevĕḑându-se ajutaţĭ, fură siliţĭ a lăsa întreprinderea lor; şi principiĭ aliaţĭ, determinară a cuprinde maĭ întâiŭ castelul.

Lupta acésta, pe Dunăre, ţinuse treĭ ḑile [35]). Turcii acum se aflaŭ parte pe malul drept, parte în insula cea mare, afară numaĭ de opt sute ómenĭ cari rĕmăseseră sĕ apere cas-

---

24) Hammer. 25) Arthur Thomas Sieur d'Ambry. 26) Hammer.—Sieur d'Ambry. 27) Sieur d'Ambry. 28) Hammer. 29) Sieur d'Ambry.—De Thou. 30) Sagredo. — Sacy, Histoire de Hongrie. 31) Valthere. 32) Sacy. 33) Miron Costin. 34] Sieur d'Ambry. 35) Idem.

telul Sântul Gheorghe [36]). In nóptea aceia, armata creştină temându-se ca Turcii, folosindu-se de intunecime, să nu trécă din insulă pe corăbii şi sĕ vie să o isbéscă, şedu sub arme, fără a dormi [37]). Adoa-di, 25 Octombrie, Principii aliaţi, vĕdênd că n'aŭ nimic a se temă de inamicĭ, îndreptară asupra castelului chiar tunurile luate de la dênşii, la Tîrgovişte [38]). Lovirile artilerieĭ făcênd o spărtură nu prea largă în ḑiduri, pedestrimea unguréscă, nerăbdătóre sĕ intre în castel, năvăli prin acéstă spărtură cu multă nebăgare de sémă, şi sĕ vĕḑu respinsă îndărăt, cu doă sute morţi şi mulţi răniţi [39]). Turcii se apărară voinicește, de şi la început, lipsindu-le pulbere, fură siliţi a arunca asupra asediatorilor numaĭ bolovani de peatră [40]); dar primind apoĭ earbă şi alte ajutóre, în tot minutul, de la ceĭ din insula cea mare, prin adjutorul poduluĭ ce unia ambele insule, şi favorisaţi de bunele fortificaţiunĭ ale castelului, eĭ putură a se împotrivi în timp de doă ḑile. Picolomini, ce avea sub comanda sa tótă artileria, vru sĕ dea foc aceluĭ pod, dar pentru acésta trebuind a'şĭ espune armata, sub focurile artilerieĭ castelului, el perdu un mare numĕr de soldaţi. Vĕḑênd acest pericol sĕ hotărî sĕ strice maĭ bine podurile cu tunurile; şi acest mijloc isbuti. După aceia, îndreptară tótă artileria în contra zidurilor castelului. In 27 Octombre, a treia ḑi a asedierei, zidurile fiind sparte în maĭ multe locurĭ, voiră sĕ dea asalt; dar Ungurii, speriaţi de cea dintâiŭ a lor neisbutire, refuzară a se urca la asalt, sub motivul că spărtura nu era destul de largă. Picolomini însă, însocit de cavalerii sĕĭ, năvăliră vitejeşte cu sabia în mână în acea spărtură. Alţi ostaşi se luară după dênşiĭ, şi Turcii înspăimântaţi, dupĕ óre care împotrivire, fac semn că vor sĕ se predea. In vreme ce Picolomini umbla să 'i asculte, Ungurii şi Secui hotărându-se, în sfêrşit, sĕ resbune perderea lor, sĕ reped furioşi în castel făcênd multă larmă şi împing înainte pe Italieni, cari aflându-se acum striviţi între soţii lor şi inamicĭ, suferiră tare, rănindu-se maĭ mulţi dintr'înşii.[41]) Creştinii cuprind atunci castelul, şi Turcii, cari scăpaseră de cea dintâiŭ furie a soldatuluĭ biruitor, se închiseră înăuntru, într'un loc întărit. Acest post fu asemenea luat cu asalt şi toţi câţi se aflaŭ acolo fură înjunghiaţi; alţii, cari fugiseră afară din castel, în insulă, fură măcelăriţi saŭ se înecară în Dunăre. Una din corăbiele pregătite de Turcĭ spre a le înlesni fuga, fu aprinsă de o cétă de creştinĭ;—cea altă, pe care scăpaseră vr'o câţi-va inamicĭ, se înecă în apă, sub loviturile tunurilor [42]). Din 800 Turcĭ, cari compuneaŭ garnisóna, numaĭ unul putu scăpa [43]).“ Sinan privea cu durere, după malul drept, luarea castelului Sf. Gheorghe [44]), pe care Sigismund, cum vom vedea îndată, temându-se a nu 'l vedea din nou căḑut în mânile Turcilor, puse de 'l sfărămă [45]).—Câştigurile Românilor, ca şi perderile Turcilor, cu ócasiunea luăreĭ Giurgiului şi a castelului Sf. Gheorghe, fură necalculabil de importante. Sinan, sfărămat de durere, la ceĭ 80 de anĭ aĭ sĕĭ, luă drumul Constantinopoleĭ, unde, depus din marele Vizirat, fu esilat la Malgara.“

Luarea castelului Sf. Gheorghie fu unul din faptele cele maĭ importante în campania din 1595, care se póte considera—în cursul a patru secole,—ca una din cele maĭ strălucite, pentru armata română.

„După terminarea campanieĭ, uniĭ din capetele armateĭ aliate, între cari Picolomini, povăţui dregerea castelului San-Giorgio şi a pune garnisónă într'însul, spre a închide în viitor Turcilor trecerea Dunăreĭ, prin acest loc. Dar Bathori, pricinuind că castelul e prea departe de Ardeal, că dregerea şi ţinerea luĭ va costa mult, porunci să'l dărâme şi sĕ dea foc caselor: şi în cea din urmă ḑi a acesteĭ luni (31 Octombre), puse de arse şi partea poduluĭ ce maĭ rĕmăsese, împreună cu luntrile pe cari era făcut» [46]).

Dupĕ ce Sultanul Amurat al IV (1626-1630) bătuse pe Perşi, 'şĭ întórse armele sale victorióse în contra Polonilor. In acest scop, el 'şĭ concentréḑă o mare armată lângă Adrianopoli: apoĭ, dete ordin luĭ Murtassa-

36) Enghel. 37) Sieur d'Ambry. 38) Valthere.—Sieur d'Ambry. 39) G. Tomasi. 40) Sieur d'Ambry. — 41) G. Tomasi.

42) De Thou. 43) Valthere. 44) G. Tomasi.
45) De Thou.—Sieur d'Ambry.“
46) N. Bălcescu op. cit. pag. 182.

Paşa, ca, împreună cu Giambalat *) Sadé, pe care 'l numise mai dinainte generalul cavaleriei din Rumelia, să intre în Polonia. Ambii generali trec Dunărea la Giurgiu, şi 'şi aşedară castrele lângă acest oraş **). Pe când aşteptau ordine ulterióre de la Pórtă, sosesc aci nişte deputaţi poloni şi se rog, cu tótă umilinţa, a se acorda ţerrei lor pace. Murtassa nevoind, fără ştirea Sultanului, să ia asupră-şi o afacere atât de importantă, 'i trimise la Constantinopole, unde Amurat, mişcat de rugăciunele lor, le acordară pacea sub condiţiunile dictate de el. [47]).

Pe la 1659, Radu Mihnea al III-lea, făcênd alianţă, prin jurământ, cu Racoţi, Domnul Transilvaniei, care plecase de la Severin [48]) la vale, aprinse Giurgiul spre a goni pe Turci din el [49]).

In marţie 1714, *masilitul* domn Constantin Brâncoveanu sosi, împreună cu familia sa, la Giurgiu, şi a doa ḑi, Sfintele Paşti, trecu la Rusciuk. Trei săptămâni în urmă era la Constantinopole, unde închis şi torturat, fu mai în urmă decapitat cu toţi fii săi.

In 1716, garnisóna turcéscă a cetăţii Giurgiului, era pusă la ordinul Domnului Munteniei, or de câte ori vor avea nevoe de dênsa, în contra turburărilor provocate de pretendenţii la Domnie [50]).

Carol al XII-lea, bătut la Pultava, să retrăsese pe teritoriul marelui Sultan ; aci, nu înceta de a agita pe Turci contra Rusiei. La urma urmelor óspele deveni o adevărată povară, cel puţin pentru o parte din Turci. In zadar [51]) ei cercară a'i da 6 *galióne* şi a'l trimite pe mare, în ţérra lui. El nu primi, motivând că, pe uscat a venit, tot pe uscat voeşte a se înturna.

In fine, în timpul domniei lui Stefan Cantacuzino [52]), Sultanul 'i primi cererea, de a'l lăsa să plece de la Demotica, pe uscat, în ţérra lui. Mustafa-Paşa — împreună cu alţi Turci—primiră însărcinarea de a'l aduce. *cu conac,* după obiceiul timpului. Carol sosi la Giurgiu, unde Domnul, avisat la timp spre a'i înlesni trecerea în Ardeal, rânduise pe Vornicul Radu Popescu, pe Drăghici Strîmbeanul şi pe Grigore Căpitanul, spre a'l primi.— Acestia, 'l conduseră pênă la Liteşti, unde, şedênd câte-va ḑile, a perit din mijlocul armatei, cu câţi-va ómeni de ai lui,— „plecând *tiptil,* cu cai de poştă, pênă în ţérra lui ; şi nimeni nu a ştiut că este *craiul* între acei Swedi, ce mergeau cu poşta.“

In 1769, Rusii, cari se aflau la Bucureşti, sunt înştiinţaţi că Turcii, de la Giurgiu, robesc locuitorii din Vlaşca ; iar aceï din Ruşciuk şi Silistra calc şi pradă Teleormanul, Argeşul şi Jalomiţa. — Spre a pune barieră acestor prădări şi torture, ei trimit un corp de Cazaci spre Giurgiu, şi un alt corp de Infanterie, care să rămâe la îndemână, la mănăstirea Comana.—Atunci Turcii din Giurgiu, mai luând şi alţii de peste Dunăre, pornesc cu furie spre Bucureşti. Spătarul Pârvul, în capul Arnăuţilor şi a unui detaşament de Cazaci, plécă spre Comana.— Lupta avu loc : Pârvul cu cinci sute din ai sei, rémân morţi pe câmpul de bătaie ; Turcii, însă, sunt bătuţi ; iaŭ fuga şi intru în neorînduială în Giurgiu. Acéstă luptă avu loc pe la finele lui Decembre [53]).

In Ianuarie 1770, Rusii, după ce respînseră garnisóna Silistrei, ce venea să calce Bucureştii, plecară, sub comanda generalului Stoffel, spre Giurgiu. *Calc* oraşul şi ard, împreună cu strălucitul Palat al lui Hagi-Halil-Paşa, geamiile, tóte vilele şi mare parte din oraş ; apoi, după ce pun în libertate pe toţi Românii deţinuţi în robie, iaŭ şi tóte vitele ce găsiră. Turcii, din oraş, fug şi să ascund, unii peste Dunăre, alţii în *codrurile*

*] Zambolad [Al. C. Ipsilante] **] 1633 [Ipsilante]

47) Cantemir. *Istoria Imperiului Otoman.* Vol I. pag. 370. Ediţ. Academică ; trad. Hodoşiu.

48) Miron Costin. *Letopisiţile Moldov.* vol. I. pag. 362 (ediţ. Mihail Cogălniceanu).

49) Frundescu op. cit.

50) Şincai Vol. III. pag. 249.

51) Ion Neculcea.

52) Radu Popescu.

53) AthanasieComnen Ipsilante.—Vedi Analele Academice, Seria a 2, Tomul al II-lea.—pag. 502.

vecine, şi alţiĭ sĕ înec de grózĕ [54]). Cu tóte aceste bravurĭ, Ruşiĭ nu pot însĕ pune mâna pe Castel [55]).

In acelaş an, Manole (Vodă) Geani trece Dunărea, de la Rusciuk, cu Celebi-Agr, şi cu 13,000 Turcĭ, şi pornesc spre Bucureştĭ. Pe drum, întâlnesc nişte ţĕranĭ, cărăuşĭ, cărora le dă scrisorĭ către boerĭ, îndemnându-ĭ a se uni cu Turciĭ şi a alunga pe Ruşĭ, făgăduindu-le marĭ recompense; la din contra, muncĭ grele. Remânênd, 12 ţile, fără respuns, el plécă spre Bucureştĭ. Pe câmpul din faţa Văcăreştilor, Turciĭ întâlnesc un corp de Ruşĭ, cu cari încep o luptă crâncenă. O parte din eĭ, creţênd bătaia câştigată, intru în oraş pe *Podul Kaliţeĭ*, unde întâlnesc *grosul* armateĭ ruseştĭ, de care sunt cu desăvêrşire bătuţĭ şi puşĭ pe fugă. Intorcêndu-se la armata de la Văcăreştĭ, aceştĭ fugarĭ, o găsesc bătêndu-se încă. De mers şi de ostenélă, 'i apucă o panică grosavă, încep dĭn nou a fugi şi a se împrăştia în tóte părţile. — In zadar Celebi-Aga caută a'i îmbărbăta şi aduna: nimenĭ nu 'l ascultă. Ne mai avênd ce face plécă şi el la Giurgiu. De aci trece la Rusciuk, de unde scrie Visirului, că armata *ne-avênd artilerie* n'a voit a se bate [56]). Visirul chiamă pe Manole Geani la Babadag şi 'i dă firman sĕ cârmuiască cele cinci judeţe ale Olteniei, şi titlul de *Vlah-Bei.*—Din acea ţi el luă numele de *Manole-Vodă.*

La începutul anului 1771, Generalul Olitz plecă asupra Giurgiului; în 18 Februarie întâlneşte, în cale, 10,000 Turcĭ, şi, după trei ore de luptă, 'i bate cu desĕvêrşire, puind mâna pe retranşamentele lor.—In acéstă luptă, cădură morţi ca la 4000 Turcĭ şi mulţi se înecară în Dunăre.— Olitz bate apoi cetatea, saltă în aer pudreria Turcilor, şi după o bombardare vigurósă, de o sĕptĕmână, cetatea se predă Ruşilor cu comandanul sĕŭ, Suleiman-Paşa.—Olitz, permite Turcilor a eşi din cetate fără arme. El găseşte într'însa mulţime de pusci, 62 tunuri, 2 mortiere, mulţi bani, muniţiuni şi provisii [57]).

Nici retranşementele, nici cetatea, nu remaseră mult timp în mâinele Ruşilor; căci, în Maiŭ 1771, Turcii, profitând de plecarea luĭ Repnin, in adjutorul cetăţii Turnul, împresură Giurgiul, ce avea numai 1000 ómeni ca garnisónă, şi 'l sileşte, în 29 Maiŭ, a se preda. — Respins la Turnul, Repnin sbóră a a salva, cel puţin, Giurgiul. Turcii, 'i es înainte şi 'l forţez a se retrage la Bucuresci [58]).

In nóptea de 6-7 August, generalul Essen, făcu câte-va tentative asupra retranşementelor cetăţiĭ, pe cari Turcii le restabiliseră; aceste tentative nu avură nici un succes [59]).

Bătuţi, lêngă Bucureşti, la 24 Octombrie, Turcii abandonară şi Giurgiul; Ruşii, rĕmânênd stăpâni pe el, rîdicară o fortereţă, pe malul stêng al Dunăreĭ, vis-a-vis de castel.

In 22 Martie 1773, Ponelman, Comandantul Giurgiului, trimite pe Ghiohemson şi prinde tóte şlepurile şi şeicele turcesci de pe Dunăre.

La 9 Aprilie, reînoind acest gen de rechisiune, adună tóte ambarcaţiunele [60]).

In 20 April, Ponelman, bate doă corpuri turcesci, cari se încercaŭ a lua doă insule din faţa Giurgiului, şi prinde pe şeful lor Hasseki-Hagi-Meemet-Paşa [61]).

La 9 Maiŭ, un corp de 5000 Turci se reped asupra Giurgiului; dar sdrobiţi, de artileria cetăţii, din toţi, abia scap vr'o 400, cei-l-alţi sĕ înec în Dunăre [62]).

In 1779, Castelul Giurgiului, fórte bine fortificat, se afla, ca şi în trecut, pe mica insulă, pe care un braţ al Dunărei o despărţia de oraş.

In 2 Martie 1807, cetatea Giurgiului, ocupată de Turci, fu înconjurată de Ruşi fără efect.

54) Ibid. pag. 504.

55) [Publicistul] Carra. *Mémoires sur la Walachie.*

56) Athanasie Comnen Ipsilante. (veḑi No. 53]. pag. 503.

57) Ibid. pag. 511.

[*Cara* ḑice că cetatea se predă la 21 Februarie; iar castelul la 23 Februarie].

58) Ibid. p. 512.

59) Carra p. 366.

60) Athanasie Comnen Ipsilante. (veḑi 53) pag. 517. 61]. Ibid. pag. 518. 62] ibid,

In timpul resbelului din 1809, dupĕ stăruinţele lui Ipsilante, Ruşii trimiseră în luna lui Martie, subcomanda generalului Miloradovits un corp a cuprinde cetatea Giurgiul. Dupĕ ce atacară şi arseră oraşul, fie din causa lipsei de artilerie, fie din alte cause, ei, respinşi cu perderi însemnate, se retraseră. Generalul, care comanda, fu omorît sub zidurile cetăţi.— Turcii, simţindu-le slăbiciunea, se respândiră prin ţérră, în cete cete, de 300-400, şi omoraŭ pe Ruşi or pe unde 'i întâlniaŭ isolaţi. O noă încercare a lui Ipsilante, remase neascultată. El scrise împĕratului; acesta, mustră a spru pe generali; ei, supăraţi, făcură planul a da pe Ipsilante în mâna Turcilor; prinḑênd de veste, el fuge în Rusia. Turcii din Brăila avisaţi, de Ruşi, de fuga lui, eraŭ aprópe sĕ 'l prindă, la Buḑĕŭ [63]).—Curiósă alianţă!..

Dar, când Kamensky, luă Rusciukul, Paşa din Giurgiu, nu mai creḑu resonabil a mai resista, şi deschiḑênd porţile, închină cetatea lui Kamensky, presintându-i tóte cheile, pe o tavă, împreună cu o mare cantitate de aur; soldaţilor, le dede o mare cantitate de bani de argint; şefilor valtrapuri şi obiecte scumpe.

Garnisóna, lăsând armele, fu liberă a pleca unde va voi. Cetatea nu fu stricată dar numai ocupată de Ruşi [64]). Acestea avură loc la 1 April [65]) 1810.

La începutul revoluţiunei din 1821, Eteristul Saros, promitea lui Ipsilante că va pune mâna, de sigur, pe fortereţa Giurgiului, şi 'i va deschide ast-fel drumul Byzanţului[66]).

In timpul resbelului din 1828 şi 29, generalul rus Carniloff fu orânduit, cu putere ruséscă, a observa Giurgiul.—La închierea păcei, comandantul cetăţii, Cuciuk Achmet-Paşa, refusă de a deschide porţile, dupĕ cum se stipulase într'un articol al tratatului de pace, băsându-şi refusul sĕŭ pe aceia că acéstă cetate nu fusese luată de inamic [67]).

El fu predat mai târḑiŭ; i se rase ḑidurile, afară de acele despre Dunăre,—cari, cum se scie, esist şi astă-ḑi, — in scopul, probabil, de a servi, în cas de necesitate, în alte resbele contra Turcilor.—Oraşul, cu *raïaoa* din pregiur, fu incorporat României —Turcii stăpâniseră, prin intervale, Giurgiul 285 ani.

Cu ocasiunea punerei în aplicare a regulamentului organic, Giurgiul primi o organisare orăşănéscă. I se puse o temniţă,— unde se trimitea condamnaţi din tótă ţérra,— sub numele de *munca Giurgiuluĭ*, în suvenire, probabil, că şi Turcii întrebuinţaŭ castelul Sf. Gheorghe ca loc de închisóre.

In timpul resbelului din 1853 avură loc aci mai multe lupte:

In 15 Februarie 1854, generalul-locotenent rus Soimonoff, comandantul Giurgiului, distruse o mare parte din flotila dunăreană turcéscă. In revanşă, Turci bombardară, din Rusciuk, Giurgiul. Dar cu tóte cele 3000 focuri, distanţa fiind prea mare, nu s'aŭ făcut nici o pagubă demnă de atenţiune.

In 7 Iulie 1854, Turcii repurtară contra Ruşilor, la Giurgiu, o mare victorie. Acéstă luptă fusese cea mai crâncenă, în acea campanie, pênă în acel timp: La 5 Iulie, la 3 ore diminéţa, un mare detaşament turcesc trecu în insula Mocanului şi de aici bombardă Giurgiul şi posiţiunile rusesci din el.

Impuşcăturile tiraliorilor durară, fără încetare, tótă ḑiua, pênă în nópte, însĕ fără nici un efect.

La 6 Iulie sosi grosul armatei turcesci şi cătrĕ séră şi Omer-Paşia; în Rusciuk, eraŭ întruniţi 45,000 Turci. Baizan-Paşia primi ordinul a începe, cu divisiunea sa, întâiul atac.

Principele Gorceakoff, încunoştiinţat de cele petrecute în Ruşciuk, grăbi avansarea armateĭ sale. Generalul Locotenent Chruleff, era trimis cu o parte din divisiunea sa, pentru

63] Dionisie Eclisiarhul. *Cronograf.* veḑi *Tesaur de monumente istorice.* Vol. II p. 216.—1863.

64] Ibid. pag. 220.

65] Bouillet op. cit.—D. Aaron Florian, ḑice 25 Martie.

66] C. D Aricescu. *Ist, Revoluţiuneĭ din 1821.* pag. 87.

67] Colonel Baron de Moltke op. cit. Partea I°

a şi
corp
etra-
ıăre.
doĕ
ıăre,
dat
npo-
nânĭ
ed, o
ḑise
Ro-
luluĭ
ĭ de
une
e la
tele
rîdi-
uma
ran-
este
Is-
une
tre-
era.
maĭ

feri
'ur-
raş;
Au-
ıluĭ
ură
cu-
rin
ıluĭ
nĕ-
ele
în-
u-
or

Distanției pe Dunărea de jos - in linia marelui curent - de la Giurg
La vale
GIURGIUL
J. Becherul
Gura Dunăriței
Fundul
Ostrov
Popina
Frontiera
SILISTRA
Gura Borcei
CHARTĂ GENERALĂ
pe Dunăre
DE LA GIURGIU LA SILISTRA_NOĂ (OSTROV.)
de
MAIORUL MIH. DRĂGHICESCU
Directorul Școlei Copiilor de Marină.
ROM
BULG
Căsciórele
Greaca
Prundu
Poeni
Eserul Greacilor
Petrile
Miletie
Băniasa
Balta Lată
Comasca
Flămânda
J. Bekerul
Fl. Dunărea
Chilimoc
Dăița
Dunărița
Daia
Goslin
J. Lungă
Bobasil
Esmil
Esmil v.
Lagăr rusesc 1853
Fratesti j.
Brănistea
Oinacu
Rahova
Baboya
Jslepol
Slepovo
Taban
Fabr. Salpetru
Bălănoia
Turbatul
Malu Roșiu
Marotin
GIURGIUL
La Dimnicea (abandonat)
Slobodia
Gara
RUSCIUC
Balta mare
R. Lom
La Rasgrad și Varna
R. Camilek
LEGENDĂ.
Scala 1/300.000.
Canale urmate de bastimente
Limita malțimilor sau inundațiunelor.
Limita bancurilor sau insurelor.
Smircuri.
CHARTA GENERALĂ
BUCURESTI
Budești
Oltenița
H. Zweifel lith

RESERVAT.

Călatz. Tip. Lith. G. Bălășescu.

întărirea generalului Soimonoff, care se afla în Giurgiu, ast-fel că Ruşii aveaŭ întrunite în acest oraş, în séra de 6 Iulie, 12 batalióne.

La 7 Iulie, Turcii făcură principalul lor atac, în contra acestor 12 batalióne, in şi pe lângă Giurgiu. Des diminéţă, ei deschiseră un foc fórte viŭ din cetatea Ruşciukului şi din bateriile, făcute în ţilele de 5 şi 6 Iulie, in insula Mocanului. — Sub protecţiunea acestui foc, ei transportară trupe în insula Ramadanul.

Chrulef, care comanda aci, doĕ batalióne, respinse pe Turci la baionetă, dar şi el fu rănit.—Turcii trimiseră noi detaşamente, cari, prin debarcare pe diverse puncte ale insulei, căutară a înconjura pe inamic. Ruşii ţinură cu înverşunare pênă nóptea, ajungênd de multe ori corp la corp.

Cea mai grea posiţiune era acea a artileriei rusesci, dupĕ mal, care era copleşită de ghiulele din cetatea Ruşciukului şi din flotila turcéscă; cu tóte acestea, ea ajuta infanteria într'un mod puternic în contra încercărilor de debarcare ale inamiculuĭ.

Ruşii părăsiră, la începutul nopţii, câmpul de batae, şi locotenentul-general Soimonoff, care credea că nu va mai putea ţine contra puterii preponderente a Turcilor, părăsi, cătrĕ mieḑul nopţii, Giurgiul şi se retrase la Frătesci.

Dupĕ acésta, Turcii, în diminéţa ţilei de 8 Iulie, ocupară oraşul.—Perderile Ruşilor, dupĕ relaţiunele lor, fură 342 morţi şi 470 răniţi; acele ale Turcilor, cari aduseră, încet încet, în luptă pênă la 40 batalióne, fură: 572 morţi şi aprópe 1000 răniţi.

La 16 Iulie, Principele Gorceacoff făcu o recunóştere către Giurgiu, cu care ocasiune avu loc şi o mică luptă. Omer-Paşia făcu şi el o recunóştere, în ţiua de 21 Iulie, cătrĕ posiţiunele ruse de la Frătesci.

La 27 Iulie, Ruşii începură retragerea lor din aceste posiţiuni [68]).

Turcii înaintez şi ocup Bucureştii [69]): dar în urma unuĭ aranjament între Rusia şi Austria, acésta din urmă trimiţênd un corp de ocupaţie în Principate, Turcii se retraseră, mai întâi la Giurgiu, apoi, peste Dunăre.

Cel d'întâiŭ bastiment român care de doĕ sute de ani se vĕḑuse flotând pe Dunăre, *Maritza*, al D-luĭ Alesandru Villara, fu dat aici, 'mi pare, la apă. Intr'o solemnitate imposantă, printre alte urări, unul din poeţii români 'i adresă următórea alocuţiune ce este, cred, o frumósă concepţiune literară: „Mergi, 'i ḑise „Bolliak, mergi de arată Europei Culorile Ro«mânieĭ; mergi a 'i duce bogăţiile soluluĭ „nostru şi a'i cere luminele sale; mergi de „visitéză Italia, Francia şi Ispania şi spune „popórelor lor, că sunt încă Români de la «Dunăre la Nistru, de la Tibiscu la muntele „Emul. Când veĭ trece înaintea Italieĭ, rîdi„căţi tóte paviliónele tale, acésta este muma „ta; când veĭ merge în lungul cóstelor Fran„cieĭ, salut'o cu strigăte de bucurie, ea este „ţérra libertăţii. Şi dacă tu atingi în Is„pania, şi trebue a atinge, tu ne veĭ spune „la întórcerea ta, cât de multă virtute a tre„buit acesteĭ mândre naţiuni a se regenera. «Tu veĭ sal uta în ea, pe sora ta cea mai «mare, patria luĭ Traian.«

In timpul ultimuluĭ resbel, Giurgiul suferi fórte mult din causa bombardărilor ce Turcii făcură, din Rucşiuk, acestuĭ nefericit oraş; mai cu sémă în ţilele de 31 Maiŭ şi 25 August 1877.—Frumosul edificiŭ al gimnasiuluĭ fu principalul lor obiectiv;— căruia 'i făcură mare rĕŭ.

In marginea oraşuluĭ, despre apă, se făcuseră, de către Ruşi, câte-va bateriĭ cari, prin focul lor, micşoraseră mult entusiasmul foculuĭ turcesc.

De jur împrejurul oraşuluĭ, clădit pe rĕmăşiţele vechilor zidiri, sĕ vĕd încă urmele materiale ale importantelor evenimente întîmplate aci.

In timpul ocupaţiuneĭ sale de armata ruséscă, generalul Schmidt fusese numit guvernor militar al oraşuluĭ.

[68]). Füllek (Heinrich) von Wittinghausen K. K. Maior. *Das Fürstenthum Rumänien*.—Wien. 1869. pag. 66—67.

[69]). Niox. *Geographie Militaire*. Vol. *Le Balcan* p. 163.

[70]). Waillant. op. cit. Vol. III. pag. 202.

O linie de drum de fer, *pasageră*, fu construită pe malul Dunărei, de la Zimnicea la Giurgiu (Frăteşci), pe care linie, tocmaĭ în timpurile din urmă Românii, rescumpĕrând-o, par a voi să o instale definitiv,

Din tóte urmele sale numaĭ a remas astădĭ de cât un frumos turn — ce sĕ înalţă în piaţa centrală, transformată astădĭ în un frumos parc, în care comuna a instalat un frumos orologiu,—şi biserica Sf. Nicolae, care fusese altă dată o mândră moscheă.

§ 13. — Turtucaia.

Pe locul actualuluĭ oraş, bulgărescul *Tutrocan*, marele Constantin zidise odinióră fortereţa *Transmarisca*, căruia 'ĭ dede pentru vecină oraşul *Daphné*, aprópe saŭ póte chiar pe locul ocupat astădĭ de Oltenița.

Ambele intăririĭ, fură însărcinate a veghia la siguranţa trecerii.

Mulţĭ scriitorĭ — între cari Mannert — fac a deriva numele *Transmarisca* de la aceia că se afla în faţa gureĭ rîuluĭ Argeş, numit pe atuncĭ *Mariscus*.

Acest oraş fu, chiar de la început, o importantă intărire şi era apărat de o garnisonă de infanterie uşóră şi de doă *cohorte* din legiunea *Claudia* [1]).

Afară de aceste notiţe, nu se cunóşte maĭ nimic despre acest oraş, în timp de aprópe 12 secole;—

In timpul luĭ Mihaiu, Românii 'ĭ ḑiceaŭ *Tutocaĭo* [2]); ea fu arsă şi stricată de armata română în primavéra anuluĭ 1594.

In 1595, Turcii, însărcinând pe Paşa Silistreĭ a pune un nou Domn în locul luĭ Mihaiŭ — pe un óre-care Stefan, — acest paşă este bătut de armata română chiar în Bulgaria.—In acéstă ocasiune, Românii pun, din nou, mâna pe Turtucaia, pe care o şi distrug, iarăşĭ, cu desăvĕrşire [3]).

Cam în acelaş, timp [4]), în Ianuarie, Românii comandaţĭ de Gerty Ferentz, generalul luĭ Mihaiŭ, atac în strîmtorile Balcanilor pe Sinan Paşa, ce se întorcea de la înconjurarea *Agrieĭ*, (Agram, de astădĭ); 'ĭ omorîră escorta şi 'ĭ jefuiră tesaurele cu cari se găsea încărcat.

Profitând de acest întâiŭ avantaj, pun în urmă mâna pe tóte Intăririle şi Castelele Bulgarieĭ.— Intrară apoĭ în Thracia; şi înpingând esploatările lor până la porţile Constantinopoleĭ, se reîntorc în ţară, după ce, în drumul lor, întâlnesc şi respândesc un corp de 12,000 Tătarĭ.

In primăvéra anuluĭ 1702, domnind în Muntenia Const. Brâncoveanul, sosi la Turtucaia, de unde trecu Dunărea la Oltenița, solul Engliterei Paget, acel care lucrase la pacea de la Carlovits. Acest distins personagiu — în etate de 60 anĭ — se inturna în ţérra sa pe uscat. Brâncoveanu dete ordine a'l primi cu cele maĭ marĭ onoruri. Ajuns la Bucureştĭ, avu o primire aprópe suverană. După ce şeḑu câte-va ḑile în capitală, fu acompaniat pênă la la frontieră, cu un ceremonial puţin usitat pentru posiţiunele reciproce [5]).

Către mijlocul anuluĭ 1773, Ruşii bat, la Turtucaia, pe Serascherul Feizulah-Paşa [6]):

In nóptea de 9 la 10 Maiŭ, generalul-major Suvaroff reuseşte a trece Dunărea, la Turtucaia, cu 700 ómenĭ. Turcii— de şi în numĕr de 41,000,—speriaţĭ, iaŭ fuga.

In 27 Maiŭ, aceaşĭ operaţiune se reînoeşte de generalul Weisman.

La începutul resbeluluĭ din 1810, generalul rus Kamensky puse mâna pe vechiul castel întărit al Turtucaieĭ. Distrusă chiar în acelaş an, cu cea maĭ mare parte din cetăţile turceştĭ de pe Dunăre, acéstă fortăreţă nu se maĭ rădică din ruinele sale.

In 1828, al VI-a corp rus primeşte ordin a trece Dunărea la Turtucaia; acéstă operaţiune, cu tóte că cu mult maĭ uşóră de cât

[1]). F. Kanitz op. cit.
[2]). Walthère cit. de Şincai II. 252.
[3]). N. Bălcescu. Campania din 1595. *Mag. Ist.* IV. p. 6.
[4]). De Thou. VIII. 666. cit. de Bălcescu. ibid.
[5]). Engel cit. de Şincai III. 203.
[6]). Athanasiu Comnen Ipsilante. op. cit. pag. 520.

aceea, din aceaşĭ campanie, de la *Satu nou,*[7]) era însă destul de dificilă; ea nu reuşi; — cu tóte că, chiar reuşită, era o eróre din partea Statuluĭ-Maior rus, căcĭ corpul de armată nu s'ar fi putut mişca departe de fluviŭ, nefiind susţinut din nicĭ o parte de vre o altă armată.

In 2 Noembre 1853. *Serdarul-Ekrem* (Generalisimul turcesc) Omer-Paşa trecu Dunărea. aprópe de Turtucaia, şi ocupând malul stâng, bătu pe Ruşĭ în faimósa bătălie de la Olteniţa. Trupele turceştĭ — ḑice D. F. Kanitz—arĕtară în acea ḑi ca vechiul spirit militar, care altă dată supusese jumătatea Europeĭ, nu era încă mort între Turcĭ.

In acelaş an, eĭ fortificară, în acéstă localitate, ambele ţermurĭ ale fluviuluĭ.

In 1876 fortificaţiĭ noĭ fură rîdicate, pe înălţimile ce domin oraşul şi fluviul, şi întărite cu o puternică artilerie.

Fură nişte simple schimbărĭ de proectile, între ambele ţermurĭ; acele turceştĭ eraŭ câte o dată acompaniate de ale vre unuĭ cuirasat.

CAPITOLUL IV.

De la gura Argeşuluĭ la gura Siretuluĭ.

§ 1. — Olteniţa.

In vremea vechiă, acéstă cetate s'a numit Δάφνης [1]).

Posiţiunea eĭ trebue căutată pe malurile stângĭ şi înalte ale văieĭ Dunăreĭ; — căcĭ pe timpul primeĭ sale zidirĭ, Dunărea trebue să fi curs cu mult maĭ spre Nord de locul ce ocupă astăḑĭ thalvegul sĕŭ *).

[7]). Veḑĭ acest paragraf.

[1]). Procopius.

*). S'a constatat că Dunărea se apropie din ce în ce de *Terasa Bulgară*, spre Sud. Nisipurile aduse de Argeş şi Dîmboviţă, reunite, aŭ contribuit a mări uscatul ce desparte Dunărea de *malul* stâng, cum şi a arunca gura rîuluĭ maĭ către apus şi miaḑă-ḑi.

Dacă considerăm modul aşeḑăreĭ cetăţilor romane, apoĭ e posibil că *Daphnis* sĕ fi fost pe locul ocupat de *Ospelăria Ganea (?).*—

Numele, nu maĭ remâne îndoială, aparţine: saŭ religiuneĭ păgâne [2]) — cea ce ar fi maĭ natural; — saŭ vorbeĭ eline *daphnê* [3]) *laur,* din causa posibilităţiĭ creştereĭ, altă dată, a acesteĭ plante în localitate.

Este probabilitate ca acéstă cetate sĕ fi esistat chiar din vremea Dacilor.

Cât-va timp dupĕ aparĭţiunea Creştinismuluĭ, un templu creştin fu ridicat aci prin iniţiativa Sânteĭ Gautia **), socia magistruluĭ acesteĭ cetăţĭ.

**).Primul templu creştin, ḑiserăm, rîdicat aci, pare a fi datorit iniţiativeĭ private, înaintea mareluĭ Constantin, şi anume *Sânteĭ* Gautia. — Născută în Durostor, pre la 320, fu încă din tinereţe, iniţiată în misterele Christianismuluĭ, şi deveni, împreună cu fratele sĕŭ, ce era tribun, o zelósă apărătóre a doctrineĭ ce avea a schimba atât de radical faţa lumeĭ.—Dupĕ mórtea fratelui sĕŭ, remasă, probabil, fără protector fu aşa de mult persecutată de Capitolin, prefectul Durostoruluĭ, că fu nevoită a abandona locul natal, şi trecînd Dunărea, se stabili în Constanţiola (Dafne) la gura Argeşuluĭ.

Virtuţile sale fură lesne apreciate de magistrul acesteĭ cetăţĭ, care făcu din ea consórta sa. — Creştin şi el, eĭ nu întârḑiară a practica făţiş sântele doctrine, şi a zidi chiar un templu. Opt-spre-ḑece anĭ de o esemplară căsnicie, al căruĭ fruct fu sânta Doclida, părea a fi trecut ca o ḑi, când bărbatul sĕŭ muri. — Regretul sĕŭ, şi al adepţilor ce făcuseră, era fără margine. — O noă nenorocire mări durerile lor. Iugurich, unul din Capiĭ barbarilor de la Dunăre, care cunoscuse pe soţul Gautieĭ, dupĕ mórtea luĭ, veni să turbure liniştea creştinilor din Daphné.—Sub pretestul că adunările în biserică eraŭ dirigeate în contra autorităţiĭ sale, el ordonă închiderea templuluĭ şi opri creştinilor adunările lor. — Dupĕ ce aruncă maĭ mulţĭ în închisorĭ, într'o Duminică, Iugurich înceue templul, în care se afla creştiniĭ, şi 'ĭ dă foc. Uniĭ scăpară, dar 26 arseră de viĭ.—Sânta Gautia şi fiica sa, cari nu merseseră în acea ḑi la biserică, scăpând, trecu Dunărea şi merse din nou în cetatea natală, Durostorum unde şi muri în braţele fiiceĭ sale şi se îngropă în acea biserică pe care singură o zidise — (26 Martie, ḑi pe care 'ĭ o serbéza şi biserica).

[2]). *Daphnê*, nymfă iubită de Apollon şi schimbată în laur de mumă-sa, *Pământul*, spre a nu fi prinsă de el.

[3]). *Daphnê*, laur, probabil din rădăcina samscrită *dambh*, a arde.

Constantin infrumuseță acest oraș, zidindu-ĭ o cetate pentru asigurarea trecereĭ, precum am vĕḑut. Ea luă numele de *Constanțiola*.

Dupĕ mórtea mareluĭ impĕrat, barbariĭ de la Dunăre începură a se mișca. Iugurich, unul din Capiĭ lor, arse templul cu 26 creștinĭ ce se aflaŭ în'ntrul sĕŭ, în rugăciune ;—restul scăpară cu fuga.

Nu mult dupĕ aceia, biserica, rezidindu-se, deveni o frumósă episcopie (a doa în Dacia).***)

Trecerea Hunilor o asemănară pămêntuluĭ, ca și pe Transmarisca, vecina sa.—Justinian le rizidi pe amêndoă, restabilind episcopatul Dacieĭ Australe.

Posițiunea acestuĭ oraș, grație *Tableĭ luĭ Peutinger* și *Itinerarului Antonin*, este determinată cu o precisiune matematică, la gura Argeșuluĭ. [4])

). Către începutul secoluluĭ al IV strălucia în Alba-Julia, ***Mitropolia numită ***a Gotieĭ***, în capul căreia se găsea mitropolitul Teofil, acel ce împreună cu preotul Urfila, subscrise și din partea bisericeĭ Daciilor, tóte actele primuluĭ Sinod, de la Nicea. — Acest sânt prelat, vĕḑênd depărtarea scaunuluĭ sĕŭ pentru Românii din Dacia Australă (Muntenia sânți pe ***Urfila***) nepotul unuĭ Duce al Daciĭ Australe, Episcopul acesteĭ țĕrrĭ, sub titlul de ***Episcop al Dafnelor***, și 'l înstală în Dafne (Constanțiola) în biserica rezidită și reînflorită; acea în care arsese ceĭ 26 martirĭ.

Urfila, episcopul Dafnelor, care cunoștea bine limba Goților, scrise și traduse, deși cu litere latine, multe cărți, scriptura, etc. — Putem ḑice că Episcopul Dafnelor (Olteniței de astăḑĭ) fu unul din aceĭ cari contribui mult la creștinarea Goților. — Urfila trecu, la mórtea luĭ Teofil, la Mitropolia Albeĭ Julia, sânțind în locu-ĭ pe unul din discipoliĭ seĭ.

In acésta localitate străluci, prin virtuțile și bravura sa, un Duce Român, vĕrul luĭ Urfila, Nikita, care, prins și torturat de barbariĭ, muri, trecêndu-se între sânți. — (Veḑĭ ***Viețile Sânților***).

[4]). Hesiod amintește de rîul Ardeskos, fără indicațiunea țerreĭ prin care curge. Halling [a] și Schuller [b] 'l identifică cu rîul ***Argeș;*** fără cuvînt, pentru că el ar putea fi prea bine ***Artiskos*** din țĕrra Odrysilor (Herod. IV. 92) saŭ ***Ordissos*** din Sciția (Herod.42.92).— (D. Gr. Tocilescu în op. cit.)

Argeșul, ḑice D. Hasdeu [c], se numia ***Marisca pe campie*** și ***Argas*** în ***cursul sĕŭ superior***.

D. Waillant ***(La Roumanie***, I. 85***)*** crede că Dâmbovița se numia ***Marisca.***

[a] GESCHICHTE DER DEUTSCHEN I 67.
[b] SIEBENBÜRGEN VOR HERODOT, etc. Wien 1855 pag. 101.
[c] op. cit. pag. 265.

Nu am găsit nicăerĭ când a început a purta actualul nume, de *Oltenița*.

In or-ce cas, istoria începe a'l aminti fórte târḑiŭ, prin secolul al XVII-a.

Nu se vede pe lêngă dânsă nicĭ o urmă de ruine, cea ce probéḑă că nicĭ Daphné, nicĭ Constanțiola, nu aŭ fost pe locurile în cari se găsește astăḑĭ Oltenița.

In Maiŭ 1771, pe când Turciĭ de la Sursa (Zimnice?) se îndreptaseră spre Bucureștĭ, un alt corp de Turcĭ, tare de 4000 ómenĭ, trecênd Dunărea, de la Turtucaia la Oltenița, a năvălit peste partea loculuĭ dintre apele Argeș, Ialomița și Negoeștĭ. Generalul Revskoi plécă în adjutorul coloneluluĭ ce comanda în acea parte, Ponelman, și ajungênd la timp, Rușiĭ bat pe Turcĭ și 'ĭ fugăresc peste Dunăre, luându-le tóte tunurile, muniținile și provisiunele lor [5]).

In 1773, Suvarov se presintă pe țermul stâng al Dunăreĭ, în fața Turtucaieĭ, cu intențiunea de a trece fluviul. El dispunea, pentru acéstă operațiune, de 17 vase pe cari le găsise pe Argeș. Prin adjutorul maĭ multor *care* cu boĭ, el le transportă, în timpul nopțiĭ, către un loc unde țermurile fluviului, puțin escarpate, favorisaŭ îmbarcarea.—Cavaleria inamică, traversând însă fluviul pe vase marĭ, atacă espedițiunea fără veste; dar, dupĕ o luptă destul de violentă, Turciĭ sunt siliți a retrece pe țermul opus.

In urma uneĭ noĭ recunóșterĭ, Suvarov *lungi* Argeșul, cu armata sa, pênă la gură : și 100 carabinerĭ, urmați de Cazacĭ, trecură fluviul în not, pentru a merge sĕ încendieze Turtucaia.

In rĕvĕrsatul zorilor, aceste trupe se întórseră pebastimentele, turce pe cari reușiseră a pune mâna. [6])

Pe aci intraŭ Domniĭ în țĕră, când se întorceaŭ de la Constantinopole spre a se urca pe tron.

In 1828, Rușiĭ nu putură efectua trecerea Dunăreĭ, aprópe de acest oraș, din causă că

[5]). A. Comnen Ipsilante. op. cit. pag. 513.

[6]). ***Campagnes de Souwarow;*** Londres. cit. de Thival pag. 131.

Turcii se stabiliseră fórte bine, în fața lor, la Turtucaia [7]).

In 1855 Ruşii făcură aci o nenorocită retragere şi suferiră un măcel însemnat, în o lupta crâncenă ce avură cu Turcii.

In timpul ultimului resbel, Ruşii ocupară, în 8 Maiŭ 1877, orașul Olteniţeĭ, iar armata română, părĕsindu-l, se retrase spre apus. Turcii bombardară adesea-orĭ acest oraş, cu monitórele şi bateriile lor, de pe malul drept. In una din impuşcăturile ce acompaniaŭ aceste bombardări, fu rănit, la gât, de un glonţ, generalul rus Ernroth, unul din miniştrii de maĭ în urmă aĭ Principeluĭ Bulgarieĭ.

§ 2. — Silistra.

Acéstă celebră fortereță dunăreana, ce se află alăturĭ de frontiera, ce desparte Dobrogea română de acea bulgară*), se crede a fi fost restabilită, dacă nu chiar zidită, de Constantin cel Mare.

Pe timpul Romanilor purta numele de *Durostorum,Dorostena* [1])—*Dorostoro,* în Itinerariul Antonin ; *Durostero,* in Tabla luĭ Peutinger; *Durostro,* in *Notitia Dignitatum* [2]);— şi era una din cetățile cele maĭ importante ale Moesieĭ Inferióre, la confluentul *Distreĭ* saŭ *Missovo.*

Byzantiniĭ o aŭ numit'o *Durostolus,* nume care se schimbă maĭ întâiŭ în *Dristria* şi deveni cu timpul, în urmă, bulgara *Drester,* în evul mediu [3]).—*Dristor,* în tóte monumentele aceleĭ *ere* [4]).

Dupĕ Ptolomeiŭ, aci era scaunul legiuneĭ I *Italice.* Dupĕ *Itinerariul Antonin* şi *Notit. Imper.,* aci fu maĭ têrdiŭ scaunul Legiuneĭ XI. *Claudia.*

Iornandès, spune că în ea se născuse Aetius, învingĕtorul luĭ Attila, în câmpiĭ Catalauniceĭ (Châlons), în 451; şi care fu asasinat, treĭ anĭ în urmă, prin propria mână a împĕratuluĭ Valentineanu, gelos de gloria şi popularitatea sa [5]).

In anul 286, în Silistra, fură martirisaţĭ sânțiĭ mucenicĭ: Maxim, Dada şi Quintilian [6]).

In al 2° an domnieĭ luĭ Julian II *Paravatul* (Călcătorul de lege), adică în 362, Sf. Emilian (serbat de biserică la 18 Iulie) aflându-se în Silistra şi doborând, încă cu alţĭ şapte soţĭ aĭ luĭ, nişte idolĭ, fură prinşĭ cu toţiĭ şi, din ordinul luĭ Capitolin, guvernatorul Tracieĭ, fură aruncaţĭ în foc unde se şi consumară [7]),

Acéstă cetate, împreună cu Arcerul şi Marcianopolul (Prislava mare), fu [8]) stricată, în anul 587, pênă în fundament, de către Kaganul Avarilor [9]).

In 592, Priscul, general roman, trecu Dunărea, de la Dîrstor, în contra Barbarilor, pe cari 'ĭ bătu, şi încărcându-se de prădĭ, se întórse la Silistra. In anul următor (593) împĕratul Mauriciŭ ordonă aceluiaş Priscu nu numaĭ a trece Dunărea, de la Dîrstor, dar chiar a erna în mijlocul Barbarilor.

Un an maĭ târdiŭ (594), fu scos din *Pretură,* şi înlocuit cu fratele sĕŭ, Petru.

Acéstă cetate avu nenorocirea a vedea defilând înaintea murilor eĭ pe Ruşĭ, Byzantinĭ, Bulgarĭ şi Maghiarĭ.

In anul 893, ţarul Simeon căută la adăpostul zidurilor sale o garanţiă contra valurilor de triburĭ maghiare, alergate din stepele Volgeĭ şi dupĕ ţermurile Donuluĭ.

Principele Varegilor de Kiev, Sviatoslav, luă cu asalt Dersterul, în anul 995 ; dar doĭ anĭ în urmă el fu asediat în acéstă cetate, în timp de 65 ţile, de imperatorul byzantin Ión Zimiscès, care, trecênd Balcaniĭ şi luând prins, în Prislava *vechiă* (vechiulMarcianopolis), pe regele bulgar Boris, asediă apoĭ Silistra.

In acéstă circumstanță, tóte cetățile 'ĭ trimiseră, sub murii Silistreĭ, deputaţiuni de

[7]). Colonel Baron de Moltke. in. op. cit.

*). Dupĕ autorĭ competenţi Dobrogea *fisică* ar fi limitată la Sud cu o linie ce ar pleca de la Turtucaia la Cavarna.

[1]). F. Kanitz op. cit.

[2]). B P. Hasdeu op. cit. p. 187.

[3]). F. Kanitz op. cit

[4]). B. P. Hasdeu op. cit.

[5]). Bouillet.

[6]). Şincai I. 34.

[7]). ibid. 1. 52.

[8]). dupĕ Sf. Theofan.

[9]). Şincai I. 112.

supunere. Svetislav saŭ Swetoslav, ne maĭ putênd ţine, din causa fómeteĭ, se supuse de bună voe [10]). Orgoliosul varegh, obligat de a a implora pacea, se reîmbarcă cu ruşine, în presenţa împĕratuluĭ, chiar în acelaş loc, în malul Dunĕreĭ, unde óre când abordase cu nişte planurĭ aşa de gigantice (997); — pe drum însĕ căḑênd în cursele Pacinaţilor, acestia 'l tăiară împreună cu toţi aĭ sĕĭ.

In anul 1088, împĕratul Alesiu Comnenul înţelegênd că Pacinaţiĭ s'aŭ stabilit în Bulgaria (de astăḑi), şi temêndu-se ca nu cumva sĕ trécă din nou muntele Emul, plecă asupra lor cu oştire bine gătită, trimiţênd pe Gheorghe Euforben pe mare, care apoĭ, intrând cu vasele pe Dunăre, se urce pênă la Silistra. Impĕratul merse pe uscat, în aceiaşĭ direcţie. Ambele armate byzantine ajungênd la Silistra [11]), se bătură cu Pacinaţiĭ, dar fără folos, pentru că fură învinse de Pacinaţĭ, cari, apoĭ, trecură Dunărea, încărcaţĭ de prăḑĭ [12]).

In 1147, Creştinismul era în puterea lui în cetatea Silistreĭ, căcĭ Archiepiscopul eĭ, Leon, fu chemat a lua parte la lucrările Conciliuluĭ, ce s'a ţinut în acel an, în Constantinopole [13]).

Şişman, Domnul Bulgarieĭ, lăsat în pace de Turcĭ, ca ginere al luĭ Amurat, se bătu ḑece anĭ (1373-1383) în contra Românilor, comandaţĭ de Dan şi Mircea, pentru ocuparea acestor locurĭ. Cu tóte că adesea-orĭ armele eraŭ îndoióse, resultatul final era totdé-una bun pentru Românĭ. In atare mod Şişman nu putu lua, cu nicĭ un chip, aceste locurĭ pentru sine; din contra, Mircea 'şĭ anexă, pe la 1390, provinciele Dobrogeĭ şi Dîrstoruluĭ, şi puse între titlurile sale şi pe acele ale acestor teritoriĭ *).

In 1394, Sultanul Bajazet bătu şi luă Silistra [14]) şi tot în acelaş an maĭ luă, tot ase menea, Nicopoli, Vidinul şi Sistovul. **) Cu Silistra, Românii perdură, *d'a dreptul către Turcĭ*, şi Dobrogea. Acestea determinară pe Mircea a rupe cu Turcii orĭ ce prietenie, şi a se uni cu Sigismund [15]).

In 1398, Bajazet, saŭ pentru că Mircea, intrase din nou în alianţă Ungurilor, saŭ pentru că puterea otomană se restaurase dupĕ perderile de la Nicopole, caută un pretest pentru a declara resbel Românilor:

El cere luĭ Mircea un tribut de 10,000 galbenĭ şi 500 copiĭ.

Mircea respinse cu indignaţiune cererea şi se pregăteşte la luptă, trimiţênd în înfundăturele munţilor pe aceĭ ce nu pot lupta. Bajazet plecă de la Adrianopole în fruntea uneĭ formidabile armate, şi ajunge la Dunăre, pe care o trece la Silistra. Intrând în România, 'şi aşéză tabăra, în Ialomiţa, la Rovine.

„De aci, cete de Turcĭ se revărsaŭ sĕ prade satele vecine. In acele timpurĭ, Românii nu perduseră obiceiurile Dacilor de a face resboiu contra strĕinilor, rîdicând şi ducênd la munţĭ [16]) locuitoriĭ, vitele, provisiile şi arḑênd holdele în urma lor. Mircea făcuse astfel şi Turcii nu putură nimic sĕ prade.— Nu numaĭ atât, dar încă se aflară în mare lipsă de provisii. Oştile române aşteptaŭ pe Bajazet în stufóse pădurĭ ce învecinaŭ luciile câmpiĭ de la Dunăre. Turcii ce cutezaŭ a trece acel luciŭ saŭ stepurĭ, nu se maĭ înturnaŭ, saŭ reveniaŭ înjumătăţiţĭ; căcĭ Românii 'ĭ păndeaŭ şi căḑeaŭ asupra lor fără veste.— Luciul pe care tăbărise armata otomană şi Bajazet, presinta o întindere ce se perdea sub orisont de tóte părţile; şésă, neincreţită de cât de erburĭ selbatice; ceva ca marea, ca deşertul; ceva ce lasă ochilor libertatea de a se scufunda în nesfârşit şi în visurĭ; ceva ce întristeaḑă şi vesteşte o nenorocire necunoscută. Către acesta, în fundul Orisontuluĭ, despre Nord, se zărea o sprinceană

[10]). George Kedren (cit. de Şincai I. p. 185).

[11]). Cu tóte că Niebuhr (Tocilescu op. cit. p. 57) se îndoeşte că Byzantinii vor fi navigat, pe Dunăre, maĭ sus de Galaţĭ *(!)*

[12]). Şincai I. 209.

[13]). ibid. I. 217.

*). Hurmusaki op. cit. Vol. I. p. 258.

[14]). Enghel p. 158.

**). Hurmuzaki op. cit. p. 264.

[15]). Bolintineanu în *Mircea*, pag. 82.

[16]). Chalcocondilas ḑice că în acésta ocasiune *eĭ* intrară în muntele *Prasova* [în partea Focşanilor, în masivul unirii Alpilor Orientalĭ cu Carpaţi].

négră: erau pădurile României.— Apa lipsea Turcilor. Era începutul Bărăganului unde, ca să se găséscă apă, pământul trebue săpat în adâncurile luĭ. — Turcii nu maĭ cutezară să iasă din acel luciu. Voiră să se întórcă peste Dunăre: Oştile luĭ Mircea începură atunci să 'ĭ atace nóptea, răpindu-le vitele, provisiile. [17])

Nemergând înainte, neînturnându-se peste Dunăre, stând în loc, ca să fie prada lipseĭ de apă, de provisiĭ, obiectul lovirilor furişe ale Românilor, Turciĭ începură sĕ murmure. Aceste murmure generale, determinară pe Bajazet a da ordine armateĭ să se întórcă la Dunăre. Plecarea fuse repede şi fără regulă.

Când Turciĭ ajunseră la fluviu şi voiră a'l trece, la Silistra, Mircea sosi fără veste cu 30.000 Români şi lovi pe Turcĭ în faţâ. Posiţia în care se găsiră Turcii, era ne-priinciósă cavalerieĭ lor, şi priinciósă cavalerieĭ române. Afară de acestea eĭ se aflară în cea maĭ mare neorînduială: ómenĭ, caĭ, care, muniţiunĭ, vite, tóte eraŭ un amestec înspăimântător. Turcii eraŭ sĕ piară cu totul. [18]) Nicĭ o idee nu veni nimănuĭ sĕ tragă armata din acéstă neorînduială. Renegatul Evrenus dede ordin sĕ înceteze trecerea peste Dunăre, apoĭ toţĭ Turcii se fortificară cu *şanţurĭ*, în cari speraŭ să se apere pênă va sosi nóptea, când credură că vor putea urma trecerea peste Dunăre [19]).

Acéstă manevră isbuti. Tótă nóptea Turci trecură; cu tóte acesta mulţĭ periseră de cu ḑiua. — O întindere de maĭ multe leghe era acoperită de cadavre de ómenĭ, de caĭ, de capete, de turbane, de arme. Turcii lăsară dupĕ dânşiĭ tóte provisiile, vitele, muniţiunele de resbel. Prin acest mijloc Evrenus scăpă pe Bajazet şi armata otomană de o ucidere complectă [20]).

A doa ḑi, Românii trecură Dunărea dupĕ Turcĭ şi 'ĭ atacară neîncetat, tăindu-ĭ, şi prădând satele şi oraşele pênă la Adrianopol [21]).

[17]]. Chalcocondilas.
[18]]. Enghel p. 162.
[19]]. Hammer.
[20]]. ibid. T. I°.
[21]]. Hotin Tom. II. Viaţa luĭ Mircea.

Mircea a avut ajutor la acéstă luptă pe Marco Cralevicĭ, pe Constantin şi Dragoş, sĕrbĭ cu oştirĭ. Câte treĭ aŭ perit în acest resboiŭ.“ [22])*)

Şase-ḑecĭ şi şapte de anĭ de independenţă, pênă pe vremea luĭ Laiot, fu resplata acesteĭ victorii [23]).

Pe la 1407 Domniĭ Românĭ purtaŭ titlul de Suveranitate asupra Silistreĭ şi Dobrogieĭ [24]).

In fine, Turcii luând Silistra o botesară *Silvistria*, dându-ĭ o mare importanţă militară şi comercială.

Ea deveni capitala unuĭ *Sangiak*, care se întindea, în lungul şi pe malul drept al Dunăreĭ, în faţa Ţerilor Româneşti (Moldova şi Muntenia) pênă la Cetatea-Albă (Akkierman saŭ Bialgorod) în Basarabia [25]).

Era un us, ca or ce nou Guvernor al acestuĭ Sangiak, sĕ trimită Domnuluĭ Moldoveĭ o ambasadă de amicie [26]).

In 1497, Bali-Bey, guvernorul Silistreĭ, trecu Dunărea pe motivul că Ión Albert, regele Polonieĭ, causase câte-va incursiunĭ în Moldova, şi merse în Polonia unde făcu ḑece miĭ prisonieri: trecu apoĭ Nistrul, pustii ţer-

[22]]. Const. Capitanul. *Ist. Ţerreĭ Româneşti* in Mag. Ist. T. I. pag. 45.

*]. D. Bolintineanu în *Mircea* pag. 92—94.

[23]]. Măresçu *Istoria Românilor*. pag. 190.

[24]]. Titlurile luĭ Mircea:

„Mare Voevod şi Autocrat peste tótă ţerra Ungro-„Vlahică, Transcarpatină şi Tătărească; Duce de Amlaş „şi Făgăraş, Domn al Banatuluĭ de Severin; Singur „dispuitor peste ambiĭ ţermĭ aĭ întregeĭ Dunărĭ, pênă „la *Marea cea mare* şi peste oraşul Silistra“. [a] Alţĭ autorĭ finesc titlurile cu „Despot al ţerrilor din Do-„brogea şi Domn al Durostoruluĭ“. [b] D. Hasdeu ḑice că se terminaŭ astfel: „Stăpânitor al ambelor laturĭ „ale Dunăreĭ pênă la marea Négră; Domnul cetăţiĭ „Silistra şi al tutulor Ţerilor şi Oraşelor, pênă la ho-„tarele Adrianopoleĭ, etc.“ [c]

[25]]. Discursul ambasadoruluĭ moldav Luca Cârje către regele Sigismund al Polonieĭ [Arh. Ist. Vol. I° p. 10].

[26]]. Arh. Istor. Vol. I° pag. 11. col. 2°.

[a] Venelin, WLACHO-BOLGARSKIA GRAMOTE. Petersburg. 1840. p. 22. — Un hrisov de danie al luĭ Mircea din 23 (saŭ 24) Noembrie 1407. cit. de E. baron de Hurmuzaki. op. cit. pag. 301. note.

[b] Măresçu op. cit.

[c] Istoria Critică a Românilor. Vol. I.

mii acestuĭ fluviŭ: 'şĭ îmbogăţi soldaţiĭ cu jafurĭ, şi fu împiedecat în victoriele sale prin cel maĭ teribil inamic, iarna anuluĭ 1498 [27]).

In Februarie 1594 (?), Chanul Tătarilor nesocotind circumspecţiunea generaluluĭ Assan, care nu cuteḑă sĕ intre în Muntenia, intră el, cu 24,000 ómenĭ aĭ sĕĭ, dar este bătut de Mihaiŭ şi scapă cu greŭ în Silistra, de unde cere ajutor de la fratele sĕŭ.

Paşiĭ Silistreĭ şi al Benderuluĭ, pornesc contra luĭ Aron, care 'ĭ fugăreşte şi urmăreşte cu isbândă, predând multe ţinuturĭ turceşti*).—Rănit şi alungat de Munteni, Chanul tătăresc adună, în Silistra, ómeniĭ sĕĭ împrăştiaţĭ.

In 30 Decembre 1594, Albert Kiraly, generalul luĭ Mihaiŭ, arde *Arsona* (prob. Cărsova) [28]) şi în 6 Ianuarie 1595 Banul Mihalcea cuprinde *Drăştiorul* [Silistra] [29]) dupĕ un asalt grósnic, în care ambele părţĭ făcură minunĭ de bravură.—Acest oraş, aĭ căruĭ bogaţĭ locuitorĭ duceaŭ o viaţă fericită, sub adăpostul zidurilor, fu dat pradă. Cetăţuia nu putu însĕ fi luată din lipsă de artilerie. Prada fu atât de mare că Românii 'şĭ *dobândiră vestimânte pentru vecie*, ḑice un contimporan [30]). Generalul Mustafa muri în luptă.

In Martie 1595, in Constantinopole se strâng noĭ trupe şi se fac pregătirĭ în contra Românilor. Sultanul numeşte doĭ Beglerbei, pentru Moldova şi Muntenia, în locul Domnilor, dar apoĭ revócă hotărîrea, spre a nu mânia pe Polonĭ, cari, de alt-fel, pe sub mână ajutaŭ resbelul. Magnificul Paşă Ferhat (Ferrat), se pregăteşte a pleca la rĕsboiŭ contra ţerilor române, care resbel causéză mare fómete în Constantinopole **).

In 1599, Sultanul însĕrcinéḑă pe Meemet Paşia, de la Silistra, a pune un alt Domn, în România, în locul luĭ Mihaiŭ, care atacat în Oltenia de Hadăm, Paşia Vidinuluĭ, va lipsi din Capitală. Mihaiŭ trimise în contra Paşeĭ, ce trecuse Dunărea, pe Vornicul Dumitru. Acésta, 'l bate şi 'l goneşte, 'ĭ ia doă stégurĭ, pe cari le duce luĭ Mihaiŭ, ce se afla la Caracal, observând pe Hadăm [31]),

In 1603, urmaşul şi ginerele luĭ Mihaiŭ, Radul (al X-lea) Şerban, pe care Doglioni [32]) 'l numeşte *mare brav*, profitând de înghetul Dunăreĭ, o trecu la Silistra, cu 12,000 Românĭ şi 2,000 Secuĭ, bătu cetatea Silistreĭ, în care se refugiase o mulţime de Turcĭ, apoĭ temându-se sĭ nu plece ghiaţa, se inturnă cu mare *dobândă*, 17 steaguri etc. [33])

In Aprilĭ 1604, Sangiacul Silistreĭ, împreună cu alţĭ paşĭ, primesc ordine de a se uni cu Moldovenii, şi a învada Valahia pentru a ocupri-de (Doc. Ven. 421) pentru Simeon Movilă.—Dupĕ cererea luĭ Idir-Paşa şi a Chanuluĭ Tătăresc, Turcii se decid a conferi *insemnele* luĭ Şerban. (424). In acest timp, din causa necultivăreĭ pământuluĭ în ţerrile romane, se simte fómete în Imperiu (425). Idir-Paşa trimite luĭ Şerban *insemnele*, care tot atuncĭ se şi căsătoreşte (426). Boeriĭ opresc pe Şerban a trimite ostaticĭ la Cons-ple, pentru pagubele aduse ţĕrreĭ de Tătarĭ (427) şi merg pênă a reţine, ca ostaticĭ, pe Turcii cari aŭ adus stindardul, plângându-se de pagubele aduse ţĕrreĭ de ei şi Tătarĭ (428). —Temându-se de credinţa luĭ Şerban, şi de simpatia Românilor pentru Imperialĭ, Turcii decid a preface ţĕrrile în Paşalîcurĭ (433).

Hagi-Khalfa, autorul *istorieĭ resbelelor maritime ale Imperiuluĭ Otoman*, în secolul al XVII, descrie Silistra ca cel maĭ important oraş din acele ale Dunăreĭ de jos. Locuitoriĭ din Ragusa aveaŭ aci o mare factorie.

Toţĭ Paşiĭ cărora le era încredinţată apărarea provinciilor nordice ale Imperiuluĭ Otoman contra Polonilor, se numiaŭ *Paşa saŭ Seraschierul de Silistra*; reşedinţa lor era însă la Babadag [34]).

---

[27]]. Méry *Constantinople et la mer Noire.*

*]. *Doc. Veneţ.* No. *243*; — cred că afacerea a avut loc în 1595.

[28]]. Sincai, *Chronica Românilor.* II. pag. 252.—Docum. din Veneţia No. 238.

[29]]. Bălcescu Mag Ist. IV. p, 6.

[30]]. Bălcescu. *Istoria Românilor sub Mih. Viteazul.* pag. 56.

**] Documentul Venetian No. 244; veḑĭ colecţiunea D-luĭ Esarcŭ. [Revista de Istorie, Archeologie şi Filologie sub Direcţ. D-luĭ Gr. Tocilescu. vol. III.]

[31]] Istoria Ţerreĭ Româneşti. *Mag. Ist.* Vol. IV. pag. 289.

[32]]. In *Teatro dei principi* T. 2. pag. 751.

[33]]. Sincai op. cit. pag. 296. — *Doc.* Veneţ. 412.

[34]). D. Cantemir. *Istor. Imper. Otoman.* ediţ. academieĭ. Vol. III pag. 445.

In 1613, Maiŭ, Poloniĭ sunt bătuţĭ, la Ştefăneştĭ, de către Principele Moldoveĭ, iar Sangiacul Silistreĭ, Maiar Ogli, 'şi atribue lui acéstă bravură. *)

In 1622, Decembrie, Cantemir, beiul Silistrei, susţinând pe un Stefan la Domnia Moldoveĭ, Poloniĭ ameninţ cu înarmarea **); lucru pentru care Turciĭ, informaţi mai târdiŭ (Decembre 1623) că în adevĕr Polonii staŭ sub arme, la hotarele Moldovei, destitue, pentru a'i satisface, pe beiul Silistrei, inamicul lor ***).

Silistra mai purta numele de Δρύστα. — Locuitorii ei, pre la 1711, eraŭ mai mulţi creştini, în special Slavi, Bulgari şi Români. Babadagul—reşedinţa *Sangiaculuĭ Silistreĭ*— era aprópe de marea Négră, cam la 20 ore de la Dunăre, drept în jos (la Sud) de Isaccea. Muriĭ acestor doă cetăţi (in 1711) atestaŭ anticitatea lor, căci structura lor semăna mai mult romană de cât turcéscă; de unde se póte conchide, cu tótă autenticitatea, că ele fuseseră zidite de Romani, spre a împedica irupţiunele Barbarilor şi mai ales ale Sciţilor. [84])

In timpul Domniei 'împĕrătesei Ecaterina IIª (1763-1796) şi a acelei a lui Mustafa al IIÍ-lea (1757-1774), certele interne ale Poloniei şi ambiţiósele vederi ale Ecaterinei asupra acestei ţĕrri, aprinse, în 1769, resbelul între Rusia şi Turcia. Sultanul ordonă a se conduce la *Edi-culé* (Şapte-Turnuri) ambasadorul rus, la închisóre, şi de ambele părţi se făcură preparaţiuni înspăimĕntătóre. Un calcul, probabil esagerat, rîdică la 500,000 armata turcéscă; dar o parte dezertă în timpul trecerei Dunărei şi merse sĕ prade chiar teritoriul marelui Sultan. Către acelaş timp, o flotă otomană, destinată a opera în marea Neagră, fu împrăştiată şi distrusă de furtună.

Tătariĭ atac *Serbia mare* şi sunt bătuţĭ. Principele Galitzin atacă Chotinul şi este respins; urmărit însĕ de gărnisónă, o bătu; puţin în urmă doă sute grenadirĭ luară fortereţa.

In 1770, dupĕ doă victoriĭ, Romantzoff pune mâna pe Bender, apărat de o garnisónă numerósă. Cam către acelaş timp o flotă rusă, parvenită în Archipelag, distruge, în memorabila afacere de la Ceşme, flota otomană. Trebui în grabă a se fortifica Dardanelele, Un frances, Baronul de Tott, militar distins şi prea instruit, făcu ca Constantinopole, *Bine-Păzita*, cum o numesc Turciĭ în poeticul lor langaj, nu avu a se maĭ teme de trăsnetul floteĭ ruseştĭ, victorióse. — Principele Dolguruki atacă şi bătu pe Tătarĭ, al căror Han, Selim-Gherai, móre de durere la Constantinopole, ****)

Pe ţermurile, atât de des sângerate, ale Dunăreĭ, Turciĭ nu încercară de cât perderĭ. — Aşa s. e. în 1770, visirul Halil-Paşa, dupĕ înfrângerea luĭ Celebi-Aga (veḑĭ Giurgiu) trimite de la Dristra 13,000 ostaşĭ sĕ calce Bucureştiĭ. Acolo comanda atunci Generalul-Maior Podorişcan. Turciĭ pornesc şi se apropie de Bucureştĭ; Maiorul Anrep 'ĭ întîmpină, 'ĭ bate; lupta ţine cincĭ ore. Turciĭ perd 1500 ómenĭ; bravul maior, cade în luptă. Generalul Podorişcan ese şi el în contra Turcilor şi dupĕ o puternică canonadă, Turciĭ fug în tóte părţile.—Ruşiĭ sĕ iaŭ dupĕ dênşiĭ [85]).

Invingĕtorĭ apoĭ un moment spre Bucureştĭ, Turciĭ fură în urmă bătuţĭ în treĭ acţiunĭ teribile, în cari principalele lor forţe dispărură. [86])

Anul 1772 se deschise sub maĭ bune semne. Se vorbi de pace. Romantzoff şi marele Vizir se vĕḑură la Bucureştĭ; dar mândria otomană nu se putu uni cu cupiditatea ruséscă.—Se preparară a lua din nóu destinul drept arbitru.

De astă dată Turciĭ ştiură a se menţine,

*). C. Esarcu. Documente din Veneţia, No. 525, Revista D-luĭ Tocilescu; Vol. III. pag. 358.

**). ibid. Documentul 616 pag. 364.

***). ibid. „ 621 — 365.

84). D. Cantemir *Ist. Imp. Otoman.* Ediţ. Academică.

****) Durdent op. cit.

85). A. Comnen Ipsilante. op cit- Analele academice pag. 504. vol. II ser. II.

86). Durdent op. cit.

pe țermurile Dunărei, în o savantă defensivă. In vara anului următor o luptă teribilă avu loc pe înălțimele de lângă Silistra. Veisman, este adevĕrat, murise, la 8 Iulie, în capul trupelor sale. Turcii credură, scăpându-se de acest teribil inamic, că vor fi mai fericiți. Lupta întrecu tóte cruzimile cunoscute până atunci. Rușii dau asalt înălțimilor: oficerii, ca și soldații, mor cu grămada;—peste 5000 Turci sunt uciși; 54 tunuri cad în mânile învingĕtorilor. Slăbiți de arșiță și osteneală, Rușii retrag cavaleria dincóce de Dunăre. Infanteria ține malul, ședênd *sub arme* o nópte întrégă. [37]) Ast-fel Romantzof, cercând a pune asediul Silistrei, este respins de eroica apărare a Turcilor, al căror număr se urca la mai mult de 30,000: căci Hassan-Bey, intrepidul *Capitan-pașa,* părăsind comanda flotei și luând pe acea a armatei de uscat, ridică asediul Silistrei și aruncă pe Ruși peste Prut [38]).—Aceste curagióse fapte de bravură din partea Turcilor, cari făcură pe inamicii lor a retrece Dunărea, în momentul când credeaŭ eforturile lor coronate de succes, consolă ultimele momente ale Sultanului Mustafa al III-lea, în Ianuarie 1774.

Succesorul și fratele sĕŭ, Achmet, puse pe picîor de resbel un numer de ómeni prodig: dar timpurile trecuseră când aceste mijlóce asiguraŭ Musulmanilor tot-dé-una victoria.

Romantzoff reveni lângă Silistra; el avea sub ordinele sale, între alți oficeri distinși: pe Soltykoff, fiul generalului care bătuse pe Friderich II-lea, pe Kamensky și pe acel Suvaroff, atât de celebru mai în urmă.

Pașa se arătă un demn adversar al lui Romantzoff, și prea bine secondat de trupele sale, el ținu în timp de câte-vă ore victoria nesigură; dar, în fine, trebui a ceda disciplinei și superiorității artileriei rusești [39]). In acea ți 40,000 Turci, bătuți de Suvaroff și Kamensky, perdură superbele lor tunuri de bronz, fabricate sub direcțiunea baronului frances *de Tott.*

Invinșii, agravară nenorocirea situațiunei lor, dându-se la revoltă și tîlhărie. Trupele asiatice și cele europene se masacrară în lagărul de la Șumla. Romantzoff profită de aceste neînțelése certe interióre, și Rușii dictară condițiunele pácei, care fu încheiată la Cainardji (1774).

Fie-care atac al Rușilor contra Bulgariei orientale, a găsit, în Dobrogea, înaintea sa, baricada Silistriană. [40]).

Cam acelaș rol 'l jucă și Varna în spre partea mării.

In primăvéra anului 1809, avu loc. la Tatarsca, la Estul Silistrei, o bătălie indecisă: mai târdiŭ, cu tóte că cetatea fu atacată de forțe rusești puțin imposante, comandate de Kamensky, nu resistă de cât cinci ți le; iar Visirul fu închis în Șumla.

In 1810, când armările lui Napeleon forțară pe tzar a părăsi țĕrile de la Dunăre, ea fu dărĕmată de Ruși și fortificațiunele sale rase [41]).

In 1821, cu ocasiunea trimeterei forțelor turcești în Principate, spre a stinge focul revoltelor lui Tudor și Ipsilante, Seraschierul din Silistra trimise pe Kara-Achmet, Capul-Kehaia al sĕŭ, spre București, cu titlul de Comandant Superior al tutulor oștilor pornite spre România.

Tot în acelaș timp, Seraschierul din Giurgiu trimise și el pe frate-sĕŭ, ca inspector asupra corpului d'acolo, spre a se uni și dênsul sub ordinele Kehaïa-Beiului din Silistra.

Aceste doă corpuri, compuse din 10,000 pedestri, cu artilerie, și din 4000 călărești, plecară la 1 Maiŭ, aprovisionați cu totul pentru luptă, spre București.

Pașa de la Vidin espedíase și el, spre România mică, 6000 cavalerie și infanterie tur-

[37]). A. Comnen Ipsilante op. cit.
[38]). Mĕry op. cit.
[39]). Durdent op. cit.
[40]). F. Kanitz. op. cit.
[41]). Moltke in op. cit.

céscă, afară de corpul lui Cara-Feiz care avea 1500 călăreţi.

Tóte aceste trupe fură precedate de o proclamaţiune a Sublimei Porţi. [42])

Se ştie resultatul: Tudor omorît prin trădare, Ipsilante pus pe fugă, Grecii bătuţi la Drăgăşani, Principatele se liniştiră; iar din sângele martirului eşi recunósterea dreptului român, de a avea Domni din neamul lor; drept care înlesni generaţiunei ce urmă constituirea Regatului.

In 1828, când Ruşii trecură Dunârea, şi apărură înaintea acestei cetăţi, găsiră fortificaţiunele sale rîdicate deja de ingineri străini; la lucrările ultimelor resbele adăogându-i-se noi forturi detaşate.

Vom căuta a da óre-cari detalii asupra celor doă faimóse asediuri din campania 1828-1829, şi descrise de Moltke, cu o rară înteligenţă şi claritate:

1828. — In 21 Iulie, generalul Roth, cu 10,000 ómeni şi 36 piese, ajunse înaintea cetăţii. Corpul sĕu era cu atât mai slab, cu cât nu avea de loc artilerie de asediu; din contra, garnisóna Silistrei era numerósă. Ast-fel, generalul se mărgini, cu tóte nenumăratele eşiri ale garnisónei, la apucarea unei posiţiuni, pur defensive, pe înălţimi. Liniile sale consistaŭ în o urmare de uvrage, fie închise, fie deschise la gât, departe de la cetate cam 2,000 metre şi a căreï estremă dréptă sĕ sprijinea pe o redută lângă Dunăre.—Afară de micï escarmuşuri, cele doĕ părţi steteră una în faţa alteia în timp de patru sĕptămâni; la 28 August, la mîezul nopţii, atacul din partea Ruşilor începu şi dură până după amédi. Luptă fu crâncenă: puntul unde sĕ bătea fu reluat de treï orï; în fine Turcii trebuiră a ceda, părăsind terenul. Posiţiunea rusă fu în urmă complectată.

Escadrilele a 2-a şi 3-a ale flotileï ruse, tarï de 36 bastimente, ajunseră la 10 August lângă Silistra. Ele avură o prea mare importanţă, stabilind comunicaţia cu ţermul român, prin un pod pe vase saŭ pe plute. Pe lângă că procura lemnele necesare asediului, abundente pe malul stâng, acest pod mai asigura subsistenţele armateï de asediu; în cas de nenorocire, ele ar fi înlesnit retragerea; căci fără acésta ar fi trebuit a merge tocmai la Cărsova — Materialele necesare construcţiuneï podului ar fi putut fi aduse pe Argeş, saŭ pe Borcea. — Inainte de tóte însĕ trebuia a goni flotila turcéscă, tare de 12 vase şi Ruşii puteaŭ face acésta, cu atât mai lesne cu cât ocupaŭ malul stâng, depărtat numai la 1,000 metre; nu făcură însĕ nicï o încercare de acest fel.

Achmet-Paşa, bravul apărător al Silistreï, sĕ puse în capul uneï eşiri, cu 4,000 ómeni, şi angagiă o luptă care făcu a curge mult sânge. Roth plecând, şi Cerbatoff, succesorul sĕŭ, căděnd bolnav, Langeron luă comanda. Artileria de asediu se urca, se ḑice, la 120 piese; dar muniţiunea lipsea. Bólele şi fómetea făcură nişte ravajurï înspăimântătóre; chiar dupĕ jurnalele rusescï, numai în doă ḑile (4 şi 5 Noembre) ei perdură 500 ómeni. Rudjewicï veni, cu al III-a corp, de la Şumla, pe care părăsind'o, Turcii 'ï urmară la început mai móle, dar în urmă, în 19 Octombre, un detaşament turc, tare de 8,000 ómeni, angajând lupte de arier-garde destul de vii, Ruşii, dupĕ propria lor mărturie, perdură 800 ómeni şi fură obligaţi de a părăsi bagagele.

Prin sosirea acestui corp, armata primeï învestirï a Silistreï se urcă la 30,000, formată din doă corpurï.

La început, intenţiunea era de a se menţine blocarea şi în timpul erneï, dar trebui a abandona acest proect. Ploï torenţiale inundară tranşeele şi desfundară pământul. Mai trebuiră a suporta un frig de —8° Réaumur. Acestor ploï urmă o zăpadă abundentă, care acoperî bateriile şi bordeele în care locuiaŭ soldaţii ruşi. Dunărea ducea sloï, cari, împiedecând comunicaţia cu ţermul stâng, oprea sosirea hraneï şi muniţiunilor, a căror lipsă începuse deja a se simţi în lagărul rus. Dupĕ ce bombardă cetatea 48 ore, se determinară a părăsi cu totul învestirea. — O mică parte

[42]). Dupĕ Ilie Photino.

din trupe putu fi trecută în bărci, pe malul stâng; cea-l-altă, operă retragerea sa în o o țérră devastată și pe drumuri atât de desfundate și pătrunse de plóe, că trebuia câte odată a întrebuința ómenii unui batalion pentru a scóte dîn noróe o piesă de calibru mare.

O parte din artilerie fu abandonată, în baterii, înaintea cetățeĭ; cea-l-altă, căḑu în mâinele inamiculuĭ, ce urmărea ce energie.

Asediul Silistreĭ din 1828, póte fi considerat ca unul din faptele militare cele maĭ rele concepute și cele maĭ móle esecutate.

1829. — In luna Maiŭ. un pod fu aruncat ce-va maĭ jos de Silistra. Acest pod fu destinat pentru trecerea corpurilor al II-a și al III-a, pe țermul drept.—în 8 Maiŭ, Deibicĭ ajunse cu trupele sale în puntul unde lacurile Kara-su (Cerna-Voda) sĕ vĕrs în Dunăre. El fu obligat de a începe asediul Silistreĭ, ce trebuise terminat în tómna trecută. Drumul cel maĭ drept, trecênd prin Rașova, ne-fiind practicabil, din causa inundațiunelor Dunăreĭ, corpul ce el (Generalul-comite Diebicĭ, supra-numit mai târḑiŭ, *Zabalkansky)* comanda fu silit a face un ostenitor ocol prin Kusgun; trebui 9 ḑile ca sĕ mérgă o distanță de 9 mile; și numaĭ în ḑiua de 17 Maiŭ ajunse înaintea Silistreĭ. Comandantul-cap fiind bolnav, trebui a fi dus într'o litieră, ceia ce nu 'l împedică de a continua dirigiarea operațiunelor militare. Cetatea fu atacată la Est, pentru motivul de a profita și de cooperațiunea flotileĭ.

In scopul de a înlesni comunicațiunea celor doĕ țermurĭ, se adună la Bucurescĭ materialul unuĭ pod de plute, pe care 'l aduseră pênă la gura Argeșuluĭ. — Trebui dar a se transporta acest pod de la Oltenița la Călărașĭ. Acéstă operațiune fiind întârḑiată, Turcii avură timpul de a aduna o mică flotilă la Rusciuk și a o aduce la Silistra. Aceste vase ar fi putut opune obstacole serióse la esecuțiunea întreprinderĕĭ; dar neresoluțiunea și lipsa de unitate în proectele Musulmanilor, fu causa că transportul acestuĭ material reușì, chiar sub ochiĭ lor.

Acest pod fu adus maĭ întâiŭ la gura rîulețului Bott, la doĕ mile în sus de Silistra, pe țermul stâng, și la 11 April ajunse, fără accident, în locul trecereĭ, aprópe de fortereță, unde tot materialul fu lăsat provisoriu.

Pentru a tăia or-ce comunicațiune cu Rusciukul, se stabilise deja baterii aprópe de gura Argeșuluĭ și a rîulețuluĭ Bott. De patru orĭ Turcii încercară a le ataca cu flotila lor, dar eĭ fură tot-d'auna respinșĭ. Infanteria rusă ocupă o insulă, la o jumĕtate milă în sus de Silistra; tiraliorii brăsdară țermul stâng, în fața fortăreței.

In 17 Maiŭ 1829, Diebicĭ sosind, (cum ḑiserăm) din Cerna-voda, înaintă în treĭ colóne spre cetate. Turcii, stabiliți în uvragele pe cari Rușii neglijaseră a le distruge anul trecut, făcură o resistență teribilă. In fine, retranșamentele fură luate. Turcii perdură 800 ómenĭ; Rușii, 50 ofițerĭ și 190 ómenĭ. 31 piese, luate la Brăila, fură puse în baterie, pe țermul stâng; 11 bastimente, de ale flotileĭ, ancorară în sus de fortăreță, pe când cincĭ altele, la vale; și acésta în scopul de a intercepta cu totul trecerea și a împedeca ast-fel or-ce comunicațiune pe apă cu cetatea.—Lucrările de asediu începuse la 20 Maiŭ nóptea. Din unele din șalupe se scóse tunurile spre a forma bateriĭ, pe când vasele se întrebuințaŭ la pod. Dupĕ un șir de lupte, eșirĭ, asalturĭ, lucrărĭ de asediu de tot felul, ale căror detaliurĭ ne ar antrena prea departe, plenipotențiariĭ luĭ Sert-Mehmet-Pașa, semnară, în ḑiua de 29 Iunie, la 9 ore séra, protocolul de predare, dupĕ care garnisóna era prisonieră de resbel. Doĕ ore in urmă, Turcii forțară pe pașa a merge ca ostatic în lagărul rusesc.

Adoa-ḑi, 9000 ómenĭ, în numĕrul cărora se aflaŭ treĭ regimente regulate, depuseră armele. 8,000 locuitorĭ, desarmați, și 1500 soldați răniți saŭ bolnavĭ, remaseră în cetate. Ca trofee, Rușii, avură 238 tunurĭ găsite pe metereze, 31 altele cari armau 15 șalupe canoniere, și 40 drapele.

Dacă asediul Silistrei menţinu calităţile resbelnice ale Turcilor înapoia fortificaţiilor, apoi, nu mai puţin, probă din parte-le o mare ignorenţă şi o estremă nedibăciă. Silistra resistase 44 ţile; căţu atunci când a avut cinci breşe în zidul sĕŭ.

Din partea Ruşilor, perderile sunt:

Morţi: 1 general, 1 ofiçer superior, 13 ofiçeri subalterni; 819 ómeni.

Răniţi: 16 ofiçeri superiori, 84 ofiçeri subalterni, 1,747 ómeni.

Silistra fu în neputinţă de a se rîdica din acéstă lovitură teribilă.

Ocupată, pênă în 1836, de cătrĕ armata rusă, ca garanţie a plăţii cheltuelilor de resbel, fixate la $11\,^1/_2$ milióne galbeni, neputêndu-se repara, din causa presenţei armatei strĕine, oraşul dispăru, încetul cu încetul, sub ruine.

Sultanul Mahmud o visită în 1837;— cele patru breşe, făcuţe bastiónelor Ordu şi Muftiereh-Tabiasi, nu erau încă reparate. Uvragele şi grămezile de ruine şi sfărămături, rĕmăsese ast-fel cum le lăsase cea din urmă ţi a asediului. La Estul oraşului, aprópe de fluviu, în cartierul numit *Wolna*, un nou oraş începuse a sĕ rîdica, în 1840.—Din ceĭ 20,000 locuitorĭ din 1828, — 12 anĭ în urmă— mai rĕmăsese abia 4,000. Treĭ pătrimĭ din oraş fusese părăsit şi se afla într'o stare de desolaţiune complectă.

Pe timpul visiteĭ sultanului Mahmud, Principiĭ Ghica şi Sturza, al Munteniei şi al Moldoveĭ, fură primiţi a presinta omagele lor *Mareluĭ Turc*, aducêndu-ĭ 10,000 galbeni cadoŭ, şi cărora li se dede, în schimb, blănĭ de onóre, tabacherĭ, şaluri etc. [43])

Sultanul plecă cu vapor de la Silistra la Ruşciuk.

Abilul căpitan, Moltke, făcu singur planul Silistreĭ şi, dând o discripţiune complectă de posiţia şi uvragele sale, recomandase órecari perfecţionărĭ, cari nu fură uitate în timpul resbeluluĭ rusesc din 1854. Colonelul Krach, prusian de naştere, şi căruia 'ĭ fusese confiat comandamentul geniuluĭ, dotă cetatea cu uvrage pasagere admirabil apărate şi ştiu a se menţine, pênă când ocuparea Principatelor de Austriacĭ, forţă armata rusă a părăsi linia Dunăreĭ.

In 4 Martie 1854, Turcĭĭ încerc a trece aci Dunărea, cu 6,000 ómenĭ, dar sunt respinşĭ.

In acest an Ruşiĭ deteră treĭ asalte pe rând, avură perderĭ enorme, între carĭ pe generalul Sylvan. La cel din urmă din aceste atacurĭ, fortul *Azab-tabia* 'şi căpătă renume prin eroismul cu care s'a apărat, în contra armateĭ luĭ Paschievicĭ.

Iată în scurt naraţiunea acestuĭ important fapt:

Cetatea Silistreĭ, acéstă *cheiă a Dobrogeĭ*, cum o numia împĕratul Nicolae I°, fu blocată de armata rusă la finele luĭ Aprilie 1854.

Puţin timp în urmă ea se află învestită în tótă regula.

Bombardată de bateriile stabilite pe ţermul stâng, de acele din insulele Dunăreĭ şi de şalupele canonierĕ inamice. ea fu puţin impresionată de o acţiune mai mult sgomotósă de cât seriósă.

Principele Paschievici, care comanda în în persónă, nedobândind ast-fel nicĭ un resultat favorabil, se determină a'ĭ începe asediul în regulă, prin atacul posiţiunelor înaintate.

Din trupele ruse, adunate împregiurul cetăţiĭ, doă divisiunĭ formară *corpul de asediu*, şi prisosul, pênă la 45,000 ómenĭ, compuse pe acel *de obscrvaţie*.

Generalul de geniu rus Şilders avea direcţia operaţiunelor apropiereĭ.

In cetate, garnisóna se urcă la 11-12,000 ómenĭ, sub direcţia unuĭ om abil, Musa-Paşa, directorul general al artilerieĭ otomane, ce alergase ai lua comanda, la cele d'întâiĭ indiciĭ ale învestireĭ.

[43]). Colonel Baron de Moltke op. cit.

Trupele cetăţii se compuneaŭ: din un regiment de săpătorĭ, un regiment de infanterie de gardă, un regiment egiptean, 1,200 tunarĭ şi de câţi-va alţĭ infanteriştĭ *de diferite proveninţe.*

Fortificaţiile fiind vechĭ, nu eraŭ, este adevĕrat, prea grozave; dar, în 1853, li se adăogase un lanţ de forturĭ detaşate, din cari principalul ocupă posiţiunea dupĕ care contele Diebicĭ, bătuse cetatea, în 1829, şi o silise a capitula.

Deschiderea tranşeleĭ se făcu la 20 Maiŭ, înaintea forturilor *Arab* şi *Plané*. Aceste uvrage de pământ, cu simple profile de fortificaţie pasageră, ca şi legăturele—fie dintre ele, fie acele ale lor cu cetatea—eraŭ nişte lucrărĭ destul de uşóre.

Pe lêngă bateriile ce avéŭ dincolo de Dunăre, Ruşiĭ maĭ instalară altele noĭ, armate cu 34 piese de asediu şi un maĭ mare numĕr de tunurĭ de campanie.*)

Unuĭ atât de important foc, se respundea, cel puţin, tot atât de activ, de artileria cetăţiĭ, sub abila direcţiune a luĭ Musa-Paşa.

In tóte nopţile avéŭ loc lupte dese şi escarmuşe. In séra luĭ 28 Maiŭ, Ruşiĭ încercară şi reuşiră, prin surprisă, a introduce în *Arab*-Tabia doă batalióne; respinse, o întăie dată, ele revenirĕ reîntărite; dar respinse din noŭ, ele se retraseră, lăsând pênă la 700 cadavre pe locul luptelĭ.

In nóptea de 2-3 Iunie, avu loc încă o afacere importantă şi gloriósă pentru asediaţi: din nenorocire adoa-ţi Musa-Paşa fu omorît de o sfărămătură de obuz. Mehemet-Bey, colonel de geniu, 'l urmă în direcţia apărăriĭ.

*) In numĕrul acestor piese se găsia şi mica artilerie a Muntenieĭ, de 12 piese, pe cari Turcia le dăduse principatuluĭ: 4, în 1844 şi 8, în 1850. Oficeriĭ şi trupa se distinse prin curagiŭ şi tragere inteligentă. — La retragerea Ruşilor din Principate, eĭ luară aceste piese înapoindu-le tocmaĭ în 1859; însĕ în locul a 4 din tunurile turceştĭ, eĭ dederă altele 4 ruseştĭ, dar de calibru maĭ mare.

(Revista Militară. No. 6 din 1873. Regim. No. IV de artilerie).

1800 ómenĭ trimişĭ de Omer-Paşa, traversară linia de învestire şi intrară în cetate. Ca în tot-dé-unĭ, acésta fu patenta cea maĭ palpabilă de seriositatea învestireĭ, şi făcea să se prevadă resultatul, cu tóte că Ruşiĭ, prin lucrările lor de mină, reuşiseră a resturna chiar o parte din parapetul fortuluĭ *Arab*.

Mareşalul Paschievici însĕ contuzionat, părăsi şi remise comandamentul armateĭ de *învestire* generaluluĭ—Principe Gorceakoff.

Nicĭ acesta nu fu maĭ fericit de cât predecesorul sĕŭ; încercările sale, din 13 şi 19 Iunie, eşuară; şi, se crede, prepara unul din cele maĭ serióse atacurĭ, pentru una din nopţile viitóre, când.... un curier al mareşaluluĭ comandant—cap, 'ĭ aduse ordinul a ridica asediul şi a se replia pe ţermul stâng al Dunărei.

Conformându-se acestuĭ ordin, în nóptea de 22-23 Iunie, Ruşiĭ, rîdicând asediul, desarmară bateriile, arseră baracele, evacuară posiţiunele şi trecură pe ţermul opus al fluviuluĭ, în România.

La 23 Iunie, diminéţa, nu maĭ rămăsese în faţa Silistreĭ, de cât pământul scormonit al lucrărilor de apropiere, şi mormintele a 2500 Ruşĭ, numĕr cam egal, ce e drept, cu al perderilor turceştĭ; aceştia din urmă însĕ, se consolaŭ la vederea inamiculuĭ retrăgêndu-se.

Nu mult dupĕ aceia Omer-Paşa, acompaniat de colonelul frances Dieu, intra în Silistra, spre a constata că acest asediu o imortalizase.

Resistenţa acesteĭ cetăţĭ, la începutul resbeluluĭ oriental, din 1853, aduse un serviciŭ real armatelor anglo-francese, in formaţiune.

Asediul durase doă lunĭ, în acest timp armata aliată putu să'şĭ completeze resursele militare ce'ĭ lipséŭ şi cari ar fi putut'o pune, în casul unuĭ atac din partea luĭ Paschievicĭ, în trista posiţiune de a se menţine în defensivă, saŭ, póte chiar, în pericolul uneĭ retrageriĭ.

Condamnată, sacrificată maĭ dinainte, cetatea resistase maĭ presus de tóte aşteptările şi permisese armatelor aliate a 'şĭ îmbu-

nătăți starea în cari se aflaŭ la început, acea de a nu se puțea împotrivi unuĭ inamic deja pregătit de luptă **).

Revenind la Silistra, înnaintea acestuĭ oraș, ḑice Méry, generaliĭ ruși probară, odată mai mult, că sunt model de curagiŭ și devotament; că eĭ știu a muri cu o intrepriditate sublimă pe meterezele unuĭ oraș, dar eĭ nu știu a 'lŭ lua; niciŭ unul din eĭ nu merită numele de *espugnator,* ce Roma dedea consulilor ce luaŭ cetățĭ. [44])

In 1860, acest óraș fu centrul de întîlnire a maĭ multor miĭ de creștinĭ *slabĭ de înger,* ce venéŭ a asista la minunele mincinosului prooroc bulgar Angheluș.

La 19 August 1877, doĕ monitóre turcești veniră să se amboseze aprópe de Silistra și, împreună cu bateriile acesteĭ cetățĭ, traseră o mare parte a ḑileĭ contra „Călărașilor [45]).

Cătră 30 August 1877, un detașament turc. trecu în insula Salgan *(Salhana, Pastram. micĭ),* în fața Silistreĭ.—O punte de vase fu construită între insulă și fortereță, apoĭ, acelaș detașament, trecu pe pământul românesc și începu a rîdica retrașemente, cu scopul, bine înțeles, de a construi un *cap de pod,* de unde, prin îndrăsneță *eșirĭ,* ar putea închieta inamiculuĭ linia sa de retragere și a mări încă dificultatea, deja destul de mare, a aprovisionărilor séle. [46])

In $^{16}/_{28}$ Ianuarie 1878. Românĭ fac o recunóștere asupra Silistreĭ.

In acelaș resbel—1877—slabul corp rusesc din Dobrogea, comandat de Zimmermann, trebui a se limita a face câte-va atacurĭ falșe asupra cetățiĭ. Silistra avea un cap de pod pe malul stâng ai Dunăreĭ. Din parte-le, Rușiĭ se stabilirĕ în posițiunĭ tarĭ, la Călărași.

**) Analisată dupĕ D. Camille Russet, membru al academieĭ francese, din cartea sa intitulată *Histoire de la guerre de Crimée.*

[44]) Mery. op, cit.

[45]). *La guerre d'Orient* par un Oficier Superieur.

[46]). Ibid.

Cetatea căḑu în condițiunele armistițiuluĭ și Comandantul eĭ, Selami-Pașa, o părăsi, numaĭ în virtutea uneĭ *fetve* speciale a Sultanuluĭ, ca și Hasan *Turtucaia.* [47])

Printre puntele de o importanță óre-care istorică în giurul cetățiĭ Silistra, vóm cita *Arab-Tabia* (Fortul *Arabuluĭ*) și Fortul *Megidieh.*

Arab-Tabia.

Or de câte orĭ armatele tzaruluĭ aŭ invadat Dobrogea și aŭ operat în contra Silistreĭ, localitatea pe care se află astăḑi urmele Fortuluĭ *Arabuluĭ,* era alésă ca punt de plecare al lucrărilor de apropiere în contra cetățiĭ.

In adevĕr, distanța la căre se află departe de incintea orașuluĭ (2150m), dominațiunea asupra cetățeĭ (75m), mica sa depărtare de Dunăre (1300m), și prin urmare înlesnirea protecțiuneĭ unuĭ pod ce ar fi întreținut comunicația, în timpul asediuluĭ, cu țermul stâng; operațiunele simultanee, destul de apropiate și legate ale „armateĭ și ale flotileĭ, de care armata înconjurătóre ar fi dispus; eraŭ considerațiunĭ destul de puternice pentru ca ocupațiunea acestei localităț să fie cea maĭ preferată, *la prima vedere,* pentru a supune cetatea.

Colonelul, maĭ tîrḑiŭ generalul de geniu, rus, Schilders, fu acela pe care sórta 'l condamnase să indure cele maĭ crude decepțiunĭ cari, în general, urmaŭ fie-căruĭ atac:

Ca colonel, în 1828, șef al gemuluĭ armateĭ însărcinate cu învestirea cetățiĭ, el se stabili în acest punt și începu operațiunele sale.

Numaĭ dupĕ ce dădu, în timp de o lună, o serie de lupte inutile, se gândi a întinde linia de învestire, spre W., către Medjidia de astăḑi; era însĕ prea tîrḑiŭ; timpul favorabil trecuse și sesonul erneĭ presintă asediatoruluĭ, fără milă, tristele condițiunĭ ce 'l acompaniaḑă, maĭ cu sémă, în acéstă localitate.

[47]). F. Kanitz op. cit.

Vorbirăm mai sus de tristul resultat, din 1828; soldaţii ţarului se retraseră, vĕdurăm, în nisce circumstanţe în adevĕr fatale, după ce, forţaţi a rîdica asediul, părăsiră lucrările şi chiar parte din artilerie.

In anul următor, 1829, aceleaşi considerente conduc, pe Schilders, la alegerea aceluiaş punt, şi, după 18 ţile de bombardare, Ruşii, rĕmân, şi de astă dată, fără nici un resultat grandios.

Un hasard, o acţiune fericită, ajută la descoperirea modului de a pune mâna pe cetate:

Colonelul Berg (mai tĕrdiu feld-marşal), respingênd o eşire a Turcilor pênă pe positiunea dominantă a Medgidiei, recunoscu importanţa ocupării acestui platoŭ, se retranşéţă pe el, şi rîdică baterii. Atacul, plecat din acest punt, sub abila sa direcţiune, reuşeşce a face, după 9 ţile de bombardare, ca cetatea sĕ deschidă porţile.

In 1854, Schilders, acum general de geniu, decide pe principele Paschievici a încerca luarea cu asalt a fortului *Arab*, pe care Turcii 'l întăriseră, în urma observaţiunelor făcute în resbelele precedente.

„Atacul eşuaţă; colóna de asalt, ţice Principele G. Bibesco, (după al al căruĭ eccelent uvragiŭ *L'Histoire d'une frontière* analisăm ce priveşte Arab-Tabia) lăsă un numĕr considerabil de morţi pe teren; şi principele Orloff, acum (1882) ambasadór rus la Paris, este rănit, în capul regimentului sĕŭ, după eforturi nepomenite de bravură (prodiges de valeur). Principele pătrunsăse deja în retranşementele turceşti. De la acéstă epocă, mai cu sémă, datéză renumele legendar al Tăbiei *Arabului*.“ ***)

In 1877-78, Ruşii sunt departe de a'l ataca. La încheerea păcii, acest punt căţu pe teritoriul României trans-Dunărene.

***). După Principele G. Bibescu. op. cit.

Medgidieh-Tabia.

Acésta este adevĕrata posiţiune de valóre în giurul Silistrei, şi cu tóte acestea de dênsa se vorbesce mai puţin: *)

Platoul acestui fort, *incompletamente* distrus, contra tratatelor, domină, la mare distanţă împregiur, în bătaia tunului, oraşul, ambele ţermuri ale Dunărei, fluviul, tóte posiţiunele forturilor detaşiate de altă dată, etc. etc.

Istoricul sĕŭ e scurt: După acest platoŭ colonelul Berg, şilise, cum vĕdurăm, cetatea a capitula în 1829; spre a preveni în viitor acţiuni de asemenea natură, Turcii începură, în 1869, pe el, construcţiunea acestui important fort, pe care 'l terminară în ajunul ultimului resbel (1876).

---

*). La o înălţime de aprópe 120 m. d'asupra niveluluĭ mării, cam 92 d'asupra oraşuluĭ (la depărtare de 1150 m), cu 16 m. mai sus de Tabia *Arabului* (la 2250 m), cam la mai mult de 100 m. d'asupra podului ce se cerea Românilor sĕ construe lêngă puntul frontiereĭ (la 2680 m):

Acest platou, se póte considera ca cheia întregeĭ posiţiunĭ; el póte, chiar luată cetatea, de inamicĭ, a o preface în cenuşă; el face ilusoriă importanţa platouluĭ *Arab*-Tabia, şi ridiculă idea rădicărĭ, de Românĭ, pe Dunăre, în puntul unde începe frontiera, a unuĭ pod de comunicaţie. ****)

Fără îndoială, că chestiunĭ ca acea a *Arab*-Tăbieĭ, ca şi a frontiereĭ României de lêngă Silistra, vor face distracţiunea generaţiilor viitóre, pe comptul diplomaţiĭ europene ale aceleĭ epoce.

****). După L'HISTOIRE D'UNE FRONTIÈRE par le Prince G. Bibesco.

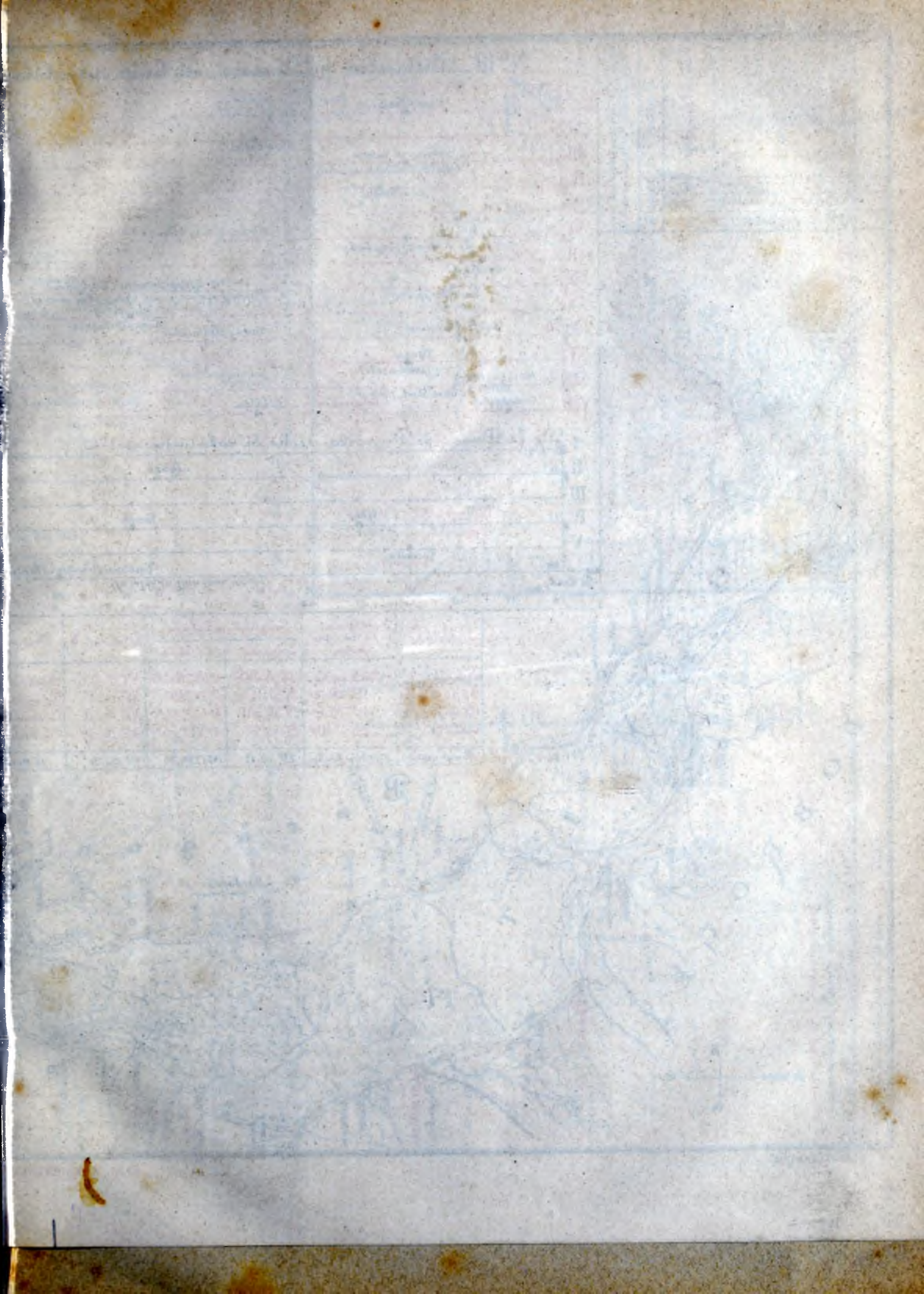

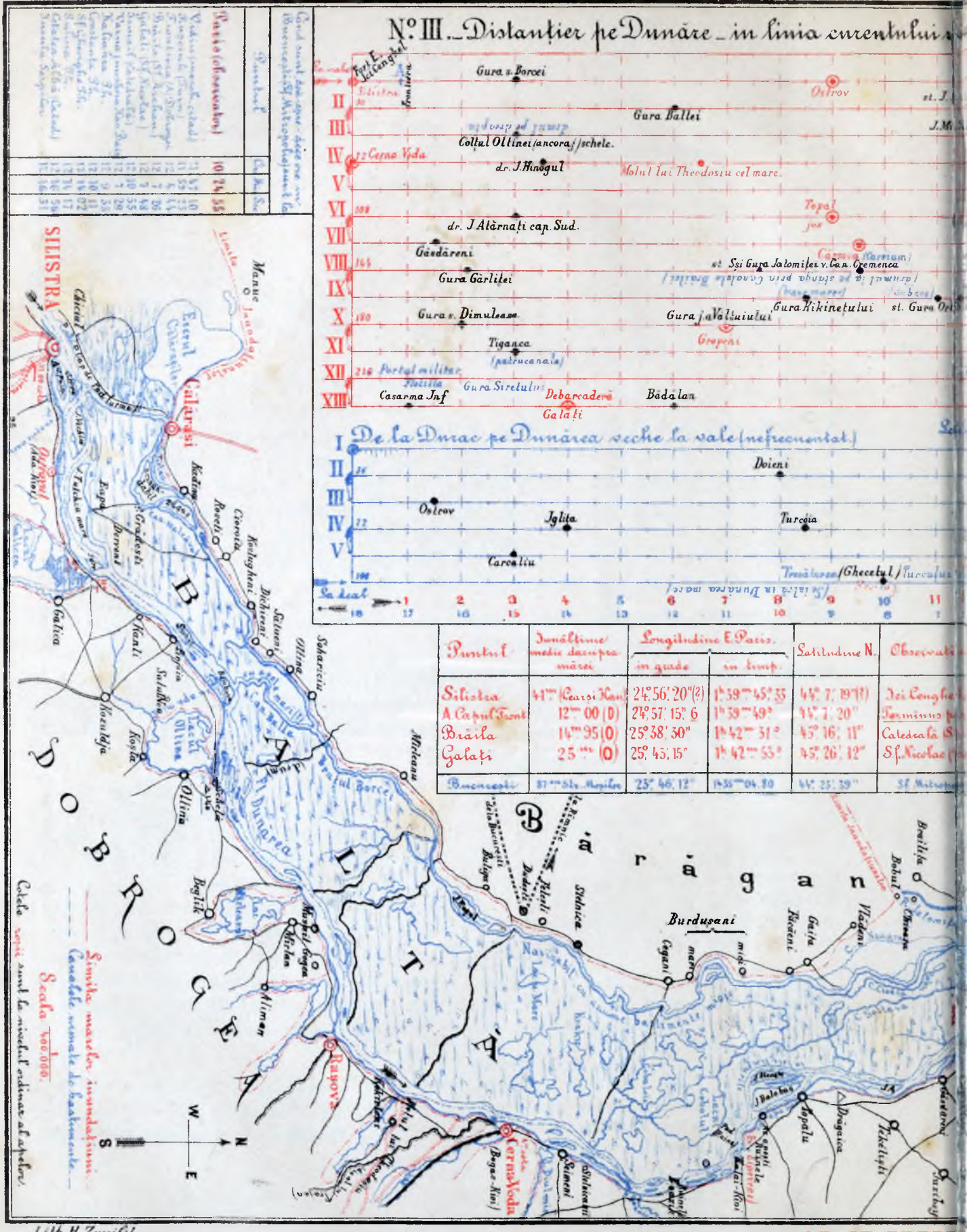

Puntul	Junălţime medie dacă pra mărei	Longitudine E. Paris. in grade	Longitudine E. Paris. in timp.	Latitudine N.	Observaţi
Silistra	41m (Cearşi Han)	24°56'20"(?)	1h39m45s33	44°7'19"(?)	Iei Cenghe
A. Capul Front	12m00 (0)	24°57'15"6	1h39m49s	44°7'20"	Terminus
Brăila	14m95 (0)	25°38'30"	1h42m31s	45°16'11"	Catedrala S
Galaţi	25m (0)	25°45'15"	1h42m55s	45°26'12"	S.f. Nicolae
Bucureşti	87m Str. Mogilor	23°46'12"	1h35m04.80	44°25'39"	Sf. Mitrop

OR CE DREPT

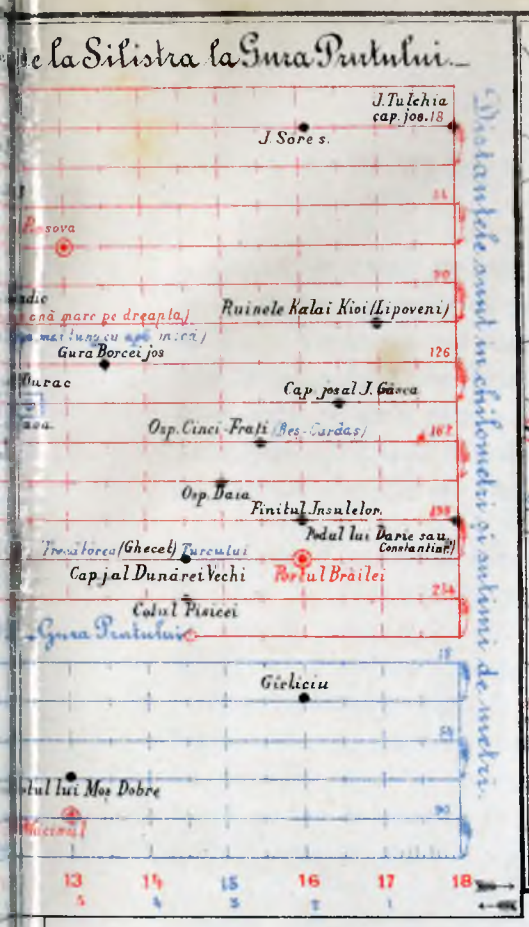

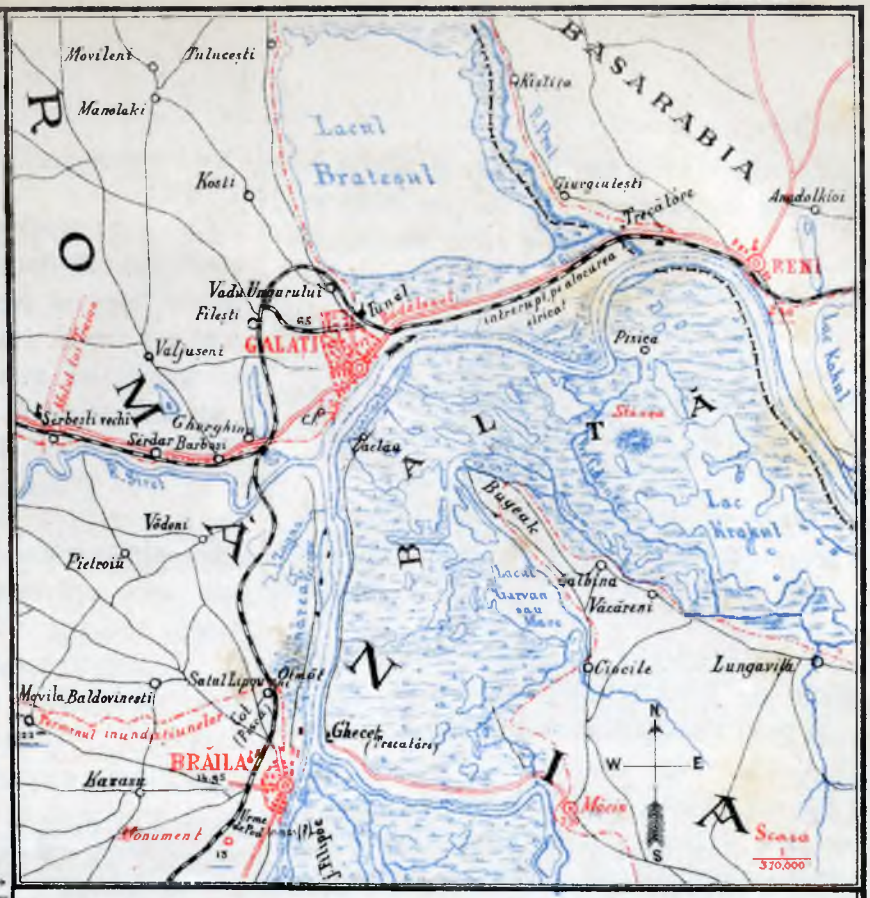

CHARTA GENERALĂ

a

Cursului Dunărei de la Silistra la Gura Prutului

de

Maiorul Drăghicescu, Directorul Școlei Copiilor de Marină.

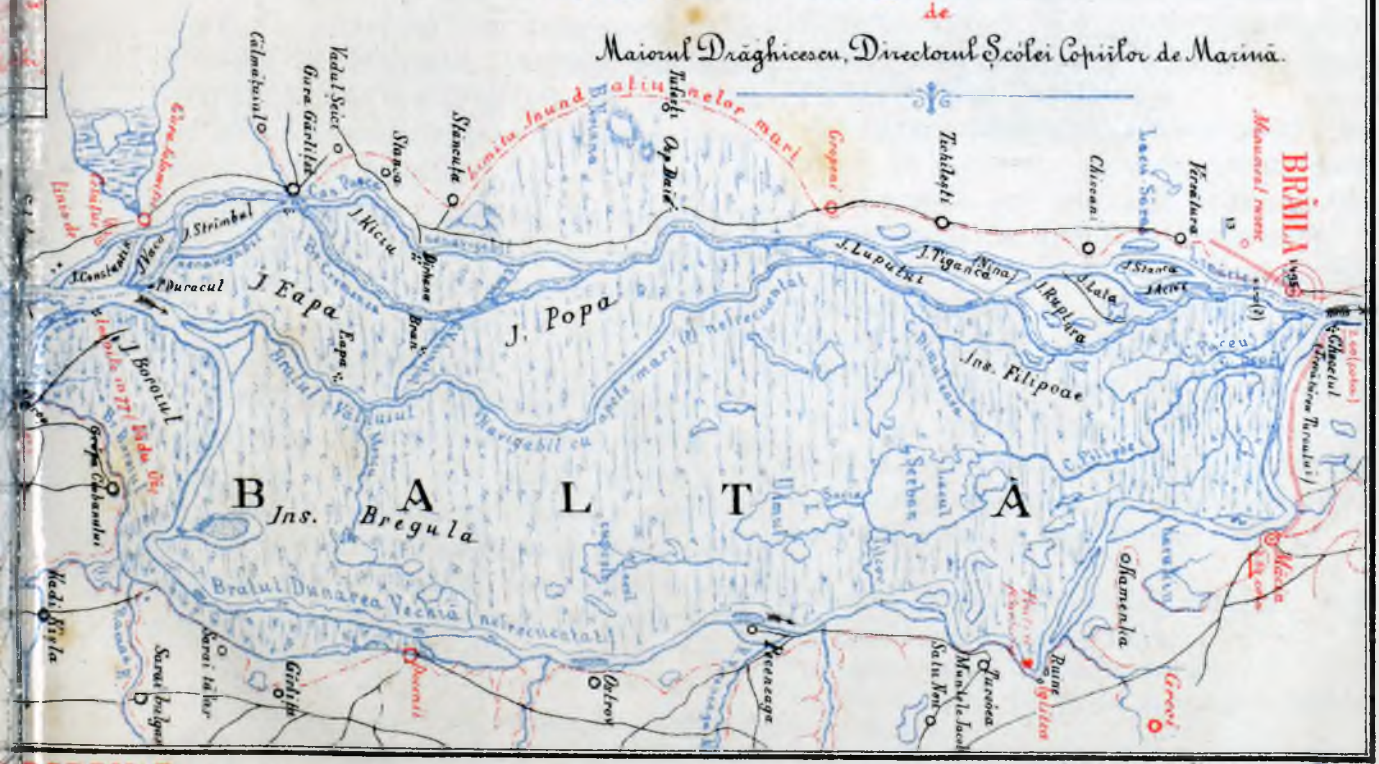

ESERVAT.

Galatz, Tip. Lith. Bălăşescu.

§ 3. — Călăraşi (Stirbeiŭ).

Arrian, rezemat pe memoriele luĭ Ptolomeiŭ Lagos, pretinde că pe la anul 336 în. de Chr. Alesandru cel Mare trecu Dunărea, cam în apropiere de Silistra, în contra Geţilor, carĭ aveaŭ o cetate întărită, cam la o parasangă (distanţă liniară între $^1/_2$ - $^3/_4$ milă geografică) departe de Dunăre. [1])

Trecerea Dunărel de Alesandru.—Alesandru se găsia la Dunăre în presenţa unuĭ corp de 10,000 pedestri şi 4000 cavaleri, determinaţi a'ĭ înpedeca trecerea fluviuluĭ.

După ordinul regeluĭ, [2]) burduşe fură confecţionate cu peile corturilor, [3]) şi umplute cu pae. Se reuni în acelaş timp o mulţime de bărcĭ, pe carĭ le luară de pe la locuitoriĭ ţĕrreĭ, carĭ se serviaŭ cu ele »*pentru pescărie, comerciŭ* şi *tîlhărie.*« Aceste preparaţiunĭ terminate, operaţiunea trecereĭ se efectuă prin surprisă: Nóptea venită, 1500 cavaleri şi 4000 pedestri trecură fluviul în un punt unde înălţimea semănăturilor, pe ţĕrmul opus, 'ĭ ascundeaŭ de vederea posturilor inamice. In revĕrsatul zorilor, Alesandru «dirige drumul sĕŭ prin ţarine şi ajungênd la ţermul descoperit, pune în fugă pe Geţi, care se afund în pustiĭ.« [4])

Acéstă trecere, a Dunăreĭ, fu considerată de scriitoriĭ militarĭ ca o *stratagemă, surprisă* şi trecere *pe vase.*— Macedoneniĭ cuprinseră cetatea, o dărêmară şi apoĭ se întórseră peste Dunăre.

Espediţiunea luĭ Alesandru în Dacia, *în acéstă ţĕrră de voinicĭ,* nu a fost dictată de pofta de a cuceri, dar înpinsă de gloria de a fi călcat pe pămêntul Geţilor, neam neînvins şi neatîrnat [5]); de »gloria de a fi trecut »peste undele Dunăreĭ, peste *Istru,* a căruĭ »apă în vechime, înpreună cu apa din Nil, «se păstraŭ, în vase de aur, prin tesaurele îm»păraţilor, cu odórele preţióse, ca semn de suveranitate şi de putere.« [6])

Oraşul get, cuprins de Alessandru, am putea să 'l căutăm, după opiniunea scriitorilor, lîngă Călăraşi. El ar fi fost pe posiţiunea ocupată astăzĭ de satul Cornăţelul, iar locul unde Alesandru 'şĭ-ar fi înălţat altarele, ar fi fost pe lângă malurile canaluluĭ Borcea. [7])

Intorcêndu-se, peste Dunăre, în ţĕrra sa, Alessandru numi pe Geţi [a]) *inamicĭ bravĭ şi generoşĭ.*

Din acestea resultă că în timpul luĭ Alessandru, Geţiĭ eraŭ deja stabiliţi pe malul stâng al Dunăreĭ şi, ceva maĭ mult, eraŭ chiar fortificaţi. — Este posibil că atât Filip cât şi Alesandru sĕ fi avut intenţiunea de a 'şĭ întinde Domnia pênă la Dunăre; dar, resistenţa ce întâlniră, sărăcia locuitorilor, 'ĭ făcură a se întórce înapoĭ; ocupaţi pe dĕ altă parte a stabili hégémonia lor asupra Greciel, şi a urmări în Orient visul lor de aur, eĭ se mărginiră spre Dunăre numaĭ la doă espediţiunĭ, adevĕrate *razzias,* fără resultat durabil şi terminară prin a abandona completamente valea Dunăreĭ [b]).

Zopyrion, locotenentul luĭ Alessandru, încercând de a reîncepe planurile eroului, peri, cu tótă armata, sub loviturele Geţilor şi Sciţilor, pe ţermurile drepte ale Dunăreĭ *).

Lysimac, nu fu maĭ fericit pe ţermul stêng; el datori salvarea sa generositătiĭ regeluĭ Geţilor, Dromichétès, care 'ĭ dede libertatea, după ce 'l făcuse prisonier **).

Pe locul, saŭ în apropiere de Călăraşi, trebue sĕ fi esistat un castel, pe care Justinian l'a zidit pe malul stîng al Dunăreĭ, ca o fortăreţă înaintată, în faţa Durostoruluĭ [8]).

Numele actual al oraşuluĭ, *Călăraşi,* este

[1]). Gr. Tocilescu. *Dacia înainte de Romanĭ.*

[2]). Thival op. cit.

[3]). După alţiĭ, peile fură adunate de la Tribalĭ şi Peucĭ, carĭ eraŭ păstorĭ în localitate (I. Ghica. *Dacia Vechiă.* Revista Rom. Vol. I° pag. 406).

[4]). Arrian Cartea I°.

[5]). id. Cartea I° cap. 4. etc.

[6]). Plutarch. In *Alexandru* XXXVI.

[7]). Barbier Bocage, cit. de Tocilescu

a). Arrian cit. de Ión Ghica. *Dacia Veçhiă.* Revista Rom. pag. 406.

b) După D. Michel Soutzo.

*) Justin. Cartea *XII.* II.

**) Strabon. Cartea *VII.* Cap. III. VIII şi XIV.

[8]). De acest castel pomeneşte Procopiu.

rĕmas de la contingentul de militarĭ ce acéstă localitate furnisa armateĭ române, în epoca de mărire, şi cari erau ceĭ maĭ buni călăreţĭ.

Ca esemple, vom cita o scrisóre a Bailuluĭ —Republicеĭ Veneţiane—din Constantinopole, către Dogele Giovani Cornaro, în care sĕ vĕd silinţele acestui-a pe lîngă Pórtă, şi maĭ cu sémă pe lîngă *Paşa din Silistra,* pentru a obţine permisiunea de a face rechisiţiune de cavalerie în Valachia şi Moldova *), precum şi o altă scrisóre, a Paşeĭ Diach Meemet, către Bailul Giustiniani, prin care 'ĭ arĕta mijlocul de a obţine rechisiţiunea de trupe călărĭ din Moldova, în serviciul republicеĭ veneţiane, contra regeluĭ Spanieĭ.

In Maiŭ 1773, Ruşiĭ fac un pod peste Dunăre, la vale de Silistra, şi aşeḑ pentru apărarea luĭ 80 gurĭ de foc. **)

In 1821, Turciĭ trecură din Silistra, la Călăraşĭ, şi începură a se întări cu *şanţurĭ* şi *metereze.* c)—*Capul Chehaia* (un fel de trimis român) din Silistra, scrise Mitropolituluĭ că abia a înduplecat pe Paşa, pentru un timp, a nu trimite oştirĭ în ţérră, dar cu condiţiunea ca sĕ facă a se retrage atât Tudor cât şi Ipsilante ***);—ceia ce, se ştie, nu reuşi.

La începutul resbeluluĭ din 1828-29, aci se pretinde a fi avut loc o mare bătălie între Ruşĭ şi Turcĭ.

In acéstă campanie, ca şi în acea care urmă (1853-54), Călăraşiĭ, servi de punt de sprijin operaţiunelor armateĭ ruseştĭ care, de ambele dăţĭ, asediase Silistra.

Un moment, oraşul se numi *Stirbeiŭ*, dupĕ numele Domnuluĭ contimpuran; nume ce fu părăsit, spre a reveni, la cel vechiŭ *Călăraşĭ.*

La începutul resbeluluĭ din 1877, se răspândise sgomotul că Turciĭ avéŭ intenţiunea, de a face în acest punt o diversiune, pe teritoriul român.

Acéstă nuvelă cauză o vie mişcare la Cartierul-General rus, cu atât maĭ mult că Suleiman-Paşa destinase chiar şi corpul ce avea sĕ esecute acéstă espediţiune.

Nu maĭ rĕmâne nicĭ o îndoială că, în vederea liniilor de comunicaţiune prea întinse ale Ruşilor, şi prin urmare a uşurinţeĭ cu care aceste liniĭ ar fi fost atacate, acéstă diversiune putea avea resultate incalculabile.

Posturile ruseştĭ, la Călăraşi şi Oltenita, fură îndoite. In acelaş timp un corp de armată, nou format, sub ordinele mareluĭ-Duce Constantin, fu însĕrcinat a veghea la siguranţa comunicaţiunelor.

Din fericire, însĕ, împrejurările obligară pe Turcĭ a renunţa la planul ce 'şĭ formaseră.

Dubassoff, eroul din canalul Măcinuluĭ, fu însărcinat a arunca grija înaintea Silistreĭ. El ajunse cu vasul săŭ «Marele Duce Nicolae« (Canoniera română *Fulgerul*), la Călăraşi în ḑiua de 23 Septembre, împreună cu treĭ şalupe cu vaporĭ.

Marele-Duce Constantin Constantinovicĭ, cu o pleiadă de principĭ (Obolensky, Cerbatof, etc.), ajunse detaşamentul, cu vasul „*Zagrajdenie*"

Ḑilele de 24, 25, 26 şi 27 Septembre, fură întrebuinţate la recunóşterĭ.

Generalul-adjutant Horschelmann, comandantul divisiuneĭ a 24-a, formă un plan general de operaţiunele ce urmaŭ a se esecuta, cu tóte forţele unite din Călăraşi.

Dupĕ acest plan, eĭ trebuiaŭ, prin ajutorul *bruloţilor,* a incendia bastimentele de comerciŭ, aflate la ancoră în faţa Silistreĭ, în scop de a lipsi pe inamic de mijlócele de transport. Pe lîngă acésta, bărcile cu vaporĭ trebuiaŭ a încerca de a face cel maĭ mare rĕŭ posibil navelor de resbel cari se aflaŭ şi ele, în destul de mare numĕr, înaintea acesteĭ cetăţĭ.

De şi timpul rĕŭ nu permise amenajarea iute a bruloţilor, totuşi, dificultăţile fură învinse până la 1 Octombre.

Din nenorocire, însĕ, generalul Horschelman, primind ordinul de a părăsi Călăraşi, planul trebui a fi schimbat. Noul plan se mărgini la un voiaj la gura Borceĭ, la o în-

*). Documente din Veneţia. op. cit. pag. 366. Vol. III (Revista Tocilescu).

**). At. Comn. Ipsilante op. cit. pag. 518.

c). Tăbiĭ de nuele umplute cu pământ.

***). Din un memoriu anonim, publicat în *Revista D-luĭ Tocilescu.* Vol. II. Fascic. II. pag. 391.

cercare de a arunca un brulot asupra unuĭ vapor, care luase o posiţiune, pe Dunăre, spre a înpiedeca trecerea trupelor ruseştĭ pe ţĕrmul drept; la o tragere de câte-va tunurĭ i puşcĭ de ambele părţĭ; la o raliere pe un punt convenit; şi apoĭ.... Flotila intră la Călăraşĭ. *)

După luarea Plevneĭ, la finele luĭ Noembre 1877, o divisiune română, comandată de generalul Racovitză, care condusese prisonierĭ Turcĭ la Bucureştĭ, primi ordinul de a lua o posiţiune pe malul stîng al Dunăreĭ, şi de a observa fluviul, în faţa Silistreĭ.

§. 4. — *Frontiera Româno-Bulgară.*

Rusia ajunsă la porţile Constantinopoleĭ şi Turcia sfărămată, părăsită de puterile Europeĭ proprielor sale eforturĭ de conservare, este nevoită a primi, cu or ce condiţiune, propunerile învingĕtoruluĭ, şi tractatul de la San-Stefano urmĕdă, de aprópe, armistiţiul care punea capĕt ostilităţilor.

Prin art. 19 al acestuĭ tratat, Turcia cedéză Imperiuluĭ rusesc o parte a Dobrogeĭ, pe care acesta, ne-avênd dorinţa a 'şĭ-o anexa, 'şĭ reservă facultatea a o schimba cu partea Besarabieĭ deslipită de Imperiu în 1856, în folosul Românieĭ.

»Conceput cu o dibăcie estremă, esecutat cu o rară iuţélă, tractatul de la San-Stefano arunca pe Pórtă, fără apĕrare, în voia teribileĭ sale rivale.« Ratificarea acestuĭ tratat (3 Martie 1878), făcea pe Turcia a perde dreptul de a maĭ pune înainte, în favórea sa, vre-una din gravele consideraţiunĭ privitóre la echilibrul european.

Congresul de la Berlin, al căruĭ rol, pur şi simplu, părea a fi să se dislipéscă din Tratatul de la San-Stefano, interesele marilor puterĭ, fu un adevĕrat *tĕrg de schimb,* între ceĭ marĭ, a bunurilor şi drepturilor celor micĭ; — un *curat tĕrg de popóre,* cum se numia în timpul sĕŭ.

*) Veḑĭ raportul Locotenentuluĭ Dubassoff, in Amédée Le Faure. Vol. I. pag. 96.

In tractatul de la San-Stefano, linia de Sud a frontiereĭ Dobrogeĭ, pleca de la Rasova la Mangalia. Or cât cinism ar fi arĕtat puterile cele marĭ, scandalul fu aşa de însemnat că se ceru cel puţin o sporire de teritoriŭ, care ar fi avut resultatul de a mînji ochiĭ celor păgubaşĭ şi a plăti ast-feliŭ, pênă la un punt, suspinele justiţieĭ şi moraleĭ înecate prin forţă.

Plenipotenţiarul frances (D. Wadington), »făcênd apel la simţimintele echitabile ale «Rusieĭ, termină, esprimând dorinţa de a se »acorda Principatuluĭ, la meaḑă ḑi de Dobro«gea, o sporire de teritor care va cuprinde »Silistra şi Mangalia.«

Plenipotenţiarul Austro-Ungar (Contele Andrassy), manifestând dorinţa ca Congresul sĕ pronunţe anexiunea Dobrogeĭ la România, adaogă, pe lîngă opiniunea aceluĭ frances şi »să «se acorde o sporire de fruntarie a Dobrogeĭ »*între Silistra* şi Marea Neagră.«

Plenipotenţiarul Italian (D. Corti) «unesce »apelul Italieĭ cu acel ce aŭ rostit plenipo»tenţiariĭ francesĭ,« şi adresându-se la echitatea Congresuluĭ se pronunţă pentru propunerea D-luĭ Wadington, de a se cuprinde şi Silistra *într'o maĭ mare* sporire de fruntariĭ meridionale ale Dobrogeĭ.

Bătrânul Cancelar, Principele Gorceakoff, 1-iul plenipotentiar rus, este mişcat de apelul făcut la generositatea ţerreĭ sale, şi dori sĕ cunóscă »ce teritoriŭ s'ar avea în vedere.«

La întrebarea plenipotenţiaruluĭ german, Principele Bismark: dacă înalta adunare este de părere ca discuţiunea linieĭ să se facă în şedinţă plenară? principele Gorceakoff, respingênd ideia uneĭ comisiunĭ, se teme de întârḑierĭ şi adaogă că este maĭ bine a se decide numaĭ de cât, »chiar cu preţul vre unuĭ act «de generositate din partea Russieĭ.» Se părea un moment că principele Gorceakoff ar fi fost dispus a adera la propunerea Waddington, când interveni al 2-a plenipotenţiar rus, Contele Schuwaloff.

Acest diplomat, după maĭ multe consideraţiunĭ, crede că Rusia ar putea consimţi la o mărime de teritoriŭ în triunghiul aflat, la

Estul Silistreĭ, până la mare. Scopul, subînțeles al propuneriĭ, era de a nu lăsa Silistra României. Acéstă opositinne nu împiedică pe plenipotențiarul frances a stărui în conclusiunile sale, și pe acel italian de a'și renoi espresiunea „dorinței sale, de a vedea „Silistra aparținând Românilor.“

Se încinge o discuțiune, *pe care protocolul nu o spune*, după care contele Schuwaloff supune colegilor sĕĭ următórea propunere și pe care Congresul o adoptează:

„Avênd în vedere presența de elemente „române, plenipotențiarii ruși consimt a pre„lungi fruntaria României, d'a lungul Duná„reĭ, pornind de la Rasova, *în direcțiunea* „Silistreĭ. Puntul de fruntarie pe marea Nea„gră n'ar trebui sĕ trécă de Mangalià.»

Se numesce apoĭ o Comisiune de delimitare, al cărui Președinte, Principele de Hohenlohe, dând citire, după invitațiunea congresuluĭ, după ce vorbesce de linia de la Nord a Bulgarieĭ făcută de Dunăre, ajunge la frontiera de uscat: *„acésta pornește din un punt la Est de Silistra care sĕ ajungă la marea Neagră*. Puntul acesta nu e hotărât; *„dar nu este vorba de o linie-strategică*, și traseul esact al acesteĭ concesiuni remâne reservat.“ Acéstă espresiune descéptă pe al 2° plenipotențiar rus, care se grăbește a repeta *„în adevĕr nu este vorba aci de o linie strategică,... etc.* Cuvintele representantuluĭ rus, sunt ne-hotărîte, de și pentru Congres idea pare stabilită.

Plenipotențiarul Austro-Ungar cere că detaliurile traseuluĭ frontiereĭ, între Silistra și Mangalia, să se trimită la o Comisiune. Principele Hohenlohe observă că punctul de legare despre partea Silistreĭ, indicat de Comisiune, „trebue sĕ fie un loc unde un pod „ar putea fi stabilit pe Dunăre, la Est de „Silistra, și care ar lega cele doĕ țermurĭ „române ale fluviuluĭ.“ — Contele Schuwaloff, admițênd necesitatea unuĭ pod care ar uni ambele țermurĭ, al 2° Plenipotențiar austriac, baronul Haymerle, adaogă că, după avisul experților, un singur punt, împrejur, era priincios la construirea unuĭ pod: etc.

Congresul atuncĭ admite ca detaliurile frontiereĭ, între Bulgaria și România transdanubiană, admisă în princip, de la Silistra la Mangalia, sĕ fie atribuite studiuluĭ, la fața loculuĭ, uneĭ Comisiunĭ Europene de Delimitare.

Acésta fu lucrarea Congresuluĭ. —

Comisiunea numită, din delegații tutulor puterilor subscriitóre tratatuluĭ de la Berlin, se întruni la Constantinopole, în 23 Oct. 1878.

Încă de la început fu, cu mare mirare, observată atitudinea puțin reconciliătóre a delegatuluĭ rus. Când ajunseră pe teren, el scoțênd un întreg sistem de considerațiunĭ etnografice, economice și topografice, ajunse la conclusiunea că: noua fruntariă bulgaro„română trebue sĕ pornească de la o loca„litate vecină de Dezi-Kioiŭ (Dekizeniĭ), la 21 „kilometre la Est de la Silistra.« Acéstă conclusiune, redactată cu óre-care iscusință, depărtându-se de la litera și spiritul tratatuluĭ, „provócă inpotriviri din partea tutulor celor„l-alțĭ comisarĭ«. Neurmând votarea, lipsi ocasiunea de a se respinge.

Delegații românĭ (colonelĭ Fălcoianu, Arion, Slăniceanu și deputatul Mih. Ferichide) sosind, fură în mĕsură imediată a demonstra că „puntul de pornire al noiĭ fruntariĭ, era la „câte-va sutimĭ de metre de împrejmuirea „de Est a Silistreĭ“. Acéstă aserțiune, sprijinită pe considerațiunĭ de o valóre nediscutabilă, păru admisibilă comisarilor; și, de și populațiunele slave țipaŭ contra alipiriĭ teritoriuluĭ lor României și acele otomane, destul de în număr în localitate, cereaŭ a fi uniți cu România, Comisariĭ, fără a ține compt de opositiunea continuă (din princip) a comisaruluĭ rus, făcură o primă lucrare de delimitare; fiind însĕ silită de seson, Comisiunea, suspendă lucrările sale, în Decembrie 1878, amânând'o pentru primă-véra următóre.

Comisiunea, după ce unele din puterĭ schimbaseră representanții lor, se într'uni în luna luĭ Aprilie la Constantinopole. Când după ce se terminase cele-l-alte fruntariĭ, cu Serbia, Montenegru, Rumelia Orientală și Bulgaria de Sud, veni chestiunea fruntariĭ de

N. şi N.-E. a Bulgarieĭ, Comisarul rus, până în acel moment bine-voitor colaborator şi póte de multe orĭ chiar indiferent, deveni de odată de o reservă neinduplecată. El credea că nu maĭ era nevoe a reveni asupra puntuluĭ începereĭ frontiereĭ între Silistra şi Mangalia.

Spre a'ĭ compensa óre-cum pretenţiunele, Comisiunea se întrebă: dacă frontiera de Nord a Bulgarieĭ trebuia a începe chiar din *ţermul drept* al fluviuluĭ saŭ *din talvegh?*— Acésta din urmă opiniune—care deşi da maĭ avantage Bulgarieĭ, în detrimentul Românieĭ, ce trebuia a perde o parte din insulele ce posedă deja—prevalând, totuşĭ nu putu a face pe comisarul rus a eşi din reserva sa.

Din analisa lucrurilor, diplomaţia ruséscă părea a regreta concesiunea teritorială făcută în congresul de la Berlin, şi pe când tóte eforturile sale (diplomaţieĭ ruse) tindeaŭ a dobândi de la puterĭ anularea *fără unanimitate* a lucrărilor Comisiuneĭ, delegatul séŭ stăruia de a nu se maĭ reveni asupra celor deja efectuate, deja votate. Silistra era un punt a parte, ţicea el; cu tóte că ceĭ-l-alţĭ Comisarĭ 'ĭ puneaŭ în vedere că atuncĭ va remânea şi determinarea fruntariĭ de Nord a Bulgarieĭ.

Puterile primiră cu răceală propunerea Rusieĭ, unele pe faţă, altele temporisând respunsul.

După cum ţiserăm, chestiunea fixăreĭ *pe thalvegh* a frontiereĭ bulgare, făcea maĭ pagube Românieĭ; trebuia a perde insulele ce ea le stăpânea deja, în virtutea tractatelor şi aranjamentelor anterióre; lucru cea ce nu se vedea în spiritul tractatuluĭ de la Berlin. Atuncĭ delegatul italian, colonelul Orero, devine partisanul infocat al dreptuluĭ călcat în picióre cu atâta uşurinţă. Delegaţiĭ puterilor eraŭ deja aprópe a'l vota, când colonelul Orero,—de care Româniĭ trebuesc a'şĭ aduce aminte cu recunoştinţă, — declară că nu va vota şi ceru ca votul sĕ fie suspendat pentru toţĭ, acea ce Comisiunea, recunoscênd dreptul, consimţi. Comisariĭ supuind chestiunea guvernelor lor (acea a impărţireĭ insulelor prin talveg) primiră instrucţiunĭ pentru mânţinerea *Statuluĭ-quo* în cea ce priveşte împărţirea insulelor dunărene.—Ast-fel, prin pătrunderea, lealitatea şi energia Comisaruluĭ italian, colonelul Orero, România conservă o parte din insulele sale după Dunăre.

Prin o neinţelésă procedură diplomatică, traseul fiind determinat de Comisiune, România dete ordin a se ocupa Fortul Arab-Tabia.

Rusia obţinu uşor retragerea Românilor, din acest fort: cea ce făcu pe diplomaţia austriacă a declara că acésta deşĕrtare „satisfăcea onórea militară a Rusieĭ".

D. de Giers, Secretarul de Stat, pe atuncĭ, al Afacerilor Strĕine din Rusia, cerea ca, în cas de ne înţelegere *în unanimitate* a Comisiuneĭ, puterile sĕ fie chemate a statua în ultimă instanţă.

Comisiunea Europeană, compusă numaĭ din militarĭ, fu înlocuită, după a sa cerere, cu o nouă comisiune, care, în urma protestuluĭ comisarul rus, devenia un fel de curte de apel.

Acéstă comisiune, numită în documentele diplomatice: când comisiune de *Esperţĭ*, când comisiunea de la *Silistra*, dar al cărui titlu oficial era acel de *Comisiune technică*, se întruni la Silistra în 27 Oct. 1879.

Comisiunea fu asistată de o delegaţiune română şi bulgară, cu voce consultativă; deşi la început Comisia refusase primirea delegaţiuneĭ bulgare, de vreme ce Comisarul turc ţicea: că Bulgaria era destul represintată prin trimisul Suveranuluĭ sĕŭ.

Acésta *a treia* Comisiune, visită localităţile şi apoĭ veni la Bucureşcĭ, unde, cu un mare aparat, votă verbal şi apoĭ în scris, dacă propunerea Comisaruluĭ rus, de a se aşeţa podul la Kanara-Kioi (21 Kilometre de la Silistra la vale) saŭ la Holtina (35 Kilom.), era acceptabilă? — şi dintre acea propusă de Comisarul rus şi acea de Comisia antecedentă, care era maĭ preferată?

Toţĭ Comisariĭ, maĭ puţin al Rusieĭ, declarară că nu se cuvenea a se aşeţa podul unde 'l ceruse guvernul rus.

După care Comisiunea, încheiând lucrările, se închise.

Protestul Comisaruluĭ rusesc, aduse chestiunea înaintea Cabinetelor.

Rusia nu putea să admită că fortul Arab-Tabia, care domina în parte Silistra, să fie cedat României. Tot asemenea era și înălțimea Ordu, care cădea și ea în întrul frontierei române, trasă de cele două Comisiuni europeene, în majoritate, afară de Comisarul rus.

Cabinetul din Viena interveni în favorul Rusiei;— el cionti din traseul celor două Comisiuni, înălțimele Ordu-Tabia (pe o lungime de 3 kilometre și pe o lărgime, în mediu, de 2 kilom). și vîrful limbei cu care se termină înălțimea Arab-Tabia, pe care frontiera o învălue în un arc de cerc,— tot lăsând ca punt *terminal*, pe malul Dunărei, acel determinat de Comisiunile Europeene.

Puterile, cari aveau interes a face să dispare un punt negru la Orisont, aprobară acésta operă de mijlocire a cabinetului din Vienna.

Guvernul român se mărgini a se mulțumi pur și simplu, cu decisiunea privitóre la frontieră, deși ea nu corespundea cu totul intereselor României. In asemenea cas însă, el declară că construcția podului, fiind in-oportună, nu va putea fi obligatoriă *).

§. 5. — *Ostrovul* (Silistra-noă).

Imediat la vale de frontiera româno-bulgară, pe țermul drept al Dunărei, se află satul *Ostrovul*, numit ast-fel de la mulțimea de insule ce fluviul face în dreptul său.

Pe acest loc (turcescul *Ada*-Kioi) se crede a fi fost *Sucidava*, scaunul legiunei VII romane. Acéstă supositiune este făcută după resturile găsite la localitatea *Peatra*, din sus de sat, pe țermul fluviului. Cu tóte că unii susțin [1]) că Sucidava ar fi fost pe locul actualului Ossenik saŭ Assenik, argumentele lor nu sunt în-destul de afirmative. La Sucidava pare a fi fost, altă-dată, și lagărul legiunei a V-a *Macedonică* [2]).

*) Analisată după importanta operă ***L'Histoire d'une frontière.*** par le Prince G. Bibesco. Paris 1880.

[1]) Mannert, t. VII. p. 116.

[2]) ***Itiner. Antonin.*** pag. 105.

După 1878, Ostrovul fu, pentru puțin timp, reședința prefecturei române Silistra-Noă, — desființată astădi, și reunită prefecturei Constanța.

§ 6. — *Trecerea de la Gosubal*

(în sus de Rașova).

Sub domnia impărăteseĭ Ecaterina, Rușii trecênd Dunărea, pentru întêia dată, găsiră pe Turcĭ ocupând tóte cetățile, ca Rușciucul, Silistra etc., observând tóte puntele fluviului pe unde trecerea părea ușóră, și, disposând de numeróse reserve, erau gata a lua ofensiva în momentul oportun. Suvaroff, cu Weismann, pun mâna pe Turtucaia; Potemkin ia Cărsova, și se întăresc bine pe malul drept; — sub protecțiunea acestora, armata conteluĭ Romantzoff efectuă trecerea Dunărei la Gosubal (30 Kilometre la vale de Silistra), spre a merge la atacul acesteĭ cetăți, 1 Iunie 1773.

Așédă lagărul său, la 3 mile departe de Dunăre, apoĭ trimite treĭ corpurĭ de armată sub comanda luĭ Weismann, Potemkin și Suvaroff, contra Turcilor.

Suvarov, cu 13,000 de ómenĭ, combate 20,000 Turcĭ, 'i învinge, face mulți prisonieri, între cari șase pașale, și pune restul Turcilor pe fugă, luându-le 12 tunurĭ, tóte munițiunele de resbel și dau foc magazinelor turcești.

In 5 Iunie, Weismann bate 12,000 Turcĭ și pune mâna pe lagărul lor. La 7 Iunie el sdrobește corpul luĭ Aptipazadé de alți 12,000 de ómenĭ, lângă Cara-su (Cerna-Voda), și după opt ore de luptă gonește pe Turcĭ, cuprinși pe spaimă, pênă la Hagioglu-Pazargic, distanță de 10 verste; face mulțime de prisonieri; cad morți 2,000 de Turcĭ, iau 16 tunurĭ, praf de pușcă, ghiulele și tot lagărul turcesc cu tóte munițiunele și magasinele de reservă.

Potemkin, distruge cu desăvêrșire un corp de 5000 Turcĭ. Nicolae Repnin surprins de Turcĭ, în un șlep, se apără eroicește. Impreună cu 2 majorĭ și un căpitan, răniți, se dau prisonieri *).

*) A. Comnen Ipsilante. op. cit. pag. 518 și 519.

§. 7. — Raşova.

La Raşova, nu rămâne nicĭ o îndoială, se afla oraşul roman *Axiopolis*, *Axium*; căcĭ chiar de nu ar fi nicĭ o probă, configuraţia Dunăreĭ în acest punt, chiar astăḑi, ar merita oraşuluĭ, ce s'ar găsi aci, numele roman. In adevĕr, fluviul se întórce *ca în prejurul unuĭ ax*, din o direcţie W. E. în acea de S. N.

Vorba *Raşova* însemnéză, în limba turcească, *loc unde se îngroapă vitele mórte.*

Oraşul roman*), saŭ acel care 'ĭ ar fi luat locul, nu pare a fi avut vr'o importanţă mare.

In 1837, căpitanul Moltke, astăḑi ilustrul mareşal, în o escursiune ce făcu în Dobrogia găsi, la $2^1/_2$ leghe de la Raşova, în interior, o ruină remarcabilă.

Acéstă ruină constă într'o mare masă de petre solide, boltită în formă de cupolă, altă dată revestită cu basreliefurĭ şi colóne, cari zăceaŭ înprejur. Două încercărĭ aŭ fost făcute pentru a pătrunde acéstă masă. Opiniunea mareşaluluĭ era, că ea, dupĕ tóte probabilităţile timpului, a servit de mormînt vre unuĭ general roman. [1])

De la ocuparea Dobrogeĭ de Românĭ, acest monument nu a încetat a atrage atenţiunea învĕţaţilor: unĭĭ găsiaŭ în acéstă ruină, restul unuĭ monument care ar fi perpetuat o mare victorie a Odrizilor asupra Tribalilor şi Geţilor; alţiĭ [2]), o atribue Perşilor, de şi un savant archeolog [3]) crede că ea nu presintă caracterul operilor persane.—Aŭ fost unĭĭ care 'şĭ-aŭ imaginat că aci ar fi putut fi îngropat marele Hydalgès.

In fine, neobositul esplorator, D. Tocilescu o esamină de maĭ multe orĭ şi 'ĭ găsi, încă de la început, o origină romană, din epoca luĭ Justinian. O maĭ seriósă cercetare ulterióră, ce Domnia-sa, acompaniat de D. Soutzo, făcu în August 1883, constată că în giurul acestuĭ turn, pare a fi fost concentrată, în total séŭ în parte, pe timpul inperatoruluĭ Marcu Aureliiu, legiunea romană a XI-a, *Claudia*, a căruĭ lagăr principal, se ştie, a fi fost la Durostorul, unde legiunea fusese adusă sub Antoniu Piu [4]). Monumentul dar este curat roman, de şi se constată că este opera *maĭ multor sculptorĭ*, şi de diferite forţe *).

*) Se vorbesce de nişte ruine importante descoperite de curênd, între Rasova şi molul luĭ Theodosiu, la Sudul laculuĭ Cochirleni, cari ar putea fi (?) ale vechiuluĭ Axiopolis.

[1]) (Moltke) *Lettres sur l'Orient.* pag. 164-165.

[2]) Domnu Opran, fost Prefect la Constanţa.

[3]) Domnu Mihail Soutzo.

[4]) Veḑĭ Ptolomeiu, *Itinerarul Antonin* şi *Notiţia Dignitatum.*

*) Raportul Domnuluĭ Gr. Tocilescu către Ministerul Instrucţiuneĭ publice. Oct. 1883.

[1]) Méry. *Constantinople et la Mer Noire*, pag. 51.

[2]) Un oraş roman ce se afla lêngă Babadagul de astăḑĭ. Unĭĭ pun aci, saŭ în apropiere, Marcianopolis.

[3]) Opiniunea regretatuluĭ C. Bolliak, în *Topographie de la Roumanie*. Paris 1852.

[4]) E. Reclus. *Geographie Universelle*. Vol. I° pag. 209.

§ 8.—Molul luĭ Theodosiu cel Mare

— ḑis al luĭ Traian. —

Acest mol, este o urmă de barieră ce închidea, óre când, în Dobrogea, imperiul roman în contra uneĭ invasiunĭ de la Nord.

„Aceste feluri de apărări, cari, de la descoperirea artilerieĭ, aŭ devenit nefolositóre, făceaŭ în timpul lor marĭ serviciĭ statelor ameninţate de armatele barbare, cari antrenaŭ cu ele familiele, carele, corturile şi nenumĕratele lor turme.“ [1])

Sunt mai multe versiunĭ asupra originieĭ acestuĭ mol.

Cea d'ântăiŭ: Dupĕ bătălia la Salices [2]), între Romanĭ şi Visigoţĭ, sub Graţian, generalul Traian trase acest retranşament pentru a închide pe barbarĭ în acest colţ de pământ între Dunăre, marea Neagră şi Mol. [3])

A doa: Romaniĭ, temându-se ca nu cum-va barbariĭ să se póte lesne cantona în acest colţ retras al Imperiuluĭ lor, profitaseră de depresiunea meridională a teritoruluĭ pentru a construi, una din acele liniĭ de fortificaţiĭ ce se numesc *Valul luĭ Traian*, în tot Orientul danubian. [4])

A treia: Valinte. impĕratul Orientuluĭ (364-378) neputând ţine capĕt devastărilor barbare cari se succedaŭ neincetat, perdênd

chiar Dunărea de jos ca frontieră, spre a asigura restul imperiului, alergă la mijlocul unei frontieri artificiale. Ea constete din o linie de şanţuri şi intăriri. Acésta gigantică lucrare, fu esecutată sub direcţiunea a doi generali romani: Profuturus şi Traian. Ea este cunoscută sub vulgarul nume de *molul lui Traian.* [5])

După mórtea lui Attila (453), destrucţiunea puterei hune lăsă óre care repaos imperiului de Orient; politica byzantină încuragiă stabilirile barbare în Thracia şi Moesia.

Hernakh, fiul lui Attila, şi aliatul sĕu alanul Candax, obţinură pământuri în Dobrogea şi o parte dintre barbari, fiind întrebuinţaţi special a apăra molul lui Traian (devenit atunci frontieră a imperiului), primiră numele de *Fossatici.* [6])

Nu mai remâne nici o îndoială că acésta este cea mai considerabilă lucrare militară din câte Romanii aŭ făcut în Dobrogea.

Un distins archeolog, în o savantă disertaţiune [7]) asupra acestui mol, revine asupra ideii, acreditată, că el ar fi opera generalilor romani Profuturus şi Traian, sub domnia lui Valinte:

(A patra)

După mórtea lui Valinte, în 378, şi după ce Graţian şi Teodosiu bătură pe Goţi, cari ajunseseră cu năvălirile şi predările până în Grecia, se făcu pace între Romani şi Goţi;— ei se stabiliseră pe ţermul drept al Dunărei, anume, la Nordul loculuĭ ocupat apoi de mol.

Teodosiu, care se temea mult de aceşti barbari, puse de trase acésta frontieră artificială, între Goţi şi Romani. Fără îndoială că el a întrebuinţat un timp îndelungat şi că o asemenea colosală lucrare era imposibil a se face în timpul unui resbel, saŭ sub năvălirea barbarilor.—Apărată în mare parte de mlaştinele Cernavodei, acésta întărire, trasă în apropierea linii celei mai scurte între Dunăre şi mare, fu mult timp un obstacol serios, şi Goţii remaseră închişi între val, mare şi Dunăre, ca într'o mare temniţă.

Acest mol este dar făcut de Theodosiu cel Mare.—Cel puţin momentan, el impuse Goţilor respect şi cât domni marele Theodosiu, pacea nu fu turburată. Politica sa dibace ajunse a face din Goţi, auxiliari imperiului în contra barbarilor transdunăreni. Corpuri întregi de Goţi serveaŭ în armatele lui şi întréga naţiune era subvenţionată de el.

Este natural că, după mórtea sa, valul nu putu opri invasiunele barbare; — el a fost probabil *intors* (ocolit) de nĕvălitorii veniţi de la Nord.

Cât despre numele *lui Traian,* valul 'l ar fi căpătat de la vorba slavă *Traian* saŭ *Troian,* care ar însemna *loc tare, lucru durabil;* şi acest nume era atribuit de popórele slave or-cărei lucrări de o importanţă óre-care.

Ammian vorbeşte de *şanţuri* considerabile făcute de Profuturus şi generalul Traian, în contra invasiunelor; dar aceste şanţuri, *) ar fi bine a se căuta aiurea, în Balcani.—Romanii, ca şi Grecii, ca şi Turcii, luaŭ ca linie de apărare Balcanii, când mijlócele nu le permiteaŭ a mai apăra Dunărea.

Generalul Traian (377), căruia simplu hasardul i a dat un nume ca al gloriosului impĕrat, în aceste circumstanţe, era un om prea obscur (crede Amian Marcelinul), prea slab, un general fără reputaţiune, pentru ca după mórtea sa, în bătălia de la Adrianopol, numele sĕu sĕ străbată până la noi, după 15 secole, în mijlocul acestor năvăliri barbare, cari aŭ acoperit cu uitarea mult mai multe şi mai importante glorii de persóne şi popóre.

Aşa dar e drept că acest val să se numéscă *valul lui Theodosiu cel mare* [8]).

Direcţiunea acestui *vallum,* atribuit şi mareluĭ imperat, ca tot ce e grandios în aceste regiuni, prelungindu-se în tot lungul Istumului, formă o îndoită, pe alocurea chiar întreită, linie de apărare, ne-întreruptă, între un punt plecând, pe Dunăre, mai sus de

[5]) Coup d'oeil sur les Monuments antiques de la Dobrudja, par M. Michel C. Soutzo. (Extrait de la Revue Archéologique) pag. 12.

[6]) Ibid. pag 13.

[7]) Publicată în Revista de Istorie, Archeologie şi Filologie Vol. II. pag. 179. fas. I. sub direcţiunea eruditului Profesor D. Gr. G. Tocilescu.

*) Dice D. Mihail Soutzo.

[8]) Ibidem.

Cerna-voda, şi finind la Sud de Constanţa; prelungindu-se pe ţermurile mlăştinilor, saŭ pe pantele saŭ vîrfurile cari le predomin. In aceste posomorîte locurĭ, *în ţérra selbatică, ţérra hyperboriană,* în care poetul roman Ovid, esilat din Roma, plângea splendórea mareĭ cetăţĭ, se rîdic aceste ruine, ale unuĭ trecut mort de 2000 anĭ, cari ruinĭ imprim în pămênt, prin ne-ştersele trăsăturĭ ce presint, numele Romeĭ.

Din distanţă în distanţă, în urma acesteĭ liniĭ de retranşamente, se vĕd urmele castrelor ce formez, paralalmente cu ea, bulevardul inferior.

Pe la 1837, linia acestuĭ val era conservată, maĭ în tóte părţile. Formele şi intrările castrelor eraŭ şi ele bine definite. [9]).

Pe multe locurĭ însĕ, zidul, acoperit de pămênt, a luat aerul unuĭ epolment de fortificaţie destul de determinat, dar al căruĭ profil este represintat maĭ mult prin o linie curbă. Inălţimea sa este de 3-5 metri. — Un şanţ de la 4-5 metri lărgime, 2,50 la 3 adâncime, de un traseŭ în sensul celuĭ maĭ de sus, precedă molul. — Castrele cari se aaflaŭ din distanţă în distanţă (cam la 100 metri), serviaŭ a întări liniile inapoia căror se găsiaŭ. Figurele acestor castre, eraŭ regulate, drept unghiulare, 100 paşĭ de latură, pe 150 curmezişs. — Rampartul lor avea acelaş profil ca molul principal, pe cari 'l sprijiniaŭ. Formele şi întrările lor sunt încă şi adĭ visibile. [9])

In general nu maĭ rĕmâne de cât urma acestuĭ zid defensiv. Materialul sĕŭ a contribuit fórte mult la construcţiunea drumuluĭ de fer, care uneşte Constanţa cu Cernavoda.

§. 9. — Cernavoda.

Sub puntul de vedere istoric, Cernavoda nu presintă maĭ nimic important. In timpurile romane, (numită, póte, atunci *Capidava)* posiţiunea la gura unuia din canalele navigabile ale Dunăreĭ, ce s'aŭ comunica cu marea, saŭ se oprea la Medgidie, nu a lipsit de a-ĭ da óre-care importanţa. Maĭ tărdiŭ, operaţiunele Românilor pe malul drept, contra Turcilor, fac a o aminti câte o dată.

Dar perióda în care 'şĭ căpătă óre-care importanţă, fu acea a resbelelor ruso-turce, ce aŭ sângerat apele Dunăreĭ de jos, aprópe doă secole.

In Maiŭ 1773, Veisman, dupĕ ce învinge pe Turcĭ la Babadag, ajunge la *Cara-sŭ*—(traducţiunea turcéscă a vorbeĭ ruse *Cerna-voda, apă neagră* în românesce, din causa apelor stagnante, ale lanţuluĭ de lacurĭ ce s'aŭ formát din potmolirea vechiuluĭ braţ, şi nume sub care autorĭi aceleĭ epoce înţĕlegeaŭ Cernavoda)-spre a se uni cu Potemkin.

In 25 Noembre 1773, Turcĭi bat pe Ruşĭ la Cernavoda, şi 'ĭ silesc sĕ trécă în România. In acéstă împregiurare, Ruşii avură 4000 morţi. [1]) Doă lunĭ în urmă, eĭ reiaŭ ofensiva şi, în 2 Ianuarie 1774, bat cumplit pe Turcĭ, sdrobind cu totul puterea Seraschieruluĭ Daghistan-Ali-Paşa.

S'a considerat şi sĕ consideră încă aceste mlastine şi aceste lacurĭ ca resturile unuĭ vechiŭ braţ al Dunăreĭ, şi pe acéstă opiniune, s'a crĕdut posibilitatea stabilireĭ unuĭ canal navigabil de la Dunăre până la Constanţa.

Vecinătatea măreĭ, de care Cernavoda nu este despărţită de cât prin o strîmtă limbă de pămênt, de vr'o 65 kilometre lărgime, atrăgênd atenţiunea unuĭ mare numĕr de speculatorĭ, asupra acestuĭ punt, unită cu idea de a scurta, cu 580 kilom., drumul Constantinopoleĭ spre Dunărea de sus; dorinţele unanime de a evita, maĭ cu sémă pe timpul stăpânireĭ gurelor Dunăreĭ *de alţiĭ,* tracasările ce posturile militare punéŭ navelor ce urcaŭ rîul; determinară un óre-care Wilson, a forma, în 1837, proiectul de a reuni Dunărea cu Marea Négră prin un canal. Studiĭ

[9]) (Colonel Baron de Moltke) *Leftres sur L'Orient.*

[1]) At. Comnen Ipsil. — op. cit. pag, 520.

fură începute, dar resbelul din 1854 veni şi proectul căḑu. [2])

Nivelmentul făcut de majorul Vinke, din statul major prusian, în 1837, a demonstrat că puntul cel mai de jos al lanţuluĭ de înălţimĭ ce desparte, în acéstă localitate, naşterea văiĭ laculuĭ Kara-su de fundurile micĭ de la Constanţa, se găseşte la 164 picióre d'asupra nivelului mărei Negre. Or, cum pe înălţimĭ nu se găsesc cel mai mic şiroiŭ de apă pentru a alimenta acest canal. ar trebui săpat la acéstă adâncime, într'o stâncă calcarósă, şi pe o lungime de mai mult de doĕ mile [3]).

Abandonată ideia săpăreĭ unuĭ canal, Compania vapórelor austriace, luând în considerare vecinătatea mărei de Dunăre, construi de la acest port la Cernavoda un drum şi se sforţă a atrage mărfurile şi pasagerii la Constanţa, de unde ea le transporta pe uscat la Cernavoda. Aci eraŭ aşteptate de un vapor, care urca îndată Dunărea. Nenorociri repetate, întêmplate vapórelor în un loc complectamente deschis la tótă furórea vênturilor dominante, forţară compania a abandona întreprinderea.

Cam pe la 1860, o companie engleză apare; ea obţine de la guvernul turc concesiunea de a lega ambele oraşe prin un drum de fer şi se pune pe lucru:

Munţiĭ sunt tăiaţi, bălţile sunt uscate şi marea Constanţeĭ, din periculósă radă, este transformată în un port sigur, prin un mol solid, şi oraşul este reunit la Dunăre. Comerciul progresézĕ lesne; voiajoriĭ, cari voesc a scurta drumul Orientuluĭ, trec prin Cerna-Voda. Deşertul şi băltosul ţinut, dintre Constanţa şi Cernavoda, ia cu totul un alt aspect. Linia se amelioréză din ce în ce, cu tótă concurenţa ce o ameninţa din partea Varneĭ. La jumĕtatea drumuluĭ se găseşte enormul de altă dată oraş, tatar, Medjidie, pe nisce vechi ruine ce se pretindéŭ a fi fost castre romane şi port de Dunăre, — (uniĭ pretind că ar fi posibil ca actuala Medjidie, sĕ fi fost o dependentă, dacă nu chiar vechiul Tomi!?).— Bălţile abondez în vênaturi şi câmpiile presint activitatea şi viaţa, cu tóte că acésta nu împedica vara, a se adeveri numele,ce acéstă localitate pórtă, de *regatul frigurilor*. Cap al liniei ferate Constanţa-Cernavoda, este originea oraşuluĭ modern dunărén.

După ocuparea Dobrogeĭ de Românĭ, el fu un moment capitala districtuluĭ Silistra-Noă. In timpurile din urmă, drumul de fer fu rescumpărat de Românĭ, cari 'l vor continua până la unirea cu una din liniile ce duc la capitală, — după ce 'l va trece fluviul pe un colosal pod.

Actualul canal, singura urmă a vechiuluĭ braţ navigabil, ce făcea Medjidia port de Dunăre, este traversat astăḑĭ în multe locurĭ de linia ferată, aşa că a devenit impropriu vechieĭ sale destinaţiunĭ. El continuă a se *umplea ḑilnic.*

---

§ 10. — Kîrşova saŭ Cărsova

(vechiul Carsium)

In vechime, la Romanĭ, se numia *Carsium,* după uniĭ, şi cea mai probabilă; *Cius,* după alţiĭ. (?)

Ca şi Tulceĭ, Cantemir 'ĭ atribue o origine dacică.

In evul mediu, acest oraş a fost mult timp un cuib de hórde tătăreştĭ, ca şi localitatea Boaziculuĭ, ca şi acea a Lipovenilor, punte ce abund în ruine.

Primele sale fortificaţiunĭ se pare a fi fost rîdicate de Carol şi Ludovic regĭ aĭ Ungarieĭ[1]).

După cucerirea Bulgarieĭ şi Dobrogeĭ de către Turcĭ, acéstă cetate fu ocupată de o garnizonă turcéscă.

La începutul resbelelor de renaştere, către sfîrşitul secoluluĭ al XVI-a, Româniĭ o luară de mai multe orĭ.

---

[2]) Pilote de la mer Noire (Côte de l'Europe) traduit du russe par M. H. De la Planche Capitaine de fregate. Paris. 1869 pag. 45—46.

[3]) De Moltke op. cit. Part. I. pag. 80 note.

[1]) N. Bălcescu, ***Mihaĭ Bravul*** Pag. 56.

Albert-Kiralij, generalul lui Mihail cel brav, după ce bate pe Turcĭ în doĕ bătălĭĭ, pe uscat şi pe Dunărea îngheţată, şi desface un corp de soldaţĭ ce'ĭ forma garnizona, arde şi pradă acest avut oraş; ia cu asalt cetatea, în ḑiua de Sf. Vasile 1594, şi apoĭ se întórce triumfător în ţérră. [2]) Prăzile fură aşa de marĭ, că Românĭĭ abia le putură duce cu eĭ.

In anul următor (1595), Mihail trimete un detaşament din armata sa, sub comanda spătarului Preda (Buzescu) şi al Stolniculuĭ (comisul) Radu (Calomfirescu) asupra Cărsoveĭ.

„Turcĭĭ din oraş aflând despre sosirea Românilor, le eşiră în întimpinare, dar Românĭĭ 'ĭ bat, 'ĭ trec Dunărea, făcêndu-le mult răŭ, în góna ce le dete până la Cărsova, pe care o luară şi o dădură pradă foculuĭ“ [3])

Cu acéstă ocasiune Kiralij, pradă tóte oraşele turceştĭ până la Ismail şi Varna.

La 1659, Racotzi, principele Transilvanieĭ [4]) făcênd alianţă, prin jurământ, cu Mihnea (Radul) al III-lea în contra Turcilor, începură a prăda şi jefui oraşele turceştĭ după marginea Dunăreĭ; trecênd Dunărea în Dobrogea şi ajungênd la Cărsova, Racotzi fu încolţit aşa de bine de Turcĭ, că abia scăpă din mânele lor.

Nu se maĭ vorbeşte în istorie maĭ nimic de Cărşova până la 1771. In acest an Colonelul rus Dumaşev, pus sĕ păziască gura rîuluĭ Ialomitza, se răpede la Cărşova şi pune mâna pe fortificaţiele turceştĭ şi pe 8 tunurĭ; apoĭ dă navală peste Turcĭ, la baionetă. O bombă ruséscă cade, în cetate, peste o pimniţă cu praf, zidurile sar în aer împreună cu comandantul turcesc. Ruşiĭ profitând de momentul favorabil, se răpĕd asupra Turcilor zăpăciţĭ, 'ĭ ucid fără milă, şi pun mână pe întărire; eĭ găsesc într'însa 70 de tunurĭ şi 2000 prisonierĭ.

Opresc pe sĕma lor tunurile uşóre, din tabără, iar pe cele din cetate fiind prea grele, le cufund în Dunăre. Magaziele şi bagajele turceştĭ le daŭ pradă foculuĭ. [5])

In 1773, 21 Iunie, Romantzov trecênd Dunărea, este întimpinat de o armată de 10,000 de Turcĭ, sub comanda luĭ Osman Paşa. După o luptă teribilă, Ruşiĭ remân biruitorĭ. cuprind Cărsova, şi după ce întăresc pe Potemkin aci, pun mână pe tabăra turcéscă şi se fac stăpânĭ pe 30 de tunurĭ. [6])

In 1809 Ruşiĭ pun mîna pe castelul, ce se rădică şi astădĭ în ruine, în puntul unde înălţimele Cărsoveĭ întâlnesc ţermul Dunăreĭ.— Fortificară oraşul, prin uvrage de campanie, stabiliră un *cap de pod,* şi apoĭ retrecură Dunărea către sfîrşitul aceluiaş an.

Către finitul luneĭ Maiŭ 1810, 60,000 de Ruşĭ, sub comanda generalului Kamensky, trec Dunărea la Cârsova, servindu-se de capul de pod, făcut în anul trecut.

Acéstă manevră. deşteptă atenţiunea Turcilor cari rîdicară aci, în 1822, uvrage regulate.

In 1828, generalul-principe Madatof, cu patru batalióne şi doĕ escadróne, fu destinat a lua Cărsova.

Oraşul fu învestit de Ruşĭ, cari 'l bombardară, fără mult efect, cu câte-va baterĭĭ slabe, stabilite la mare distanţa de cetate. Cu tóte că uvragele sale nu fură antamate, şi că cetatea abunda în muniţiunĭ şi provisiunĭ, ea ceru a capitula de îndată ce auḑi de predarea Brăileĭ. Tot aşa fu cu Tulcea şi Constanţa.

In 5 Iulie, tóte cetăţile, la vale de Silistra, pênă la molul luĭ Theodosiu cel mare, eraŭ în mânele Ruşilor. Căderea acestor cetăţĭ fu atribuită, or cât de tarĭ ar fi fost uvragele saŭ posiţiunele lor, causeĭ următóre: Poarta ne-putâ id trim te multe trupe în ele, păḑirea lor trebui a fi confiată populaţiunelor, cari fiind departe de a fi numeróse, se emoţionaŭ uşor de nuvelele de sensaţie şi, perḑênd moralul, se predaŭ lesne. — O populaţiune nu-

[2]) N. Bălcescu. *Campania 1595.* Mag. Istor. IV. Pag. 5.

[3]) Idem Pag. 6. — Idem în *Mihaĭ Bravul,* etc. Ed. Odobescu. Pag. 63.

[4]) Miron Costin. *Letop. Mold.* Edit. Cogălniceanu I. V. Pag. 362.

[5]) Alesandru Comnen Ipsilante. Veḑĭ Analele Academice Vol. II. Ser. II. Pag. 515.

[6]) Idem Pag. 519,

merósă era o condiţiune esenţială uneĭ bune apărărĭ; probă, în campania din 1828 şi 1829, Ruşciukul, Brăila, Varna, etc.

Din nenorocire însĕ, după luarea cetăţiĭ, de Ruşĭ, în acest oraş isbucneşte ciuma.

Cu tóte acestea, el tot servi de punt de trecere a Dunăreĭ, şi de comunicare a armateĭ cu imperiul: în care scop, statul major ordonă construcţiunea peste fluviŭ a unuĭ pod, la începutul luĭ Maĭ 1829.

In 1854, Ruşiĭ reuşesc a trece Dunărea în acest punt.

In vara anuluĭ 1877, Cârsova, Tulcea, Isaccea etc. sunt ocupate succesiv de Ruşĭ, fără vre o opunere din partea Turcilor, cari se retrăgeaŭ de bună voe, spre Sud, înapoia valuluĭ luĭ Theodosiu.

In tómna anuluĭ 1878, bastimente, escortate de bastimentul de resbel român *Fulgerul*, debarcă în portul acestuĭ oraş o garnisónă românéscă.

§ 11. — *Cetatea de flote.*

Pe la 1084, acest oraş se numea *Olaci* saŭ *Oleci*. [1]) Maĭ târdiŭ purtă numele de *Cetatea de flote, Oraşul de flote, Cetatea de flocĭ*, saŭ simplu numele de *Oraş*. [2])

Domnul Vaillant crede că s'a numit la început *Oraşul de Flossis (Flossis* este numele ce D-sa crede că a purtat rîul Ialomitza, de la Urziceni (Urticani) la vale, până la gura sa).

Găsim acest oraş menţionat în istorie la 1574. Alesandru Domnul Munteniei, fiind bătut cu desăvîrşire, la satul Jiliştea, (Judeţul Rîmnicu-Sarat,) de bravul Ión, (supranumit *cel cumplit)* domnul Moldoveĭ, Alexandru, găsind scăparea numaĭ în fugă, căută un adăpost sub zidurile acesteĭ cetăţĭ, cea ce lasă să se înţelégă că în acea vreme *Cetatea de flote* era o fortăreţĕ însemnată.

In 10 Decembrie 1594, Albert Kirâli, generalul luĭ Mihaĭ, cuprinde acest oraş, şi 'l rade din temelie, după ce ucise pe toţĭ partizaniĭ Turcilor [3]), dar nu putu lua castelul. [4])

Inainte de sosirea luĭ Sinan-Paşa la Dunăre, Mihaĭ, în capul uneĭ părţĭ din armata sa, luă *Cetatea de Flote* ce era ocupată de Turcĭ; 'ĭ înprăştiă garnisóna, apoĭ trecu Dunărea pe ghiaţă, lovi şi luă Silistra, Cărsova, Isaccea, Razgradul, Cerna-voda, Kilia şi Cetatea Albă. [5])

In al 2-lé an al domnieĭ luĭ Constantin Brâncovéanu (1690), cu ocasiunea întrăreĭ trupelor austriace în România, intrară şi hórdele tătăreştĭ, sub conducerea sultanuluĭ lor Calga; Tătariĭ 'şĭ aşedară reşedinţa la *Cetatea de flote*. Constantin, care se retrăsese, de frica Nemţilor, de la Bucureştĭ la Buzĕŭ, unde 'şĭ strămutase şi curtea, veni în persónă la *Cetatea de flote*, a rugă pe Sultan ca sĕ dea ordine severe şi a trimete ómenĭ înadins ca sĕ oprésca prădările şi barbariele Tătarilor.

Ca şi la Stelnica, Oltenita, Cerneţiĭ, şi alte multe oraşe pe Dunăre, la Cetatea de flote era reşedinţa uneĭ *căpităniĭ*. Acéstă dregătorie, care avea sub ordinele sale o ceată de 1000 de ómenĭ, consecinţa organisăreĭ milităreştĭ a statuluĭ, unia în sine puterea administrativă, judiciară şi militară. In 1739, Constantin Mavrocordat luând administraţia judeţelor din mânile acestor dregătorĭ, şi dându-o *ispravnicilor*, dregătoria încetă de a funcţiona. In 1775, Alesandru Ipsilant, reorganisând armata, Cetatea de flote, deveni reşedinţa uneia din cele 78 Căpitenii de slujitorĭ.

Acest oraş căđu cu mărirea Românilor: abandonarea sa începu cu Domnia fanarioţilor.

Altă dată era situat pe malul stâng al gureĭ Ialomiţeĭ; cum însĕ gura acestuĭ rîŭ s'a schimbat adesea orĭ, resturile sale, cari nu eraŭ de cât fórte puţine, se pot afla nu

[1]) Frunzescu *Dicţionar Topografic.*

[2]) *Cronica anonimă românéscă.* Citată de Şincaĭ V. II. Pag. 222.

[3]) Nicolaĭ Bălcescu *Istoria luĭ Mihaĭ Bravul*, Edit. Odobescu Pag, 56.

[4]) Mărescu. Pag. 291.

[5]) Letopisiţele Moldoveĭ Edit. Cogălniceanu V. III Pag. 481.

cu puțină ușurință! Ele se cred că se găsesc între Satul *Gura Ialomiței* (Giurgeni) și Piua-Petrei, lângă actuala schelă (?).

La 1780, biserici ruinate, situate, una lângă alta, pe malul Dunărei, vis-a-vis de orașul Cărșova, erau ultimele resturi ale acestui vechiu oraș, faimos odată prin întinderea comerciului său. [6])

Ruine par a se mai fi găsit și nu departe de (astădi așa numit) satul Pioa-Petrei [7]); precum și pe țărmul stâng, în dreptul Cărsovei, între gurile Borcei și Ialomiței (?) —

§ 12. — *Gura Ialomiței și Pichetul Vadul-Oii.*

Pe la anul 590. după Christ, byzantinul Priscu, eșind din Durostorum, făcu o espediție contra Slavilor de la Ialomița: *)

„Dând peste mlaștine, dice Theofilact,—după „ce trecuse Dunărea pe la puntul numit ac-«tualmente *Vadul-Oii*,—Grecii s'au încurcat în „un pericol estrem, în cât tótă oscirea ar fi „perit, dacă Tribunul Alesandru nu reușia „să o scótă în grabă din acele *locuri bâltóse și noroióse* [1])"

Peste câți-va ani, ei trec din nou Dunărea, în un loc, mult mai spre apus de *Vadul-Oii*,—care era departe de Ialomița. De astă dată ei înemeresc peste locuri fără apă, rătăcind vr'o trei dile.

La pichetul Vadul-Oii, în dreptul satului Gura Ialomiței, în puntul unde Dunărea se împarte, la vale de Cîrsova, în mai multe ramuri, din care cele mai principale sunt *Dunărea vechiă* și *Dunărea noă*, Rușii puseră în timpul resbelului din urmă (1877—78) doe linii de torpile: una pe *Dunărea vechiă* spre a opri eșirea vaselor de resbel turcești ce se aflau spre Măcin; și alta, în sus, pe *Dunărea mare*, în dreptul pichetului, spre a opri descinderea de către Silistra a canonierelor aflate acolo, — și contra cărora se armase cu torpile, de către Rușî, canoniera română „*Fulgerul*" („Marele Duce Nicolae").

---

[6]) Carra.

[7]) Un soldat ce 'l aveam ca ordonanță, din satul Gura Ialomiței, mi-a spus că pe malul stâng al Dunărei, la vale de vechia gură a rîului Ialomița, pe niște micĭ grinduri, se găsesc multe punte de unde țeranii sap și scot cărămidi vechi (între Gurile Ialomiței și a Gărluței).

*) Ialomița.

Teofilact Simocata, mort pre la anul 640, o numesce Ἠλιβακια. Călugărul Teofan Cronograful, născut pre la 784, o numesce Ἰλβακια. Șafaric, transcrie ambele aceste grecisme prin *Ilovace* și traduce însuși numele, ca și Șinkai, prin *Ialomița*.

D. Hasdeu, după care analisăm originea numelui acestui rîu, crede că o transcripțiune mai adecuată din Ἠλιβακια și Ἰλιβακία este *Ialovka*.

In adevĕr, așa se dice Ialomița și în cronica maghiară a lui Ión de Kikulew din secolul al XIV.

Marele Mircea în un chrisov din 1387. al monastirei Nucetul, dăruesce călugărilor tóte bălțile până la gura Ialomiței („dori do ustïe Jalovniți"); In chrisovul mircian, D. Hasdeu a vĕdut numele „Jalovița". Ce însemnĕdă acum *Jaloviția* saŭ *Jalovna ?*

Din tóte timpurile localitatea strebătută de Jalomița a fost de o sterilitate îngroditóre și proba cea mai mare este distinsul Bărăgan.

Adjectivul *ialov*, de unde *ialoviția* și *ialovka* însĕmnă în tóte dialectele slavice: *arid, sterp, neroditor.*

Ast-fel vorba *Ialomița* este slavă și românesce s'ar traduce prin *stearpă.*

In acésta parte a Românii locuia óre când un popor slav, de la care a remas acest nume ca și Dîmbovița, Prahova, Ilfov, Cricov, etc.

Românii, înmulțindu-se în munți și în giurul Severinului, se întinseră puțin câte puțin spre S. E., și adoptară numenile ce le găsiră date de Slavi.

Pasagera *Slavonia de la Istru,* se întindea pe ambele țermuri ale Jalomiței. — Acestea sunt ideile Domnului Hasdeu asupra originei numelui Jalomitza.

Domnu Vaillant, face a deriva numele din *Jalamica, Jala cea mică, Jala* fiind unul din afluenții Padului din Italia.

D-sa crede că acest rîu a purtat și numele *Flossis;* atribuind acésta obiceiului ce aveau colonisatorii romani de a întroduce în locurile noi cucerite numeni din patrie. Ast-fel acest nume, i-ar fi fost dat de la *Flossis* rîu al Italiei, ce se varsă, la Potenția, în Adriatica. Domnia Sa crede că de la numele ce avea acest rîu, de la Urziceni (Urticani) la vale, ar fi venit numele *orașului de Flossis*, de la îmbucătura rîului și care nu ar fi nici de cum *Orașul de Floci* saŭ *de flotte.*

[1]). B. P. Hasdeu op. cit.

§. 13. — *Brăila.*

Nu se ştie positiv când oraşul *Brăila* a început a purta numele ce 'l are astăḑi.

Se spune adesea că óre-când s'ar fi numit *Peristhlaba.*

De la începutul comerciului Genovesilor în marea Neagră şi pe Dunărea de jos, strălucirea eĭ mergea crescând:

Un istoric byzantin[1]) numia Brăila „cea „mai celebră piaţa în tóte ţerile române.“

„Negoţul sĕŭ era, adaogă D. Hasdeu, atât de întins, în cât în cursul evuluĭ mediu o visită până şi vasele espaniole, venite din depărtate ţermurĭ ale Barceloneĭ[2])“.

S'ar putea crede că actualul nume nu póte fi alt ceva de cât o deducţiune din o vorbă genoveḑă *Bariliana*, epitet ce i s'ar fi putut prea bine să i sĕ dea ca resultat al concentrării dógelor din pădurile Munteniei şi Moldoveĭ, cu cari se construiaŭ acele faimóse *Barile* (butoióşe) remase până astăḑi, ca mijloc de transport volant, în comerciul Levantinilor, şi chiar în lumea întrégă. Numele *Brăila* este posibil dar sĕ fie o deducţiune din *Bariliana.*

Actualul nume sĕ râdică în istorie până la începutul mileniuluĭ actual, saŭ, cel mult, până în suta a ḑecea.

Istoria comerciuluĭ italian, represintat prin Genovezĭ, Veneţianĭ şi Pisanĭ, nu lasă nimic sĕ transpire de cea-ce acest oraş ar fi putut fi în epoca de mărire a acestor marĭ comercianţĭ. Or cum însĕ, nu esistă nicĭ o îndoială, că a fost una din acele factoriĭ comerciale atât de dese, bogate, cât şi importante, în Dunărea de jos şi pe cóstele occidentale ale mareĭ Negre.

La constituirea statuluĭ muntean, în secolul al XIII, Brălla urmă a se alipi domnieĭ teritoriale, care ţinu maĭ mult timp suveranitatea pe ambele ţermurĭ ale gurilor fluviuluĭ, până la mare.

Când închiderea Bosphoruluĭ şi Dardanelilor sili pe Genovezĭ, şi pe ceĭ-l-alţĭ italianĭ, a restrânge relaţiunele lor comerciale cu marea Neagră, Brăila încetă de a fi un mare centru comercial, fără ca cu tóte acestea să piardă cu totul valórea sa.

In 1426, domnind în Moldova Bunul Alesandru, progresele Turcilor închietară mult pe Creştinĭ. Dupĕ sfaturile luĭ Sigismund, imperatorul Germanieĭ, Moldoveniĭ se unirĕ cu Poloniĭ şi, contând pe un ajutor din partea Germanilor, se deciserĕ a face resboiŭ Turcilor. O espediţiune moldo-polonă se puse în mişcare. Douĕ lunĭ, şeful acesteĭ espediţiunĭ, Cobilenie Grimalie, prefect polon în Sanoţen, aşteptă, la Brăila (ad *Brailovium*), ca Sigismund sĕ intre în campanie; înpĕratul însĕ reţinut, în Boemia, de óre-cari circumstanţe, nu putu sĕ vină în ajutorul creştinilor; aşa că trupele moldo-polone, fură nevoite a se întórce acasă fără a începe resbelul. Acésta nu împiedică pe Unguri a acusa pe Poloni şi Moldavĭ că lipsiserĕ de *la locul de întâlnire....*

Acésta este întâia menţiune ce se face în istorie, şi sub numele ce vĕḑurăm, de oraşul Brăila[3]).

Dupĕ mórtea luĭ Dracula, Mahomet al II-lea trimise pe cel mai mare din ceĭ doĭ fiĭ aĭ sĕĭ, Vlad, ce se aflaŭ ostaticĭ la curtea Sultanuluĭ, spre a domni în Muntenia, cu condiţiune a veni în toţĭ aniĭ şi a plăti tributul ce plătia şi tatăl sĕŭ. La început, veni 2 anĭ de a rîndul; dar maĭ în urmă nu voi a maĭ veni. Sultanul trimise pe Aliza-Bey, şeful vînătorilor înpĕrăteştĭ, spre a'l căuta. Acesta veni la Brăila. Domnul nu voi sĕ vină în întîmpinarea sa, ci ordonă curtenilor sĕĭ, sĕ oprésca între dênşiĭ pe ambasadorul Sultanuluĭ, până se va întórce el. Dupĕ acea, Vlad, plecă, 'şĭ adună óstea, şi, cum era earnă, trecu Dunărea, pe ghiaţă, la Nicopoli. Aci dete voe ómenilor sĕĭ sĕ prăde şi sĕ ucidă

[1]) Stritter. *Memoriae populorum olim ad Danubium incolentium.* Petersburg. 1789, in-4. T. II. pag. 926.

„Prailabum (Brăila) urbem Dacorum quae tottus Daciae forum erat celeberrimum . . . . “ cit. de D. Hasdeu în *Ion Vodă cel cumplit.*

[2]) Dupĕ cum asigură D. V. Alesandrescu visitând arhiva municipală din Barcelona.— Ibidem.

[3]) Kromer Pag. 293.

fără distincţiune de sex saŭ etate ; apoĭ la morţĭ, ca şi la vĭĭ, le tăiă nasurile pe cari li trimise present regeluĭ unguresc Mateiŭ. Dupĕ acea venind la Brăila, închise pe ambasadorul turcesc, cu ceĭ 30 servitorĭ aĭ sĕĭ, care nu ştiaŭ nimic, în un turn şi a treiaţi 'ĭ puse în ţépă, întăĭ pe ambasador şi apoĭ, înprejur, pe toţĭ servitoriĭ luĭ.[4])

Pe la 1457 Brăila trebue sĕ fi fost un port important, căcĭ Vlad Vodă într'un document, mustră municipalitatea din Sibiŭ, că nu numaĭ că ocroteşte pe un popă român, ce se pretinde fiiŭ de Domn, dar încă 'l lasă sĕ usurpe Domeniul Amlaşuluĭ, ademeniţĭ prin promisiunea aceluĭ pretendinte, de a le dărui *venitul vămilor* de la Rucăr şi *de la Brăila*[5]).

Venitul vămilor Brăileĭ, trebue sĕ fi fost prea mare (şi prin urmare importanţa comercială a oraşuluĭ fórte însemnată) pentru a încuragia adjutorul unuĭ competitor la tronul Muntenieĭ, maĭ ales în contra unuĭ principe ca teribilul Vlad.

In 1462 (?) [6]) teribilul Vlad, desola Muntenia cu crimele sale. Istoria ferocităţilor omeneştĭ nu oferă nimic de comparabil, cu cea ce se spune despre acest tiran fabulos. Perpetua sa ocupare era un supliciŭ ; fie-care sóre lumina, în Muntenia, una din aceie esecuţiunĭ sîngeróse, unde fantesia era amestecată cu crudimea. [7]).

Chiar «Mahomed se indignă de atrocităţile luĭ Vlad," cari, ce e drept, trebue sĕ fi fost prea revoltătóre, spre a indigna pe acest Sultan, un alt vĕrsător de sânge omenesc. „Sultanul voi sĕ scape România de acest flagel viŭ, de acest demon, care primise întreitul epitet de *împelitatul* (diavolul) *călăul* şi *ţepeş*."

De aci înainte vom urma pe De Hammer, cel maĭ conştiincios dintre cronicarĭ, căcĭ Mery se depărtéză, prin pasiune, de ecsactitatea faptelor întêmplate : Pre la 1469, un vechiŭ turnător de vin în paharul sultanuluĭ Murat al II-lea, meserie ce 'ĭ dăduse dreptul a fi în urmă comandant al floteĭ otomane (!), apoĭ guvernor în Pelopones, un Ceacargi-Aamza-Paşa, se afla prefect al Vidinuluĭ.

Mahomet 'ĭ dete ordin a intra în Muntenia, în capul a 25,000 ómenĭ [8]) înpreună cu secretarul sĕŭ Junis-Beg, un grec lepădat,—ce se numea înainte *Catabolinos* [9]). Eĭ aveaŭ ordinul a pune mâna pe Vlad viŭ saŭ mort. Vlad simte, 'ĭ bagă într'un loc selbatic, 'ĭ înconjură, pune mâna pe amândoĭ, înpreună cu Turcii ce 'ĭ acompaniaŭ, şi dupĕ ce le tăie mânele şi piciórele 'ĭ pune pe toţĭ în ţépă. Pe paşa 'l pune într'una maĭ înaltă, în mijloc [10]).

In 1462, Mahomet al II-lea veni sĕ pedepséscă pe Vlad pentru acéstă faptă. In acest scop Sultanul strînse putere *multă* şi plecă asupra Muntenieĭ. Acéstă mare óste fu înpărţită în doă : una merse cu Padişahul pe uscat, cea de a doa o fu înbarcată în 25 corăbiĭ marĭ şi 150 maĭ micĭ, şi trimeasă pe mare.

Acéstă flotă, intrând pe Dunăre, avea misiunea de a o urca pênă la Vidin. Cu ocasia trecereĭ sale, flota, arse şi Brăila (ocupată probabil de armata luĭ Ţepeş), *târgul cel maĭ vestit* al Muntenieĭ, şi ale căreĭ tóte casele eraŭ, dupĕ moda orientală, în lemn [11]). Am vĕdut la §. Nicopoleĭ, resultatul acesteĭ espediţiunĭ.

Alungând pe Ţepeş şi cuprindênd Brăila, Turcii nu numaĭ că nu desfiinţară comerţul Brăileĭ, dar chiar 'l înălţară pênă la culme [12]). Pentru a 'şĭ asigura acéstă importantă positiune, eĭ înconjurară oraşul cu o închidĕtură (Parcan), şi pe repedele mal al Dunăreĭ, zidiră o formidabilă citadelă, cu 5 bastióne [13]).

Punênd în locul luĭ Vlad, pe fratele sĕŭ

[4]) Dupĕ memoriele sîrbuluĭ Ivanovicĭ, fost Ianicer în armata luĭ Mahomed al II-lea. *Arhiva istorică a Românieĭ*, Volumu I Partea II Colóna I.

[5]) *Columna luĭ Traian*, anul 1874, Pag. 126. Colona a III-a.

[6]) saŭ 1459 (?)

[7]) Mery. *Constantinople et la mer Noire.*

[8]) Istoricul Bizantin Duca, zice numa 10,000. cap. 45.

[9]) Hammer, Nerşsi, Indriş, Aali, citaţĭ de Bolintineanu în opera sa *Vlad Ţepeş* Pag. 51.

[10]) Hammer.

[11]) Laonic Calchocondilla, Libr. 9. Cit. de Şincai.

[12]) Hasdeu. *Ión Vodă cel cumplit.*

[13]) Sulzer T. I. pag 370.

Radu, cetatea fu redată Munteniei, şi incorporată teritoriului, de nu alt-fel, cel puţin în formă, căci

In 1495, rădicându-se ceartă între Ştefan al Moldovei, şi Radu Domnul Munteniei, Ştefan „strînse ţérra şi servitorii séi“ şi a intrat în ţérra muntenească, de 'i-a prădat marginele, Februar in 27, şi a ars Brăila, Marţi, în sĕptămâna albă [14]).

Aci vedem primul atac al Românilor, contra connaţionalilor lor. Acest esemplu, cu atât mai funest cu cât era dat de un om aşa de *mare* ca Ştefan, fu din fatalitate, urmat de multe ori de Românii, din o ţérră sau alta.

Nenorocirea popórelor de la Dunăre a fost, în tóte timpurile, resultatul *ne-unirei* lor, şi ce e mai trist, chiar al *indolenţei* lor.—Aşeḑaţi în o posiţiune briliantă, căreia natura nu a iconomisit nimic spre a o dărui cu tóte favorurile sale, acéstă strălucită stare a mărit cupiditatea invadorilor şi le a electrisat dorinţa de a le căpăta, dacă nu prin arme cel puţin prin intrigă:—cea ce s'a putut face uşior, de vreme ce câştigul lesnicios al esistenţei, a dat timpul autochtonilor a se gândi la acţiuni pornite de sentimente de inimă, de cât la acele comandate de raţiune şi necesitate.

Tristul resultat al acestei stări, aduse pe nesimţite consumarea forţelor lor şi prin urmarea înlesni cutropitorilor mijlócele de supunere şi dominaţiune,—şi ast-fel, ei plătiră cu *cinci sute de ani de umilinţă şi slăbiciune* o stare, care de n'ar fi esistat, graţie concursului naturei, ei ar fi devenit de mult timp un centru de lumină şi bogăţie, în mijlocul continentului vechiu....

Momente rari, dar cari din fericire esist, probeḑ pênă la evidenţa, de ce sunt capabile aceste popóre, *când aŭ conductori* şi când dintre ele lipsesce *desunirea.*

In prima cartă (?) cunoscută a Românii, acea a lui Iacov Essler şi Georgiu Ubelin, publicată la Strasburg, în 12 Martie 1513, Brăila, se numia *Brailavo,* şi era aşeḑată pe o insulă a Dunărei (!),

[14]) Vornicul Grigore Urechiă

In aceiaşi chartă un lac, desinat, la apus de Brăila, probabil *lacul Sărat,* purta numele de *lacus marie* (lacul *mare,* cu înţeles, probabil, de *sărat).*

In 1541, Boerii Moldoveni eşiră, la Braila, în întimpinarea lui Petru Rareş, care venia adoa óră Domn în Moldova. a)

In 1544, Brăila fuse supusă (ca venituri) episcopiei Buzeului, de către Radul, fiul lui Radu al V-lé [15]).

In acelaş an, Turcii, profitând de slăbiciunea şi certele Românilor, pun mâna pe cetăţile Munteniei Turnul, Giurgiul şi Brăila. Ei le întăresc, le transform în raiale, şi astfel le păstréză ca posturi înaintate la hotarele imperiului. Cu acéstă ocasiune ţérra însărcinéză pe Coadă Vornicul [16]), înpreună cu un *Ban mare* (pe care istoria nu 'l numeşte) pentru tragerea hotarelor, în ţérră, a acestor raiele. Doi ani mai târḑiŭ, acest Coadă Vornicul fu tăiat de Mircea Vodă, supra-numit *Ciobanul* (1546).

In 1564, Alesandru Lăpuşneanu, dobândise adoua óră Domnia Moldovei. Ajungênd de la Constantinopoli, se opreşte la Brăila, şi trimite înainte veste că vine în Domnie; apoi se găteşte a intra în Moldova cu un corp de Turci şi de Tătari, pentru susţinerea drepturiior sale la tron [17]).

Ḑece ani mai târḑiŭ, adică în 1574, Sultanul Selim, amărât de faptele lui Ión Vodă (supranumit cel *cumplit),* Domnul Moldovei, una din marele figuri ale acelui secol, trimete lui Alesandru Domnul Munteniei, un corp de 30,000 de Turci şi vre-o 200 Unguri, ca el, împreună cu aceştia şi oştirea sa, sĕ intre în Moldova, sĕ depună şi sĕ prindă pe Ión, iară în locul sĕŭ sĕ aşeze Domnu Moldovei pe Petru fratele, lui Alesandru.

Ajungênd, ḑice Cronicarul, cu toţii la apa Siretului, aŭ tăbăruit şi aŭ dat drumu cailor la iarbă. Informat despre acésta, Ión Vodă trimite înainte pe Sfîrciofski cu o ceată de cazaci şi 5000 Moldoveni, iar el a pornit în urma lor cu grosul oştirei sale.

a) Heliade. *Dacia şi Romania* pag. 185.
[15]) Generalul Bauer.
[16]) Şincai *Cronică* Volumul al II-lea Pag. 186
[17]) *Let. Mold.* Vol. I-iu Pag. 446.

Sfîrciofski merse încet, cu mare precauțiune și pe furiș ; întâlni avangarda muntenéscă, compusă din 300 de ómenĭ, o înconjură de tóte părțile și 'ĭ prinse pe toțĭ. Convins apoĭ, că lucrul s'a petrecut cu așa *fineță căzăcească,* că nimic nu se știe în lagărul cel mare, trimite de urgență a se înștiința Ión Vodă, sĕ vie maĭ iute; acesta *grăbindu-și* mersul, se uniră cu toțiĭ. Indată ce sosi, Ión 'și împărți óstea în 3 părțĭ, și, ast-fel, lovi lagărul, luĭ Petru și Alexandru, din 3 direcțiĭ, cari în nădejdea străjeĭ, dormiaŭ cu toțiĭ, fără grijă. Astădĭ, abia sĕ póte pricepe uă asemenea negligență.—„Isbindu-ĭ, a făcut din eĭ multă mórte, de nu putură scăpa, dice cronicarul, de cât cu fuga și în cămășĭ.» Alesandru Vodă, cu fratele sĕŭ Petru, abia scăpară *numaĭ cu trupurile* [18]) și fugind la Brăila, lăsară tótă tabăra în mâna luĭ Ión Vodă. Cazaciĭ făcură marĭ prădĭ cari, după porunca luĭ Ión Vodă, le și rămase.

Aci, unĭĭ din autorĭ cred că Alexandru a lăsat pe fratele sĕŭ Petru la Brăila, iar el a năzuit la *Cetatea de flote,* căutând un adăpost sub ḑidurile acesteĭ cetățĭ, cea ce lasă să se înțeleagă că în acel timp era o cetate tare ;—alțĭ autorĭ, însă, pretind că eĭ rĕmaseră la Brăila amândoĭ. Bătălia se făcuse la satul Jiliștea, lângă rîulețul Rîmna. Ea este descrisă de către D. Hîjdăŭ, cu talentul sĕŭ cunoscut, în importanta sa scriere asupra luĭ Ión Vodă. Armata moldovană se luă după Alexandru și Petre, jefui maĭ mult de jumătate Muntenia; merse la Bucureștĭ, unde puse Domn, în locul fugitului Alexandru, pe Vintilă fratele luĭ Mihaĭ cel Brav. Intorcêndu-se spre Moldova, și fiind informat că ceĭ doĭ Domnĭ, Alexandru și Petre, se aflaŭ la Brăila, s'aŭ abătut din cale, întorcêndu-și oștile asupra acesteĭ cetățĭ.

„Ca și la Bucureștĭ, Ión Vodă fu al doilea Domn moldovenesc ce veni sub zidurile Brăileĭ.

Cu o sută de anĭ maĭ înainte, ea fusese arsă de către Ștefan cel Mare, pe ale căreĭ urme pășea acuma bravul sĕŭ strănepot“ [19]),

[18]) Vornicul Urechiă. *Let. Mold.* V. I. p. 226.

[19]) Hasdeu. *Ión Vodă cel cumplit.*

Ión 'și așeză oștirile séle sub cetate, și trimise beiuluĭ Brăileĭ pe doĭ muntenĭ, cerêndu-ĭ sĕ-'ĭ dea în mână pe amândoĭ Domniĭ, amenințând că, de nu 'ĭ va da, el va înconjura și va bate cetatea până ce 'ĭ va căpăta. Capul cetățiĭ trimise luĭ Ión Vodă patru agale cu zece ghiulele, zece glónțe și doĕ săgețĭ, însărcinându-ĭ a spune Domnuluĭ că 'l va ospăta cu asemenea bucate, ce nu le va putea mistui, de nu se va grăbi a se retrage, cu pace, dinaintea cetățeĭ. Ión Vodă se supără și dete pe ceĭ trimișĭ pe mânele călăilor: Aceștia le tăiară urechile și nasurile, cu buze cu tot ; 'ĭ răstigni, cu cue de fer, pe prăjinĭ și cu capetele în jos; într'o asemenea stare 'ĭ espuse în fața oștenilor înspăimântațĭ, strigându-le că aceași sórtă aștéptă pe toțĭ păgâniĭ.

„Apoĭ, fără a lăsa pe uimiții spectatorĭ, aĭ teribululuĭ supliciŭ, sĕ revină din înlemnirea lor, el porunci pedestrimeĭ de a escalada muriĭ, Scările de asediu eraŭ gata: imitate după acele întrebuințate atuncĭ în Germania, ele conservară în limba nóstră militară, până și numele lor german : *loitre* (de la germanul *leiter).*

Infanteria moldavă, nu avusese încă ocasiunea de a se distinge sub ochiĭ eroiculuĭ Domn. — Pe de altă parte, ea știa, *din veste* cât de avută era *negușătorésca* Brăilă.—Amorul propriŭ și lăcomia, reunite, făcură minunĭ; pedestrașiĭ se aruncară asupra ziduluĭ cu atâta furie, că risipiră petrele și făcură o breșă latĕ, cu atâta iuțeală, în cât garnisona turcă nu avuse nicĭ timpul, nicĭ curagiul, de a respinge turbatul asalt ; câțĭ putură, fugiră în Citadelă.

Virtutea infânterieĭ moldave la escaladarea Brăileĭ egală pe acea a cavalerieĭ, la surprinderea tabereĭ de la Jiliștea.

Ión Vodă dete armateĭ sale o deplină libertate : de a se scălda cu toțiĭ în sângele vrăjmașuluĭ, de a se resfăța în pradă, și de a se înbuiba în păcate.

Jaful Brăileĭ fu din acelaș secol, și avu acelaș caracter, cu faimosul jaf al Romeĭ, despre care un italian ne-a lăsăt următorul tabloŭ :

„Dupĕ luarea orașuluĭ soldaţiĭ se împrăștiară în tóte direcţiunele.

Trecênd pe strade, eĭ vĕdură pe părinţĭ, taţĭ și mume, ședênd pe pragurile locuinţelor, plângênd mórtea copiilor uciși și jelind calamnitatea patrieĭ.

Aceștĭ nenorociţĭ, înbrăcaţĭ în haine de doliu, oferiaŭ soldatuluĭ casele, mobilele, tóte avuţiele lor cerênd cu o voe sfășietóre și cu lacrime pe gene, numaĭ graţia vieţeĭ.

In zadar!

Inpinși la măcel prin sunetul tobelor și al trimbiţelor, sĕlbaticiĭ învingĕtorĭ, se aruncară asupra bietelor victime și le bucăţiră fără distincţiune de sex saŭ de vêrstă, pe strade, prin case, sub altarele bisericelor.

Apoĭ urmară scene numaĭ puţinĭ oribile.

Vedeaĭ copile asvârlindu-se în braţele nefericitelor mame, cari despletite apucaŭ pe soldaţĭ de barbă, de păr, silindu-se în deșert a'ĭ opri de la crimă: Iritaţĭ și maĭ mult prin resistență, eĭ desonoraŭ femee peste femee și apoĭ le măcelăriaŭ, pe tóte, sub ochiĭ părinţilor saŭ aĭ bărbaţilor, pe cari 'ĭ ţineaŭ legaţĭ, — muţĭ, înţepeniţĭ, dessufleţiţĭ, ca niște statuĭ — privind cumplitul spectacol!.

Unele mume 'șĭ scóseră ochiĭ, cu degetele, spre a nu fi martore atîtor scene.....“ [20]).

Iată, aci, un alt tabloŭ, maĭ scurt dar mai energic, asupra jafuluĭ Brăileĭ:

„Nimenĭ nu fu cruţat; sîngele curgea pêrîŭ în Dunăre, nu rĕmase nu numaĭ om, ci chiar nicĭ un câne viŭ; nu rĕmase o piatră pe piatră: pojarul nimicise tot ce scăpase de sabie.....“ [21]).

Dacă Ión Vodă fu barbar snopind pe musulmanĭ; apoĭ cu cât óre maĭ barbar fusese ducele de Bourbon, aducênd o armată de gălĭ asupra grandióseĭ capitale a creștinătăţeĭ.

Pentru a judeca gradul de civilisaţiune al unuĭ popor, nu trebue să ne basăm pe propriele nóstre ideĭ moderne, ci sĕ'l confruntăm, fără prevenţiune, cu tóte cele alte popóre din acea epocă.“ [22])

„.... Și multe avere aŭ luat, și scule de aur și argint, și mărgăritar mult, că era bogat acel têrg, ne fiind pradat nicĭ odată, de când l'aŭ fost dobândit Turciĭ în sĕma lor.“ [23])

Ión voind sĕ bată și Citadela, 'ĭ-a venit veste că maĭ vin în ajutorul Brăileĭ 50,000 turcĭ și îndată el trimise pe Sfîrciofski cu cazacĭ în protiva lor, dându-ĭ și 8000 Moldovenĭ, cari isbindu-se cu Turciĭ, așa 'ĭ-aŭ bătut de grozav că abia vre-o mie aŭ scăpat călărĭ.

Venind însĕ veste luĭ Ión că aŭ intrat în ţĕrră și Tătariĭ, a lăsat Brăila și 'șĭ-aŭ întors oștile sale în contra Turcilor și Tătarilor și lovindu-ĭ vitejește 'ĭ-aŭ risipit 'ĭ-aŭ gonit. [24])

Ión Vodă părăsise cetatea Brăileĭ, care rĕmase în puterea Otomanilor (dupĕ ce permise armateĭ sale patru ţile de odihnă) pentru urmĕtórele motive:

I) Petru cel schiop fugise peste Dunăre, la Constantinopol.

II) Asediul cetăţeĭ ar fi adus scădere în cifra armateĭ moldovene.

III) Generaliĭ ceĭ marĭ....., nu-'șĭ perde timpul înaintea cetăţilor, eĭ bat pe adversariĭ în câmp deschis; și apoĭ fortăreţele cele maĭ tarĭ, rĕmâind fără sprijin, se închin de la sine. [25])

In o depeșă a trimisuluĭ venețian, din Constantinopole, din 18 Maĭ 1574, acest oraș se găsește sub numele de *Bruilano*, iar Chilia sub acel de *Chieli*. [26])

„In primă-vara anuluĭ 1594, adecă cinci lunĭ dupĕ rîdicarea drapeluluĭ de indepen-

[20]) Bounaparte. *Sac de Rome;* etc, 1836 Pag. 204-205.

[21]) Gorecki p. 54. ambiĭ citaţi de D. Hasdeu, opera de maĭ sus.

[22]) Hasdeu. Pag. 103-105.

[23]) *Let. Mold.* Volumul I. Pag. 459.

[24]) *Let. Mold.* Vol. I. Pag. 460.

[25]) B. P. Hasdeŭ. — *Oamenĭ marĭ aĭ Romanieĭ.— Ión Vodă cel Cumplit.*

[26]) Acest nume ne pune a ne gândi dacă nu cum-va numele Kilia, n'ar fi o derivaţiune saŭ o schimbare a numeluĭ *Kelia*, ce din caŭsa sterpităţiĭ loculuĭ, s'ar fi putut da acestuĭ Cap al stepelor Basarabieĭ, ce intră în delta Dunăreĭ.

denţă, Mihaĭ veni, cu 16,000 ómenĭ în contra Brăileĭ; o luă, 'ĭ dărâmă zidurile, după acea plecă în contra Cârsoveĭ şi Nicopoleĭ, pe cari oraşe, împreună cu multe altele, le aŭ ars, stricat, prădat, robit, şi apoĭ »*cu prea mare dobîndă* s'aŭ înturnat peste Dunăre.«[27])

Turcii puseră din nou mâna pe ea, căcĭ în Ianuarie 1595, Banul Mihalcea, după ce arse şi pustii Silistra, veni a pune asediul Brăileĭ, după ce 'ĭ prădase şi arsese împrejmuirile.

„Asediaţiĭ, găsiră mijlocul de a scrie luĭ Musa, Ceaŭşul din Dobrogea, cerându-ĭ ajutor. Musa strînse vr'o 4000 de ómenĭ şi trecând Dunărea, pe ghiaţă, isbi tabăra românească şi omorându-le, după mărturia Turcilor, ca la 1000 ómenĭ, 'ĭ sili a rîdica împresurarea .....« [28]).

In 14 Martie 1595, Mihaiŭ trimise, din nou, a înconjura Brăila, o parte din armata sa, sub conducerea Banuluĭ Mihalcea, spre a'şĭ resbuna de ruşinea ce avusese, la prima dată, silit a se depărta.

Cetatea Brăileĭ era închisă cu un zid gros şi întărită cu pălimare de parĭ (palisade). Armata ce o înconjura, acea românească, era sub Banul Mihalcea; acea ungurească, de ajutor, sub Albert Kiraly; numeraŭ amândoă, la 20,000 ómenĭ, cu multă artilerie. Garnisóna Brăileĭ numĕra la 3000 de Turcĭ, şi Dunărea desgheţându-se, eĭ nu maĭ puteaŭ spera nicĭ un ajutor. La apropierea Românilor, acéstă garnisónă le eşi înainte şi începu a-'ĭ hărţui, dar numĕrul acestora 'ĭ forţară a reintra în cetate, înapoia zidurilor, şi a se apăra cu tunurile şi cu puşcile. Asediatoriĭ deşchiseră şi inaintară treĭ *şanţurĭ*, prin 3 direcţiunĭ deosebite, cea ce grăbi mult căderea cetăţeĭ. După 16 zile (30 Martie). înconjuraţiĭ, ne maĭ putându-se apĕra, se sfătuiră a se preda; dar Banul Mihalcea, *ce era născut la Brăila*, nu voi a le primi altă capitulaţiune de cât a eşi cu femeile şi copiiĭ lor, fără a lua nimic din avuţiĭ. Insă, după multele rugăciunĭ ale luĭ Cara-Ceauş-Meemet-Bey şi Mustafa Ceauş, deputaţiĭ garnizóneĭ, căpiteniile ungureştĭ mijlociră şi jurară, pe credinţa lor, că nu li se vor face nicĭ un răŭ şi că pot lua cu dênşiĭ orĭ-ce vor voi. La 10 Aprilie, Brăila capitulă, după o asediare destul de prelungită. Aşa, pênă a nu trece dincolo Dunărea, Turciĭ încărcară, pe corăbiĭ, aprópe 1000 cantare de mobile şi scule ale lor, şi începură a eşi din cetate spre malul Dunăreĭ, plângênd şi ţipând tare; dar Romaniĭ zăriră că sub vestmintele lor eraŭ şi banĭ, şi încă şi în pâinĭ aveaŭ ascuns aur topit, şi orbiţĭ de dragostea jafuluĭ, la care mult se deprinsese, în paguba disciplineĭ, călcară credinţa dată şi se aruncară asupra nevinovaţilor Turcĭ, începênd a-'ĭ despoia pe uniĭ, pe alţiĭ, maĭ însemnaţĭ, a-'ĭ lua robĭ, şi pre vr'o câţĭ-va a-'ĭ şi ucide. Cara-Ceauş, vĕdênd acéstă călcare a capitulaţiuneĭ, le strigă: »Mincinoşilor! este óre »vre-o religiune care sĕ erte cea ce faceţĭ?» Atuncĭ Kiraly, cu cele-l-alte capete ale armateĭ, puseră mâna pe săbiĭ, spre a opri pe creştinĭ de a maltrata pe Turcĭ; ucise vr'o câţĭ-va dintre ceĭ maĭ încăpăţinaţĭ, a) şi ocrotiră trecerea acestor nenorociţĭ pe cel-l-alt mal al Dunăreĭ. [29])

Căderea Brăileĭ încheiă gloriósa campanie din iarna anuluĭ 1595, fără seamăn, póte, în istoria lumeĭ. [30])

Inainte de a trece Dunărea, însă, Sinan-Paşa, trimise un corp care luă, din nou, Brăila din mânile Românilor.

După bătălia de la Călugăreni şi góna luĭ Sinan-Paşa peste Dunăre, după plecarea Transilvanilor, cu Sigismund Batori, şi a Moldovenilor, cu Rĕsvan, Mihaiŭ, spre a'şĭ asigura frontiera, se îndreptă spre Brăila.

„Turciĭ aflând că Mihaiŭ se apropie de dênşiĭ, năpustiră cetatea şi fugiră peste Dunăre. In acéstă grabnică fugă, 300 din eĭ se înecară în fluviŭ.« [31])

[27]) Şincaĭ V. II Pag. 252.

[28]) Nicolae Bălcescu. *Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul* P. 63.

a) Hammer T. VII. f. 229. cit. de Bălcescu.

[29]) Nicolae Bălcescu. *Istoria Românilor sub Mihaiŭ Vodă Viteazul.* Pag. 73 şi 74.

[30]) Idem. Pag. 76.

[31]) Idem Pag. 185.

In 1598, Mihaiŭ amenințat de vecinii creștinĭ și avênd necesitate de a face pace cu Turcii, le promite tribut; Turcii însă 'ĭ maĭ cer și Brăila (Imbrachia), Giurgiu și Bapale; Domnul, în o scrisóre, se plânge patriarhuluĭ [32]) și declară că va plăti tributul, dar pentru rest sĕ'l lase în pace. — Turcii, dorind și eĭ a se împăca cu Mihaiŭ, 'și moderase pretențiunele și se mulțumesc cu tribut. [33])

Cu tóte acestea, omul luĭ Mihaiŭ trimis a duce tributul este insultat pe stradele Stambululuĭ. [34])

In 1603 cuscrul și următorul în domnie (și bravură) a luĭ Mihaiŭ, Radul (al X-lea, ce i se ḑice și Şerban), și care era *Mare Brav*, [35]) după ce, trecênd Dunărea pe ghiață, prădase Silistra și se întorsese *cu mare dobîndă*, după plecarea gheței, trecu din nou pe malul drept, *pe luntrĭ*, la Brăila, și predă multe ținuturĭ. [36])

Maĭ târḑiŭ, Vasile Lupul, Domnul Moldoveĭ, intrând în Muntenia, merse pênă la rîul Prahova, în dreptul Ojoghenilor, unde Mateiŭ isbindu-l fără veste, Vasile, 'și lăsă corturile, puşcile, cu tótă pedestrimea, pe mâna luĭ Mateiŭ Vodă, și de grija gonașilor acestuia aŭ lăsat calea, pe care venise, și aŭ năzuit drept la Brăila,— unde întârḑiând câte-va ḑile, în acel timp Mateiŭ Vodă dete de urgență știre pașeĭ despre isbânda sa asupra luĭ Vasile Lupu. Orĭ cu știrea pașeĭ, or din capul lor, agalele, din Brăila și din Măcin, se sfătuiră sĕ prindă pe Vasile, sĕ'l trimeță la Paşa; sĕ nu'l fi avertisat la timp, un Stamate, care a fost maĭ târḑiŭ Stolnic și chiar Postelnic mare, Agalele ar fi pus mâna și închis pe Vasile Lupu. Şeḑênd séra la masă, 'ĭ-aŭ dat de știre, și sculându-se aŭ sărit peste gard, într'o grădină, sprijinindu-se pe spatele unuia din slujitorĭ. Apoĭ 'ĭ aŭ scos calul, și eșind, cu fuga, din oraș, aŭ lăsat în Brăila acea ce nu rĕmăsese la Ojogheni.[37])

La 1626 (?) Stefan Tiranul (Tomșa), competițorul la tronul Moldoveĭ (contra luĭ Alesandru Movilă), ce se retrăsese la Brăila, fu prins din ordinul Sultanuluĭ și dus la Stambul, unde, spre a'și scăpa viața, se turci.[38])

„Doĕ-zecĭ de anĭ de domnie strĕină, de la căderea luĭ Radu Şerban (1614) pênă la înălțarea luĭ Mateiŭ (1631), fură de ajuns, scrie nemuritorul Bălcescu, spre a demoralisa cu totul armata.“

Revolta armateĭ, *premegătorul tutulor nenorocirilor asupra țĕrreĭ*, amări sfîrșitul bunuluĭ Mateiŭ.

Următorul sĕŭ, Constantin I[o] Basarab (Cărnul), fiind în pace cu toțĭ vecinii, se gândi a disciplina corpul dorobanților și al seimenilor, cari, ca în ḑilele luĭ Mateiŭ, batjocorea pe Domn și ucidea pe boerĭ; — așa, Domnul se sfătui cu boeriĭ cum e maĭ bine de făcut și se hotărîră a scóte maĭ întâiŭ pe Seimenĭ din țĕrră (cari eraŭ Sêrbĭ). Decĭ, 'ĭ chemară și le spuse că țĕrra ne maĭ avênd nevoe de eĭ, numaĭ e trebuință a le plăti atâtea lefĭ. Şi făcênd ospăț mare, le plăti lefile, le dede haine. Insă, când eraŭ gata a pleca, eĭ se unirĕ cu rudele (căci mulțĭ se înrudiseră în țĕrră) și începură a omorî și chinui pe boerĭ, ḑicênd că eĭ sunt causa relelor și că eĭ îndemn pe Domn a'ĭ congedia. Pe Domn 'l aŭ batjocorit, și pe boeriĭ ce nu aŭ putut scăpa din mânile lor 'ĭ aŭ omorît. Predară bisericele, desonorară familiile etc. etc.

Atunci C-tin trimise boeriĭ în ascuns la Domnul Transilvaniĭ și la al Moldoveĭ, spre a veni sĕ'l scape de urgia soldățească. Aceștĭ boerĭ reușiră a face pe ambiĭ Domnĭ a veni cu oștirile lor în țĕrră. Domnul spuse sol-

[32]) Docum. Venețian. No. 309. op. cit.

[33]) Idem No. 310. — [34]) Ibid, No. 312.

[35]) Doglioni. *Teatro dei principi.* T. II. Parag. 8. Pag. 751. (citat de Şincaĭ).

[36]) Spontoni (Ciro) *Storia del principato Transilvania.* Libr. 9. Pag. 216. (citat de Şincaĭ V. II. Pag. 296].

[37]) Cronica Logofĕtuluĭ Miron Costin. *Domnia luĭ Vasile Lupu* (1634—1653).

[38]) Dupĕ memoriele luĭ Carl de Joppecourt. Paris 1626. Publicate sub numele de *Istoria pe scurt a celor maĭ memorabile lucrurĭ întêmplate în turburările din urmă ale Moldoveĭ* de D J. B. A. in P. Ilarian V. II. p. 6.

datilor că boeriĭ aŭ adus invasia strĕină şi 'ĭ determinară a merge în contra-le.

După ce ajunse în apropiere de armatele transilvană şi moldavă, Constantin în o nópte fugi la Paşa de la Silistra, unde 'ĭ spuse cele ce se întêmplase în ţară. Paşa 'l aprobă, — iar slujitoriĭ vĕdêndu-se părăsiţi de Domn, şi aleseră un altul, pe Chrizea-Vodă. Ambele armate se întâlniră la Teléjan (17 Iunie 1655) şi se bătură. Artileria munteană, comandată de Buleagă-Aga, îndreptă turnurile în sus, din care lucru Chrizea, înţelegênd că e partisan al luĭ Constantin, 'l omorî cu paloşul. Bătaia fu perdută, căcĭ Ungureniĭ şi Moldoveniĭ intrară între Munteniĭ, ca lupiĭ între oĭ, şi toţi ceĭ ce se predară fură, fără milă, înjunghiaţi. Chrizea fugi la Brăila, Constantin se întórse în lagărul invingătorilor: acolo, prinseră doĭ trimişi aĭ luĭ Chrizea, ce mergea cu hărtiĭ la Turcĭ; 'ĭ spânzurară, Domniĭ fură mulţumiţi de C-tin, şi plecară în ţările lor. Racoţi 'ĭ lăsă doĭ căpitanĭ, ca sĕ'l ajute cu consiliile lor.

Chrizea Vodă era în Brăila, cu fugariĭ şi hoţiĭ cu care scăpase. Constantin, ceru Paşeĭ de la Silistra, sub căruĭ direcţiune se afla Brăila, a'l prinde şi a 'l da luĭ. Paşa puse şi 'l prinse, cu maĭ mulţi alţi de aĭ luĭ; el fu dat luĭ Constantin, acesta 'l trecu luĭ Racoţi, care 'l internă la Alba Julia. — Chrizea scăpând de la Alba Julia şi intrând din nou în ţérră, fu prins de ómeniĭ luĭ Constantin, care puse de 'l *trase pe rótă*, iar pe Seimeniĭ ce'l acompaniaŭ, uniĭ ḑic că 'ĭ aŭ tăiat, iar alţiĭ ḑic că le aŭ tăiat numaĭ nasurile şi urechile, şi ast-fel după multă vĕrsare de sânge, turburărĭ şi jafurĭ, lucrurile se liniştiră. *Iată cum nedisciplina armatelor*, fie chiar de scurt timp, *pune esistenţa ţĕrreĭ la doĕ degete de prăpastia perderiĭ.* [39])

În anul următor, rămăşiţele acestora, se revoltară din nou, la Brăila şi la Bucureşti; Constantin trimise oştirĭ credincióse în contra lor şi 'ĭ risipi cu totul.

In 1659, Gheorghe Ghica I-iŭ, din porunca Sultanuluĭ, dărâmă tóte cetăţile. In acelaş an, Radu Mihnea al III° Domnul Muntenieĭ, în alianţă cu Racotzi, Domnul Transilvaniei, atacă şi arse cetatea Brăilei, spre a alunga pe Turci din ea. Este invederat dar că ordinul Sultanului fusese dat în prevederea numai a distrucţiunei celor-l-alte *cuiburĭ* în care Românii închişi mai impuneaŭ óre-care respect Turcilor. Aceste *cuiburi* eraŭ cetăţui mai mici, în tóte părţile ţĕrreĭ, şi mai cu sémă la vadurile Dunărei, a căror ruine se vĕd încă şi astăḑi în unele locuri. [40])

Ión Neculcea spune, în cronica sa, că la Brăila s'a adăpostit cât-va timp, Domniţa, soţia luĭ Duca, domnul Moldoveĭ, între aniĭ 1681 şi 1684, cu ocasiunea fugeĭ acesteia de la Iaşĭ, de frica Polonilor, şi că de aci a plecat la Focşaniĭ — unde a întâlnit pe bărbatul sĕŭ.

Pe la 1696, Constantin Brâncoveanul, trimise maĭ mulţi boerĭ la Pórtă, cari să se plângă: de multele corveḑĭ, la carri ţérra fusese supuse în ultimiĭ timpĭ; pentru anuala călcare a tătarilor; pentru numerósele plocóne ce se cereaŭ etc., şi maĭ cu sémă pentru călcarea hotaruluĭ ţĕrreĭ despre partea raieleĭ Brăileĭ.

In adevĕr, Turciĭ Brăileniĭ, călcaŭ mereŭ hotarul—întinḑêndu-se în interiorul ţĕrreĭ şi aducênd mult rĕŭ locuitorilor.—Incă din vremea luĭ Antonie Vodă, Şerban, marele Spătar, maĭ în urmă Domn, înpreună cu alţi boerĭ, făcênd petiţiuni către Portă, li s'aŭ dat un agă împĕrătescŭ, cu firman, şi aŭ căutat trĕba acésta, mergênd chiar Spătarul cu cadiĭ, cu turciĭ mărginenĭ, pe marginea ţĕrreĭ de la Ruşiava pênă la Brăila. Acéstă comisiune, după mare bătae de cap, reuşise în fine a repune petrele, şi a restabili vechile hotare. Acum, în acéstă epocă, în ḑilele luĭ Constantin Brâncoveanu, Turciĭ iarăşĭ începură a se întinde asupra teritoriuluĭ. Domnul petiţionă la Pórtă. Acesta trimise un copil aprópe, un Iusuf-Bei, capegiŭ împĕrătesc, fiul

[39]) *Ms. Codex Balacianianus, ad h. a. (ad hoc anum)* citat de Şincaĭ (1655) pag. 66. Vol. III.

[40]) N. Bălcescu. *Arta Militară la Românĭ. Mag. Istoric.*

luĭ Suleiman-Paşa, ce óre când fusese mare vizir. Domnul 'l primi bine, 'ĭ dete daruri, sperând a îndrepta prin el rĕul. Dar rĕul rĕmase în aceiaşĭ stare ca maĭ înainte; Românii rămâind cu cheltuelile făcute.

Brâncoveanul, trimise o nouă plângere la Adrianopoli. Turcii trimiseră un nou capegiu şi un cadin spre a îndrepta lucrurile, Domnul trimise pe marele spătar Mihail Cantacuzino şi pe Constantin Ciorogîrleauu, marele-clucer. — Turcii Brăileni, refusă de a merge la judecată; cu tóte acestea, capegiul şi cadiul, fac cercetările lor, prin turcii mărgineni, şi constatând, că hotarele aŭ fost călcate de către Turcĭ, eĭ repuseră petrile acolo unde fuseseră maĭ înainte [41]).

Perdênd bătălia de la Pultava (27 Iunie 1709) Carol al XII-lea, regele Suedieĭ, acest rege care rădicase bravura pênă la nebunie, veni sĕ caute asil pe teritoriul mareluĭ Sultan. Ambasadorul Suedieĭ la Constantinopol, Contele Poniatowsky, reuşi a interesa pe Sultana-Validé la sórta regeluĭ prigonit de noroc. Acéstă femee, urmase din fundul seraiuluĭ, epopea cavalerésca a regeluĭ Carol; ea iubea deja, fără a'l fi vĕdut, acest eroŭ fabulos, şi 'l numea, în conversaţiune, *leul sĕŭ*. Usând de influenţa ce avea asupra Sultanuluĭ Achmet, ea făcu a se declara resbel Rusieĭ.

Informaţĭ de conduita divanuluĭ, Petru şi Ecaterina trec Prutul, şi ast-fel sĕ începe resbelul din 1711.

In Moldova domnia Dumitru Cantemir, iar în Muntenia Constantin Brâncoveanul. Şi unul şi altul voiaŭ a se arunca în braţele Rusieĭ. Cantemir, maĭ decis, făcu cu Petru un tractat în care asigura, pênă la un punt, sórta Moldoveĭ, *dar maĭ cu sémă pe a sa.* Brâncoveanul avea drepte temeiurĭ a se teme şi de Cantemir şi de puterea turcească. El aşteptă, spre a se decide, întorsătura ce va lua lucrurile; cu tóte că primise de la Ruşĭ 300 de pungĭ de banĭ şi le promisese 30,000 de ómenĭ şi proviziunĭ îndestulătóre. Evenimentele fură grăbite prin următórea împregiurare: la curtea luĭ Brâncoveanul se afla un boer, spătarul Toma Cantacuzin. Cu scirea, saŭ nu, a Domnuluĭ sĕŭ, acest om, ce spera a se face Domn în Moldova, trecu pe faţă, cu o parte din óste, în partea luĭ Petru cel Mare. Apoĭ, cerêndu-ĭ un corp de 5000 de ómenĭ, plecă ca călăuză vestituluĭ, în resbóe, general al luĭ Petru, Rönne, cel rănit la Pultava, care comanda acéstă trupă, şi se îndreptară spre Brăila. Planul lor, după ce va lua Brăila, era sĕ trécă Dunărea, sĕ mérgă la Isaccea, sĕ strice podul armateĭ turceştĭ (ce trecuse Dunărea şi se îndreptase către movila Răbieĭ, lêngă Prut) că ast-fel sĕ înpiedice şi retragerea Turcilor, şi venirea de ajutóre.

Cu câte-va ḑile înainte de sosirea luĭ Rönne la Brăila, vizirul şi sultanul ajung la Obluciţa (Isaccea), unde se făcuse podul peste Dunăre, şi aflând de *„hainia luĭ Dumitraşcu Vodă* şi de intrarea Ruşilor în ţérră« aŭ orînduit Domn în Moldova, şi trimes la Brăila, pe Ión Vodă *Tergiumanul* (Dragomanul), fratele luĭ Neculaĭ Mavrocordat. Acesta, ajungênd la Brăila, şi auḑind de venirea luĭ Rönne, trecu Dunărea înapoĭ, şi merse la Măcin, unde sosi în ajunul venireĭ Muscalilor la Brăila.

In 12 (?) Iulie 1711, Joĭ séra. sosi generalu Rönne [42]) la Brăila şi a doua-ḑi, Vineri, arangiându-şĭ óstea pentru atac, de-de năvală asupra Ianicerilor, ce se aflaŭ la posturile lor, pe zidurile cetăţeĭ. La început Turcii resistară, dar mai în urmă, ne-putênd suferi focul grenatelor ruseşti, părăsiră bastiónele. O parte din Ruşi, luară cetăţei posibilitatea de a se aprovisiona cu apă; altă parte, apropiân lu-se de cetate, arunca peste zid grenate, şi omoraŭ pênă şi muerile şi copiiĭ. Lipsa de apă, mai cu sémă, făcu pe turcĭ a capitula. Sâmbătă la 14 (?) Iulie, în rĕsăritul sóreluĭ, cetatea deschise porţile.

Turcii avură 743 morţĭ şi 100 prisonieri; Ruşii, 53 morţi si 87 râniţĭ.

[41]) Dupĕ Radu Greceanul, marele logofĕt. Cap. 33.

[42]) Geograful rus Dilthey (1771) spune că oraşul fuse ocupat de Generalul rus Rocnora, şi că'l abandonă în urma unuĭ ordin al Curţiĭ sale.

Canetmir [43]) ḑice că cetatea ar fi căḑut, deschiḑênd porţile, prin trădare. Posiţiunea luĭ Cantemir la curtea ruséscă, 'l pusese în mĕsură de a cunóşte, maĭ bine de cât orĭcine, mersul acesteĭ afaceriĭ; prin urmare asupra trĕdăreĭ nu maĭ remâne nici o îndoială.

Orĭ-cum ar fi, Duminică la 15 (?) Iulie, Ruşiĭ deteră poruncă Turcilor sĕ iasă din cetate cu femeĭ, copiĭ şi cu tot ce aveaŭ, precum haine, aur, argint, cine cât ar fi putut râḑica, şi sĕ treacă liber peste Dunăre.

Turciĭ, natural, făcênd ast-fel şi eşind din cetate, în spre Dunăre, depărtându-se cu tot ce aveaŭ maĭ bun, şi Ruşiĭ lăsându-ĭ pênă s'aŭ maĭ depărtat ceva de cetate, 'ĭ aŭ înconjurat cu dragoniĭ [44]) şi luându-le tot ce aŭ găsit maĭ bun pe eĭ, 'ĭ-aŭ lăsat, sĕrmaniĭ, numaĭ cu cămăşile; apoĭ, le aŭ dat vase şi 'ĭ aŭ trecut peste Dunăre, iară Ruşiĭ reintrară în cetate plinĭ de avuţie.

Dupĕ acéstă faptă de bravură (!) Ruşiĭ se găteaŭ sĕ mérgă sĕ strice podul de la Isaccea.

Luniĭ séra, 16 (?) Iulie, însă, a sosit un turc mare de la Vizirul, cu muscaliĭ, şi cu veste de pace; şi aŭ dat muscaliĭ pe toţi robiĭ înapoĭ, şi aŭ lăsat cetatea;—luând cu eĭ vr'o 70 de copiĭ şi fete de Turcĭ, ce 'ĭ ascunseseră.

Acésta este modul procedăreĭ Ruşilor la întâia luare a Brăileĭ, dupĕ cum spune Neculaĭ Costin [45]) şi pe cari le cunóşte şi el de la un Ivan Căpitanul, care fusese acolo, la Brăila, cu Ruşiĭ.

Iar Rönne generalul, trecênd Siretul, pe la Maximianĭ, şi urcându-l în sus spre Cernăuţĭ, tot *stricând şi mâncând ce găsea prin ţérră,* [46]) a trecut Nistrul, pe la Chotin, în ţérra leşească, etc.

Spătarul Toma, o luă şi el spre Bucureştĭ; dar, pe drum, ce se gândi, trecu în ţérra Ungurească, de acolo în Rusia, unde ţarul *'l milui,* ḑice cronicarul, cu o dregatorie de *graf* şi *Gheneral,* maĭ dându-i 5000 ruble pe an, şi aducêndu-şi acolo şi femeia, muri lăsând un copil, în oraşul Periaslav, care têrg i se daduse lui [47]).

Causele cari facură pe Ruşi sĕ paraséscă Brăila sunt cunoscute în destul: Sultanul Ahmed, cu marele sĕŭ vizir trecuseră Dunarea şi angagiaseră cu Ruşii o bătălie în care aceştia fuseseră cu desăvêrşire batuţĭ (la Stănilescĭ), Intrigĭ, unite cu darurile secrete ale înpĕrăteseĭ Ecaterina, scăpară armata ruséscă, destul de inferióră în numĕr şi gata a muri de fóme; pe Petru, ce putea fi omorât saŭ făcut prisonier, şi cu el şi fortuna Rusieĭ.

In zadar vizirul ceru estradarea luĭ Cantemir; marele monarch, cu tótă posiţiunea dificilă în care se afla, lucru ce denota taria de caracter şi mărimea sufletuluĭ sĕŭ, se obstina şi preferi în tratatul de pace a ceda orĭ-cât teritor i s'ar cere, de cât a pata onórea sa.

Ascuns în carul împĕrăteseĭ, Cantemir se strecura la Iassy; de aci luându-şĭ familia, trecu în Rusia, unde favorile şi onorurile celuĭ maĭ mare Suveran al Rusieĭ, 'l acompaniară pênă la mormînt.

In timp de un secol şi jumĕtate, acéstă victorie fu singurul ascendent al Turcilor, în contra Ruşilor, dar care, din norocire, fu destul de rĕŭ întrebuinţată.

In resbelele viitóre eĭ vor fi mereŭ bătuţĭ,—

Carol al XII, reproşă Sultanuluĭ de a nu fi făcut pe Petru prisonier; se descoperi secretele influenţe ale auruluĭ rusesc; janicerii esprimară pe faţă nemuiţumirea lor, şi cu tóte avantagele *tractatuluĭ de la Prut* (cedarea Azofuluĭ, distrugerea cetăţilor ruse de pe malurile măreĭ Negre, permisiunea pentru Carol al XII-lea de a reintra în statele sale) prin intrigele din Seraiŭ, dirigeate de Sultana-Validé, continuŭ entusiasmată de Carol al XII-lea, tratatul fu sfăşiat, şi toţĭ funcţionariĭ acusaţĭ de a fi primit aurul rusesc, fură omorîţĭ [48]).

---

[43]) D. Cantemir, în *Evenimentele Cantacuzineştilor şi Brîncovenilor* Paragraf. 34 Ediţia academică.

[44]) Axentie Uricarul *Let. Mold.* V. II. p. 125—6.

[45]) *Let. Mold.* V. II. Pag. 108.

[46]) Cronica luĭ Iön Neculcea, Hatmanul luĭ Cantemir. *Let. Mold,* V. II. Pag. 333.

[47]) Ibid.

[48]) Durdent. *Beautées de l'Histoire de la Turquie.*

Ambasadorul rusesc fu aruncat în *Edi*culă (*șapte turnurĭ*).

Când mai têrḑiŭ Brâncoveanu vĕḑu că Rușii se împac cu Turcii, trimise daruri la Pórtă, și cu tóte că el trimisĕse pe Toma la Rușĭ [49]) arunca vina asupra lui, ḑicênd că cea ce făcuse, era fără scirea Domniei, iar el, mai cheltuind câte-va sute de pungi de bani, și mêntuindu-se și de gâlceava Turcilor de la Brăila, *îndreptă tréba* [50]).

In 15 Iulie 1717, Rușiĭ încongiur cetatea Brăilei, somând pe Turcĭ a eși din ea.

Mai mult de o jumĕtate secol nu se mai vorbi nimic de Brăila.

Abia în 1768, la Brăila și Issaccea încep a se face mari aprovisionari de bucate pentru armata turcéscă.

In 1770, dupĕ arderea Giurgiului, Visirul furios trimite pe Apti-Passazade-Muhafis al *Proilaveĭ* (Brăilei) [51]) cu 25,000 ómeni, sĕ calce Foxianiĭ, unde agiung în 18 Ianuar; dar generalul Padorijkan, venind cu Potemkin, cu un corp de 2550 Rușĭ, întîmpin pe Turcĭ afară din têrg, și dupĕ o canonada de câte-va ore, se arunc asupra lor la baionetă. In acéstă luptă cad morțĭ peste 1000 de Turcĭ, și prisonierĭ 5000 enicerĭ [52]); cei-l-alțĭ fug înspaimântațĭ, lăsând Rușilor 6 tunurĭ, praf de pușcă, care, vite, provisiunĭ și o mulțime de rănițĭ [53]).

Rușiĭ apoĭ pornesc spre a călca Brăila. Aprópe de Siret eĭ sunt întîmpinațĭ de garnisóna turcéscă de la Brăila, sub comanda luĭ Kehaia - Ibrail (Brăila) - Muhafizi - Apti-Passa-zadé.

Lupta sĕ începe nóptea. Rușiĭ din Galațĭ auḑind tunurile, las orașul și plec la locul lupteĭ. In acest timp la Giurgiuleștĭ (la gura Prutuluĭ) se aflaŭ provisiunele turcilor sub paḑa unuĭ corp de Enicerĭ. Un țerran, venit de la Galațĭ, anunță părăsirea orașuluĭ de Rușĭ, Dagistanli-Ali-Aga, pleca cu soldațiĭ sĕĭ la Galațĭ, trece locuitoriĭ sub sabie și arde orașul. Corpul de Rușĭ care plecase spre Brăila, auḑind de venirea Turcilor, și ne-sciind numĕrul lor, plec spre Iassi. Turciĭ prind inima, sĕ organiseḑ la Braila, și se gătesc a merge spre Iassi.

Stoffel le ese înainte, se unește cu corpurile luĭ Podorijkan și Potemkin, ajung la Brăila, bat pe Turcĭ, și 'ĭ silesc a se închide în cetate. Turciĭ perd treĭ tunurĭ, una mie de ómenĭ, din cari mulțĭ înecațĭ în Dunare [54]).

Stoffel arde cea maĭ mare parte din foburgurile acestuĭ oraș și se retrage [55]).

In 26 Septembre, acelaș an (1770), Rușiĭ încep impresurarea Brăileĭ. Visirul de la Issaccea trimitea ne-încetat ajutóre și provisinunĭ. Asediul ținu pênă la 23 Octombre; în acea ḑi generalul Glebov ordonă asaltul, care nu reușește [56]). In timpul asediului restul caselor, atât al orașuluĭ cât și al marginilor luĭ, fură cu totul arse [57]). Rușii rîdic asediul și merg a se aseḑa la Margineni. Romantzof aflând acésta trimite ajutor spre a o asedia din nou. Glebov, împresóră din nou Brăila. Dunărea înghiață, Turciĭ, ce presimțisera acésta, temêndu-se ca nu vor maĭ priimi adjutóre, rîdic tunurile și provisiunile, cât aŭ putut, și trecură la Issaccea, în 4 Noembre [58]).

La pacea de la Kainargi, in 1774, fu redată Turcilor și din nou restaurată [59]).

In anul 1780 numaĭ castelul rĕmăsese în bună stare, totul fusese pustiit.

In 1781, Brăila era un oraș cu un castel fortificat, cu cinci bastióne, pe țermul escar-

---

[49]) Nicolae Costin.

[50]) *Letop. Mold.* ed. Mih. Cogălniceanu. Vol. III. 113—114.

[51]) Acest nume, ne pune în posițiune a căuta dacă *Brăila*, nu ar fi o derivațiune din

[1] *Peristlaba*(?):	[4] Prislava	[7] Proilava
[2] Pristlaba	[5] Proislava (Proilava)	[8] Brailava
[3] Prislaba	[6] Proislava	[9] Braila (?!)

[52]) De nu va fi eróre de tipar, în *traducerea* cronicaruluĭ Athanasiu Comnen Ipsilante, *dupĕ care* estragem, apoĭ de sigur că autorul a luat numerile dupĕ vr'un *alter* Zaharia Karkaleki..... al timpuluĭ.

[53]). Athan. Comnen Ipsilante.

[54]). Athanasie Comnen Ipsilante op. cit. pag. 505.

[55]) Cara pag. 365.

[56]) Comnen Ipsilante, Cara, ibid.

[57]) Cara, pag. ibid.

[58]) Athanasie Comnen Ipsilante op. cit. pag. 509.

[59]) Füllek. — In operele citate.

pat al Dunărei. Inaintea asediului era destul de important, făcea un comerciŭ considerabil şi era întrepositul tutulor mărfurilor cari mergeaŭ şi veniaŭ de la Constantinopole pe marea Négră.

In anul 1781 Dunărea forma aci, ca şi acum, maĭ multe braţe din cari unul, cel maĭ despre stînga, servia oraşuluĭ de port şi era apărat de o redută stabilită pe mal, din *josul castelului*ĭ [60]).

In acel an, guvernorul turc, de care depindea imediat tótă raiaua, 'şĭ avea aci reşedinţa. Tributul ce România era obligată a plăti anual Turcilor, sub numele de provisiunĭ de primă-véră şi de tómnă, era adus şi predat Naziruluĭ saŭ intendentuluĭ Porţiĭ. Aceste producte eraŭ depuse în un loc care pórtă şi astăḑĭ numele *Nazirul*, de unde se transportaŭ aiurea.

In 1809, generalul-principe Prosorowski încercă a lua cetatea Brăileĭ cu asalt, dar fu respins.

Dupĕ venirea luĭ Bragation (1810) însĕ Muscaliĭ, cu Casaciĭ, înconjurară cetatea Brăileĭ, şi îndreptând tunurile asupra cetăţiĭ, aŭ bătut zidurile şi făcênd *doĕ* breşe aŭ intrat oştirea în cetate: şi pe toţĭ Turciĭ, ce veniseră de scosĕse pe Muscalĭ, 'ĭ-aŭ tăiat pênă la unul: dar pe cetăţenĭ, dupĕ ce le-aŭ luat mulţĭ baniĭ, 'ĭ aŭ ertat. Prădară Rusiĭ pe morţi şi pe viĭ, apoĭ minând zidurile le aruncară în aer, iar oraşul 'l-a prefăcut în cenuşă [61]).

Nu mult înaintea isbucnireĭ revolteĭ din 1821, Căminarul Sava concepu o stratagemă fórte cutezătóre pentru luarea, de către eteriştĭ, a cetăţeĭ Brăileĭ, unde era concentrată cea maĭ multă putere şi care era cheia celor-l-alte cetăţĭ dupĕ marginea Dunărei. De aceia şi trimise maĭ întăĭ pe un Polcovnic Sotir Papadopulo, grec din Pelopones, sub nume de neguţător, făgăduindu-ĭ că 'ĭ va trimite şi alţĭ 500 ostaşi, maĭ în urmă tot sub aceiaşĭ categorie, şi cu instrucţiĭ că dupĕ ce se va uni cu partea de cetăţenĭ, cari eraŭ iniţiaţĭ maĭ dinainte, sĕ ocupe într'o ḑi hotărâtă (25 Martie) zidurile acesteĭ cetăţĭ pe nesimţite, sĕ întórcă tunurile asupra cetăţiĭ şi estermine pe toţĭ Turciĭ ce şe aflaŭ acolo. Insĕ, pe când numitul Sotir aştepta plin de ardóre şi de nerăbdare sosirea confraţilor făgăduiţĭ, de o-dată isbucni revoluţia din Galaţĭ. Atuncĭ Turciĭ, din causa apropiereĭ ḑisuluĭ oraş, începură a fi maĭ cu de aprópe băgare de sémă şi a păḑi cu maĭ multă străşnicie. Decĭ,ne-isbutind planulacesta, Sotir abia, cu multe ostenelĭ şi felurite chipurĭ, putu sĕ iasă din cetate, ca să 'şĭ scape viaţa, şi se întórse la Bucureştĭ [62]).

Eniceriĭ carĭ nimiciseră eteria grecéscă, ţineaŭ încă ocupate aceste ţerrĭ, contra promisiunelor ce Pórta făcuse, şi comiteaŭ cele maĭ îngrozitóre eccese. Ambasadorul englez, protestând în numele puterilor europeene, provocă pe Pórtă a'şĭ retrage trupele din Principate. Sultanul dede în adevĕr ordinul de evacuare,însĕ Turciĭ nu eşiră de cât dupĕ ce prefăcuseră multe locurĭ în pustiurĭ, prin măcelurile şi fuga locuitorilor. Impĕratul Nicolae I, care urmase fratelu sĕŭ Alessandru, se emoţionă de acéstă stare. El trimite la Constantinopole pe Mintziaki pentru aplanarea tutulor chestiunilor pendinte. Pórta la început refusă, în urmă însĕ se încheiă *Convenţiunea de la Cetatea Albă*, a căreĭ ne-esecuţiune aduse resbelul din 1828 [63]).

In acest an, Brăila avea aprópe 40,000 locuitorĭ;—căptuşala zidurilor acesteĭ cetăţĭ,cea maĭ tare din tóte acele ale Turcilor din Dunărea de jos, fără a eccepta chiar Vidinul, era rĭdicată în 1821. 'Ĭ lipsea uvrage esterioare. Avea însĕ o citadelă prea forte, inconjurată de 7 turnurĭ [64]): armament,278 tunurĭ şi mortiere. Aprovisionarea abundentă şi lesne de înoit prin Măcin. pe cât timp flotila turcă ar fi rĕmas stăpână pe Dunăre.

[60]) C*** (ara) op. cit.

[61]) Cronograful luĭ Dionisie Eclisiarhul. *Tesaur de monumente istorice.* de Al, Papiu Ilarian. Vol II. 1863. pag. 219.

[62]). Cronica luĭ Ilie Photino. pag. 52. note.

[63]). Mărescu. *Isloria Românilor.*

[64]). Gabryel *Danube, Nil et Jourdain.*

Al VII⁰ corp, sub ordinile generalul Woïnow, începu nsediul acesteĭ cetăţĭ, sub direcţiunea superióră a Mareluĭ Duce Mihail. In 11 Maiŭ 1828, cele d'întăiŭ trupe ajunseră înaintea cetăţiĭ. La 21, ajunse grosul armateĭ. Lucrările începură în nóptea de 19 Maiŭ prin construcţiunea unei redute şi a uneĭ bateriĭ. Dupĕ un asediu acompaniat de lupte, asalturĭ infructuóse, din cele maĭ renumite şi în carĭ asediaţĭ şi asediatorĭ probară cea maĭ mare bravură, Suleiman-Paşia, comandantul cetăţiĭ, deschise porţile, cu condiţiunea ca garnisóna să se retragă cu tóte onorurile resbeluluĭ, a se îndrepta spre Silistra şi a păstra dreptul de combate în contra Rusieĭ, chiar în acel resbel. Cetatea sĕ predă în 17 Iunie, — 29 ḑile dupĕ începerea asediuluĭ, — 27 dupĕ deschiderea tranşelei. — Rușiĭ perdură, fără a socoti be bolnavĭ şi răniţĭ: 4 generalĭ, 18 oficerĭ superiorĭ, mai mult de 100 oficerĭ inferiorĭ şi 2251 soldaţĭ. [65])

De atunci cetatea nu s'a maĭ rîdicat şi ruinele sale aŭ dat materialeḭ pentru noile clădirĭ ale oraşuluĭ. [66])

Pe locul mareĭ giamiĭ, Marele Duce Michail Pavlovicĭ, puse a se zidi o catedrală.

Conform tratatuluĭ de la Adrianopoli, (art. II.) acéstă cetate, dărâmată în timpul luptelor, fu evacuată; zidurile sale rase şi teritoriul incorporat principatuluĭ Românieĭ, Turcii ne maĭ putênd'o nicĭ o dată rîdica din nou, nicĭ a ţine garnisónă într'însa. Turcii o posedaseră prin intervale, de la 1544, pênă în Iunie 1828.

Renascerea adevĕrată, şi desvoltarea materială, a acestuĭ oraş, începu dupĕ resbelul din 1829, cu care ocasie vechile rĕmăşiţi barbare ştergêndu-se, pe dênsele se înalţă un nou şi frumos port comercial. Un monument rîdicat de marele Duce Mihail, în afara oraşuluĭ, este singura rĕmăşiţă a tutulor luptelor ce aŭ avut loc aci în vechime.

In anii 1840 şi 1841, Eteriele Greco-Bulgare încercară în Brăila de doĕ orĭ sĕ facă o noă *Za-veră* (vorbă slavă, *pentru lege*, revoluţiune) contra Porţiĭ; în amândoă rîndurile ele fură potolite, din ordinul Principeluĭ Ghica, Domnul Munteniei, de garnisóna militară ce se afla în acest oraş, regimentul al 2⁰ de linie, sub comanda colonelului Enghel. Regimentul avu un oficer mort şi unul rănit. Daţi pe faţă adevĕraţiĭ urzitorĭ aĭ acestor revoluţiunĭ, în carĭ elementul slav predomina, eĭ grabiră căderea Domnuluĭ.

Ocupat de Rușĭ, la începutul resbeluluĭ, în Iulie 1853, oraşul fu părăsît maĭ tĕrdiŭ (în urma înfrângerilor ce armata imperială suferi dealungul Dunăreĭ) sub pretestul aparițiuneĭ flotelor aliate în Crimea, în Iunie 1854.

In timpul resbeluluĭ din 1877, fu asemenea la început ocupat de Rușĭ, şi marginea sea despre Dunăre garnisită de bateriĭ. Acésta provocă bombardarea oraşuluĭ de un cuirasat turc, a cărui esplosiune, din fericire la timp, scăpă oraşul de o destrucţiune complectă.

Puţin în urmă corpul luĭ Zimmerman esecuta în faţa acestuĭ oraş o trecere în Dobrogea şi ocupă Măcinul, abandonat de Turcĭ, precum vom vedea.

---

§. 14. — *Principalele punte istorice înpregiurul Brăileĭ.*

Fără a vorbi de biserica catedrală, zidită, cum vĕdurăm, pe ruinele uneĭ giamiĭ, de marele duce Mihail Pavlovicĭ, înpregiurimile Brăileĭ presint următórele treĭ punte istorice:

a). ***Monumentul***

Cel d'întăiŭ, este un monument, situat în mijlocul unuĭ imens platoŭ, la Sudul oraşuluĭ, monument ce aduce aminte posterităţeĭ unul din cele maĭ sângeróse etape ale încercărilor de conchetă ce armata rusă a făcut, în diferite timpurĭ, în Sud-Estul Europeĭ.

El constă într'o colónă masivă, surmontată de o largă cruce rusească. In cele 4 ale sale

[65])- Colonel Baron de Moltke. op. cit.
[66]). Füllek. op. cit.

colţurĭ, sunt ficsaţĭ patru vulturĭ de bronz, cu aripele desfăşurate, şi susţinuţĭ de imense piese de artilerie, luate Turcilor la asediul Brăilei din 1828. Acest monument funebru este rîdicat pe mormîntul soldaţilor Ruşĭ căduţĭ cu acéstă ocasie.

Printre inscripţiunele în limba rusă, de pe acest monument, sĕ citeşte:

Armata rusă, 6 Iunie 1828.— Tractatul de la Andrianopoli, 2 Septembrie 1829.

Acest monument, aşedat pe un piedestal de granit, se află în mijlocul unei grădinĭ, întreţinută cu pietate, şi plantată dupĕ rîdicarea monumentuluĭ.

Alegerea aşedăreĭ acestuĭ monument nu fu întîmplătóre: Pe când marele duce Mihail Pavlovicĭ, observa asaltul cetăţeĭ, o bombă, aruncată din cetate, căđu la piciórele sale. Ea fu râdicată şi trimisă, spre memorie, în Rusia. In acest loc, atât de departe de cetate, căderea acestel ghiulele, relativ la starea artilerieĭ din acea epocă, surprinde călătorul care, de curiositate, ar visita acest monument.

Este întreţinut de comuna Brăileĭ, şi face obiectul singureĭ solicitudinĭ a unuĭ gardian.

b), ***Podul luĭ Darie.***

In dreptul vechiuluĭ sat *Earba Dulce*, la estremitatea de Sud a oraşuluĭ, şi către partea de sus a portuluĭ, se vede în Dunăre, maĭ cu sémă în timpul trecereĭ vaselor cu vapor, agitaţiunea estraordinară a surfeţeĭ apelor.

Locuitorĭĭ din vecinătate, pretind a şti, de la *moşiĭ-strămoşiĭ* lor, că în acest loc, în curmezişul fluviuluĭ, pe fund, se află ruinele pilastrilor unuĭ vechiŭ pod de piatră. Eĭ maĭ pretind, că cu ocasiunea apelor prea micĭ, estremităţile superióre ale acestor urme de pilastri, sunt cu totul visibile.

Aparenţele surfeţeĭ apelor, pe orĭ-ce timp, fac ne-îndoiósă, esistenţa în patul fluviuluĭ a óre-cari obstacole cari, considerând dimensiile braţuluĭ, *dacă ar fi urme de pilastri*, eĭ, trebuesc a fi aparţinut unuĭ *colosal pod*.

Din nenorocire însĕ, afară de un vad pe malul stâng, ţĕrmurile nu presint nicĭ o urmă, de orĭ-ce natură, prin cari să se ghicéscă locul ce ar fi ocupat fundamentele construcţiunilor ce întăriaŭ podul la estremităţĭ; lucrare ce se vede, atât de bine, la urmele podului luĭ Trajan.

Admiţênd, momentan că acestea *ar fi* urmele piciórelor unuĭ pod, tradiţiunea, presintată de D. Frundescu, de şi destul de cu foc combătută de D. Hasdeu spune că podul ce a esistat aci, a fost acel al luĭ Dariŭ, regele Perşilor, ce acesta ar fi construit, peste Dunăre, în anul 513 a. Chr., cu ocasiunea espediţiuneĭ sale contra Sciţilor *).

*) Din studiul topografieĭ loculuĭ reese:

De vreme ce ţermul stâng presintă (este adevĕrat) un teren sănătos, un mal înalt şi un vad artificiaĭ saŭ natural (dificil a determina care fel din doă); de vreme ce, ţermul drept presintă un loc băltos, rîdicat de puţin timp de depunerile produsurilor nesîpose ale inundaţiunilor; de vreme ce, *malul* cel drept se află la o prea mare distanţă de braţul stâng al fluviuluĭ; de vreme ce, pe tótă distanţa, de la fluviŭ la malul drept este un teren băltos, o adevărată mlaştină impracticabilă; de vreme ce, pentru a reveni de pe malul drept la ţermul braţuluĭ (stâng) fluviuluĭ din faţa Brăileĭ, trebue a maĭ trece încă un al doi-leaĭ braţ aprópe tot aşa de important ca şi acel din dreptul Brăileĭ; de vreme ce, pe acest al doi-lea braţ, în dreptul Brăileĭ, saŭ în apropiere, nu se vede a fi esistat un alt pod: tóte acestea, fac a se primi cu îndoială idea esistenţeĭ unuĭ pod în acestă regiune a fluviuluĭ.

Care ar fi dar natura obstacolelor, dupĕ fundul fluviuluĭ, din acest loc?

Fără a putea respunde într'un mod precis, se póte admite că aceste obstacule, a căror esistenţă nu maĭ e pusă la îndoială, se fie urmele câtor-va stâncĭ, datorite uneĭ erupţiunĭ plutonice, şi, prin întîmplare, distribuite pe fund la intervale aprópe egale, la o înălţime destul de ne-însemnată, şi dirigeate în sensul curmezişuluĭ fluviuluĭ.

Ar fi afară de orĭ-ce discuţiune positivitatea acesteĭ ideĭ, dacă o bucată de piatră ruptă de pe fund ar avea aceiaşĭ natură cu acea a stîncei, descoperite, ce se rîdică în ţermul fluviuluĭ, în susul portuluĭ Măcinului. In acest cas, obstacolele de pe fundul fluviuluĭ, de la Brăila, ar fi prelungirea, pe subt pământ, a lanţuluĭ de stâncĭ de la Măcin, saŭ Igliţa. Insula *Turcoia*, stâncă de piatră, în mijlocul uneĭ bălţĭ de maĭ multe chilometre împregiur, ne întăreşte ideia.

Să ne închipuim însă că aceste obstacole ar fi în

c). *Ghecetul.*

Ghecetul, saŭ cum 'l numiaŭ Românii *Trecĕtórea Turculuĭ*, este un punt important, relativ, de puțin timp: Acéstă a sa importanță datează de atunci de când i-a dat'o dispositiunea brațelor fluviului.

Cel maĭ vechiŭ eveniment, în acéstă localitate, de o importanță óre-care, este în anul 1828.

In acest an, presența flotileĭ rusești, dupĕ Dunăre, sub comanda vice-amiraluluĭ *Zavadowsky* esersă o mare influență asupra căderei Brăileĭ. Acéstă flotilă, ajunse aprópe de cetate, în nóptea care urmă trecerea de la Satul-Nou (de la 8-9 Iunie), și atacă la mieḑul nópții, numaĭ cu 18 șalupe, flotila turcească, tare de 32 șalupe canoniere. Vîntul era defavorabil. Flotila turcească închidea Dunărea, și brațul fluviului ce conducea la Măcin. Vice-amiralul înaintă, fără a trage un foc, pênă la bătaia mitralieĭ bateriilor inamice, și deschise de o-dată un foc omorîtor cu tóte piesele sale. Turcii se retraseră; perdură 13 șalupe, maĭ multe altele fură înecate, și restul abandonă posițiunea înaintea Brăileĭ, pentru a se retrage către Silistra [1]).

In 11 Martie 1854, o parte din armata ruséscă, efectuă, în acest punt, sub conducerea personală a priucipeluĭ Gorceakoff și a generaluluĭ Schilder, trecerea sa peste Dunăre:

In ajunul aceleĭ ḑile, o violentă canonadă fu deschisă, de către 24 tunuri de 12 și de către 6 de 18 funți contra redutelor turcești din insulă și dupĕ malul opus. Turciĭ respunseră și eĭ, pênă în nópte, cu vivacitate: dar a-doa-ḑi diminéță maĭ slab, în cât, în scurt timp, fu posibil ca întâia divisiune de flotila ruséscă, sĕ transporte șase batalióne din divisiunea Marin, pe capul Ghecetuluĭ. Dupĕ o perdere numaĭ de 5 morți și 27 răniți, Rușiĭ reușiră a trece și a ocupa malul Ghecetuluĭ. Imediat dupĕ aceia, începu construcțiunea unuĭ pod de corăbiĭ și pontóne. Vaporul de resbel rusesc »*Prutul*», protegiă, cu focul de tunuri marĭ, transportarea și construcțiunea punțiĭ. La orele 1 p. m., colónele din divisiunea Marin se mișcă, și defilând pe pod bivuacară nóptea între Ghecet și Măcin [2]).

La acéstă bătălie, precum și la acea care urmă, maĭ tĕrḑiŭ, la gura Ialomițeĭ, luară parte și cele șase tunuri de bronz moldovenești, pe cari Turciĭ le dăruiseră principatuluĭ în 1846, și al căror material fusese complectat de reposatul Domn, al Moldoveĭ, Grigorie Ghica.

Aceste tunuri, servite de oficeri și soldați

[1]) Le Baron de Moltke. Compagnes de Russes dans la Turquie d'Europe. V. I. 1854 Paris. Traduction Demmler.

[2]) Füllek. *Das fürstenthum Rumänien.*

---

adevĕr urmele pilastrilor unuĭ colosal pod. Sĕ căutăm, în acest cas, care ar fi podul ale căruĭ urme s'ar putea încă vedea?

Recapitulând, în memorie, istoria, podurĭ fixe și de mare importanță aŭ fost doa: unul a luĭ Trajan, a căruĭ posițiune este destul de bine stabilită, și un al doilea, acel al luĭ Constantin.

Ar fi dar posibil că podul de la Brăila, *dacă în adevĕr a existat*, sĕ fi fost acel al luĭ Constantin.

Sĕ cercetăm istoria și sĕ vedem cea ce am putea găsi, care să ne vie în ajutorul *supositiuneĭ* nóstre:

In anul 327 d. Christ. marele Constantin, a început a zidi *podul cel de piatră* de peste Dunăre [1]); construcțiunea sa dură treĭ anĭ; fu terminat în anul 330. Scopul facereĭ acestuĭ pod, era de a înlesni trecerile dese ale armateĭ romane în contra barbarilor; maĭ cu sĕmă în contra Goților, (cari locuiaŭ partea răsăriténă a Muntenieĭ) cari *înpedicară mult facerea podului* și pe care Constantin, neapărat, a fost silit să 'l apere [1]).

Podul acesta a fost construit la vale de acel a luĭ Trajan, și se pretinde chiar că ar fi fost construit *maĭ mult în scopul de a face o operă maĭ mare ca a luĭ Trajan*, pe care Constantin 'l numia [2]) *Herbam Parietarum* (iarbă de părete), din causa multor inscripții facute pe maĭ multe case saŭ stabilimente marĭ romane [3]). Sĕ vede ca Constantin *chiar sănt* tot grec a rĕmas!

In fine, el trecu Dunărea și bătu pe Goți și Sarmați, în 12 calende ale luĭ Maĭ, anul 332, fiind consuli Pacatian și Ilarion [4]).

Care sĕ fie causa pentru care nici un vestigiu pe

1). St. Teophan.

1). Șincai. Cronica Românilor V. I-iŭ pag. 44.
2). Paul Diaconu. Libr. 11 in CONSTANTINUM.
3). Șincai. op. cit. V. I-iŭ pag. 45.
4). Idem pag. 46.

românŭ, se distinseră prin tragerea precisă [3]).

Dupĕ terminarea resbelului. cu încetul. Ghecetul căpătă o importanță destul de însemnată. Se zidi chiar câte-va clădirĭ: dar resbelul din 1877, le asemănară pămêntului.

In ḑiua de 7 Iunie, 1877, Pontonierĭ ruși primiră ordinul de a arunca un pod, între Brăila și Ghecet. Acéstă dificilă lucrare se împlinea în ḑiua mare, și cum, pentru a protege lucrarea, bateriile din Brăila deschiseră focul contra Măcinuluĭ. Turcii nu respunseră. Cu tóte acestea, construcțiunea podului înaintă repede. Era o solidă trecere, lungă de 1500m. și largă de 4m. In mijloc, se găsia o parte mobilă pentru a permite, navigațiunea vaselor (ca de 300m). Dunărea (cu revĕrsarea) avea 900 m. lărgime. Drumul între Ghecet și Măcin era sub apă, ast-fel că o trupă care s'ar fi aventurat s'ar fi perdut. Turcii nu închietară de loc facerea podului. La 10 Iunie el era terminat. Trupele corpuluĭ al XIV-lea așteptaŭ a trece Dunărea, când sgomotul se respândi că fluviul era deja trecut aiurea.

„In timpul când se ocupaŭ de construcțiunea podului, Rușii amenagiaŭ, pentru transportul trupelor, tóte bastimentele de comerciŭ, refugiate în porturile Galați și Brăila. Avuseră ingeniósa idee de a fi umplut caleIe acestor vase cu butóe góle, ermetic închise, pentru a evita scufundarea, în cas de pătrunderea vaselor de proiectile. In scopul de a protege și ómeniĭ, copastiele fură rĭdicate cu 2m, prin adjutorul uneĭ saltele formată din doă grosimĭ de grinḑĭ de 0m 10, separate prin o saltea de pămênt de aceiași grosime; totul fu acoperit cu tablă de fer. De giur împregiur, blindagiul era pătruns de *meurtriere* pentru pușcĭ; în fine provele vaselor eraŭ armate cu câte un tun de campanie [4]).

Dupĕ tratatul de la Berlin, Dobrogea fiind, prin art. 46, înapoiată Românieĭ în schimbul Besarabieĭ; guvernul, nevoit a se conforma acestuĭ dureros tractat, și în urma autorisațiuneĭ date de corpurile legiuitóre, prin o moțiune ce Senatul și Camera Deputaților, votară în ședințele din 28 și 30 Septembre, 1875, dede ordin trupelor a o ocupa,

Trecerea principală se făcu la Ghecet, în ḑiua de 14 Noembre, acelaș an, și ast-fel redevenirăm stăpânĭ pe acest teritoriŭ. pe care strămoșiĭ noștri 'l perduseră, in 1418, la Turcĭ, în greiĭ timpĭ aĭ luĭ Mircea și Mahomet 1°.

---

[3]) La retragerea Rușilor aceste tunurĭ fură luate cu eĭ, și înapoiate Principatuluĭ tocmaĭ în 1856. (Revista Militară No. 6 din 1883. Iassi. Jurnalul Regimentuluĭ 4° de artillerie).

[4]). Thival. op. cit. pag. 305.

țermurîle fluviuluĭ nu arăt urme de un pod de piatră în acéstă localitate? Nu maĭ remâne nicĭ o îndoială că, în drumul invasiunelor barbare, aceste vestigiurĭ *trebuiaŭ* se dispară. In timpurile din urmă (pentru a nu cita de cât aceste). nenumĕratele zidirĭ ale murilor cetățeĭ Brăileĭ, ale caselor, construcțiunea pavagelor orașuluĭ, a diferitelor monumente, etc.. aŭ avut nevoe de marĭ cantitățĭ de piatră spre a maĭ putea remânea vr'o urmă.

Esistența acestuĭ pod, lasă să se înțelegă că importante schimbărĭ aŭ avut loc în constituțiunea brațelor Dunăreĭ. de la acea epocă pênă astăḑĭ. Nu maĭ remâne nicĭ o îndoială, că unirea ce are loc astăḑĭ, la puntul Ghecet, între brațul ***Dunăreĭ vechĭ*** și acel al brațuluĭ stâng, format din unirea canalelor apusene ale fluviuluĭ. la câte-va chilometre la vale de pod, nu a putut ecsista în aceea vreme. Dunărea vechiă ce astăḑĭ începe la Cârsova. era prelungirea Dunăreĭ propriu ḑise, de la Silistra la vale, și se continua pe sub dealurile Bugeakuluĭ, (probă lacul Garvan. și rigolele de sub Văcărenĭ) pênă aprópe de Isaccea: Brațul stâng, de la gura Ialomițeĭ, unde se găsea, era continuarea colosaluluĭ braț al Borceĭ; se prelungia în dreptul și la vale de Brăila, pe la Galați. Renĭ și Cartal. și se unea, maĭ mult ca sigur, din causa dispositiuneĭ înălțimelor, cu cel-l-alt, la Issaaccea.

Ambele aceste brațe lăsaŭ între ele. în formațiune. o imensă insulă, mlăștiósă, presărată de bălțĭ și lacurĭ, în tóte părțile, cutreerată de rigole și canale. ast-fel cum se vede desinată în o cartă Venețiană din al XIII-a secol. al căruĭ original se află la biblioteca San-Marco, în Veneția și dupĕ care avem fericirea a posedă un fac-simile redus.

Pentru a putea efectuă o trecere, Constantin, trebuia. afară de podul de la Brăila. a maĭ trece brațul drept fie la ***Arubium*** (Măcin), fie la ***Troesmis*** (Igliță), fie ***aiurea***. Locul era dictat de configurațiunea brațelor din acea epocă. Potea-'l-am suposa? Un camarad. D.

§. 15. Punte de o importanță óre-care istorică pe Dunărea Vechiă.

a). *Igliț a.*

Pe localitatea ocupată astădi de cătunul sau ferma Igliț a, se afla óre când o cetate ale căreĭ nume a fost: *Troesmis* [1]), *Troismis* sau *Trismis* [2]).

Istoria sa se póte resuma:

La începutul fundăreĭ sale, ea fusése mult timp un important stabiliment getic [3]).

Căd u în mâinele Romanilor, sub August, luat de generalul Flacus [4]).

Din o scrisóre a luĭ Ovid, către fratele lui Flacus, la Roma [5]) reese că: Flacus a guvernat bine; sub dênsul malurile Istrului erau în siguranță: el ținu în pace malurile mysice (ale Moesieĭ) și prin sabia sa facea se tremure Geț iĭ, ceĭ încredętorĭ în arcurile lor.

Flacus *reluase* acest oraș, ce fusese cuprins de inamicĭ, și roși Istrul cu sângele barbarilor [6]).

Ca mai tóte cetățile romane din Dacia, Moesia și cele-l-alte provinciĭ dunărene, Tro-

[1]) Ovid *Ponticele; Tabla Peutingeriană*, Segm. VII; *tinerarul Antonin* (edit. Parthey și Pinder, pag. 105); Procopius, *De aedificiis* 4. 11.

[2]) Ptolomeiu, Geograf alesandrin, 3. 10. 11.

[3]). M. Soutzo. op. cit.

[4]). Ovid. Ponticele IV, VII.

[5]). Ovid. ibid., IV, 9. *V.* 75.

[6]). Dupe D-ra Maria Zăhărescu. *Tesă de Licență în litere și philosophie*, pag. 209 și 210.

esmis a datorit înflorirea sa, așeḑăriĭ în acest punt a uneĭ *coloniĭ militare*:

Se știe că partea arteĭ militare în care Romaniĭ aŭ fost cu totul ne-întrecuț i, ba nicĭ chiar ajunș i de nimenĭ, era arta de a face castre (tagăre). Mai nicĭ un *castru* roman nu a putut fi luat de inamic.

Era o minune înlesnirea cu care eĭ făceŭ castre. Nu se lăsa a trece o nópte fără a rîdica un lagăr, pe care tot-d'a-una 'l fortificaŭ cu întăriturĭ și șanțurĭ. Pentru soldat [2]), lagărul represinta patria absentă: șanțul și cortul, eraŭ casa și *penaț iĭ* sĕĭ.

Castrele eraŭ fórte regulate: *forma* lor, era drept-unghiulară saŭ pătrată: tot-d'a-*amenagiată posițiuneĭ* loculuĭ.

Când trupele nu petreceaŭ de cât o singură nópte într'un lagăr, aceste se numia simplu *castrum* saŭ *mansio*; când ele ședeaŭ mai mult timp, lagărele luaŭ numele de *castra stativa hiberna* saŭ *aestiva*, dupe timpul *de iarnă* saŭ *de vară* în care serviaŭ (de staționare).

Este de însemnat că castrele *stative* nu sunt pomenite înainte de al II-lea secol.

Legionariĭ, ca și soldaț iĭ cohortelor ausiliare, la terminarea serviciuluĭ militar obț ineaŭ *honesta missio* și *connubium*; se stabiliaŭ în țérra unde se aflaŭ; se grupaŭ în giurul castrelor stative: și formaŭ o populați une de *cives Romani*; un adevĕrat oraș legionar.

[2]). Titu Liviu Patavinul XLIV, 39.

Căpitan Irimescu, ne atrase atențiunea, asupra unor obstacole aflate în patul fluviuluĭ, într'un loc ce 'l putem considera că, pe acea vrame, făcea parte din brațul drept. Chiar astădĭ Dunărea acolo este fórte îngustă. Acest punt se află ce-va maĭ sus de satul Topalul, la localitatea numită ***Ruinele Lipovenilor***, în dreptul pichetuluĭ de frontieră română No. 203, numit și astădĭ în localitate ***Podul de piatră.*** D. Irimescu ar fi constatat în una din acele obstacole o zidărie romană.

Chiar de nu ar fi fost existat zidul, astădĭ, dupe unirea ambelor brațe ale aceluĭ timp, patul fluviuluĭ este atât de îngust în cât s'ar putea construi un pod, fie suspendat, fie cu o singură arcadă.

La puntul de bifurcare al Dunăreĭ, la capĕtul de sus al mareĭ insule cuprinsă între Dunărea veche și canalul stâng, ***Balta***, se găsește *o insulă* pe care tradițiunea (Istoria nescrisă a poporuluĭ), spune că ***a fost locuită de Constantin cel mare.*** Pe marea hartă a țĕrreĭ, acéstă insulă se chiamă ***Vaca***; pe charta Philippicĭ, insula are pe dênsa și un cătun, numit ***Constantin***

Dacă a existat într'adevĕr o legătură între podul de la ***Ruinele Lipovenilor*** și acel de la Brăila, atuncĭ este probabil că se trecea brațul drept la Topal și brațul stâng la Brăila. Distanța între aceste doă podurĭ trebue se fi fost trecută fie pe un dig, destul de lung alt-fel, lucrărĭ a căror mărime în vechime nu împiedeca a se construi, saŭ pe o șosea, pe care probabil timpul și inundațiunele aŭ sfărâmat'o și împrăștiat'o, saŭcă se mergea pênă la țermul drept al brațuluĭ stâng, și acolo se profita de înălțimea arare-orĭ inundabila, a țermuluĭ drept, ce rîurile formez, în general, pe țĕrmurĭ prin depunerile anuale ale inundațiunelor. Să vedem acuma motivele cari ar fi decis pe Constantin se facă un pod la Brăila și se trécă brațul drept atât de departe de el.

La Brăila, terenul presintă o posițiune destul de brilantă pentru apărare.

Goț iĭ locuiaŭ partea de resărit a Munteniei: Sar-

Aceste castre (stative), așeḑate de regulă pe puntele strategice cele mai importante, pe liniile de comunicaţiune, eraŭ înconjurate de niște baratce, în cari se grupaŭ comercianţi ca brutarii, măcelarii, cârciumarii, marchitanii; etc... Acestor barace romanii le dedeseră numele *canabae;* mai multe *canabae,* formaŭ un sat, care sat, căpătând óre-care importanţă pentru a merita o administraţiune particulară, obţinea, une-orĭ, titlul de *vicus*; avênd o administraţie compusă din doĭ magistraţi și un edil. *Vicus*ul, devenea apoĭ *municipium* *).

După luarea puntuluĭ din mânile Geţilor, Pomponius Flacus, construi acel întâiŭ castru, acel de la Nord.

Acest întâiŭ castru, era unul din acele forturi, ce se rîdicaŭ, la frontieră, mai cu sémă în lungul Dunărei, pentru apărarea imperiuluĭ, și cari succedându-se la micĭ distanţe nu întârḑiaŭ a deveni importante centre de populaţiune,

Cu timpul, Troesmis, deveni cel mai considerabil din acest mare numĕr de staţiuni.

Orașul nu întârḑie a se mări. Un al doilea castru fu construit la Sudul celuĭ întâiŭ, graţie importanţeĭ sale strategice, la capĕtul Imperiuluĭ.

După inscripţiunĭ, sub Adrian și Antoninul Piul, acest oraș era *Canabae*le legiuneĭ a V-a Macedonică; cea ce însémnă că, în acest timp, al doilea castru nu era încă zidit.

Al 2-lea Castru, trebue a fi fost rîdicat în al II-lea secol. In ambele castre staţionară legiunea I *Italică,* simultaneu cu a V-a *macedonică,* cam pênă în timpul luĭ Septimiu Sever.

Acéstă aglomerare de armată, probéză doă ucrurĭ: 1°, că orașul devenise un punt important; al 2°, că era mare necesitate a apăra imperiul în acéstă parte. In al doilea secol, Troesmis ajunse la apogeul sĕŭ. Pe la finele acestuĭ secol, dupe inscripţiunĭ i se decernă *onoruri municipale.*

Nu se cunósce bine când a devenit *municipiu;* se crede că în al III-lea secol, sub Septimiu Sever.

Atuncĭ, probabil, el deveni un principal port pe Dunăre; un mare centru comercial, plin de bogăţie și lagărul a doă legiunĭ (după unii a III-a și a VIII-a (?!).

Sub Diocleţian, acest oraș primi legiunea a III-a, *Herculea,* de curênd constituită.

Către finele secoluluĭ al III-lea, Goţii începură a preda *Mœsia Inferióră* (Scythia). Eĭ fură respinși de Gallienus.

*). După D-ra Măria Zăhărescu. ***Legiunele a V° Macedonică și a XIII Gemină,*** Thesă de Philosophie.

---

maţii, părţile de jos ale Moldoveĭ și Besarabieĭ. Ambele popóre eraŭ unite în contra Romanilor. Pentru aĭ bate mai bine, după tóte regulele strategieĭ. Constantin trebuia sĕ cadă și sĕ ocupe o posiţiune formidabilă. în mijlocul lor. Mlăștinele din apropiere de pod aŭ făcut, fără îndoială, pe șefiĭ barbarĭ a nu da nicĭ o importanţă începutuluĭ lucrăreĭ romane,—ca. în 1877, Turcii poduluĭ de la Brăila, când terenul între acest oraș și Măcin, era inundat. Fără îndoială acésta a fost o causă care a asigurat reușita.

Motivele care ne fac a atribui. acest pod luĭ Constantin, sunt următórele:

La Nicopoli. unde mai toţi scriitori pun podul luĭ Constantin, nu se véd nicăerĭ urme de un pod de *piatră.* La câte-va sutimĭ de metre mai jos de Nicopoli. pe ţermul stâng. la résărit de satul ***Flămânda*** în dreptul mijlocului Ostrovului ***Porcul***. se vede. o urmă de drum roman, ne-petruit, care în localitate pórtă numele de ***drumul luĭ Trajan***, și care ar fi putut fi făcut de el, de vreme ce, sĕ știe, mulţi pretind, că Nicopolis a fost fundat de Trajan, în memoria victorieĭ sale în contra Dacilor.

Printre conqueranţiĭ cari aŭ trecut Dunărea, la vale de ***Porţile de fer***, ceĭ mai principalĭ aŭ fost: Trajan, Constantin, Darie, Valinte și diferiţi Sultanĭ.

Fără a mai vorbi de cât de ceĭ principalĭ. nicĭ Darie, nicĭ Alexandru, nicĭ Valinte, nu aŭ dispus de timp saŭ mijlóce pentru a face ce-va important.

Conchidem dar ca urmele pilastrilor ***de la Brăila ar putea fi*** acelea ale Podului luĭ Constantin.

In al IV-lea secol: legiunea a III-a *Herculea*, pare a fi schimbat garnisóna sa la Noviodúnum. Acéstă legiune fu înlocuită cu Legiunea I-a, *Jovia*.

In acelaşĭ secol, Goţiĭ reîncep invasiunele lor. Nu maĭ rĕmâne nicĭ o îndoială că eĭ 'l aŭ distrus, cel puţin în parte.

Theodosiu, trage cea maĭ colosală lucrare militară ce Romaniĭ făcuseră în Dobrogea, *molul*, ce pe nedrept pórtă numele *luĭ Traian*, dintre Dunăre şi marea Neagră, în puntul unde distanţa, între aceste doă ape, este cea maĭ mică, de la Cernavoda la Constanţa. Municipiul, rĕmas în afară din acéstă linie, este abandonat cu totul, şi focul distruge, acea ce Romaniĭ, părăsindu-l, nu putuseră duce cu eĭ.

Justinian imaginĕ, pentru a salva imperiul, a înlocui, în al VI-lea secol, slăbiciunea romană prin formidabile întăririĭ.

Printre nenumĕratele cetăţĭ restabilite sub domnia sa, fu şi *Troesmis*ul. El realţă cele doă castre şi refăcu din ele doă fortăreţe formidabile; le incongiură cu treĭ rânduriĭ de ziduriĭ înalte, cu şanţuriĭ naturale (valuriĭ), ast-fel cum sĕ vĕd şi astăḑi, după urmele lor [a]: ast-fel acéstă cetate deveni, în acea epocă, una din cele maĭ însemnate întăririĭ de pe Dunăre.

Politica Justiniană însĕ nu reuşi a asigura imperiul de cât pentru puţin timp.

Zidite dar de byzantiniĭ, ruinele, nu rĕmâne îndoială, presint construcţia byzantină, dar materialele, din care aŭ fost rezidite, aŭ fost acele găsite pe loc, resturiĭ ale vechilor stabilimente romane [2])

Chiar astăḑi aceste ruine, sunt tot atât de imposante, ca şi grandiósa cetate, din acele timpuriĭ, din a căreĭ sfărămăriĭ provin. Ele studiate, cu cele-l-alte ruiniĭ ale Dobrogeĭ: inscripţiunile descifrate, vechile sfărămăturiĭ ale monumentelor, cu atenţiune, esaminate, vor servi a lumina mult, dacă nu a precisa, antica geografie a acesteĭ localităţĭ, teatrul atât de bogat, în evenimente istorice de tot felul.

Sub avalanşa, aprópe continuă, a invasiunelor (364-378), cetatea dispăru maĭ cu totul.

Ruinele sale, adormite pentru 'vecie sub protectórea mantie a ţĕrineĭ, fură cercetate patru-spre-ḑece secole maĭ târḑiŭ:

In urma resbeluluĭ din Orient, din 1854, un frances, D. Doctor Désiré More, căpătă un firman de la Sultanul, în puterea căruia el luă în stăpânirea sa localitatea Iglitza, a căruĭ surfaţa, netezită cu timpul de elemente, avea aspectul uneĭ adevĕrate pustiĭ, dar sub a căruĭ protectóre mantie a pământuluĭ dispăreaŭ imense tesaure, de tot felul, cea ce maĭ rĕmăsese din grabnica distrugere, de barbariĭ, a cetăţiĭ romane. El fu atras aci la început, se crede, maĭ mult de interesul bănesc, voind a întreprinde deschiderea uneĭ cariere de granit: dar găsind ruinele, Doctorul, se puse pe lucru şi începênd săparea dede peste diferitele bogăţiĭ: Nenumĕrate blocuriĭ de piatră, acoperite cu inscripţiuniĭ, sunt rase, vîndute şi trimise a forma fundamentul bisericeĭ grece din Brăila; păstră câte o dată pe acele cariĭ 'ĭ păreaŭ a inspira óre-care interes, şi din cariĭ D. F. Weickum trimise Academieĭ numeróse fac-simile.

La fie-care moment sapa descoperea: monede antice, ziduriĭ întregĭ de pietre cioplite şi acoperite cu felurite inscripţiuniĭ; canale, apeduce de pământ, ruine de întăririĭ, în fine diverse curiosităţĭ cari prin ansamblul lor atestă urmele ne-şterse ale glorióseĭ epoce romane a Antoninilor.

In 1861, în urma săpăturilor întreprinse de D. Enghelhardt, comisarul Franciei în Comisiunea Europeeană, lumea savantă 'şĭ aruncă ochiĭ asupra acestor ruine. D. Enghelhardt trimise la Paris, 33 copiĭ după inscripţiuniĭ, cariĭ, împreună cu petrele eşite la ivială din acéstă localitate, atrase atenţiunea academieĭ din Paris. Nu mult după aceia D. Blücher, vice-consul al Germanieĭ la Galaţi, trimitea luĭ Mommsen alte patru copiĭ de inscripţiuniĭ [3]).

a). Desjardins. *Rev. Arch.* 1868. I. 259-260.
[2]). M. Soutzo. pag. 30. op. cit.

[3]). Anonimul F. W. în jurnalul *România Transdunăreană*. Tulcea 187-9.

Intréga vară a anului 1864, un vapor de resbel frances staţionă la Iglitza, făcênd săpăturile şi cercetările cele mai minuţióse. Inscripţiuni, monede antice, figuri diferite, lanţuri, unelte, fură descoperite şi trimise muséului din Paris.

In timpul lucrului, 10-14 Tătari, cari secundaŭ echipagiul, dispărură. Se crede că ei, ne-fiind bine păḑiţi, găsiseră vr'o comóră şi se eschivaseră cu ea.

Gustave Boissière şi Ambroise Baudry, arheologi francesi, descoperiră, în 1865, ziduríle înconjurătóre ale cetăţii, precum şi bazele turnurilor, împreună cu trei Basilice, mai multe case legionare şi stradele din năuntrul centrului.

Cu acéstă ocasiune D. Baudry rîdică şi planul fortăreţei Sudice. Doi ani în urmă, în 1867, D-lŭ Desjardins, însărcinat a face un voiagiŭ arheologic şi geografic în Dunărea de jos, visitând aceste ruine ale oraşului Troesmis, rîdică şi planul fortăreţei Nordice; iar resultatul cercetărilor sale 'l făcu cunoscut Academiei din Paris, prin o scrisóre[1]).

„De la ocupaţiunea bulgară, scria D. Des„jardins Academiei francese (1867), Troesmis „a devenit un desert. Totul respiră tristeţea „şi justifică abandonul pe aceste stânci ste„rile, unde anticarul singur póte veni sĕ lu„pte contra frigurilor, pentru a răpi Turci„lor şi uitărei aceste precióse resturi ale „cetăţii legionare“ [2]).

Ast-fel, ruinele de la Troesmis constaŭ în resturile a doă fortăreţe romane, ce se înălţaŭ pe promontoriul de la Igliţa, pe ţermul drept al braţului drept, la mai sus de 35 metri d'asupra nivelului ordinar al Dunărei, pe care o comanda în depărtare, şi la 13 kilometre la deal de *Arubium* (Măcinul de astă-ḑi). Braţul drept, al Dunărei de aci, nu remâne nici o îndoială că în acele timpuri, ca şi astăḑi, era fórte propriu navigaţiuni, şi că pe atunci este posibil să fi fost esclusiv destinat navigatorilor.

Nicăeri, în Dunărea de jos, nu s'aŭ găsit atâtea petre cu inscripţiuni şi urme ale civilisaţiunei romane, ca la Igliţa.

Din tóte lucrurile, adunate cu timpul, Doctorul More formă un adevĕrat muséŭ. Prĕdat însă de mai multe ori, nu rĕmase cu nimic din acea ce odinióră forma una din cele mai bogate colecţiuni de anticităţi romane din Orient.

Se crede însĕ, că aceste bogăţii nu sunt încă finite; atât de mare a fost importanţa oraşului, cum şi grabnică destrucţiunea sea.

Operele de artă, găsite la Troesmis, sunt puţine şi presint, în general, caracterul aspru milităresc, şi nu rĕmâne îndoială, că cea mai mare parte din ele aŭ fost făcute de însuşi legionarii garnisónei.

Un apeduc, asemenea, pare a fi fost făcut de soldaţi. Or cât de imperfecte ar fi resturile, ele sunt probe ne-îndoióse de înflorirea oraşului, care dură pênă în secolul al IV-lea *).

---

b). *Măcinul.*

In antichitate acest oraş se numia *Arrubium.*

Nu se vorbeşte mai nimic despre dênsul pênă în timpurile din urmă, adică pênă în epoca în care Dunărea vechiă părăsi *drumul ce 'l avea pe sub dealuri* şi se îndreptă spre Brăila, spre a se uni cu braţul stâng, format din unirea canalelor apusene ale fluviului.

In întâiele luni ale luĭ 1595, Moldoveniĭ, sub Domnul lor Aron, iaŭ Măcinul şi alte cetăţi, şi rescólă tótă Dobrogea, aĭ căreĭ locuitori, urând tirania Turcilor, se rîdicară cu toţii şi curăţară ţarra de dênşiĭ; doă escadróne de Moldoveni, înaintând în acéstă pro-

[1]) Revue Archéologique. T. I. 1868. Paris.

[2]) D-ra Maria Zaharescu. ***Legiunea V macedonică şi a XIII-a gemină.*** Thesă de licenţă în litere şi philosophie. 1883.

*) Multe din notiţele acestui capitol sunt luate dupĕ D. Gr. G. Tocilescu.

vincie, bat, în două rênduri, două cete însemnate de Turcĭ şi le iaŭ două stindarde [1]).

Mult timp nu se maĭ vorbi despre acest oraş.

Tocmaĭ în tómna anuluĭ 1771, Miloradovicĭ se repede asupra Măcinuluĭ, bate şi supune tabăra turcească ce găsi aci. Turcii fug la Cârsova. Ruşiĭ pun mâna pe têrgul Măcinuluĭ şi ĭ daŭ foc împreună cu provisiunile, muniţiunile şi tóte bagagele Turcilor. De aci Miloradovicĭ se întórce la Brăila, care era în mânile Ruşilor, cu 20 tunurĭ şi 15 pontóne [2]).

In 1790, Măcinul, fu luat de faimosul Suvaroff.

Ruşiĭ maĭ bătură, lângă acest oraş, pe Turcĭ, în ḑilele de 6 Aprilĭŭ şi 19 Iuliu 1791.

Către jumătatea luĭ Iuniu 1828, în urma lupteĭ navale de la Ghecet, perdută de Turcĭ, Măcinul capitulă; acéstă capitulare fu resultatul uneĭ uşióre bombardărĭ, fără ca Ruşiĭ să fi făcut breşă. Predarea, însĕ, se făcu maĭ mult de frica ce avŭră Turcii de a nu putea obţine condiţiunĭ favorabile dupĕ căderea Brăileĭ, deja asediată de Marele-Duce Mihail.

In urma tractatuluĭ de la Adrianopoli (1829) fortificaţiunele sale fură rase.

In Martie 1854, Ruşiĭ, sub comanda generaluluĭ Principe Gorceakoff, intrară în Măcin, dupĕ ce trecuseră fluviul la Ghecet.

In ḑiua de 10 Iunie 1877, dupĕ *trecerea forţată* de la Galaţĭ, pe la orele 1 p. m., generalul Zimmerman, comandantul Corpuluĭ al XIV, fu avisat, la Brăila, că Turcii părăsiseră Măcinul.

Câţĭ-va Casacĭ, trimişĭ în recunóştere, dupĕ ce trecuseră podul, se hasardaseră pe şoseaua Ghecet-Măcin; ómeniĭ şi caiĭ mergeaŭ prin apă, şi pentru a nu se depărta de şosea, care era acoperită de apele Dunăreĭ deborḑate, se dirigeaŭ sondând cu lăncile.

Eclerorii aduseră, pe la 2 ore p. m., scirea că oraşul era abandonat.

Regimentul *Borodino* se îmbărcă pe câteva bărcĭ (şi pe «Fulgerul») şi plecă peste câmpie, destul de acoperită de apă pentru a permite vaselor sĕ înainteze. La orele 3 p.m., Comandantul corpuluĭ al XIV intră în Măcin, în sunetul imnuluĭ *Dumneḑeŭ proteagă Ţarul* [3]).

Poporul, în haine de sĕrbătóre, cu preoţiĭ şi icónele în frunte, primi în cântece bisericeştĭ pe liberatorĭ.

Imediat dupĕ aceia, cazacĭ trimişĭ, anunţară generaluluĭ Iukoff, care trecuse Dunărea la Galaţĭ, şi ocupase, dupĕ o înverşunată luptă, înălţimele de la Bugeak, intrarea armateĭ ruse în Măcin, care auḑind, se grăbi a ajunge cele-l-alte trupe.

Dupĕ tractatul de la Berlin, la Măcin debarcară cea maĭ mare parte din trupele române destinate a ocupa Dobrogea.

Monitórele.

Dintre năvile de resbel turceştĭ cari intraseră pe Dunăre, la începutul resboiuluĭ 1877, spre a seconda focul cetăţilor în bombardarea oraşelor de pe malul stĕng şi operaţiunelor de trecere, a fluviuluĭ, ale armateĭ ruseştĭ, două, din cele maĭ marĭ, *Lufti-Gélil* şi *Duba-Seifi*, avură amândouă o sórtă tristă:

Lufti-Gélil făcu explosie, în momentul în care se pregătea a preface oraşul Brăila, prin bombardare, în cenuşă.

Cel de al II-lea, *Duba-Seifi*, fu atacat şi înecat prin torpile.

Ambele aceste două fapte militare avură loc, în braţul Dunăreĭ vechĭ, în partea cuprinsă între Măcin şi Ghecet:

[1]) N. Bălcescu. Istoria Românilor sub Mihaiŭ Vodă Viteazul. Edit. Odobescu. p. 72.

[2]) Note din Athanasiu Comnen Ipsilante. op. cit. pag. 514. 515.

[3]) Amedée le Faure. *La Guerre d'Orient.*

c). *Perderea lui Lufti-Gélil.*

Destrucțiunea lui de o baterie de uscat[1])

29 Aprilie / 11 Maiŭ 1877.

Chiurasatul turc *Lufti-Gélil*, făcea parte, de la începutul ostilităților, din flotila însărcinată de a surveghea Dunărea de jos; la 6 Maĭ (St. N.), el canonase gara drumului de fer din Brăila, în momentul în care marele Duce Nicolae (Nicolaevicĭ), comandantul-cap al forțelor rusești, sosea în acest oraș.

La 11 Maiŭ, după amiază, acelaș chiurasat se arăta din nou în fața Brăileĭ, și veni a ancora cam la 4000 metri de bateriile de pămênt, rîdicate de Ruși, înaintea acestuĭ oraș, pe țêrmul fluviuluĭ.

In acest moment, două din bateriĭ erau deja armate, una cu mortiere de bronz, de 15 c.m., cea-l-altă cu tunurĭ de asediu, de 24 de livre.

Rușiĭ, supoșând că chiurasatul inamic avea intențiunea de a bombarda orașul Brăila, făcură a se deschide în contră'i focul ambelor bateriĭ. Comandantul cap al Flotileĭ și acel a luĭ *Lufti-Gélil* plecară, seara, cu barca, la Măcin, situat la 5-6 k. m. maĭ la deal, în scopul de a se înțêlege cu cele-l-alte bastimente, fie pentru bombardarea Brăileĭ, fie pentru orĭ-ce alte operațiunĭ, lăsând ordinul de a nu trage înaintea întórcereĭ lor. Locoțiitorul comandantuluĭ, supunêndu-se cu scrupulositate acestuĭ ordin, nu ripostă de loc foculuĭ Rușilor; și nicĭ chiar deplasă vasul sĕŭ, pentru a se pune în afara bătăieĭ tunurilor inamice.

Cu tóte acestea Rușiĭ, ale căror tóte loviturile erau la început prea scurte, regulau tîrul lor, ca la poligon, asupra acestuĭ vas imobil și mut.

După treĭ carturĭ de oră, eĭ trăseseră ca 30 de lovituri, și proiectilele lor cădeau acum aprópe de corpul bastimentuluĭ, dar fără a'l atinge încă; se putea vedea, în adevĕr, după căderea proiectilelor, colónele liquide, rîdicate prin explosiunea lor în apă, țîșnind înaintea păreților chiurasatuluĭ.

Turciĭ, cu tóte acestea, persistau în tăcerea lor absolută și Rușiĭ, supărați de a trimite fără nicĭ un folos obusele lor în Dunăre, se preparau a înceta focul, când, către 2 óre p.m., o îndoită detunătură rĕsună în bateria tunurilor și în acea a mortierelor. Cele zece secunde, după care, în general, se zărea țîșnitura de apă aruncată de proectil (în căderea sa), trecură fără ca să se fi putut vedea rîdicându-se nicĭ un strop de pulbere liquidă; apoĭ bastimentul turc păru înfășurat de un gros fum alb, în care străluci zarea purpurie a uneĭ întinse flacărĭ: două sau treĭ secunde în urmă, rĕsună o detunătură violentă și sfărămăturile luĭ *Lufti-Gélil*, fură proiectate în aer, în mijlocul unuĭ fum gros. Se putu chiar, după spusa unuia din martoriĭ acesteĭ scene de destrucție, vedea ómeniĭ echipagiuluĭ cari, căḑênd, de sus în jos, semănau, de departe, unor viermușorĭ sĕŭ unuĭ roiŭ de muște negre.

După înfricoșatul resultat al acesteĭ esplosiunĭ, este inposibil de a se îndoi că pulberile și munițiunele nu aŭ detonat; trebue dar, saŭ că un proectil ar fi pătruns direct pênă la ierbăriĭ, saŭ că a pus foc bastimentuluĭ lêngă aceste pulberăriĭ, și că ómenii echipagiuluĭ nu aŭ avut nicĭ timpul, nicĭ mijlócele, de a stăpâni acest incendiu.

De altă parte, cum oficeriĭ Rușĭ, însărcinați de a urma cu lunetele mersul proiectilelor, aŭ constatat că nicĭ unul nicĭ altul din aceste două obuze, aruncate de o-dată, nu căḑuseră în apă, ele aŭ trebuit amândouă a lovi vasul. Or, tunul de 24 fusese ochit sub unghiul de 15° 3' 30" și mortierul de 15 c.m., sub unghiul de 45°; obusul aruncat de cea dintâĭ piesă a trebuit sĕ fi lovit cuirasa, a o sbuciuma și desorganisa în modul de a înlesni ruptura, dar nu a putut a o pă-

[1]) *Jurnalul artilerieĭ ruseștĭ;* din 1 Septembre 1877. Articol tradus în *Bulletin de la réunion des officiers*, 7 Juliu 1878, și comentat de Poyen, — în cartea sa *Du role de l'artillerie navale.*

trunde, căci este incapabil de a pătrunde la acéstă distanță plăci de 12 c.m. Bomba aruncată vertical, de mortier, a trebuit, din contra, a cădea pe punte saŭ în vecinatatea sa imediată; ea trebue să fi fost care a determinat catastrofa.

Acest fapt demonstrează că protecțiunea cea maĭ eficace, rezidă în chiar mobilitatea vasuluĭ. Lufti-Gélil, în adevĕr, ar fi putut scăpa destrucțiuneĭ, dacă ar fi scos ancora, pentru a se pune în afara bătăieĭ loviturilor, saŭ numaĭ, fără a se depărta, s'ar fi deplasat prin mișcărĭ continue, în loc de a permite Ruşilor a'şĭ rectifica, în voe bună, ochirea, asupra uneĭ ținte ne-mișcătóre.

Orĭ cum ar fi, se vede că un proectil fericit póte fi destul, în óre-care înprejurărĭ, a distruge un vas chiurasat."

Acesta este faptul descris cu tótă claritatea de *Jurnalul artilerieĭ ruseștĭ* și comentat în acest sens de oficerii specialĭ francesĭ.

Aŭ fost mulțĭ, din aceĭ care aŭ comentat faptul, cari aŭ atribuit destrucțiunea monitoruluĭ uneĭ *esplosiunĭ fulminante* a căldăreĭ maşineĭ; aceştia aŭ vĕdut în plecarea comandantuluĭ cap și acel al bastimentuluĭ de la bord, în fața inamiculuĭ, la Măcin, la o depărtare de 7-8 k.m., pentru a se consulta asupra nu știŭ căruĭ punt de strategie, un motiv a suposa că *artileria nu a jucat nicĭ un rol în esplosiunea* acestuĭ chiurasat.

In calitate de cronicar conștiincios, ne mărginim a le aminti, fără a le comenta și fără a le da vre un credĕmânt.

---

d). *Perderea chiurasatuluĭ* **Duba-Seifi.**

In nóptea de 25 spre 26 Maĭ 1877, maĭ multe navĕ turcești eraŭ ancorate în brațul Măcinuluĭ, puțin maĭ la vale de orașul cu acelaș nume. Aceste vase eraŭ *Feth-ul-Islam*, monitor cu turele; *Duba-Seifi*, asemenea, armat de 2 tunurĭ Krupp de 12 c.m. și având un echipagiu cam de 60 ómenĭ; și în fine vaporul *Kilidi-Ali*.

Oficerii din marina rusă, înpreună cu D. maior Murgescu, din flotila românească, aflați în Brăila, concepură planul de a ataca aceste vase cu torpile.

In acest scop, eĭ formară o flotilă de 4 șalupe cu vaporĭ:

I-iŭ *Cesarevicĭ* (șalupă română, *Rŏndunica*, pusă la dispositia flotileĭ ruseștĭ), cu 14 ómenĭ de echipagiŭ, comandată de locotenentul de corabie Dubassoff. In acestă șalupă se îmbarcă și D. maior (astăḑĭ colonel) Murgescu.

II-lea *Xenia* (numele uneĭ copile a mareluĭ-duce-ereditar al Rusieĭ, astăḑĭ Țarul Alex. al III-lea), 9 ómenĭ de echipagiu și comandată de locotenentul de corabie Șestacoff, avênd în acelaș vas ambarcat, cu titlul de volontar, pe locotenentul de corabie Petroff.

III-lea *Djigit* (nume ce însémnă, în Indiĭ, un fel de măgăruș) 8 ómenĭ de echipagiŭ, comandată de aspirantul Persine.

IV-lé *Cesarevna*, 9 ómenĭ de echipagiŭ, comandată de aspirantul Ball.

In total 4 șalupe, 6 oficerĭ și 40 ómenĭ.

Acéstă flotilă, ast-fel constituită, plecă, din Brăila, pentru a încerca destrucțiunea monitórelor inamice.

Instrucțiunele D-luĭ Dubasoff, capul espediționeĭ, fură precisate:

„Intrând în brațul Măcinuluĭ, cele 4 șalupe se vor forma în *linie de șir*: *Cesarevicĭ*, în cap: apoĭ, *Xenia*; apoĭ *Djigit*; în fine, *Cesarevna*. In acest mod flotila va căuta a se strecura în lungul țĕrmuluĭ fluviuluĭ și când vor ajunge în fața inamiculuĭ, vas ele vor căuta a micșora iuțeala. Atuncĭ flotila se va dirige către mijlocul fluviuluĭ, în 2 linĭĭ, *Cesarevicĭ* și *Xenia* în cap. Din momentul intrăreĭ în brațul Măcinuluĭ, pênă în acel al ataculuĭ, vitesa va fi mică, în scopul de ă micșora pe cât se va putea sgomotul mersuluĭ și acel al maşinelor.

„Voiŭ ataca, urmat de aprópe de Șestacoff; „Persine, se va ține gata a ne da, în caz de „nevoe, ajutor; Ball va remânea în reservă.

«Dacă cel dintăiŭ vas, atacat de mine, este distrus, Şestacoff se va îndrepta către al II-lea: Persine va sprijini acest atac; Ball se va ţine gata a'l ajuta; eŭ voiŭ rĕmânea în reservă.

„In fine, dacă şi acest al II-lea atac este încoronat de succes, Persine va ataca al III° vas; Ball va sprijini; mĕ voiŭ ţine gata a susţine şi Şestacoff va forma reserva.

„Nóptea era acoperită cu norĭ, ḑice raportul D-luĭ Dubasoff (din care sunt estrase aceste detaliĭ*) dar nu absolutamente obscură, din causa uneĭ frumóse luminĭ de lună. O plăcută briză, suflând de la Nord-West, ducea inamiculuĭ noutatea apropiereĭ nóstre. Cu tóte acestea, afară de *Cesarevicĭ*, flotila înaintă fără sgomot.....

. . . . . .

„Ordonaiŭ luĭ Şestacoff de a mĕ urma şi mĕ dirijaiŭ asupra monitoruluĭ celuĭ maĭ apropiat, care se găsea la distanţă cam de 130 metre (Lt. Petroff constată că era atunci 2 ore şi jumătate diminéţa).....

„Cu tot sgomotul mersuluĭ nostru, nu furăm întîmpinaţĭ de strigătele facţionarilor, de cât dupĕ ce parcuraserăm jumătatea acesteĭ distanţe (la care probabil sgomotul bróştelor a contribuit destul). Făcuĭ un respuns, pe care 'l credeam bun, dar pe care 'l cunoscuĭ maĭ tĕrḑiŭ ca inpropriu; erórea mea, îndată, deşteptă bănuelile adversarilor noştri...

Servanţiĭ pieselor de artilerie, ce se culcaŭ pe punte, fură deşteptaţĭ la cel dintăiŭ foc de puşcă al facţionaruluĭ.....

. . . . . .

„Monitorul ce ficsasem era rub vapor; tunurile sale de dinapoĭ ne puteaŭ face mare rĕŭ. In consecinţă mĕ determinaŭ a'l ataca şi a'ĭ distruge ast-fel tóte mijlócele de propulsiune....

„Prevederile mele se realisară.

„La apropierea nóstră, o piesă de dinapoĭ deschise focul. Treĭ din proectilele sale ne fură trimise fără nicĭ un efect, şi înainte de cel al patrulea foc putu sĕ fie tras, fuĭ aprópe de vas, la babord..... 'l isbiiŭ cu scondrul meŭ între centru şi partea de dinapoĭ, puţin înaintea etamboului...

„Apa sĕ rîdică pe flancurile monitoruluĭ şi 'mĭ acoperi barca.

„Câte-va sfărămăturĭ fură proiectate cam la 40 metri de înălţime. Natura acelora ce căḑură pe *Cesarevicĭ* ne permise a judeca că esplosiunea produsă, întinsese efectul sĕŭ pênă la puntea naveĭ.....

„Echipagiul monitoruluĭ, a căreĭ parte de dinapoĭ se cufunda visibil cu ochiĭ, trebui a se refugia înainte.....

„Pentru a asigura scăparea ómenilor meĭ, întrebuinţaĭ pompa cu vapor, în scopul de a scóte apa ce inundase barca.....

«In acest moment, monitorul pe jumătate cufundat redeschidea focul sĕŭ..... ordonaiŭ luĭ Şestacoff a'ĭ da o doa lovitură.....

„Acest oficer mergênd rĕpede la inamic, veni a'l isbi puţin înapoia tureleĭ, punt în momentul în care acésta ne trimitea al doilea al sĕŭ proectil. El 'l atinse sub chilă, cam la 6 metri de etravă.

„Că la întăia dată, efectul esplosiuneĭ fu teribil, precum se putu judeca din esamenul sfărămăturilor mobilieruluĭ cabinelor, cari projectate sus, în aer, recăḑură pe *Xenia*. . . . . .

„Atunci, ne maĭ avênd a trage tunurĭ, bravul echipagiŭ al monitoruluĭ 'şĭ luară puscile, şi ne trimiseră o ploĭe de glónţe. . . .

. . . . . .

„Şestacoff şi eŭ, nu ne puteam degagea aşia de iute cum voiserăm. Elicea *Xenieĭ* era apucată între sfărămăturile monitoruluĭ: şalupa mea era ast-feliŭ de umplută cu apă şi pompa mea cu vapor atât de afară din serviciŭ, că trebuiĭ a întrebuinţa toţĭ ómeniĭ meĭ pentru a manevra găleţile. . . . . .

. . . . . .

„In acest timp, Şestacoff dirigea în contra adversaruluĭ un foc bine nutrit de infanterie.

. . . . . .

„Cele doă năvĭ, cari acompaniaŭ vasul atacat, nu încetară a trage asupra nóstră în cursul operaţiuneĭ.».. . . . . .

*) Publicat în *Kronstadt Vestnik*; reprodus de *Times* din 3 August 1877.—*Revue maritime et coloniale*, august 1877.

Monitorul *Duba-Seïfi* se scufundase în mai puțin de ḑece minute.

Erau atunci trei ore de diminéță; zorile apăreau. Locotenentul Dubasoff ordonă retragerea..... spre marea desperare a comandanților de la *Djigit* și *Cesarevna*, cari voiau a ataca cele doă alte nave..... Dar pênă atunci succesul era complect: nu aveau nici un om omorît, nici unul rănit. A împinge mai departe îndrăsnéța întreprindere, ar fi fost a espune de bună sémă, a sacrifica inutil, eroici mateloți cari aveau dreptul a trăi și a auḑi numindu-se bravi.

Se depărtară.

In timpul acestei retrageri, cele-l-alte doă nave turce încercară, fără preget, a 'și resbuna perderea încercată în companionul lor de escadră..... Ei acoperiră cu foc cele 4 bărculițe, cari dispăreau în depărtare, în céță. Apoi or ce sgomot încetă.....

Nu se mai auḑiră de cât bróștele Dunărei, reluându-și concertul lor, un moment întrerupt de formidabilele doă bubuituri.*)

*) Dupĕ Sarrepont. op. cit. pag. 208 et sq.

CAPITOLUL V.

De la gura Siretului la gura Prutului.

§ 1. — Gherghina.

Inainte de a ne ocupa de cetate, sĕ ḑicem un cuvînt de teritoriu:

Teritoriul cuprins între Siret și Nistru, cu cetățile *Contra-Dinogeția* și *Tyras*, fu alipit, sub dominațiunea romană, guvernămêntului Moesiei Inferióre, pe la anul 56 saŭ 57, d. Chr., sub Nerone, iar paza sa fu încredințată *Legiunei I Italice*, de ale căreĭ cărămiḑi s'aŭ găsit la Gherghina, cu inscripțiunea **leg. I Ital.**

Acest teritoriu rĕmase sub stăpânirea romană, pênă sub impĕratul Maximinus (fundatorul satului Maximieni saŭ Maxineni, din apropiere), adică pênă la anul 237 (d. Chr.), epocă la care fu abandonat pradă barbarilor Carpi și Sciți [1]).

Cetatea.

Cam la 2600 metri, în direcțiunea magnetică N. 65° w, de la pichetul de zid aflat pe malul stâng al gureĭ **Siretului** [2]), pe dea-

[1]) Tocilescu. ***Dacia înainte de Romani*** pag. 96, note.

[2]) Forma românească, a numelui acestui rîŭ, de astăḑi, este ***Siretul:***

La Erodot, el se numia Τιάραντός, (IV, 48);
La Ptolomeiu, Ἴέρασος (III. VIII. 4);
La Ammian, ***Gerasus;***
La Constant. Porphiroghenitul Σέρετος
Vorba primitivă e scitică.
In evul mediu, forma vorbeĭ, era ***Seret*** (Hasdeu).
Vorba vechiă,—românească?—***Halup***, (Mir Costin. ***Let. Mold.*** edit. Cogăln. 2° pag. 21).

D. Hasdeu pretinde că primitivul tip, dedus din herodotianul Τιάραντός, cată sĕ fi fost ***Sărat.***

Domnia-Sa mai ḑice că în literatura filologică modernă, se ciocnesc treĭ opiniuni diferite:

Rowlison, crede că ***Tiarantus*** este ***Ter-antus,*** avênd în prima jumătate radicala ***Ter,*** din mai multe alte numi fluviale (Is-***ter,*** ***Tyr***-as saŭ Dnies-***ter,*** ***Ter***-mus, ***Tru***-entus) cu semnificațiunea generală de ***rîu***; iar în

lui ce limitéză către N.-E. valea acestuĭ rîŭ, se vedea (1882) un pavilion de lemn, rîdicat în centrul uneĭ înălțimĭ rotunde, ce se detașiază din mal.

Pe acest punt se afla odinióră o importantă fortereță romană, iar în giurul séŭ un oraș, și el întărit și destul de prosper.

De pe acest platoŭ, ce domină jumătatea cercului orisontului — N.W.S. — se desfășură una din cele maĭ pitorești priviri asupra găreĭ Bărboșĭ, asupra grădinelor orașuluĭ, aședate, spre Sud, în colțul format de malurile stângĭ ale văilor Dunăreĭ și Siretuluĭ, asupra fluviuluĭ și văiĭ Dunăreĭ, pênă în spre înălțimele Bugeaculuĭ, Măcinuluĭ și malurile Brăileĭ.

La piciórele înălțimeĭ, și cam la o depărtare de 60m, curgea înaintea anuluĭ 1861, Siretul. Prin schimbarea direcțieĭ cursuluĭ, vechia albie a rîuluĭ rămase astădĭ un lac în forma uneĭ zale de lanț, ale căreĭ estremități par a se într'uni la S. E., (sub solul uneĭ pădurĭcĭ), formând în centruĭ séŭ o bogată insulă în plantațiunĭ.

Ruinele acesteĭ cetățĭ fură descoperite, pe la 1703 saŭ 1693 (?) pe timpul domnieĭ luĭ Constantin Duca.

Maĭ toțĭ istoricĭĭ se învoesc a admite, că acéstă cetate ar fi fost fundată de imperatorul Traian. Nu se învoesc însĕ cu toțiĭ asupra adevĕratuluĭ nume:

Waillant, crede a fi fost **Caput-Bovis**, și că de la acéstă cetate, de care pomenesce Procopiu, Moldova 'șĭ ar fi luat armele sale [3]).

D. Mihălescu, crede a fi fost **Contra-Dinogetia.**

D. Laurian (bătrânul), în *Carta Dacieĭ Romane,* pune aci **Turris Traiani** [4]).

Românĭĭ evuluĭ mediu o aŭ numit'o **Capul-Boului** *(Cronica luĭ Hurul);* și în cele din urmă **Gherghina** saŭ **Ghertina** [5]).

Nu se știe esact epoca în care acéstă cetate a început a se preface în ruine; se crede însĕ, cu óre-care certitudine, că acésta a avut loc, la începutul invasiunelor barbare.

Cele d'întâiŭ resturĭ fură scóse la 1703 (7211, Cantemir) și constaŭ în o mulțime de banĭ din vremea luĭ Traian.

Principele Cantemir găsi într'ênsa o lespede de piatră, cu o inscripțiune, pe care a copiat-o în notițele sale din *Descriptio Moldaviae:* din ea resultă că Traian ar fi fost primul fondator al acesteĭ cetățĭ.

Ea luă o desvoltare importantă, și prin-cioasa sa posițiune, mărită cu tăriile cari o inconjuraŭ, face să se creadă — opiniunea

[3]) Waillant, op. cit. (I. 81).

[4]) D-sa crede că *Caput Bovis* saŭ *Caput Bubali*, dupĕ Charta Peutingeriană era în Dacia Occidentală, în Temișana, la 10 miliare romane maĭ jos de Tibiscum (Temișóra). (M. J. II. 114).

[5]) Cantemir.

---

a doa jumătate, cuprinḑênd sufisul *ant* (din Scam-*ander*, Mae-*ander*, Tru-*entus*, Casu-*entus*, Tr-*ento*, etc.) astfel că prin ambele jumătățĭ *Tiarantus,* corespunde cu *Truentus,* astădĭ *Trent,* apă în Anglia.

Cuno, susține că *Tiarantus* n'ar fi de cât o formă maĭ vechiă a numeluĭ slavic fluvial *Cerna*, pe care 'l prefăce în *Tiarna,* maĭ adăogând că între *Tiarantus* și *Tiarna,* esistă aceașĭ relațiune ca, în grecește, între θεράποντ, în θεράπαινα și între θεαπνη.

Ambele părerĭ se disting, adăogă D. Hasdeu, prin o invederată artificialitate.

Pictet, oferă o etimologie maĭ seriósă:

El vede în *Tiarantus* termenul samscrit *Taranta, torinte de ploĭe, ocean*, o formă augmentată a participiuluĭ present *tarant*, din radicala *tri*, a *trece*, a se strecura, a înota.

De îndată ce se constată identitatea *Tiarantuluĭ* luĭ Erodot, cu actualul *Siret* și cu Σέρετος al luĭ Porphirogheneit, câte treile opiniunele se înlătur de sine din discuțiune, fondul cuvîntuluĭ remâind nu *tr* ci *sr*.

In adever de la radicala ariană *sru*, a curge, derivă termenul samscrit *sravanti* (*srav*-anti), fluviu, care esplică pe deplin pe *Tiarantus* = *Sar-antus* al luĭ Erodot, de unde prin suprimarea nasaleĭ *(n)*, în tocmaĭ ca în *vassanti* = *vassati*, se numesce *Sar-at,* prototipul direct al Siretuluĭ.

Siretul însemna dar la Sciți: *fluviu.*

(Hasdeu).

Müllendorf (cit. de Tocilescu pag. 123) face a deriva numele *Siretuluĭ* din zendicul *jar,* samscrita *gár*, a murmura, saŭ *car*, a merge, zendicul *carant*, mergênd.

Miron Costin, cum ḑiserăm, pomenesce că Siretul s'ar fi numit óre-când *Halup*. Nu ne spune nicĭ când nicĭ în ce limbă.

In 1771, o geografiă rusă 'l numia *Strehaïa* [2]) (!).

Actuala numire *Siret* saŭ *Seret*. Miron o atribue dată rîuluĭ, în următórea circumstanță:

2) Filip Henry Dilthey. op, cit.

respândită—că ea a fi fost capitala provinciĭ; şi că — nu maĭ esistă nicĭ o îndoială — ea a dat Moldoveĭ marca **Capul de Zimbru** [6]). Preţiósele rĕmĕşiţe descoperite pe locul sĕŭ, mărturisesc vechia eĭ strălucire [7]).

Imprăştierea ruinelor începu în secolul al XVIII, luându-se material pentru facerea zidurilor cetăţiĭ Brăila, şi pentru óre-cari biserici din Galaţi : [8]) iar în secolul nostru, din cele din urmă resturĭ ale ruinelor sale, s'a maĭ scos pietre şi aŭ fost întrebuinţate la pardoseala ulițelor Galaţilor.

Numele român, Gherghina, dispăru cu împrăştierea ultimelor ruine, iar localitatea, de jur împrejur, la mare distanţă, luă numele generic de *Ţiglina* [9]).

[6]) G. Asaki.

[7]) *Spicuitorul*, jurnal, 1841. Ghenarie şi februarie.

[8]) „Se află aci un ban de aramă galbenă şi de mare „cât un ort, dar maĭ gros, în care slovele nu s'aŭ „putut citi de ceĭ ce ştiŭ latineşte, fără numaĭ de uniĭ „ce ştiŭ maĭ bine greceşte; dic că scrie Μαρκιανοπολις „şi seamănă sĕ fie aşa. Iar cele-l-alte slove de în„ţeles nu sunt".

(Mir. Costin. *Let. Mold.* pag. 25 ed. 2°)

Tot la Ghertina, scrie Cantemir, Nicolae Costin a vĕdut o peatră care amintea pe *Sever* Impĕratul Romanilor, peatră pe care Cantemir, sub domnia fratelui sĕŭ Antioch, trecênd prin Galaţi, înadins a căutat'o dar nu a aflat-o. Intr'un rînd însă, Theodori, pîrcălabul de Galaţi, i-a adus un ban de argint, pe care scria *Const. Vict. Aug. Imper.* . . .

[9]) *Ţiglina, Terghina, Triclina*, diferite nume venite din vorbele latine : Tegulina, Terrigena, şi Triclinia (Waillant. Vol. I° p. 81).

(Din Cântul al II-lea al uneĭ poeme, scrisă în limba polonă şi dedicată regeluĭ aceleĭ ţĕrrĭ : [1])

Regele Ungurilor Vladislav, împreună cu Românii, împing pe Tătarĭ de la munte, şi „gonindu-ĭ apoĭ fără „preget, prin câmpie, ajunseră până la Siret, unde se „află astădĭ oraşul Roman.

„Aci urmĕdă o noă bătalie : înfrânţi, Tătariĭ se a„runc în undele Siretuluĭ, iară Românii macelărindu-ĭ „fără cruţare, astupă fluviul cu cadavrele duşmanilor.

„Regele, transportat, la vederea acesteĭ băĭ tătăreşti, „strigă cu veselie, în limba maghiară, *„Seretem, Seretem"* „adică „'mĭ place, 'mĭ place", şi cuvîntul regal, pre„făcându-se în numele rîuluĭ, eternisează gloria „victorieĭ".

1) LET. MOLD. edit. Cogăln. pag. 505.

Cercetările făcute, regulat esecutate în 1836, aŭ permis de a se recunóşte şi locul fortăreţeĭ şi limitele oraşuluĭ. Ele găsiră că cetăţuia era aşedată pe un platoŭ, ce are un diametru cam de 70 metri, şi la vr'o 50 m. d'asupra nivelului ordinar al Siretuluĭ. Ea era de formă rotundă şi înconjurată de un împătrit ţid circular. O eşitură, meşteşugită, în forma uneĭ punţĭ, mărginită de doă zidurĭ paralele, lega acest platoŭ cu acel al malului apropiat, fortificat şi el, la Nordul sĕŭ. Un zid, ce eşea din al doilea mur circular, cobora în linie dreaptă pênă la Siret.

Bordurile înălţimeĭ se macin jurnalier, resultatul munceĭ perpetue a elementelor, cum ţice Cantemir.

Linia drumuluĭ de fer tae şi ea o parte a înălţimeĭ, la Sud-West.

Oraşul, era aşedat la piciórele înălţimeĭ. La baza muruluĭ, care 'l îngrădia spre rĕsărit s'a găsit maĭ multe lucruri, dintre carĭ cele maĭ principale eraŭ :

O statuă a zîneĭ Ceres (acea a Agricultureĭ), turnată în aramă ; [10])

Un numĕr mare de lespedĭ de marmură, săpate în relief şi presintând resbelele Romanilor cu popórele de la Dunăre ;

Un drum pe sub pămênt, căptuşit cu piatră şi cărămidă, pentru a întreţine comunicaţiunea cu oraşul.

In cetate s'a maĭ descoperit.

O subterană care conţinea mormintele, probabil ale unor înalte personage romane, dupĕ valórea obiectelor găsite în giurul resturilor ; aceste morminte eraŭ fórte îngrămădite. —

O mulţime de banĭ vechĭ de argint şi de bronz : începênd de la Traian şi cel maĭ noŭ de la Filip (105-249) d. chr.). La anul 1838, s'a maĭ găsit o mare comóră conţinênd 3700 monede de argint, de la diferiţĭ Cesar, între

[10]) In timpurile vechieĭ Mithologiĭ. Dîna Ceres era protectórea Sicilieĭ. — Ar fi posibil ca cultul acesteĭ ţâne sĕ fie motivat, în localitate, prin aceia că coloniĭ ce se aşedaseră în acéstă regiune sĕ fie fost de origină siciliană; din Sicilia.

cari. Diocleţian, Constantin, Arcadiu şi *mai multe* bucăţi cu inscripţiunea **Galati**, cea ce ne-apărat probédă vechimea oraşului şi ne pune în posiţiune de a considera un moment, în treacăt, ideia dacă nu cum-va *Galaţii* ca oraş nu a fost la început în acest loc.

Aprópe de o *bae* şi o *casă de ape*, ce aducea apa din Siret prin ţevi de plumb, s'a mai găsit în oraş temeliile unui templu, care era închinat *Venerei*; ideă conchisă din aflarea, în acest loc, a unui Cupidon, *ţinênd* **facla nunţii** *în mână*.

S'a mai aflat un monument acoperit cu inscripţii, a cărui basă era legată de trunchiul monumentului în chestiune cu un fus de fer, ce se află la museul naţional din Iassi.

Distinsul filo-român D. Waillant, visită acéstă localitate, în a 5° decenie a acestui secol, şi resultatul observaţiunelor sale fu: că în periôda domniei Antoninilor, acéstă cetate era ocupată de Romani; că în apropiere de dênsa, trebue să fi fost o mare olărie, de acolo numele de *Ţiglina*, remas regiunei din pregiur: nume care ar deriva din *Tegula* (ţiglă) romană.

Domnia-sa determină cu multă aproximaţiune detaliurile topografice ale cetăţii. Printre cărămizi el a găsit unele purtând semnul cu degetul VVIIVII, cea ce ar însemna că fusese ocupată de o parte din legiunea XIX-a.

Dacă Dacia nu a fost în epoca Antoninilor ocupată de Romani, în întregul sĕu, apoi sigur că acéstă çetate a fost cel puţin singură, în acea regiune, unul din posturile militare, avansate peste frontiera imperiului, santinela înaintată a câmpurilor întărite de la *Trœsmis*, Rakel şi *Traianopolis* or *Trianopolis*.

Dăm, la fine, o schiţă a planului topografic al ruinelor, ast-fel după cum s'a desinat de D. G. Săulescu, în 1837. — Este suficient pentru înţelegerea celor ce preced.

Inainte de ocuparea Daciei de Romani este posibil dar că în acest punt să se fi aflat un stabiliment *galic*.

După tóte probabilităţile, Romanii fundară un oraş aci, şi 'l numiră *Caput-Bovis*, care trecu la Românii din evul mediu sub numele de *Capul Bouluĭ*. Dărămată, la părăsirea Daciei, ea deveni cu timpul *republica Galaţilor*, apoi *Gherghina* şi în urmă *Ţiglina*.

Iată ce scrie *Cronica lui Hurul* asupra acestei cetăţi:

»Când se dede ştire, de la împĕrăţia Ro»mei, la toţi dregĕtorii, cum cetăţile şi »oraşele, din tótă Dacia Traiană, se risipeaŭ »şi se incendiaŭ de barbari, şi că tóte satele, şi »dregĕtorĭ toţi, păménteni cu serbii şi po»porul tot, cu dobitócele şi bunul lor, sĕ trécă »de cea-l-altă parte a Dunărei, strămutându»se în Moesia: de ast-fel de ştire, cum au»diră, toţi se alterară şi în pripă cu mare »consternaţiune merseră cu toţii a se aduna »la Iassi, in curtea şi reşedinţa legiunei ma»relui Traian, şi acolo in de sine să se con»sulteze cu toţii, înainte de a face o ast-fel »de strămutare, şi când sosiră acolo, aflară »curtea cea mare numai *jăriște* (stricată, ar»să şi ruinată): căci dregĕtorii legiunei, fi»ind cruḑi la minte, şi nu matori, plini de »avuţii şi ostaşi *mercenarĭ, nu păménteni*, cum »le sosiră în mână ştirea de a sosi în Moesia, »nu aşteptară a sĕ sfătui mai întâiŭ cu ceĭ»l-alţi dregĕtorĭ şi moşneni aĭ ţĕrreĭ, eĭ în»dată arseră Curtea şi se duseră cu legiu»nea spre Cetatea *Capul Bouluĭ*, pentru a »trece, de cea parte de Dunăre, în Moesia: »şi tot ast-fel de daune şi fapte făcură şi cele »alte legiuni, carĭ eraŭ simbriate, nu pă»mêntene, nicĭ dirigĕtorĭ locali cu moşiĭ şi a»verĭ, arseră cu totul tóte cetăţile marĭ şi »mîndre: *Capul Bouluĭ*, Kilia şi Tyra (Ak»kermanul)«.

Din acésta resultă că cetatea *Capul Bouluĭ* se afla în malul stâng al Dunărei pe colţul natural S.-W. al ţĕrrei Moldovei, cel mai apropiat de Moesia.

In un alt Capitol *(Garnisonarea Cetăţilor Republiceĭ Moldave)* acelaş document, înşirând cetăţile în giurul Moldovei (începênd de la Nord, prin rĕsărit, meaḑă-ḑi şi apus) ḑice:

„La Chotin, la Soroca, la Ovidea, la Tira, »la Kilia, la *Capul Bouluĭ*, la Crâciuna,..... la »Neamțul, la Suceava».[11])

Cea ce însémnă că Moldovenii chiar avéŭ acéstă cetate și 'ĭ păstrase, dar 'ĭ românizase, numele; că ea era pe frontieră, pe malul stêng al Dunăreĭ, între *Kilia* și *Crăciuna*.

Nicĭ o altă cetate, atât de importantă, nu era, nicĭ chiar ca ruine, pe acéstă linie afară de Gherghina; de aceia Gherghina trebue să fi fost *vechiul Caput Bovis*.

Admițênd autenticitatea *Croniceĭ luĭ Hurul*, găsim că Longin Boldur a fost cel d'întâiŭ părcălab al ținutuluĭ *Capuluĭ Bouluĭ*, la întemeierea Republiceĭ Moldave, sub Dragoș.

Este asemenea incontestabil că trebue a fi fost o legătură între armele Moldoveĭ, cetatea *Capul Bouluĭ*, precum și importanța și posițiunea acesteĭ cetățĭ față cu teritoriul Moldoveĭ.

Este posibil că acéstă cetate, distrusă de Barbarĭ, în timpul invasiunelor, să fi fost urmată, continuată, moștenită de orașul Galațĭ, care trebue să fi fost maĭ întâiŭ la Gherghina și apoĭ cu timpul transportat unde se află astădĭ.

§ 2. — Molul luĭ Traian de la Nordul Dunăreĭ.

Nu departe de Gherghina, peste câmpurile din vecinătate, trece *urma* faimosuluĭ *mol* al luĭ Traian, **calea militară romană**, cum o numia regretatul D. Bolliak.

In localitate, acest *mol*, plécă din malul stâng al Siretuluĭ, 500 metri la westul satuluĭ Șerbeștĭ-vechĭ, și la Estul satuluĭ Mihalea (dupĕ țermul drept), în dreptul vechiuluĭ pichet de frontieră moldo-muntéană, No. 103, *Ruptura*.

[11]) Cronica latină a luĭ Hurul, marele Cancelar al luĭ Dragoș, cum o află scrisă și el, din ḑile bătrâne, de Campoducele Arbore. Tradusă în stilul român de astădĭ de D. Săuleseu, și publicată în *Lepturarul Românesc* de d. Aruue Pumnul.

El ia direcția N., puțin inclinată la E., rîdicându-se treptat, de la fața apeĭ, pe cósta înălțimelor maluluĭ stâng al văiĭ Siretuluĭ, pênă la vêrful dealurilor.

Miron Costin arată că pe timpul sĕŭ, acest *șanț*, se numia curat *Troianul* și se credea a fi fost săpat de oștirile *mareluĭ Traian*. „El încrucișéḑă tóte apele: Siretul, Pru»tul, Nistrul, Bugul și Niprul, pênă la Don« .....» Eŭ 'l am trecut aprópe de Nipru, pe „la un têrg anume Vciorașnoia,.... nu departe de Kiev.«

Nicolae Costin adaogă că era săpat »spre »a sprijini locul despre câmpiĭ, din partea »Tătarilor.«

Acest mol începe, ḑice Cantemir, prin doă șanțurĭ, de la Petru-Varadin (Austria), și de aci merge pênă la munțiĭ *Demir-Kapu* (Pórta de Fer), atinge la Severin podul roman, trece în județul Mehedințĭ, a) pe la satul Gvardinița, se întinde apoĭ ca un simplu șanț, in o direcțiune E. W., puțin inclinată către N.-E., prin tot lungul Munteniei (trecênd prin sub-urbia Beli-Vaca, în Craiova, prin Sudul Drăgașanilor, județele Muscel, Dâmbovița, Prahova, pe la Sudul orașuluĭ Ploeștĭ, pe la Sudul orașuluĭ Buzĕŭ, prin județul Rômnicul-Sărat, prin județul Brăileĭ) și al Moldoveĭ de jos. Trece pe la Gherghina, și se încrucișéḑă cu Prutul (la nordul Brateșuluĭ) la vadul luĭ Isak (satul Troian saŭ Traian).

In acest parcurs el a devenit pe alocurea fórte dificil de recunoscut, și este adesea numit, prin popor, și **drumul Avarilor** [1]).

De la satul Troian, de lângă Prut, trece în Basarabia (pe la Nordul Bolgraduluĭ) prin Botna, prin Căușanĭ, și mergênd prin tótă Tartaria se termină la Apa Donuluĭ (la Nordul măreĭ Negre).

a) Pe la Sudul orașuluĭ Cerneți.

[1]). D. Laurian, bătrânul, pe la 1845, întrebând în Craiova, pe unde trece, sătenii 'ĭ aŭ rĕspuns: *Leru* (Aurelian) împĕratul, când a trecut, de la apus spre rĕsărit, a tras cu plugul acésta *brazdă* (așa 'l numesc țeranii);« „alțiĭ ḑic că ar fi fost tras cu sulița și că se întinde spre rĕsărit pênă la Ierusalim.«

(*Mag. Ist.* II. pag. 103).

Pe vremea lui Cantemir, în Moldova (1712), avea o adâncime de 12 coţi.

In Basarabia (unde acoperă nordul lacurilor litoralului maritim, urmând cu puţină diferenţă frontiera politică a tractatului din 1856) acest mol are aprópe constituţia molului lui Traian din Dobrogea, dintre Dunăre şi marea Neagră, dintre Cernavoda şi Constanţa. Şi aci, ca şi acolo, poporul 'l atribue *Cesarelui*.

Intre Prut şi Nistrul, el era **dublu**; adică că un al doilea capĕt, între Leova şi Bender, paralel celui d'întâiŭ, *acoperea* apropierea văii danubiane.

„In adevĕr, ḑice D. Reclus, nu era îndes„tul o singură linie de apărare, de închidere, «a porţiĭ unor câmpiĭ atât de fertile, ale că„ror bogăţiĭ naturale trebuiaŭ a aprinde cu„piditatea tutulor concherantilor.“[2]).

Iată ce se mai spune asupra construcţiuneĭ acestuĭ val:

»Spre asigurarea Dacieĭ, dupĕ ce o coprinse, Traian dislocă în ea legiunile militare: Legiunea XIII *Gemină*, şi Legiunea XXXV *Ulpia victrix*. Apoĭ rîdică mai multe întăriturĭ; între aceste se numeră şi vestitu*val al luĭ Traian*, carele pornind din apusul provincieĭ se lungea spre rĕsărit *pênă* la *gurile Dunăreĭ*, lăsând la o parte Basarabia de sus. Valul era construit fórte solid, avênd o înălţime de 2 metri, o lăţime de 3 metri, şi era acompaniat în afară de un şanţ.

Acest val uriaş se începu de legiunele romane, în anul 105 d. Chr. şi se termină abia în 115 [3]). El trecea peste văĭ şi dealurĭ, şi avea, în puntele sale mai înalte, turnurĭ de paḑă şi alte felurĭ de întăririĭ.“ [3])

D. Mihăilescu, inteligentul profesor din Bucureşti, susţine şi el că ar fi făcut de Traian [4]). — Pe la 1771, avea o adâncime, pe unele locurĭ, de patru braţe [5]).

[2]) E. Reclus. ***Géographie Universelle***, Vol. I.

[3]) Rössler. ***Romänische Stud.*** pag. 46. (ap. ***Aurora Română.*** Anul III. pag. 25 note).

[4]) Mihăilescu. ***Curs de Geografie***, etc. Bucureştĭ. 1882 pag. 36.

[5]) Filip Henry Dilthey, op. cit.

§. 3. Podul de la Bărboşĭ.

Moldova este legată cu Muntenia prin un fel de istm, larg de 60-70 kilometre, strâns între Dunăre şi îngrozitorul *bastion* carpatin al Vranceĭ, şi tăiat mai în tótă lungimea sa de rîul Seret.

Spre a merge din o provincie în alta, tóte drumurile de comunicaţie, convergând forţamente către Istm, trebuesc a trece acest rîŭ.

Acel de la Bĕrlad la Buzĕŭ avea (în 1877) un pod aprópe de Tecuciŭ, iar tóte cele-lalte drumurĭ se întâlniaŭ sub Galaţĭ, la podul de la Bărboşĭ, care *era* ast-fel cheia comunicaţiunelor între cele doă provinciĭ. Astăḑĭ drumul de fer între Mărăşeştĭ şi Buzĕŭ, formează, afară de linia Buzĕŭ-Brăila-Galaţĭ-Mărăşeştĭ, un ambranşament, prin Focşanĭ, şi Rômnic, la adăpost de or-ce surprindere inamică, şi care, ne-esistând înaintea resbeluluĭ 1877, măria mult importanţa găreĭ şi poduluĭ de la Bărboşĭ.

Acéstă simplă esplicaţiune este îndestulătóre pentru a se face să se înţelégă enorma importanţă strategică a acestuĭ faimos pod, de care Europa s'a ocupat atât de mult în cele d'întâĭ ḑile ale primă-vereĭ anuluĭ 1877.

„Dacă Turciĭ ar fi fóst stăpânĭ pe acest pod, Ruşiĭ nu ar fi putut continua marşul lor în România, de cât pe podul de la Tecuciŭ, care era cu totul insuficient pentru a servi o armată mare.

„Destrucţiunea acestuĭ pod, era aşa dară, pentru generalĭ otomanĭ, o precauţiune elementară. *)

„Câte-va lovituri de tun, ar fi fost destul pentru acésta.

„S'a calculat, în consideraţiunea inundaţiunelor estraordinare din 1877 (cari forma-

*) „Acesta este un pod tubular de fer, de 246m de lung, sprijinit pe zece arcade: opt dintre ele aŭ 19m de deschidere, şi cele doă din mijloc au o enormă lungime de 47m, ast-fel că distrugerea stâlpuluĭ central, ar fi format o deschiḑetură de 94m, fórte dificilă de reparat.“

seră în timp de lună întregă, pe o distanţă de 40 kilometre, mlaştine ne-practicabile), că Ruşii nu ar fi putut stabili un pod pe vase, şi că le a fi trebuit mai mult de o lună pentru a repara şi stabili trecerea de la Bărboşi.

»Or, întârdierea armatei ruse cu o lună, le făcea trecerea Dunărei imposibilă, în timpul apelor scădute, cari se produc în fie-care an între creşterile din Maiŭ şi din Iuliu; acésta ar fi fost a întârdia începerea operaţiunelor până în luna lui August, a compromite cu totul campania, a câştiga póte un an întreg şi a da ast-fel diplomaţiei timpul de a'şi reîncepe opera sa.

»Or cât de ignoranţi s'ar fi putut crede, generalii otomani cunoşteaŭ cu tóte acestea importanţa podului de la Bărboşi. Chiar în ḑiua în care generalisimul Abd-ul-Kérim se imbarca la Constantinopole, pentru a merge să se pună in capul armatei, Colonelul Raab, ataşatul militar al Austriei, merse, a'şi lua adio la bordul bastimentului cu vapor, şi fu audit, de lume, dându-i cu voce tare, în turceşte, acest pitoresc consiliu: »mai cu sémă generale, nu uita podul de la »Bărboşi, de care am vorbit atât de mult, »şi *bum!* . . . .«

»Flotila cuirasată turcă, ce *încrucişa* în apropiere de Galaţi, primi instrucţiuni în consecinţă şi fu aprovisionată cu dinamita necesară. Nenorocirea (pentru ea) fu că ordinul de a face să sară podul nu 'i sosi de cât la 25 Maiŭ, şi când voi a'l esecuta, ea găsi aci pe Ruşi, destul de tare instalaţi pentru a'i face să se întórcă înapoi.

»Generalul Scobeleff şi faimoşii séi eclerori, primiră, de la Marele-Duce Nicolae, ordinul de a merge, cu marşul forţat, să ocupe acest punt strategic. In diminéta lui 11 April, el trecu Prutul la Leova şi adoa-ḑi séra, după un trajeŭ de 130 kilometre, ajungea şi se instala la Bărboşi.

»Românii, în prevederea unui atac din partea Turcilor, rîdicaseră câte-va uvrage de pământ pentru a apăra apropierea podului: Cazacii instalară în ele artileria uşióră, ce o aduseră cu ei. In curênd sosi, cu drumul de fer: piese mari de asediu, canoniere mici, cari fuseră puse pe apă, torpile, ce fură aşedate la gura Siretului şi chiar până în patul Dunărei, trupe în mare numér, cari se stabiliseră pe platoul de la Ţiglina şi transformară în 48 ore posiţiunea acésta în un câmp întărit, acoperită de uvrage de pământ pe o mare întindere şi prin bateriĭ armate cu piese de 8 şi 16.—In câte-va ḑile posiţiunea deveni inatacabilă.

»Când monitórele turceşti se arĕtară în vederea podului, în diminéţa ḑilei de 13, ele fură salutate cu cele d'întâi obuze ce fuseră trase în acest resbel. Şi atunci, póte, o încercare seriósă de destrucţiune ar fi putut reuşi; dar oficerul turc care comanda flotila, intimidat de vederea unui inamic pe care nu se aştepta a'l vedea aşa de vreme, *viră de bord* şi merse a se aşeḑa sub tunurile Măcinului. [1])«

Turcii posedaŭ în Dunărea de jos cetăţile Măcin, Issaccea şi Tulcea; aceste cetăţi formaŭ un câmp întărit, care era o ameninţare constantă pentru liniele de comunicaţiune ruse. Cea ce monitórele nu ştiuseră se facă, un detaşament forte trecênd Dunărea, fie la Galaţi, fie la Issaccea, doă punte cari ofer facilităţi suficiente, ar fi putut întreprinde: a pătrunde în România, a distruge drumul de fer, a tăia comunicaţiile, a face să sară podurile, şi în special acel de la Bărboşi, şi a *întórce* armata de invasie. Ruşii dar eraŭ obligaţi de a ocupa ţermul român, şi de a'l fortifica, spre a preveni surprinderile (pe cari Turcii, ajutându-se de flotila lor, putéŭ încerca) protegênd ast-fel, pentru tótă durata resbelului, libertatea comunicaţiunilor lor.

Ocupaţiunea podului de la Bărboşi, fu cea d'întâiŭ consecinţă, sub presiunea căreia desfăşurarea aripei stângi, se împlini cu cea mai mare repeḑiciune. [2])

---

[1]) ***Russes et Turcs.*** Vol. I. pag. 91.
[2]) Idem pag. 92.

§. 4. — Galaţi.

Numele *Galaţi*,—după mărturia bătrânuluĭ Maiorescu, — este un nume celtic, ca nenumĕrate alte localităţi în Dacia, precum Galata, Galateniĭ, Galda, Galtinul, etc. [1]).

Locuitoriĭ pretind că oraşul lor a fost întemeiat de Galĭ, cari în trecerea lor, în saŭ din-spre Grecia, descălicând aci ar fi zidit o cetate, de la cari 'ĭ aŭ rĕmas numele.

Din nenorocire, acéstă versiune nu se razămă pe nicĭ un act, pe nicĭ un document, pe nicĭ o inscripţiune, găsită aci saŭ în vecinătate, afară de monedele purtând numele de *Galati*, găsite în comóra din 1838, în ruinele de la Gherghina.

Eruditul academian D. A. Papadopul-Calimach, crede că origina Galaţilor nu ar avea nicĭ o legătură cu Galiĭ, ci că ar fi de la o colonie a Kalatilor, fugiţi aci, din causa uneĭ perderĭ suferită de aceştĭ din urmă de la Byzantiniĭ; cu atât maĭ mult cu cât unele din monedele găsite la Galaţi (1838) purtaŭ inscripţia Καλλατίαων şi altele ΓΑΛΑΑΤΙ. [2]).

Idea însĕ generală şi dominantă cere a înclina către o origină galică.

Or cum ar fi însă, noĭ înclinăm cu credinţa că acéstă cetate a esistat şi dupĕ plecarea Galilor, póte chiar sub numele de *Genucla*. [a]),

Istoria vorbesce fórte vag asupra trecerĭĭ Galilor, în spre Asia, prin aceste locurĭ:

Invinşĭ, împreună cu Etruscĭĭ, pe la anul 283. a. Chr., de Dolabella, aprópe de lacul Vadimone, eĭ se îndreptez spre Orient, însĕ prădând şi jefuind, între 279 şi 278 a. Chr. (280 dupĕ Cronologistul Sebillot). [3])

Unul din aceste corpurĭ galle remâne stăpân al Tracieĭ: altul, se stabileşte pe marginea Dunăreĭ şi un al treilea corp trece în Asia Mică, şi se stabileşte în Galatia (Galo-Grecia) [4]).

Bouillet şi Segur, pomenesc şi susţin şi eĭ fundarea acestuĭ stat federativ, Galatia.

Dacă originea Galaţilor se rîdică la acéstă epocă, el astădĭ are o vechime de 2163 anĭ.[4])

Pe la 282, a. Chr. Galiĭ trecênd spre Gre-

---

[1]) Tocilescu, — *Dacia înainte de Romanĭ*.

[2]) *Le Glaneur Moldo-Valaque*. Iassi 1841. pag. 46-53.

a) Genucla fusese cea maĭ tare, cea maĭ întărită, din cetăţile Daciеĭ, pe marginea Dunăreĭ; ea fu luată de Romanĭ 30-20 inainte de Christ.

Genucla trebue a fi fost o cetate pe malul stâng al Dunăreĭ de jos.

Fără a o susţine, cu tărie, din lipsă de probe, noĭ o credem pe consideraţiunĭ de diferite naturĭ:

Dacĭĭ bătură de 'ĭ svêntară, pe Romanĭ— comandaţĭ de Caiul, fratele Triumvirului Antoniu, şi prefectul Macedonieĭ— la Cetateă Istrianilor *(Istrianopolis*, Kara-Irman de astădĭ*)*. Eĭ aduserĕ la Genucla armele, acvilele şi tote semnele luate.

Maĭ tĕrdiŭ, Octaviu ordonă lui Licinĭu Crasu, care comanda în Macedonia şi Helada, sĕ încunjure acéstă cetate, care căđu prin trădarea unuĭ grec, din oştirea dacă:

Spre a nu cădea viĭ în mâinele Romanilor, Dacĭĭ se omorîră între dênşiĭ.

La mică distanţa de Istria, pe malul stâng, în Dunărea de jos, nicăerĭ nu se vĕd urme de o importanţă óre-care, ca vechime şi tărie, de cât la Galaţi, şi anume în special la Gherghina; căcĭ ea fusese pe Dunăre un avant-post, în contra Romanilor, a Daculuĭ Dapix, ce se afla cu reşedinţa în spre Suceava, şi pe acest timp Romanĭĭ fiind ceĭ maĭ de temut, era natural ca locotenentul ducelui dac Dapix, Zirax, se comandeze avant-postul în contra Romanilor, în ţerra de jos, în drumul lor către reşedinţa sa.....

Ideia că la Gherghina ar fi fost *Genucla*, nu are probe de cât starea lucrurilor de atunci.

E posibil ca Romanĭĭ luând'o să 'ĭ schimbe numele în acel de *Anium*, dacă acest *Anium* nu ar fi fost cumva pe malul stêng al văiĭ Siretului, pe la satul Lipovenesc, saŭ póte chiar la Brăila.

[3]) Sebillot, p. 67.

[4]) Galatia, Gallo-Grecia, Sangiacul Angurieĭ şi acel al Kiangarieĭ astădĭ, în Asia mică.

Galiĭ apar, în istorie, în al 6° secol înainte de Christ., în rigiunea Gallieĭ. — Către 587, bande de Gallĭ, gonite din teritoriul lor de către Kymris, merseră a se stabili în Germania (sub Sigoves) şi în Italia (sub Belloves).

Acéstă emigraţiune continuă în timp de 67 anĭ.

Raseră prin presenţa lor Statul Etrusc, carula 'ĭ substituiră cea ce Romanĭĭ numirĕ maĭ în urmă Galia Cisalpină. Dupĕ ce se întăriră aci, continuară invasiunea către Italia de centru şi de Sud (390-348), cu care ocasiune se făcură un moment chiar domniĭ Romeĭ.

cia, lăsară pe marginele Dunăreĭ [5]) 20,000 oşteni, (al 2° corp menţionat maĭ sus).

Brennus, ducele lor, fu înfrânt în Grecia, şi Galiĭ fură siliţi a se depărta şi a căpăta adăpost momentan la aceĭ cari se aflaŭ pe marginele Dunăreĭ. Centrul lor fu cam pe unde se află astădĭ Belgradul, dar eĭ se respândiră şi maĭ la vale, pe Dunăre, zidind Galaţiĭ, Noviodunul, chiar un oraş unde astădĭ se află Severinul. Intrară în ţérră, comunicară locuitorilor limba lor, din care şi pênă astădĭ aŭ rĕmas vorbe în us în dialectele aborigenilor.

Galiĭ din Dacia, cuprindea printre eĭ pe Boi saŭ Boy şi pe Scordiscĭ.

Boiĭ, cari, în special dupĕ mărturisirea D-luĭ Ión Ghica, aŭ venit în Dacia sub Marcu Aureliu(!) maĭ pe urmă aŭ trecut în Boemia [6]).

De la aceştĭ Boi, unii cred că fiind eĭ de un neam resbelnic a rĕmas la noĭ numele de *boerĭ*, şefilor militarĭ. [7])

Publicistul Cara [8]) pretinde că altă dată acest oraş se numia *Ancyre Galatium*. *Ancyre* ar însemna póte în limba vechiă galică *capitală*.

D. Bouillet, în dicţionarul sĕŭ, 'l crede vechiul *Axiopolis*.

O altă idee, asupra origineĭ numeluĭ Galaţĭ, este dată de D. Pantazi Ghica, în urma voiagelor sale prin localitate:

Imperatorul Constantin cel Mare, creştinul şi creştinătorul omenireĭ, orândui, în anul 313, pe Cocceius Galatus, vicar în aceste locurĭ; 'ĭ fondă o reşedinţă de vicariat, care, păstrând numele sĕŭ, se chiămă la început *Urbs Galati*, maĭ în urmă numaĭ *Galati*, pênă ce se transformă în *Galaţĭ*.

Din nenorocire însĕ, nicĭ acésta nu se basĕdă pe nicĭ un fapt istoric.

Or cum ar fi sĕ începem menţionarea principalelor evenimente cari avură loc aci:

In anul 374 dupĕ Christ. masa Hunilor Occidentalĭ, dupĕ ce aŭ trecut Volga, şi vadul bălţilor Meotide, supuse repede pe Ostrogoţĭ, şi merse asupra Visigoţilor, cari se retranşaseră înapoia Nistruluĭ. Cavalerĭ Mongolĭ, cu uşóra lor montură, sĕ jucaŭ cu distanţele şi rîuleţele. Eĭ nu întârdiară a des-

[5]) Heliad. ***Dacia şi România***. pag. 7.

[6]) ***Revista Română*** Vol. I° pag. 401. Ión Ghica. ***Dacia vechiă***.

[7]) Idem.

[8]) Carra, pag. 168.

[9]) Vĕdênd contradicţiunea autorilor asupra posiţiuneĭ ce a ocupat oraşul ***Axiopolis***, 'mĭ vine în gând a crede că acestă espresiune era maĭ mult un adjectiv substantivat, dat de Romanĭ spre a desemna oraşele aşedate în puntele unde fluviul Dunărea făcea un cot brusc, pronunţat, o întórcere *în giurul* unuĭ *ax;* dar cel maĭ pronunţat pare a fi fost, ca şi astădĭ, la ***Raşova***.

Către anul 280 a. Chr., treĭ armate gale se dirig spre Thracia şi Macedonia, şi o parte spre Dunărea de jos. In Grecia, Ptolomeiŭ Ceraunul móre bătênduse în contra lor. Nobilul macedonian Sostenes se luptă în contra lor şi adjutat şi de elemente, 'ĭ forţează a se retrage în Thracia. In acelaş an dupĕ un nou desastru ce eĭ încerc, la Delphi, se retrag în Macedonia.

Doĭ anĭ în urmă, sunt chemaţĭ în Asia. Sĕ unesc cu o parte din Grecĭ, al căror caracter se apropia de al lor, merg în ajutorul luĭ Nicomede, în Asia, unde pun mâna pe Phrigia, care ia apoĭ numele de Galatia saŭ Gallo-Grecia. In formă, acest teritoriŭ le fusese cedat de Nicomede I, pe care 'l ajutaseră în contra luĭ Antioch I regele Sirieĭ. Eĭ luară numele de Galatĭ şi măriră acest teritoriŭ prin conchetele lor.

Antioch cel mare, pe care eĭ 'l ajutaseră în contra Romanilor, fu bătut la Magnesia, la anul 190 a. Chr. Maĭ în urmă chiar eĭ fură surprinşĭ şi supuşĭ de consulul roman Manliu Vulso (între 189-180). Teritoriul lor fu incorporat imperiuluĭ roman, sub August, la 25 in. Chr.

Intre aceştĭ Galatĭ se distingeaŭ treĭ popóre:

Trocmiĭ, la Est;

Tolistoboiĭ, la S.—W.;

Testosagiĭ, la N.—E.

Ancyre [1]) era capitala lor.

Sub ultimiĭ imperatorĭ romanĭ, Galatia fu împărţiită în doă:

Galatia *prima* saŭ ***Proconsularis***, capitala ***Ancyre***.

Galatia *secunda* saŭ ***Salutaris***, capitala ***Pessinonte***.

Fie-care din acele treĭ popóre ce o compuneaŭ în timpul independenţiĭ, era condus de *patru* bărbaţĭ, de aceia guvernul fie-căruia era *tetrar*chic. Eĭ formaŭ un fel de aristocraţie militară, electivă şi vindeaŭ serviciile lor principilor vecinĭ.

Conservară limba şi obiceiurile naţionale pênă către al 4° secol al ereĭ creştine.

(Bouillet. ***Dictionnaire*** etc).

1) Nume ce 'l purtă şi Galaţiĭ: ANCYRE GALATIUM. (Cara.)

coperi un vad, la deal (amont) de posițiunea Goților, și pe o nópte clară o parte din Huni traversară fluviul, merse în tăcere în lungul sĕŭ, și veni sĕ surprindă cartierul regeluĭ, care, chiar el singur, fu aprópe a fi prins.

Aceste neprevĕdute mișcărĭ, închietaŭ și hărțuiaŭ greaua infanterie a Goților; eĭ se determinară de a merge sĕ ia posițiunĭ *înapoia Prutuluĭ*, ale căruĭ țermurĭ *escarpate* presintaŭ o apărare maĭ sigură. Eĭ făcură, între altele, a se garnisi de palisade și de un retranșement de brasde țermul drept al rîuluĭ, de la confluent pênâ la defileul munteluĭ. [10])

Trecerea Dunăreĭ de Goțĭ. — Cu tóte acestea acest obstacol nu păru îndestulător hordelor gotice; eĭ se puseră din nou în retragere, pentru a pune Dunărea între inamicĭ și eĭ. Romaniĭ, campațĭ de cea-l-altă parte a fluviuluĭ, nu permiseră trecerea de cât în atât cât Goțiĭ, cari vor trece, sĕ depună armele. Aceștia temporisară; dar într'o ḑi luațĭ de o dată de frică, creḑênd a vedea, la orisont, înfricoșata cavalerie hună, „cu »tóte ca Dunărea era mărită de ploĭ, și rula »o masă inspăimêntătóre de apă, mulțĭ în»treprinseră a o trece de forță. Uniĭ, arun»cându-se în not, fără luațĭ de firul curentu»luĭ; alțiĭ, se urcară pe trunchiurĭ de arborĭ »scobițĭ, saŭ pe plute ce le dirig cu prăjinĭ »lungĭ; dar când, prin eforturĭ ne-auḑite, »parvin a domina curentul, balistele romane »dirig în contră-le o ploĕ de proiectile, și »rîul târăște, amestecate, sfărămăturile băr»cilor și ale cadavrelor.«

Cea ce remase, din armata Goților, fu făcuta prisonieră, și *regalul* trib al Hunilor, putu atunci întinde dominațiunea sa pênă la țermurile Dunăreĭ.

Acéstă, ne-reușită, trecere a Dunăreĭ este considerată de autoriĭ militarĭ »ca executată în *retragere*, *în not* și *cu forța*.« [10])

[10]) Thival. *Les passages des cours d'eau.* p. 48

Este afară din or ce îndoială că acéstă trecere s'a făcut în fața Galaților și înaintea postuluĭ roman ale căruĭ ruine se aflu în față, la satul Rakel, și cari cred a fi urmele vestiteĭ cetățĭ, numită, *Dinogeția.*

La începutul invasiunelor barbare, după strămutarea legiunilor în Moesia, Romaniĭ rĕmașĭ duceaŭ o viață cu totul liberă, formându-se în o confederațiune de state, organisate în micĭ republice, și conservându-și ast-fel tipul, originea, limba și tóte datinele strĕbune.

D. Gheorghe Asaki, ne spune că printre aceste *republice* era și *acea a Galaților*, care se menținu, probabil, sub acest nume, saŭ sub al *Capul-bouluĭ*, pênă către 1288, când alegerea *Consululuĭ* Dragoș, de *Domn* ereditar, uni. prin bună-voe, interes, necesitate saŭ forța armelor, tóte aceste republice în un singur mănunchiŭ *(Stat)*, constituind *Domnia (Regnum) Moldoveĭ.*

»Este cunoscut, (ḑice D. N. Bălcescu [11]), că frumósele instituțiunĭ republicane sunt fórte vechĭ în Moldova; că în veacul al XII înflorea în acéstă țĕrră *republica Bĕrladuluĭ*, faimósă prin pirateria de uscat, și care sĕ întinsese cu stăpânirea pênă la gura Niprului; că curênd după aceia Genovezĭ și Raguzanĭ, întemeiară maĭ multe republice în acest pământ, ast-fel statură: *Galațiĭ*, Kilia, Cetatea Albă, etc.«

Din cele de maĭ sus, nu rĕmâne mare îndoială că Galațiĭ în al XII secol era o republică; cu tóte acestea, în narator conștiincios, trebue sĕ amintim că din un document, datat din 1134, [12]) reese că Galațiĭ purta în acel timp numele de *Galici-mic*; că prin acest act, din 20 Maiŭ, Ivanco Rotislavovicĭ, *principele* Bĕrladuluĭ, aflat sub suzeranitatea regeluĭ Galițiĭ, scutește pe neguțătoriĭ din Mesembria de plata vămeĭ la Galațĭ, dându-le latitudine a o plăti la Tecuciŭ, la Bĕrlad saŭ în alte orașe. Tot ase-

[11]) Puterea armată și Arta Militară *la Moldoveni*. Mag. Ist. T. II pag. 43.

[12]) *Archiva Istorică a Românieĭ*. Anul I° pag. 16.

mene 'i scutește de plata or-căreĭ vămĭ, la încărcarea mărfurilor pământene, ungare, ruse, și boeme, în or care oraș, afară numaĭ de *Galici-mic*, unde se va solvi după aprețuirea ce o va face *Voivodul*.

Dacă Berladul și Galații aŭ fost în acel timp republice, atunci *principele Berladuluĭ*, și *voivodul Galic*iului-*mic* arĕt ca aceste republicĭ erau aristocratice, ca acelea ale *Veneției*, *Piseĭ* saŭ *Genueĭ*, și că înțelesul relativ al cuvintelor *principe* și *voivod* era altul de acel de astădĭ.

In fine, domnia Moldoveĭ constituindu-se, nu se maĭ vede în Istorie în particular de Galați, vorbindu-se maĭ nimic pênă în timpul domnieĭ luĭ Alesandru-cel-Bun.

Sub acéstă domnie, Ión, fiul imperatorului Byzantin Ión Paleologul, intorcêndu-se acasă, de la socrul sĕŭ, Imperatorul Austrieĭ, trecu prin Moldova. Alesandru, după ce 'ĭ făcu tóte onorurile cuvenite luĭ, 'l însoți pênă la Galați. Acest Ión, devenit maĭ în urmă imperatul Constantinopoleĭ, trimise luĭ Alesandru corónă imperială, titlul de *rege* și Mitropolitului Moldoveĭ o mitră *patriarhală* (1429). [13])

Maĭ pomenește istoria, sub Domnia luĭ Alessandru, că pe la 1418, treĭ miĭ familiĭ armene, gonite din țérra lor, de o invasiune persană, se stabilirĕ în maĭ multe orașe ale Moldoveĭ, și între cari era și Galații. [14])

După bătălia de la Marienburg (1422), după care trufia *Călărilor Teutoni* fu umilită, prin tratatul din 27 Sept. 1422, imperatorul Sigismund cercă, treĭ anĭ în urmă, pe la 1425, a 'ĭ consilia sĕ vină a funda o colonie în *Dunărea de jos*, unde li s'ar fi presintat destule ocasiunĭ de a sĕ rĕsboi cu Turcii; dar, atunci, încercarea ne-avênd nicĭ un resultat, el reluă, 12 anĭ maĭ în urmă, acéstă idee, și, spre a'ĭ da maĭ multă tărie, voi sĕ facă a se adopta de Conciliul de la Bâle. [14])

In prima cartă [15]) cunoscută a Românieĭ, datorită luĭ Jacob Essler și Georgiu Ubelin, publicată în Strasburg, cu data de la 12 Marte 1513, printre alte curiosități, se distinge și aceia că cam în locul ocupat astădĭ de orașul Galațiĭ, se vede pus orașul *Chetia*[16]).

In 1527, Moldovenii hotărând a aduce omagiu scumpeĭ memoriĭ a *mareluĭ* Stefan, aleseră de Domn pe un fiŭ natural al acestuia, care se numi, apoĭ, Petru Rareș. Ne-aflându-se acasă, la Iassi, Mitropolitul și boeriĭ, cu haine scumpe domnești, cu trăsură domnéscă, veni a'l lua de la Galați, unde acesta se afla cu năvódele, după pește, căcĭ meseria luĭ era *pescar*. După ce 'l luară cu tótă onórea cuvenită unuĭ Domn, 'l duseră la Iassi și acolo 'l puseră în scaunul Moldoveĭ, atât de ilustrat de nemuritorul sĕŭ părinte [17]).

La 1 August 1531, se arĕtă pe cer o mare cometă, care, la 22 August, *după ce lumină maĭ tare ca tot-d'a-una*, dispăru puțin timp în urmă [18]).

In 1541, avu loc în Galați o dramă sângerósă, de acele care de multe orĭ aŭ înegrit paginele istorieĭ Românilor:

In luna luĭ Ianuarie, Petru Rareș capătând din nou domnia Moldoveĭ, de la Pórtă, fu pornit de Sultanul Suleiman II, cu imbrihorul, o mulțime de Ianiceri și de călărețĭ Turcĭ, spre a fi instalat pe tronul Moldoveĭ. Trecură Dunărea la Silistra, de unde venind la Brăila, începu a se pregăti în contra luĭ Alesandru (III) Vodă (Cornea).

Boeriĭ, înțelegênd protecția și puterea luĭ Petru, 'ĭ eșiră înainte, la Brăila, și 'ĭ se închinară luĭ. Petru le ertă tóte greșalele, și relele ce 'ĭ făcuseră în întăia sa domnie.

Ajungênd însĕ la Galați, află, cu mare părere de rĕŭ, că boeriĭ nu numaĭ că părăsiseră pe Alesandru, dar 'l și omorîseră. Atunci, în supĕrarea sa, mărită de laudele viclene ce 'ĭ făcuseră la venire, puse de le tăiară capetele, muncindu-ĭ cu grele și cum-

[13]) I. Heliade Rădulescu. *Dacia și România*. pag. 137.

[14]) Pray, *Dissertationes historico-criticae*, Vindibonnae, 1775, in folio pag. 170 (cit. de Picot și Bengescu, în opera *Alexandre le Bon*).

[15]) Ce se credea a fi pe la 1862.

[16]) *Archiva Istorică a Românieĭ*. pag. 178 Vol. I.

[17]) Ión Neculcea. *Let. Mold.* V. II. pag. 182.

[18]) Șinkai. Vol. II. pag. 163.

plite chinuri. Dupĕ aceia aşedă, în Galaţi, hatman pe Petru, fiul luĭ Vartic, carele a fost şi pârcălab de Suciava. [19])

Pe la 1563, ḑice Cronica, Despot Vodă „din Suceava, a eşit sĕ cerceteḑe partea Moldoveĭ, cea de către Dunăre, şi merse pênă la Galaţi şi *Reghen* (Reni), *oraşul neguţătorilor greceştĭ;* iar de acolo, la începutul vereĭ, s'a inturnat iarăşi la Suceava.“ [20])

Arhidiaconul Paul de la Alep, în descripţia Moldoveĭ (apărută între aniĭ 1650-1660) spune că lênga oraşul Galaţilor, în acel timp, »*Dunărea este peste mĕsură largă, adâncă* şi atât de lată în cât pe unele locurĭ *nu se vĕd malurile de la o parte la alta,* *) fiind maĭ depărtate de cât ajunge o săgeată, saŭ auḑi un sunet.“ El veni în Moldova însoţind pe Makarie, patriarhul Antiochieĭ, care debarcă la Galaţi, într'o lunĭ, la ameaḑă, în a 17° din Canonul al doilea [21]). Fu primit cu marĭ onorurĭ bisericeştĭ. Dupĕ spusa sa, Galaţiĭ avea pe atuncĭ opt bisericĭ, maĭ tóte de piatră, dintre cari cea maĭ mare era *Maica Domnuluĭ*, zidită de un boer grec, din *forteréţa* Brăileĭ. [22])

In acéstă ţérră (Moldova) — dupĕ căderea Constantinopoleĭ — toţĭ capiĭ scaunelor ecumenice, ceĭ maĭ eminenţĭ, aŭ venit unul dupĕ altul sĕ ceară elemosina Românilor, şĕ dea benedicţiunea lor bisericeĭ unuĭ *popor brav şi creştin,* şi sĕ aline durerea lor în sînul fiilor lor, a Domnitorilor Moldoveĭ şi Valachieĭ. [23])

In primă-véra anuluĭ 1651, Tătariĭ din Crimea, *ca frunza şi ca earba*, sub pretest că merg sĕ atace pe Muscalĭ, sĕ revĕrsară spre Nistru. Sosind aci, se impărţiră in doă tabere: una luă calea spre Suceava; alta, amestecată cu Cazacĭ, a lovit judeţele Vasluiul, Fălciul .... *Galaţiĭ*,.... : »oraşele, târgu»rile, ţarinele, pădurile şi or-ce altă aşeḑare »de vegetaţiune, or plantaţiune, tóte in fine, »aŭ fost prefăcute in cenuşă. Oamenii eraŭ »ucişĭ şi prĕḑaţĭ; femeele, maltratate; vitele »luate cu cârdul, nimica n'a fost cruţat, nimic »respectat“..... [24])

In 1659, Radu Mihnea (III-lea), Domnul Muntenieĭ, făcênd alianţă cu Racoţi, Domnul Transilvanieĭ, în contra Turcilor, arseră şi predară, împreună, oraşele de pe ţermul stâng al Dunăreĭ, ocupate de Turcĭ: aflându-se la Brăila, *catanele* luĭ Racoţi veniră şi la Galaţĭ, pe care 'l arseră şi jefuiră. [25])

In al doilea an al domnieĭ luĭ Constantin Duca (1702), el zidi în Galaţi o frumósă mănăstire, din temelie, cu hramul Adormireĭ prea Sfinteĭ de D-ḑeŭ Născătóre, înzestrând-o cu moşiĭ, bucate şi haine scumpe şi a închinat-o la Sf. Biserică de la Mavromolul din *Sf. Munte.* [26])

„Sub domnia luĭ Nicolae Mavrocordat, trecênd salahoriĭ din ţérra muntenéscă, sĕ mérgă la *Vozia,* [27]) pre la Galaţi, din ce pricină alta ar fi nu s'a ştiut, că înbătându-se Munteniĭ, în Galaţi, aŭ aprins târgul de aŭ ars şi aŭ jefuit câte-va case.

Veniaŭ bieţiĭ ómenĭ, aceĭ arşi şi jefuiţĭ, la Nicolae Vodă cu plângere asupra Muntenilor, care, ne-putênd face şi el alta, scrise Domnului muntenesc Constantin Basarab Vodă

[19]) Logofĕtul Miron Costin.

[20]) Şincai. Vol. II. pag. 215.

*) Póte pe acele timpurĭ, mîlurile dintre *malurĭ* nu eraŭ încă complect depuse. Ast-fel că Dunărea pe atuncĭ, în acéstă regiune, era o mare întinsă; saŭ că eĭ veniseră în timpul inundaţiunelor de primă-véră, şi în acest cas, canonul al 2° ar fi însemnând(?) Marte şi April.

[21]) Acéstă numĕrare a timpuluĭ e ne-cunoscută.

[22]) *Arhiva Istorică a Românii*, vol. II.

[23]) A. C. Ipsilante op. cit.

[24]) G. Missail. *Epoca luĭ Vasile Lupul şi Mateiŭ Basarab.* etc. Bucureştĭ 1868 pag. 208.

[25]) Miron Costin. *Let. Moldov.* Ediţia 2° Cogălniceanu Vol. I, pag. 362.

[26]) Nicolae Costin *Let. Moldov.* Vol. II. pag. 45.

[27]) *Vozia*, Otceakoful. [1])

Acest Otceakof în vechime se numia *Olbia, Olbis, Boristhenes, Olbiopolis, Ordesus (?) Kaahleh-Ossi* (turcéşte, Cetatea de la *Ossi*, nume ce Turcii daŭ Nipruluĭ).

E probabil că acéstă cetate să fie zidită de Românĭ căcĭ, pe lênga ce vĕḑurăm maĭ sus:

1) CHARTA DACIEĬ MODERNE de A. Tr. Laurian. Bucure;tĭ 1868. Litogr. Baer.

(Brâncoveanul), și de acolo *iar scrisorĭ peste scrisorĭ veniaŭ* [28])»

In 1709, cu ocasiunea *mazilireĭ* domnul Nicolae Mavrocordat, și pe când acesta mergea spre Constantinopoli, și Dumitru Cantemir venea, de acolo, spre a'l înlocui, ambiĭ Domnĭ se întâlniră la Galați, și după ce conversară amândoĭ mult asupra nevoilor țĕrreĭ sĕ despărțiră. [29])

Mazeppa muri [30]) la 18 Martie 1710, la Tighina și fu îngropat la biserica satuluĭ Varnitza, de lângă acest oraș.

De acolo 'ĭ aŭ mutat trupul la Galați și 'l aŭ îngropat la mănăstirea Sf. Gheorghe; nicĭ acolo însĕ n'a avut odihnă, căcĭ, sub domnia luĭ Dumitrașcu Vodă (Duca), isbind Turciĭ Galațiĭ, 'ĭ a desgropat corpul și prĕdându-l, 'ĭ aŭ aruncat ósele în Dunăre. [31])

»Pe la 1711, Galațiĭ, avea, dice Cantemir, [32]) o mărime puțin însemnată; dar era piața celebră pe tótă Dunărea. Aci debarcaŭ, *de doŭ saŭ treĭ orĭ pe fie-care an*, vase, nu numaĭ din locurile vecine măreĭ Negre, din Crimea, Trebisonda, Sinop, Constantinopol, dar chiar din Egipt, și însăși Barbaria, și se întorceaŭ în țĕrile lor încărcate cu lemne din Moldova, stejar, brad, cum și cu miere, cĕră, sare, unt, nitru și bucate; din cari nu puțin folos scoteaŭ toțĭ locuitoriĭ Moldoveĭ.«

In 1711, după plecarea generaluluĭ rus Roenne de la Brăila, niște Turcĭ Ladĭ, unindu-se cu niștĕ Tătarĭ, *fără porunca visiruluĭ*, aŭ lovit *pĕnă în ziuă* (18 Iulie) târgul Galaților și aŭ robit toți ómeniĭ ce se aflaŭ băjăniți la mănăstirea la Sf. Gheorghe; aŭ spart mănăstirea și aŭ prĕdat și jefuit tot ce aŭ găsit; și aŭ eșit din Galați cu multă mulțime de robĭ. Iar ómeniĭ ce fuseseră băjeniți pe la cele-l-alte mănăstirĭ, și cari nu fuseră prĕdați, aŭ fugit cari în cotro aŭ vĕzut, cari la Renĭ, cari peste Dunăre.

»De aci înainte sĕ vedĭ stricăciunea Galaților de Turcĭ! Care de când e țĕrra Moldoveĭ și câte rescóle aŭ fost pe țĕrră, n'aŭ pătit Galațiĭ așa, de aŭ rĕmas mănăstirile numaĭ piatră; iară icónele și tóte podóbele și odórele sfintelor mónăstirĭ, pe unde aŭ fost tăinuite și ascunse, tóte le-aŭ găsit: că aŭ săpat Turciĭ peste tot locul, și pe morțĭ 'ĭ aŭ desgropat, cercându-i pentru avere. Desgropataŭ și pe Mazzepa Hatmanul (!) fiind de curênd îngropat la Mónăstire la Sf. Gheorghe: spun că 'ĭ aŭ ajuns ósele în țĕrmurile Dunăreĭ, aruncate.

»Și maĭ în scurtă vorbă sĕ grăim, că n'aŭ rĕmas la sfintele mănăstirĭ, nicĭ clopote nicĭ uși, nicĭ un herŭ, și pênă și jilțurĭ, și sfintele icóne le-aŭ fărămat și le-aŭ ars de istov cu foc. [33])«

In 29 Octombrie (1711) sosind Nicolae Vodă (Mavrocordat) la Dunăre, și trecênd'o în aceiași ți, a intrat în Galați. Nu 'ĭ a eșit nimenĭ înainte, de vreme ce toțĭ boeriĭ eraŭ înprăștiați; uniĭ în pribegie, alțiĭ cu băjăniile la munte; pe lângă acésta și venirea sa se făcuse cam în grabă.

Nicĭ etapurile nu fuseseră întocmite: și el trimise înainte pe Iamandaki Șuțu, biv-Că-

In Decembrie 1626 Sultanul invită principiĭ țĕrrilor române sĕ construiască doă fortereță la gurile Osieĭ, [2]) contra atacurilor Cazacilor; 'ĭ maĭ invită a asista în persónă cu trupele lor. [3])

Principele Moldoveĭ întrebă pe regele Polonieĭ dacă se opune la rîdicarea forturilor proectate de Turcĭ; [4]) după ce ambiĭ principĭ se scuzaseră, în April 1627, [5]) că sărăcia țĕrrilor și amenințările Cazacilor sunt motivele pentru cari nu s'aŭ pregătit încă materialele.—Atacată în 1737 de Contele Munich, fu aparată, în timp de treĭ țile, de o garnisonă turcă forte și bine aleasă.—Luată de Rușĭ, fu abandonată, în 1738 și rasă. [6])

După bătălia de la Pultava, Carol XII străbătu, cu mare greutate, acéstă regiune stĕrpă și locuită puțin numaĭ pe marginele rîurilor. [7])

[28]) N. Costin. *Let. Mold.* Vol. II. p. 84,
[25]) id. id. p. 87-88.
[30]) Nicolae Costin. *Letop.* II. p. 69.
[31]) id. p. 70,
[32]) *Descripția Moldoveĭ.*

2) Doc. Venețian 646. Colecțiunea D-luĭ Essărcu.
3) Doc. Ven 647.
4) 649.
5) 648.
6) Filip Henrĭ Dilthey op. cit.
7) Ibid.

[33]) Nicolae Costin. *Let. Mold.* ed. 2° Cogălniceanu. V. II. pag. 110.

minar, și a cumpĕrat el ce a trebuit, iar Domnul trecênd apoĭ a dat, *pentru primaóră din Domnĭ*, la tóte conacele câte 50 leĭ, plătindu-și singur conacele, *cea ce nu se vĕduse la nicĭ un Domn.*

Și era [34]) mare jale și durere în inima Domnuluĭ Nicolae, de cea ce vedea, și când 'și aducea aminte cum lăsase țĕrra un an înainte, tocmită și îmbelșugată, și acum o găsia robită și pustiită: casele și bisericele rîsipite și arse; și ofta din inimă vĕdênd pe ticăloșiĭ pământeni, câțĭ scăpaseră din robie, goĭ, lipsiți și despărțiți, bărbați de femeĭ, părinți de feciorĭ, frați de surorĭ, cari în tóte ḑilele și la tóte conacele veniaŭ și cádeaŭ la Domn cu lacrămĭ, tânguindu-se și jeluindu-se de pradă și robiă ce li s'a întîmplat: făcêndu-i-se multă milă, Domnul 'ĭ mângâea pe toțĭ cu cuvinte dulcĭ..... [35])

In anul 1727, Pórta numi Domn al Moldoveĭ pe Grigore Ghica (nepot de fiŭ al luĭ Grigorie Voevod *cel bătrân)*; acesta, plecând de la Constantinopole, a ajuns la Brăila, și de aci nu a venit la Galați pe uscat, ca alțĭ Domnĭ, ci de la Brăila *a ședut* în doă șeicĭ și a venit tot pe apă, cu mult alaiu, *ḑicênd* din trimbițe și surle, și dând și din *pușcĭ* (probabil, tunurĭ) pênă ce a ajuns la Galați; și acolo s'a întâlnit cu boerii. [36])

In 1739, cu intrarea feldmarșaluluĭ rus Munich, în Iassi, Domnul Moldoveĭ fugi la Galați, iar pe fiĭ seĭ Scarlat și Mateiŭ, 'ĭ trimise la Isaccea. [37])

[34]) Acsinte Uricarul. *Letop. Mold.* Ed. 2° Cogălniceanu pag. 130-131.

[35]) „. . . . Alteța Sa Serenisimă dorește a adăoga „o observațiune psicologică și 'ĭ pare rĕŭ a constata „că, dacă în viața privată, se întâmple adese că, făcênd „un *serviciŭ* unuĭ amic (tabloul de maĭ sus) să'ĭ pre„facĭ în adversar, acest adevĕr este încă și maĭ aplicabil în politică. Principele Gorceacof se mărginește „a cita esemplul Românieĭ, și crede că observațiunea „sa e de natură a asigura pe deplin, pe ceĭ ce par a „se teme prea mult ca nu Rusia să capete devotamen„tul absolut al populațiunelor *pentru care ea 'și a im„pus cele maĭ marĭ sacrificiĭ.*" *Protocolul al IX.* al Congresuluĭ de la Berlin.

[36]) Ion Neculcea. *Letop. Moldov.* ed. 2° Cogăln. t. II. pag. 364.

[37]) Atanasiu Comnen Ipsilante op. cit. pag. 471.

Galațiĭ a fost punctul, pe unde Domniĭ Moldoveĭ, intraŭ în țĕrră întocêndu-se cu *Domnia* de la Constantinopole. Să spunem câte-va cuvinte despre Ceremonialul de primire al Domnuluĭ, ast-fel cum se găsesce în *kondika de obiceiurĭ vechĭ și noĭ* [38]) a prea înălțaților Domnĭ:

După ce trimite înainte cunoscință țĕrreĭ, și Caimacami, cari să 'ĭ ție locul pênă la venire, și după ce, prin îngrijirea acestor din urmă, se trimit trăsurele necesare la Constantinopole, toțĭ boerĭ sunt ținuți, pênă a nu ajunge Domnul, a merge la Galați întru întimpinare.

Caimacamiĭ nu sunt ținuți a merge la Galați.

Aci, 'l aștept la malul fluviuluĭ: și când Domnul ese din vasul care 'l a trecut Dunărea, dincóce, intră în un cort întins, pe mal, la debarcaderă, iar boeriĭ sunt așeḑați în o rânduială spre a'ĭ face *alaiu.* După ce intră în cort, apoĭ merg toți boeriĭ să i sărute mâna și póla; iar lângă Domn stă un boer, care 'ĭ este maĭ cunoscut, și arată pe fiecare boer, numindu-l cine este și ce boerie a avut. De aci Domnul să rîdică și merge în *târgul* Galaților, la gasdă, ce 'ĭ este rênduită și gătită, petrecut de toțĭ boeriĭ. După ce intră Domnul invită și pe boerĭ a ședea, și 'ĭ onorédă cu cafea; apoĭ boeriĭ eșind merg pe la casele lor.

Adoa-ḑi boeriĭ merg de se închin Domnuluĭ, și după cafea se face *divan de judecățĭ,* de pricinĭ ale norodului.

Uniĭ din Domnĭ, aŭ făcut în Galați, și masă boerilor (déră nu toți); apoĭ plécă la Iassi. De la Galați pênă la Iassi, la tóte etapele Domnul *face divan,* dând tutulor mângâere și încredințare că vor avea dreptate.

Domnul ia în careta sa pe ceĭ maĭ aleși din boerĭ, într'o ḑi pe unul, într'o ḑi pe altul, întrebându-ĭ de starea țĕrreĭ, și cu ce chip să pot chivernisi și rîdica trebuințele, etc. etc.

[38]) Apărută pentru prima óră la Jassi, 1762 Noembrie 5, în timpul domniĭ luĭ Grigorie Ion Voivod; — alcătuită de Gheorgaki, al doilea logofăt, și transcrisă în Letopisețul Cogălniceanuluĭ ed. 2° Vol. III. pag. 299.

La finele domniei a IV-a a lui Constantin Mavrocordat asupra Moldovei (1768-1770), Ruşii, trecând Prutul, se îndreptară spre Dunăre prin Iassi, şi Constantin, vĕdĕnd Muscalii, fugi şi el la Dunăre, anunţând pe Vizirul; acesta, vĕdĕnd o cétă de Tătari sosind, şi luându-i drept Ruşi, de frică părăsi bagagele, corturile, tunurile, etc., pe câmp şi a şters-o spre Dunăre, oprindu-se tocmai în dreptul Isacceï.

Ruşii, împărţiră armata în trei părţi şi le îndreptară spre Focşiani, Galaţi şi în lungul Prutului.

Constantin Vodă se oprise la Galaţi, unde mai venise şi o armată turcească, cu doi paşi.

Armata rusă ce apucase spre Focşani, se împărţi, la rîndul sĕu, în doă: o parte o luă prin Potgorii, spre Bucureşti şi alta, spre Brăila. [39])

Armata trimisă asupra Galaţilor, era comandată de Colonelul Fabricius; era tare de 1500 ómeni, şi detaşiată din armata comandată de Romantzoff.

In 20 Noembrie, 1769, *în zorĭ de ḑiuă*, Vineri, Galaţii sunt cuprinşi. Ruşii calc, pe neaşteptate, cu iuţeala fulgeruluĭ, taberile turceşti, în cari se afla un corp de 7000 Turci. Ucid 1200 din ei, restul fuge şi mulţi se înec în Dunăre. (Fac o mare mulţime de prisonieri, iar printre morţii cad şi ceĭ doi paşi). [40]) Ruşii pun mâna pe cinci tunuri. Constantin Vodă, umblând printre Turci, şi Ruşii ne-recunoscêndu-l 'l aŭ prins, [41]) împreună cu Kehaia-Urfa şi cu alţi 30 oficeri. Ruşii iaŭ tóte tunurile de prin tăbii. Domnul insultă pe învingĕtori, trătându-i de *câni*; un oficer rus 'l isbeşte cu sabia în cap şi 'l răneşte; 'l pornesc la Iassi, pe frig, fără hirurg; rana cangreneadă, şi Domnul ajunge la Iassi spre a'şi da sufletul. *Ruşii 'l îngropă pe un Suveran în scaun.* [42])

[39]) Cronica lui Enache Cogălniceanu, în *Let. Mold.* Vol. III. pag. 264.

[40]) Idem pag. 264-265. V. III.

[41]) Idem

[42]) Atanasie Comnen Ipsilante. op. cit. pag. 500.

Galaţii remase în mâna Ruşilor; armata ce mergea pe Prut înaintă contra Tătarilor, cari se aflaŭ la movila Răbieï. Hanul, cum a simţit, fugi de aci la Cetatea-Albă.

Tóte aceste nuvele triste scârbi pe Sublima Pórtă; şi spre a înălţa curagiul soldaţilor nu găsi alt mijloc de cât a le da ordine a intra în Moldova şi a o jefui.

Oştirea trimisă spre Brăila o luă şi o arse, puind garnisónă ruséscă într'însa.

In 1776, Domnii Moldoveï şi aï Munteniei primesc ordine de la Pórtă a'şi face fie-care câte un *galion*, lung de $41^1/_2$ coţi, şi armat cu tunuri. Se dă ordin şi rênduesc boeri însĕrcinaţi cu construcţia lor. Ambii domni construesc galiónele lor la Galaţi.

Din partea Munteniei este însĕrcinat Postelnicul Dimitrie Şuţul, supranumit *Kepap*.[44])

Sub domnia Fanarioţilor, Galaţii fu adesea ocupat de Turci.

In calea invasiunelor, acest oraş, mai cu sémă în timpul resbelelor Ruşilor cu Turcii, ce aŭ avut loc, aprópe periodic, în cele din urmă doă secole, fu fatalmente împiedecat în desvoltarea ce 'i o impunea posiţiunea sa comercială.

In 1789, aci se făcu o mare bătălie între Ruşi şi Turci. Aceştia din urmă sunt bătuţi, şi oraşul este cuprins de Ruşi.

In 11 August 1791, [45]) se subscriu în acest oraş preliminările păcii.

In iarna anului 1809, Ruşii, după o întâie campanie în Dobrogea, retrecură fluviul şi ernară în Moldova.

Generalul Sass ocupă oraşul cu 6000 oameni.

Generalul Prosorowski face din parte'i preparativele necesare pentru construcţia unui pod; dar cum el nu punea tótă silinţa cerută, fu destituit din comandamentul sĕu şi în locuit prin principele de Bragation, care

[43]) Enache Cogălniceanu. Letop. Mold. V. III. p. 265.

[44]) Athanasie Comnen Ipsilante.

[45]) Bouillet. *Dictionaire d'histoire et géographie.*

trece Dunărea, la Galaţi, în luna luĭ August 1809, chiar în faţa oraşuluĭ, şi ocupă fără multă resistenţă Issaccea, Tulcea, Măcinul, Hîrşova şi în fine Ismailul.

„In 21 Februarie 1821, adică cu o ḑi înainte de intrarea principeluĭ Ipsilante în Iassi, s'a întâmplat la Galaţi o rescólă sângerósă, cu ştirea părcălabuluĭ domnesc de acolo, (Romandi), din partea unuĭ căpitan Vasile Caravia, orânduit de la domnie pentru paza acestuĭ oraş.

Acesta, avênd 30 albanezĭ sub dênsul, maĭ adunând vr'o sută şi maĭ bine de kefaloniţi, şi alţĭ grecĭ din corăbiele aflate în portul de acolo, năvăli asupra Zabetuluĭ (repres. comercial) turc de la Schelea Tuppucĭ. Dar avênd şi acela vr'o 30 Turcĭ sub dênsul, se închise în casa sa, de unde apoĭ se începu o luptă care ţinu câte-va ore. In cele din urmă biruind Caravia, 'ĭ omorî pe toţĭ, cum şi pe neguţătorĭ turcĭ cari se aflaŭ acolo, ca la 80 ómenĭ, afară de alte 17 individe, pe cari 'ĭ prinse viĭ; s'a maĭ luat de grecĭ şi 11 vase turceştĭ aflate în port. Tot în acel timp arse şi o parte din oraş. [46])«

Fără acest măcel ne-folositor, Brăila s'ar fi luat prin surprindere; dar, după acest măcel, Turcĭĭ luară îndată măsurile de pază spre a nu deveni şi eĭ victime ale fanaticilor rebelĭ. [47])

In loc de a blama acéstă faptă, ce desconsidera *eieria* şi întărita fanatismul turc, dând resbeluluĭ, contra Greciеĭ, un caracter de esterminare, Ipsilante, prin un ordin de ḑi, de la 13 Martie, felicita pe Caravia, pentru acéstă *bravură* şi 'ĭ oferi chiar gradul de *general*. [48])

In 25 Februarie 1821, principele Alesandru Ipsilante, dede, din *obştească* sa tabără, de la Galaţi, o proclamaţiune către elinii emigraţi din acéstă ţérră. [49])

[46]) Ilie Photino, pag. 33-34.

[47]) C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiuneĭ din 1821*, pag. 146.

[48]) Reybaud p. 195 — Gervinus p. 186, citaţi de C. D. Aricescu op. cit. pag. 145.

[49]) Ilie Photino. op. cit. pag. 38-39.

Vasile Caravia, cu 200 ómenĭ şi şase tunurĭ, luate din corăbiele turceştĭ capturate la Galaţi, se uni, puţin în urmă, cu Ipsilante la Focşanĭ.

Acest Caravia deveni maĭ în urmă comandantul *batalionuluĭ sacru*, distrus la Drăgăşanĭ.

Ca să înţelegem *tipul* acestuĭ mare *patriot*, ne permitem a arăta aliniatul final, din Proclamaţia luĭ Ipsilante, dată în Rômnicul-Vâlceĭ, la 8 Iunie 1821:

»Iar pe Vasile Caravia 'l scot cu blestem «din rêndul oştenilor meĭ, pentru ne-supu-„nerea şi ne-cuviinciósa luĭ purtare. [50])«

Ne aducem aminte o strofă din fabula nemuritoruluĭ Heliade, *Vulturul şi Bufniţa*:

„Vulturul atuncea avea şi el cuvint .....«

Ipsilante, póte fabricase proclamaţia înainte de a se da bătălia de la Drăgăşanĭ, în momentul când calcula *spălarea putineĭ*.

Pentru infrânarea revoluţiunelor luĭ Tudor şi Ipsilante. Pórta hotărând trimiterea de forţe armate în principate, concentră un considerabil numĕr de soldaţĭ la Brăila, Călăraşĭ şi Giurgiu, numind Seraschierĭ:

Pentru Moldova, pe paşa, de la Brăila, Isuf Percof-ciali; pentru România mare, pe Meemet, de la Silistra; iar pentru Oltenia, pe Derviş-Paşa de la Vidin, în ajutorul căruia venise şi renumitul Cîrjali-Seiz. [51])

Pe la începutul luĭ Maiŭ 1821, Paşa de la Brăila plecă cu un corp de maĭ bine de 6000 ómenĭ, călăreţĭ şi pedestri, şi intră în Moldova. Ajungênd la Galaţi, găsi acolo un corp din oştirea luĭ Ipsilante, ca de vre-o 900 grecĭ, cari după ce se hotărâră să aştepte atacul Turcilor, aprópe de oraş, opri şi poporul de a fugi. Indată după sosirea Turcilor intrară într'o încăerare din cele maĭ pismóse, care ţinu aprópe 16 ore. Rebeliĭ remâind învinşĭ, Turcĭĭ năvăliră ca turbaţĭ în oraş, şi după ce trecură pe sub sabie tot ce le eşi înainte, din poporul aflat acolo, pênă şi chiar

[50]) Aricescu. *Istor. Revol. din 1821*. Vol. II. p. 155

[51]) Ilie Photino, pag. 127.

pruncii, ca la vr'o 1000 suflete, jefuiră orașul, 'l dederă apoi în prada flacărilor, cari 'l mistuiră cu desăvĕrșire, afară de localul viceconsulatului austriac, unde apucaseră sĕ intre câți-va din cavașiĭ Pașeĭ pentru paḑă și unde scăpase și un mic numĕr de creștinĭ. [52])

Din acest corp de Turcĭ, detașându-se, o mică parte plecă dupĕ pradă, pe teritorul muntenesc, prin óre-carĭ sate cunoscute lor, și ajunseră pênă la Râmnicul-Sărat. [53])

Din niște documente publicate [54]) resultă că pre la 1826, pe când eraŭ sĕ încépă negoțierile de la Akkerman, la Galați, comerciul grânelor era monopolisat de o companie, a *Capanlîilor*, din Constantinopole. Eĭ aveaŭ *singurĭ* dreptul a face cumpĕrările de grâne, dupĕ *tarife fixe* (póte chiar impuse de eĭ), la rândul lor le traficaŭ pe pieţele Stambululuĭ și altele.

Acéstă numerósă și preponderentă *companie*, fu un motiv, că Englitera se opuse la cedarea, către Rusia, a *insulelor* din fața Galaților, de fricĭ că, prin tracasările ce Rusia ar fi putut face exportuluĭ Galaților, compania remânênd fără ocupațiune, să nu devie o causă de revoltă, póte mai mare de cât aceia provocată, în Turcia, prin perderea Crimeeĭ.

„Portul Galați, ḑice D. Nicolae Ionescu, „comentând aceste documente [55]) și libertatea „navigațiuneĭ spre Constantinopole, făcea maĭ „mult atunci de cât o provincie întrégă a „imperiuluĭ (turcesc) pe care o perduseră.“

Acésta esplică suficient, pe lângă solidaritatea Românilor cu Constantinopole în 1826, importanța comercială a Galaților, în acea vreme, precum și esistența unor insule în fața acestuĭ oraș, cari numaĭ esist, dar a căror urme se pot, pênă la un punt, precisa prin rigolele ce șerpuesc astăḑĭ între *țĕrmul* drept al fluviuluĭ și *malul* văĭ din acea parte.

In ḑiua de 22 Martie 1854, generalul rus Lüders, reușĭ, fără sĕ găsească nicĭ o împotrivire, sĕ transpórte 6 batalióne pe malul drept, cu bastimentele divisiuneĭ a doua a flotileĭ rusescĭ: în ḑiua următóre, construi cu mare iuțeală un pod: *Grosul* corpuluĭ sĕŭ, înaintă pênă la înălțimele din fața Galaților (Bugeak) și ocupă drumul între Măcin și Isaccea. [56])

Acéstă trecere este considerată de autoriĭ militarĭ ca cea maĭ principală în resbelul din 1854. [57])

Lüders avu însă nenorocirea de a perde, din causa maladiilor, cea maĭ mare parte din ómeniĭ seĭ.

După retragerea Rușilor din Principatele române, retragere provocată de aparițiunea armatelor aliate în Crimea, Galați avu o garnisonă de 4,400 ómenĭ și 700 caĭ, detașament al armateĭ austriace, ce ocupa țara în locul [58]) Rușilor ce se retrăgeaŭ.—Vechiul cântec: *Der Drang nach Ostem!*

Dupĕ pacea de la Paris, Comisiunea Europeană, instituită prin art. XVI 'șĭ alese orașul Galați de reședință a sa, pe care 'l conservă pênă în ḑiua de astăḑĭ.

La începutul resbeluluĭ, în 1877, în 12 Aprilie, după amĕḑă, eclerorii generaluluĭ Scobeleff, ocupară orașul.

In 10 Iunie, acelaș an, o parte din corpul generaluluĭ Zimmermann, trece Dunărea și, dupĕ o luptă crâncenă, ocupă înălțimele de la Bugeak.

Iată câte-va detaliĭ asupra acestuĭ important fapt:

Pe când la Brăila se construia un pod care nu ar fi putut servi înainte de câte-va ḑile, de vreme ce conducea în o *mare* de noroiŭ, nóptea se prepara la Galați, în secret, o trecere reală.

De vr'o doŭ ḑile (8 Iunie 1877), bărcĭ isolate, transportaŭ la fie-care dată câte-va

[52]) Ilie Photino op. cit. pag. 127.
[53]) Ibid.
[54]) *Corespondența și memoriele Ducelui de Welington*, Vol. VI.
[55]) *Discurs în Camera Deputaților* în 26 Maiŭ 1881. Mon. Oficial.
[56]) Füllek. *Das Königreich Rumänien.*
[57]) Commandant Niox. *Géographie militaire.*
[58]) Füllek. *Das fürstenthum Rumänien* pag. 69.

soldaţi, cari remâneaŭ pe ţĕrmul cel-alt, ascunşi în trestie, şi perduţi în mijlocul acestor terenurĭ băltóse.

Aceştĭ soldaţi puneaŭ pe apă plute, cari trebuiaŭ a conduce trupele pênă la piciórele înălţimilor.

La 9 Iunie, totul era gata; îmbarcarea fu atunci activată: câte-va vase, *Stefan cel Mare* între altele, încărcară puţinele trupe însărcinate cu acésta espediţiune, vr'o zece companiĭ, sub comanda generalulŭi-Maior Jukof, însărcinatul de a dirige acéstă, destul de dificilă, întreprindere.

In nóptea de 9 spre 10 Iunie, debarcarea fu terminată. Soldaţiĭ căutară un drum printre trestiĭ şi se îndreptară în grabă câtre înălţimele Bugeaculuĭ, ocupate de inamic.

Câţi-va cazacĭ deschideaŭ mersul; piese uşóre eraŭ încărcate pe plute; pentru a înainta în mijlocul acestor păduri de papură, ómeniĭ se scufundaŭ câte o dată pênă în gât.

Inamicul, bine retranşat pe înălţimĭ, fu atacat de cele d'âncâiŭ cincĭ companiĭ. Ruşiĭ, aruncându-se cu bravură înainte, atac pe Turcĭ: Cerchezĭi căutară a ataca flancul Ruşilor, focul celor-l-alte cincĭ companiĭ, cari sosiaŭ, sili pe aceştĭ neregulaţi a se retrage. Câtre 7 ore diminéţă, Turciĭ luară cu vigóre ofensiva; se bătură la baionetă; Ruşiĭ luară retranşementele, şi acoperiră linia înălţimilor.

O singură piesă, ce eĭ reuşiseră a aduce, trăgea asupra inamiculuĭ care se replia în desordine şi cu iuţeală.

Ruşiĭ avuseseră în linie, maĭ puţin de 2000 ómenĭ: Turciĭ cam la 3000.

La miedul ţilcĭ lupta era terminată; generalul Jukoff era stăpânul satelor cari sunt situate pe ţĕrmul laculuĭ *Garvan (Jezerul mare)* [59])

Galaţiĭ vĕdu născându-se în incintea sa doĭ ómenĭ marĭ aĭ Românieĭ, reposaţĭ întru fericire: Principele Alesandru Ión I Cuza, primul Suveran al Românieĭ-Unite şi demnul sĕu Consilier şi Representant pe lângă Sublima Pórtă, bunul, pururea regretatul şi de fericită memorie, Constantin Negri, unul din apostoliĭ românismuluĭ şi propoveduitoriĭ unirĭi şi mândrĭi naţionale. Fie-le bine-cuvîntată memoria!.

Dupĕ cum vĕdurăm şi maĭ sus, prin popor circulă ideia că la una din bisericile Galaţilor, şi anume la Sf. Gheorghe, ar fi îngropat faimosul Mazeppa, hatmanul Ucraineĭ, aliatul luĭ Carol XII, amicul şi în urma inamicul luĭ Petru cel Mare. Ómeniĭ serioşi s'aŭ ocupat îndestul cu descoperirea acestuĭ mormînt, dacă în adevĕr ar fi esistat la Galaţi. Din nenorocire dupĕ cele maĭ minuţióse cercetărĭ făcute de eĭ, printre cari regretatul D. Pantaţi Ghica, şi dupĕ cunoştinţele ce acest din urmă a putut căpăta din diferite isvóre, nu a putut afla de cât că: un eminent istoriograf şi bărbat de Stat, D. Mihail Cogălniceanu, ar fi susţinênd că mormîntul luĭ Mazeppa, s'ar fi aflat, cu adevĕrat la biserica Sf. Gheorghe; este natural că acéstă susţinere să fie făcută pe órecari probe convingĕtóre, cari pênă astăţi nu se crede a fi publicate.

Istoria Hatmanuluĭ Mazeppa, e prea cunoscută spre a fi repetată aci, în întregul sĕu.

Cum s'ar găsi însă aci îngropat?

Rânit, şi slăbit prin perderea sângeluĭ, în rîndul soldaţilor luĭ Carol al XII, el căută a'şi scăpă viaţa prin fugă.

Neculcea, spune că ar fi murit la Satul Varniţa în Basarabia, şi de acolo fu adus la Galaţi şi înmormîntat la Sf. Gheorghe.

Voltaire, (dice [60]) că el ar fi murit, pur şi simplu, pe drum.

Bouillet, [61]) (dice că Mazeppa a murit, la Bender, în 1710.

Cronicarul Neculcea, Hatmanul luĭ Cantemir, soldat şi contimpuran al luĭ Petru şi Mazeppa, şi personagiŭ al evenimentelor, a fost negreşit maĭ bine informat, de cât Voltaire, Bouillet, etc.

---

[59]) Amédée le Faure. *Guerre d'Orient.* Vol. I° pag. 232.

[60]) *Histoire de Charles XII* etc.

[61]) *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie.*

Istoria ne spuse că cu ocasiunea venireĭ turcilor, la Galaţĭ (uniĭ ḑic în 1821), aflând din svon că Mazzeppa a fost îngropat cu haine bogate, scule scumpe şi arme preţióse, 'l ar fi desgropat, jefuit, şi aruncat capul în Dunăre.

Dupĕ retragerea Turcilor, Românii ar fi luat piatra mormîntuluĭ sĕŭ şi ar fi adus'o la biserică la Maica Domnuluĭ,

In urma resbeluluĭ din 1828-29, generalul Mavros vĕḑênd acéstă piatră ar fi rîdicat'o şi înlocuit'o cu un *fac-simile, care* s'a adus la biserică la Maica Domnuluĭ.

D. Pantazi Ghica, după care analisăm acestea, spune că doă persóne ar fi găsit o inscripţiune, mormêntul, şi în el un hrisov. Una din ele ar fi luat inscripţiunea şi hrisovul. [62])

Idea dar că mormîntul luĭ Mazzepa este la Sf. Gheorghe este generalisată, dar nu e cu nimic probată.

Inteligentul Arheolog şi epigraf, D. Tocilescu, încercă şi D-sa a găsi urme despre acest adevĕr.

Dar, nicĭ D. Pantazi Ghica, nicĭ D. Tocilescu, nimenĭ în fine, nu a găsit nicĭ o probă care ar arunca cât de puţină lumină asupra faptelor intêmplate cu mormêntul ilustruluĭ hatman.

D. Pantazi Ghica conchide că totul e o fabulă(?)

Maĭ esistă o vechiă credinţă, că din altarul bisericeĭ Maiceĭ Domnuluĭ ar pleca o hrubă, o subterană, care ar conduce la câmp, în spre Brateş, pe unde în momentele de năvăliri ale Turcilor, Românii ascunḑêndu-se fugiaŭ pe acolo, căutând scăparea în pădurile şi văile din pregiur.

E posibil ca ea să fi fost surpată la estremităţi şi să 'şi fi perdut urma.

Nimic positiv. Totuşi e bine de înregistrat ca curiositate.

In 1834 principele Moldoveĭ, Mihail Sturza, declară acest oraş *port-franc* *)

In 1838, adică patru anĭ în urmă, principele, în o comunicare către adunarea generală a Moldoveĭ, constată că veniturile vămeĭ, fără vr'o îugreuiare a taxelor, se urcase pênă la jumătate. — In 1846, Galaţiĭ primise 1065 bastimente şi esportase 370,000 chile de grâne. — In 1855, populaţia se urcase la 60,000 locuitorĭ, importa 258,943 tone de marfă, represintând o valóre de 20,077,407, cu un numĕr de 1557 bastimente intrate în port. — In 1873, valórea importuluĭ se urcă la 50,000,000 numĕrul bastimentuluĭ la 3,618, iar greutatea mărfurilor descărcate pe cheiŭ 365,806 tone.

In 1874, o dată cu decretarea noieĭ legĭ vamale, se aboléză şi dreptul de porto-franc; atunci începe decadenţa comercială a oraşuluĭ. — Acéstă decadenţă, observată iute, este remediată prin prelungirea, în 1876, pe ḑece anĭ a privilegiuluĭ porturilor-france. —In Decembre 1882, guvernul revenind asupra ideiĭ părăsireĭ porturilor france, prin o lege pusă în aplicare la 1 Apriliu 1883, decadenţa complectă a oraşuluĭ, înlesnită de o grozavă crisă europeană, pare înlăturată numaĭ prin un nou proect de lege, din Decembre 1884, care voeşte restabilirea acestuĭ drept.

Proiectul de lege căḑênd înaintea Corpurilor legiuitóre, prosperitatea oraşuluĭ nu va întêrḑia a fi isbită.

In 1872, s'a găsit în giurul Galaţilor o monedă de argint represintând pe de o parte pe Castor şi Polux, şi pe cea-l-altă inscripţiunea ΙΣΤΡΙΗ [63]).

Afară de câte-va cronice, şi acele contrariându-se unele pe altele, probele materiale ale frumosuluĭ nostru trecut aŭ dispărut.

După tradiţiune, nu avem maĭ nimic care sĕ ateste saŭ sĕ susţie cea ce avansăm, pentru că şi de ne a maĭ rĕmas niscai-va urme, ce aŭ putut scăpa de urgia invasiunelor ruse, turce saŭ tătare, acestea aŭ fost păstrate în bisericĭ şi mônăstirĭ, pe cari, pênă în tim-

[62]) *Raport asupra Mônăstirilor din ţĕrră. § Galaţĭ.*

*) Braila fu declarată port-franc în 1836, sub domnia principeluĭ Alesandru Ghika.

[63]) Veḑĭ *Jurnalul de Galaţĭ*, No. 15 din 13 August 1872.

purile din urmă, călugării greci le administrau *în numele lui Dumnedeu*, şi din cari aŭ trimis ce mai rĕmăsese, către *destinaţiuni mai sfinte*..... — Cu tóte aceste, când s'a întêmplat să mai rămâe câte ceva odóre, atunci nici acestea n'aŭ putut scăpa, pentru că *unii*, din ceĭ mari, prin posiţiune saŭ influenţă, aŭ *asigurat*, prin diferite tertipuri de inventarieri, aceia ce strĕinii, *păgânii* saŭ *călugării fanarioţi*, goniţi fără veste, n'aŭ putut trimite saŭ ascunde.

Sub puntul de vedere militar, *peninsula* Galaţilor — cuprinsă între Dunăre, Brateş şi Siret, şi despărţită de ramificările Carpaţilor prin o vale către W. şi N. W. — a presintat una din posiţiunile strategice cele mai tari: este cea mai susceptibilă a fi transformată în câte-va ţile în un câmp întărit: de aceia, armatele cari aŭ operat în giurul sĕŭ aŭ căutat, cât s'a putut mai iute, a o ataca, cuprinde saŭ apăra. Fără îndoială că acéstă importantă — sub mai multe punte de vedere — posiţiune, merită un studiu deosebit şi aprofundat. *)

In epoca de mărire a Moldoveĭ, Galaţiĭ era reşedinţa *vătăşieĭ Călăraşilor de Galaţi*, cari trebuiaŭ a şti turceşte şi eraŭ întrebuinţaţi în transportul depeşilor.

In timpurile din urmă, fu scaunul divisieĭ a III-a Militare Teritoriale, şi cu ocasia mareĭ organisări a armateĭ, deveni acel al corpuluĭ III-lea.

Reşedinţa *Corpuluĭ Flotileĭ*, de la 1860.

In fine, Galaţiĭ mai fiind şi Sediul *Comisiuneĭ Europeene a Dunăreĭ*. **) ne permitem a schiţa, momentan, în câte-va cuvinte şi

*) Mijlócele pentru apărarea sa trebuesc preparate din vreme: îndrăsnim chiar a spera numirea uneĭ *comisiuni permanente* de militari esperimentaţi, cari o vor studia şi impune chiar, la nevoe, oprirea creaţiunelor de artă cari ar jena apărarea sa:— atât de însemnată ni se pare conservarea acestuĭ punt, unul din cele mai importante ale ţĕrreĭ nóstre, mai în tóte resbelele, la cari am putea fi chemaţi a lua parte, în valea Dunăreĭ, saŭ a face să se respecte la necesitate o neutralitate armată.

**) Profităm a comenta după jurnalul *L'Indépendance roumaine* (27 Jannarie 1883), o mică notiţă asupra *Istoriculuĭ Chestiuneĭ Dunăreĭ*.

Istoricul chestiuneĭ Dunăreĭ.

„Chestiunea Dunăreĭ, a ţis un spiritual corespondent al unuĭ jurnal, are nenorocirea tutulor chestiunilor Orientuluĭ, acea de a fi prea complicată.»

Congresul de la Viena, în 1815, decisese că fluviurile saŭ rîurile ce traversez mai multe state, sunt deschise navigaţiuneĭ tutulor marinelor comerciale; că nicĭ unul din aceste state, nu ar putea aduce nicĭ o piedică navigaţiuneĭ; că fie-care din ele, trebuesce nu numaĭ a esecuta în patul fluviuluĭ lucrările necesare înlesnireĭ navigaţiuneĭ, dar încă a întreţine drumurile de edec cari trec pe al lor teritoriu.

Aceste principiĭ s'ar fi putut, mai cu sémă, aplica Dunăreĭ; pentru că pe o distanţă de 3000 kilometre, ea luând isvorul în marele ducat de Baden, trece pe teritoriele aparţinênd Würtenbergului, Bavarieĭ, Austrieĭ, Ungarieĭ, Serbieĭ, Bulgarieĭ, Romănieĭ şi Rusieĭ.

Comunicând în acelaş timp cu Rhinul prin canalul Ludovic, Dunărea este artera vitală a comerţului Europeĭ centrale şi occidentale.

Gurile sale, singurele cari aŭ necesitate de a fi neîncetat întreţinute, cădură una după alta:

Fenicianiĭ, le abandonară Grecilor; Greciĭ, Romanilor; Romaniĭ, Barbarilor. După ce invasiunele trecură, ele se aflară în mânele Genovezilor şi Românilor.

Mahomed I, le luă din mâinele lor; şi Turciĭ le ţinură, legate de Imperiul lor, pênă la 1812.

Braţul Kilieĭ deveni, după pacea de la Bucureşti, frontiera de Sud a Rusieĭ (1812).

Prin un al doilea tractat (de la Akkerman), la 1826, Rusia mută frontiera mai la Sud, şi ocupă braţul Sulineĭ.

Trei ani mai în urmă, tractatul de la Adrianopole, din 1829, mută frontiera și mai la Sud; și Rusia puse mâna și pe brațul Sf. Gheorghe.—Ea, care, prin stipulațiunele tractatelor anteriore, era datore, cel puțin pentru gura Dunărei—din cele trei — cea mai accesibilă marinelor comerciale ale lumei (Sulina), a'i ameliora intrarea, nu făcu nimic.

Interesul de a garanta portului Odessa monopolul aprópe esclusiv al esportațiunei grânelor în marea Neagră, o făcu să tacă asupra esecutării unor stipulațiuni cari loviaŭ indirect interesele sale.

Austria, cea d'întâiŭ, se plânse de acéstă stare a lucrurilor.

Resultatul protestațiunelor sale fu a decide pe Rusia a semna, cu acéstă putere, o convențiune, care nu numai garanta libera navigațiune pe Dunăre, dar încă făcea pe guvernul rus a lua angageamentul: „de a opri progresul astupării gurei Sulina prin depositiuni nisipóse și de a face acéstă trecere practicabilă, ast-fel ca ea să nu mai pue nici un obstacol navigațiunei" (1840). Acest angajament remase aprópe *literă mórtă*.

Zece ani mai târdiŭ, gura Sulinei presinta tristul aspect al unei păduri de catarge înfipte în nisipuri, și era semănată cu corpuri d'ale navelor strĕine.

Resultatul resbelului oriental, se știe, obligă pe Rusia a abandona Delta Dunărei, împreună cu o porțiune a teritoriului Basarabiei de Sud, cari fură incorporate țĕrrei Moldovei.

O noă convențiune, la Viena (1858), reîntórse Delta Turciei.

Tratatul de la Paris, 1856, 30 Martie, mai prescria, între altele, numirea a doă comisiuni internaționale:

Cea d'întâiŭ, numită *Comisiunea Europeeană a Dunărei*, formată din delegații puterilor Angliei, Austriei, Franciei, Prusiei, Rusiei, Sardiniei (devenită în urmă *Italia)* și Turciei, avea de scop: a determina și a face să se esecute lucrările necesari pentru a degagia gurile Dunărei; de a'i asigura libera navigațiune, prin mijlocul unor taxe plătite de vasele ce intraŭ saŭ eșiaŭ din fluviŭ, și de a observa regulamentele generale.

A doa comisiune, numită *Comisiunea riverană*, fu compusă din delegații Bavariei, Würtebergului, Austriei și Sublimei Porți, cărora li se alătură câte un comisar pentru fie-care din cele trei principate Dunărene (România, Moldova și Serbia), a căror numire trebuia aprobată de Pórtă. Acéstă comisiune *permanentă* avu de misiune: a elabora reglementele de navigațiune, a ordona și face a se esecuta lucrările necesare, și în fine de a veghia, după disoluțiunea Comisiunei Europeene, a căreĭ durată nu trebuia a fi de cât de *doĭ ani*, la menținerea navigabilității gurilor.

Cele doă Comisiuni se puseră pe lucru. Datoriele lor fură destul de dificile. Comisiunea riverană parvenind, în fine, a se înțelege, în 7 Noembre 1857, subscrise, la Viena, un act de navigațiune al Dunărei. Puterile semnătóre tratatului de Paris, refuzară a recunóște acest act. Ele credură că comisiunea riverană și statele riverane, ce o formaŭ, subsemnând acest act fără a'l fi supus, înainte, consimțimêntului Comisiunei Europeene, trecuseră peste autorisațiunea lor.

In acest sens, ele presintară representațiuni Cabinetelor din Viena, Constantinopole, München și Stutgard. Statele riverene, la rêndul lor, trecură peste acéstă și actul fu, cu solemnitate, ratificat la Viena, în 9 Ianuarie 1858. El avea de scop, cu tóte că proclama principiuri prea liberale, de a reserva beneficiele navigațiunei uşóre numai statelor ale căror țermuri sunt scăldate de Dunăre.

Comisiunea Europeeană nu continuă mai puțin a funcționa și urmări lucrările. După mature studii și ne-terminabile discuțiuni, ea renunță de a se ocupa de gura Sf. Gheorghe, pentru a concentra tóte eforturile sale asupra gurei Sulinei, a căreĭ *indigare* fu efectuată în 1861.

In 1865 tóte lucrările eraŭ terminate și un reglement de navigație fu decretat.

Puterile semnătóre tratatuluĭ de la Paris din 1856, crediră atuncĭ util a constata că Comisiunea Europeană lucrase conform intenţiunelor lor şi că ele aprobaŭ decisiunile sale. Ele voiră, în acelaş timp, a determina prin un act public drepturile şi obligaţiunile pe care noa stare de lucruri stabilea pe Dunărea de jos pentru diferiţiĭ interesaţi. Plenipotenţiariĭ lor redigeară, prin urmare, la Galatz, în 2 Noembre 1865, un *act public* relativ la navigaţiunea Dunăreĭ. Acest act fu ratificat, cinci luni în urmă, prin o conferenţă întrunită la Paris, şi fu pus sub scutul dreptuluĭ internaţional. Conferinţa maĭ decise şi că esistenţa Comisiuneĭ Europeene va fi prelungită cu cinci anĭ, adică pênă în 1871, pentru a'ĭ lăsa timpul a'şĭ complecta opera sa.

Prin tratatul din 13 Martie 1871, de la Londra, acéstă Comisiune fu din nou prelungită. In fine ea fu menţinută în funcţiunile sale prin tratatul de la Berlin, care a fixat durata sa.

Articolul 51 al acestuĭ tratat ḑice că: »un »an înaintea espiăreĭ termenuluĭ determinat »acesteĭ durate, puterile sĕ vor pune în ac»cord asupra prelungiriĭ privilegiilor sale, saŭ »asupra modificaţiunelor ce ele ar judeca ne»cesar a introduce.«

Congresul de Berlin terminat, se puse chestiunea esecuţiuneĭ stipulaţiunelor art. 55 al tratatuluĭ, care se subsemnase, şi a căreĭ cuprindere era: „reglementele de navigaţi»une, ale poliţieĭ fluviale şi de surveghere, »de la Porţile de fer pênă la Galaţi, vor fi »elaborate prin Comisiunea Europeeană, asis»tată de delegaţiĭ Statelor rivene şi puse în »armonie cu acele cari aŭ fost saŭ vor fi »edictate pentru parcursul la vale de Galaţi.«

Comisiunea Europeeană confiă unuĭ *Comitet de studiĭ*—compus din un representant al Germanieĭ, unul al Austrieĭ şi unul al Italieĭ,—grija de a prepara un *ante-proiect* pentru a servi de bază lucrărilor sale.

Chestiunea moduluĭ votăreĭ în *Comisiunea Statelor riverene* saŭ Comisiunea *mixtă*, compusă de patru delegaţi—acel al Austrieĭ, al Bulgarieĭ, al Serbieĭ şi al Românieĭ,—precum şi chestiunea situaţiuneĭ acesteĭ Comisiuni vis-a-vis de Comisiunea Europeeană, rîdicară viĭ desbateri.

Sĕ admitea coesistenţa celor doă Comisiuni; dar tótă înţĕlegerea se opria aci. In fine, dupĕ doĭ anĭ, Comitetul de studiĭ presintă un *ante-proiect* de reglement care fu respins de Comisiunea Europeeană. care 'l găsi prea în favórea Austrieĭ. In realitate, Comitetul de studiĭ adoptase simplu propositiunea cabinetuluĭ de Viena, care consista, în cas de împărţirea celor 4 voturĭ formând comisiunea mixtă, a da preponderenţa votuluĭ preşedinteluĭ, care era de drept representantul Austrieĭ. Ceva maĭ mult, acéstă propositiune tindea, în fond, a limita libertatea navigaţiuneĭ mareluĭ cabotaj şi a reserva ţermurenilor pe acea a miculuĭ cabotaj.

In Maiŭ 1882, Comisiunea Europeeană, întrunindu-se, respinse ante-proiectul ce 'ĭ fu presintat.

Acordul ne-putêndu-se stabili, guvernul frances crediu că ar fi loc deschis uneĭ combinaţiunĭ, concepute în scopul de a menagea tóte interesele în joc.

Acéstă propositiune, cunoscută sub numele de *proiectul Barrère* (comisarul frances), fu în fine adoptată.

Comisiunea Europeeană 'l primi, afară de România care refusă de a se uni şĭ ea. Comisiunea Europeeană 'l supuse atuncĭ sancţiuneĭ puterilor; şi asupra acesteĭ sancţiunĭ deliberă Conferinţa ce se strînse la Londra.

Propositiunea francesă (Barrère), luă ca basă instituţiunea uneĭ comisiunĭ mixte; dar luă ca punt de plecare o noă distribuţiune a elementelor constitutive ale acesteĭ comisiunĭ. Celor patru delegaţi (aĭ Austrieĭ, Bulgarieĭ, Serbieĭ şi Românieĭ) ea alătură un al 5° delegat, ales pentru o periódă de şase lunĭ, printre membriĭ Comisiuneĭ Europeene, dupĕ ordinul alphabetic al puterilor.

Acéstă conbinaţie afirmă suveranitatea Comisiuneĭ Europeene asupra regimuluĭ fluvial a Dunăreĭ, asupra acestuĭ fluviŭ, pe care

Moltke, cel d'întâiŭ, 'l a revendicat ca »o importantă arteră a Germaniei,« şi pe cursul inferior al căruia se găsesc în rivalitate, de un timp atât de lung, interesele germane cu cele slave.

Conferenţa de la Londra, strângêndu-se, crędu de cuviinţă a respinge participarea representaţilor Românieĭ şi Serbieĭ, de şi recunoscute independente prin tratatul de la Berlin.

Ea încheiă, un tratat, in şése articole, căruia 'ĭ adăogă un *regulament de navigaţie şi poliţie fluvială* între Porţile de fer şi Brăila, considerat ca făcênd parte din acel tratat. — România, blesată în amorul sĕŭ propriu de putere ţermureană prin modul cum a fost tratată, refusă, cu drept cuvênt, de a recunóşte tratatul de la Londra care, prin neplicarea luĭ, devenia literă mórtă — cel puţin pênă astădĭ.

§. 5. — *Lacul Brateşul.*

Cea mai vechiă cunoştinţă ce istoria o face cu lacul Brateşul este pe la anul 1088, după Chr.

In acest an Pacinaţiĭ trecênd Dunărea, de pe malul drept pe acel stâng, fură întâlniţi la lacul *Ozolimna* de către Tatul Pacinatul, ce venia cu adjutor de la Cumanĭ, a căror domnie avea reşedinţa la Chilia, cari vędêndu-ĭ le a propus a împărţi prădile cu eĭ. Aceştia ne-voind a face acésta, Cumanii s'aŭ sculat asupra lor, şi bătêndu-ĭ 'i-aŭ închis la lacul Ozolimna, de unde, ne-putêndu-ĭ scóte şi sfêrşindu-şĭ provisiunile, s'aŭ înturnat acasă, la Chilia.

Se spune [1]) că »acéstă bătae s'a făcut lêngă rîul Ierasul, ce curge în Dunăre, făcênd la gură un mare lac, *care doară* e *Ozolimna.*«

Este adevĕrat că după topografia terenuluĭ, acest lac nu póte fi de cât Brateşul; iar locul unde Pacinaţii aŭ fost închişĭ nu póte fi de cât peninsula Galaţilor, care, inteligent apĕrată, devine imprenabilă.

[1]) Du-Cange, cit. de Şincai I pag. 209.

Actualul nume *Brateşul,* dice Cantemir [1]), pare a se trage din vechiul *Brythologi.* [2])

Părerea mea e că numele ar putea prea bine deriva din *Bratacĭ,* nume ce italianiĭ comerciali, i'ar fi putut da, în timpul şederiĭ lor pe Dunăre, pe la începutul mileniuluĭ actual, şi în consideraţiă mareĭ cantităţi de bróşte ce conţinea.

Vorba *Bratacĭ* s'ar putea, destul de uşior, prin scâlcierea cuvêntuluĭ, sĕ fi devenit *Bratecĭ,* şi în fine *Brateş.*

Pe la 1538, dice Paolo Giovio, [3]) acest lac era plin cu peşte (ca şi acum); el provinea din rîul *Hierasus,* pe care locuitoriĭ *'l numesc* (1538) *Prut,* şi care, ceva mai jos, se varsă în Dunăre.

Lacul acesta, prin depositiunile apelor Prutuluĭ şi prin acele ale revĕrsărilor Dunăreĭ, în timpul apelor marĭ, tinde a se astupa şi cu încetul, nu după mult timp, va dispărea.

Astădĭ chiar, adâncimea luĭ este destul de mică.

Locul ocupat de acest lac, este un vechiŭ şi lung golf marin, scurtat cu timpul, prin aluviónele depuse la gură de Prut.

Bara, ce desparte acest lac de Dunăre, este de o natură ce arată destul de lămurit şederea mărei în aceste regiunĭ. Ea este de formaţiune noă.

Partea ţermuluĭ laculuĭ de Sud-West, consolidată prin lucrărĭ de artă, servă de siguranţă părţiĭ Galaţilor de jos, la Estul căruia se întinde o masă de pământ, care, este cât-va timp, nu esista de loc, şi era [4]) o vastă baltă sărată, practicabilă numaĭ în vase. Ea tinde a se consolida şi lacul este menit, astfel, după cum am dis, a dispărea.

[1]) *Descriptio Moldaviae.*

[2]) Menţionat în Bonfinius dec. I, lib. I.

[3]) *Arhiva Istorică a Românii*

[4]) Gebhard, cit. de Hasdeu. *Ist. Critică a Românilor* Vol. 1° pag. 231. ediţia 2°.

CAPITOLUL VI.

De la Gura-Prutului la ţermurile Mărei.

§. 1. — Carantina de la Gura Prutului.

Locuinţă isolată, cu mai multe încăperi, ce-va mai jos de gura Prutului [1]). Românii făcuseră óre-când aci un penitenciar pentru minori. Intre gura Prutului şi acéstă locuinţă, pe dealuri, sunt urmele a mai multor lagăre, din diferite resbele. Din cel din urmă lagăr, ce fu pe acest deal, se pretinde a se fi tras cea d'întâi lovitură de tun, contra Monitorului turc *Lufti-Gelil*, în campania 1877-78.

---

[1]) *Prutul. Poras* saŭ *Pyretus* [1]) Πόρας, Πυρετός [2]): odiniora *Hierasus, Gerasus* [3]), Porota [4]) este numele antic al acestuĭ rîŭ, din care apoĭ, s'a dedus numele de astădĭ, *Prut*.

Acéstă vorbă în limba scytică însemnă *trecĕtóre*. [5])

Limba predominantă în confederaţiunea scitică, dice D. Hasdeu, era *ariană*, adică de aceaşĭ tulpină cu dialectele *samscrite, zende, germane, celte, slave*, etc.

De aci cu înlesnire întrevede etimologia cuvîntuluĭ *P+r+t*, în radicala samscrită *par*, la Zendĭ *pĕrĕ*, greceşte περάω — a trece, de unde indianul *păra*-mal, persicul *pĕrĕt*-pod, elenicul Πόρος-drum, germanul *Furt*, etc.

Celţiĭ, adaogă D. Hasdeu, aŭ păstrat cuvîntul *frut*, chiar în înţeles de *fluviu*.

Porata însemna dar la Sciţi *trecĕtóre*. [6])

Alţĭ filologĭ, numaĭ puţin distinşĭ, 'l deduc [7]) din *par*, a umple; de unde *paurva*, proeminent, bogat.

La Cuno (234): *plu* „fluere": *plutije*, „fluxus"; şi se compară cu *Porotwa, Poritos*, rîurĭ în Rusia.

D. Waillant 'ĭ dă o origină latină, din *Brutus, Brut;* apoĭ devenit *Prut*, prin schimbarea consuneĭ *B* în *P*.

Acéstă derivaţiune pare destul de resonabilă:

1° vorba *nouă* se apropie de acea *vechiă*. Chiar astădĭ popórele carĭ cuceresc noĭ locurĭ, obicĭnuesc a da numenĭ din limba naţională, în general, *carĭ se apropie în sunet* cu numenile vechĭ, găsite în localitate.

2°, vorba *brut*, s'a putut lesne schimba în *prut*, de vreme ce se ştie că sunt mai multe neamurĭ, ce pot cu greŭ pronunţa óre-carĭ combinaţiunĭ de sunete, şi carĭ în vorbirea culantă schimb aceste combinaţiunĭ prin altele mai uşor lor de pronunţat.

Chiar astădĭ, nemţiĭ, habotnicĭ, ar scrĭ *Brut*, dar ar pronunţa *Prut*; iar în alte vorbe, vice-versa.

1) La Grecĭĭ vechĭ.
2) Herodot IV. 48.
3) Ptolomeiŭ.
4) Ammian (cit. de Cantemir).
5) Hăsdĕu.
6) Ibid. IST. CRITICĂ A ROMÂNILOR. 2-a ediţ. Vol. I-iŭ. pag. 185.
7) Tocilescu. DACIA INAINTE DE ROMANĬ. pag. 123.

§. 2. — Renĭ.*)

Cel d'întâĭ eveniment în care apare numele acestuĭ oraş, în istorie, este pe la 1559, cu ocasiunea visiteĭ ce Despot, domnul Moldoveĭ, făcu oraşelor de la Dunăre. In acéstă ocasiune, Renĭĭ, se numesce *Reghen, oraşul negutătorilor grecĭ*.

In 1673, Turcĭĭ, pregătind o espediţiune contra Polonilor, trimiseră pe Prut 40-50 şeicĭ cu provisiunĭ, spre Ţutora, unde aveaŭ depositul general. [1])

Cam pe la 1675, Dumitru Cantacuzino, căpătând din nou domnia Moldoveĭ, şi venind în ţĕrră, debarcă la Renĭ; apoĭ, trecênd Prutul pe la Giurgiuleştĭ, a sosit la Galaţĭ, unde 'ĭ aŭ eşit înainte boerĭĭ şi i-aŭ închinat. [2])

Acest domn, fu şi el unul din aceĭ nenorociţĭ ce contribuiseră la sfărămarea mijlócelor de resistenţă ale ţĕrreĭ Moldoveĭ:

După plecarea din domnie a luĭ Stefan Petriceicu, Nemţiĭ, socotind că vor ajunge cu maĭ mare înlesnire la stăpânirea ţĕrreĭ, aŭ trimis slujitorĭ de aĭ lor şi au cuprins tóte cetăţile. (Iar tocada *nach Ostem!*).

Dumitru Cantacuzino (Dumitraşcu-Vodă) nu se aşedase bine în scaun, şi vĕdênd că nu 'ĭ va putea scóte din cetăţĭ, a cerut ajutor de la Turcĭ; aceştia sosind, Dumitraşcu-Vodă somă pe Nemţĭ a eşi din cetăţĭ, dicêndu-le că de le vor da şi se vor supune, de bună voe, 'ĭ va erta de mórte şi 'ĭ va dărui. Şi aşa eşind Nemţiĭ, el, cu ajutorul Turcilor, a *risipit* cetăţile, puind iarbă de puşcă sub zidurĭ şi le a aruncat în aer din temelie.

---

*) Vom menţiona în trecăt amintirea ce fac scriitorĭĭ vechĭ despre esistenţa a doă oraşe, *Aziris* şi *Liziris*, la gura Prutuluĭ; fără a putea susţine dacă ele s'aŭ aflat saŭ nu în locurile ocupate astădĭ de Galaţĭ şi Renĭ, saŭ dacă ele s'aŭ aflat ceva mai sus, pe albia Prutuluĭ; căcĭ nu esistă nicĭ un indiciŭ, pênă astădĭ, de posiţiunile pe carĭ se aflaŭ.

1) *Arhiva Istorică a Românieĭ*. Anul 1° pag. 26 colona 2°.

2) Neculaĭ Costin. *Letopisitele Moldoveĭ*. Ediţ. Cogălniceanu. Vol. II pag. 11.

Numaĭ Suceava, fiind prea tare, a umplut'o de pae şi lemne şi 'ĭ a dat foc. [3])

In 1688, sub domnia unuĭ Ilie, om slab şi cu totul dat la interesul sĕŭ, Pórta Otomană, împotriva tutulor tractatelor, a maĭ despărţit de Moldova şi *tîrgul Renilor*, ce se numia de Turcĭ *Tomarova (Timarova,* după Cantemir) cu tot locul de prin pregiur; iar în oraş Turcii, după ce aŭ pus stăpânire, a făcut şi o geamie. [4])

Acest fapt fu începutul relelor şi nenorocirilor ce urmară apoĭ, maĭ bine de un secol şi jumătate, asupra Moldoveĭ.

In 1770, generalul rus Stoffel, calcă Tomarova, 'l arde cu desăvêrşire, şi rîdică tóte vitele de acolo. [5])

Sub domnia luĭ Antioch Cantemir [6]), Pórta decidând scóterea Tătarilor din Bugeak, şi trimiţênd în contra-le oştirĭ, din tóte ţĕrile din pregiur, aceştia, profitând de ocasiune, prădară şi arseră Reniĭ şi Ismailul; iar de ar fi fost Dunărea îngheţată ar fi trecut şi ar fi *pârjolit* şi Dobrogea. [7])

In timpul luĭ Cantemir, acéstă cetate era de *ordinul* Cartaluluĭ. De şi sta sub puterea turcéscă, nu se afla însĕ în ea nicĭ un turc; ostaşiĭ eraŭ toţĭ creştinĭ, toţĭ Moldovenĭ; prefectul lor era şi el creştin, numit *Beşli-Agassi*; el era sub ordinele paşeĭ de la Silistra, care era în tot-d'a-una un Seraschier. [8])

Bouillet spune [9]) că acest oraş a avut pênă la 60,000 locuitorĭ: şi chiar un castel crenelat şi turnurĭ. (?)

Fu incorporat cum am vĕdut, raialeĭ Bugeaculuĭ; apoĭ, în 1812, trecu, o dată cu Bassarabia, sub Rusia, de la care, prin tractatul de la 1856, fu încorporat domnieĭ Moldoveĭ, cu Bassarabia de jos. In fine, după tractatul de la Berlin, fu reîncorporat din nou Rusieĭ.

In 13 April 1877, avangarda corpuluĭ al XI, comandat de generalul-principe Şakofskoi, ocupă Reniĭ, cu 25,000 ómenĭ; eĭ fură înlocuiţi maĭ tîrdiŭ cu a 36° divisiune, (din al VII corp), acea a generaluluĭ Ianeky.

Puţin în urmă, 23 April 1877, acest orăşel, fu bombardat de doă cuirasate turceştĭ, cari traseră câte-va obuze asupră-ĭ.

In acest timp, patul rîuluĭ era închis prin maĭ multe linii de torpile, ce opriaŭ trecerea, în sus, a monitórelor turceştĭ, iar ţermul era acoperit de retranşamente. Turcii, cari eraŭ siguri că armata rusă nu se va hasarda în Dobrogea, spre a fi, ca şi altă dată, decimată de bóle, credu că flotila Dunăreĭ de jos era suficientă în acéstă regiune. Dar, când vĕdură bastimentele închise între linii de torpile, atuncĭ, trimiseră şi eĭ un óre-care numĕr de ómenĭ spre a asigura regiunea ţermuluĭ drept.

§. 3. — *Rakel.*

Cătunul Rakel, între Isaccea şi Măcin, pe *malul* drept al Dunăreĭ, cam în dreptul Cartaluluĭ-Renĭ, pare a fi fost, după ruinele sale, un câmp întărit roman, maĭ mare de cât Troesmis (Igliţa).

Ruinele sale sunt încă ne-esplorate.

D. Laurian, bătrânul, în *Vechea Chartă* a Dacieĭ, pune în apropiere de acest punt, şi cred că cu mare dreptate, *Dinogeţia*.

---

3) Nicolae Costin. *Letop. Mold.* Ed. 2° Cogălniceanu, Vol. II pag. 12.

4) După un *isvod* al luĭ Neculaĭ Costin. *Letop. Mold.* ediţia 2° Cogălniceanu. Vol. III pag. 459.

5) A. Comnen, Ipsilante. op. cit. pag. 504.

6) Ibid.

7) *Cronica anonimă*, tradusă de Alesandru Amiras, publicată la Iassi în 1729.

8) *Descripţia Moldoveĭ.* D. Cantemir. Ediţia academică, trad. Hodosiu. p. 22.

9) *Dictionnaire d'histoire et géographie.* pag. 1597.

§. 4. — Cartalul.

Cartalul era, odinióră, o importantă cetate, pe ţermul stâng al Dunărei, în apropiere unde lacul Jalpugul se varsă în fluviu, ceva mai sus din dreptul Isacceï.

Cartalul, cu Reniĭ, Smilul (Ismailul) şi Kilia formaŭ, în epoca de mărire, diadema tăriei moldovene; cordonul de apărare, în acéstă regiune a Dunărei.

Cartalul, ca şi vecinele sale, era comandat de un *părcălab*.

In 1564, Alesandru Lăpuşneanu, căpătând domnia ţĕrrĭ, dărămă tóte cetăţile Moldoveĭ, [1]) împreună, dupĕ tóte probabilităţile, şi cu Cartalul. Ele fură rezidite, spre a fi iarăşĭ dărămate de Dumitraşcu Cantacuzino, la 1684, din porunca Sultanuluĭ, dupĕ cum am spus.

In 1710, Cartalul era o cetate nu prea importantă. In 1711, când Turcii avură resbel cu Ruşiĭ, aci se făcu un pod, peste Dunăre, spre a trece oştirea în Moldova. — Pentru paza acesteĭ cetăţĭ, era rânduit un comandant numit *Dizdar*.

In anul 1737, armata turcéscă, ernând în acéstă cetate, cu Vizirul, făcuse din acest loc puntul de plecare al operaţiunilor sale în contra Tătarilor şi Polonilor. [4])

Cu acéstă ocasiune, Visirul trimise bani luĭ Grigoriu Ghica, domnul Moldoveĭ, sĕ strângă oştire; apoĭ 'l chemă în persónă la Cartal, 'i stórse o mare sumă, recomandându-i a îngriji bine de Moldova şi a nu mai intriga pentru domnia Ţĕrreĭ Româneşti, că apoĭ, nu numaĭ că nu va rĕmânea nicĭ în Moldova, dar va petrece *cu multă urgiă*. [5])

In 1771, Visirul Halil-Paşia, făcênd marĭ pregătirĭ de armată, la Babadag, înştiinţă pe generalul-şef rus, Romanţoff, sĕ vie să se bată; Visirul cu armata, trecênd Dunărea, la Cartal, şi mergênd cale de doă ore, la Cagul, începu a se fortifica. Şi era mulţime de Turcĭ.

Ruşiĭ, sosind, se aruncară cu mare furie contra Turcilor, vĕrsând asupră-le un foc necontenit. Turciĭ, ne-putênd suferi acésta, o rupseră la fugă, cu Visirul şi cu toţĭ ceĭ marĭ aĭ luĭ, şi ne-putênd trece Dunărea în ordine, se înecă o mare mulţime din eĭ.

Pe câmpul de bătae părăsise bagajele, corturile, tunurile etc.; pênă şi chiar caiĭ tunurilor remăseseră acolo.

Şi vĕdênd Ruşiĭ cĭ se înécă o mare mulţime, le dede soroc a trece Dunărea în treĭ dile, iar dupĕ acest termen pe câţĭ 'ĭ-aŭ găsit, 'ĭ aŭ luat robĭ şi 'ĭ aŭ trimis în Rusia.

Cavaleria turcă a şters'o la fugă către Ismail şi Kilia :—Ruşiĭ, organisând un *corp de urmărire*, se luară dupĕ eĭ, dar Ismailul şi Kilia ne-putênd resista, cea mai mare parte din Turcĭ; se supuse, restul, unii fugiră la hanul tătăresc, alţiĭ la Bender şi alţiĭ chiar cu bărcile pe mare. [6])

In apropierea ruinelor acesteĭ cetăţĭ, pe la 1862, se descoperi, în pământ, urmele unor taracĭ de lemn: probabil aĭ vr'unuĭ vechiŭ pod.

§ 5. — Issaccea.

Issaccea saŭ *vadul luĭ Issac* (un pescar din o legendă dobrogeană), se află astădĭ la apus, şi nu departe, de locul unde sunt ruinele vechieĭ cetăţĭ romane *Noviodunum* saŭ *Novietum*.

Românii o numiaŭ *Obluciţa*, *vadul Obluciţeĭ* saŭ *vadul Dunărei*. [1])

Hadgi-Kalfa, autorul *Istorieĭ resbelelor mari-*

[1]) Vornicul Urechiă.

[2]) N. Bălcescu. Intr'un articol din *Magas. Istoric.* Vol. II. p. 64.

[3]) Cantemir. *Descripţia Moldoveĭ.* Ediţ. academică, trad. Hodosiu, pag. 22.

[4]) Ion Neculcea. *Letopiseţile Moldoveĭ.* vol. III p. 392. Ed. Cogălniceanu.

[5]) Idem pag. 387.

[6]) Enache Cogălniceanu. *Letopisit. Moldoveĭ*, ediţia 2ª Mih. Cogălniceanu. Vol. III pag. 265.

[1]) Cantemir.

time ale imperiului Otoman, o numia *Isakgi-Ghecidi* (Vadul lui Issak).

Cel d'întâiu fapt important, de care ne pomenește istoria, și care a avut loc în acéstă regiune a fluviului, a fost, fără nici o o îndoială, *trecerea* ce armata persană operă pe acest fluviu, de pe țermul drept pe acel stâng.

Acésta, avu loc pe la anul 513 înainte de Christ.

Sciții, dice istoria, fac dese invasiuni în Persia. »Regele Regilor«, setos de a'i pedepsi, adună o armată formidabilă de 700 mii luptători*) și o marină de 600 de corăbii. Pătrunde în Europa, prin Bosphor, cutreeră Tracia, și strébate pênă la gura Dunărei, unde 'și operédă trecerea.

A pus pod acolo unde fluviul începe a se desface în mai multe guri (la capul de sus, la *Ceatalul,* cum 'l am numi astădi, delteĭ de *atunci)* care se afla, de la marea Neagră, la o distanță de doă mile de navigațiune fluvială.

Șafaric spune, și el, că flota persană făcuse o cale de doă dile, de la Pont la locul poduluĭ.

Dupĕ socoteala luĭ Herodot, calea de o di fiind 200 stadii, și un grad ecuatorial fiind 500 stadii, acel loc coincide tocmaĭ cu Issaccea, care se află la 70 mile de la marea Neagră.

Maĭ spre Orient gurele Dunărei — din causa depărtării între brațe și a mlaștinelor impracticabile,— împiedic aședarea unui pod. [2])

*) Dupĕ relațiunile luĭ Ctesias — care a trăit pe la 416 înainte de Christ. [1]) și care se deosebia de Herodot — Dariu a venit cu 800,000 luptători; că regele Scyților se numia atunci ***Scitarba***; că fratele sĕu era ***Massa-geta***; că Dariu a umblat prin Moldova de jos, între Dunăre și Nistru. Dupĕ Gibon [2]) „In Moldova regele Dariu a primit de la re„gele Scyților un șorece, o brosca, o vrabie și cinci „săgeți, alegorie care ne înfățișédă o imagine îngro„zitóre.« — (Dupĕ D. Ales. Papadopol-Calimach).

[2]) Dupĕ D. Hasdeu. ***Istoria Critică a Românilor.*** Ediția II° Vol. I.

1) Scrierile sale nu mai esist de cât în fragmente.

2) Histoire de la décadence de l'Empire Romain. tom. I. pag. 615. Ed. Paris 1848.

Testele scriitorilor nu sunt tocmaĭ mute asupra detaliurilor acestuĭ pod:[3])

Dupĕ trecerea fluviuluĭ, regele Perșilor ordonă Ionienilor a rupe podul ce eĭ construiseră. Dar, cedând înțeleptelor observări ale luĭ Coës, care comanda Mitylienilor, Dariu reveni asupra ordinului sĕu și presintând constructorilor o curea, în care erau făcute 60 de noduri, le dise: „Ionieni, 'mi am schim„bat părerea; luați acéstă curea și esecutați „cu îngrijire ordinele mele: când mĕ veți „vedea plecând pentru Scyția, începeți, din „acel moment, a desface în fie-care di câte „unul din aceste noduri. Dacă nu mĕ voiu „întórce pênă când le veți desnoda pe tóte, „vĕ veți întórce în țérra vóstră.

„Pênă atunci păstrați podul și nu negli„geați nimic, fie pentru a'l apăra, fie pentru „a'l păstra: 'mi veți face un mare serviciu.[4])«

Timpul de 60 dile, fusese ficsat de Darie, în prevederea că întréga espediție nu va dura maĭ mult; iară el intră pe pământul inamic, anume de unde începe așa numită *Scyția-vechiă,* și pășește spre N. E., înainte, fără sĕ pótă descoperi unde-va pe Sciți, decișĭ a'l paralisa prin strategia uneĭ perpetue retrageri.

»Ajungênd dincolo de Don, Dariu 'și schimbă direcțiunea, apucă spre apus, și iarăși merge, merge, merge adurmicând pe fugarii adversari, cari reușesc a'l trage afară din hotarele Scyțieĭ: întâĭ pe teritoriul Melanchlenilor (îmbrăcați în negru), apoĭ pe al Androfagilor (mâncători de ómeni), în fine pe al Neurilor, adică pênă în Moldova de sus, venind ast-fel pe fruntaria N. E. a Munteniei, unde și acolo era să 'i ducă Scyții, dar s'aŭ temut de resistența Agatirsilor. [5])«

In timpul când Dariu era încurcat cu armata Scyților, unul din corpurile acestora se duse la Dunăre pentru a încerca sĕ tae retragerea Perșilor, distrugênd podul. Ionienii,

[3]) ***Passages des cours d'eau*** dans les opérations militaires, par Louis Thival, Capitaine au 1-er Régiment de génie français.—Paris 1882. p. 8.

[4]) Duruy. ***Histoire ancienne.***

[5]) Hasdeu. ***Istoria Critică*** etc., op. cit.

fidelĭ promisiuneĭ lor, refusară de a'l rupe înaintea împlinireĭ celor 60 ḑile. [6])

»Dariu încredinţându-se, la urma urmelor, că nu e chip de luptă şi că aŭ trecut deja cele 60 ḑile prevĕḑute pentru durata espediţiuneĭ, maĭ speriat că nu cum-va Grecii, după cum 'ĭ îndemna şi celebrul Miltiade, să părăséscă podul, în care 'ĭ rĕmânea acuma singura speranţă, 'şĭ luă inima în dinţi«[7]), şi într'o nópte armata Perşilor se puse în retragere; dar i se apucă înainte, spre Dunăre, de Scyţĭ, cari reînoiră incercarea lor de distrugere. Ionienii, intrebuinţând atunci o stratagemă, consimţiră a rupe tablierul pe lungimea uneĭ trăsurĭ (element al podului), cu condiţiunea ca Scyţii, in timpul operaţiuneĭ, se vor pune in căutarea armateĭ luĭ Dariu, pentru a 'l bate.

Scyţii vĕḑură, în adevĕr, Grecii rĭdicând grinḑile cari se sprijineaŭ pe ţerm; plinĭ de încredere, eĭ se depărtară pentru a merge înaintea adversarilor.

Acéstă viclenie permise Perşilor, cari luaseră altă cale, de a scăpa de inamicii lor, şi de a sosi la Dunăre, care fu în grabă trecută.

„Dariu datori scăparea sa măgarilor ar»mateĭ sale, ḑice cu rĕutate Folard [8]); nu »acelor măgarĭ cari propun tot-d'a-una go»gomănii saŭ întreprinderĭ neróde, cari n'aŭ »pentru obiect nicĭ un scop solid, dar măga»rilor în sensul literal al luĭ Herodot.«

Gobrias, 'ĭ dede în adevĕr următorul consiliu: »Să se aprindă focurile în lagăr, să se »facă cele-l-alte lucrurĭ obicĭnuite; să se lase »aci chiar măgariĭ legaţi, şi pentru a »încela maĭ bine pe inamic să se lase chiar »pe ceĭ maĭ puţin considerabilĭ din ómenii »regeluĭ,« cea ce regele Perşilor nu lipsi de a face; şi când nóptea veni, el lăsă în lagăr pe toţĭ măgariĭ, pentru a speria, prin sbieretele lor, caiĭ Scyţilor, şi aceste animale sĕ achitară minunat de bine; cea ce îndeplinindu-se, prin acésta se înşelă inamicul făcându-l sĕ creadă că tótă armata era în lagăr.

Este natural că fără acéstă înţeléptă prevedere a generaluluĭ luĭ Dariu, retragerea ar fi degenerat în *derută*. Căcĭ, dacă la început regele ar fi distrus podul, retragerea, fiind compromisă, s'ar fi terminat cu sfărămarea armateĭ sale. [9])«

Acesta este istoricul somar al trecereĭ luĭ Dariu.

Noviodunum (se crede) a fost cea d'întăĭ cetate zidită în acéstă localitate.

Fundarea eĭ este datorită Galilor în invasiunea lor, prin valea Dunăreĭ, [10]) către Asia. Sunt însĕ autorĭ cari cred că ea fu o zidire curat romană, în fericita periódă a glorióseĭ domniĭ a Antoninilor, epoca cea maĭ înfloritóre a *Miceĭ Scyţieĭ* saŭ a Dobrogeĭ de astăḑĭ. Dar e maĭ probabil că ea a fost zidită de Galĭ, şi restaurată de Romanĭ o dată cu alte cetăţĭ ca *Arubium* (Măcinul), ca *Troesmis* saŭ *Trismis* (Igliţa) etc.

Motivele cari aŭ determinat fundarea Noviodunuluĭ, vom căuta a le presuma în cartea topografică (a doa).

Fundată saŭ restaurată, acesteĭ cetăţĭ, i se confiă postul de *santinelă a imperiuluĭ* despre acéstă parte, pentru a veghia şi împiedica trecerile barbarilor, iar în cas de imposibilitate numaĭ a le aviza.

Intre aniĭ 367-369, d. Chr., imperatorul Valinte, voind să isbiască pe Geţĭ, în propria lor ţérră, făcu un pod peste Dunăre, lîngă Noviodunum, adică în faţa Basarabieĭ. *)

In timp de maĭ mult de 1000 anĭ, nu maĭ avu loc nicĭ un eveniment, remarcabil, la Issaccea; este posibil că în tot acest timp ea să nu fi încetat de a esista, dar nicĭ de cum sub vr'un nume important, saŭ în vr'o stare briliantă, şi acésta din causă că şi ea trebue să fi fost din acele nenumărate cetăţĭ distruse şi şterse de Hunĭ, saŭ alţĭ barbarĭ, prin sabie şi foc.

[6]) Thival op. cit.
[7]) Hasdău op. cit.
[8]). *Commentaires sur Polybe.*
[9]). Thival. oper. citat. pag. 8-9.
[10]), Heliade op. cit,
*) Hasdĕu. *Ist. Critică*, oper. cit.

Pe la 1418 [13]) Mahomed ocupă Issaccea, spre a ţine pe Românii-Munteni în frâu. In acest timp, se ştie, Issaccea, cu întréga Dobroge, aparţinea Munteniei.

După bătălia de la Rahova (17 Ianuarie 1475), perdută de Turci, Mahomed II-a se determină a spăla ruşinea păţită ştergênd Moldova după fața pământului.

Un an întreg el grămădi la Varna puterile împărăţii. Spre a preveni lipsurile îndurate, cu un an înainte, de oştirea sa, prin arderea, de către Moldoveni a tot felul de provisiuni, Mahomed, ordonă ca tóte vasele sale după marea Neagră să fie încărcate cu tot felul de provisiuni şi să se lase spre gurile Dunărei. [14])

O parte a floteï şi a armateï, ia Cetatea Albă şi Cafa; apoi, comitând cele mai barbare cruḍimi, se retrage. [15])

Mahomet aruncă cinci poduri peste Dunăre, şi trece pe pământul Moldovei. Românii pustiiră ţérra pe unde aveaŭ a trece Turcii.

O furtună, iscată în marea Neagră, înecase o parte din provisiuni, în cât fómetea începuse a cuprinde pe Turci, înainte de a da cu ochii de Români.

Un spion arătă locul unde Stefan se afla baricadat..... *Valea Albă!* Câte sutimi de pagine vor trebui pentru a descrie acéstă bătae, unde *Atletul luĭ Christ,* marele Stefan, învins, era mai sublim de cât învingĕtorul.— Aci, numit de atunci şi *Resboeni,* căḍu flórea vitejiei şi tinereţei moldave.— Aci, Stefan avu calul mort sub el, şi de aici, târât de boeri, de la o mórte volontară, mergea să vadă pe propria-i mumă închiḍêndu-i intrarea cetăţii Neamţului, *ordonându-i,* după terasă, *a merge să móră mai bine cu glorie, de cât a găsi scăparea, prin graţia uneï femeï, cu ruşine, la adăpostul unor ziduri,*— aşteptând mórtea, ca paserea în cuibul sĕŭ.

Amărât, abătut şi ostenit, marele domn merge a cere consiliu eremituluï Daniel. »Intr'atât [16]) nenorocirile vîrâ îndoială pênă »şi în sufletele marï.«

Bătrânul 'l îndémnă a strânge óste noă, căci *mila luï D-ḍeŭ e mare* şi *va birui.*

Cât-va timp în urmă, Stefan în capul uneï noï armate, pe cari numaï geniurile şi eroiï le pot improvisa, ajunge pe Turcï trecênd Dunărea, şi patul bătrânuluï fluviu devine mormêntul oştirilor otomane....

Suleiman cel Mare, scriind espediţiunea sa în contra Moldoveï, la 1538, ḍice că la 21 August »s'a pus pod peste Dunăre, la tre»cĕtórea de la Issaccea, şi am intrat în Moldova.« [17])

Acéstă espediţiune, cum se ştie, era dirigeată mai mult în contra luï Petru-Vodă-Rareş, ca resbunare, pentru că arsese Chilia.

Pe acest timp, şi mult încă mai în urmă, în cântecele române populare *(prosteşti,* cum le numia Cantemir), şi cari din nenorocire s'aŭ perdut, [18]) Issaccea era numită Obluciţa saŭ *Vadul Dunăreï:* nu pentru că acolo era *vad,* că se trecea fluviul prin apă, dar fiind fost pod şi stricându-se, numele a rĕmas de *vad,* cu înţĕles de *trecĕtóre.* [18])

Aci, o pagină tristă a istorieï române; să ne oprim ce-va mai mult.

Era în 1574.

Pe tronul Moldoveï se afla domnind Ión Vodă, supra-numit *cel cumplit, cel rĕŭ,* Ionaşcu, *Armeanul,* etc.; bravul, teribilul şi tot atât de *mare* ca şi strĕmoşul sĕŭ, *Marele* Stefan.

In mai puţin de doi aní de domnie, Ión organisase ţérra, care prospera în tóte privinţele. Mielul îngrăşat, Sultanul ceru îndoirea tributuluï de la 40,000 la 80,000 galbeni.

Ión-Vodă chiemă sfetniciï ţĕrreï, le espuse situaţiunea şi se hotărî a se trimite solul Porţiï cu respunsul: *ţérra nu póte plăti.*

[13]) Cantemir. *Istoria Imperiuluï Otoman,* trad. Hodoşiu, ediţ. academ. Vol. II. p. 98.

[14]) Din relaţiunea dată de *Saad-ed-din* numit *Hogea-Effendi,* muftiu al Curţiï Otomane, cit. în *Arh. Istorică.*

[15]) Mărescu. op. cit. pag. 221.

[16]) Verussi, pictor. *Viaţa luï Stefan cel Mare.*

[17]) Hasdĕu. *Ist. Critică.* op. cit.

[18]) Ibid.

Ca rĕspuns, Pórta trimite pe Petru Schiopul, fratele D-luĭ muntenesc Alesandru, cu o armată turcéscă, pentru a pune pe acesta, în locul luĭ Ión-Vodă, pe tronul Moldoveĭ.

Resbelul era declarat de fapt.

Paginea nóstră este descrierea evenimentelor petrecute la doă luni de la declararea resbeluluĭ.

In acest scurt timp: Ión-Vodă câştigase bătălia de la Jilişte [19]); cucerise Ţara Muntenéscă, alungând de pe tron pe domnul eĭ Alesandru şi puind în locul luĭ pe Vintilă (fratele luĭ Mihaĭ Bravul); cuprinsese saŭ arsese cetăţile Brăileĭ. Benderuluĭ şi Akkermanuluĭ (fără citadele); bătuse şi respêndise marĭ detaşiamente inamice, o dată la Lăpuşna şi de doă orĭ lêngă Bender.

Doă sute de miĭ de Turcĭ periseră de incendiu şi de sabie...

Turcia spuma.

Ea încercă ultimul efort a reduce pe Ión-Vodă, *nebunul târâe brâŭ* şi *vêntură ţérră*, cum 'l numiaŭ inamiciĭ sĕĭ [20]):

Achmet-Paşia, beglerbeiul Rumelieĭ, porni cu 100,000 Turcĭ la Issaccea, pe Dunăre; — Adel-Gherey, porni cu 100,000 Tătarĭ la Nistru.

Domnul fu la înălţimea momentuluĭ. Se aşédă la Huşĭ, cu armata sa, de unde se putea arunca spre Nistru saŭ spre Dunăre.

Un simplu plan de artă militară, era aprópe a asigura victoria:

Pênă a nu se uni Turcii cu Tătariĭ, Ión va trimite un corp la Dunăre, care va întêrdia trecerea Turcilor, în acest timp, el va trece Nistrul, sub protecţia tunurilor Akkermanuluĭ saŭ Benderuluĭ, va ataca şi sdrobi pe Tătarĭ şi apoĭ, cu aripĭ de glorie, va veni la Dunăre.....

Spre a împiedeca trecerea Dunăreĭ, de Turcĭ, Ión luă următórele măsurĭ:

Şase sute Cazacĭ, cari arseseră Akkermanul, sub comanda bravuluĭ marinar Pokotilo, aveaŭ a se plimba pe Nistru, pe Marea Neagră şi pe Dunăre, pênă la Galaţĭ şi Brăila, pândind mişcările tătare şi turce.

Alţĭ Kazacĭ, călărĭ, aveaŭ a cutreera Bugeakul, în tóte direcţiunile, a tăia, arde, şi apuca tot ce le va sta în cale.

Cavaleria moldoveană fu espediată la Dunăre spre a opri trecerea Turcilor.

Spre a se uni cu Tătariĭ şi a lucra în comun, Turcii nu puteaŭ trece Dunărea de cât pe la Issaccea. In acea direcţiune, la vadul Obluciţeĭ, Ión trimise cavaleria.

Acolo, la puntul de trecere al tutulor timpurilor, era cheia apărăriĭ: Dunărea ne-putênd fi trecută nicĭ la vale, din causa Delteĭ, nicĭ la deal, din causa ne-pătrunselor smircurĭ.

Ieremia *Golia* (ce nume fatal), era omul căruia Ión Vodă, încredinţându-ĭ apărarea Dunăreĭ, 'ĭ confia viitorul şi ţérra Moldoveĭ!

Cine era Ieremia Golia pentru a i se da acéstă onóre, pentru a i se furnisa ocasiunea de a avea numele pronunţat cu atâta veneraţiune saŭ blestem, sutimĭ de anĭ în urmă?

Meritele luĭ eraŭ la înălţimea chemăriĭ:

Se distinsese prin bravură la bătălia de la Jilişte; era amicul Domnuluĭ; el intrigase a se da luĭ Ión corôna Moldoveĭ; în timpurĭ critice fusese comandantul Chotinuluĭ, cheia Moldoveĭ; pe lêngă că 'ĭ dăruise doă moşiĭ, cu pericolul proprieĭ sale vieţe, Ión Vodă 'ĭ salvase viaţa în resbel;..... şi în fine era Moldovan.

Unuĭ asemenea om, îndatorat de domn şi de ţérră, i se confiase postul de onóre al apărăreĭ Moldoveĭ şi al glorieĭ stăpânuluĭ sĕŭ. Moldoveĭ 'ĭ era fiŭ, Ión Vodă 'ĭ dăduse tot ce se póte da unuĭ supus. [21])

Oamenii marĭ sunt presupuitorĭ; ast-fel a fost Tudor, Stefan, etc; ast-fel trebuia să fie şi Ión.

Inainte de plecare, Ión 'l puse a jura *pe*

[19]) Jilişte, sat în judeţul Rômniculuĭ, pe rîul Rômnic saŭ Rîmna. Ión Vodă avea 9000 cavalerĭ Moldavĭ şi 12 cete de Cazacĭ. Alesandru Domnul Munteniei avea o armată de 20,000 Muntenĭ, ajutaţĭ de 40,000 ómenĭ aĭ Beiuluĭ de la Nicopoli.

[20]) Hasdĕu. *Oamenii cei marĭ aĭ Românieĭ. Ión Vodă cel cumplit.*

[21]) Tacit. cit. de Hasdĕu.

Evanghelie şi pe *Cruce* de a fi credincios pênă la mórte.

In locul luĭ Ión, 'l aş fi pus sĕ jure pe o colónă de aur, făcută din elemente micĭ, rotunde şi plate.....

Zid în faţa Issacceĭ, ajutat de cele 25 luntri ale cazaculuĭ Pokotilo, acest om ar fi putut, cu înlesnire, corespunde aşteptărilŏr stăpânuluĭ sĕŭ, bărbatul mameĭ sale (Moldova), apărând trecĕtórea Dunăreĭ în curs de maĭ multe ḑile, şi respingênd cu succes încercările Turcilor de a o trece.

Treĭ-ḑecĭ de miserabile pungĭ de aur, cumpĕră conştiiţa părcălabuluĭ Ieremia Golia..... Sermanul Ión! de ar fi ştiut înainte de bătălie, 'ĭ ar fi dat 3000.

Pentru banĭ, Ieremia Golia vêndu: suvenirile, amicĭĭ, pe domn, religiune şi chiar ţĕrra sa; ce ḑic? presentul şi viitorul ţĕrreĭ sale; un viitor radios, lucios, pe unul servil, umil şi infect.—Ieremia Golia, putem scri astăḑĭ, vîndu pe treĭ-ḑecĭ de pungĭ de aur, imperiul ce de sigur Ión Vodă ar fi rîdicat, încă de atuncĭ, pe ruinele celuĭ otoman. Treĭ-ḑecĭ pungĭ de aur, s'a plătit unuĭ părcălab de Moldova spre a rĕmânea tot Semi-luna pe cupola Sf. Sofiiĭ...

Asemenĭ crime, unanimitatea le eartă..

Când crima întrece prevederile legeĭ, criminaliĭ sunt taxaţĭ de nebunĭ. Una din bunele instituţiunĭ ale religiunelor orientale este, cu drept, respectul nebunilor.

Trebue sĕ fie, dacă nu ertat, cel puţin absolvit acest om;

Şi onórea naţională nu numaĭ că nu se va opune, dar chiar o va cere.

Nu se póte scri în istorie că un părcălab de Moldova şi-a vîndut amicĭĭ, pe domn, religiunea, ţĕrra sa, pentru banĭ. Esistă un singur caḑ, presentul.....

Ieremia Golia era nebun.... şi totul sĕ esplică.

Crimĭ negre de natura acelora »pentru »cari infernul în tóta luĭ eróre, nu are tor»ture echivalente [22]) «nu sunt de pedepsit; ele trebuesc considerate ca efectul stărilor anormale; deplânse, crimele ca şi omenirea, dar nu condemnate. Fatalitatea nu se condamnă de cât de nebunĭ.....

Atât!... Turcĭĭ trecură Dunărea.

Ieremia Golia, înştiinţă pe Domn că pênă a nu ajunge la Dunăre Turcĭĭ deja o trecuseră, şi că fiind prea tĕrḑiŭ nu 'ĭ a putut oprĭ.

Dar! fosta încă nebun? El încredinţă pe Domn că forţa lor nu trecea peste 30,000 *ne-disciplinaţĭ*. O crimă peste alta, este încă o simptomă de nebunie.

Cu tótă derangearea planurilor sĕle, Ión Vodă creḑu! Oamenĭ marĭ cred în servitorĭĭ ce trec de fidelĭ, chiar când li se spun că eĭ sunt trădaţĭ...

O uşióră schimbare în plan:

Ión trece Prutul şi cobóră la Dunăre, spre a bate maĭ întâiŭ pe Turcĭ..

Bătălia se dede lêngă lacul Kahul..

Nimic nu póte opri fatalitatea..

Ieremia Golia comanda stânga frontuluĭ de bătae; călărimea moldavă. Dupĕ indemnul sĕŭ, cavaleria pusă căciulele în sulińe şi trecu la inamic..

Turcĭĭ singurĭ nu 'ĭ primirĭ pe ceĭ ce tradaseră... Puşĭ între doă focurĭ, eĭ periră pênă la unu. [23])

Comentariile ar fi de prisos; dar putem adăoga: când criminalĭ 'şĭ vĕḑură murdara faptă, aşteptară mórtea cu bravură.— Criminaliĭ sunt maĭ bravĭ de cât poltroniĭ şi mişeiĭ, dar maĭ puţin bravĭ ca eroiĭ.

Lupta nu putea fi de cât teribilă. *)

[22]) Shakespeare (W). *Hamlet.*

[23]) Aci 'mĭ aduc aminte de o strofă din versul ce Amurat 'l scrise sub capul nenorocituluĭ Vladislav, ce se purta în o prăjină, dupĕ perderea bătălieĭ de la Varna, ce ni 'l a învĕţat venerabilul profesor D. Andreiŭ Nestor:

Discite mortales non temerare fidem!

(Invăţaţi-vĕ moritorĭ a nu călca în picióre credinţa).

*) Luceafărul criticeĭ Istorieĭ Românilor este, se ştie, D. B. P. Hasdeu; citiţĭ dar studiul D-sale *Ión Vodă cel Cumplit*, unde lucrurile sunt admirabil desemnate de penelul abil al Campionuluĭ representanţilor luĭ Bălcescu, şi pe care tablou în zadar vom încerca a'l copia cu culorile sale.

In momentul critic divinitatea, creḑênd că fatalitatea şi aurul nu aŭ lucrat în destul, permise deschiderea cataractelor ceruluĭ asupra pulbereĭ tunurilor moldovene.

Recompensele faptelor omeneştĭ sunt în viaţă !.,. Cele doă sute miĭ de suflete ce sburaseră la piciórele tronuluĭ Celuĭ prea Înalt, în maĭ puţin de doa luniĭ, cereaŭ în fruntea lor, ca resplată, sufletul luĭ Ión Vodă....

Pentru acésta Tătarĭĭ ajunseră şi eĭ, la timp. . . . . .

Pe o movilă, la estremitatea câmpuluĭ de bătae, Ión adună ceĭ 7000 .de oşteniĭ, ce 'ĭ maĭ rĕmăsese, trăind şi credincioşĭ, din ceĭ 35,000. Aci, *fără apă*, aceştĭ bravĭ ţinură treĭ ḑile şi treĭ nopţĭ, în contra a 200,000 Turcĭ şi Tătarĭ....

»Adesea orĭ, o sémă din aĭ noştri, cu Ión în frunte, eşiaŭ din şanţurĭ, se repeḑiaŭ cu turbare asupra celor maĭ espuse posturĭ inamice, tăiaŭ, măceleaŭ, doboraŭ tot înaintea lor, şi apoĭ, plinĭ de sânge, se întorceaŭ....«

Roa nopţiĭ, aşeḑată pe ne-simţite pe bucăţile de pânḑă, înadins întinse, rĕcorea buzele arḑânde de sete ale eroilor Moldovenĭ.

Ión ar fi putut scăpa; vorbind turceşte ca un turc, el s'ar fi putut strecura, ca órecând Ţepeş, prin mijlocul păgânilor; el nu voi: el ştia că generalul ca şi omul de geniu, trebuesc a fini cu cele d'întâĭ semne de întunecime ce atac raḑele stelelor lor....

Turciĭ vĕḑênd atâta bravură începură a parlamenta. — Ión arĕtă trimişilor Paşeĭ tăria posiţiuneĭ sale şi numĕrul vitejilór ce 'ĭ maĭ rĕmânea: »Precum vedeţĭ—le ḑise el — sunt în stare de a maĭ susţine încă luptă.«

De şapte orĭ Achmet-Paşia jură pe Coran, de şapte orĭ Petru Schiopul jură pe Evanghelie, că vor menţine intacte condiţiunile sub care se făcea Capitularea... — Intre acestea se specifica că Ión va fi trimis viŭ, ne-vătămat, d'a dreptul Sultanuluĭ Selim.

Ión se predete; Turcii nu îndrăsniaŭ a ataca un asemenea om. Un creştin, un Napolitan, un Scipione Cigala,— renegat, sub numele de Djigala-zadé — sub un pretest óre care, fu acel ce împlântă cuţitul în inima luĭ Ión. — Enicerii complectară cea ce creştinul începuse....

'Ĭ tăiară capul şi 'ĭ desfăcură membrele corpuluĭ, legându-l între caĭ saŭ cămile.....

Dar, când Ianicerii 'şĭ veniră în fire, 'ĭ împărţiră corpul ca *móşte;* 'şĭ muiară armele lor în sângele luĭ, rugând pe Alah a le da atâta vitejie.— Românii, este scris, aŭ servit de model în bravură, adese-orĭ, maĭ mult streinilor, de cât la aĭ lor..,.

Nu departe de acolo, la estremitatea orisontuluĭ, Dunărea, maiestósă şi tăcută, fu martură a acestuĭ spergiur; — aceiaşĭ nemuritóre şi divină Dunăre fu, maĭ tĕrḑiŭ, martură aplicăreĭ legeĭ talionuluĭ, de către Românĭ, în block saŭ individual, asupra lor, fiilor saŭ strănepoţilor asasinilor de la Cahul..

Ast-fel peri Ión Vodă, ca maĭ toţĭ din ómeniĭ cari eraŭ pentru Românĭ nişte geniurĭ...

Aci un Ieremia Golia, dincolo un Basta, maĭ încolo un Ipsilante, călăĭ... un Ión, un Mihaiŭ, un Tudor... victime: crima ca şi virtutea nu aŭ patrie...

In séra asasinatuluĭ luĭ Ión, undele Dunăreĭ, curgeaŭ tot aşa de line, ca şi în ḑecimele de miĭ de anĭ ale esistenţeĭ sale...

Sub domnia luĭ Mihaiŭ, Issaccea fu bătută şi luată de generalul sĕŭ Albert Kiraly, ajutat de Aron domnul Moldoveĭ.

In 1620, Sultanul Osman face un pod la renumita trecĕtóre dunăreană şi trece fluviul în contra Polonilor; ia Chotinul şi sĕ întórce înapoĭ pe acelaş pod, aşeḑat în locul unde în toţĭ timpiĭ Moldoveniĭ, Turcii, Tătariĭ, Ungurii, etc. obicĭnuiaŭ a trece Dunărea.

In 1670, sub domnia luĭ Duca în Moldova, Sultanul Mahomed IV declarând resbel Polonieĭ, merse în persónă în campanie. Armata sa trecu Dunărea la Issaccea, pe un pod ce se construi cu acéstă ocasiune.

Acest pod fu făcut de Moldovenĭ, sub privigherea mareluĭ-vizir Fazil Achmet-Paşia.

In 29 Septembre 1673, sosi în Issaccea

oştirea turcă, unde puse, din nou, pod.

Ajungênd aci Sultanul, aşteptând terminarea podului, petrecu la vênătóre, rîsipind banii în tóte părţile şi strîngênd neîncetat oştire (peste aceĭ 30,000 ce avea şi din cari 10,000 erau ómenĭ aleşĭ, [24]) spre a trece în Moldova.

In 1684, Aïnatzi Soliman-paşa trece din nou Dunărea la Issaccea. [25])

In 15 Iunie 1685, Constantin Vodă Bătrânul, ce 'ĭ ḑicea şi Cantemir-Bey, îmbrăcă, la Obluciţa, caftanul domnieĭ pe care o primise, şi de unde apoĭ a pornit la Moldova. [26])

In 1687, Buiukliu Mustafa-paşia trece Dunărea cu 25,000 Spahiĭ şi 8,000 Ianiceri şi prăpădeşte armata polonă prin fóme. [27])

Vorbind de Issaccea, principele Cantemir spune că în timpul sĕŭ edificiile ce se vedeaŭ într'însa eraŭ o probă evidentă de anticitatea sa. Dar urme nu se vedeaŭ, nicĭ în murĭ, nicĭ în fundamente, ca cine ar fi fost fundatorul eĭ. Se pare însĕ, ḑice el, că este opera coloniilor romane din Dacia, saŭ póte chiar a Dacilor, aşa precum sunt *Tulcea, Carsium* şi alte fórte vechĭ cetăţĭ în Dobrogea.

In 1770, dupĕ trecerea Ruşilor la Tulcea, unul din cele treĭ corpurĭ, în cari eĭ împărţiseră oştirea, se îndreptă către Issaccea. In primele ḑile ale luĭ April 1771, împregiurul Issacceĭ se face o mare luptă şi vĕrsare de sânge. Turcii sunt bătuţĭ. Vaisman se îndreptĕḑă apoĭ către oraş, bate şi pe Turcii din el; dă foc la tóte magasinele, la pudreriĭ şi la şlepurile lor; apoĭ se întórce la Ismail, luând de la Turcĭ 8 tunurĭ (dupĕ ce aŭ distrus pe acele alte), un vas cu 5 tunurĭ, doă şlepurĭ, 13 şeicĭ, 17 plute, 86 prisonierĭ turcĭ şi armenĭ, 30 bulgarĭ, şi scăpă o mulţime de familiĭ de Moldovenĭ şi Armenĭ. Daghistanli - Meemet - Ali, Paşa cu treĭ tuiurĭ, Arnăutul Meemet, paşă cu doă tuiurĭ, comandaŭ 30,000 cavalerĭ, 500 bosniacĭ, 350 arnăuţĭ, 800 volintiniri turcĭ şi armenĭ. In magasinele din Issaccea s'a găsit 3,200 sacĭ cu pesmeţĭ, 8,000 chile de făină, 6,000 kile grĕŭ, 5,000 chile de meiŭ, 3,500 chile de sare, 3,000 stânjenĭ de odgóne gróse şi 2,400 corturĭ. Perderea Turcilor în cavalerie şi infanterie a fost cumplită. [28])

Visirul, cu armata, se afla la Babadag: al treilea corp se îndreptă în contra luĭ.

Auḑind, Turcii aŭ rupt'o la fugă, cu Vizir cu tot, spre Constantinopole, părăsind tunurile, corturile, cazanele, carele şi alte bagaje, şi tăind, înainte de plecare, mulţime de creştinĭ şi aci precum făcuseră la Issaccea.

Ruşii luară din Babadag tot, lăsând numaĭ petrele. [29])

In 13 Octombre 1771, Veisman se repede la Issaccea. Căpitanul Bliser, generalul Enghelhardt şi Veisman bat pe Turcĭ fac prisonierĭ şi ajung la cetate, căreia 'ĭ daŭ asalt şi o cuprind. Ruşii ne maĭ avênd ce face cu tunurile şi cu muniţiunile de resbel le aruncă în Dunăre, între altele: 30,000 buţĭ cu praf, sute de miĭ de bombe şi glonţe. Soldaţii nu le maĭ puteaŭ căra la Dunăre; atuncĭ Vaisman dă foc erbeĭ, şi arde restul lucrurilor.

La 15 Octombrie, cetatea, oraşul, geamiile, eraŭ cuprinse şi mistuite de foc. Veismann opri numaĭ 170 de tunurĭ, pe cari le a trimis la Ismail, şi câte-va provisiunĭ de mâncare. Locuitoriĭ, în numĕr de vr'o 160 miĭ, fură strămutaţĭ la Ismail şi în alte părţĭ ale Moldoveĭ. [30])

In 15 April 1773, Klitzka trece Dunărea la Issaccea; bate cavaleria turcéscă, prinde pe Agaŭa eĭ, pune mâna pe tóte satele şi o-

[24]) Scrisórea D-luĭ Moldoveĭ Stefan Petriceicu şi a luĭ Grig. Ghica, al Muntenieĭ, către regele Polonieĭ. *Arhiva Istorică a Românieĭ* volumul II. pag. 26.

[25]) At. Comnen Ipsilante. op. cit. pag. 438.

[26]) Letopişiţele pag. 35.

[27]) Atanasie Comnen Ipsilante, op. cit.

[28]) Ibid. pag. 511.

[29]) *Cronica* Vătafuluĭ de aproḑĭ, de fericită memorie, *Enache Cogălniceanu*. Letop. Moldoveĭ. vol. III. ed. II-a Cogălniceanu Mih. pag. 267.

[30]) Atanasie Comnen Ipsilante, op. cit. p. 514.

raşele de pe lêngă Issaccea şi, la 17, ajunge la Babadag. [31])

In 8 Iunie 1828, doă divisiunĭ de Infanterie rusă, sub ordinele generaluluĭ Rudjevicĭ, şi sub ochiĭ impĕratuluĭ Nicolae I-iŭ al Rusieĭ, forţez trecerea Dunăreĭ în dreptul Issacceĭ, ajutate de o parte a flotileĭ, ruse, de pe Dunăre, şi maĭ cu sémă de defecţiunea Cazacilor Zaporojenĭ, sub comanda hatmanuluĭ Gladkoĭ. [32])

După trecerea fluviuluĭ, în ḑiua de 12 Juniu, acelaş an, o deputaţiune de boerĭ grecĭ, din Moldova, vin la Issaccea spre a închina ţarra împĕratuluĭ Nicolae.—[33]) *Timeo Danaos!*

O parte din armata comandată de Lüders, în 1854, trece şi ea Dunărea la Issaccea.

In timpul resbeluluĭ din 1877 şi 1878, Issaccea fu abandonată de armata turcéscă, care se retrase înapoia moluluĭ luĭ Theodosiu cel mare, între Constanţa şi Cernavoda.

Nu putem termina, maĭ bine, istoricul Issacceĭ, de cât prin următórele cuvinte închietóre ale distinsuluĭ academian D. Hâsdeu:

»Maĭ pe scurt, una şi aceiaşĭ localitate, *vadul Dunăreĭ,* dupĕ cum a botezat'o atât de bine părinţiĭ noştri, „din pomenirea moşilor stremoşilor,“ Issaccea, a servit de trecĕtóre în miĭ de ocasiunĭ, pentru sute de popóre, în curs de 24 secole, începênd de la puntea persiană, 500 anĭ înainte de Christ. şi pênă la puntea muscălească din 1828 ; nicĭ o dată însĕ ceva monumental, ci tot lucrurĭ de lemn, podurĭ pe vase, şubrede base ale unor efemere lupte, uriaşiĭ rîdicaţĭ în câte-va ḑile şi pentru câte-va ḑile.“[34])

Forma cetăţiĭ, a se judeca dupĕ *urmele* de astăḑĭ, era rectangulară, pe o latură aproximativă de 150m.

Natura zidurilor era de piatră cioplită, în bucăţi de 50 c.m. de latură, pe faţă pătrată, şi de 30 c. m. grosime.

Incă pe la 1856, se vedeaŭ, în unghiurile zidurilor, rĕmăşiţele unor turnurĭ ce aveaŭ înălţimea de 7 metri de la surfaţa pămêntuluĭ.

Pe la 1860 locuitoriĭ din Issaccea începuseră a doborî zidurile vechĭ şi a vinde piatra din ele.

Pe la 1864, în o depărtare de 10m de la cetate, spre malul Dunăreĭ, sĕ vedea încă deschiḑĕtura uneĭ minere saŭ unuĭ conduct. El era boltit şi petruit pe din năuntru, însĕ fórte întunecos, aşa că nu s'a putut visita în interiorul sĕŭ. Astăḑĭ, din causa dărămăreĭ zidurilor şi a pămêntuluĭ aruncat de cultivatoriĭ de tutun, deschiḑĕtura aceleĭ bolte s'a astupat cu totul.

Esistă credinţă că ea conducea la Nicoliţel pe sub pămênt. [11])

Forma cetăţiĭ se apropie de acea a uneĭ *castre stative* romane, dar maĭ mică ca cea de la Troesmis.

Ca lucrurĭ găsite aci aŭ fost sarcofagiurĭ, petre legionare, fragmente de piatră şi óle, urcióre marĭ pentru conservarea apeĭ şi a grâuluĭ. etc.

Cu pietrele din zidurile şi turnurile cetăţiĭ s'aŭ zidit case în Issaccea şi s'aŭ pavat uliţele.

In tóte timpurile Issaccea a fost o importantă şi permanentă temă pentru apărarea, din partea N.-E., a peninsuleĭ Balcanice, saŭ cheia apărăriĭ Dobrogeĭ din spre Nord.

[31]) Idem.

[32]) Moltke. ***Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe.*** Vol. I.

[33]) Istoric.

[34]) Hasdĕu. Ist. critică a Românilor. ed. II.

[11]). Acésta ne aduse aminte peştera ***Cariana***, în care s'a închis Daciĭ cu bogăţiile lor, Κείρηγ, cum o numiaŭ Greciĭ, şi care trebue să fi fost pe malul ***drept*** al Dunăreĭ ; aci formaţiile de calcar, ar fi putut înlesni facerea or esistenţa peştereĭ ; în ea, ne spune mithologia, s'aŭ refugiat Titaniĭ când aŭ fost biruiţĭ de Deĭ. *)

*). J. Ghica. DACIA VECHIĂ. Publ. în REVIS. ROMÂNĂ. Vol. I-iŭ p. 425.

Nu se cunósce nicĭ o probă care sĕ ateste că aci ar fi fost Noviodunum. [12])

Un singur monument principal [a]) rĕmâne în picióre, movila *Sultan-Tépé* (după alţiĭ *Vizir-Tépé)* rîdicată *póte* chiar de Dariu, spre a distinge din depărtare, de pe vastele platourĭ ale Bassarabieĭ, puntul trecerii fluviuluĭ la Issaccea. Fu considerată mult timp de Românĭ ca capitala Dobrogeĭ, sub numele de *Obluciţa.*

In vecinătate sĕ găsesc mormêntul luĭ Issak Baba, [35]) fundatorul oraşuluĭ.

§. 6. — Nicoliţelul.

După întinderea ruinelor sale, pare a fi fost în vechime un oraş însemnat, şi sĕ pretinde a fi fost vechiul *Trianopolis,* după alţiĭ *Traianopolis.*

El stă în unire, pe sub pământ, cu Noviodunum şi se crede a fi fost un punt înaintat al acestuia.

Nu de mult i se atribue a fi avut o populaţiune de 30,000 suflete. Astădĭ este o simplă comună rurală, sub numele de *Fóntâna Nedelea, Satul Mónăstireĭ* saŭ *Nicoliţelul.*

Intre Nicoliţel şi Mónăstirea Cilicul, sĕ găsesc o mulţime de ziduri antice ; în pădurea, maĭ cu sémă, ce desparte aceste doŭ localităţi, sĕ găsesc multe fóntânĭ şi apeduce romane, vase de pământ arse, ca la 4 m. dimensiune, îngropate şi d'asupra cărora a crescut arbori.

Printre lucrurile găsite aci, este de remarcat un vas desgropat, de călugării mónăstireĭ, de sub rădăcinele unuĭ stejar (care stejar avea o circumferinţă de 1 m.), la adâncime de un stânjen. Acest vas era acoperit de o placă de piatră, pe care crescuse arborul ; vasul se crede a fi conţinut vin saŭ cereale.

Monede antice (romane, eline şi byzantine) precum şi ruine de tot felul acoper maĭ tótă regiunea din giurul acestor mónăstirĭ. [1])

Templul de la Nicoliţel este vechea cetate, ḑisă a luĭ Traian, prefăcută în biserică.[2])

La Nordul satuluĭ se află un *val* de pământ, în formă şi mărimea valuluĭ luĭ Traian dintre Constanţa şi Dunăre. Lungimea sa este de $2^1/_2$-3 chilometri [3]). El încinge pe o mare distanţă Nicoliţelul. In el s'a găsit câte-va monede ca de mărimea acelor de 50 banĭ, dar maĭ gróse şi după asigurarea D-luĭ Fr. Weickum, ele aveaŭ inscripţiunĭ romane.

Tot aci se maĭ găsi o *Termă* Romană, care esistă pênă pe la 1857; era zidită în piatră cioplită şi cărămidă, la vr'o $2^1/_2$ metri de surfaţa actuală a pământuluĭ.

Pietrăria fu scósă şi pământul nivelat ; cu petrele scóse se zidi Biserica *Română* din Nicoliţel.

Peters, (după asigurarea ce dă D. F. Weickum) crede că aci ar fi fost un mic lagăr militar, avangarda *legiuneĭ* din Noviodunum. [4])

In apropiere de acest loc sĕ găsesc maĭ multe numĭ propriĭ terminate prin espresiunea *Smeuluĭ*, cum *fóntâna Smeuluĭ*, *dealul Smeuluĭ*, etc. Acésta este, probabil, în suvenirul esistenţeĭ în acéstă localitate, a vre unuĭ din aceĭ *marĭ şerpĭ*, atât de deşĭ în valea Dunăreĭ de jos din causa mulţimeĭ pustiurilor băltóse, şi pe cari Românĭĭ vechĭ 'ĭ numiaŭ *Smeĭ* saŭ *Zmeĭ (Zmen* slavoneşte, Şérpe).

---

[12]). *Literatorul* Anul IV. No. 9. Const. P. Scheletti. *Ruine, locurĭ însemnate şi privelişti Dobrogene.*

a) Cel maĭ principal din resturile cari s'aŭ găsit la Issaccea, este o piatră pe care s'ar fi aflat scris [1]) :

Hic situs est vates, quem divi Cœsaris ira
Augusti patria cedere jussit humo.
Saepe miser voluit patriis occumbere terris
Sed frustra ; hunc illi fata dedere locum.

Acéstă piatră fu găsită de un nobil polon, la Issaccea şi transcrisă de Stanislas Sarciniu (Annal. 1. 2. c. IV et ultimo) ; éră traducţiă ar fi :

„Aci zace poetul, pe care urgia Cesareluĭ 'l scóse din pământul patrieĭ. De câte orĭ sermanul a voit sĕ móră în pământul naştereĭ, în deşert : iată locul ce 'ĭ dete sórta. " [2])

Fără nicĭ o îndoială că este vorba de Ovid, şi piatra 'ĭ ar fi servit de monument ; din nenorocire savanţiĭ cred că este o plastografiĕ saŭ chiar o invenţiune arheologică.

[35]) *Annuaire Général de la Roumanie* (1882). pag. 584. editat de D. Frédéric Damé.

1) Cantemir, DESCRIPŢIA MOLDOVEĬ, trad. academ. Hodosiu pagina 9.
2) Idem pag. 21.

1) Nazariteanul.
2) Ión Ionescu.
3) Scheletti. *Literatorul* anul. pag. 524. Articol asupra *Ruinelor, locurĭ însemnate şi privelişti Dobrogene.* § IV.
4) Idem.

§ 7. — Satu-Nou și Terraponte.

Acest loc este remarcabil prin acea că aci s'a efectuat, la începutul lui Iuniu 1828, o trecere peste Dunăre a armatei ruse, chiar sub ochii tzarului Nicolae.

De și sgomotul se respândise că Rușii vor trece Dunărea la Ismail, totuși Turcii, ghicind intențiunea lor, se întăriră la Issaccea, pe locul vechiului Noviodunum, în fața *Satului-Nou.*

Flotila rusă aduse din Ismail o brigadă de vînători, apoi trecu ne-supărată sub *Marele Cavalieu* (Sultan-Tépé) ce Turcii stabiliseră [1]) pentru a'i opri trecerea, pe Dunăre, către Brăila. Acéstă lucrare a Cavalieului, fu așa de reŭ esecutată, că flotila se putu fórte bine strecura, fără nici o supărare, sub *unghiul seŭ mort.*

Pentru a se putea, mai cu înlesnire, apropia de Dunăre, Rușii esecutară prin baltă, un lung dig de stuf, de care vom vorbi aiurea.

Acéstă operațiune terminată, bărcile cazacilor Zaporojeni, trecură pe malul drept brigada de vînători, adusă de flotilă de la Ismail, care luă loc între bălării, pe cari Turcii avuseseră imprudența a nu le esplora. [2])

Când 'i zăriră era prea târdiu.

Rușii merseră drept la reduta cea mai apropiată, și o luară cu o perdere de 50 ómeni.

Acest ne-așteptat resultat aruncă gróza printre trupele turcești și se vĕdu, cea ce se vede fórte rar, 12,000 ómeni fugind înaintea unui pumn de cazaci și vînători ruși.

Turcii, fugind, luară drumul unii spre Babadag, alții se închiseră în Issaccea.

Stăpân pe malul drept, țarul porunci lui Ruppel a face un pod. Cu concursul câtor-va batalióne de pionieri, abilul general, începênd construcția la 3 ore diminéța, o fini la 2 ore p. m. — *Capete de poduri* fură imediat esecutate și aceste întăriri asigurară acéstă importantă posițiune.

Din puntul de vedere militar, acéstă întreprindĕtóre afacere, ar fi fost imposibilă a reuși, fără adjutorul Cazacilor Zaporojeni.

In memoria acestei reușite, țarul ordonă zidirea unei mŏnăstiri, chiar pe locul unde, aflându-se cortul sĕŭ, o bomba inamică trasă de un tun mare, de peste Dunăre, căḑu, în apropiere, fără a face rĕŭ niměnui.

Acéstă mŏnăstire primi numele de *Terraponte,* după șoseaua de pământ, presărată cu trestie, ce împăratul ordonase a se face, între acest punt și țĕrmul Dunării.

§ 8. — Polonii.

La vale de Terraponte, între vechile pichete române 13 și 14, lîngă Repedea, în nóptea de 30 Iuniu 1863, o bandă de Polonezi armați, compusă din : un oficer superior, opt oficeri subalterni și 264 grade inferióre trecu, Duminică spre Luni, pe teritorul român.

Ei fură aduși aci, de la Tulcea, în mai multe vase cu vapor, unele din ele purtând pavilion englez.

Oficerul superior care comanda acéstă trupă, Colonelul Milkovsky, declară, mai târdiu, că scopul sĕŭ, trecênd prin România, era de a întra în Rusia și a forma germenele unei forțe care trebuia a se revolta contra autorității țarului și a elibera Polonia. Bivuacară nóptea la Mŏnăstirea Terraponte, și apoi se îndreptară spre Satul-Nou, Hagi-Abdula, etc.

Ór-care ar fi fost calitatea scopului ce urmăreaŭ, trecerea lor compromitea neutralitatea țĕrrei și da drepte motive vecinilor la ne-mulțumiri.

Trupe române, dirigeate din Galați, Iassi, Rômnic și Ismail, fură destinate de urgență a'i opri, înconjura și prinde.

[1]) Asupra acestui punt cred că *Sultan-Tépé* esistând deja, Turcii numai 'l aŭ transformat în *Cavalieŭ,* iar nici de cum că a fost făcut cu acéstă ocasiune.

[2]) Analisată după de Moltke. *Les Campagnes de Russes dans la Turquie d'Europe.* 1828-29 2 vol. trad. française Demmler. Vol. I° Paris 1854.

Acele ce porniseră din Ismail, comandate de D. Colonel Călinescu, şi cari aveaŭ un efectiv de 4 oficerĭ superiorĭ, 12 oficerĭ subalternĭ, 285 soldaţĭ vechĭ şi 115 recruţĭ, 'ĭ ajunseră; şi după ce 'ĭ somară a se preda, eĭ refusând, se bătură cu eĭ la satul Constangalia.

Lupta ţinu o oră, Românii aveaŭ deja 3 oficerĭ răniţĭ, 17 grade inferióre morţĭ şi 45 râniţĭ, când, din nenorocire, la aripa stângă (Maior Saegiu), un ordin rĕŭ înţeles făcu pe cornist sĕ sune retragerea. Acest, destul de trist, incident cauză în mica trupă o paralisie ne-aşteptată. Polonii profitară şi fugiră, continuându-şĭ drumul.

Românii, după ce îngropară morţii şi trimiseră răniţiĭ în spitale, se luară iarăşi după eĭ, şi la satul Rânzeştĭ, înconjurându-ĭ, în ḑiua de 5 Iuliu, 'ĭ siliră a depune armele şi a se declara prisonierĭ fără condiţiunĭ.

Trupele române, cari îndepliniseră în aceste ḑile nişte marşurĭ forţate pe distanţe necredibil de lungĭ, fură cu căldură mulţumite, prin un decret, de M. S. Domnul. [1])

§ 9. — Ceatalul.

In 23 Martie 1854, Ruşiĭ încercară a trece Dunărea la Ceatal, dar nu reuşesc.

§ 10. — Tabacul

Nu departe de gura rîuluĭ Ialpugul, ce se varsă în lacul cu acest nume, se găsia în timpul Domnuluĭ Dimitrie Cantemir (1712) urmele uneĭ vechĭ cetăţĭ, care de comun se chiema *Tint*. [1])

Stefan cel Mare o rîdicase din ruine, iar după aceia Turciĭ, dărămând-o, o asemănară pământuluĭ, în cât chiar în acel timp abia i se putea arĕta locul unde a fost.

Din ruinele eĭ se rîdică un alt târg, în dreptul celuĭ vechiŭ, care înfloria pre la 1711 şi care se chiema *Tabacul*, în apropiere de marea Neagră, nóte. în locul unde era óre-când vechiul *Aepolius*. [2])

§ 11. — Ismailul.

In cele d'întâiŭ timpurĭ ale esistenţeĭ sale, acest oraş trebue a fi jucat către *Noviodunum* (Issaccea) şi Aegyssus (Tulcea) acelaş rol ca Caput-Bovis (Gherghina) că re Dinogeţia (Rakel), ca Brăila către *Troesmis* (Iglitza) adică, ca santinelă înaintată în contra Barbarilor şi în afara limetelor, în acéstă regiune, a imperiuluĭ.

In urma trecerii invasiunelor barbare, el deveni, pe la începutul mileniuluĭ actual, un castel veneţian (ale cărui unele ruine se aflŭ chiar astăḑĭ în acele ale vecheĭ cetăţĭ, sub numele de *Castelul* saŭ *bastionul Veneţian)* centrul comerciuluĭ lor din acéstă regiune.

Ruinele ce se vĕd în susul oraşuluĭ şi pe marginea fluviuluĭ, sunt tot ce maĭ remâne din vechia cetate a Ismailuluĭ, atât de taimósă în analele Basarabieĭ.

Românii, uniţĭ cu Genovezĭ, conservară mult timp acéstă regiune : dar, când aceştia din urmă fură forţaţĭ a se retrage, din causa progresuluĭ neîncetat al Turcilor, oraşul rĕmase sub domnia stâpânilor teritoruluĭ, adică a Românilor.

Eĭ 'l numiră *Smeïlul* saŭ *Smil (Simila,* la coloniele bulgare, de astăḑĭ, din Basarabia) adică *oraşul Smeilor* (balaurii legendarĭ din basmele Românilor) din causa mulţimeĭ de şerpĭ marĭ ce se găseaŭ şi se găsesc încă, resultatul apropieriĭ bălţilor, în aceste regiunĭ.

Actualul nume *Ismail,* este un nume nou, ce se datorédă de la ocupaţiunea acestor locurĭ de

[1]) Monitorul Ósteĭ, anul 1863.

[1]) Cantemir. *Descripţia Moldoveĭ*, Ediţia Academieĭ, traducţ. Hodosiu pag. 19-20,

[2]) Formaleone pune (Vol. II, 280, jos) *Tentul* pe marginele mareĭ Negre ; după el *Tentul* era continuarea romanuluĭ *Cremniscum*.

Turcĭ, cam de pre la al XVI-lé secol, o dată cu transformarea în raia a Bassarabieĭ de jos, limitată la nord cam cu vechile urme ale molurilor luĭ Traian şi la Sud cu Dunăre. Alegaţiunea că Ismailul ar fi de fundaţiune turcéscă [1]) nu pare pe nimic intemeiată. — Turcii 'ĭ *asimilară* numele, cu unul din limba lor.

Printre luptele ce avură loc în acéstă regiune (fără a maĭ vorbi de acelea ale invasiunelor ce grăbiră căderea imperiului roman), cele maĭ importante fură acelea ce Românii susţinură în contra Tătarilor şi Turcilor; apoĭ, acele ale Ruşilor cu Turcii.

Intr'un chrisov al luĭ Stefan cel Mare, prin care dărueşte luĭ Theodor Cantemir, Părcălabul de la Chilia şi Smil, treĭ sate în ţinutul Fălciu, cu tóte câmpurile, pădurile, etc. se citeşte :

„Fiind că Theodor Cantemir, Părcălabul de la Chilia şi Smil, întru apărarea acestor cetăţĭ contra invasiunelor Turcilor şi Tătarilor, s'a arĕtat serv fidel şi brav luptător pentru crucea luĭ Christ: dupĕ aceia însă voind Dumneḑeŭ, tóte acele locurĭ le aŭ devastat şi ocupat Turcii, iar el s'a vĕḑut constrâns, de puterea acestora, a părăsi părinteştile sale moşiĭ, ce antecesoriĭ noştri, de fericită memorie, le a dăruit moşuluĭ şi strămoşuluĭ sĕŭ : aşa Noi.... etc.«

Dupĕ întrarea Românilor în epoca de slăbiciune, Turcii puseră mâna pe Ismail, făcură din el o posiţiune tare, un cap de pod, centrul apărăriĭ, din afara imperiuluĭ, a zoneĭ nord-estice.

In iarna luĭ 1594-95, pênă a nu se desgheţa Dunărea, Mihaiŭ puse mâna pe cetatea Ismailuluĭ, care se afla sub Turcĭ, unde omorî maĭ mult de 1000 din eĭ : luă 70 tunurĭ: din carĭ doă erau însemnate cu armele împĕratuluĭ Ferdinand şi alte doă, cu ale luĭ Ión Huniade.

Domnul român trimise aceste patru tunurĭ present domnuluĭ Transilvanieĭ; el lăsă, în Ismail, 9000 Românĭ garnisonă, apoĭ trecu Dunărea şi pustii din nou oraşele Bulgarieĭ.

De treĭ palme apa curgea peste ghiaţa fluviuluĭ, când [2]) Mihaiŭ, nesocotind pericolul, trecu fluviul în ţară, încărcat de prĕḑĭ, şi merse la Bucureştĭ. [3])

Din nenorocire, momentul în care Mihaiŭ puse mâna pe Ismail, în acelaş timp şi pe Kilia, fu destul de scurt; el le perdură îndată, din causa evenimentelor estraordinare de cari este plină domnia sa.

In 15 April 1595, vestea soseşte în Constantinopole despre luarea Akkiermanuluĭ, Kilieĭ şi Ismailuluĭ de către Aron Domnul Moldoveĭ, care înaintând, biruitor, pustiise tóte ţinuturile cu fer şi foc şi asediase Benderul. Mihaiŭ strânge noĭ trupe, entusiasmate de vitejia şi liberalittatea sa. Se asigură că Ruşiĭ (Moscoviţii) sunt gata a trece în ajutorul Moldovenilor, şi că Mihaiŭ devastéḑă ţermul drept al Dunăreĭ, aruncând spaima în mijlocul populaţiunelor. Resbelul devine defensiv pentru Turcĭ şi eĭ fac noĭ pregătirĭ. *) Brăila, asediată, se predă. Tóte porturile Dunăreĭ de la Nicopole pênă la gurĭ sunt în puterea Românilor.— Armata luĭ Mihaiŭ e compusă din felurite naţiunĭ, între carĭ Nemţĭ, Transilvanĭ, Poloni.**)—De şi Turcii doresc pacea, se crede însă imposibilă, de vreme ce Românii nu maĭ recunosc supremaţia Sultanuluĭ. ***) Pe când Sultanul se sileşte la o îndreptare a lucrurilor, Românii împedic navigaţiunea pe Dunăre şi pustiesc cu foc şi fer ţinuturile din giurul Constantinopoleĭ, unde fómetea devine şi maĭ mare prin aglomerarea refugiaţilor. In Constantinopole se vorbesce de o mare învingere a Românilor asupra Beglerbeiuluĭ Greciĭ. ****)

Maĭ în tóte timpurile domniilor luĭ Mustafa al III-lé, Abd-ul-Hamid I. Selim III şi maĭ cu seamă al acestuĭ din urmă, acest oraş era

[1]) *Arh. Istorică a Românii.* Vol. I. pag. 172.

[2]) De Thou.

[3]) N. Bălcescu. *Istoria luĭ Mihaiŭ Bravul*, edit. acad. pag. 72 73.

*) Docum. Veneţian No. 248 (Colecţiunea Esarcu).— **) Ibid. No. 249. — ***) Ibid. No. 250.— ****) Ibid. No. 251.

considerat ca un bulevard al Imperiului în contra Ruşilor şi Tatarilor.

In 1710, Ismailul [4]) era în mâinele Turcilor şi era comandat de un *Mutecveli*.

Mihaiŭ Racoviţă, Domnul Moldoveĭ, trecuse la Ismail pentru a merge la Constantinopole, să-'şĭ espieţe, în timp de şépte luni, păcatele în închisórea de la *Edicule* (şépte-Turnurĭ). [5])

In Oct. 1711, Neculaĭ Vodă Mavrocordat aşeţându-se în scaun, a trimis omeniĭ curţiĭ sale, pe la Ismail, Brăila, Kilia, etc. cu firman împĕrătesc, şi or unde găsia Moldoveni robi, bărbaţi şi femeĭ, 'i lua şi 'i trimitea în ţérră; ast-fel, sute de aceste nenorocite fiinţe, de tóte sexele şi etăţile, eraŭ aduse înaintea domnuluĭ, góle şi desbrăcate, şi punea domnul de le făcea îmbrăcăminte, le da banĭ de cheltuială; celor însuraţi le da cărţi de scuteală, ca sĕ n'aibă nicĭ o supărare, şi 'i trimitea pe la casele lor. [6])

Cu tóte că acest domn era grec, actele frumóse nu trebuesc uitate chiar pentru domniĭ strĕinĭ, ci din contra maĭ multă laudă le face, căcĭ ca strĕinĭ eĭ nu făceaŭ cea ce făceaŭ pămênteniĭ. Pomenirea dréptă a istoriĭ trebue a căuta la faptele bune, dacă nu altfel, cel puţin ca o compensaţiune în parte a faptelor lor în general murdare, de cari nu aŭ făcut economie domniele strĕine.

In 1770, Principele Repnin, tot atât de bun general ca şi abil diplomat, ia cetatea Ismailuluĭ cu 203 tunurĭ şi 2000 prisonierĭ, între cari 20 oficerĭ superiorĭ turcĭ şi tătarĭ. Generalul Weissmann se numeşte Comandant al Ismailuluĭ. [7])

In luna luĭ Maiŭ 1774, olandezul contele Piland se numeşte, în Ismail, amiralul floteĭ ruseştĭ după Dunăre. [8])

In 1790, Ismailul era fórte bine apărat de Turcĭ, cari 'şĭ concentraseră în el 50,000 ómenĭ, cu o numerósă artilerie şi cu o tare cavalerie.

Suvaroff veni, cu tot corpul sĕŭ de armată, sub zidurile cetăţiĭ şi, primind ordinul de a o lua în treĭ ţile, a început a o bate din tóte părţile, cu tunurĭ marĭ, şi o strânse astfel ca nimenĭ să nu póte întra saŭ eşi din tr'ênsa.

El făcu a'ĭ se da doă asalturĭ, omorând pênă la 15,000 Ruşĭ.

Luând precauţiunele cele maĭ minuţióse, preparând scărĭ, gabióne, etc., într'o nónte ordonă un al treilea asalt: după ce făcu poduri, umplênd şanţurile de cadavre, Ruşiĭ începură a se urca ca furnicile pe zidurĭ. Turciĭ prinseră iute de veste, şi resistenţa lor înverşunată provocă unul din acele înfiorătóre măcele al căror spectacol numaĭ popórele vechĭ le aŭ putut da. O parte din ceĭ ce trecuseră în cetate se repeţiră şi deschiseră porţile spre a întra grosul armateĭ.

Atunci! dar e maĭ bine a arunca vălul uităriĭ peste acea ce se petrecu....

Când se lumină de ţiuă, bătrânĭ, copiĭ, fete şi neveste—fie-care cu câte un crâmpeiŭ de armă în mână—zăceaŭ întinşi alăturĭ cu cadavrele eliteĭ bravilor armateĭ ruseştĭ.

Or-cât de dureros, tabloul era departe de a mişca inima luĭ Suvaroff. Infuriat de vedere, îmbătat de mirosul sângelui şi entusiasmat de pungile de aur ce i se aruncaŭ la picióre, ca în timpurile vechĭ, nemilostivul general comandă masacrul garnisoneĭ, provocând rîurĭ de sânge, şi abandonă, în timp de treĭ ţile, cetatea jafuluĭ şi violuluĭ....

Ceĭ ce putură scăpa viĭ, din acéstă beţie de sânge, fuseră făcuţĭ robĭ: maĭ puţin fericiţĭ de cât ceĭ cari muriseră!

Ce maĭ rĕmase din populaţiune, fu transportată şi stabilită în Rusia, în districtele otomane.

Zidurile cetăţiĭ fură minate şi aruncate în aer.

Cetatea căduse ast-fel compleşită de numĕrul şi bravura înconjurătorilor.

[4]) Cantemir.
[5]) Nicolae Costin. *Letopis. Mold.* ediţia 2°, Cogălniceanu, pag. 69.
[6]) Axentie Uricarul. Cronică, în *Let. Mold.* Vol. II. pag. 132.
[7]) Cronica luĭ Ath. Comnen Ipsilante. pag. 508.
[8]) Ath. Comn. Ipsilante. pag. 521.

Ruşii perduseră: 1 general, 2 colonelĭ, 60 oficerĭ şi 5000 soldaţĭ; Turcii perdură de la 35—60,000 ómenĭ, de diferite sexe şi etăţĭ.

Luarea Ismailuluĭ, decise Congresul de pace, ce era adunat la Sistov (?) a da Crimea Rusieĭ, lucrul la care Pórta se obstinase pênă atuncĭ. In schimb, Ismailul fu recedat Turcieĭ, care puse imediat a'l reîntări. [9])

In timpul resbeluluĭ ce se termină cu pacea de la Bucureştĭ, Ruşiĭ înconjurară Ismailul, dar ne-putându-l lua cu forţa, se hotărîră a'l asedia; oraşul arse cu desăvêrşire.

Dupĕ acea venind ajutóre, sub Kamensky, cetatea fu din nou înconjurată şi bombardată; dar resistând şi acum, şi Ruşiĭ neputênd-o nicĭ de astă dată lua, o ţinură asediată. Kamen ski *(Petre scu)* plecă la Silistra. [10])

In 1810, Ismailul apropia doĭ anĭ de asediu. Turcii se ţinură cu bravură, dar doboriţĭ de fóme, căcĭ mâncaseră şi caiĭ în pilaf, aŭ deschis porţile generaluluĭ Mendor, şi, dând Ruşilor mulţime de banĭ, s'aŭ dus fie-care unde aŭ voit; [11]) Langeron ocupă oraşul cu 8000 ómenĭ, [12]) şi dupĕ pacea de la Bucureştĭ (1812) Ismailul rĕmase în mâinele Ruşilor, cari cheltuiră sume enorme pentru a face din el o întăritură formidabilă.

Inaintea începereĭ revoluţiuneĭ greceştĭ, în 5 Oct. 1820, Ipsilante convocă, în cimitirul acestuĭ oraş, pe capiĭ Eterieĭ din diferitele părţĭ ale Grecieĭ, ca sĕ desbată împreună planul de resculare al Grecilor. Acĭ se decise... luarea, prin surprindere, Arsenaluluĭ şi floteĭ turceştĭ, precum şi (nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puţin) prinderea Sultanuluĭ (!).

La 13 Octombrie, acelaş an, în acelaş oraş, o noă întrunire decise ca rescóla sĕ încépă în Pelopones. [13])

In 1828, acésta cetate fu puntul de unde, la începutul resbeluluĭ, porni cohortele ţaruluĭ Nicolae I-iŭ.

La 27 Maiŭ 1828, Hatmanul Gladkoi aduse la Ismail, supunerea sa şi a întreguluĭ sĕŭ trib, de Cazacĭ Zaporojenĭ, fugiţĭ din Rusia, în Turcia, pe timpul impĕrăteseĭ Ecaterina I. [14])

Din Ismail plecă, în Iuniu acelaş an, flotila ruséscă încărcată cu material de podurĭ pentru Satul-Noŭ.

Impĕratul comanda în persónă acéstă mică flotilă şi un monument în portul Ismailuluĭ aduce aminte şi astăḑĭ trecătorilor ḑiua în care ţarul Nicolae comandă prima acţiune a floteĭ, în resbelul din 1828. [15])

Tribul Cazacilor Zaporojenĭ, ajută mult, în timpul resbeluluĭ, armata ţaruluĭ. Rusia, ţara recompenselor militare *par excellence*, nu putea uita serviciele aduse de aceştĭ Cazacĭ, supuşĭ de bună voe, prin abilitatea generaluluĭ Tucikof, guvernorul cetăţiĭ. Se ordonă dar ca oraşul din afara cetăţiĭ (dupĕ alţiĭ, orăşelul de maĭ la vale de acesta) să se numească *Tucicof*.

In timpul resbeluluĭ din 1853-55, acţiunele militare din giurul acestuĭ oraş, sunt de puţină importanţă.

La închierea păceĭ, la Paris, Martie 1856, Basarabia de jos, despărţită la Nord cu molul luĭ Traian, se incorporă ţĕrreĭ Moldoveĭ.

Cetatea fiind evacuată de Ruşĭ, 'ĭ se făcu sĕ sară fortificaţiunele, şi fu aprópe abandonată. Populaţiunea ce nu voi a urma armateĭ în Rusia, se aşeḑă în oraş. Numele *Tucicof* se uită, *ca tóte gloriele lumeştĭ;* oraşul reveni la acel de *Ismail*, ce 'l conservă pênă astăḑĭ.

Pe urmele vechiĭ şi formidabileĭ cetăţĭ, la începutul resbeluluĭ din 1877, nu se maĭ afla de câte puţine case, şi acele în ruine şi treĭ bisericĭ, din cari una, cea de pe marginea

[9]) Cronograful luĭ Dionisie Eclisiarhul. *Tesaur de monumente Istorice*, publicat sub direcţia regretatuluĭ Al. Papiu Ilarian. Vol. II. pag. 181.

[10]) Dionisie Eclisiarhul.

Ibid. V. II pag. 219.

[11]) Idem pag. 230.

[12]) *Guerre d'Orient* par un Tacticien.

[13]) C. D. Aricescu. *Istoria revoluţiuneĭ din 1821.* Craiova. 1874. pag. 85-86. Vol. I°.

[14]) Moltke. *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe.* Vol. I°.

[15]) Pelimon. *Călătoriĭ în Basarabia.*

Dunăreĭ şi maĭ puţin înaltă ca cele-l-alte, avênd o frumósă cupolă, şi care servise órecând, una dupĕ altă, de biserică şi geamie.*)

In timpul luăreĭ cetăţiĭ, servise garnisoneĭ de reduit, şi purta încă (1876) urmele (glónţelor şi mitralieĭ) ne-atinse ale luptelor făcute în biserică, între asaltatorĭ şi asaltaţĭ.

Acest oraş, în urma tratatuluĭ de la 1878, de la Berlin, se reîntórse—cu întréga Bassarabie de jos — Russieĭ.

§ 12. — *Ambele Chiliĭ.*

La estremitatea de jos a întâiuluĭ Arhipelag ce colosala ramură de Nord a îmbucăturеĭ Dunăreĭ, numită *braţul Kilieĭ*, ramificat în multe maĭ micĭ, formédă la vale de Ismail, pe locul unde braţele se reunesc din nou în unul singur, se află doă oraşe: unul pe malul stâng, numit de ordinar *Kilia*, şi altul, vecinul sĕŭ, puţin maĭ la vale, pe cel drept, numit *Kilia Vechiă*.

Pe o nisipósă peninsulă ce înaltele stepe meridionale ale Basarabieĭ înainta óre-când în mlaştinele Delteĭ danubiane, fu zidit primul oraş, *Kilia Vechiă*.

Numele *Kilia*, se crede a deriva din acel ce oraşul pare că a purtat la fundarea sa, *Aquilea.***)* Acest nume antic, susţinut de maĭ mulţĭ autorĭ, este cu atât maĭ lesne de admis cu cât posiţiunea topografică pe care se află fundată 'şĭ aduce mult cu acea pe care era Aquilea romană, de la Nordul Italieĭ.

La început, Kilia se găsia la gura cea maĭ de nord, cea maĭ largă şi cea maĭ navigabilă a Dunăreĭ, şi chiar pe marginea mărеĭ.

Scopul fundăriĭ sale nu putuse fi de cât comercial; cu atât maĭ mult cuvînt, cu cât navigabilitatea gureĭ dunărene pe care Kilia era aşedată, este probată pênă în timpurile cele maĭ recente (1712), pe vremea domnuluĭ Moldoveĭ Dumitru Cantemir.

Locuită şi dominată pe rînd: de Romanĭ, de Barbarĭ, de Byzantinĭ, de Genovezĭ şi Veneţianĭ, de Muntenĭ, Moldovenĭ, Tătarĭ, Ungurĭ (?) Turcĭ, Ruşĭ, *Românĭĭ-uniţĭ*, ea suferi peripeţiile evenimentelor ce se succedară în localitate.

Este natural că posesiunea cetăţiĭ Kilia antrena, consecinţă a posiţiuneĭ sale, dominaţiunea asupra, dacă nu a întregeĭ, cel puţin a Delteĭ Septemtrionale a Dunăreĭ.

Romaniĭ, cum ḑiserăm, o numiaŭ *Aquilea;*[1]) Românĭĭ, *Kilia, Kilie,* [2]) *Hilea* [3]); Turcĭĭ *Kili;* Grecĭĭ byzantinĭ, *Lycostomul vechiŭ;* Grecĭĭ din 1711, *Lycostomon;* alţĭĭ, *Lytrostomon* saŭ *Lythrostoton.* [4])

Numele de *Lycostomon* 'ĭ era dat, de corăbierĭ grecĭ, pentru că apa din acéstă gură a Dunăreĭ, părea a se vĕrsa în mare ca din o *gură de lup.* [5])

Un scriitor polon, Stanislas Sarcinius, crede că aci ar fi fost *Tomis;* şi prima chartă cunoscută a Românĭĭ, pune aci *Istropolis.* [6])

Maĭ târḑiu, spre a o deosebi de acea de pe ţermul stâng, Turcĭĭ 'ĭ adăogară adjectivul *Eski* (vechiŭ), ḑicêndu-ĭ *Eski-Kili*, de la care Românĭĭ aŭ făcut *Kilia Vechiă*, căcĭ eĭ zidiseră *un alt nou oraş* pe localitatea ce cade pe ţermul stâng *de astăḑĭ*

Acésta din urmă luă numele de la vecina sa, cu denominaţiunea adjectivală de *noă*, ḑicêndu-se *Kilia Noă* saŭ simplu *Kilia*

*) E posibil ca acésta din urmă, ce se distinge de cele alte prin o frumósă cupolă, să fie acea, *fórte vechiă*, pentru care Călugărіĭ schituluĭ *Caracal*, de la Sf. Munte (Atos) să fie cerut, în 1641, luĭ Joannichiu patriarhul Ierusalimuluĭ, permisiunea de a o repara.[1])

**) Romaniĭ aveaŭ în Italia un oraş cu acest nume, pe care i-'l dederă din causa bunuluĭ augur ce atribui uneĭ aquile, ce trecea pe acolo, în timpul fundăriĭ oraşuluĭ (Istoric).

1) Athanassiade. La BESSARABIE, 1881.

1] Bonfiniu.

2] Petru Klănău.

3) Marele Vornic Grig. Urechiă, întâiul istoric al Moldoveĭ (capătul veaculuĭ al XVI).

4) Leuclaviu, citat de Cantemir.

5) Cantemir.

6) Prima chartă cunoscută(?) a Românieĭ, fu editată în Martie 1513, la Strasburg, de Jacob Essler şi Georgiu Ubelin (Arh. Istorică. Vol. I° pag. 178).

Chilia nouă, după tóte probalităţile şi după o seriósă atenţiune a terenuluĭ, născu atuncĭ când braţul nord al Dunărei (care probabil, la început, a conturnat malul nordic al văĭ Dunărei, la Sud) a tăiat limba de *loës* (pământ galben) ce se prelungeşte, spre Sud, în formă de peninsulă în mlaştinele deltei şi a separat-o cu totul; imensa adâncime în faţa Chilieĭ vechĭ probează că acéstă limbă de pământ a fost despicată prin lucrarea unuĭ mare anafor.

Nimenĭ nu pomeneşte de acéstă acţiune geologică, şi, nu maĭ puţin, de epoca la care avu loc. Studiul însă pe tărêm arată la evidenţă că este cu totul nouă.

Este probabil că, către începutul mileniuluĭ actual, la fundarea *primeĭ* Chiliĭ, ramura Dunărei să nu fi despărţit încă terenurile ambelor oraşe.

Resbelele Turcilor cu Moldovenii, Polonii şi Ruşii, măriră importanţa *Chilieĭ noă*, şi micşorară pe a acelei *vechĭ*, pe cari locuitoriĭ în mare parte o părăsiră.

Cea d'întêiŭ pomenire ce se face de Chilia, este în Cronica luĭ Hurul, Cancelarul luĭ Dragoş, după Campoducele Arbore:

Când legiunele romane fură constrînse a părăsi Dacia şi a trece peste Dunăre, în Moesia, după ordinul autorităţilor romane, *Chilia*, ca şi Tyra (Akkermanul), ca şi Capul Bouluĭ (Gherghina), eraŭ *marĭ* şi *mândre* cetăţi. Ele fură arse cu totul de legiunele mercenare, cari se grăbiaŭ a ralia Moesia şi a-şĭ asigura bogăţiile.

Românii, ceĭ adevăraţi nu voiră a se despărţi de locurile unde se născuseră, unde crescuseră, unde aveaŭ suvenirile lor, mormintele părinţilor lor, unde, cu tótă antica lor origine străină, 'şĭ identificaseră, după legile naturale, corpurile lor cu acele ale pământuluĭ ce 'ĭ hrăneaŭ. Eĭ preferiră a remânea, retrăgêndu-se în munţĭ, maĭ cu sémă în partea Vrancei, în îngroditorul bastion al celor doă lanţurĭ carpatine, or de câte orĭ nu puteaŭ înfrâna furórea barbarilor.

[7]) Cronica luĭ Hurul. op. cit.

Barbariĭ se scurseră, fără a le face vre-un rĕŭ; şi eĭ atuncĭ eşiră din scorburĭ, peşterĭ, unde 'şĭ conservară moravurile, costumele, datinele etc., şi se respândiră spre cămp pe măsură ce se înmulţeaŭ şi se credeaŭ în siguranţă.

Credincioşĭ principiilor republicane, ce le moşteniseră de la părinţiĭ lor, şi cari nu avuseră ocasiune a se demoralisa în vêrfurile munţilor, cum se întêmplase cu acelea ale Romei; eĭ se constituiră în maĭ multe republicĭ: cele maĭ micĭ, patriarhale; cele maĭ marĭ, organisate ca acea a vecheĭ republice romane. Curênd după aceia eĭ înţeleseră necesitatea de a-şĭ uni puterile lor, şi a constitui din tóte acele micĭ centre de libertate şi rudeniĭ, (cum eraŭ republicele Vranceĭ, Bêrladuluĭ, Galaţilor (Capul Bouluĭ), Akkermanuluĭ, etc.),o singură putere, *Republica Moldoveĭ*, după cum Muntenia 'şĭ concentrase şi ea puterile (din banatul Severinuluĭ, Românieĭ micĭ, Românieĭ marĭ, Făgăraşnluĭ, Amlaşuluĭ, etc.) formând *Muntenia* saŭ ţérra *Românească*.

Capiĭ acestor republice, cu timpul, şi fie ca resultat al depravaţieĭ omenireĭ, fie ca recunoştinţă a servicielor aduse, începură a usurpa drepturile comunităţiĭ, familiĭ şi individuluĭ, constituind domniatele, eligibile saŭ ereditare, fericite saŭ funeste, pentru gloria, fericirea saŭ nenorocirea neamuluĭ.

Intrigele, maĭ cu seamă streine, făcură din paradisul român în timp de secole un centru de miserie şi nenorociriĭ....

Când la fundarea republiceĭ moldave, se împărţise ţérra în treĭ părţi saŭ provinciĭ (acea de la munte la apa Siretuluĭ, capit. Roman; a doa, de la Siret la Prut, capitala Bêrladul; a treia, de la Prut la Nistru, capitala Lăpuşna), se împărţi şi republica în treĭ marĭ *Comandamente militare* saŭ *scaune:* unul la *Baia*, în capul căreia era un *Consul;* unul *la Jassi*, în capul căreia era *un Prefect;* un al treilea *la Chilia*, al căreia comandant se numi *Duce cămpestru (Campoduce* saŭ *Comandantul de Câmp*, saŭ general comandând armata de operaţie), *capul* legiuneĭ, pîrca-

labilor, căpitanilor de cetăţi şi *cestorilor oficianţi peste armaşii vaselor.*

Cel d'întêiŭ Duce Cămpestru fu Moise Dingă; iar tribunĭ *peste cetele de vase* (echipagele floteĭ) fură Pilat Flondor, Avram Pojoga, Coman Ciocan, şi Claudiu Baloş. [8])

După óre-cari resbele, contra invasiunelor, *Dragoş* se alese *Consul;* cumnatu-sĕŭ Boldur, *Campoduce.* Amêndoĭ fură răniţi cu ocasiunea resbeluluĭ ce Moldova susţinu în contra Ungurilor (setoşĭ de a-şĭ rĕsbuna primirea luĭ Dragoş, din Maramuroş, şi a soţilor seĭ de către Moldavĭ), care resbel terminat, Românii se grăbiră a încurge în ţĕrrile inamice şi a-şĭ rĕsbuna de insultele şi pradele făcute.

In acest al doilea resbel, *Ducele Campestru* Boldur, cu moşneniĭ şi dregătoriĭ seĭ, trecură Nistru; iar Baloş, *marele căpitan,* cu aĭ seĭ bravĭ *aleşĭ,* încurse, prădă şi arse pênă la apa Bugului şi toţi se întórseră încărcaţi de prăzi şi dobitóce,

Resultatul recompenselor fu : Dragoş, Benga şi Boldur, *ducele campestru,* fură onoraţi cu titlul de *Copiĭ vechĭ* [9]) (1288), recompensă a bravureĭ şi demnităţiĭ cu cari împliniseră sarcinele ce republica le încredinţase.

Nu mult după acea, ranele şi mutilaţiile priimite de eĭ deciseră pe popor, preoţi, şi dregătoriĭ a le da noĭ probe de recunoştinţă, înălţând, între altele, pe Dragoş la demnitatea de *duce suprem* (Domn). Iar ca să se cunóscă dintre toţi şi ca să i se dea supunere, 'i dederă sceptru şi dreptul de a purta *căciulă cu pană albă* (uniĭ înţeleg *căciulă albă cu pană)* [10]) decorată cu cap de *bour* şi petre scumpe.

Şi fiind Dragoş de origine romană şi de *sânge mare* (nobil), 'i se dede şi ereditatea demnităţiĭ în sângele sĕŭ.

La acestea 'i maĭ adăogă un consiliu de 12 înşi, din ceĭ maĭ fruntaşi *copiĭ vechĭ,* cu care *domnul* să se consulte pentru trebuinţele ósteĭ, şi pentru alte păsurĭ ale patrieĭ, şi sĕ serve, în acelaş timp, şi de tribunal superior.[11])

După cât se póte conchide din autoriĭ vechĭ, *cetatea* Chilia (acea după maluĭ stîng) datoreadă fundarea sa Genovezilor.

Bielski [12]) ḑice că Chilia, ca şi Cetatea Albă, ca şi Occeakovul, etc., aŭ fost fundate de Genovezĭ uniţi cu Românĭ, în suta a X-a după Christ.

Miron Costin, în o poemă, în limba polonă, dedicată regeluĭ (1684 Iuliu), precum şi în cronica sa [13]), pretinde că Genoveḑiĭ împrumutând banĭ şi oştĭ imperatorilor byzantinĭ, spre a se lupta în contra Turcilor, aceştia le aŭ *amanetat* tótă Crimea, litorarul mărel Negre pênă la gurile Dunărel, şi acésta parte a Bassarabiei de la Nordul gurelor Dunărei, ce se chiamă *Bugeak* (colţ) şi că atunci Genovezii aŭ clădit *cetatea* Chilia (noă).

Intre 1170 şi 1270, Kilia era capitala domnii Cumanilor. [14])

In secolul al XIII şi al XIV, Veneţianii, Genovezii şi Pisanii, înlocuind pe Greci în comerciul Dunărei, stabiliră înadins un însemnat comptuar comercial în Chilia, de unde şi întinseră apoi o dominaţiune fluvială, aprópe esclusivă, pênă la Gjurgiu şi chiar pênă la Calafat. [15]).

Genovezii, mai cu seamă, aveaŭ atunci întêiul rang printre puterile maritime. Tóte porturile grece le eraŭ deschise. Flotele şi stabilimentele lor, de pe Dunăre şi cóstele mărei Negre, 'i făceaŭ domnii acestor ţĕrmuri. Vom vedea

[8]) Cronica Cancelaruluĭ Hurul, op. cit.

[9]) *Copiĭ vechĭ,* demnitate onorifică, sinonimă de Senator, care da drepturĭ estraordinare: de a fi purtat la început, treĭ ḑile, în car de triumf; de a purta togă albă, corôna de laur, de a avea, în cas de stîngerea dinastieĭ, dreptul de alegere de Duce Suprem, de a fi consilier intim al capuluĭ Statuluĭ, etc. etc.

[10]) Vladimirescu purta căciulă cu fundul de postav *alb.*

[11]) Analisat după *Cronica luĭ Hurul,* marele Cancelar al luĭ Dragoş.

[12]) Citat de Cantemir.

[13]) Letopis. Moldoveĭ. ed. Cogălniceanu.

[14]]. Hasdeu op. cit,

[15]]. Hasdeu. Istoria critică a Românilor. ediţ. II. pag. 103.

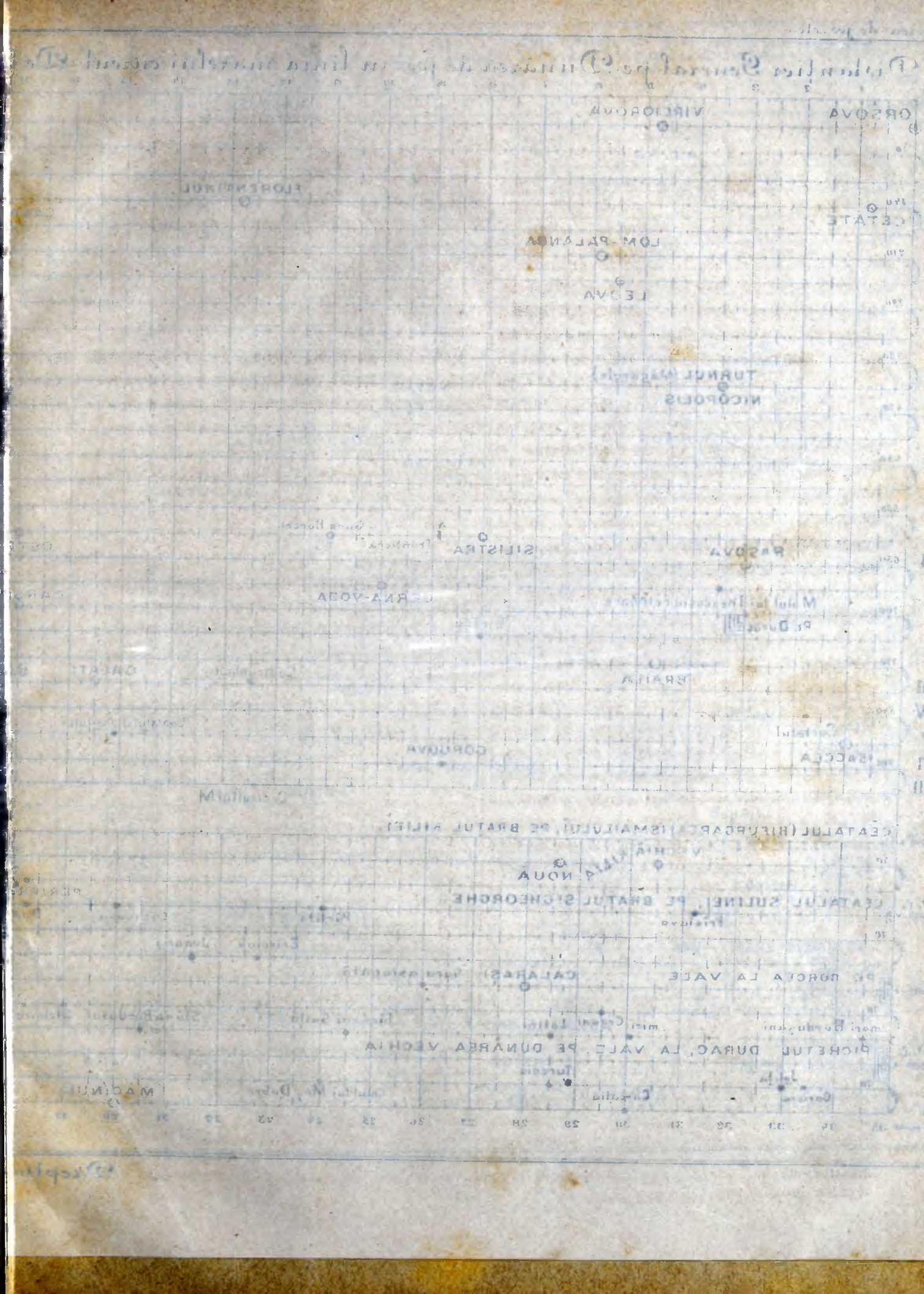

Distanțier General pe Dunărea de jos - în linia mareluĭ curent - De la

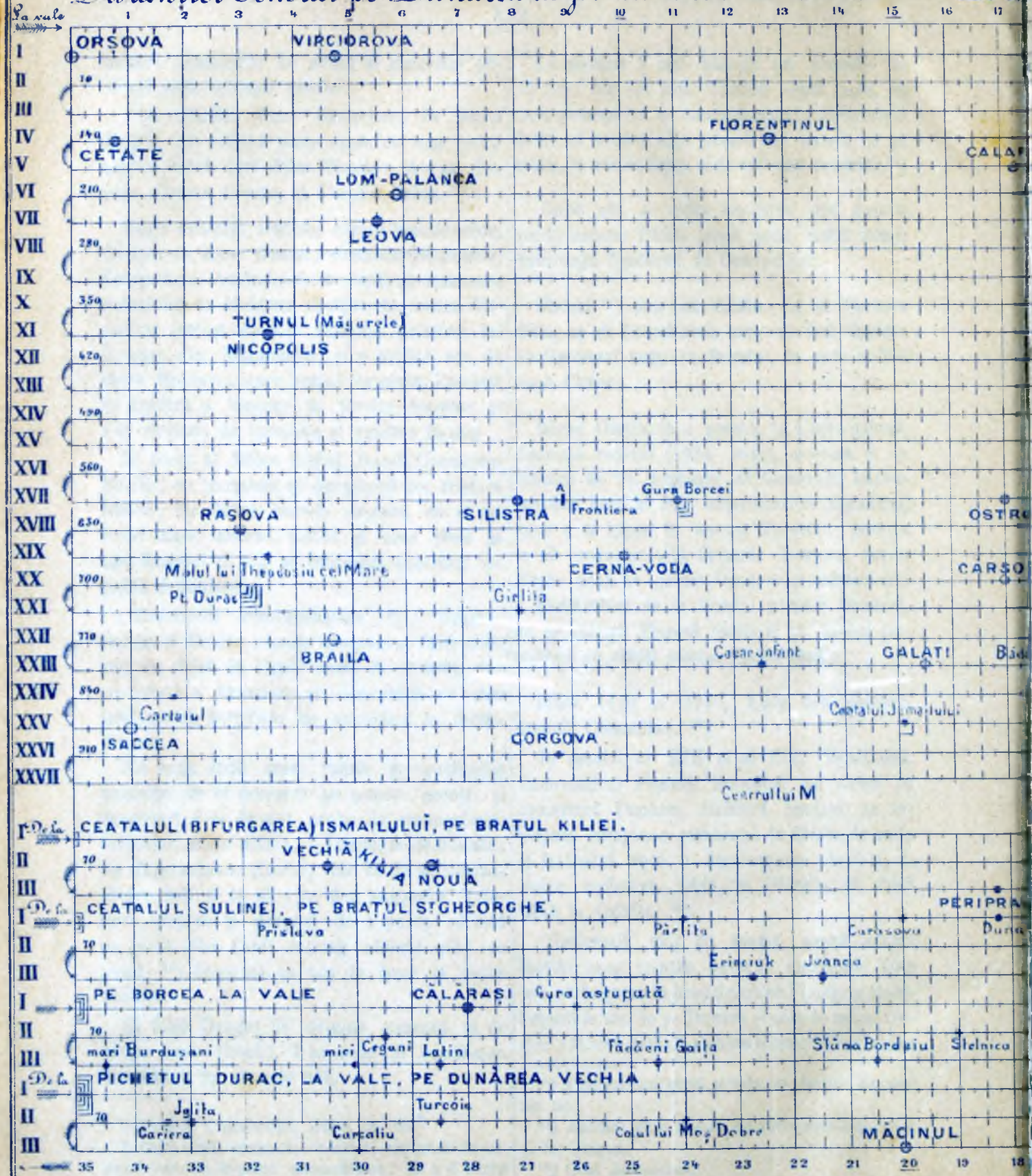

Dreptul

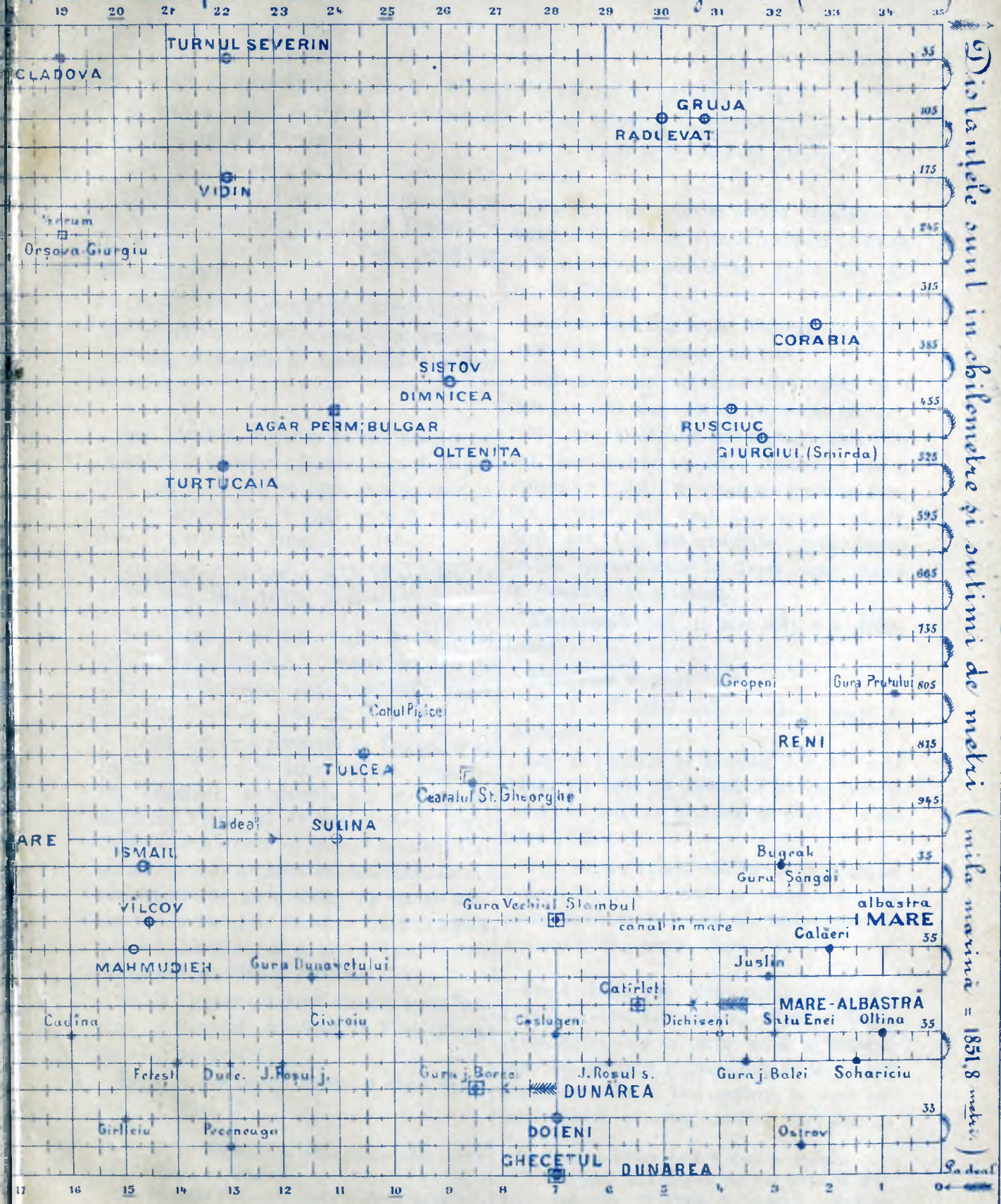
Orșova Vechiă pînă la Mare. – de Maior Mih. Draghicescu (din Flotilă)
Distanțele sunt în chilometre și sutimi de metri (mila marină = 1851,8 metri)
TURNUL SEVERIN
CLADOVA
GRUJA
RADUEVAT
VIDIN
Orșova Giurgiu
CORABIA
SISTOV
DIMNICEA
LAGĂR PERM. BULGAR
RUSCIUC
GIURGIUL (Smîrda)
OLTENITA
TURTUCAIA
Gropeni
Gura Prutului
Cotul Pișicei
RENI
TULCEA
Ceatalul St. Gheorghe
Iadeal
SULINA
ARE
ISMAIL
Bugeak
Gura Șăngăi
VÎLCOV
Gura Vechiul Stambul
canal în mare
albastra
MARE
Calăeri
MAHMUDIEH
Gura Dunavetului
Juslin
Catîrleți
MARE-ALBASTRĂ
Cadîna
Ciaroiu
Coslugeni
Dichiseni
Satu Enei
Oltina
Fetești
Dude.
J. Roșul j.
Gura j. Borcei
J. Roșul s.
Gura j. Balei
Sohariciu
DUNĂREA
Gîrliciu
Pecenеaga
DOIENI
Ostrov
GHECETUL
DUNĂREA
Iadeal

reservate.

mai têrdiŭ, că, numai prin alianţa lor, Moldovenii putură resista cotropirei barbarilor, ce 'i asaltaŭ de tóte părţile.

„De la 1355 pênă la 1460, Chilia, cu tot litoralul nordic al Dunărei, aparţinea Ţĕrrei Munteneşti. Ast-fel, [16]) tot lungul Dunărei, de la Pórta de Fer şi pênă la Pont, aparţinea Bassarabilor.

„De la 1400, încóce, Chilia devine visul de aur al Moldovei, care începe a înţélege importanţa strategică şi comercială a gurilor Dunărei.“

Iuga, domnul Moldovei, punênd mâna pe ea, o întăreşte cu ziduri; Mircea, domnul Munteniei, prinđênd însĕ pe Iuga, cetatea cade în mânile Muntenilor, şi Iuga móre în captivitate, la Curtea de Argeşiŭ, în 1401. [17])

Alessandru cel bun o ia, la rêndul sĕŭ, de la Munteni. Vlad Dracul o ia înapoi.

Sub Petru (al IV-lea), [18]) pe la 1448, fiul luĭ Alesandru cel bun, o vedem din nou în mânile Moldovenilor cari, neputênd'o apăra în contra Turcilor, o cedéză Ungurilor. [19])

Acéstă opiniune, susţinută de Enghel, pune pe Miron Costin în mare îndoială. Depărtarea Ungurilor, neesistenţa nicĭ uneĭ relaţiuni între Petru (al IV-lea) şi dânşiĭ, legăturile acestuĭ domn cu Poloniĭ, inamicĭ Ungurilor, şi mai cu sémă ne-pomenirea de către Istorie pe acele vremĭ de vre un atac din partea Turcilor, fac să se crédă că acésta este vr'o invenţie, de şi câte o dată [20]) este menţionată cu destulă claritate.

De la Ungurĭ (dacă se admite) ea se întórce la Munteni, sub Vlad al V-lea Ţepeş, fiul luĭ Vlad Dracul.

Stefan sĕ supără de acésta şi căută prilegiul a 'i o lua.

Ocasiunea se presintă în 1462:

Vlad, bravul şi teribilul Vlad, tăiase şi pusese în ţeapă pe Amza-Paşia (Hamuţ), al Vidinuluĭ.

Mahomed porneşte în contra Muntenieĭ o formidabilă flotă pe apă, şi o armată pe uscat.

O parte din armata luĭ Ţepeş, era păzitórea Chilieĭ.

Stefan oferă Sultanuluĭ Mahomed al II-lea, serviciul sĕŭ în contra luĭ Vlad.

Sultanul este încântat despre acésta, şi 'i face cunoscut a se uni cu *Navarhul* saŭ amiralul turc, şi sĕ bată împreună cetatea Chilieĭ, *care era în marginea Dunărei;* Stefan primeşte; o bat, împreună cu Amiralul turc, mai multe ţile; *unul, dupĕ uscat,* cel alt, dupĕ apă. Cu tóte greutăţile, comandantul cetăţeĭ, *representantul* luĭ Ţepeş, pune cetatea în posiţiune de a resista....

Ne-putênd'o lua, eĭ sunt siliţĭ a o abandona.....

Fură puşĭ pe fugă [21]).

Vornicul Urechiă scrie relativ la acest eveniment:

„In al 6-lea an al Domnieĭ Sale, în anul 1462, 22 Iuliu, [22]) Stefan Vodă (cel bun şi mare) fu lovit de o *puşcă*, în gleznă, la cetatea Chilieĭ.“

Vlad depus, fratele sĕŭ Radul, întronat ca domnul Muntenieĭ (1465) şi recunoscênd supremaţia Sultanuluĭ, primeşte însĕrcinarea de a ocupa Chilia pentru Turcĭ. [23])

Fiind Chilia sub Muntenĭ, „în anul 6973 (1465) în luna Ghenarie 23, adunând Stefan Vodă multă óste de ţĕrră, voind sĕ rescumpere cetăţile care le luase păgâniĭ de la alţĭ domnĭ, coborîta cu tótă puterea sa spre cetatea Chilia, şi sosind mercurĭ spre Joĭ, la

[16]]. Ţice D. Hasdeu, care trebue citat or unde istoria nu este destul de luminată.

[17]) I. Heliade Rădulescu. *Dacia şi România* pag. 135.

[18]) Ce 'i ţice şi Aron; idem. pag. 161.

[19]) Heliade susţine şi el acésta, pag. 161.

[20]) *Sumarul croniceĭ despre ţĕrra Moldovenéscă*, scriere, în limba polonă, publicată la Iassi în 28 Octombre 1566.

[21]) Chalcochondilas. Libr. 9. (cit. de Şincai).

[22]) 22 Iuniu, ţice Cronica cea mai vechiă a Moldoveĭ, redactată, *din officiŭ*, de călugăriĭ mănăstireĭ Putna, între 1466 şi 1552, tradusă în limba polonă, adaosă cu evenimentele dintre 1552 şi 1566, şi cu o notă statistică a Moldoveĭ (Arhivă Istorică a Românieĭ Vol. III).

[23]) Dlugossius, libr. 13. ad. an. 1465.

mieḑul nopţiĭ, a înconjurat cetatea, însĕ Joĭ nu s'a apucat de harţ, iar Vineri de diminéţă a început a bate cetatea, şi aşa tótă ḑiua s'aŭ hărţuit pênă séră. Iară Sâmbătă se închinară ceĭ din cetate, şi a intrat Stefan Vodă în cetatea Chilieĭ, şi acolo petrecênd treĭ ḑile, veselindu-se şi lăudând pe Dumneḑeu, *îmblânḑia* ómeniĭ din cetate.«[24])

Ast-fel treĭ anĭ maĭ în urmă, armele moldovene fură maĭ norocóse; cu tóte că Dlugossius[25]) nu pare a da prea mare importanţă acestuĭ fapt militar.

In 1465, Stefan înţĕlese că, de şi supuşĭ Munteniei, cetăţeniĭ din cetatea Chilieĭ eraŭ devotaţi craiuluĭ Cazimir; ceru scrisorĭ de la acesta şi, în timp de opt ḑile, puse la cale predarea cetăţiĭ.

Spre a nu se observa trădătoriĭ, se apropiă cu o armată mare de cetate şi, deschiḑêndu-i-se o pórtă, către mieḑul nopţiĭ, intră în cetate. Din ceĭ doĭ părcălabĭ, ce fuseseră la o nuntă, în acea séră, unul fu prins; cel-l-alt, scăpă prin cetate, dar, temêndu-se de rĕsbunare, de vreme ce cetatea era aprópe luată, şi gândind şi la daruri, o predete fără vĕrsare de sânge.

Stefan o întări, şi puse în ea părcălabĭ, pe Isaia şi pe Buhtea.

Sumariul croniceĭ despre ţérra moldovenéscă[26]) ḑice că Stefan a luat Chilia, în acest resbel, de la Ungurĭ. [27])

In 1475, Mahomet, venind cu putere mare asupra Moldoveĭ, puse din nou mâna pe Chilia.

Stefan nu întârḑiă, probabil, a o relua, căcĭ Vornicul Gr. Urechiă scrie:

„In anul 1478, Iunie 22, a început Stefan Vodă a zidi cetatea Chilieĭ, şi a sĕvêrşit'o, în acelaş an, în Iulie 17.“

A început a o zidi la 22 Iunie şi a terminat'o la 17 Iulie acelaş an.

Maĭ mulţĭ autorĭ aŭ căutat a esplica acéstă frasă, făcêndu-şĭ întrebările cari decurg natural din cea ce scrie Urechiă:

Cum s'ar putea isprăvi o cetate aşa de curênd?

Dupĕ N. Costin, Marele Postelnic Panaiotache pare a esplica, în acest mod, acéstă enigmă:

„Cum din afara cetăţeĭ celeĭ marĭ, a Chilieĭ, „era alta maĭ mică, care să o fi zidit Stefan „Vodă cel bun, ca o *streajă cetăţeĭ ceĭ marĭ.* [28])“

„S'aŭ dres şi s'aŭ maĭ întărit cetatea Chilieĭ trăgêndu-ĭ şi alte *pânze*“.... „saŭ niscaĭ-«va turnurĭ adăogând, şi întărind *baştele* şi *şanţurile.*“ Ast-fel presintă Şincai esplicaţiunea Postelniculuĭ Panait şi a altor *boerĭ* din ţérră. [29])

Căderea Chilieĭ, ḑice D. Hăsdeu [30]), sub dominaţiunea luĭ Stefan cel Mare, aduse dupĕ sine supunerea întregeĭ regiunĭ limitrofe, pe ambele malurĭ ale Prutuluĭ.

O singură biserică, jumătate în pământ, este ultima reliquă a stăpânireĭ moldovene asupra Chilieĭ; şi aceea făcută de Stefan cel Mare.

De aci înainte gurile Dunăreĭ încetez pentru tot-d'a-una a fi ale ţĕrreĭ Munteneşti.

Baiazet învingênd pe fratele sĕŭ Zemé, petrecuse treĭ anĭ fără grijă. Uniformitatea vieţeĭ sale 'ĭ născu urîtul. Gloria 'l împinge la resbel; el caută vecinilor un pretest. Kara-Bogdania (Moldova) este ne-fericita ţérră asupra căreia 'ĭ cade ochiĭ. Domnul sĕŭ este mândru şi puternic. El se decide a'l doborî. Se aliaḑă cu Tătarii, şi în primă-véra anuluĭ 1484 (15 Martie) 350 corăbiĭ transport pe mare o parte din armata sa; cea-l-altă, urméḑă pe uscat, cu Suveranul în frunte, drumul Moldoveĭ. Intră în acéstă ţérră; focul şi sabia, destrucţiunea şi crima, sunt împinse pênă la Bêrlad.

Merge la Chilia:

---

[24]) Cronicarul Vornicul Gr. Urechiă.
[25]) Citat de Şincai Vol. II. pag. 45-46.
[26]) Operă citată maĭ sus.
[27]) Letopis. Cogălniceann pag. 461. ed. 2°.
[28]) Letop. Cogăln. pag. 70.
[29]) Şincai. *Cronica Românilor.* Vol. II. pag. 72.
[30]) *Istoria Critică a Românilor*, ed. II.

Unii autorĭ ḑic [31]) că Părcălabiĭ, Ivaşcu şi Maxim, o apărară cu putere, vĕrsând pârae de sânge; alţiĭ [32]), că un Mamilak, vînḑĕtor de ţĕrră, Castelanul saŭ Părcălabul cetăţiĭ, o închină. — Găsiră aci şi treĭ nobiliĭ poloni, cari aveaŭ intenţiunea a merge la Ierusalim; eĭ fură robiţĭ şi vînduţĭ [36]).

Baiazet intră în cetate Mercurĭ la 14 Iuliu [33]); de aci plecă spre Cetatea Albă. De observat că Vlad Ţepeş se afla şi el în lagărul turcesc [37]).

Din cele ce preced, se vede că ocupaţiunea Chilieĭ, în timpul lungeĭ domniĭ a Mareluĭ Stefan, nu fu de cât timporară, dar repetată.

Intr'unul din hrisóvele acestuĭ domn se găseşte scris:

„Lembergeniĭ, mergênd la Brăila, saŭ la Chilia, dupĕ peşte, sĕ plătească vamă la graniţă în Bacăŭ saŭ la Berlad.“ [34])

Litoralul măreĭ Negre, la nordul gurelor Dunăreĭ, aparţinea Moldoveĭ şi Muntenieĭ. Hotarul Moldoveĭ începea maĭ jos de Cetatea Albă, prin urmare maĭ sus de *gura* Dunăreĭ numită *Chilia.* [35])

Incă de la fundarea Statuluĭ Moldoveĭ, vĕḑurăm figurând ca una din cele treĭ persóne importante în Stat (Cronica luĭ Hurul) pe *Ducele Campestru, capul cestorilor oficianţĭ peste armaşiĭ vaselor*, adică peste ómeniĭ chemaţĭ a servi ţĕrra pe apă.

In adevĕr, se vorbeşte de esistenţa uneĭ marĭ marine militare, între secolul XI şi începutul aceluĭ al XV-lea, la Moldoveni, fie la statul unit, fie la republicele ce 'l aŭ preces.

Se pare însĕ că flota moldoveană, ajunse apogeul sĕŭ sub Stefan cel mare.

Sĕ lăsăm cuvîntul autorilor competenţĭ:

»Predomnirea în marea Négră, posesiunile pe ţĕrmurile meḑiĭ-nopţiale acesteĭ mărĭ şi acele din Crimmea, întinsele referinţe comerciale şi politice cu Bizanţul, ceréŭ negreşit o însemnătóre desvălire de putere navală. Moldoveniĭ, îndată de la înfiinţarea statuluĭ lor, lipiţĭ în strînse confederaţiunĭ cu Genoveziĭ, sĕ apucară cu tóte puterile la formarea uneĭ marine comerciale. Locuind o ţĕrră cea maĭ avută în materiale şi produse naturale, şi avênd de învĕţătorĭ în arta navigăriĭ pe statul cel maĭ desăvîrşit maritim în acea epocă, nu le putea lipsi nicĭ mijlócele, nicĭ esperienţa. Prin acest chip Moldova căpătă elementul cel esenţial de viaţă al unuĭ stat, în cât fu în stare a se susţine independintă maĭ mult de cât Valahia, lipsită de acest avantaj. Puternică prin comerţul şi marina sa, ea, maĭ mult chiar şi de cât alte Staturĭ marĭ, precum Ungaria, se putu ţine în contra giganticelor năvăliri ale Otomanilor.

»In suta XV Moldova, sub domnia luĭ Stefan cel Mare, se afla în apogeul puteriĭ şi al înflorireĭ sale. Acest domn, prin desvălirea ce dădu puterilor militare ale statuluĭ de uscat şi de mare, puse ţĕrra în stare a sprijini orĭ ce lovire fără greutate. Cunoscênd prea bine adevĕratul isvor de putere pentru Moldova, el, prin o maĭ strînsă unire cu Genoveziĭ şi serióse îngrijiriĭ la întărirea cetăţilor maritime, dădu un puternic sprijin marineĭ şi îndoit impuls comerţuluĭ, întărind prin acestea posesiunile de peste mare. Amenințat de ne-întârḑiata năvălire a Otomanilor, cariĭ, veḑênd în Moldova singura piedică ce le sta în calea cuceririĭ întregeĭ Europe, se pregătiaŭ a se arunca asupra eĭ cu tóte puterile lor, Stefan simţi prea bine că Moldova, în cât va fi stăpână gurilor Dunăreĭ şi va predomni în marea Neagră, nicĭ o dată nu va putea fi aşa oborîtă, în cât să nu pótă a se rîdica curênd, şi a recăpăta orĭ ce pierdere ar fi cercat. Timpul dovedi acest adevĕr: Colosalele puterĭ ale Osmanlîilor veniră în maĭ multe rênduriĭ să se sfarme în contra Moldoveĭ, temeinic aşeḑată pe marina

---

[31]) Intre cari Vornicul Gr. Urechiă.
[32]) Crommer, Malatesta, Miron Costin, etc.
[33]) *Cronica* Vorniculuĭ Gr. Urechiă.
[34]) Citat de Hâsdĕu în *Ist. Critică.* ed.II Vol. I.
[35]) Idem.
[36]) Contimporanul polon Mateiŭ Miechowski. *Arhiva Istorică a Românieĭ* pag. 42. Col. II.
[37]) Heliade. *Dacia şi România.* pag. 168.

sa. In zadar cuceriră la întâia dată chiar cetatea Albă și Chilia. Marina moldoveană, sprijinită de Genovezi și refăcută prin avutele mijlóce coloniale ale posesiunilor din Crimmea, se înturnă curênd spre a recăpăta porturile pierdute și a da Moldovenilor nouĭ puterĭ de a resista în contra năvălirilor. Acésta ținu pênă când Osmanii, pe câmpul de la Racova, înțeleseră în fine, cu paguba lor, că pentru a supune Moldova, trebuiaŭ a începe prin surparea posesiunilor eĭ comerciale, acel isvor nesecat, al eĭ, de putere și de viață.

»Căderea definitivă a imperiuluĭ din Orient și cucerirea Constantinopoleĭ prin Mahomed al doilea, puse pe Osmanĭ, stăpânĭ acum aĭ Elespontuluĭ și întreguluĭ țĕrm meḑi-ḑial al mărelĭ Negre, în înlesnire, a întreprinde sfărmarea predomnireĭ Moldo-Genovezilor în acéstă mare. O însemnătóre flotă otomană nimici tóte posesiunile maritime ale acestora, prin conlucrarea de numeróse armiĭ tătare, ce le atacaŭ tot într'un timp din partea uscatuluĭ. Separați de orĭ ce ajutor, prin căderea Byzanțuluĭ și a Dardanelelor, înconjurați de numeroși ne-amicĭ, și storși prin necontenite lupte, Moldo-Genoveziĭ nu maĭ putură sprijini posesiunile lor. Cafa, cel maĭ important deposit comercial al lor și Paladiul acelor posesiunĭ, căḑu în mânile Osmanilor. In ea, Moldova pierdu cel maĭ de pe pe urmă sprijin al marineĭ sale și, pentru tot-d'a-una, póte, predomnirea în marea Négră, acel lac român, cântat de Ovidiu. In urma acestor pierderĭ, cu tótă eroica bravură a locuitorilor sĕĭ, nu maĭ era chip a se împotrivi, și Moldova se vĕḑu redusă a capitula.

»Așa dar vedem, că începênd de la 1159 și pênă la 1476 Moldoveniĭ aŭ avut numeróse posesiunĭ în Crîm și pe litoralul meḑinopțial al mărelĭ Negre și aŭ fost domnitorĭ în acéstă mare. Noĭ credém de trebuință de a alătura aicĭ bucățile următóre, citate în »Arhiva românéscă«, și scóse din un manuscript al D. Balșŭ întitulat: Fragmente de starea Moldoveĭ, de când a fost desmembrată din imperiul roman, pênă la domnia luĭ Stefan, cel maĭ de pe urmă prinț independinte al Moldoveĭ, inclusiv:

»*Îndată ce Moldoveniĭ sĕ unirĕ, prin confederațiune, cu Genoveziĭ, eĭ făcură vase de mare și sĕ declarară stăpânĭ aĭ mărelĭ Negre; acésta se găsește în titlurile lor: Prinții suverani aĭ Moldoveĭ și domnĭ aĭ mărelĭ Negre. Împĕrăteasa Ecaterina II., în timpul resbeluluĭ întâiŭ cu Pórta, fu convinsă de acest adevĕr prin mareșalul câmpestru Contele Romanțov, carele avusese ordin a cerceta drepturile Moldoveĭ asupra mărelĭ Negre...*«

»*Stefan cel mare simți că o marină militară trebue sĕ aibă de basă o marină comercială. Abundența țĕrreĭ în materiale de construcțiune, și calitatea producțiunelor eĭ, o chemaŭ la o navigare maĭ viĕ și maĭ întinsă. El cunoscu mersul natural al lucrurilor. El întórsĕ privirile sale asupra navigațiunelor lucrative, cari ar fi format o armie, ar fi susținut comerțul și ar fi înmulțit escadre, cărora nu le putea lipsi nicĭ instrucțiunea, nicĭ esperiența. Ast-fel Moldoveniĭ stătură stăpânĭ aĭ mărelĭ Negre pênă la luarea Constatinopoleĭ de Mohamed II., care năvăli, curând dupĕ aceia, asupra Crîmuluĭ, alungă pe Genovezĭ din Cafa și începu resbelul în contra Moldoveĭ.*« [38])

La 1536, Asrud-Bey, domnul Bosnieĭ, dupĕ ce respinge o invasie a Moldovenilor aliați cu Polonii, Boemiĭ și Nemții, bate și supune Chilia. [39])

Incă din timpurile cele maĭ vechĭ pe la Chilia era marea trecĕtóre a Dunăreĭ, cu tóte că mulți din călătoriĭ străinĭ aŭ fost jefuiți, precum ne spun multe istorice. — Tradițiunele despre hoțiile antice de la Dunărea de jos s'aŭ păstrat pênă astăḑĭ în gura poporuluĭ român din Moldova, în espresiunea: »*haramin de Dunăre.*« *)

---

[38]) Melidon (Disertațiune asupra marineĭ Moldo-Genovesă) *Lept. Rom.* Voi. IV. pag. 279.

[39]) Comnen Ipsilante. Analele Academ. Tom. II. Seria II. pag. 433.

*) Episcopul Melchisedek. *Mitropolitul Grigorie Țamblac. Revista* D-luĭ Tocilescu. pag. 8. note (An. II. Vol. I. Fasc. I).

Căderea cetăţilor Chilieĭ şi Akkiermanuluĭ în mânile Turcilor stînse or ce pretenţiune a Muntenilor asupra Domnieĭ Moldoveĭ. **)

In 1538, Turcii din Chilia vin a tăia lemne din o pădure a Tighecenilor; acestia 'ĭ bate şi 'ĭ alungă; apoĭ, avênd în capul lor pe Petru Rareş, domnul Moldoveĭ, merg la Chilia, o arde, şi ucide pe toţĭ Turcii din ea.[40])

Suleiman al III-lea, înfuriat, plecă în contra luĭ Rareş cu 120,000 ómenĭ. Dupĕ ce 'l alungă de pe tron, restaură Chilia, adăogându-ĭ şi regiunea din pregiur şi unind'o cu acea a Cetăţiĭ Albe, cuprinḑênd tot ţinutul de lêngă Dunăre, de la Prut şi pênă la Nistru, care se numi de aci înainte *Bugeak (colţ,* românește).

Cu tóte aceste, şi cu tot darul lemnelor de la podul ce Suleiman al III-lea făcuse peste Dunăre, la trecere, Chilia nu maĭ putu ajunge nicĭ o dată la splendórea de care se bucura înainte de acest foc.

In 1573, fu luată de la Turcĭ de Ión I-iŭ Domnul Moldoveĭ; dar ea recăḑu în puterea lor dupĕ bătălia de la Cahul,

In luna luĭ August 1625, Chilia fiind atacată de Kazacĭ, Turcii invit pe Domnul Moldoveĭ de a îngriji de apărarea eĭ; *) Kazacii devastând teritoriul, cetatea este apărată de Turcĭ. **)

In o scrisóre din 28 April 1629, Bailul Sebastian Veniero, scrie Senatuluĭ Veneţian că vĕḑênd greutatea ***) de a strînge trupe din Moldova şi Valachia, a găsit pe un Petre Raguzan, fost căpitan al Principeluĭ Graziani al Moldoveĭ, care se însĕrcinéḑă sĕ strîngă trupe muntene şi moldave, *socotite destul de valoróse,* în serviciul republiceĭ Veneţiane şi dă consiliul a *se achisiţiona şi caĭ în acelĕşĭ provinciĭ.* ****)

In 1637, Chilia cu oraşele din pregiur, erau ocupate de un Mîrza Cantemir, soldat de mare bravură, care în capul nenumăratelor sale horde tătare, venite din Crimea, amenința chiar cuprinderea Moldoveĭ.

Bătut de Chanul tătăresc, a căreĭ autoritate o nesocotea, fugi în Dobrogea; maĭ în urmă, ameţit de promisiunĭ, se întórse în Crimea, unde fatalul cordon 'ĭ termină destul de tragic, cam cum trebuia, aventurile [41]).

Grigore Calimah, domnul Moldoveĭ, fu închis în Chilia din porunca Visiruluĭ, sub pretest că nu a avut o purtare corectă, în împregiurările aceleĭ epoce. Puţin timp în urmă, scos de aci, fu trimis la Constantinopole unde stătu, şi acolo, închis maĭ bine de un an. [42])

Pe la 1712, locuitoriĭ din Chilia erau nu numaĭ Turcĭ, dar şi Evreĭ, Creştinĭ, Armenĭ şi alte naţiunĭ.

Pe toţĭ 'ĭ administra, ḑice Cantemir, un *Nazîr.*

In 1770, dupĕ luarea Ismailuluĭ, Repnin se aruncă asupra Chilieĭ, şi dupĕ noă a) ḑile de asediu, ia Cetatea, cu doĭ paşĭ, 3000 prisonieri, 20 tunurĭ şi muniţiunĭ imense [43]), în 30 August. [44])

La închierea păciĭ fiind redată Turcilor, în un nou resbel, în 15 Octombre 1790, capitulă iarăşi, dupĕ ce însă Ruşiĭ, de astă dată, făcuseră breşă. [45])

In luptele dintre Ruşĭ şi Turcĭ, Chilia su-

**) Ibid. pag. 28.

[40]) A. C. Ipsilante op. cit. pag. 433.

*) Scrisórea baliuluĭ G. Giustiniani din 27 August 1655 către Doge. Docum. No. 637, cit. de D. C. Esarcu în colecţiunea de Documente publicată în Revista Tocilescu, Anul III. pag. 366.

**) Ibid. Document No. 638 din 7 Septembre 1625. Aceste documente se contraḑic. Cetatea trebue să fi fost apărată de Românĭ, cari s'aŭ supus invitaţiĭ fiind că alt-fel ar fi fost inimiciţie şi Domnul Moldoveĭ nu ar fi invitat pe Paşa de la Silistra, Diach Mehemet, la nunta fiuluĭ sĕŭ, cum se constată din acest din urmă document.

***) Documente 658. din 14 April.

****) pag. 368, (Revista Tocilescu Vol. III).

[41]) Şincai Vol. III. pag. 30.

[42]) Enache Cogălniceanu op. cit. pag. 562-263.

a) Füllek, ḑice *opt.* op. cit. pag. 70.

[43]) Comnen Ipsilante în op. cit. pag. 508.

[44]) Füllek von Wittinghausen. K. K. Major. Das *Fürstenthum Rumänien* pag. 70.

[45]) Idem.

§ 17. — *Prislava.*

La 9 chilometre la vale de Tulcea, pe braţul Dunăreĭ Sf. Gheorghe, se găsesc, de ambele părţi ale apeĭ, urmele uneĭ vechĭ cetăţi.

Este imposibil a se cunóşte cari eraŭ locuitoriĭ sĕĭ primitivĭ.

Partea despre ţermul stêng presintă urmele uneĭ întăriturĭ ce pare a se continua dupĕ malul drept.

Pe acest mal, întăritura se afla pe o stâncă, care în timpul apelor marĭ formédă un fel de limbă, argilósă, ce înaintéză în formă de peninsulă, oprindu-se în malul apeĭ. Nenumĕrate resturĭ de şanţurĭ, urme de zidirĭ, oale, morminte vechĭ, etc. se găsesc la fie-care pas.

Suprafaţa întregului teren este compusă de un pământ de cenuşă, cărbunĭ stânşĭ, etc. ḑice D. Weickum, care a studiat fórte bine acéstă localitate, şi care dă detaliurile cele maĭ însemnate asupra acestor ruinĭ.

Altă dată ruinele eraŭ maĭ însemnate, şi póte că s'ar fi putut găsi lucrurĭ destul de interesante în ele; din nenorocire desfacerea acestor ziduri, pentru a se profita de vînḑérea petreĭ, la Galaţi şi Brăila, a făcut cercetările archeologice imposibile.

Natura resturilor nu lasă îndoială că primele fondamente aŭ fost aruncate de un popol fórte înaintat.

Descripţiunea topografică a acesteĭ cetăţi o vom face, pe cât vom putea maĭ detaliată, în a doa parte.

Locuitoriĭ aŭ găsit multe monede în aceste ruine. Oale, sarcofage, petre legionare, par a nu lipsi, dacă nu întregĭ, cel puţin în fragmente.

Resturile materiale, în un pământ format pe o grosime considerabilă de cenuşă, probează că jaful la care, probabil, a fost dată cetatea, a terminat prin teribile incendiĭ.

Nu este mult timp de când la Prislava se găsi urmele lagăruluĭ întărit (Secz saŭ Setch) al Cazacilor Zaporojenĭ, ordin militar, religios şi compus din servĭ liberaţi, cari avură, sub Petru I°, de Hatman pe faimosul Mazzepa. In principiele secteĭ apropierea femeĭ era oprită, pe cât timp eĭ se aflaŭ în lagăr. Când trebuiaŭ a se căsători întraŭ în sate, părăsiaŭ lagărul lor şi numaĭ în timp de resbel eraŭ susceptibilĭ a fi chemaţi. Emigraţi din Rusia, sub Ecaterina, eĭ incheiară un tractat cu Pórta, care le asigură ındependinţa, le concese terenurĭ şi pescăritul pe malul drept al fluviuluĭ, pentru obligaţiunea de a furnisa în timp de resbel un contingent de ómenĭ şi caĭ. Lagărul lor era retranşat.

Hatmanul Gladkoi trădă la începutul resbeluluĭ din 1828, causa Turciĭ. Eĭ trecură din nou la Ruşĭ, 'ĭ ajutară a bate pe Turcĭ, la Issaccea, şi a trece, în bărcile lor, cu înlesnire Dunărea.

Ruşiĭ le mulţumiră, distrugându-le lagărul nu mult după aceia (1829). Locul unde 'şĭ cultivaŭ pământurile eraŭ la Ceatalul Sulineĭ, puţin maĭ sus de Prislav, care portă şi astădĭ semnificativul titlu de *Paradisul Cazacilor Zaporojenĭ.*

E posibil că la *Prislava* să fie urmele *Miculuĭ Marcianopolis.*

§ 18. — *Mahmudieh.*

Din remeşiţele uneĭ anticĭ cetăţĭ, ce se găseşte pe locul ocupat de acest orăşel, se deduce a fi fost aci cel maĭ înaintat punt întărit roman, şi probabil şi cel maĭ tare, în acéstă regiune a Dunăreĭ, pe actuala ramură Sf. Gheorghe.

Cetatea era pe malul Dunăreĭ şi pe cóma celuĭ maĭ înalt colnic despre *Beş-Tépé.* Ea avea 125 metri de lăţime şi cam aceaşĭ lungime, înconjurată cu zid făcut în peatră de calcar şi cărămidă.

Remeşiţe, fărămate şi fórte reduse, se pot vedea pênă astădĭ.

In 1872, zidurile cetăţiĭ aveaŭ, în partea lor bine conservată, o înălţime de 3 metri, pe o lărgime de 2^{m}.

In afara zidurilor, de jur împrejurul cetăţii, se află un şanţ de pământ ce o înconjură ca o cingétóre. Pe la 1872, acest şanţ avea 5-6 m. adâncime, ne-regulată. In mai multe locuri şanţul, astupându-se, a rémas ca un *val.* E posibil ca acest şanţ sĕ fie opera Genovezilor, cari se crede că, óre când, aŭ domnit şi aci. Faimoşi, cercetătorĭ de comorĭ, din Dobrogea, aŭ gásit în aceste ruine nişte chiupurĭ monstre, de pământ ars, şi aflate la adâncime de un stat de om. Ele eraŭ căptuşite pe din năuntru cu pânză, şi eraŭ pline cu malaiŭ. Mălaiul ca şi pânza eraŭ de culóre négră, ca cum ar fi fost arse. Din acésta resultă că şi acéstă cetate a terminat tot prin un grósnic incendiu, ca maĭ tóte din timpul devastărilor barbare.—Analisa seriósă a resturilor susţine credinţa că ea a fost romană.

In timpul resbeluluĭ ruso-turc din 1828-29, în apropiere, de acest orăşel, avu loc o însemnată bătălie, dar ale căreĭ detaliurĭ sunt completamente ne-cunoscute.

De un timp immemorial, acéstă localitate fuse ocupată de o colonie de români. Satul avea numele de Moldovan *Beş-tépé (Cinci Colnice,* munte diŭ vecinătate).

Pe la 1832, satul fu declarat de orăşel, şi i se dede numele de *Mahmudieh,* dupĕ numele Sultanuluĭ Mahmud al II-lea.

Biserica acestuĭ orăşel, pare a fi fost întâia, creştină, de la ocupaţiunea Dobrogeĭ de Turcĭ. Fu fundată, în acéstă regiune, pe la 1836, de membriĭ familieĭ românescĭ *Gâscă. Materialul* acesteĭ bisericĭ fu trecut a mobila o nouă biserică, zidită în Tulcea, pe la 1846-47, de aceiaşĭ familie, şi care deveni catedrala Tulceĭ, sub patronul Sf. Nicolae, — în 23 Noembre, 1878.

Cu puţine ḑile înaintea începereĭ resbeluluĭ din 1877, un locuitor găsi, în apropiere de acest oraş, capul unuĭ *elephans primogenus* (Mamouth), cel maĭ voluminos animal cunoscut din perióda anti-diluviană.

Tătariĭ, cari înaintea resbeluluĭ din 1877-78 ocupaŭ în destul de numeroşĭ acéstă regiune, o părăsiră pentru a se aşeḑa aiurea, şi fură înlocuiţĭ, dupĕ resboiŭ, cu alte noĭ coloniĭ, creştine.

Satul *Malcociŭ,* din apropiere, fu întemeiat de Ignatz Hoffart.— El fu ucis de Turcĭ, în timpul resbeluluĭ Crimeeĭ, şi crucea sa se póte vedea şi astăḑĭ.

§. 11 — *Cetăţuia.*

Cetăţuia este formată din un zid de piatră, gros de la 2-3 metri, cam de 180-200 metri de perimetru, în formă de circumferinţă. In corpul acestuĭ zid, din distanţă în distanţă, se aflu urmele a 16-20 turnuleţe, cu o depărtare variabilă de 2-10 metri, avênd, astăḑĭ, o înălţime de 1-2 metri, d'asupra ziduluĭ. Zidul perimetruluĭ e acompaniat de un şanţ, care, cu tóte deposiţiunile inundaţiunelor, a rémas cu o adâncime variabilă, de 1-3 met. Spre N.-E. zidul este rémas suspendat în aer; pământul de sub temelie a fost scos de faimoşĭ căutătorĭ de tesaure (comorarĭ).

Zidul presintă o legătură ne-regulată de petre calcaróse, lipite prin un mortier de var amestecat cu cărămidă pisată.

Cercetările făcute nu aŭ avut nicĭ un resultat.

In localitate pórtă numele de *Geneviz-Kaleh* (Cetatea Genoveză), şi este posibil ca ea să fi fost o cetate zidită de Genovezĭ, în timpul măririĭ lor la gurele Dunăreĭ, pe ruinele vr'unuĭ *castru,* cea din urmă santinelă, pe ţermnl drept, la Nord-Estul Imperiuluĭ, la puntul de întâlnire al *maluluĭ* drept al văiĭ Dunăreĭ de jos cu *acel* al cóstelor apusene ale măreĭ-Negre.

La $2\,^1/_2$ kilometre, la Est şi Sud-Estul cetăţuiĭ, pe malul braţuluĭ Dunavĕţuluĭ, se află,—în apropierea satuluĭ *Dunavĕţul-Mare,* şi între acesta şi omonimul sĕŭ, *Dunavĕţul-mic,*—o cingétóre de pământ, rîdicată şi de

o încăpere considerabilă, înconjurată spre N.-W. şi Sud cu un şanţ de 5m. lăţime, iar spre Est are malul Dunavĕţuluĭ, de 10-15 metri înalt. Nicĭ o urmă de pămênt ars saŭ piatră. Este posibil ca ea sĕ aparţie celor d'întâĭ timpurĭ ale fortificaţieĭ naturale, în epoca pre-istorică. a)

CAPITOLUL VI.

De la Varna la Constanţa.

§. 1. — Varna.

Vechia *Odissos* (Barna) a Miletuluĭ; fu fundată sub domnia regeluĭ Miletuluĭ Astiage, adică cam la 572 (dupĕ alţiĭ, 545) înainte de Christ. [1])

Pe promontoriul Sudic, al radeĭ Varna, s'ar fi aflat în antichitate *Aristeum,* [2]) apoĭ în evul mediu, *Galato;* în timpul dominaţiuneĭ otomane, *Varna Galatasi.* Dupĕ o inscripţiune găsită în timpul ocupaţiuneĭ ruseştĭ din 1829, acest oraş făcea óre când parte din *Pentapolis,* confederaţiunea a celor *cinci oraşe* grece, dupĕ cóstele westice ale Pontuluĭ.

Din aceiaşĭ inscripţiune reese, că unuia din capiĭ acesteĭ confederaţiunĭ, anume cetăţeanuluĭ Iros-Protogenul fiul, confederaţiunea 'ĭ rîdicase o statue pentru serviciile sale. [3])

Unĭĭ Archeologĭ afirm că vechiul Odissos s'ar găsi nu pe locul actualuluĭ oraş, dar pe împregiurimĭ, şi anume în fundul limanuluĭ Devno; lăsând ast-fel să se crédă, cea ce nu pare de loc neverisimil, că în anticitate acest liman ar fi avut o comunicare înlesniciósă cu marea.

D. Haret, din Iassi, în o publicaţiune ce a făcut asupra unuĭ voiagiŭ în Orient, pretinde a fi audit în localitate, pe atuncĭ (1852), „că vechiul oraş ar fi chiar acoperit de undele şi nisipurile laculuĭ Dewno.

Acest oraş fu locul naştereĭ mareluĭ scriitor al antichităţiĭ Demetrius.

Comerciul şi relaţiunele sale cu Geţiĭ şi Daciĭ eraŭ fórte considerabile.

Nu se cunóşte la ce epocă 'ĭ fu dat numele actual de *Varna;* cele doă micĭ case, cari marcaŭ pe tabla Peutingeriană locul sĕŭ, face a i se atribui o mare importanţă în epoca romană. [4])

In 1851, consulul grec Papadopulo-Vreto găsi în Varna o piatră greco-latină, rîdicată în onórea luĭ Vitrasius Polion, guvernor şi general al imperatoruluĭ Titus, de către oraşul *Odessus,* care 'ĭ datorea un apeduc, şi în vecinătatea căruia acéstă piatră fu găsită.

Maĭ târdiŭ *Odissos,* luă numele de *Tiberiopolis,* saŭ oraşul luĭ Tiberiu.

Cristianismul fu îmbrăţişat aci chiar de la aparĭţiunea sea. Cel d'întâiŭ episcop fu Amplias, hirotonisit de sîntul Andreiŭ, şi de care apostolul Pavel pomeneşte în al XVI-lea Capitol al *cărţiĭ* sale către Romanĭ. [5])

Către începutul secoluluĭ al VI d. Chr. oraşele maritime grece, dupĕ cósta occidentală a Pontuluĭ Euxin, vĕdură apărând cele d'întâĭ bande de Bulgarĭ Turanienĭ.

Către finea secoluluĭ al VII, şeful bulgar Asparuk conduse hordele sale victorióse pênă la Varna, care fu arsă şi jefuită. [6])

In 1191, tzarul Asan 1-iŭ puse din nou mâna pe Varna. [7])

Reluat de Byzanţ, acest oraş fu din nou perdut de Alesiu Comnenul, dupĕ lupte nenumĕrate şi un faimos asediu, pe care cro-

a) C. P. Scheleti. *Ruine, locurĭ insemnate şi privelisti Dobrogene.* Literatorul Anul III p. 659 et sqq.

[1]) *Pilote de la mer Noir,* Vol. I° pag. 34, notes.

[3]) Formaleoni. op. cit. p. 281.

[2]) *Pilote de la mer Noire* Vol. I° pag. 34.

[4]) Kanitz. *La Bulgarie Danubienne.* p. 460.

[5]) ibid. pag. 460.

[6]) ibid.

[7]) Hurmuzaki, op. cit. vol. I. pag. 27.

nicariĭ greci 'l povestesc cu accentul aceleĭ maĭ viĭ indignaţiunĭ.

Tzarul Kaloyan (1197-1207), *acest demon ne-săturat de sânge (?)*, ne-demn de a purta numele de creştin, [8]) alese Sâmbăta Sfîntă pentru a da asalt cetăţiĭ byzantine.

Acest asalt se dete cam către anul 1200; şi este important a da óre cari detaliĭ asupra sa:

Cu o armată numerósă şi bine echipată, cu de ale resbeluluĭ, ţarul înaintă cu bravură sub zidurile cetăţiĭ. Asediul începu Sâmbătă, în săptămâna patimilor. Prin acésta se iritară sufletele susceptibile şi fanatic-evlavióse ale garnisóneĭ, compusă în mare parte din mercenarĭ latinĭ şi ómenĭ aleşĭ, carĭ 'ĭ opuseră o resistenţă fórte cerbicósă.

Pentru scopul asaltuluĭ, Ioaniţiu (Asan, Calloian, bunul Ión, saŭ cum 'l numiaŭ Grecĭĭ, în derisiune, *Skylojoannes*, Cânele de Ión) puse să se facă o maşină, proprie în felul eĭ, cu patru laturĭ, a căreĭ lungime corespundea în totul cu lărgimea şanţuluĭ oraşuluĭ, şi era tot atât de înaltă cât şi zidurile cetăţiĭ. Pusă pe roţĭ şi împinsă pênă la marginea şanţuluĭ, maşina fu resturnată acolo, umplênd şanţul, pe deplin, şi ţiind locul scărilor la urcarea zidurilor cetăţiĭ. Prin acest us dublu al aparatuluĭ, bine mĕsurat, asaltul asupra cetăţiĭ isbuti şi ea căđu după treĭ đile de impresurare, în sĕptămâna luminată.

Ioaniţiu, împins de setea de sânge, svĕrli pe toţĭ pe câţĭ 'ĭ putu prinde, prin oraş, în şanţurile cetăţiĭ; 'ĭ acoperi cu pământ pênă în creştet şi încinse ast-fel cetatea cu un cumplit brâŭ de morminte, de o nefericită memorie; rase zidurile şi întărîturile din temelie, gătind ast-fel grozave *Paştĭ* oraşuluĭ, dĕrĕmat şi deşert; se întórse apoĭ, fără grijă şi ne-supĕrat de nimenĭ, în Moesia, după acéstă campanie de resbunare. [9])

O noă pace dede imperiuluĭ grec oraşul Varna, care deveni atuncĭ, şi pentru mult timp, scaunul unuĭ episcopat.

In anul 1370, căđu în mânile principeluĭ bulgar Dobroticĭ. — Cu tot curagiul desfăşurat de Ivanco, fiul şi succesorul luĭ Dobroticĭ, cu tot succesul primelor sale lupte în contra Turcilor, Varna trebui sĕ urmeđe, în 1391, sórta oraşelor Aïdos, Pravadi şi Tîrnoveĭ. [10])

Acest oraş, avu o rađă de speranţă, a 'şĭ căpăta libertatea, în timpul mersuluĭ victorios al luĭ Ión Hunyade prin Balcanĭ (1443); dar acéstă înşelătóre vedenie sĕ stinse după teribila bătălie de la Varna (10 Noembre 1444), unde perderea înfocatuluĭ Vladislav, regele Ungarieĭ şi al Polonieĭ, prepară căderea Constantinopoleĭ: [11])

Bătălia de la Varna. Maĭ mulţĭ principĭ creştinĭ, imperatorul byzantin, Veneţianiĭ, Genoveziĭ, ducele Burgundieĭ, Gheorghe Castriotul, surnumit de Turcĭ Schender-Bey (principele negru), faimosul prinţ al Epirului, Ión Corvin de Hunyade, şi maĭ cu sémă *Papa*, deciseră pe Ladislav, regele Ungarieĭ, de a rumpe pacea, ce încheiase, pe đece anĭ, cu Amurat, Sultanul Otomanilor.

Legatul Papeĭ, Cardinalul Julian Cesarini, 'l făcu sĕ crédă că nu era obligat de a păstra credinţa către şeful uneĭ naţiunĭ totd'a-una gata a strivi pe Creştinĭ; maĭ adăogând şi că de sigur corăbiele veneţiane, burgunde şi papale, nu vor lăsa pe Amurat a trece, din Asia în Europa, în adjutorul alor sĕĭ. [12])

Ladislav lăsă să se influenţeđe de aceste consiliurĭ sinistre. Rîdică o armată şi porni în contra Turcilor. *Vlad Dracula*, domnul Muntenieĭ, voind a'şĭ resbuna în contra Turcilor, cari 'l închiseseră în Galipoli, pe când mergea a încheia alianţă cu eĭ, se determină a lua şi el parte la luptă.

Vladislav, din lipsa de mijlóce, abia putu

---

[8]) Kanitz. op. cit. — (Epitet drept numaĭ din puntul sĕŭ de vedere).

[9]) Eudoxiu Baron de Hurmuzaki. *Fragmente din Istoria Românilor.* Vol. I. pag. 56-57 Bucureştĭ 1879. Edit. Ministerul Cultelor şi Instr. Publice.

[10]) F. Kanitz. op. cit.

[11]) ibid. pag. 460.

[12]) Şincai.

forma o armată de 40,000 luptători; cu aceste trupe mergea să sfrunteḑe pe un principe pe care numaĭ înspăimêntătórele fapte de bravură ale lui Hunyade, 'l silise a cere o suspensiune de arme pentru ḑece anĭ.

Acéstă armată se concentră lêngă Nicopoli, şi formă doă colóne: una, sub conducerea luĭ Corvin şi alta, sub acea a luĭ Ladislav, în persónă.

Domnul Muntenieĭ, vḗḑênd numḗrul cel mic al ostaşilor, ca om esperimentat în ale resbeluluĭ, avênd puţină speranţă în Corvin, cunoscênd prea bine puterea şi disciplina Turcilor, în a căror armată invĕţase arta militară, maĭ cunoscênd caracterul şi bravura luĭ Amurat, nu se sfiĭ de a rosti următorul cuvênt, în consiliul de resbel ce se ţinu la Nicopole: „Maiestate! [13]) óstea 'ţĭ e puţină; Turcii sunt mulţĭ şi comandaţĭ de însuşĭ Amurat, ce este un bun căpitan; pe lêngă acésta iarna se apropie, şi aĭ a te lupta şi cu Turcii, şi cu timpul rĕŭ, şi cu lipsa. Dacă crḗḑĭ că imperatorul Byzanţiuluĭ şi flota Genovezilor şi Veneţianilor vor bate pe Turcĭ de o parte, pe cănd noĭ 'ĭ vom bate de alta, puţine speranţe:

„Byzantiniĭ, cari cunosc puterea Turcilor, vor sta ca spectatorĭ, să vadă în cotro e victoria, ca acolo să trécă şi eĭ; Genoveziĭ şi Veneţianiĭ sunt speculatorĭ: aurul Turcilor 'ĭ va fermeca şi 'ĭ va face să stea loculuĭ. *Nu e sĕ puĭ credinţă pe ómeniĭ pe cari nu 'ĭ mişcă de cât interesul banilor.*

„Amână resbelul pe anul viitor; preparate maĭ bine; să nu ne întemeiem de cât pe forţele nóstre proprii. Astădĭ, Amurat are maĭ mulţĭ ómenĭ dupĕ sine cănd ese la vênătóre de cât noĭ cănd eşirăm la resbel.“

Aşt-fel vorbi Vlad, verde româneşte, şi ce se întêmplă în urmă arată că el cunoştea fórte bine timpul şi ómeniĭ în mijlocul cărora trăia.

Ceĭ maĭ mulţĭ generalĭ şi magnaţĭ ungurĭ aprobară consiliul luĭ Vlad, Numaĭ cardinalul Juliani, care aţiţase resbelul acésta, şi Ión Hunyade, ce era inamicul luĭ Vlad, 'ĭ se opuseră, ḑicênd: că Vlad nu este sincer, că ţine cu Turciĭ şi de aceia le face atâtea laude, ca să sperie pe Ungurĭ; însĕ eĭ, necunoscênd ce va să ḑică frica şi pericolul, vor merge înainte, şi vor estremina pe Turcĭ de pe faţa pămêntuluĭ. Regele Vladislav, ca polon, căruia 'ĭ plăcea laudele marĭ, aplaudă pe Hunyade şi comandă plecarea. — Vlad, atuncĭ, spre a susţine onórea Românilor, le dete 4000 călărĭ, sub comanda propriuluĭ sĕŭ fiŭ, spre a mări óstea Ungurilor, şi făcu urare de victorie tutulor, regeluĭ cum şi luĭ Hunyade, [14]) maĭ dăruind regeluĭ şi doĭ caĭ, de o mare iuţeală, adăogându-ĭ să-l *feréscă Dumneḑeŭ a avea nevoe de eĭ.* Iară el, cu restul ósteĭ, pênă la zece miĭ călărĭ, se întórse în ţérră.

Pe drum, în un sat, o vrăjitóre consultată respunse: că craiul Ladislav bine nu va petrece, dar remĕşiţele oştilor celor bătute, vor fi maĭ norocóse, maĭ în urmă, în contra Turcilor.

Indomptabilul Amurat n'avea nevoe de vorbe insolente pentru a da curs furieĭ sale.

Trecu în Europa, cu 100,000 soldaţĭ asiaticĭ. Aci găsi şi alţiĭ, maĭ disciplinaţĭ, şi cu o armată maĭ mare de 120,000 luptătorĭ, merse contra presomţiosuluĭ Ladislav.

Armata ungară şi română ajunse în apropiere de Varna, aşteptând ajutóre: de la Ión II Paleologul, de la Schender-beiu domnul Albanieĭ, cum şi de la flotele genoveze şi veneţiane.

Ladislav avusese atenţiunea a da luĭ Hunyade un rol, ce el nu 'l putea refusa, numindu-l generalisimul sĕŭ.

Din nenorocire, sunt circumstanţe în resbel în cari cel maĭ mare om de arme nu póte face nimic.

Lupta se dede lêngă Varna, în nefasta ḑi de 10 Nombrie 1444. Hunyade luă cele maĭ savante dispositiŭnĭ: avea în spate un munte, în o lături rîuleţul Varna, şi de cea-l-altă parte o întărire formată de maĭ multe care, legate împreună, pentru a nu fi copleşiţĭ de mulţimea Turcilor.

[13]) Heliade Radulescu. *Dacia şi România*, pag. 146.

[14]) I. Heliade Rădulescu op. cit. pag. 147.

Amurat, din parte-ĭ, luă dispositiunele sale ca cum nu ar fi avut superioritate numerului. Recunoscu în persónă, cum trebue sĕ facă or-ce bun general, forţele creştinilor: dede trupelor sale un repaos de patru ḑile; împărţi cavaleria sa în doă marĭ corpurĭ, şi se puse în mijlocul lupteĭ, în capul teribililor seĭ Janicerĭ.

Un moment, înainte de a începe lupta, el îngenunchiă, în întêia linie a armateĭ sale, şi, scoţênd din sân originalul tratatuluĭ sĕŭ cu Vladislav: „O Dumneḑeule! ḑise el, tu veḑi „ce cas fac creştiniĭ din jurămintele cele mai „solemne. Pedepseşte astăḑĭ pe aceĭ ce merit, „şi fie ca parjurul sĕ găséscă chiar în acéstă „câmpie pedeapsa sa esemplară.«

Entusiasmul soldaţilor Turcĭ fu la culme; dar teribilul Hunyade se aruncă asupra trupelor asiatice ale Sultanuluĭ, pe-al cărui şef 'l tăiă cu propria sa mână. Ele luară fuga; chiar Amurat esită un moment de ale urma. Ali-Bassa 'ĭ aduse aminte victoriile janicerilor seĭ, şi Amurat, brav din natura sa, se espuse celor maĭ marĭ pericole, pentru a stabili faţa lupteĭ.

Hunyade angagiase pe junele sĕŭ suveran, a nu părăsi, fără a fi anunţat de el, un post de siguranţă, în care el 'l aşeḑase; dar Hunyade căpătase multă glorie pentru a nu fi obiectul jalusieĭ:

Episcopiĭ Strigonieĭ şi Varadinuluĭ, împreună cu maĭ mulţĭ seignioriĭ, ungurĭ şi poloni, cari înconjuraŭ pe Ladislav, 'l presară a nu permite ca numaĭ Hunyade singur sĕ aibă onórea de a învinge. De o dată toţĭ scóseră săbiele şi se precipitară asupra corpuluĭ pe care Amurat comanda în persónă. Infanteria creştină, de curênd recrutată, nu era în stare de a lupta în contra aceleĭ turceştĭ; de altă parte, estrema disproporţiune a forţelor nu permise noroculuĭ de a lua parte la succesul ḑileĭ.

Calul luĭ Ladislav căḑu.

Acest trist accident discuragiă pe Creştiniĭ şi dede Janicerilor o noă ardóre. Curênd, şi nenorocitul Ladislav fu călcat în piciórele propriilor seĭ caĭ. Un soldat turc, numit Cozza, 'ĭ tăiă capul, când era deja mort, şi presintându-l Sultanuluĭ primi un insemnat dar.

Ast-fel peri Ladislav, în etate de 20 anĭ şi 10 ḑile, şi, împreună cu el, flórea tinereţeĭ şi a bravureĭ ungare şi polone. Chiar cardinalul Juliani, pricina rĕutăţiĭ, se găsi în o pădure rănit, gol şi dându-şĭ sufletul... Era maĭ bine dacă s'ar fi ocupat numaĭ cu citirea Psaltireĭ!

Turciĭ nu făcuseră graţie niměnuĭ.

Când Hunyade, invingĕtor la aripa stângă a Turcilor, reveni pe câmpul de bătae, găsi totul dispărut; el făcu eforturĭ prodigióse, dar inutile, pentru a acoperi cel puţin cadavrul regeluĭ sĕŭ; dar puţin lipsi de a nu fi făcut singur prisonier. El 'şĭ deschise, cu sabia în mână, trecerea printre Turciĭ şi, cu puţine trupe, se retrase dupĕ câmpul carnagiuluĭ.

Creştiniĭ perdură maĭ mult de 14,000 ómenĭ, adică o treime aprópe din efectivul lor; dar apărarea lor curagiósă costă Turcilor, morţĭ cu răniţĭ, aprópe 30,000 ómenĭ.

Amurat II-a găsi o plăcere barbară a se preumbla pe câmpul de bătae şi a călca în piciórele cailor cadavrele inamicilor seĭ. — El manifestă, la vederea sângeluĭ vĕrsat, o bucurie feroce şi arĕtă luĭ Azab-Beg, unul din oficeriĭ seĭ, că maĭ toţĭ creştiniĭ morţĭ eraŭ tineri. „Acésta trebuia să se întêmple, re„spunse turcul cu înţelepciune; dacă ar fi a„vut maĭ multă esperienţă, nu ar fi eşit din „retranşamentele lor şi nu ar fi precipitat „perderea bătălieĭ, când victoria era în par„tea lor.«

Sultanul dede ordin a pune în vêrful uneĭ lăncĭ capul luĭ Ladislav, pe care un derviş 'l purtă şi dedesuptul căruia se spune că Amurat, care cunoştea multe limbĭ, făcu o poesie în limba latină. *)

*) Care, *dupĕ câtʼmĭ aduc aminte* de la şcólă, era cam ast-fel.

Romuli ad Cannas, ego Varnam clade notavi;
Discite mortales non temerare fidem.
Nisi pontefices jussissent me rumpere fœdus,
Non ferret Scythicum Panonis ora jugum.

Apoĭ, dupĕ ce 'l plimbă prin armată, 'l trimise la Brusa, în o pele de ţap, umplută cu miere, pentru a'l conserva pe cât se va putea. Acolo 'l espuse din nou, 'l puse a'l preumbla prin tot oraşul şi făcu jocurĭ publice în timp de treĭ ḑile.

Amurat trimise Sudanuluĭ Egyptuluĭ 25 armure ale principalilor prisonierĭ, ca gaj al victoriĭ sale asupra inamicilor comunĭ. Rîdică o colónă pe câmpul de bătae şi din ordinul sĕŭ se sfărămă ósele invinşilor...

Totul contribuise a contraria prudenta valóre a luĭ Hunyade, şi a favorisa pe Amurat. Schender-bey, regele Albanieĭ, deja emulul acestuĭ eroŭ, era în marş pentru a ajuta pe Ungurĭ. El nu avea de cât 10,000 ómenĭ, dar aceştia eraŭ nisce adevĕraţĭ eroĭ, cari triumfaseră tot-d'a-una de Turcĭ, cu forţe prea inferióre, şi, dupĕ credinţa timpuluĭ, el singur preţuia o armată. Vaccovichio (Vucovicĭ) suveranul Serbieĭ, prin ale căruĭ state trebuia a trece, se înţelese cu Amurat, ocupă strîmtorile, şi împiedică unirea luĭ Schenderbey cu armata creştină.—Serbia plăti scump şi mult timp acésta eróre a domnuluĭ sĕŭ.— Acest om profesa cu tóte acestea aceaşĭ religiune ca şi el; dar ce trebuia să se aştepte de la un Suveran care nu roşise a trimite pe fia sa, pe frumósa Milizza, în haremul luĭ Amurat? resoluţiune cu atât maĭ funestă creştinilor, cu cât din Millizza, resultat natural al încrucişăreĭ raselor, născu *Mahomed II-a*, cuceritorul Constantinopoleĭ,—care dupĕ drepturile sale la corónа Serbieĭ, o incorporă imperiuluĭ Otoman.

Cea ce maĭ strică încă creştinilor, fură discuţiunele ce se ridicară între Unguri şi Poloni. Turcii, din contra, nu aveaŭ interese opuse, rivalităţĭ periculóse; toţĭ supuşĭ unuĭ despot, de la cel maĭ ilustru şef pênă la cel maĭ din urmă soldat, eĭ se supuseră singureĭ sale impulsiunĭ şi nu se gândiră de cât a învinge, esecutându-ĭ ordinile. [15]) *Esemple bune de urmat!...*

Daud-Paşa urmări pe fugitivĭ pênă la Dunăre, în care mulţĭ se înecară. Corvin fugi şi el tot spre Dunăre, pe care o trecu în România.

Resbelul se termină cum se prevĕḑuse de Vlad.—Flotele genoveze şi veneţiane trecură armata turcă din Asia în Europa, luând de fie-care turc câte un galben, în loc de a da ajutor creştinilor; [16])-resultat al fataluluĭ principiu *Siamo veneziani epoi christiani*, care avea maĭ în urmă sĕ-ĭ peardă. — Byzantiniĭ nu se mişcară *(Timmeo Danaos...)*, dar şi resplata nu întârḑiă...

Hunyade ajunse, cum ḑiserăm, în România. Vlad avea multe socotelĭ cu el: Luarea Făgăraşuluĭ, Amlaşuluĭ şi a Banatuluĭ Severinuluĭ; protecţiunea ce da Dăneştilor, adversariĭ seĭ; prădarea ce făcuse de multe orĭ în România; insulta ce 'ĭ făcuse înaintea luĭ Ladislav; lipsa fiuluĭ sĕŭ, care nu fusese cel d'întêiŭ a scăpăra potcóvele cailor depărtându-se de locul de bătae;... Pentru tóte acestea Vlad puse pe Corvin în carcere. [17]) Maĭ în urmă însĕ, 'ĭ dede drumul, căcĭ:

Corvin predete provinciele; renunţă formal, în public, cu jurĕmênt, la drepturile sale de posesiune asupra Făgăraşuluĭ, pe cari cu nedrept şĭ le însuşise. Ast-fel, rescumpărându-se şi promiţênd şi maĭ mult; apoĭ, fiul domnuluĭ sosind şi el..., acésta 'l liberă, dupĕ ce 'l conduse cu onorurĭ pênă la Braşov.....

Este adevĕrat că dacă momentul şi procedura eraŭ rĕŭ alese de Vlad, nu maĭ puţin nicĭ Corvin nu 'şĭ ţinu cuvîntul; căcĭ declarându-ĭ, nu mult dupĕ acea, resbel şi învingêndu-l, pe Dracula, 'l omori. — Ce bine încheiă Dumneḑeŭ compturile vieţeĭ omuluĭ!..

Dupĕ acéstă bătălie, în care creştiniĭ făcură minunĭ de bravură, fără a putea obţine victoria, Sultanul Amurat împodobi zidurile oraşuluĭ cu un oribil seceriş de capete omeneştĭ.

Tradiţiunea arată şi astăḑĭ, călătoruluĭ, locul unde acum 441 anĭ, Wladislav, (I-iŭ P.) al VI-lea, U. cu nenorociţiĭ luĭ soldaţĭ, găsiseră mórtea.

[15]) Analisată dupĕ Durdent. *Beautés de l'Histoire de la Turquie* 142-149. Paris. 1808.

[16]) I. Heliade Rădulescu. op. cit. pag. 148.

[17]) Idem.

După Brusen de la Martinière, Varna ar fi fost atât de crud maltratată de Cazacĭ, în 1610, în cât Turcii se hotărîră a 'i rîdica, din nou, sfărâmatele sale de ziduri.

Ea deveni atuncĭ, cea mai importantă fortereță a Turcieĭ pe marea-Neagră, și în zadar în 1773 și 1808, generaliĭ ruși, Sternberg și Kamensky, încercară a o lua.

In 1828, Rușii o luară; dar acésta costă pe împĕratul Nicolae — present la asediu în momentele decisive, saŭ la bordul corăbieĭ *Paris*, saŭ pe uscat—elita bravilor seĭ. După ce Vice-Amiralul-principe Mencicoff o înconjură, cetatea făcu o resistență eroică. Mencicoff, greŭ rănit, cedă comanda generaluluĭ Vorontzoff.

Ciuma decima armata rusă; la Șumla Turcii eraŭ victorioși. O intrigă de palat, atât de dese în seraiu, înlesni căderea Varneĭ: pe când Insuf Pașa apăra cu cea mai mare bravură cetatea, divanul 'i hotâri destituirea și secuestrarea tutulor averilor sale din Rumelia. Sentimentul amoruluĭ de țĕrră și de datorie dede locul, în inima luĭ Iusuf, aceluĭ al resbunăriĭ:

In după amiaḍa ḍileĭ de 10 Octombrie 1828, Iusuf, urmat de o parte a garnisoneĭ, întră în lagărul rus, și predete cetatea sub cuvîntul că nimic nu o mai póte salva. Acéstă neagră trădare, pe care nimic nu o póte justifica, de vreme ce resbunarea nu póte fi admisă de un militar contra țĕrreĭ și datoriĭ sale, aduse confiscarea averilor și meritata anatemisare publică în moschea luĭ Achmet. [18])

Apărarea ținuse 89 de ḍile. Amiralul turc—Căpitan Pașia—nu voi cu nicĭ un chip a lua parte la acéstă capitulațiune rușinósă, și se retrase cu 300 ómenĭ, ce-ĭ maĭ remăsese fideli drapeluluĭ, în interiorul citadeleĭ, și jură a sări în aer de cât a se preda.

Trădarea ajunse la culmea mișelieĭ, și numaĭ un general capabil de or-ce crimă—cum era Iusuf—era în stare a o face acésta, când, după indicațiunele sale personale (ce infamie!) Rușii, deschiseră, prin tóte bateriile lor, un foc omoritor asupra cetățiĭ, forțând cu acest mod restul armateĭ și populațiunea, ce arĕtaseră indecisiunea a veni în lagărul rus, [19]) a se preda.

Numaĭ cu o asemenea trădare [20]) Rușii putură pune mâna pe acest *bastion al Balcanilor*, și pe care bravura locuitorilor o făcea inpenetrabilă prin fĕr; căcĭ [21]) Turcii desfășuraseră un curagiŭ estraordinar înapoia slabelor sale ziduri, stabilite fără sistem saŭ regulă, și cari fură apărate pênă în ultimul moment.

Rușii, la rîndul lor, aŭ și eĭ partea de laude, de a fi învins tóte dificultățile, pe când dispunea de atât de puține și nesuficiente mijlóce. [22])

Tradițiunea arată și aḍi locul unde soldații ruși, în 1774 și 1828, muriseră, de glónțe și de ciumă, pentru desrobirea creștinităței. . .

Mergênd la Silistra, Sultanul Abd-ul-Megid o visita pre la anul 1837, și 'i determină destule înbunătățiri.

Deși în anul 1846 fu visitată de choleră, numĕrul bolnavilor fu însĕ fórte mărginit.

La începutul resbeluluĭ din 1854, miĭ de soldați francezĭ muriseră, la Varna, de holeră și de miasmele putride ce ridica lacul Devno. . ., înainte de a vedea câmpul de bătae. . . .

In timpul resbeluluĭ din 1877-78, Varna fu centrul mișcărilor militare active. Aci debarcară contingentele provinciilor asiatice turcești și ale statelor vasale din Africa, pentru a fi trimise apoĭ în Dobrogea saŭ la Lom.

Generalul de divizie egiptean Rașid Pașa, comanda la început și cetatea Varneĭ.

Blum-Pașa reîntări uvragele de apărare ale cetățiĭ și le armă cu marĭ tunurĭ noĭ.

Tractatul de la San-Stefano, stipulă evacuarea cetățiĭ de armata turcă. Cu tóte a-

[18]) Méry. *Constantinople et la mer Noire.* pag. 314.

[19]) După Moltke.

[20]) Méry op. cit.

[21]) Colonel Baron de Moltke. *Campagnes des Russes dans la Turquie de L'Europe* en 1828-1829. Traduction Demler. vol. 2. pag. 215. edit. 1854. Paris.

[22]) Idem.

cestea Haisserli-Paşa, comandantul cetăţeĭ, supuindu-se instrucţiunelor secrete ale Porţiĭ, refusă de a preda fortereţa Ruşilor. Evacuaţiunea avu loc între 9 şi 12 August, în urma tratatuluĭ de la Berlin. Sfărămarea fortificaţiilor, conform aceluiaş tractat, începu imediat, dar merse fórte încet (!)

In 5 Iuniu 1879, Alesandru I⁰, principele Bulgarieĭ, debarcă pentru prima óra la Varna, în calitate ds Suveran, pe solul noiĭ sale patriĭ. Dupĕ o primire din cele maĭ splendide, plecă, prin Rusciuk şi Târnova, la Sofia, capitala noulŭ Stat.

Varna este unul din puţinele oraşe ale lumeĭ, unde natura 'şĭ a dat mâna cu istoria pentru a arĕta prin tablourile împregiurimilor, prin tumulurile preistorice şi vastele cimitire, ce curonez înălţimele ce o înconjur, mărirea la care ar fi putut ajunge prin importanţa sa... Dar...

Să sperăm însă că noa dominaţiune bulgară, va demonstra lumeĭ că era timpul ca domnia otomană sĕ fie înlocuită, cel puţin la Varna.. décă nu în tótă Bulgaria...

§ 2. — *Ecréné.*

Ecréné este un mic sat, pe locul unde, odinióră, se afla cetatea grécă *Dionisiopolis.*

In acest sat s'a găsit o piatră care representa, pe cât s'a putut ghici din degradaţiunea sa, pe Bacchus şi pe Apolon.

Ecréné (*Acramia* grécă), se află la gura Batoveĭ.

Acest punt se numia óre când *Ziras* [1]; apoĭ *Crunos*; în evul mediu *Custrici* [2].

Actualul nume nu este de cât o corupţiune a numeluĭ colonieĭ grece *Cruni*, pe care istoriciĭ şi geografiiĭ moderni aŭ eroare a'l căuta la Balcik, oraş de fundaţiune turcă.

Cruni, numit ast-fel din causa cascadelor sale, luă apoĭ numele de *Dionisiopolis*, pentru că valurile măreĭ scoseseră, ore-când, aci o statue a luĭ *Dyonissos* (Bacchus).

Transformaţiunea strălucitelĭ Dyonisiopolis în un sat sărac, nu s'a făcut din o singură dată; episcopiĭ sĕĭ apăreaŭ în conciliile Constantinopoleĭ, şi geograful turc, din al 17-lea secol, Hagi-Khalfa o menţionédă ca capitala districtuluĭ.

Numele de *Cruni* (Crunos), arată profundul sentiment ce Greciĭ, ceĭ vechĭ, avéu pentru natură; căcĭ la Nord de gura Batoveĭ nu se găsesce nicĭ un isvor de apă care sĕ aibă maĭ mult de o leghe de curs. [3])

§ 3. — *Balcik.*

In epoca romană pe acest loc s'ar fi aflat *Tetriada*, în evul mediu *Cravea.* [1])

Din castelul a căruĭ cerbicósă apărare contra armateĭ luĭ Vladislav regele Ungarieĭ şi al Polonieĭ, şi care fu atât de lăudată de Cronicarĭ, nu se maĭ găsesc de cât niște urme apróre şterse. Ungurii şi Poloniĭ, iritaţĭ de resistenţa ce li se opusese, 'l sfărămară pênă în temeliĭ. [2])

Pénă la 1840, nu era de cât un sat. Desvoltarea sa începu atuncĭ, când guvernul turc autorisă esportarea cerealelor; ea merse crescênd. Atuncĭ esportatoriĭ creştinĭ din Triest, Constantinopole şi câte-va alte oraşe ale Grecieĭ, 'şĭ aşedară casele şi antrepositele lor în luugul Portuluĭ, maĭ bine asigurat contra vêntuluĭ de Nord de cât ancoragiul de la Varna. [3])

In acest punt, de la ţermul măriĭ, pleacă un fel de şosea aşternută cu piatră, în felul aceleia ce lungeşte molul saŭ *şanţul* (cum 'ĭ ḑiceaŭ Turciĭ) luĭ Teodosiu cel mare, dintre Cernavoda şi Constanţa.

[1]) Pliniu cel bătrân, IV. 18.
[2]) Formaleoni. op. cit. p. 281.
[3]) Analisată dupĕ F. Kanitz. *La Bulgarie Danubienne.*
[1]) Formaleoni. op. cit. pag. 281.
[2]) Kanitz. op. cit.
[3]) *Pilote de la mer Noire*, Vol. I.

In 1854, Vice-Amiralul Bruat raliă, cu o escadră armată la Brest, pe comandantul-cap al forţelor navelor francese din marea Neagră (vice-Amiralul Hamelin), ce se afla în acéstă radă.

Nu mult în urmă, cholera apăru pe bastimente. Flagelul fu aşa de mare, că multe din corăbiĭ perduseră pênă la 300 ómenĭ, în 15 ḑile, din echipagiul lor.

Către finele luĭ August, epidemia abia intră în perióda de descreştere; numaĭ atuncĭ espediţiunea Crimeeĭ fu definitiv decisă, din causa imposibilităţiĭ de a opera prin Dobrogea contra armateĭ ruse de pe Dunăre.[4])

§ 4. — Cavarna.

Capitéle, găsite în cimitir, relevéḑă byzantinul trecut al Cavarneĭ; şi promotoriul vecin, pe care contimporaniĭ luĭ Ptolomeiŭ 'l numiaŭ *Tiristria Acra*, lasă încă să se ghicească în modernul nume *Celigra-Burun*, vechiul nume grec *Calli-acra (Bunul* Promontoriu saŭ *Cap*).

Aci ar fi fost, în epoca romană, *Portus Carius.*[1])

Sub acest cap, în 1828, Amiralul rus Greigh se adăposti cu flotila sa, în timpul îngrozitóreĭ furtunĭ care 'l apucă în traversada sa de la Anapa la Varna.

In 1877, când barbariĭ Cerchesĭ înecaŭ în foc şi sânge cartierul creştin din Cavarna, fugitiviĭ, grecĭ si bulgarĭ, căutară un adăpost pe bordul bastimentelor de resbel strêine din port.

§ 5. — Bizone.

Intre promontoriul Kalli-Akra şi Mangalia, cam în apropierea faruluĭ Chabler, se afla, în epoca primitivă a istorieĭ, cetatea Bizone; acésta cetate a dispărut în urma unuĭ mare cutremur, care a prăvălit-o în mare.

Pliniu[1]) spune că a inghiţit-o pământul.

Menţionăm acésta cetate în scopul de a îndemna esplorarea cóstelor măreĭ — când împregiurările permit — cu mare atenţiune, maĭ cu seamă dupĕ marĭ furtunĭ de la larg, în nisipurile măreĭ găsindu-se, adesea, obiecte saŭ monede antice, scóse pe plajă de valurĭ.

§ 6. — Mangalia.

Diferitele nume ce a purtat Mangalia par a fi fost: *Calatis, Calanthra acervetis,* la ceĭ vechĭ; *Caliocra, Panigala, Sibucicho,* în evul mediu; maĭ în urmă: *Maucalia, Chelegra* saŭ *Varva.* a) In fine, astăḑĭ *Mangalia.*

Pliniu cel bătrên[1]) pretinde că în cele maĭ vechĭ timpurĭ acest oraş se numia *Acervetis.*

Pe când domnia în Macedonia Amintas, ḑice geograful Scimnul Chiotul,[2]) colonĭ din Heraclea fixară locuinţa lor la meaḑă-ḑi de Tomis[3]), fundând oraşul *Callatis*, cam în anul 507 înainte de Christ. Dar acest oraş al coloniĭ nu prosperă mult timp: un îngrozitor cutremur de pământ aduse desolaţiunea. Violenţa sguduireĭ fu ast-fel că Bizone, unul din porturile coloniilor grece (§ 5) fu, cum vĕḑurăm, înghiţit de pământ.

Chiar astăḑĭ se admite că vechiul oraş al Mangalieĭ este, aprópe în întregul sĕŭ, sub pământ.

Numele sĕŭ se crede, ḑice un autor vechiŭ[4]), că 'ĭ ar fi fost dat de la un lac ce se afla în apropiere; cu tóte că un altul[5]) calificĕ acest *lac* de *rîŭ;* cea ce este destul de posibil a fi fost în timpul sĕŭ!

[4]) *Tableau général de l'Histoire maritime contemporaine.* Revue maritime et coloniale. Vol. LXVIII.

[1]) Formaleoni. op. cit. vol. II. p. 281.

[1]) Hist. Natur. IV. 18.

a) Formaleoni op. cit. vol. II. p. 281.

[1]) Hist. Nat. IV. 18.

[2]) In cartea sa dedicată luĭ Nicomede III-lea, regele Bythinieĭ.

[3]) De unde conchid că Tomis a fost *puţin* maĭ la Nord de Mangalia.

[4]) Oro.

[5]) Mnemon, citat de Photiu.

La Callatis se pretinde a fi fost centrul lucrărilor de artă, din aurul şi argintul ce atât Greciĭ cât şi, maĭ târdiŭ, Genoveziĭ strângeaŭ din aceste localităţĭ.

E destul de sigur că Callatis se afla acolo unde astădĭ este Mangalia. Inscripţiunele şi monedele găsite în localitate asigur, cu destulă precisiune, acest adevĕr; şi oraşul pare a fi fost destul de însemnat în antichitate.

Din un ban, remas de la Caracala, şi pe care se vede stampată una din porţile acestuĭ oraş, reese că aci trebue să fi fost o prea tare cetate.

Esistă credinţa că Callatiĭ, bătuţĭ odată tare de Byzantinĭ, ar fi fugit la Nordul Dunăreĭ şi ar fi zidit oraşul Galaţĭ. Acéstă aserţiune, menţionată de eruditul D. A. Papadopol-Calimah, este susţinută prin aceia că, în anul 1837, s'aŭ găsit la Galaţĭ maĭ multe monede, între cari unele purtaŭ inscripţia Καλλατιάων şi altele ΓΑΛΑΤΙ [6]).

In evul mediu acest port deveni unul din cele maĭ însemnate de pe cóstele occidentale ale Pontuluĭ. Sub Genovezĭ, popolaţiunea sa se urca la 30,000 suflete.

Portul sĕŭ, bine construit şi vast, *era* fórte adaptat bastimentelor de tonagiu mic ale timpuluĭ.

El a dispărut cu totul; cu tóte acestea, câte-va ruine ale vechiuluĭ dig, ce maĭ rĕmân, serv a forma astădĭ un refugiŭ pentru vasele micĭ; pentru acele marĭ, acest port nu maĭ rĕmâne de cât o radă deschisă şi periculósă.

Către mijlocul luĭ Maiŭ 1829 se arătă la Mangalia, ca şi la Constanţa şi în acelaş timp cu Cernavoda, Cavarna şi chiar Varna, cele d'întêiĭ simptome de ciumă. Se crede că aparițiunea sa fu datorită distribuţiuneĭ muniţiuneĭ unor ómenĭ cari muriseră de acéstă bólă aiurea. Acésta muniţiune fusese maĭ mult timp închisă în o magasie şi aĭ căreĭ gardienĭ sucombaseră ceĭ d'întêiŭ, cu tóte simptomele acesteĭ bóle. [7])

[6]) *Le glaneur Moldo-Walaque.* (Spicuitorul) Iassi, 1841, pag. 46-53.

[7]) Le Colonel Baron de Moltke. op. cit. vol. II.

In cele din urmă timpurĭ ale Turcilor, populaţiunea Mangalieĭ nu se compunea de cât cam de 2000 suflete, maĭ toţĭ agricultorĭ, şi un prea mic numĕr de comercianţĭ.

Nenorocirile şi desastrele ultimuluĭ resbel făcuse din Mangalia o grămadă de ruine; de treĭ orĭ arsă şi prĕdată, de Başibuzucĭ şi Cerchezĭ, populaţiunea desertase in masă. [8])

Numaĭ după sosirea Ruşilor, şi maĭ cu sémă a Românilor, familiile se reîntórseră; astădĭ populaţiunea sa se rîdică la 215 familiĭ.

CAPITOLUL II.

De la Constanţa la Gurile Dunăreĭ.

§ 1. — Constanţa.

Cel d'întâiŭ oraş ce *pare* a fi esistat pe acest loc a fost *Tomis* (Tomoĭ).

Inainte de a vorbi de oraş, sĕ ḑicem un cuvênt de teritoriŭ, al căruĭ istoric este strâns legat de acel al oraşuluĭ:

In cele d'întâĭ timpurĭ, Tesalienii, după ce goniră pe Dardanĭ, cari se aflaŭ stabiliţĭ în *insula* şi muntele *Peuce*, la estremitatea Thracieĭ, se aşeḑară în locul lor, şi ast-fel eĭ cunoscură şi esploatară gurile Dunăreĭ, se crede, cu 70 anĭ înaintea trecerii luĭ Jason. [1])

Autochtoniĭ, Scyţiĭ, formaŭ o naţiune celebră prin civilisaţiunea şi înţelepciunea legilor lor, prin pietatea către Ḑeĭ şi inocenţa moravurilor.— Aprópe cu totul contrar spun alţĭ autorĭ: Greciĭ credeaŭ că cóstele acesteĭ mărĭ ereaŭ locuite de sĕlbatice şi fioróse órde de Scyţi, fără nicĭ o milă pentru străiniĭ pe cari comerciul saŭ vênturile 'ĭ ar fi aruncat la eĭ. Religiunea lor cerea ca în fie-care an sângele omenesc al streinilor, de care ḑîna

[8]) Analisată după D. Baron d'Hogguér. — *Renseignments sur la Dobrogea.*

[1]) Formaleoni.

Diana a Tauridei era fórte avidă, să fie vĕrsat pe infamele lor altare.—

Acésta era starea Nordului Dobrogei.

Sudul, era locuit, mai 'nainte de al X-lea [2]) secol in. de Chr., de *Thracĭ*, cari se întindeaŭ mai în tótă peninsula balcanică. Originea lor este necunoscută. [3]) Trăiaŭ în triburĭ, avênd fie-care şeful saŭ regele sĕŭ.

Duceaŭ o viaţă păstorească şi resbelnică. Vorbiaŭ o limbă comună a) şi moravurile lor se asemănaŭ. Aceĭ din apropierea Grecilor căduseră sub influenţa cultureĭ lor. Eraŭ mai civilisaţĭ de cât aceĭ despre Iliria saŭ despre Dunăre.

Aceştia din urmă se luptaŭ continuŭ cu Sciţiĭ, şi sfărşiseră prin a adopta vestmêntele, armele, maniera de a combate şi chiar o parte din obiceiurile lor. b)

Unul din cele mai principale evenimente ale antichităţiĭ, *Espediţiunea Argonauţilor*, veni să perpetue, prin un esecrabil asasinat, renumele acestuĭ oraş:

Espediţiunea Argonauţilor. *) Voiajul lor este a temă pe care antichitatea a desvoltat-o şi a înfrumuseţat-o, şi prin urmare a încărcat-o de variante.

Noĭ o vom schiţa, după Formaleoni, ast-fel cum a dedus-o istoria, din autoriĭ vechĭ, developând prin note părţile mythologice:

Grecia era încă jumătate incultă, când un eveniment făcu ca Jason, — fiul luĭ Eson, şi nepotul regeluĭ Tessalieĭ Pelias, tênăr, dotat cu o forţă estraordinară, plin de curagiŭ şi înflăcărat de amorul Glorieĭ,—să concépă planul a umple Grecia cu renumele sĕŭ, prin vre o faptă mare.

Marea Neagră, neesplorată, era pentru Grecĭ un alt Ocean imens. [4]) Trebuia un eroŭ să aibă curagiul a o încerca. Trecerea Bosphoruluĭ era dificilă: doă insule, doĭ Vulcanĭ, cari aruncaŭ foc, fum şi cenuşă, 'ĭ îngreuiaŭ întrarea spre Nord.

Phryxus, fiul unuĭ rege al Thebeĭ, fugênd persecuţiunile preoţilor, ajunsese pênă la rîul Phasus, în Colchida (Mingrelia de astădĭ, în Caucas).

Fiiĭ luĭ Fryxus respândiseră în Grecia nuvela că acest rîŭ restogolia bucăţĭ de aur **), şi că locuitoriĭ 'l strîngeaŭ în peĭ de óe. [5])

Argos, unul din eĭ, scorni proiectul de a naviga în marea Neagră; acest proiect fu primit cu bucurie de regele Tessalieĭ.

[2]] Strabon Cartea 7° cap. III. 2 [după Homer].
[3]] Herodot. Cartea 4°. — *a*] Strabon Cartea 7° Cap. III [10 şi 13]. — *b*] Thucydide. Cartea 2° XLVI. [citaţi de D. Michel C. Soutzo în opera cit. pag. 4].

[4]) Strabon. *Cartea 1°*.
[5]) Ibid, *Cartea 7°*,

*) *Originea espediţiuneĭ.*

„Eson. regele Minyenilor din Iolcos (Thessalia), oraş fundat de Eolidul Crétheu, fu desposedat de sceptru de Pelias, ca şi el, fiul luĭ Crétheu. Iason, fiul luĭ Eson, trăia în câmpurĭ. Cu tóte acestea Pélias consultând oracolul asupra domnieĭ sale, acesta 'ĭ respunse să se păzească de acela care va veni la el cu un picior descălţat. Într'o ḑi, pe când asista un sacrificiu, Jason sosi înaintea luĭ cu un singur sandal; căcĭ perduse pe cel alt, trecând prin un vad rîuleţul Anaur, saŭ, după o tradiţiune diferită, trecând de la un mal, al rîuluĭ Enipeu (Evénus), la altul, pe Iunona, pe care o întêlni metamorfozată în bătrînă. Pélias, aducându-şi aminte de profeţie, 'l întrebă: „Ce aĭ face unuĭ cetăţean pe care oracolul ţi-'l ar fi denunţat ca trebuind să atenteze la viaţa ta?“ „'L-aş trimite să caute *tunsura de aur*“ 'ĭ respunse Iason. Acest respuns 'ĭ fu destinul sĕŭ.

După alţiĭ, pentru a ascunde pe Iason, de urmăririle unchiuluĭ sĕŭ, 'l confiase de mic luĭ Chiron, care 'l crescu. Ajuns la 20 anĭ, Iason 'l părăsi şi se duse la Iolcos. Acolo descoperi poporuluĭ naşterea sa, şi, înconjurat de rudele sale, ceru sceptrul. Pélias consimţi a i-l da cu condiţiunea ca el să fure lâna melului de aur, şi să aducă în patrie sufletul luĭ Phryxus, şi să pună ast-fel capĕt blestemuluĭ care, de la fuga acestuia, stetea pe capul Eolizilor. Iason întreprinse dar acéstă espediţiune.“

**) Aceste bogăţiĭ eraŭ figurate în o singură espresiune, *Tunsura de aur*, despre care Mytologia spune: „Phryxus şi Hellea, copiĭ luĭ Athamas, regele Minyenilor din Orchomene, şi aĭ Nepheleĭ, pentru a scăpa de ura sócreĭ lor Ino, fugiră în Colchida, călare pe berbecul cu blana de aur, pe care Nephela 'l primise de la Mercur. Acest berbec era fiul luĭ Neptun şi al Théophanieĭ, fiica luĭ Altis saŭ a luĭ Bisaltis; el era dotat de raţiune şi avea darul vorbireĭ, precum şi voinţa de a traversa vĕsduhurile şi apele.

Mercur 'l metamorfozase în un berbece de aur, saŭ cel puţin blana sa era de aur. In timpul traversadeĭ Hellea căḑu în strîmtóre, care luă numele de Hellespont (marea Helleeĭ). Ajuns la AEa, în Colchida (Mingrelia), Phryxus, din ordinul luĭ Mercur, sacrifică berbecul luĭ Joe Laphystios; alţiĭ ḑic luĭ Marte, saŭ chiar luĭ Mercur, apoĭ 'ĭ spânzură blana de un stejar saŭ de un fag, în o pădure consacrată luĭ Marte. După alţiĭ, el o puse în un templu al acestuĭ ḑeu. Un balaor, care nu dormia niciĭ o dată, fu însărcinat a o păḑi.“

Preparativele fură tot atât de mari ca și întreprinderea:

Iason ceru a i se construi o corabie, mai mare de cât acele ce se vĕduseră flotând în apele Grecilor. Bătrânele păduri ale munteluĭ Pelion fură abătute; după consiliul religiuneĭ, represintată prin ḑîna Pallas, din sântele silve *ale Dodoneĭ* se tăiă trunchiul destinat mareluĭ arbor al bastimentuluĭ.

Vasul fu construit chiar sub direcțiunea ḑîneĭ Minerva, acea a înțelepciuneĭ, adică că fu făcut după proporțiunĭ matematice și mecanice.

Bastimentul avea 25—saŭ 30—rame de fiecare parte și niște dimensiunĭ puțin maĭ marĭ de acelea ale uneĭ galere ordinare.

Abia se pusese pe șantieul de la Pagase, depărtat de treĭ mile de la portul *Iolcos* [6]), că vestea se respândi în tŏte orașele Greciеĭ.

Iason fiind eroul pentru întreprinderile căruia acéstă minunată corabie trebuia a servi, tinerii principĭ grecĭ, aviḑi de glorie, i se oferiră, în masă, pentru a fi companionii seĭ de voiagiŭ, și a împarți cu dênsul pericolele uneĭ atât de strălucite espedițiunĭ. Hercule se presintă și el pentru a fi admis, printre ceĭ 52 ce se aleseseră, ***)

Corabia luă numele *Argos,* lucrătorul sĕŭ, care se oferi și el a acompania pe acești neespermentați navigatorĭ.

Typhis și fenicianul Anceŭ fură hotărîți ca piloți.

Ast-fel fu vasul ****) pe care posteritatea, încelată, 'l privi ca o operă sântă, dar care, cum se va vedea, fusese construit pentru a servi la...., cu totul alt ceva.

Sórele era în Constelațiunea Raculuĭ, când Argonauții, după ce îndepliniră tŏte datoriile religióse, înaintară *la larg,* pe gura *Afetas* [7]) (Aphétae saŭ Aphormis), și îndreptară *capul* corăbieĭ către Lemnos.

Acéstă insulă avea un Vulcan stîns, și se credea că pe ea ḑeul Vulcan căḑuse din cer.

Argonauții, ḑebarcând, găsiră numaĭ niște femeĭ ce trăiaŭ solitare, fiind că 'și omorîseră bărbații; ele fură prada *eroilor* Grecĭ. Iason se căsători cu Ipsipilla, regina lor.

De acolo, întinḑând pânḑele, se îndreptară către capul Ligéen, al Troieĭ, la intrarea Dardanelelor.

Aci se găsiră în fața unuĭ tablou înspăimêntător:

Regele Laomedon, al Phrygieĭ, abătuse puterea guvernuluĭ sacerdotal și pusese în locul sĕŭ un guvern despot. Preoții căutaŭ a 'și resbuna.

Când miseria publică începu a se simți, eĭ strigară că acesta este resultatul crimeĭ luĭ Laomedon, și că cerul nu se va liniști de cât prin vĕrsarea sângeluĭ inocent al Esioneĭ,

[6]) Strabon *Cartea 7°.*

[7]) Strabon *Cartea 9°.*

***) *Corăbieriĭ.* „In cea ce privește numele corăbierilor raporturile celor vechĭ presint marĭ neasemănărĭ: Ceĭ maĭ importanți și ceĭ maĭ cunoscuți, începênd prin ordine alfabetică, sunt: Acast, Actor, Admet, Aethalides, Acmon, Amphiaraus, Amphidamas, Amphion, Anceu, Areius, Argus constructorul, fiul luĭ Arestor saŭ al luĭ Alector; Argus, fiul luĭ Phryxus; Atalante, Augias, Autolicus, Butes, Calais, Castor și Polux, Cepheu, Clymene, Clytiu, Echion, Erginus, Euphem, Eurytus, Glauc, Hercule, Hyla, Ida, Idmon, Iphicles fiul luĭ Phylac, și Iphikle fiul luĭ Testiu; Laert, Lynceu, Melas, Meleagru, Menetiu, Mops, Naupliu, Nestor, Oileu, Orpheu, Palemon, Peleu, Phaleros, Philammon, Polyphem, Talaus, Telamon, Theseu, Tiphis, Tydeu și Zetes. Șeful espedițiuneĭ era Iason, eu tŏte că uniĭ susțin că era Hercule. — Tiphis era pilot, și Euphem secund-pilot; Aetalide îndeplinea funcția analóga de trîmbițaș (herault).“

****) *Corabia.* „Vasul fu numit *Argo*, după numele Constructoruluĭ, saŭ Argus, fiul luĭ Fryxus, saŭ Argianul Argos, fiul luĭ Alector, care fu dirigeat, se ḑice, în acestă lucrare de ḑîna Minerva. Alțiĭ, spun că s'au numit de la orașul Argos, unde se crede că s'aŭ construit. — Alțiĭ spun că s'aŭ numit de la adjectivul *argos* (ἀργός), care însemnă *repede.* Ea avea cinciḑeci de rame, dar era așa de ușiŏră că se putea purta pe umerĭ. — Ea fusese construită: saŭ la Argos, saŭ la picĭorele munteluĭ Pélion sau la Pagasae, saŭ în apropiere de Yolcos: Minerva încastrase la pupa (după alțiĭ la prova) o bucată de scândura din stejarul profetic din pădurea Dodona. — Pindar și Valeriu Flacu pretind că Junona, iar nu Minerva, presidă la construcțiune și la întrĕgă antreprisă. — Puțin în urmă fu pusă printre Constelațiunĭ.“

fiica regelui. In momentul în care Argonauţii sosiau, tênăra princesă, ca o altă Andromede, era tîrâtă, spre malul mărei, spre a fi espusă furorii lui Neptun.

Argonauţii ***) fură mişcaţi la ţipetele de desperare ale acesteĭ copile, abandonată inplacabileĭ mâniĭ a preoţilor troianĭ. Hercule o smulse din mânile lor, o duse la palatul regeluĭ, unde tratâ cu el despre zestre, căcĭ voia a se căsători cu ea, ca recompensă a bravureĭ ce desvoltase răpind'o din mânile omorîtorilor.

Abia plecaseră de la capul Sigee (Ligeen) când eclată o furtună teribilă: consternaţiunea fu cu atât maĭ mare, cu cât se credea că acésta era mănia luĭ Neptun, pentru jertfa ce i se răpise.

Orpheu singur este inperturbabil; el se scólă şi comandă a se pune capul vasuluĭ către sânta insulă a Samotrachieĭ, de la gura Ebruluĭ.

Doă rade luminóse (probabil, focul Sf. Elm) d'asupra capetelor luĭ *Castor* şi *Polux*, sunt luate de bun augur; cu încetul cerul devine senin şi vasul luĭ Argos ajunge în port.

După ce se iniţiară în óre cari mistere ale riturilor Samothrachieĭ, plecară din nou: Vasul intră în Hellespont, prin Propontide, pe unde nicĭ un vas maĭ înainte nu plutise, şi unde, ḑic alţiĭ, combat pe piraţiĭ tyrrhénienĭ. Insula *Cyzic*, pe care o întâlniră în drum, le deşteptă dorinţa de a se odihni. Acéstă insulă purta, în acel timp, numele de *Arcon*. Debarcând, eĭ fură primiţi cu mare ospitalitate de popor, Dolioniĭ. Vasul părăsind aceste locurĭ, un bun popor 'ĭ urmări cu ochiĭ pênă ce dispărură pe luciul mărei. Vêntul se schimbă şi eĭ sunt siliţi a se reîntórce, şi a descinde în insulă nóptea, şi în tăcere. Locuitoriĭ, surprinşĭ, se cred atacaţi de piraţi; se dă alarma: atacaţi, Argonauţiĭ, cad cu armele asupra asaltatorilor şi 'ĭ masacrez fără misericordiă. Rasele sóreluĭ luminéḑă prea târḑiŭ acéstă îngrozitóre scenă, şi corpul sângerând al regeluĭ, care le dăduse ospitalitate, fu recunoscut printre ceĭ morţi. Regretele eraŭ unanime; altare sunt rîdicate spre a înblânḑi divinităţile supĕrate. După ce 'şĭ luară adio de la acest blând popor, pe care 'l făcuseră nenorocit, se depărtară. — Abordară apoĭ la *Ceos*, locul de întâlnire al locuitorilor Thracieĭ cu aĭ Phrygieĭ.

De aci plecară către Bosphor şi debarcară pe cóstele Thracieĭ udate de Propontide.

Acolo un nou şi dureros spectacol: doĭ tineri, de o nobilă fisionomie, eraŭ bătuţi cu cruḑime; la ţipetele lor, Hercule invită şi pe ceĭ-alţi a le merge în adjutor; eĭ 'ĭ râpesc din mânile omorîtorilor; cercetez faptul, şi aflu că eraŭ fiiĭ regeluĭ Phineŭ, născuţi din Cleopatra, fata lui Boréas şi sora a doĭ din Argonauţi, Calais şi Zetes. Bătrânul rege, orb, se căsătorise după Idée, fiica luĭ Dardanus, regele Scythieĭ; pentru a îndatora pe noa soţie, el repudiă pe cea d'întâiŭ şi condemnase de părintucidere pe ceĭ doĭ fiĭ aĭ sĕĭ făcuţi cu dênsa. Pedeapsa lor era de a fi îngropaţi de viĭ. Argonauţiĭ rup fearele, şi liberez pe ceĭ doĭ copiĭ. Dar în momentul în care se găteaŭ a se ambarca, Phineu sosește cu soldaţi şi nu numaĭ că se opune cu mândrie la ambarcarea lor, dar chiar le cer a se esplica cu ce drept eĭ, ca streinĭ, se amestec la esecutarea legilor ţĕrreĭ. Hercule, neascultând de cât inclinaţia sa (de şi se făcuse sectatorul riturilor din Samothracia, care 'l opria de a se mânji de sânge), răni de mórte pe Phineu, şi apoĭ înprăştia trupele sale intimidate. — Inainte de a muri, sub forma uneĭ profeţiĭ, Phineu le dede consiliu de drumul ce aveaŭ sĕ urmeze. Ceĭ doĭ fiĭ aĭ regeluĭ voiră a le împărtăşi sórta. O noă furtună precedă intrarea lor în Pont; ea nu încetéḑă de cât după multe sacrificiĭ espiatóre. Hercule, mânjit de sângele regeluĭ Phineu, Hercule temut de tótă lumea, amenințând chiar pe Ḑeĭ, rumpêndu-şĭ rama, debarcă spe a 'şĭ lua lemnul necesar la facerea alteia, din pădurea de pe ţermurile Bythinieĭ. Argonauţiĭ, profitând, 'l abandonară pe plajă şi plecară. Tot cam atuncĭ Hylas este furat de o nimfă, şi Idmon móre la vênătóre.

***) *Argonauţiĭ*. Acest nume este format din ναύτης *navigator* şi din Ἀργώ numele corăbieĭ.

Thyphis, căḑênd în mare şi înghiţit de unde, fu înlocuit cu Anceu; sub acest nou pilot, fenician, Greciĭ, după multe alte aventurĭ, [a]) ajung în Colchida, vechia colonie egypteană, fundată, pe cóstele Pontuluĭ, de regele *Vezor*, când parcurase Asia, pênă la Caucaz, cu o armată formidabilă, 1500 anĭ[8]) înaintea împeriuluĭ luĭ Ninus, şi fusese respins de Sciţĭ, pênă în bălţile Egiptuluĭ.

Urc rîul Phasul şi ajung la OEa.

AEétès domnia pe bordurile Phasuluĭ; vechia naţiune a Lagienilor locuia partea de sus a ţĕrreĭ; partea inferióră era guvernată de fiiĭ luĭ Fryxus.

Sosirea fără veste a acestor străinĭ dede bănuială regeluĭ Colchilor.

Cine eraŭ aceştĭ îndrăsneţĭ cari, aduşĭ de vênturĭ pe Pont, în un vas de formă neusitată şi de o mărime demĕsurată, se presintaŭ armaţĭ pe bordurile Phasuluĭ?

Din ce ţérră necunoscută veniaŭ eĭ în ţérra Colchilor? etc.

Bănuelile regeluĭ se măriră când auḑiră că vin din Grecia şi că caut pe fiiĭ luĭ Fryxus. Sosirea lor 'ĭ păru de funest augur; dar, ascunḑêndu-şĭ temerile sub vĕlul ospitalităţiĭ, el prepară mijlócele de a preveni culpabilele lor planurĭ.

Pênă una alta, Jason *întorsese capul* Medeeĭ, fata regeluĭ. Tînăra principesă, abilă fermecătóre, pătrunḑênd gândurile tatăluĭ sĕŭ, părăsi nóptea palatul regal, urmată de frate-sĕŭ Absyrte, şi merse a prevesti pe amantul sĕŭ, căruia 'ĭ duse tesaurele furate din casa părintéscă. [aa])

Iason nu întârḑie a se scăpa în grabă de cursele regeluĭ, şi încărcat de acele bogăţiĭ, *neonest câştigate*, 'şĭ îndreptă drumul către Occident, unde, traversând *Pontul*, el intră în înbucătura unuĭ mare fluviu, *pe care Greciĭ nu 'l maĭ vĕḑuseră pênă atuncĭ*. Acesta era Istrul, care se vĕrsa în mare pe cincĭ gurĭ.

Sciţiĭ, popor pacific şi cu moravurĭ dulcĭ, 'ĭ locuiaŭ ţermurile şi insulele.

Ca într'un asil asigurat, seductorul, petrecea liniştit între eĭ, când vĕḑu pe mare corăbiele regeluĭ ce trădase şi care 'l urmăreaŭ.

Se ḑice că atuncĭ Medea, prin un consiliŭ barbar, puse de omorî pe fratele sĕŭ Absyrte, ale căruĭ membre, tăiate saŭ deşirate, împrăştiate pe marginele apeĭ, opriră pe nenorocitul părinte prin oribila vedenie a unuĭ atât de funest spectacol. — Capul şi mânile, palide şi sângerate, ale nenorocituluĭ principe, fură suspendate pe o stâncă a ţermuluĭ, unde regele îngropă resturile adunate ale fiuluĭ sĕŭ şi unde apoĭ, maĭ tĕrḑiŭ, [b]) se zidi oraşul *Tomis*, numit ast-fel, de Greciĭ infideli, din causa cadávruluĭ infortunatuluĭ Absyrte, care fusese aci făcut *bucăţĭ*.

După doă lunĭ, de o fericită espediţi-

---

a) Intre cari cea maĭ însemnată era acea de a intra în marea Neagră, căcĭ, în gura de la Nord a Bosphoruluĭ, doă insule saŭ stâncĭ flotante se departau şi se apropiaŭ, gata a sfărăma corabia care s'ar fi angagiat între ele: trec prin adjutorul Junoneĭ saŭ prin armonia cânteculuĭ lyreĭ luĭ Orpheu, care adormindu-le, ele devin imobile. —In apropierea insuleĭ Arétias, eĭ sunt asaltaţĭ de *Stymphalide*, păserĭ ce aruncaŭ asupra ómenilor penele lor de acióe, ca niştе adevĕrate săgeţĭ.

[8]) Iustin. *Cartea II°*.

aa) *Concheta Tunsureĭ* (povestită de Mythologie). — „AEétès, regele acestuĭ teritoriŭ, în puterea căruia se găsia tunsura de aur, promise de a o da, dar cu condiţiunea că maĭ întâiŭ Iason va înjuga doĭ taurĭ, cu picióre de acióe şi cari vĕrsaŭ flacărĭ, şi că 'ĭ va constrânge a ara un câmp, în care apoĭ va semăna dinţĭ de balaor, pe care 'ĭ va da, el, regele. Fiica luĭ AEétès, fermecătórea Medea, care se înamorase de Iason, 'ĭ procură descântecele prin cari trebuia a înblânḑi tauriĭ. In acelaş timp 'l anunţă că din dinţiĭ de balaor vor creşte ómenĭ armaţĭ, adăogându-ĭ că, pentru a scăpa de eĭ, trebuia a arunca o peatră în mijlocul grămăḑiĭ: că atuncĭ eĭ se vor arunca uniĭ asupra altora, ast-fel că 'ĭ va putea cu înlesnire domina. Jason înjugă tauriĭ, ară şi semănă câmpul, şi ucise ómeniĭ născuţiĭ din dinţiĭ de balaor. — Cu tóte acestea, regele refusă de a da blana. Atuncĭ Medea, după ce pune pe Iason să jure că o va lua de soţie, 'l conduse în locul unde se găsea blana, şi adormind prin descântece balaurul care o păḑea, Iason o luă şi fugi cu Medea."

b) Să fie ore vre o legătură între marele tumulus de la Constanţa şi mormêntul luĭ Absyrte?

une, ****) Greciĭ se reîntórseră în Bosphor : debarcară la Byzanţ, care pe atunci se numea *Lygos*, unde, rîdicând altare, făcură sacrificiĭ, aducênd laude Ḑeilor.

Trecênd, eĭ luară şi pe Hercule ; merseră apoĭ la Troia (Ilion), a cere regeluĭ Laomedon ţinerea promisiuneĭ, aceia de a da pe fiă-sa în căsătorie luĭ Hercule.

La Troia însĕ nu maĭ domnia aceaşĭ opiniune de Argonauţĭ : tóte faptele lor, din acéstă espediţiune de câte-va luni, eraŭ cunoscute, pentru ca Laomedon sĕ aibă altă idee de Hercule de cât aceea că este un brigant sângeros. Argonauţiĭ 'ĭ părură nişte adeverăţĭ piraţi, cari se duseseră sĕ jefuiască malurile Pontuluĭ.

Departe de a acorda mâna fiiceĭ sale luĭ Hercule, Laomedon arestédă pe ceĭ doĭ Argonauţĭ, Iphicle şi Telamon, trimişĭ ca ambasadorĭ. Acésta păru Grecilor ca un atac la dreptul ordinar al Ginţilor (!)

Laomedon însă nu judeca tot ast-fel : pentru el Argonauţiĭ eraŭ nişte *piraţi* şi *asasinĭ*.

Or cum, Greciĭ debarc armaţĭ, zăpăcesc ţérra, deja slăbită prin inundaţiunĭ, fómete şi mortalitate; iaŭ Troia; Hercule pune mâna pe Esione, şi chiar Laomedon este omorît în luptă....

Priam, fiul sĕŭ, care nu aprobase purtarea părinteluĭ, înlesnind fuga ambasadorilor grecĭ, face pace şi 'şĭ conservă regatul. — Resbunarea urmă maĭ târdiŭ, când Paris, fiul luĭ Priam, furând pe Elena luĭ Menelau, aduse marele resbel al Troieĭ.

Incărcat de crime şi de jaf, Jason aduce corabia în Tessalia. [9])

Acéstă espediţiune avu loc 70 saŭ 80 anĭ înaintea resbeluluĭ Trojei; 1353 înainte de Christ.

Dupĕ cât se vede, scoţênd fabula, adăogată de prea marea imaginaţie a locuitorilor din ţerrile calde şi îmbogăţită cu timpul de poesie, ***) acéstă espediţiune, *la li-*

****] Ceĭ vechĭ fac pe Argonauţĭ a urma itinerarele cele maĭ variate pentru a se întórce în Grecia :

Unĭĭ 'ĭ readuc pe acelaş drum pe care 'l aŭ făcut pentru a merge în Colchida.

Alţiĭ, 'ĭ fac a întra în Ocean prin Phase; de acolo, dupĕ ce duc corabia pe umeriĭ lor prin deşertele Africeĭ, trec în marea Roşie şi din acésta în Mediterana prin lacul Triton şi Cyrene.

Alţiĭ, 'ĭ fac a urca Donul [Tanaisul] pênă la isvórele sale ; şi dupĕ un drum pe uscat, în care duc corabia pe umeriĭ lor, se reîmbarc pe un fluviu care 'ĭ conduc la Ocean; de acolo, navigând, de la Nord la Sud, eĭ intru în Mediterana prin strîmtórea Gibraltar.

Apolloniu de la Rhodos, ḑice că eĭ aŭ traversat marea Neagră şi aŭ intrat în Dunăre : Colchiĭ trimişĭ în urmărirea lor le tăiară drumul. La început Jason negociă ; apoĭ. surprinḑêndu-l nóptea în insula Artemis [Dianeĭ, Ins.-Şerpilor *(?)*] 'ĭ uciseră. Chiar Absyrte fu omorît.—Alţiĭ ḑic că Medea luă pe fratesĕŭ cu ea.

Urmăriţĭ de tatăl sĕŭ AEétes, pentru a 'l întêrḑia în drum, făcu pe frateseu bucăţi şi le împrăştiă în mare. — AEétes se opri pentru a le culege, şi le îngropă în un loc pe care 'l numi *Tomis*, adică bucăţi.

Din Dunăre Argonauţiĭ trecură în rîul Eridan *(Pô)* şi apoĭ descinseră la insula luĭ Electris —De aci merseră la Hylleeni, cărora le făcură dar un trepied. Eĭ întâlniră apoĭ insulele Liburniene, apoĭ Cercyra, Melite, Cerasus, şi Nymphoea, locuinţa ḑânceĭ Calypso.

Joe superat de asasinarea luĭ Absyrte le aruncă o furtună care 'ĭ reîntórse la Insula Electris. — Cu tóte acestea scândura profetică scósă din stejarul din Dodona şi bătută în bastiment, le anunţă că eĭ nu vor ajunge la termenul suferinţelor, pênă când Circeu nu 'ĭ va purifica de asasinatul luĭ Absyrte şi 'ĭ va reconcilia cu Ḑeiĭ. In consecinţă eĭ reurcă Eridanul, din cari trec în Rhon — cele doă rîurĭ se credea pe atunci că comunic — şi descinḑându-l, eĭ ajung la insulele Strihade, apoĭ în fine la AEa, locuinţa luĭ Circeu, în insula Aethalie [Elba]. Circeu indeplineşte purificaţiunea fără a-'ĭ recunóşte. Eĭ întâlnesc apoĭ Sirenele, şi graţie luĭ Orpheu, care acoperă vocea lor cu divinul sĕŭ glas, trec nesupăraţĭ. Butes singur se aruncă în mare; el e scăpat de Venera. Graţie ajutoruluĭ luĭ Thétis şi al Nereidelor eĭ trec fără pericol intre Scylla şi Charybda, şi lăsând în urma lor Sicilia eĭ ajung la Drépane (Corfu), la Pheacieni.— Acolo avu loc mariagiul luĭ Iason cu Medea *). De aci lungind cóstele Insulelor Echinade, ajungeaŭ în Pelopones, când o tempestă 'ĭ arunc către golfurile Syrtelor. Nimfele africane 'ĭ salv. Atunci, dupĕ sfatul luĭ Neptun, iaŭ corabia pe umeriĭ lor şi ducând-o 12 ḑile şi 12 nopţĭ, prin pustiile Africeĭ ajung la lacul Triton, căruia oferindu-ĭ un trepied, acesta le dă, în schimb, un vas de pământ şi le arată calea. Eĭ merg apoĭ la Charpatos, apoĭ în Creta, unde Tallus 'ĭ primeşte ca pe nişte inamicĭ. — Aprópe de Sporadele, Apollon 'ĭ scapă de o furtună arĕtându-le o insulă [Anapha] în care eĭ aduc sacrificiu luĭ Apollon Aegletés, apoĭ aruncând în mare vasul ce aŭ primit de la Triton, insula Callista [Théra] ese din ape. Ajung apoĭ la Egina, şi de acolo în ţérra lor —Dupĕ *Dictionnaire Mythologique* universel par le D-r E. Jacobi, trad. Th. Bernard. Pag. 47-48.

*) Cu tóte că sunt autorĭ cari spun că căsătoria se făcu pe marginea măreĭ, pe înălţimele de la sudul gurilor Dunăreĭ, şi că lîna mieluluĭ de aur servi luĭ Iason de COVOR DE NUNTĂ.

[9]) Formaleoni. op. cit. pag. 31-32.

***] *Opiniunĭ pe scurt a altor autorĭ asupra espediţiunĭ:*

Justin, crede că acéstă espediţiune se reduce la furarea câtor-va Oĭ de Angora de la regele Colchilor

mit, se reduce la una din acele *espediţiunĭ patriotice*, atât de comune în Archipelag şi Marmara, maĭ cu sémă în timpul resbelelor.

Ast-fel, membrele luĭ Absyrte espuse, adunate şi îngropate, póte chiar în marea movilă de la Constanţa, fu motivul pentru care, maĭ în urmă, Greciĭ fondând oraşul 'l numiră *Tomis*.

Acéstă părere este susţinută şi de Ovid[10]), care, în unul din versurile sale, ḑice:

O mână de **Colchi**, *urmărind pe Medea, ar fi fondat Tomis.*

Cetatea s'a maĭ numit şi câte o dată *Milete*,[11]) probabil, dupĕ Milesieniĭ ce o aŭ locuit'o maĭ tĕrḑiŭ.

Istoria acestuĭ oraş, — care abia în urmă s'a convenit a fi esistat pe locul Constanţeĭ de aḑĭ, saŭ împregiur,—este strâns legată de a Dobrogeĭ, care încă din timpurile vechĭ se numia *Mica Sciţie*, prin asemănare cu numele *Sciţieĭ marĭ*, dat vastuluĭ teritor ce începea la malul Nordic al gurilor Dunăreĭ, în Basarabia.

Cele doĕ maĭ principale oraşe: *Istria* saŭ *Istriopolis*,—situată la Nord, ca la 250 stadiĭ saŭ 31 $^1/_4$ mile (XL romane[12]), cam în locul ocupat astăḑĭ de *Kara-Irman* (Cetatea-négră)—şi *Callatis*,—situată la XXXIV mile romane,[13]) la Sud, în locul unde se află astăḑĭ Mangalia,—urmară destinele Constanţeĭ.

Originea lor este comună:

Eliniĭ (Milesianĭ şi Megareniĭ), pentru a înlesni traficul cu populaţiunele indigene, creaseră, cam în al VII secol înainte de Christ., coloniĭ comerciale pe cóstele occidentale alĕ Pontuluĭ. Ca şi astâḑĭ, eĭ aduceaŭ naturalilor productele pe cari solul nu le producea, saŭ acelea ale uneĭ industriĭ înaintate, şi luaŭ în schimb materiele brute şi grânele acestor regiunĭ. Acest comerciŭ pe care Genoveziĭ, Veneţianiĭ şi Pisaniĭ, înlocuind, pe cóstele occidentale ale măreĭ Negre, pe Greciĭ, 'l aŭ practicat un mare şĭr de anĭ, seamănă acelora pe cari marile şi manufacturierele ţĕrrĭ ale Occidentuluĭ fac chiar astăḑĭ în aceste porturĭ.

Aceste coloniĭ grece locuiaŭ cetăţĭ destul de întărite, spre a putea resista unor ocupaţiunĭ subite din partea triburilor vecine. Cu tóte acestea eĭ plătiaŭ puternicilor şefĭ barbarĭ aĭ triburilor ce 'ĭ înconjuraŭ, sume destul de bune spre a 'ĭ protege în contra altora care 'ĭ ar fi atacat.[14])

Remâne bine înţĕles că chiar în oraşele lor Greciĭ nu eraŭ singurĭ locuitorĭ; maĭ eraŭ şi Thraciĭ, deveniţĭ sedentarĭ şi cari, cum ḑice Ovid, nu se putuseră încă debarasa

[10]] Tristele III, IX

[11]] I. Heliade Rădulescu. ***Dacia*** şi ***Romania*** pag. 12.

[12]] 2000 paşĭ una.

[13]] Tabla Peutingeriană.

[14]] Michel C. Soutzo. op. cit.

Cum s'ar putea admite acéstă idee? Este óre posibil ca câte-va peĭ de Angora să fie un obiect atât de interesant pentru comerciul Grecilor, şi sĕ merite o espediţiune de atâţea eroĭ şi de atâţea principĭ grecĭ? Evident că nu.

Diodor de Sicilia, scrie că Fryxus sacrificând un berbec şi agăţându-ĭ pelea de un arbore, oraculul preḑise că regele Colchilor va fi omorît când se va fura acea pele.

O asemenea utopie nu póte fi admisă aḑĭ. Ce interes aveaŭ Greciĭ a-l omorî?

Varon şi Pliniu, cred că obiectul acesteĭ espediţiunĭ a fost comerciul peilor de capre şi oĭ, fórte estimate în Colchida. — E posibil.

Palephat, crede că Fryxus a dus în Colchida o statue de aur, care ar fi fost făcută din ordinul mumeĭ luĭ Pelopes. — Că, prin urmare, espediţiunea ar fi avut de scop furarea aceleĭ statuĭ.

Nu se póte uşor admite esistenţa aceleĭ statuĭ, de vreme ce, pe acel timp Greciĭ nu cunoşteaŭ arta de a lucra saŭ turna aurul; — póte nicĭ poseda Grecia, pe atuncĭ, atâta aur a face o statue.

Suidas crede că prin ***blana de aur*** s'ar înţege o ***reţetă*** pentru transformarea metalelor în aur.

Şi acésta ar fi o destul de mare rĕtăcire de imaginaţie.

Din tóte acestea reese că espediţiunea a fost dictată maĭ mult de ***curiositate***, ***ambiţiune*** şi ***aviditatea de a dobândi bogăţiĭ*** prin . . . .

Acestea sunt, ḑice Hécateu, umbrele cari turmentaŭ spiritul regeluĭ Pélias, iar nu fantoma luĭ Fryxus. —

de violentul lor caracter şi grosierele lor năravuri.

Dominaţiunea persană trecu ca o suflare peste aceste ţinuturi: Oraşele pontice se supuseră un moment mareluĭ rege; dar nereuşirea espediţiuneĭ luĭ Dariu, peste Dunăre, destrucţiunea armateĭ luĭ Xerxes, în Grecia, preponderenţa marineĭ ateniane, după victoriile de la Salamine şi Micale, determinară emanciparea popórelor balcanice, şi cu ele a cetăţilor pontine.[15])

Imperiul Odrisilor, descendinte din tarele trib, cu acest nume, al Traciei superióre, se formă cu încetul. Tribalii, ca şi Geţii, după o resistenţă energică, se supuseră lor. Nimic nu a maĭ rĕmas din vechia splendóre (478-422. in. de Chr.) a imperiuluĭ lor, care se întindea de la rîul Abder la gurile Dunăreĭ[16]), cuprinḑênd prin urmare şi Dobrogea actuală.

Coloniile pontice nu încercară a resista, ci se mulţumiră a plăti, cu sumĭ considerabile, protecţiunea lor.

Acest imperiu se desfăcu şi refăcu.

Seuthes, ereditarul mareluĭ Sitalcès, cu ajutorul mercenarilor Grecĭ, reuşi a stabili tronul perdut prin revolta diverselor triburĭ.

Lucrurile urmară ast-fel pênă la Filip şi Alesandru. Ambiĭ, am maĭ ḑis, proiectară marĭ planurĭ asupra Dunăreĭ de jos: resistenţa însă ce întâlniră, sărăcia locuitorilor, determinaţi pe de altă parte a'şi stabili hégémonia lor asupra Greciei, şi a urma în Orient visul lor de glorie, 'i făcură a mărgini tóte operaţiunele lor la doă espediţiunĭ, adevĕrate razzias *(ceambure*, în Orient) fără resultate durabile, şi după cari abandonară cu totul câmpiele Dunăreĭ.

Alessandru murind, la Babylon, luptele succesorilor sĕĭ înlesniră emanciparea popórelor Thracieĭ.

Atuncĭ începu acea agitaţiune teribilă a lumeĭ barbare: Popórele se înlocuiră unele pe altele; dar, împiedecate de sărăcia locurilor, ele se grăbiră a le părăsi. Infiorătórea devastare a bandelor de Galli, păru un moment: după ce desfăcură regatul macedonean, după ce formară câte-va centre de locuinţă ca Noviodunum, Galaţiĭ, etc., merseră, cum am vĕḑut, în Asia. Regatul macedonean, refăcut după plecarea Galilor, se desfăcu cu totul în faimósa bătălie de la Pydna (168. a. Chr).

Liviu Drusu şi Minuciu Rufu, generalĭ romanĭ, ajunseră la Dunăre, prin obligaţiunea de a face să se respecte frontierele romane de către bandele, de pungaşĭ, nedisciplinate ale Thracilor, Ilirilor, şi Scordiscilor; fie-care espediţiune avênd de resultat întinderea puterniceĭ republice.

Cam către 71, in. de Chr., Luculu supuind pe Thracĭ, prin un sângeros resbel, anexeaḑă oraşele pontice către puterea romană.*a)*

Grecii primiră cu bucurie protectórea domnie romană, în locul aceleĭ, insuportabile, a popórelor sĕlbatice.

Incercările de rescólă ale Thracilor fură înecate în sânge. [17])

Victoriele luĭ Sylla şi Pompeiu, în contra Perşilor (92-63), asigurară dominaţiunea romană în Orient şi pe ţermul drept al Dunăreĭ.

Situaţiunea oraşelor pontine, în ultimiĭ anĭ aĭ republiceĭ şi în întêiĭ aĭ imperiuluĭ, era încă precară, dacă am crede naraţiunelor luĭ Strabon şi Ovid.

Strabon ḑice că în timpul sĕu, (născut la 50 a. Chr., mort la începutul domnieĭ luĭ Tiberiu) Tomis era un mic castel: dar anticitatea sa 'ĭ se părea incontestabilă, şi fabula morţiĭ luĭ Absyrte era o probă certă. [18])

Tomis nu era de cât o mică campanie, căreia timpul nu 'ĭ lăsase cea maĭ mică urmă de mărire, când o triremă romană debarcă pe Ovid, în portul acestuĭ oraş. [19])

[15]] Ibidem.

[16]] Thucydide, Cartea *II*, XCVII.

[17]] Michel C. Soutzo, op. cit.

a) Mommsen. *Histoire Romaine*. Cartea *V*. Cap. II.

[18]) Formaleoni.

[19]) O triremă de Anxur (Brindisi), ḑice Méry, a căreĭ provă acoperise ḑeiĭ seĭ de fildeş, ajunse într'o ḑi la molul Byzanţiuluĭ; făcu un mic repaos şi 'şĭ reluă drumul în Bosphorul Thracieĭ. Se vorbi în acea ḑi, se vorbi mult în urmă, de trecerea triremeĭ. Era,

Când Ovid ajunse la Tomis, era în florea vêrsteĭ, de 40 anĭ. [20]) El fu unul din aceĭ care, prin scrierile sale, ne lăsă o interesantă descripțiune a stării sociale și politice, fie a orașuluĭ, fie a Dobrogeĭ, din acel timp:

Orașele gete, incungiurate de ziduri, erau locuite de Greci și Geți sedentari, și ocupate de garnizone romane; câmpurile vecine populate de păstorĭ Geți, supuși Romeĭ, erau ne-incetat infestate de bande de Thraci, independente. din Balcani, și mai adesea încă pustiite de barbarii dupĕ malul stâng, cari treceau Dunărea îndată ce înghețul o făcea practicabilă cailor, jefuind în depărtare și ne-oprindu-se de cât la zidurile orașelor.

Acoperiți de un fel de haină cu zale, armați cu săgeți înveninate, tot-d'a-una călări, ei nu lăsau nicĭ un repaos populațiunelor, și câmpurile remâneau ne-lucrate și deșerte. b)

Romanii se mulțumeau a apăra orașele și puntele strategice, a distruge câte o dată cetățile barbare și c) a ajuta pe Odrisi a relua orașele lor invadate. d)

Conchista Daciei permise luĭ Traian a schimba deșerturile Dobrogeĭ în abundente holde.

Cât despre porturile mărei, pe acele timpurĭ, Ovid dice că nu era nicĭ unul propriu pentru vase — *(Nec placidos portus hospita naves habit)*.

Sângerósa represiune a mareĭ revolte a Thracilor, sub Tiberiŭ, **)—pe timpul căruia Tomis nu era de cât un mic oraș de provincie, — și căderea imperiuluĭ luĭ Decebal, asigurară pentru mult timp liniștea teritoriuluĭ.

Orașele pontice luară o desvoltare repede. Tomis, maĭ cu seamă, imbogățită de un comerciŭ considerabil, vĕdu populațiunea sa crescênd și importante monumente ridicându-se în interiorul zidurilor sale: ea deveni una din cele maĭ importante și prospere cetățĭ ale cóstei apusene a mărei Negre: *Metropola Pontuluĭ*, cum, cu mândrie, 'ĭ plăcea a se intitula pe monumentele și monedele sale.

Numeróse centrurĭ de populațiune se formară în provincie: Troesmis saŭ Trismis (Iglița), Durostorul (Silistra), Arubium (Măcinul), etc. Se restabili, dacă nu se fundă, Noviodunul (Issaccea).

Domnia Antoninilor fu evul de aur al acesteĭ provinciĭ, și cele maĭ frumóse monumente ale Romanilor în acéstă regiune aparțin fie acestuĭ timp, fie aceluĭ ce urmă.

In acéstă epocă Tomis, probabil, se numi *Pontica,* [21]) și acéstă epocă fu cea maĭ înfloritĕ a esistenței sale.

[20]) ***Tristele***, IV. eleg. X. vers 95-98.

b) Ovid. ***Tristele*** C. ***III***, X; C. ***IV***. IX și X; — vedĭ Tacit. ***Historia***, *I*, LXXIX.

c) Ovid. ***Ponticele*** C. ***IV***. IX.

d) Ibid ***IV***. VII.

] Tacit, ***Analele*. ***III***, XXXVIII, și ***IV***, XLVI la LI.

[21]) Ion Ghica, ***Dacia vechiĕ***. Revista Română, anul I. p. 424.

într'ênsa, unul din aceĭ omenĭ divinĭ pe care ceĭ vechĭ 'ĭ înconjurau de veneratiune și 'ĭ priveau ca profețĭ; era acel Ovid, pe care Quintilian 'l a supranumit ***Magnus praeceptor amoris***. Se spunea printre bătrânii molului, că divinul poet fusese esilat la Tomis, pe bordurile Euxinuluĭ, pentru o crimă misteriósă, de care nu se vorbia de cât încet. El îndrăsnise, se dice, a rîdica amorul sĕŭ pênă la frumósa Iulia, *) fia Cesaruluĭ. Dacă acest amor era o crimă în ochiĭ luĭ August, trebuia încă a se mulțumi clemenței domnuluĭ absolut al lumeĭ romane: căcĭ 'ĭ ar fi fost maĭ lesne a înfășura pe culpabil în undele Tiberuluĭ. Se putea considera exilul, chiar printre amiciĭ esilatuluĭ, ca un act de mansuetudine.

Publiu ***Ovidiu*** Nasone fu adus în esil, la gurile Dunăreĭ, către anul 9 d. Chr.:

*) In anul 2. d. Chr. Julia fusc trimisă în esil în insula Tremiti (Adriatica).

„***Solus ad egressus missus septemplici Istris*** a) ....“ Muri la anul 17 d. Chr.

La început, necunoscênd limba, Romanul de la Curtea luĭ August, neînțeles de nimenĭ, părea un barbar printre Geți, căcĭ nicĭ unul din eĭ nu cunoștea o vorbă latină.

Cu tôte că limba lor era fórte grosolană, totuși, 'ĭ fu destul treĭ anĭ pentru a o învĕța.

Cu încetul, se perfecționă în acéstă limbă așa de bine că scrise chiar o carte dacică și o poemă, în lauda luĭ August, în limba getică: când o ceti Geților în public, barbariĭ mișcară gurele, tolbele cu săgeți și capetele în semn de aprobare.—Il numiră poetul lor; începură a se interesa și a compătimi de el: 'ĭ dădură o corónă sacră, în semn de stimă publica.

Frecuentă adunările poporuluĭ, și netunșiĭ Geți, cu lungile lor plete, deveniră confidenții nenorocituluĭ amant al Iulieĭ. Era iubit de tôtă lumea. — Locuitoriĭ din Tomis 'ĭ adresez decrete solemne și 'l scutesc,

a) TRISTELE II. PONTICELE VIII: El. I.-II, Eleg. IV.

Decadența acestei provincii precedă de aprópe pe acea a Imperiului.

Către mijlocul secolului al III-lea d. Chr., (între 268-270) [22]), Sciții,—câți mai remăseseră din bătăliile de mai înainte, mândrindu-se de norocul ce avuseseră pênă acum,—se însoțesc cu Erulii, Peucii și Goții: plecați de lêngă Nistru, pun în picióre 320,000 ómeni și o formidabilă flotă de 6000 vase, și atac, *luntrind* pe mare, mai întêiu orașul Tomis, de la care, fiind că era tare închis, fură fugăriți [23]); apoi, pustiesc Dobrogea și mergênd pênă la Philipopoli, jefuesc câmpiile vecine și, omorând or-ce producțiune economică, aduc sărăcia cetăților pontine.

Dacia fu perdută; legiónele romane se retraseră peste Dunăre, al cărei țêrm drept, deschis devastărilor periodice ale barbarilor, forțéză armata romană a se mărgini la apărarea puntelor fortificate.

Cultura dispărând, câmpurile redevenirá deșerte și țara merită din nou numele de *Mica Sciție*, [e]) nume ce 'l luă oficial în al IV° secol, când Dioclețian— reorganisând imperiul —dându-i pe Tomis drept Capitală, o determină a aparține Diocesei Thraciei și prefecturei Orientului.

Marele Constantin numise orașul Tomis *Constanțiana — clasica,* cum o presintă Kanitz — după numele fiicei sale.

D. Desjardins observă, cu bună dreptate, că chiar numele turc, de mai deună-di, *Kiustendge*, nu era de cât corupțiunea aceluĭ al *Constanțianeĭ.*

Sunt autorĭ însă cari pretind că acest nume 'l-ar fi purtat mai tărdiŭ, că ar fi dat de Genovezĭ, și că 'ĭ ar fi fost atribuit fără nicĭ o alusiune.

Sub Constantin, Tomis avu cât-va repaos. Dar, după mórtea sa, sub Valinte (364-378), imperiul perdu frontiera Dunărei.

In 371, Valinte venind la Tomi, căută, prin episcopul acestei cetăți, Sf. Vretanion (prăsnuit la 25 Ianuarie), a atrage la Arianism pe drept credincioșiĭ creștinĭ de peste și de la gurile Dunărei. N'avu însă nicĭ un resultat imbucurător, căcĭ episcopul nu voi cu nicĭ un preț a eși din dogmele Soboruluĭ[24]) de la Nicea.

Acéstă mică observare ne face a se vedea că în timpul când se pregătea furtuna invasiunelor, care avea sĕ sdruncine Europa din fundamentele sale, impĕratul Orientului se ocupa a atrage pe Creștinii de la Dunăre la Arianism. *)

Vorbind de Constanța, trebue a menționa și de cea mai frumósă persónă bisericească ce a președut pe scaunul sĕŭ episcopal, și care trăia cam pe acest timp (an. 400), Sf. Theotim, bărbat de frunte și de marĭ merite, între locuitoriĭ acestuĭ ținut.

[22]) Zosim I, 42 (cit. de Hasdeu). Cap. Claudiu II.

[23]) *Cronica* luĭ Șincai, vol. I, pag. 27.

[e]) Strabon, C. *VII*, XV.

[24]) Șincai. Vol. I° pag. 56.

*) De în tóte timpurile, când D-ḑeu voește a perde națiunile ia mințile ómenilor ce le dirig: Cel mai frapant esemplu a fost discuțiunea, pe stradele Constantinopolei, a teoriei *dacă tatăl purcede de la fiul* sau *contrariul*, în momentul când Mahomed II prepara asaltul a cărui urmare era înlocuirea, pe cupola Sf. Sofii, a Crucei prin Semi-lună, și urmările neapărate ale acestuĭ fapt.

---

prin acte publice, de tóte dările. Tote orașele vecine 'i dederă aceleași privilege.—Corespundea apoi cu regele Cotys, un poet care făcea onóre Geților. (După D. A. P. C. în *Columna luĭ Trajan* An. III. pag. 230).

Dar cu încetul clima trebuia a 'l mina, și Ovid móre, de friguri, după o lungă agonie morală și materială, după un esil de 8 anĭ. Cine știe dacă ósele luĭ nu sunt și astădĭ în mijlocul nostru, în unul din acele neunumărate tumuluri din giurul Constanței?

Trist sfîrșit pentru un om atât de bun, atât de inteligent, atât de mare ca Ovid. Dar de când blândețea, onestitatea și spiritul, sunt tot-d'a-una suficiente pentru a petrece sau termina viața într'un fel care ar face-o de regretat?—Ce diferență între ce învĕțăm la școlă și între cum practicăm viața, intrând în lume? —

Ómenii ar fi agiuns fórte departe, la apogeul fericirei acestei esistențe, dacă, în loc de a'și uza activitatea și forțele distrugându-se între eĭ, 'și ar fi îndreptat puterile spre a resista poverelor pe cari, la fie-care moment, natura trimite în contră-le... Aceste sănătóse resóne par sofisme acelora cari cred fericirea omenirei în resultatele tristei maxime: *forța primând dreptul*... Ovid, mort în miserie și durere, este oglinda fataluluĭ tablóŭ ce vedem la fie-care pas al vieței: *Virtutea nu este tot-d'a-una garanția unuĭ mulțumitor sfĕrșit al esistenței!*

El era un filosof eminent, conducea biserica cu mare îngrijire, şi scrise nişte însemnate dialoguri asupra înţelepciunei vechi.

Hunii de la Dunăre [25]) 'l numiaŭ, pentru virtutea sa, *Deul Romanilor,* căci el 'i îmblânḑise cu totul, mulţumindu-i cu ospeţe şi daruri.

Se spune de acest Sânt, că unii. din mai marii Hunilor, socotind, după darurile ce le da, că el ar avea multă bogăţie, voiră a'l fura, şi voind a'i arunca un laţ, mâna aceluĭ ce ţinea laţul 'i amorţi, şi nu i s'a îndreptat de cât după ce Sântul s'a rugat la D-ḑeu să-'l erte.

In 447, Atilla îndreptându-şi forţele sale asupra cetăţilor, încă bogate, de pe ţermul drept al Dunăreĭ, ele deveniră succesiv prada Hunilor. Şapte-ḑeci dintre ele, adevărate óze de bogăţie şi civilisaţiune, printre cari Tomis, fură distruse.*)

Probabil, în acea epocă sucombă şi cele-l-alte cetăţi pontine.—Hordele Hunilor se stabiliră în Dobrogea.

Sub Justinian (527-565) oraşele Dobrogeĭ, între cari Tomis, se ridicară din nou din ruine, şi fură rezidite şi întărite, pentru a cădea din nou sub repetatele invasiuni ce urmară. Totuşi Constanţa 'şi continuă esistenţa sa, până în al X-lea secol după Christ, epocă în care Bulgarii o jefuiră. [26])

Triburile Slave ale Severeţilor, îmbrâncite de Fino-Bulgarii lui Asparuc,— apoi Ugliciĭ-Slavi, — şi mai târḑiŭ, în al XI° secol, Românii de la marea Neagră o ocupară pe rând.

In al XIII° secol Byzantinii desemnară, în Dobrogea, pământuri Sultanuluĭ Seleucid Izzedin. Mai mult de 10,000 familii turce, asiatice, se stabiliră aci, pentru a emigra mai târḑiŭ către Crimea.

In 1356, mórtea surprinse pe cel mai mare serb, Stefan Duşan, pe drumul Constantinopoleĭ, şi atunci imperiul sĕŭ, care atinsese apogeul, fu îmbucătăţit în o mulţime de principate micĭ. Nicĭ Serbia, nicĭ Bulgaria, nu produse un om capabil de a opri pe Osmanlîĭ, în mersul lor iresistibil către S.-E. Europeĭ.

Ión Alesandru (1331-1356) muri în acelaş an, în care teribilul Sultan Murat făcu din Adrianopoli, cheia Thracieĭ, capitala sa. Acest oraş servise în timp de 800 anĭ element de dispute şi lupte între Bulgarĭ şi Grecĭ.

Eraŭ atunci în Bulgaria treĭ principĭ independenţi:

La Tîrnova, Ión Şisman; posedând Silistra, Sofia, Nicopolis şi Diambolis :— la Vidin, şi peste teritoriul din prejur, Ión Straţimir ;—şi în fine, la Constanţa, Dobroticĭ.

Acéstă împărţire a ţerreĭ, aduse inutile consumări de forţe :

Ludovic D'Anjou luă Vidinul :

Şişman deveni (1388) vasalul Sultanuluĭ şi trimise chiar pe soră-sa în haremul luĭ Murad.

In 1387, Constanţa era în puterea luĭ Ivanco, fiul principeluĭ bulgar Dobroticĭ. Acest Dobroticĭ, vĕdurăm, domnise pe tot teritoriul Pontuluĭ Eussin, de la Varna la gurele Dunăreĭ. E fórte probabil că classica Constanţiană să 'i fi servit de reşedinţă. Numele acestuĭ principe pare a fi rĕmas teritoriuluĭ, ce el domnia, *Dobrogea.* [27])

In timp de câte-va secole, rîdicarea pasageră a ţĕrrilor din vecinătate, a republiceĭ Bĕrladuluĭ, Galaţilor, a domniĭ Cumanilor, a marelui principat al Muntenieĭ, forţă cel puţin nordul Dobrogeĭ a se supune, pe rând, acestor marĭ domniĭ.

In 1387, adică chiar în anul în care găsim pe Ivanco domnind în Dobrogea, marele Mircea, pe lângă alte titluri, purta şi pe acel următor: „Stăpân al Banatuluĭ de Severin şi al oraşuluĭ Durostoruluĭ (Silistreĭ), şi pe *ambele ţĕrmurĭ* ale Dunăreĭ, *pĕtutindenĭ*, până la marea cea mare.“ [28])

[25]) Şincai, Vol. 1° pag. 67.

*) Lebeau, *Hist. du Bas-Emp. XXXII.* LXII. [Constanţia].

[26]) Analisat după eccelentul studiu al D-luĭ Michel C. Soutzo, asupra *Monumentelor antice* ale *Dobrogeĭ.*

[27]) Cu tóte că Kanitz ḑice că Bulgarul numesce *Dobricea,* or ce pământ sterp; nume ce se găseşte unul chiar aprópe de Niş.

[28]) Hasdeu, op. cit. pag. 5.

Intr'un hrisov, din 8 Septembre 1439, unul din fiĭ luĭ Mircea nu se maĭ intitulézĕ pe „ambele ţĕrmurĭ,“ Dobrogea fiind căḑută pe la începutul secoluluĭ XV, în mâinele Turcilor, sub Mahomed I, spre a fi redată în 1878 Românilor, prin tratatul de la Berlin.

Nu se cunosc relaţiunele ce trebue sĕ fi esistat între ceĭ doĭ principĭ, Dobroticĭ şi Ivanco, aĭ efemeruluĭ Stat al Dobrogeĭ şi Domniĭ Muntenieĭ. Curtea luĭ Mircea avea mare înclinare către Slavĭ, şi e posibil ca aceştĭ doĭ principĭ sĕ fi fost aliaţĭ, protegeaţĭ saŭ chiar locotenenţiĭ domnilor Muntenĭ.

Istoriciĭ muntenĭ nu vorbesc de esistenţa acestuĭ stat, de care vorbesce *numaĭ* D. Kanitz. E posibil dar ca acest teritoriŭ sĕ fi fost câtre coróna Românieĭ, ca *banatul Craioveĭ*.

Constanţa căḑută cu Dobrogea sub Turcĭ, nu se maĭ vorbi de dênsele. Ele 'şĭ perdură importanţa. Scaunul provincieĭ fu mutat în apropiere de Dunăre, la Babadag, al căruĭ guvernor purta titlul de *Seraschier de Silistra*, şi era comandantul forţelor militare în contra inamicilor imperiuluĭ din Dunărea de jos.

Vechiul Tomis, Constanţiana, Constanţa de astăḑĭ, deveni *Kiustendge*, şi redus la un miserabil sat.

Ca şi Romaniĭ, Turciĭ, la începutul decadenţeĭ lor, gândiră la întărirea puntelor importante.

Resbelul din 1828, găsi Constanţa întărită: Despre apă, întărirea fiind naturală, nu avu nevoe de marĭ lucrărĭ de artă: despre uscat, pe o lărgime de 500 metri, se construi o linie bastionată legată prin micĭ curtine. Acéstă linie de treĭ bastióne, sprijinită la ambele sale estrenităţĭ pe mare, tăia din continent o mare limbă de pământ pe care fusese óre când oraşul roman.

Şanţul era căptuşit cu ziduri. Din nenorocire însă, milităreşte vorbind, urmele moluluĭ luĭ Theodosie cel Mare, (ḑis al luĭ Trajan) forma o apropiere destul de gata şi sigură în contra oraşuluĭ.

Generalul Rudiger, cu patru batalióne, opt escadróne şi 30 tunurĭ, fu ordonat a lua acéstă cetate. [29])

La facerea păceĭ, întăririle fură rase:— urmele însă de sub pământ ale zidurilor subsist încă, marture a tărieĭ acesteĭ cetăţĭ.

Dacă vre o dată s'ar maĭ fortifica acest oraş din nou, —şi nu vĕḑ de ce nu,—nu trebue uitat, consiliă ilustrul mareşal Moltke, a face sĕ intre în sistemul apărăriĭ sale şi cele treĭ movile situate, la Nord, în apropiere.

La începutul resbeluluĭ Oriental (1854), din Dobrogea, Francezĭi voiră a porni în contra Rusieĭ. Luând drept primă baḑă de operaţie Varna, Balcik şi Constanţa, eĭ începură întreprinderile lor. Ast-fel mareşalul S-t Arnaud voind a trimite, din Varna, o recunóştere repede la Nordul Dobrogeĭ, în scopul de a atrage atenţiunea inamiculuĭ de acéstă parte, şi a'l face a se teme de o mişcare în scopul de a-ĭ tăia linie de retragere, din Muntenia, însărcină cu acésta *Spahiĭ de Orient*, corp nou format, sub comanda generaluluĭ Iusuf. Divisiunea I⁰, Canrobert, trebuia a'l susţine: dar cum acest general sĕ afla, cu un bastiment de resbel, în recunóştere pe cóstele Crimeeĭ [a]) divisiunea fu comandată, *prin interim*, de generalul Espinasse.

Ea plecă, din Varna, la 21 Iuliu st. n. pentru Mangalia şi Constanţa.

La 27 Iuliu trupele nu eraŭ de cât de un marş departe de Constanţa. Ele stabiliră cartierul lor în lungul a doă mamelóne, atât de dese prin acea localitate. Natură părea cu totul tristă, şi ţĕrra, predată şi pustiită de armată rusă, mărea reul efect asupra trupelor. In apropiere de valea unde este *molu ḑis al luĭ Traian*, în realitate al luĭ Teodosiu cel mare [30]), eclată o furtună violentă:

Cerul se întunecă, aducênd în aceste locurĭ deşerte o nópte subită, pe care fulgerile

[29]) Colonel Baron de Moltke, opera cit. vol. I⁰.

[30]) Michel C. Soutzo. op. cit.

[a]) Numele *Crimea* este sinonim cu *Taurida*; şi una şi alta însémnă *escarpat*. Herodot ḑice (Cartea a IV) că în timpul sĕŭ Sciţiĭ numiaŭ ţĕrra vecină *Cremni* şi că acésta însemna în limbă lor *escarpat* şi *muntos*.

o luminaŭ cu strălucitórele lor linii; negrii și siniștrii nori se deschiseră de o dată și respândiră torente. In mijlocul acestor regiuni nelocuite, în acest vast pustiu, care nu purta de cât semnele uitărei și ale ruinelor, acéstă furtună avea ceva de infiorător. Pusă în marș, la $3^1/_2$ ore p. m., divisiunea ajunse la bivuacul de la Constanța, aprópe de lacul Pallas, unde capul colónei 'și aședă lagărul, cam la o leghe de oraș. Avangarda corpului de recunóștere, a colónei Spahilor de Orient, sub comanda lui Jusuf, ce avusese în acea di o primă întâlnire, ne-însemnată, cu Casacii, făcu cunoscut generalului Espinasse presența de trupe rusești înainte.

Pentru or-ce eventualitate, acesta 'și apropiă lagărul séŭ de avantgardă.

A doa di, la Karnasani, avangarda avu o nouă și scurtă luptă de mase cu mase. Başibuḍicii se bătură bine, și oficerii francesi, ce 'i comandaŭ, abia 'i putu opri cu mare greutate de urma pe Casacii, cari se retrăgeaŭ spre Babadag.

Jusuf se determină a cădea pe ne-așteptate, prin un marș de nópte, peste grosul trupelor rusești, reunite în giurul Babadagului: dar, în momentul în care, 6 ore séra, ordinul de plecare fu dat, 500 ómeni rămaseră întinși pe pământ și nu se mai putură rîdica. Cholera se abătuse, ca fulgerul, peste colóna espediționară. Pe la 8 ore, 150 eraŭ morți și 350 în agonie.

Divisiunea Espinasse, care avansase la Kargalik, fusese și ea isbită; inamicul nu apăruse încă și cadavrele acopereŭ deja solul de tóte părțile; șanțurile se săpaŭ și pământul mișcat respândea, la infinit în giuru-i, emanațiuni pestilențiale.....

»Adesea, brațele cari săpaŭ se apropiaŭ înainte de a 'și fini opera, și acela care ținea casmaoa se întindea, în tăcere, pe marginea gropei întredeschise, pentru a nu se mai rîdica.«

Aceĭ cari trăiaŭ eraŭ încărcați pe cai, saŭ purtați de soldați, iar atelagele de artilerie eraŭ pline de bolnavi.

Acéstă nópte fatală, fu acea de 30 Iulie. Colóna reluă drumul Constanței și Mangaliei, lăsând în urmă, mormintele soldaților, triste semne de trecerea sa. Espinasse se reîntórse la Pallas. La 31, tótă divisiunea, reunită, evacua bolnavii pe *Pluton*, în rada Constanței.

Descripțiunea suferinței Francesilor, în acele ḍile, ar umple de grósă inimile cele mai nepăsătóre.[31])

Acéstă tristă împregiurare, le probă că Dobrogea este »un cuib de friguri și o născétóre de choleră.« Ei schimbară iute planul resbelului, și cu tóte că în August 1854 ei eraŭ încă în Dobrogea, în Septembre, acelaș an, debarcaseră la Eupatoria, pe cóstele Crimeei....

»In 1860, Constanța era cel mai neînsemnat sătuc turc. Câte-va colibe de lemn formaŭ tóte edificiele sale, câte-va duzine de suflete populațiunea sa. Nimic nu făcea a se crede că acest sătuc ar fi putut vr'o dată aspira din nou la importanța vechiei colonii grece, pe ruinele căreia el se rîdicase, saŭ la considerațiunea comercială de care se bucurase în mânile Genovezilor. Am ḍis în altă parte că:

»La acéstă epocă, o companie engleză apare: ea obține de la guvernul turc o concesiune, și se pune pe lucru. Munții sunt tăiați, bălțile secate, și Constanța e reunită la Dunăre. Un mol solid este zidit, și periculósa radă este transformată în un port sigur«; fundurile mici (basfonds) sunt umplute și transformate în vaste cheiuri, în lungul cărora vasele se leg, și unde vagónele drumului de fer vin a descărca grânele, aduse din antrepositul de la Cernavoda. Se remediă lipsei de apă, pe peninsulă, și dificultății de a a o face la fôntâni, prin mijlocul vagónelor speciale cari o aduc de la 23 kilometre.

»Sătucul Constantza se acoperă de edificii, cu mai multe etage, și magasii superbe. Un far maiestos, rîdicat de la aparițiunea companiei engleze, începu a înlesni navigatorului

[31]) Baron de Bazancourt, *L'Expédition de Crimée*. vol. I°.

ateragiul. Constanța este transformată în un oraș care contéză deja mai mult de 400 edificii în piatră. Fără a cuprinde cartierele tătărești rĕspândite, în depărtare, pe latura de Nord a peninsulei, populațiunea e de 6000 suflete. La West, formând o mahala separată a orașului, se rîdic elegantele locuințe ale Englezilor, autorii acestei transformațiuni.« Acésta era óre cum tabloul Constanței în 1869. [32])

La începutul resbelului din 1877, nici un uvragiŭ serios nu fu construit pentru apărarea Constanței; Rușii o luară fără multă osteneală. La părăsirea sa de Turci, locuitorii fură apărați de masacrul Bașibuzucilor, de mateloții vasului Englez de resbel „*The Rapide.*“

Situată la estremitatea dreaptă a moluluĭ luĭ Theodosiu, căruia 'i ar servi de sprijin, Constanța a fost, în tóte operațiunele din acéstă regiune, un obiectiv cu mare îngrijire căutat.

In 11 Iuliu 1877 st. v., la 85 mile, în mare, la larg de Constanța, avu loc o luptă între bastimentul rus *Vesta*, pachebou armat în resbel, și Corveta cuirasată turcă *Fethi-Bulend*. Acéstă luptă, fu singură între doă bastimente (esceptând torpilele), în Marea Neagră în acest resbel. Ea se mărgini la o violentă canonadă de artilerie, făcêndu-și mutual uşóre stricăciuni, și depărtându-se reciproc, în condițiuni încă destul de posibile de a lupta, pentru un resbel de natura aceluĭ ce se făcea.

In luna luĭ Iuliu 1877, Rușii se ocupară a întări acest oraș, din spre mare. Acéstă mĕsură fu cu atât mai oportună, cu cât, la 25 Iulie, flota turcească încercă a bombarda orașul.

La 24 Iulie, garnisóna rusă din Constanța, respinse o tare recunóștere turcă plecată din Silistra în acea direcțiune.

In 27 Septembre, 1877, generalul Manzei, care comanda a 7⁰ divisiune de cavalerie, încredințat că o brigadă turcéscă de 6000 ómeni, comandată de Riza Paşa, se fortificase fórte bine, cu tunurĭ, la Bazargik, eși din Constanța, cu ómenii sĕĭ, esecutând o recunóștere în acea direcție. Turcii, solid stabiliți în acest oraș, centrul drumurilor din Bulgaria Orientală, așteptară inamicul cu încredere, care, după o luptă fără mare importanță, se întórse de unde plecase.

La tratatul de la Berlin, acest oraș fu împreună cu Dobrogea, alăturat teritoriuluĭ român.

Domnia română puse acest oraș pe un picior de progres al cărui resultat nu va putea nică o dată fi mai pre jos de cea mai mare a sa prosperitate trecută.

A fost, pênă în timpurile din urmă, îndoială dacă pe locul ocupat astădĭ de Constanța s'ar fi aflat vechiul Tomis [33]), care era pus, câte o dată, a fi esistat departe de acest loc. Se pronunța numele de Issaccea, Kilia, Ovidiopol, și chiar Medgidia!

Inscripțiunile găsite în timpurile din urmă, de Peters și alți arheologi, nu mai lasă îndoială că Tomis a fost pe, sau în apropiere de, acest loc: Mommsen o pune la Anadolkĭoĭ; Tomaschek, la Tuzla-burnu: în fine în urma diferitelor inscripțiuni găsite la Constanța, după ocuparea Dobrogeĭ de Români, nu mai rĕmâne nici o îndoială că To-

[32]) *Pilote de la Mer Noire*, Vol. 1⁰ pag. 46.

[33]) Formaleoni—op. cit.—care pare a fi moștenit de la Venețiani date sigure asupra localităților din evul mediu, face diferință între ***Tomis*** și ***Constanța***. ***Tomis***, dice el, a purtat mai tĕrdiŭ, în evul mediu, numele ***Zuovavarda***; iar în cele din urmă (către 1750) ***Tomesvar*** (nume ce ar avea óre-care legătură cu trecerea Ungurilor). ***Constanța*** o arată mai la Sud de Tomis. Tot așa se găsește și pe o chartă a Venețianilor făcută în al XIII-a secol, și actualmente aflată în Palatul Dogilor, în Veneția). Constanței 'i dă a fi avut numele antic de ***Heraclea***.—Ca posițiune topografică (după acea hartă) Tomis pare a ocupa locul Constanței de astădĭ. — Nu e mirare ca Tomis să fi fost, destul de în apropiere, chiar pe capul ***Singoli*** mai la Nord. Acéstă posițiune ***pare*** a avea óre-care legătură cu fabula fundariĭ Tomiĭ. Mai e posibil ca, în urmă, din causa acestei mici distanțe ce le separă, orașele să se fi confundat în numĭ, sau, cel puțin, Constanța, devenind înfloritóre, să fi adunat ***resturile*** de la ***Tomi***: cea ce ar esplica găsirea lor în acest oraș.

mis s'a aflat chiar pe capul ce avanséḑă aci în mare, şi d'asupra căreia se afla astăḑĭ Pharul Constanţeĭ.

D. Michail C. Sutzo, de al căruĭ concis dar însemnat uvraj, asupra *Monumentelor antice ale Dobrogeĭ*, ne am servit adesea, opineaḑă şi Domnia-Sa că acea de la Constanţa pare a fi cea maĭ verosimilă idee de locul unde s'a aflat anticul Tomis.

Anatolkïoï, ḑice Domnia-Sa, este un oraş în interiorul pămênturilor, aprópe de o baltă, unde se găsesc fórte rar resturĭ antice. La Constanţa, din contra, fie-care construcţiune scóte la lumină petre saŭ monede antice, cari port adesea numele oraşuluĭ:

ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΠΟΝΤΟΥ ΤΟΜΕΩΣ.

Fundamentele monumentelor vechĭ sunt încă visibile pe maĭ multe punte.

Săpăturele făcute, maĭ adaogă D-sa, cu ocasiunea construcţiuneĭ drumuluĭ de fer, a scos la lumină basele uneĭ serĭĭ de colóne, ale căror unele din sfărămăturĭ aŭ fost găsite în apropiere.

Lucrul eccelent al sculpturelor, săpate cu o mare iscusinţă, arĕt o operă din epoca Antoninilor, probabil, un templu de ordinul Corinthian şi de dimensiĭ considerabile.

Tot în timpul lucrărĭĭ căiĭ ferate, s'a scos, aprópe de ea, statuĭ şi inscripţiunĭ, cari aŭ fost trimise în Englitera.

Resturile byzantine nu sunt maĭ puţin numeróse: la fie-care moment se găsesc fondaţiunĭ de ziduri de cărămidă din acea epocă, şi se scie că la Tomis domnia byzantină s'a prelungit mult timp. [34])

Tot la Constanţa s'a maĭ găsit în ziduri o piatră, pe care eraŭ săpate doă capete de bour, înconjurate cu ghirlande şi despărţite cu stele. [35])

Pe la începutul mileniuluĭ actual Genoveziĭ ocupaseră Tomis, şi fundaseră un mare stabiliment comercial.

[34]) Michel C. Soutzo, op. cit.

[35]) Dupĕ D. I. Ioneseu.

Portul actual, fundat pe ruinele aceluĭ genovez, este cu mult maĭ mic de cât acela, a se judeca dupĕ lungimea ruinelor cheiuluĭ vechiŭ.

§ 2. — Istria saŭ Istriopolis.

Grecii primitivĭ ĭ ḑiceaŭ *Istros* saŭ *Istriopolis*;

Romanii, *Istria*;

Genoveziĭ şi Levantinii, *Groséa*; a)

Turcii, *Sutguli*. b)

Fu fundată, în acelaş timp cu Tomis şi Callatis, de Mylesiani, pe la al VII secol (645) înainte de Christ. cam în epoca în care oştile Sciţilor aŭ trecut în Asia, *gonind óstea Cimerianilor de la Bosphor*, ḑice Scimnul Chiotul [1]).

Mulţĭ scriitorĭ aŭ scris despre acéstă cetate: din nenorocire, cea maĭ mare parte din aceste scrierĭ sunt perdute.

Ea singură fu locul de naştere al maĭ multor autorĭ celebri, printre cari vom cita pe Ethicus Ister, autorul maĭ multor opere. [2])

Dupĕ Scylas de Carianda [3]), în timpul sĕŭ, la Cetatea Istria se făcea, ḑiua şi nóptea, mare navigaţiune şi comerciŭ.

Pe timpul luĭ Herodot (între 490 saŭ 480 şi 408 in. de Chr.) se afla chiar la gurele Dunăreĭ; el a visitat'o personal. Acest oraş, fórte comercial, întreţinea legăturĭ viĭ de o parte cu triburile schytice, de la cari cumpĕra grâne şi alte producte naturale, de altă parte cu Grecia, unde le trimiteaŭ.

Geograful Memnon, ḑice că a fost un mare resbel între Byzantini de o parte, Istrianĭ şi Callatienĭ de alta, pentru comerciul Tomiĭ, peste care Callatieniĭ voiaŭ a face monopol. [4])

a) b) Formaleoni. op. cit.

[1]) Geograful luĭ Nicomede al III-a regele Bythinieĭ.

[2]) Intre cari şi *Antonini Augusti Itinerarum.*

[3]) Autor şi geograf ce a trăit sub Dariu, 510 anĭ înainte de Christ.

[4]) Photin, *Miryobiblon* Cod. XXII. Citat de D. A. Papadopol-Calimach. *Columna luĭ Traian.* An. IV. No. 2.

Era situată aprópe de gura cea mai de jos a Dunărei, și atât de înfloritóre că, altă dată, i se dăduse numele de *Bella* (frumósa).[5])

Era un timp când făcea și ea parte din faimósa *federațiune* a celor *cinci orașe*, *Pentapolis*, compusă din: *Odissos*, (Varna), *Tomis* (Constanța), *Kallatis* (Mangalia), *Messembria* (la Nordul golfului Burgas) și *Apollonia* (la Sudul aceluiaș golf). [6])

La Istria Herodot trebue a fi căpătat, de la Tribali, noțiunele sale despre Siginni. Tot aci, și la Olbia [7]), istoricii vechi veniaŭ sĕ găsească și să se convingă de *perspectiva* [8]) lumei barbare de prin pregiur. Și acésta se constată cu atât mai mult, cu cât Herodot, care este tot-d'a-una atât de precis când povestește cea ce se apropie de Istria și Olbia [9]), devine, treptat, din ce în ce mai confuz, în proporția rațiilor sale de observațiune, de la aceste doă centruri.

Aci locuitorii peninsulei balcanice făceaŭ traficul cu barbarii.

Teribilul și resbelnicul rege Atia, unul din conducĕtorii Istrianilor, Sciților, Geților, Taurilor și Callatianilor, trimise Byzantinilor următórea scrisóre [10]), din care reese și importanța comerciului și îndrăsneala ce avea, bazat pe puterea sa:

»Atia, regele Sciților, către poporul By»zantin, sănătate! Nu vĕ legați de comer»ciul meŭ, ca nu cum-va cavaleria mea să bea »apele vóstre.« Mai târdiu acest rege, în etate de 95 ani, căḑu mort pe câmpul de onóre, luptându-se contra lui Filip regele Macedoniei.

[5]) *Pilote de la mer Noire.* Vol. I° pag. 34. Notes.

[6]] Idem.

[7]) La gurele Nipruluĭ.

[8]) Dice D. Hasdeu.

[9]) *Olbia* în limba greacă vechiă ar însemna *prea fericită*. Ea fu zidită de Mylesiani. Unii pretind că ea devenise *Borusthene*, și era la 200 stadii saŭ 15 mile de la gură. In epoca sa de înflorire, ea era renumită pentru târgurile (iarmarócele) sale de sclavi. (Strabon c. 7.) Stăluci în al V° și IV° secol în. de Chr.— Astăḑi Kudac sau Otceacof (?)

[10]) Citată de Clemens Alesandrinul (al II-lea secol d. Chr.), luată și de el după Aristocrit (23 ani d. Christ.)

Mult timp nu s'a cunoscut positiunea ocupată de Istria; se știe numai că se afla la gura cea mai de jos a Dunărei.

Bouillet, crede că s'ar afla la Ghiustangi, Proșlovița saŭ Kara-Irman [11]). Cu mai multă probabilitate termină D-sa, ar fi fost la *Portitza*. In adevĕr intrând din mare, pe acéstă gură, pe drépta se vede o înălțime pe care ar fi putut fórte bine fi așeḑat un oraș, de și nu destul de mare. Dar în locul *Istriei*, ar fi de gândit mai lesne la *Ad-Stoma (?)* Cercetări în acéstă localitate ar putea da órecari resultate.

D. Desjardins credea a fi fost pe înălțimele de la Gargalik (25 kilom. de la Tomis), unde se vĕḑ ruine considerabile.

Strabon o pune la 270 stadii, la Nord, de Tomis (46 kilometre). O inscripțiune găsită la Kara Irman a) pare a 'i asigura cu precisiune vechia sa esistență pe acest punt. Acéstă situațiune pare a se preta prea bine datelor din Itinerarele indicațiunelor lui Strabon. Urmând drumul ce conturnă lacul Tașaul, distanța de la Cara-Irman la Constanța, e (acea dată de Strabon 46) 44 kilometre. Din acéstă inscripțiune mai reese că cetatea era autonomă și adesea atacată de Barbari.[12])

Asemănarea monedelor acestui oraș cu ale Olbiei, lasă să se înțelégă că aceste doă cetăți se aflaŭ, una vis-a-vis de alta, în raporturi particulare.

Romanii o consideraŭ departe de Tomis 250 stadii, saŭ 31 $^1/_4$ mile la Nord.

In primele timpuri ale așeḑărei lor în aceste locuri ea nu fu de cât un fel de moșie căruia timpul nu 'i lăsase, nimic, nici cea mai mică urmă din vechia ei glorie.

Antoniu bătut la Cetatea Istrianilor, de către Sciții Bastarni, veniți în ajutorul Misilor, luă fuga. [13])

[11]] Cea ce pare a fi fost esact.

a] *Kara-Irman* saŭ *Kara-Arman* [*Arie Neagră*] este un sat care se află pe promotoriul Kara-Irman [în vechime Promont. *Pteros*, *Kermen* în secolul XVIII].

[12]] Michel C. Soutzo. op. cit.

[13]] Dione Casiu. Cartea 37.

Arrian, trimis de Adrian cu o flotă spre a *recunóște în detaliu* cóstele mărei Negre, și a îngriji de siguranța lor în contra barbarilor, ne a lăsat, în *Periplul* sĕŭ *asupra Pontuluĭ Euxin* b), importante detalii asupra acestor cóste. [14])

Sub domnia Antoninilor ea urmă perióda de fericire și înflorire a tutulor cetăților pontice, precedând cu puțin, prin căderea lor, pe acea a Imperiuluĭ, la începutul invasiunelor barbare.

Distrusă de barbarĭ, ea nu maĭ fu restabilită, din causa *depărtăreĭ*, probabil, a gureĭ Dunăreĭ de dânsa.

CAPITOLUL VII.

Gurile Dunăreĭ

§ 1. — *Delta vechiă.*

Aristotel (384-325 a. Chr.), Apolloniu de Rhodos (279-186. a. Chr.), Teopomp, Aristotel Scimnu, Eratosten (III secol. a. Chr.), Orpheus, Epimenides (al VI secol. a. Chr.), Dionisios, Herodot (484-406 a. Chr.), Pissandros, Apollonius de Tyane (97 a. Chr.), susțin că în timpul espedițiuneĭ Argonauților, Dunărea, isvorând din munțiĭ *Ripeo*, se împărția în vecinătatea munților Sciției și Thraciei (înțelegea, probabil, la Semlin) în doă brațe: unul curgea spre marea Adriatică, și altul în marea Neagră (intre aniĭ 1300 și 1200 a. Chr.). Acest din urmă braț intra in marea Neagră pe doă gurĭ: *Calon* și *Arios* (Sf. Gheorghe și Chilia?) formând Insula *Pefki.*

Acéstă credință, împărtășită și de urmașiĭ luĭ Pindar (520-440. a. Chr.), este basată pe declarațiunile Argonauților, că eĭ ar fi urcat Dunărea și că ar fi intrat în Adriatica, pe unul din brațele sale, spre a se reîntórce în Grecia.

Acéstă idee pare fórte grea de admis, afară numaĭ dacă vr'un cataclism n'ar fi rîdicat cóstele N. E. ale Adriaticeĭ, și atuncĭ *Sava* din gură a Dunăreĭ, 'și a schimbat cursul invers și a devenit afluent..... Dificultatea de a admite un cataclism geologic, atât de important cât și de apropiat, singurul care ar putea ajuta acéstă credință, ne face a crede maĭ mult că Argonauțiĭ, siliți prin felul navigațiuneĭ lor a lungi cóstele, aŭ intrat pe gura de sus a Dunăreĭ, aŭ ocolit delta, și aŭ eșit pe acea de jos.

Cum însă s'aŭ dedus că noa Mare era Adriatică, acésta se póte sĕ fi fost o simplă neînțelegere, luându-se *Istria*, *) cetate la gura de jos a Dunăreĭ, drept peninsula din nordul Adriaticeĭ.

Inregistrând, numaĭ, acéstă bizară credință, vom trece înainte, începênd cu ordinea timpuluĭ:

Vom lua principaliĭ autorĭ, ceĭ maĭ demnĭ de credință, și vom vedea numĕrul gurilor ce fie-care atribuia Dunăreĭ, și, cum eĭ trebuesc a se fi bazat pe óre care date sigure, *vom admite* că numĕrul gurelor Dunăreĭ espuse de eĭ, eraŭ reale, acele din timpul lor:

La început, când marea se întindea pênă aprópe de Calafat, în formă de golf, Dunărea, restrânsă între țermurile abrupte și stâncóse ale munților, nu putea avea de cât o singură gură.

Pe mĕsură ce golful se umplea prin depositiunĭ, și valea se lărgea, e natural că numĕrul gurelor s'a mărit, formând succesiv întêia, a doa a sa deltă, etc.

Este incontestabil că delta ajungênd a se forma între Silistra și Cărsova, avea doă gurĭ, și resturile uneĭ pădurĭ petrificate, ce se crede sub solul mareĭ insule *Balta*, în dreptul Cernavodeĭ, nu maĭ lasă nicĭ o îndoială.

Ast-fel mârindu-se numĕrul gurilor, cu timpul, ajungem a găsi:

b] Acest uvraj, [1]) care respândi o mare lumină asupra cóstelor acesteĭ mărĭ, scris în limba greacă, fu tradus și esplicat în limba latină de *Stukius.*

[14]] In calitatea sa de Amiral, datele din cartea sa [*Arriani opera.* § 35 pag. 132-135. ediț. Nicolaĭ Blancardi, Amsterdam 1683; uvraj aflat în biblioteca muséuluĭ britanic în Londra] sunt destul de precise: De la a 5° gură [cea maĭ de jos a Dunăreĭ] 500 stadiĭ pênă la Istria; de aci la Tomi 300 stadiĭ. [Stadiu olimpic fiind [Mihălescu *Geogr.*] 184 m. 60: acel egiptean 222m. 45].

Stadia, dupĕ germanĭ, are 625 pic. saŭ 125 pașĭ-$^1/_8$ miliar.

1) Περίπλος numele ce Grecĭĭ daŭ voiagelor de circumnavigațiune. Tóte periplele se găsesc reunite în colecțiunele H. Dodwell, I. F. Gail, God. Bernhardy, Ch. Müller, etc.

*) Numele peninsuleĭ Istria, din Adriatica, sĕ fi remas în suvenirul credinței, de altă dată, a trecerĭĭ în apropiere de ea a uneĭ gurĭ a Istruluĭ?

In timpurile mythologice [1300-1200 a. Chr.] se credea că Dunărea avea	*două*	gurĭ,	cari se despărţiaŭ lîngă Semlin: una mergea în marea Adriatică şi alta în marea Neagră; acésta
din urmă se despărţea în alte	*două*	gurĭ,	*Calon* şi *Arios* [presupuse? Sf. Gheorghe şi Kilia], formând între ele Insula *Pefki.* — (In locul luĭ Sf. Gheorghe ar fi putut fi una care a dispărut.) —
Herodot [484-406 a. Chr.] vorbeşte că Dunărea în timpul sĕŭ avea	*cinci*	gurĭ	(IV. 47).
Apolloniu de Rhodos (270-186 a. Chr), ...	*treĭ*	„	
Strabon, (50-60 a. Chr.—mort în primiĭ anĭ aĭ luĭ Tiberiu)	*şapte*	„	El maĭ adaogă că gurile estreme eraŭ departe de 500 stadiĭ, sau un grad ecuatorial. Insula *Leuce* (Levka, a Şerpilor) era departe de la *gura* din centru 500 stadiĭ; de la gura *Sântă* (*Sacrum ostium*) la *Istriopolis* 500 stadiĭ; de la Istria la Tomis 500 stadiĭ; de la Tomis la Kallatia 280 stadiĭ. — Cea maĭ lată era cea maĭ de jos, acea *Sacră* (ἱερὸν στομα).(Cart. VII. Cap. III. 15).
Ovid (43 a. Chr. — 17 p. Chr.)	*şapte*	gurĭ	(*Tristele* II, eleg. unica, vers 189).
Pliniu cel bătrân (23—79 p. Chr.), ...	*şase*	„	(*Peuce*, alăturea de insula cu acel nume, *Naracu stoma*, *Calon stoma*, aprópe de insula Sarmatică, *Pseudostoma* cu Insula Conopon Diabasis, *Boreostoma* şi *Spideostoma*).
Arrian (105 d. Chr.—sub impĕratul Adrian), mare Comandant al floteĭ romane în marea Neagră .	*cinci*	gurĭ	De la gura Dunăreĭ numită *Psilo* la a doa gură 60 stadiĭ; de aci la gura numită *Calum*, 40 stadiĭ; iar de la Calum la *Naricum*, a patra gură a Istruluĭ, 60 stadiĭ; de aci la a cincea, 520 stadiĭ; de la a cincea la oraşul Istria, 500 stadiĭ; iar de la *Istria* la *Tomis*, 300 stadiĭ (*Arriani opera* § 35. Ediţ. Blancardi. 1683. Amstelodam).
Ptolomeu (a. 100 p. Chr.) Sub Trajan şi Adrian . .	*şase*	gurĭ	(III, X, 2-6) Ieron (sfântă) ἡ Πεύκη, la Sud; Narakion, Calon, Pseudostoma, Boreion, Tiagola ἡ ψιλὸν (*înaltă*, probabil, cu înţeles de la Nord, cum şi era (Tocilescu op. cit. p. 69). *)
Ibid. (dupĕ Enghelhardt)	*şaşte*	„	
Tabla luĭ Peutinger (Théodossiană, 161 (?), 222-235 p. Chr.) ediţia Scheib, şi C. Mannert, Segm. 7° (?) .	*patru*	gurĭ	
Ibid. publicaţia Desjardins (acea adevĕrată, din timpul luĭ Sever)	*şase*	„	
Cantemir (1710)	*cinci*	„	
Un comerciant german (cit. de D. Hasdeu) *în 1768* .	*cinci*	„	Acest german declară că el nu a considerat pe acele cari se vĕrs în vre-unul din braţele cele marĭ, saŭ pe acele cari de şi se vĕrs în mare nu se pot lua în considerare.
Un raport rusesc în 1835	*treĭ*	gurĭ	In acest an, guvernatorul general al Rusieĭ meridionale, Principele Vorontzov, trimise o comisiune specială spre a studia gurile Dunăreĭ: Raportul sĕŭ constată *treĭ* gârle *originale*, fie-care din ele împârţindu-se în *maĭ multe secundare*, mediĭ şi micĭ, peste tot *16* [B. P. Hasdeu. *Ist. Critică a Rom*].
Dapĕ D. Enghelhardt [Comisarul frances] în 1860 . . .	*treĭ*	gurĭ	*Kilia*, cu noă braţe secundare. *Sulina*, fără nicĭ unul. *Sf. Gheorghe*, cu treĭ braţe secundare.

*] Cuno [156, 180] pretinde că *Boreion stoma* a luĭ Ptolomeiu este Sulina: Καλὸν στομα, Sf. Gheorghe; iar ψιλὸν στομα, Kilia.

Din esaminarea celor mai de sus, şi din acea a topografiei actuale, resultă:

Că numĕrul gurelor Dunărei în diferitele epoce a fost *consecinţa lărgimei văii*, în care a fost formată fie-care deltă ce conţinea acele guri, şi prin urmare a efectului curenturilor; ast-fel numĕrul gurilor a *crescut* saŭ *descrescut*, între Calafat şi marginea mărei actuale, după cum întâlnirea apelor sărate cu dulci se transporta pe o albie deschisă saŭ îngustă.

Că varietatea topografică a Delteĭ a fost infinită.

Că părţile jóse ale albiilor, umplându-se cu aluvion, în timpul inundaţiunelor, gurele dispăreaŭ saŭ se prefăceaŭ în canale; esemplu Dunărea vechiă între Belna şi Sistov, Borcea între Silistra şi Cărsova, Dunărea vechiă între Cărsova şi Măcin etc.

Deltele înaintaŭ în golf, schimbând de forme ; efectele inundaţiunelor, înălţând malurile, măreaŭ curenturile strângând apele în canale adânci. Cu cât delta înainta, şi pe mĕsură ce apropia-o vale cu un orisont mai întins, cu atât numĕrul gurilor se mărea, şi apoi se reducea, dacă inaltele maluri ale văi se apropiaŭ. Ast-fel, noiĭ guri se formaŭ şi dispăreaŭ. Relativ vorbind, revoluţiunele geologice sunt prea rari spre a se vedea înfluenţa lor asupra gurilor Dunărei.

Se observă că cursul general al fluviuluĭ, ca al tutulor rîurilor mari din emisferul Nord, se apropiă, în valea sa, spre Ecuator, şi că considerând o porţiune din fluviŭ, în o jumătate a văiĭ, or de câte orĭ nu esist alte cause, curenturile şi marile adâncimĭ, împreună cu patul, se găsesc în spre partea dealuluĭ celuĭ mai înalt, esemple Cărsova, Brăila, Galaţi, Renĭ, Ismail, Tulcea, etc.

Ne vom ocupa aiurea cu studiul detaliat al reliefuluĭ terenuluĭ în valea Dunărei de jos, şi vom vedea în diferite epoce, fórte apropiate de a nóstră, o topografie fórte curiósă, ridicârile saŭ scoborârile nivelului apeĭ, precum şi ale soluluĭ depus, atât de marile cât şi de ordinarele inundaţiunĭ.

Istoria ne-a spus că, în timpurile vechĭ, Insula *Peuce* făcea parte din delta Dunărei, şi că era acoperită cu pădurĭ; era o ţérră selbatică, care inspira grózĕ. Alesandru, marele eroŭ al antichităţiĭ, cu tótă bravura sa, s'a oprit înaintea insulelor delteĭ Dunărei, ne-îndrăsnind a-şĭ angaja falangele sale în o asemenea fiorósă localitate.

Prin delta Dunărei, trecură aceĭ ce dederă naştere regatuluĭ Dacieĭ. Sĕ ascultăm istoria:

„Sirmu saŭ Sarmis, regele Tribalilor—după Grecĭ, regele Thracieĭ; după Quintu Curţiu, regele Dacilor—gonit de Alesandru cel Mare, fugi în acéstă insulă (ce nu putea fi băltósă şi nelocuibilă, ca delta de aḑi). Acolo se uni cu Geţiĭ (ce nu puteaŭ trăi în nisce asemenea bălţi, afară de casul (?) când Geţiĭ ar fi fost ca Lipovenii de astăḑi); trecură pe malul stâng, şi înaintând, spre apus, în interiorul ţĕrreĭ, fundară un oraş, pe care Romanii, latinisându-l în urmă, 'l numiră Sarmise-Getusa (Cetatea luĭ Sarmis).

Monarchia dacă se urcă, cu fundarea sa, la 330 a. Chr.“

Vrea să ḑică că la 330 a. Chr. în delta Dunărei eraŭ munţĭ, codri, etc., şi ea era locuită de Geţĭ. Saŭ tóte acestea aŭ dispărut, saŭ Delta cuprindea şi o zonă de la Sudul gurilor de astăḑĭ, unde, în adevĕr, se găsesc şi astăḑĭ, munţĭ, codri, etc.

Din cele spuse de istoriă, şi din analisa topografică reese că:

Dunărea, pe lîngă gurile actuale, trebue a mai fi avut un braţ care curgea cu mult mai la Sud, de cât acele de astăḑĭ.

Că acel braţ trebue să fi curs în mare aşa fel să pótă lăsa în Deltă un teritoriŭ destul de mare, destul de productiv şi destul de uscat spre a lăsa să trăiască în el un popor.

Alaric I, regele Visigoţilor (382-412), ḑice istoria, s'a născut în delta Dunărei.

Mocirla ce corespunde delteĭ de astăḑĭ, e greŭ a fi vĕḑut născĕndu-se *un Alaric*!

Incontestabil mai era un mare braţ.

De unde pleca, şi unde ar fi locul unde el se vĕrsa în mare ?

Sunt mai multe opiniuni, unele mai vage de cât altele :

Unii pretind că gura în chestiune se detaşia din fluviu mai jos de Issaccea, imediat, ocolea platoul mŏnăstirei Cocoş, lua cursul rîului Taica, intra în Eserul Babadag, 'l traversa, şi apoi întra în lacul Razelm.

In acéstă suposiţiune gura în chestiune făcea a se cuprinde în deltă munţii arid N. E. ai Dobrogei ;—prea sterpi pentru a primi pe Tribali şi a adăposti pe Geţi, în câte-va zecimi de chilometre.

Acéstă parte a Delteï se numia şi *Insula Sălciilor* **) Masivul *Beş-Tepe,* care formează partea principală a acestor munţi este destul de sterp, nu cuprinde pe dênsul nici un fel de arbori, necum sălcii, în aşa cantitate spre a putea, — din causa numĕruluï lor, — să se atribue numele şi Insuleï. Prin urmare insula se întindea mai la Sud de Babadag.

A II-a suposiţiune, nu mai puţin curiósă şi tot atât de problematică:

Fluviul se despărţia, sus de *Vadul oii,* în doă ramuri: una o apuca pe sub înălţimele Cărsoveï, lua patul rîuleţului de astădi Boroï, întra în lacul *Seraiu,* lua cursul *Ramnudere,* 'l urma pênă la satul *Haidar,* lêngă satul *Alfak* se unea cu valea Taşăului, pe care o urma pênă la mare, trecênd prin lacul Taşăul şi eşind în mare la Capul *Midia.*—Acésta ar esplica pênă la un punt întinsura dintre acest cap şi capul Singol.

O ridicătură de pământ, resultatul uneï acţiuni geologice, barând braţul de sud al Dunăreï, 'l a forţat a devia cursul sĕu, către Nord, a forma braţul Măcinului, saŭ al Dunăreï *vechi,*—şi a se uni cu *gemenul seŭ* la Ghecet, saŭ, pe acel timp póte, la Issaccea.

In fine o a III-a suposiţiune, consistă în acea că fundurile jóse de pe valea Cernavodeï, pênă la Medgidie şi Kara-su, ar fi patul unui vechiŭ braţ al Dunăreï, care ajuns la acest din urmă punt, trecea în valea, de la N. E., care se apropie de Kanarakioy, şi s'ar fi vĕrsat în eserul cu acest nume.

Pênă dincolo de Kara-Su nimic nu depărtează acéstă suposiţiune de adevĕr. — De aci însă pênă în mare se presintă o créstă cu puntul cel mai de jos la vr'o 60 metri, *) şi aci începe dificilul.

Un singur mijloc ne remâne a încerca în favórea acesteï ideï sprijinul stiinţeï:

D. Reclus, unul din ceï mai savanţi observatori ai fenomenelor pământeşti, ne spune că alături cu o surpătură a uneï porţiuni a pământului, adesea, în vecinătate, se produce o ridicătură.

Or, Pliniu spune că *Heraclea,* la Nord, *Bizone,* la Sudul Mangalieï, Kallatis însăşi dupĕ alţii, s'aŭ surpat în urma unui cutremur ; e posibil dar ca partea de la Nord de Constanţa să se ridice, rebrusând braţul Dunăreï, şi trimiţându-l a forma *gemenele* Borcii.

Că esistă o ridicătură la Nordul Constanţeï acésta ne o spune starea maritimă a naturei *surfeţeï* pământului ce acoperă înălţimele :

Că acéstă ridicătură s'a făcut în timpul nostru, geologiceşte vorbind, ne o probează ancora de pe vêrful *Deniz-Tépé* unde nici o putere mecanică nu ar fi putut'o rîdica chiar astădi.

De alt-fel, teoria ce ar putea esplica acéstă barare a braţului s'ar mai baza şi pe tradiţiunea că pe puntul Medgidieï de astădi, se află odinióră o cetate romană (ale căruï ruini se întind pe sub pământ, de 2—3 ori mai mult ca suprafaţa actuală a orăşelului) şi se ştie că acésta a fost un important port pe unul din braţele Dunăreï.

Se vorbesce că la Sudul Babadagului, s'ar fi aflând, în mijlocul câmpieï, urmele unui vechiŭ braţ al Dunăreï, ceva mai mult, chiar *un fel de cheiŭ,* care ar lungi pe o mare întindere linia ce óre când forma unul din ţermuri ;—ne avênd ocasiune a le vedea şi studia, mĕ mărginesc numai a le aminti.

Acésta este pe scurt istoria, *parte sigură, parte suposată,* a celor d'întâiŭ timpuri ale

**) Waillant, op. cit.

*) F. Kanitz op. cit.

formaţiuneï Delteï Dunăreï.—Este natural că supositiunele ce isbesc maï mult imaginaţia, aparţin de sigur istoriï timpurilor *mithice*, şi nu e nicï un reson *pentru a li se da o prea mare credinţă.*

Studiul gurilor Dunăreï, în fie-care epocă, ar da naştere unor probleme atât de complicate, atât de colosale, că ne ar antrena prea departe spre a le putea face.

Noï ne vom mulţumi aci a termina cu unul maï raţional, maï modern, şi maï clar, asupra *ultimelor mişcăriale delteï*, datorit inteligenteï pene a D-luï Enghelhardt, demnul şi vechiul representant al Francieï în Comisiunea Europeeană a Dunăreï (1860) *):

Am ḑis că 1300 anï înainte de Christ, adică în timpul espediţiuneï Argonauţilor, Dunărea avea *doă* gurï.

»...Noă secule maï tărḑiu, după mărturia luï Herodot, care meritä destulă încredere,—de vreme ce scria în localitate,—Dunărea avea *cincï* gurï«. D. Enghelhardt, esplică ast-fel urmele acestor cincï gurï:

»Afară de Kilia, Sulina şi Sf. Gheorghe,—cunoscute în vechime sub numenile *Thiogale* Ostium, *Boreum* Ostium, *Inaracium* Ostium—maï eraŭ doă debuşeurï meridionale, cari eşeaŭ în golful numit *Halmyris*, limitat de o parte de lanţul de coline care brăsdeasă ţermul occidental al laculuï Razelm, şi de altă parte, la N. E., de aterisările Sântuluï Gheorghe.

»Unul din aceste doă din urmă braţe nu este de cât *Dunavetul*, care descarcă, spre Sud, o micä cantitate din apele *Sântuluï Gheorghe.*

»Cel-l-alt, care pare a fi avut dimensiunï cu mult maï reduse, se separa de fluviu cam la 18 kilometre în sus de Ceatalul Ismailuluï, şi intra în mare, la estremitatea golfuluï în care se aruncă Dunavĕţul. Acest braţ se numea *Sacrum* Ostium.

»Aceste doă derivaţiunï ale Dunăreï conturnaŭ lanţul munţilor cunoscuţï astăḑi sub numele de *Beş-Tepe* (cincï coline) şi formaŭ ast-fel, cu braţul Sântul Gheorghe, o mare insulă, ḑisă *Peuce*, care constituia o parte integrantă din Deltă.«

Sacrum Ostium, ḑice D. Enghelhardt, nu maï esistă, »dar se póte încă urma direcţiunea patuluï sĕŭ năsipos în vecinătatea Babadaguluï, situat la o ḑi de la Tulcea....

»Vîrfurile luï Beş-Tépé domin ca tot-d'a-una umida câmpie a Dunăreï de jos, dar nu maï fac parte din Delta Dunăreï propriu ḑisă, adică că se mărginesc a borda basinul căreia, împreuna cu Chilia, 'ï trasează limitele.

»Capul Delteï urca óre-când pênă la Issaccea, de la care este astăḑi departat de 24 Kilometre.

»Pe de altă parte, golful care primea ceï doï afluenţï dunăreni (Sacrum Ostium şi Dunavetul) puţin câte puţin, s'a închis despre larg, pe mĕsură ce aterisările Delteï aŭ progresat, şi acésta prelungire a cósteï către Sud a format marele lac Raselm.—Acest fenomen este analog cu acel ce s'a produs la nord de Chilia, unde maï multe lacurï marï nu sunt separate de ţerm de cât prin o strîmtă limbă de pămênt aluvial *(limanurile).*

»Nu maï este nicï o îndoială că marea s'a întins o dată pênă la piciórele lanţuluï căruia Beş-Tépé 'ï sunt puntele culminante.

»Cât despre golful ce formeaḑă astăḑi lacul Razelm, în al XV secol, se pare, era încă deschis, căcï Genovezii ocupaŭ o fortereţă al căruï principal turn se dreseaḑă încă pe unul din retrasele ţĕrmurï ale laculuï, şi că la puţină distanţă de acéstă ruină, se arată un platoŭ pe care tradiţiunea 'l determină ca locul unuï stabiliment comercial fundat de navigatoriï Mediteraneï. De altă parte, se pretinde, sunt maï mulţï anï, a se fi descoperit pe înălţimele vecine o ancoră destul de mare.

»Cincï sute de anï, dupĕ Herodot, adică în timpul luï Ptolomeiu, Dunărea 'şï deschisese doă noï eşirï şi 'şï degagia apele sale prin *şapte* gurï.

»Dupĕ geograful egiptean, aceste doă braţe

*] *Etudes sur les embouchures du Danube.* Galatz. 1862. pag. 22-33.

suplimentare se detaşaŭ din braţul Sfântuluĭ Gheorghe, către mijlocul cursuluĭ sĕŭ, şi intraŭ în mare între Sântul Gheorghe şi Sulina.

»*Pulchrum Ostium* şi *Pseudo Ostium*, gurele cele noĭ menţionate de Ptolomeu, aŭ dispărut şi ele; dar dacă ar fi posibil de a esplora lacurile interióre cari acoper o parte din insula Sântul Gheorghe, s'ar putea găsi urma paturilor lor.

„Gura Sântuluĭ Gheorghe nu se bifurca de loc, la ĭuceput, la întrarea sa în mare, ca astădĭ. Marea insulă Olinca, care atinge curentul sĕŭ aprópe de mare, nu pare a fi eşit din patul fluviuluĭ prin îngrămădirea graduală a materiilor aluviale. Clisa şi argilul din cari ea se compune sunt atât de compacte, ţĕrmurile sale accore sunt atât de tarĭ, că ele resist, fără a fi simţitor mâncate, ca un pintene tare aşedat, la întréga violenţă a apelor aruncate contra capuluĭ sĕŭ. Acésta soliditate remarcabilă seamănă a justifica suposiţiunea că Olinca, ar fi aderat altă dată la Continent şi că fluviul, închis către Sud prin bancurĭ nisipóse, şi a deschis o breşă către Est, făcênd irupţiune prin malul sĕŭ stâng.

„Carta luĭ Ptolomeiu maĭ arată între altele, un braţ interior care deturna în Sulina o parte din apele Chilieĭ. Puntul sĕŭ de separaţiune corespundea cam cu meridiana unuĭ lac vecin, *Thiogale Palus*, care nu este altul de cât lungăreţul lac al *Katla-buguluĭ*. O rigolă continuă, şi câte o dată regulată ca un canal artificial, légă actualmente cursul superior al Kilieĭ cu cursul mediu al ramureĭ a doa a Delteĭ. Acésta rigolă, *Şonga*, care nu este figurată pe cea maĭ mare parte din chărţile moderne, se degagiază la sud de lacul Katlabug şi, fără nicĭ o îndoială, arată direcţiunea drumuluĭ de scurgere semnalată de vechiĭ geografĭ.

„Bassinul Chilieĭ părea atuncĭ maĭ regulat ca astădĭ, Marea masă de apă ce el conduce la mare, fără a se scurge pe un pat rectiliniu, nu se desfăcuse încă în numeróse canale cari se formară în doă locurĭ ale parcursuluĭ sĕŭ interior, şi încă nu se compusese delta secondară care se desfăşură la gura sa.

„In cea ce s'atinge de întêiele schimbărĭ cari aŭ afectat sistemul sĕŭ, se crede că în puntul în care braţul Chilia se perde în mijlocul celor doă Archipelagurĭ ale sale, profilul sĕŭ devenise aşa de larg, că braţul forma doă feluri de basinurĭ, în cari curentul, maĭ puţin activ ca între ţermurile superióre, trebuia a facilita progresul aterisărilor de aluvion. Órecarĭ din actualele insule par ast-fel constituite.

»Din causa lipseĭ de date positive, nu se va căuta pênă la ce punt lărgirea ulţerióră a basinuluĭ general al Chilieĭ a putut proveni din obstrucţiunea graduală a braţuluĭ *superior* care debuşa altă dată în mare între Issaccea şi lacul Raselm.

„Să fie destul a remarca posiţiunea respectivă a celor doă ambranşamente a căror bifurcaţie formă capul Delteĭ. In puntul sĕŭ de plecare Chilia urmeadă direcţiunea fluviuluĭ principal, pe când cel alt braţ descrie un unghiŭ de 90 grade.

„In aceste condiţiunĭ, pare natural că apele deversate maĭ înainte în mare prin *Sacrum Ostium* a profitat maĭ cu sémă ramureĭ care, prin orientarea cursuluĭ sĕŭ, este în realitate continuaţiunea Dunăreĭ.

„Transformaţiunele cari aŭ modificat regimul cursuluĭ inferior al Chilieĭ, merit un examen maĭ detailat.

„In al III-lea secol, şi urmând datele hydrografice ale acesteĭ epoce, Chilia, ale căreĭ ape sunt imprăştiate în mare prin o grupă de insule întinse, n'avea de cât o singură gură. Rîdicăturele cari daŭ, la estremitatea acestuĭ mare braţ al Dunăreĭ, aparenţa uneĭ mânĭ informe, nu se produseseră încă şi Vilkowul, vechiul *Antiphili*, situat astădĭ la maĭ mult de 12 Kilometre în interiorul pământurilor, era aprópe de ţĕrm.

„Dunele cari ondulez câmpia aprópe de acest sat de pescarĭ şi nisîposul teren pe care e construit, confirm acésta din urmă aserţiune.

„Observaţiunea atentivă a configuraţiuneĭ Delteĭ secondare a Kilieĭ permite de a urma progresele continui ale aterisărilor cari daŭ

nascere Deltelor marilor fluvii şi cari sunt resultatul travaliului lor continuŭ.

„Dacă am descrie un cerc, de o rază de şapte mile mărime, cu începere din centrul basinului de unde se detaşeŭ, ca degitele din podul palmei, diferitele braţe inferióre ale Kilieĭ, se constată că orificiele acestor canale se găsesc pe circumferinţa acestuĭ cerc, cu escepţiunea de doă gurĭ meridionale cari sunt maĭ proeminente în urma mişcăriĭ ce curentul litoral imprimă aluvionilor.

„Materiele purtate de fluviŭ trebuiră a se acumula pe nesimţite pe marea plajă desfăşurată în faţa îmbucăturei primitive şi acéstă plajă, aterisându-se puţin câte puţin pe o linie semicirculară, fini, fără îndoială, prin a se înălţa ast-fel în cât nu maĭ presintă scurgeriĭ apelor de cât un debuşeŭ ne-suficient. Curentul fluvial ast-fel oprit şi întors, după tóte probabilităţile, 'şĭ a deschis una saŭ maĭ multe treceri, rumpând bariera uniformă a nisipurilor sub-marine.

„Este probabil că şi-aŭ deschis maĭ întăiŭ drumurile sale către Nord şi că braţele actuale ale Belgorodului şi Otceacovului s'aŭ desvoltat cele de'întăiŭ. In adevĕr, bara Kilieĭ tinde către Sud, de alt-fel şi curentul mărei din lungul cósteĭ are aceiaş direcţiune.

„Sedimentele aŭ fost prin urmare maĭ considerabile către Sud şi aŭ trebuit a presinta ast-fel de acéstă parte maĭ multe obstacole la scurgerea în mare a apelor fluviale.

„Dar puţin în urmă Belgorodul şi Otceacoful 'ş'aŭ obstruat parţial gurile lor, prin urmarea aceloraş cauze cari esplic propria lor origine, şi panta lor relativă micşorându-se pe mĕsură ce ele câştigaŭ în lungime, curentul, naturalmente silit a'şĭ relua direcţiunea sa normală, 'şĭ a săpat un nou pat către Sud, şi aşa marele braţ actual al *Stambululuĭ* s'a format. Braţele intermediare nu aŭ fost, fără îndoială, constituite de cât după al *Stambululuĭ*, şi puţin câte puţin *Belgorodul*, care se detaşiază în unghiu drept din fluviul principal, s'a schimbat în o simplă rigolă cărora riverenii 'ĭ aŭ dat în derisiune denominaţiunea de *Trecerea Gâsceĭ.*“

Acéstă gîrlă după pen-ultimul resbel (1856) fu dată hotar despre ţérra românéscă, în acea vreme şi în acea regiune.

„Depunerile nisipóse cari învecinez diferitele eşiriĭ ale Kilieĭ, sunt cu mult maĭ întinse de cât acele ale îmbucăturelor Sulineĭ şi Sfîntuluĭ Gheorghe. Acéstă diferinţă provine din causa *celeĭ maĭ marĭ masse de apă*, şi prin urmare din causa celeĭ maĭ marĭ cantităţi de materiĭ ce aduce branşa septemtrională a Dunăreĭ. Avansarea repede a acestor bancurĭ a făcut să se creadă, că, la urma urmelor, ele vor ajunge gura Sulineĭ şi vor sfîrşi prin a-'ĭ acoperi întrarea. Dacă ar fi să fie ast-fel, şi dacă s'ar ţine compt de perióda ce ne separă de epoca de la care Delta Kilieĭ a crescut gradual, Sulina ar putea curge încă liniştit undele sale în timp de maĭ multe secole.

„Acésta apprehensiune aduce aminte preocupaţiunele coatimpuranilor luĭ Herodot cari, marturĭ desvoltărilor ce lua delta Dunăreĭ păreaŭ a se teme ca nu cum-va Hellespontul să fie într'o ḑi umplut. *)

„Din cele treĭ rămurĭ ale Dunăreĭ de jos, Sulina pare a fi fost cea maĭ puţin afectată prin schimbările ce a suferit, din secol în secol, sistemul apelor ce compun Delta; de acea şi singură a fost deschisă navigaţiuneĭ.**)“

Sub puntul de vedere al curăţireĭ gurelor, pênă la venirea Comisiuneĭ Europeene, se urma ast-fel:

Pe timpul când Moldoveniĭ aveaŭ în stăpânire delta Dunăreĭ, pîrcălabul de la Ismail, pênă la finele secoluluĭ din urmă, avea jurisdicţiunea portuluĭ Sulina, şi se ocupa cu curăţenia trecerii. ***)

După căderea Delteĭ sub dominaţiunea musulmană, tradiţiunea populară spune că, la o epocă anterióră tractatelor, un paşă avu idea de a obliga fie-care bastiment care eşea din Dunăre a trage după sine, trecênd bara, un mare şomoiog (herse) fixat la un lanţ greŭ.

Remişcând ast-fel fundul clisos al trecerii,

*] Polibios, din Megalopolis, [născut 208, mort 127 a. Chr.] geograf mare şi istoric, a lăsat o excelentă descriere a structureĭ delteĭ Dunăreĭ. El este cel d'întêiŭ póte care a prevĕḑut aproximativ epoca umpleréĭ mărei Negre de aluviónele fluviurilor ce curg în ea.

**] Enghelhardt. op. cit.

***) Elisée Reclus, *La Terre*, Vol. I°, pag. 268.

reuşi, se ḑice, a menține o profunditate de 12 la 14 picióre. Dupĕ esperiența făcută chiar de Comissiunea Europeeană, ar fi permis de a se pune în îndoială succesul acesteĭ operaţiĭ, dacă nu s'ar fi adăogat la acésta poveste şi aceia că o estacadă de piloți deşi s'ar fi avansat spre larg, prelungind ast-fel curentul fluvial.

Nicĭ o urmă nu s'a găsit spre a face admisibil adeverirea acesteĭ opere, şi mulți ingineri 'ĭ contestă esistența trecută.

S'a pretins că gura Sf. Gheorghe ar fi avut maĭ multă apă, dar că în timpul resbelelor, şi maĭ ales al aceluĭ din 1853, s'a înecat acolo maĭ multe vase cari aŭ grâbit formarea bareĭ.

A esistat asemenea idea că în timpul domnieĭ ruseşcĭ asupra delteĭ, guvernul sĕŭ ar fi fost aplecat spre a face ca gurele Dunăreĭ sĕ fie cât se póte maĭ puțin navigabile. Nimic nu probează acésta, şi silințele ultimelor timpi, maĭ cu sémă acea de a se deschide braţul Kilieĭ, probează că Rusia, înțelegêndu-şĭ interesul, lucrează, maĭ mult de cât or care, la o operă menită a o apropia de lumea civilisată.

In timpul când Bassarabia de jos se afla sub domnia românéscă, conform tractatuluĭ de la Paris, D. Desjardins şi alțĭ ingineri aŭ studiat, pentru guvernul român, proiectul unuĭ canal de mare navigaţie care ar lega fluviul cu baiea Gibrienilor, la nordul Delteĭ. Acest canal, care n'ar fi avut maĭ mult de 12 Kilometre de lungime, ar fi oferit fără îndoială marĭ avantage: dar portul sĕŭ terminat, or cât de îngrijit ar fi fost construit, ar fi avut inconvenientul de a se deschide în un golf fórte furtunos, în care suflŭ în plin vênturile de Nord-Est, cele maĭ periculóse ale Măreĭ Negre. ****)

In fine, în timpul desbaterilor, în sînul congresuluĭ de la Berlin, principele de Gorceacoff, a făcut marĭ mustrărĭ Românieĭ de indiferența ce a arĕtat-o pentru puțina desvoltare a inlesnireĭ mijlócelor de a asigura navigațiunea pe Dunăre. De şi nemeritate, de vreme ce Românii aŭ lucrat în tot-d'a-una în limita puterilor lor şi a permisiuneĭ impregiurărilor, aceste mustrărĭ, ale marelui diplomat, ne vor servi în viitor a ne face şi maĭ atenți asupra asigurăreĭ uneia din arterele cele maĭ marĭ ale vieţeĭ nóstre comerciale.

Cât privesce stăpânirea delteĭ, ea fu pe rînd: a Geţilor, a Grecilor, a Romanilor, a Barbarilor, a Byzantinilor. De la eĭ trecu la Munteni; apoĭ la Moldoveni; de la eĭ, la Turcĭ; de la Turcĭ, la Tatarĭ; de la Tatarĭ, la Ruşĭ;— la 1856 veni din nou în mâinele Turcilor, cari la 1878, o cedară Românieĭ-unite.

§ 2. — Sulina.

Sulina este fără îndoială cel maĭ important punt comercial al delteĭ Dunăreĭ.

»In 1853, adică la începutul resbeluluĭ Oriental, Sulina nu numera maĭ mult de cât 1000 la 1200 locuitorĭ, cea maĭ mare parte Ionieni, Grecĭ şi Maltesĭ. Câte-va barace de scândurĭ, saŭ simple colibĭ de trestie, rîdicate pe plajă, serviaŭ de adăpost acestor aventurieri, a căror industrie consista în a despuia, pe scară mare şi prin asociaţiunĭ, pe nenorociții căpitani obligați, din causa obstacolelor ce întâlniaŭ pe acest punt, de a avea recurs la serviciile lor. Fĭ ransonaŭ navigațiunea europeeană şi aduceaŭ aminte, prin a lor străşniciă, nemilósa aviditate a colosuluĭ gurelor Escautuluĭ.

„Tâlhăria era organisată şi în mijlocul învălmăşeleĭ ce urmase întâiele ostilități pe Dunăre, eĭ o praticaŭ nepedepsiți. Intrebuințarea fortată a şlepurilor, pentru trecerea

****) Reclus, *Géographie.* Vol. I. pag. 271.

**) Pe lîngă alte derivațiunĭ (nesigure) ale numeluĭ acestuĭ oraş, el *póte* sĕ fi fost ast-fel numit şi de la un *Sulima* capul uneĭ órde de Kazacĭ, ce a avut multe lupte cu Poloniĭ, pe vremea domniĭ luĭ Vasile Vodă; saŭ de la un, descedinte probabil, Generalul Comandant al divisiuneĭ 6°, din al II-a corp al armateĭ ruse, în resbelul 1828-1829; căcĭ este generalmente admis că maĭ tóte numele delteĭ dunărene sunt slave, cazace saŭ lipovene; aceştĭ din urmă, esploratoriĭ aĭ pescăriilor acestor bălți.

barreĭ, înlesniaŭ cu deosebire întreprinderile acestor îndrăsneţĭ piraţĭ. Bărcile lor aveaŭ de ordinar un fund îndoit cari absorbiaŭ o mare parte din grânele momentan estrase din bastimentele de mare, şi restituiaŭ eccedentul, când eĭ nu puteaŭ scăpa cu tótă încărcătura de vigilenţa căpitanilor. Ast-fel numaĭ, maĭ multe morĭ de vênt eraŭ în plină activitate la îmbucătură, adică pe un punt deşert al cósteĭ, la estremitatea uneĭ câmpiĭ de trestiĭ.

„In primă-véra anuluĭ 1854, un bastiment de resbel apăru în vederea Sulineĭ. El era comandat de fiul Amiraluluĭ Parker. Dupĕ ce făcu să se armeze o barcă, acest tênăr oficer, 'ĭ luă însuşĭ comanda şi veni sĕ debarce în faţa uneĭ vechĭ redute, construită către estremitatea ţĕrmuluĭ stâng a fluviuluĭ. Trecênd, urmat de câţĭ-va ómenĭ, înaintea acestuĭ uvragiŭ abandonat, o lovitură de puşcă, trasă de la un pas, 'l întinse lat. Englesiĭ se resbunară de acest asasinat, bombardând satul pe care 'l prefăcură în cenuşă.

„Puţin în urma acestuĭ eveniment, gurele Dunăreĭ fură declarate în stare de blocare, şi esportaţiunea cerealelor Principatelor fu întreruptă pênă la începutul anuluĭ 1855".

O mică divisiune de vapóre engleze care bloca întrarea Dunăreĭ distruse câte-va uşóre uvrage rîdicate de armata rusească aprópe de Sulina. *)

»La acésta epocă, şi prin deferenţă către drepturile neutrilor, cărora tractatul de la Paris trebuia în curênd a-le da o solemnă consacrare, blocarea fu rîdicată şi comerciul Dunăreĭ luă un avênt estra-ordinar.

„O nouă populaţiune, compusă, în mare parte, de acelaşĭ elemente ca precedenta, veni a se înstala la Sulina şi puţin dupĕ aceia, graţie lipseĭ or-căreĭ autorităţĭ, pe ţĕrmul drept al fluviuluĭ, o bandă de vênturătorĭ de mare se făcu de fapt stăpână pe intrarea Dunăreĭ. Indrăsneala acestor banditĭ nu maĭ avu margine. Incelând confienţa căpitanilor, cărora eĭ se presentaŭ ca piloţĭ, nu era rar că făceaŭ să se înămolească, în trecere, bastimentul căruia 'ĭ luase direcţiunea. Lăsat, adesea, proprielor sale resurse, în operaţiunea sovtagiuluĭ, căpitanul nu întârdia a se convinge de inutilitatea eforturilor sale şi 'şĭ abandona nava sa de care se făcea îndată căpătuială.

„Cu tóte acestea acest brigandaj nu putea dura. Comandantul trupelor austriace în Principate trimise la Sulina un detaşament de 60 soldaţĭ. Acésta ocupaţiune, destinată înainte de tóte de a îngriji de interesele supuşilor imperialĭ, fu o bine-facere pentru comerciul europeean. Desfăşurând o rigóre egală cu perversitatea de care naţionaliĭ seĭ eraŭ primele victime, representantul noiĭ autorităţĭ făcu iute şi somară justiţie în numele legiĭ marţiale; bastonada fu pusă la ordinea ţileĭ şi administrată fórte consciinţios. Sub acest regim salutariŭ, disciplina fu în curênd restabilită. Totuşĭ puterea militară, or cât de eficace ar fi fost acţiunea sa, nu era în stare de a realisa într'un mod durabil garanţiele de securitate şi bună administraţiune ce reclama imperios marina comercială. Acéstă datorie aparţinea atât puteriĭ teritoriale, care se recunoscu în formă, cât şi Delegaţiuneĭ Internaţionale, care se găsea timporar învestită cu o parte din drepturile sale.

„Astăţĭ nu numaĭ obstacolele naturale, cari împedicaŭ apropierea Dunăreĭ, aŭ dispărut cu totul, dar disposiţiunele reglementare cari aŭ fost succesiv publicate de Comisiunea momentan însărcinată la imbucăturĭ aŭ făcut sĕ prevaleze în parcursul fluviuluĭ, frecuentat de navigaţiunea maritimă, regimul ordineĭ, egalităţiĭ şi al libertăţiĭ, cărora congresele din Viena şi Paris le pusese inceputurile.

„Regenerată, moralisată în contactul uneĭ autorităţĭ europeene, ale căreĭ atribuţiunĭ eraŭ pe atât de escepţionale pe cât starea ţĕrreĭ cerea activităţiĭ sale, Sulina luă desvoltărĭ repeţĭ cari semănaŭ a o prepara unuĭ rol important....

„Cârciumele, împrăştiate, cari acopereaŭ plaja şi care serveaŭ de vizuinĭ celor d'întêiŭ aĭ seĭ locuitorĭ, aŭ făcut loc construc-

*) Tableau general de l'Histoire maritime Contemporaine pag. 182. Vol 68. *Revue maritime et coloniale.*

ţiunelor solide şi regulate. Marĭ stabilimente se rîdicară pentru Serviciul Administrativ. Edificiĭ religióse represint aicĭ deja cele treĭ principale culte al Orientuluĭ. In timpul Turcilor, era scaunul uneĭ Căimăcămiĭ şi avea o garnisonă permanentă. Agenţi consularĭ sunt aci acreditaţi şi vederea pavilióuelor protectóre asigur pe marinariĭ pentru cari aceste locurĭ eraŭ altă dată atât de neospitaliere « *)

In 1857, Comisiunea Europeană fundă aci un spital. Reservat la început uvrierilor, depindând de serviciul lucrărilor hydraulice, acest stabiliment fu transformat în ospiciu public, unde sunt admişĭ marinariĭ tutulor ţĕrrilor.

In timpul resbeluluĭ din 1877 avu loc la Sulina doă fapte militare importante:

I⁰ afacere, Nóptea de 10 spre 11 Iunie 1877.

„Ruşiĭ fură informaţi, în cele d'întêiŭ dile ale luĭ Iunie, că se afla, la ancoră, în Sulina, o divisiune turcească formată din treĭ cuirasate şi un vapor. Aceste cuirasate eraŭ: *Fethi-Bulend,* purtând pavilion divisionar; *Mukadem-Khair* şi *Idjlalieh* [1]); vaporul neblindat se numea *Kartall* [2]). Atacul acesteĭ divisiunĭ fu decis şi ordonat.

„In consecinţă, *Veliki Kniaz Konstantin* (Marele Duce C-tin) care, în luna precedentă, operase la Batum,plecă din Odessa cu şase bărcĭ de torpile, remorcate saŭ rîdicate la bord. Aceste imbarcaţiunĭ eraŭ acele de cari el se servise la Batum, adică *Ceşmé, Sinope, Navarin, Sukhum-Kaleh,* la cari veniră a se uni doă Thornycroft, [3]) purtând respectivamente numirile de *Şalupa No. 1* şi *Şalupa No. 2.*

„Locotenentul de corabie Makaroff, comandantul espediţiuneĭ, se afla la bordul luĭ *Konstantin. Ceşmé,* armată de o torpilă de remorc, era comandată de Locotenentul Zatzarennyi; *Şalupa No. 1,* de Locotenentul *Puşkin; Şalupa No. 2,* de Locotenentul Rojdestwenski. [4])

„In nóptea de 10 spre 11 Iunie, către o oră şi jumătate după miedul nopţiĭ, D. Makaroff stopa la 6 mile de Sulina şi lansa cel d'întăiŭ al sĕŭ grup de bărcĭ-torpilóre, grup format din *Céşmé, Şalupele No. 1 şi 2.*

„Aceste treĭ bărcĭ, dând drumul remorcelor ce le ţinea de *Constantin,* se aliniară pentru a merge de front, la mică distanţă una de alta, şi în ordinea următóre: *No. 1,* la dreapta; *No. 2,* la stânga; *Céşmé* la centru. Maşinele funcţionaŭ aprópe fără sgomot; tóte focurile fuseseră ascunse sub... *tende.*

„După un óre-care timp de marş, *Céşmé,* apropiând *Şalupa No. 2,* 'i făcu cunoscut că ea vedea pe inamic; apoĭ, ea veni spre tribord, în scop de a conturna divisiunea turcéscă, şi cu intenţiunea de a se servi de torpila sa de remorc . . . . Locotenentul Zatzarennyi prepară dar acéstă torpilă dar, de îndată ce voi a înainta, conductoriĭ aparatuluĭ se angagiară în helicea sa: maşina se opri . . . . Nu avu de cât timpul a 'şĭ degagia propulsorul şi de a fugi un pericol eminent.

„Era doă ore de diminéţă. Locotenentul Rojdestwenski, care pênă atuncĭ mersese încet, mări în grabă vitesa sa şi, profitând de întunecime, se precipită asupra luĭ *Idjlalieh,* pe care 'l lovi în cóstă. . . .

„De îndată se rîdică, în lungul cuirasatuluĭ, o enormă colónă de apă, care recădênd în şalupă, umplu de un metru de apă compartimentul dinainte al róteĭ cârmeĭ. . . . In acelaş timp *Idjlalieh* începu focul, şi 'şĭ da aerul

*) Engelhardt. op. cit. pag. 52-57.

[1]) Iată câte-va detaliĭ relative acestor forţe navale: *Fethi-Bulend* şi *Mukadem-Khair*, creaŭ cuirasate de staţiune de port, de 2,760 tone, cu maşinĭ de 3,250 caĭ şi un armamet de 4 gurĭ de foc de calibru mare. *Idjlalieh*, şi el cuirasat de staţiune, dar numaĭ de de 2,228 tone, era armat de 5 tunurĭ. Aceste treĭ marĭ bastimente se găsiaŭ dispuse în eşichier, cam la o milă de la gura Sulineĭ; fuseseră inspectate, câteva dile înainte, de amiralul Hobart-Paşia.

[2]) *Kartall* era un simplu *cărbunar* armat în resbel.

[3]) Şalupe-torpilere tip cunoscut îndestul.

[4]) Acéstă Şalupă No. 2, era dirigeată de mecanicul Kantzeroff; jocul torpilelor sale era confiat îngrijirilor matelotuluĭ-torpilor Sokolnikoff.

de a urmări minusculul său adversar.

„Situaţiunea Locotenentuluĭ Rojdestwenski devenia estremamente critică. Róta cârmeĭ avusese avariĭ; drosa era ruptă; coşul, pătruns de o parte la alta... Pe cocă cădea o ploe de glonţe; presiunea căldăreĭ căduse ;.., graţie întrepidităţiĭ şi sângeluĭ rĕce al echipagiuluĭ [1]), *Şalupa* No. 2, putu totuşĭ ajunge pe *Konstantin*, nu fără a fi suferit mult şi fără a fi încercat cele maĭ marĭ pericole. [2])

„Cât despre *Şalupa No. 1*, atinsese şi ea cuirasa; dar avênd isbit estacada defensivă, ea încă făcuse să esplozeze torpila sa, fără a produce nicĭ un efect serios. Umplută pênă a se scufunda prin colóna de apă ce singură rîdicase, bărculiţa fu desfundată de proectilele inamice ale monitoruluĭ..., Ruşiĭ se aruncară în apă...; Locotenentul Puşkin avu o ameţélă ..., când se deşteptă, era prisonier la Turcĭ.

„Al doilea grup de Şalupe cu Torpile, format de *Sinope*, *Navarin* şi *Sukhum-Kaleh*, urmase de aprópe acest întăiŭ grup.... Observând sgomotul esplosiunelor şi vĕdênd că Turciĭ eraŭ atuncĭ prea în gardă pentru a se lăsa să se surprindă, se mărginiră a ralia pe *Konstantin*."

A doa afacere militară (9 şi 10 Octombre 1877).

„Încă de la începutul resbeluluĭ, Turciĭ stabiliseră, pentru apărarea Sulineĭ, estacade cari protegiaŭ navele cuirasate. Către mijlocul luneĭ luĭ Septembre, eĭ dublară aceste estacade cu maĭ multe barage de torpile. [1])

„In cele d'întăiŭ (ile ale luĭ Octombre, Ruşiĭ se determinară *a lua* Sulina. Generalul Verefkin decise că, în vederea succesuluĭ uneĭ asemenea espediţiunĭ, rolul principal va fi încredinţat marineĭ; că o flotilă de rĕsboiŭ va pătrunde în Dunăre prin gura Kilieĭ, va reurca fluviul pênă la Tulcea, punt aflat în apropiere de vêrful Delteĭ, şi va descinde în urmă braţul Sulineĭ, în scopul de a ataca acest oraş întărit.

„Special organisată în acest scop [2]), şi pusă sub comanda căpitanuluĭ-locotenent Dikoff, flotila plecă din Vilkoff în diminéţa (ileĭ de 5 Octombre. Ea fu curênd în braţul Sulineĭ, unde veni a lua posiţiune înaintea uneĭ liniĭ de torpile stabilită, înainte, în dreptul milliaruluĭ al 12-lea.

Inainte de a merge maĭ departe, D. Dikoff determină de a stabili, chiar aprópe de Sulina, o noă linie de torpile automatice, care bara rĕul pentru Turcĭ, şi permitea navelor russe de a se apropia de cetate în tótă siguranţa. Acéstă operaţiune delicată fu încredinţată îngrijirilor locotenentuluĭ Kruskopff şi garduluĭ de marină contele Strogonoff. In 9 Octombre, ea era terminată, ast-fel că adversariĭ în presenţă se găsiaŭ separaţĭ prin o îndoită linie de estacade şi torpile.

„Atuncĭ, D. Dikoff se puse a descinde rîul pentru a merge să se amboseze în un punt favorabil şi a angajea acţiunea. El se afla pe *Voron* (corbul), ce era eclerat înainte de Remorcherul *Opyt* (esperienţa) avênd materialul necesar pentru a draga torpilele. La vederea luĭ *Opyt* corăbiele turce se preparară a combate; acestea eraŭ cuirasatele *Khifzi-Rahman*, *Kartall*-ul şi *Sun*. [1])

„Era 8 ore de dimineaţă.

„In timpul când *Kartall*-ul urca fluviul în lungul ţĕrmuluĭ de Sud, *Sun* urma ţĕrmul Nord şi deschidea un violent foc de musche-

[1]) Locotenentul Rojdestwenski şi mecanicul Kantzeroff eşiră de sub adăposturile lor şi lucrară cu mâinile sub un foc violent, în scop de a repune barra în stare bună. In acelaş timp, matelotul Sokolnikoff arunca peste bord sfărămăturile scondruluĭ torpileĭ întrebuinţate şi tăia în linişte conductoriĭ. Este prea dificil a'şĭ imagina cine-va un maĭ mare sânge rĕce, unit la o maĭ multă intrepiditate.

Rojdestwenski primi Crucea Sf. George cl. 4-a; Kantzeroff, Sokolnikoff şi un alt matelot torpilor fură decoraţĭ cu *Meritul Militar*.

[2]) Pentru a face să se urce presiunea, mecanicul Kantzeroff aruncă în cuptorul căldăreĭ sale doă kilograme de sare şi stupă.

[1]) Aceste barage eraŭ compuse de elemente *automatice*, puse simplu pe fund, din causa puţineĭ profundimĭ a rîuluĭ. Câte-va torpile fusese, de altă parte, îngropate pe ţĕrm şi acoperite de petre, în scopul de a funcţiona ca *fugasele-pierărĭĭ*. Invelişurile acestor aparate eraŭ cilindrice, în tablă de căldare de 0m 0095 de grosime, cu base de 0m 0157. Fie-care din aceste cilindre măsura 1 metru de diametru şi 1m 80 de înălţime. Treĭ pătrimĭ din acest volum, adică cam *un metru cub*, era umplut de pulbere.

[2]) Forţele torpedice anexate la acéstă flotilă se compuneaŭ din şapte şalupe cu torpile din cari una, armată de Yacht-clubul din Odesa, purta numele *Locotenentuluĭ Puşkin*.

Aprovisionamentul total era de 90 torpile.

[1]) După D. Sleeman, *Sun*, era o vechiă canonieră în lemn, armată de şase tunurĭ de calibru mic.

tărie. De o dată, la un cot al rîuluĭ, ea atinse cu faţa din 'nainte din Tribord o torpilă a linieĭ ruse....

„In doă minute, ea se afundă... Cele patru pavilióne, ale sale, eşite din apă, semnalaŭ scena sinistruluĭ. [4])

„Cu tot faptul acestuĭ succes parţial, era incontestabil că Ruşiĭ veneaŭ de a eşua în atacul lor prin forţă; eĭ nu putură de loc să ia *Sulina*.

„Generalul Verefkin primi, prin telegraf, ordinul de a nu maĭ reînoi atacurile contra oraşuluĭ şi de a se mărgini a canona cuirasatele turceştĭ". *)

La 29 Septembre 1877, doă vase cuirasate turceştĭ se angajară în braţul Sulineĭ, şi încercară de a trece la Tulcea, în care loc Ruşiĭ, se credea, cufundaseră vase încărcate: scopul lor era de a încerca să distrugă podul de vase Brăila-Macin. — Ele nu putură trece nicĭ de Tulcea.

La 12, 13 şi 14 Octombre 1877, vĕdurăm, Ruşiĭ bombardând Sulina, artileria lor n'a putut face să tacă acea a bateriilor flotante ne-amice, carĭ eraŭ în Port, şi cari se mulţumiră a nu lua nicĭ o parte la luptă, cu tóte că cu mare fală se anunţase că Hobart-Paşia luase comanda flotileĭ.

[4]) *Sun* se cufundase în curmezişul rîuluĭ; apa acoperi coverta sa pênă la pasarelă. Arborul trinchetuluĭ, cu tóte că sfărămat, era încă în picióre; arborul cel mare fuse abătut. Gurele de foc dinainte, maĭ cu sémă *Krupp*ul din prova, fusese luat după afet şi proectat în apă. Câte-va minute după sinistru, una din căldările vasuluĭ sburase în bucăţĭ.

In cea ce priveşte personalul, secondul *Suneĭ*, ce se afla la prova, fu omorît; secondul de la *Mukhadem-Khaïr*, care era pe passerală, alăturĭ de comandantul *Suneĭ*, fu precipitat în cală şi rănit de mórte; cinci din mateloţĭ fură asemenea prea greŭ răniţĭ saŭ arşĭ; zece alţĭ dispărură. Restul echipagiuluĭ se scăpă în not saŭ fu adunat de *Kartall*, care se grăbi de a întra la Sulina.

In nóptea de 11 la 12 Octomvrie, comandantul Dikoff termină destrucţiunea *Suneĭ*, puind o torpilă în flancul acestuĭ vas. In acéstă operaţiune, locotenenţiĭ Friedrich şi Skriaghin, ajutaţĭ de gardul de marină Strogonoff, luară pavilióne, arbórilor, pe cari comandantul turc le abandonase,

*) După Maiorul H. de Sarrepont. *Art Militaire sous-aquatique.* LES TORPILLES. pag. 215-217 şi 223-225.

Acest orăşel şi insula Şerpilor aŭ urmat în tot-dé-una sórta delteĭ Dunăreĭ. Smulsă de la Turcĭ la 1812, odată cu Bassarabia, Ruşiĭ aŭ stăpânit'o pênă în 1854, când Austriacĭ o ocupară milităreşte.

La încheierea tractatuluĭ de la Paris, în loc de a se preda, Sulina şi Delta, Romanieĭ, conform stipulaţiunelor aceluĭ Tractat, ele aŭ trecut, în urma unor învoelĭ diplomatice, sub dominaţiunea imperiuluĭ otoman.

Prin aliniatul 6⁰ al armistiţiuluĭ din.... „Portul Sulina va fi evacuat de trupe în treĭ ḑile, şi de bastimentele de resbel otomane, afară numaĭ dacă ghiaţa nu le va reţine; Ruşiĭ vor rîdica obstacolele navigaţiuneĭ Dunăreĭ şi vor surveghia navigaţiunea.

Prin aliniatul al 9⁰, „Blocarea măreĭ Negre este rîdicată."

In timpul ultimuluĭ resbel (1877-78) Ruşiĭ o asediară în timp de opt luni, şi o bombardară treĭ ḑile continuu, în Octombre 1877; le fu predată în urmă, în basa stipulaţiunelor tractatuluĭ de la San-Stefano, cari la 26 Noembre, 1878 aŭ remis'o Românilor, conform prescripţiunelor tractatuluĭ de la Berlin.

CAPITOLUL X.

§. Unic.—Cetatea Albă.

Primitivele coloniĭ grece, după cóstele occidentale ale măreĭ Negre, o numiră pe rênd: Ὄξια [1]) saŭ *Ovia, Alba Grécă* saŭ *Ermonaks*.

Maĭ têrḑiŭ, *Asprocastrul, Chermonax* şi *Kermen* [2]).

Romaniĭ o numiră *Alba-Julia*,—cu tóte că maĭ tóte chartele pun in apropiere *Thyras*.

Uniĭ pun chiar *Niconium* [3]).

[1]) Aceste nume Cantemir (*Ist. Imp. Otom.* T. I. pag. 62, nota 1; pag. 177, nota 27; pag. 273, nota 28. — *Descrip. Mold.* partea I, cap. IV) le dă după Herodot, cu tóte că *Părintele Istorieĭ* nu aminteşte nicăerĭ de *Oxia*.

Aceiaşi erore face şi menţionatul nostru istoric At. Comnen Ipsilante. op. cit. pag. 530.

[2]) Şincai.

[3]) Formaleoni.

Levantinii o numiau *Moncastron.*[4])

Venețianii o numiau *Mauocastro;* Genovezii *Mavrocastro, Mancastro, Moncastro.* [5])

Românii o botezaseră *Cetatea-Albă, Orașul Alb* și, câte o dată, chiar *Alba.* (?)

Se mai numi:

Feiervar, in 1412 (în tratatul încheiat la Lublau, în 15 Martie, pentru împărțirea Moldovei, între Vladislav regele Poloniei și Sigismund regele Ungariei).

Bielograd, Belgrad, la Polonï și Slavï.

Akierman (Ak, alb și *ier*man Cetate) la Turcï și Tătarï.

In fine unii istorici, *) susțin că Cetatea Albă ar fi chiar vechia *Thyras.*

Epoca zidirei acestei cetăți este asemenea destul de discutată:

Fostau sau nu zidită în timpul trecerei Fenicianilor? Pusu-i-au ei fundamentele? Nu se póte nimic asigura. Este însă destul de posibil că importanta sa poziţiune, la gura Nistrului, pe cósta occidentală a limanului, să fi atras atențiunea acestor comerciali.

Pe timpul Grecilor, cari urmară Fenicianilor, nu mai remâne îndoială că a esistat, după cum 'i vědurăm chiar și diferitele nume. Dar, avuta vr'o importanță sau a fost un simplu sat? Nu putem precis respunde.

Or cum ar fi, este un lucru incontestat că vechimea sa este destul de însemnată:

Miron Costin, în poema sa, scrisă în limba polonă, esprimă credinţa că la început a fost zidită de Dacï sau de Romani.

In altă parte, în *Cronica* sa, spune că cetatea a esistat înainte de Traian; că Cesarele August trimitea aci, unde se află acum Cetatea Albă, pe *boerii greșiți,* la închisóre, esil sau, cum ḑic Turcii, la *surghiun.*

Nicolae Costin, susține și el că „Cetatea «Albă . . . este făcută de Dacï sau de Romani.“

In or ce cas prima zidire sigură aci, sau în apropiere, a fost o operă a Grecilor:

De la Tomi „Grecii înaintară la gura rî-„uluï Thyras unde rîdicară un turn, căruia „'i dederă numele conductoruluï lor, Néopto-„lem,...“—In al V-lea secol in. de Christ Grecii putură rivalisa cu Fenicianii, și 'i siliră la părăsirea Comerciului în mâinele lor. — Pe Nistru, ca și pe Dunăre, Prut, Bug și Nipru comerciul lor consta în a primi lînurile, peile, grânele, sarea..., ce Sciții le furnisau. Câte o dată primiau aci chiar sclavi, de ambe sexe, aduși din părțile Caucasului.

Comerciul începu a slăbi cu concheta romană.

Trajan, supunênd pe Dacï, deveni stăpânul teritoriului dintre gurile Dunărei și Taurida, Sub domnia sa barbarii se ținură liniștiți, dar la mórtea sa, în 117, Sciții, făcând o o invasie generală, goniră populațiunele de pe cóstele nordice ale mărei Negre. Romanii și Grecii dispărură: ei fură înlocuiți cu diverse triburi tartare sau asiatice. Tribul ce domni în apropiere fu *Kaczibei* sau *Kociubey.*

Fundarea Constantinopolei, care rîdică marele imperiu byzantin, dede o mare splendóre localității, și marea Neagră, devenită calea unui imens comerciu, puse pe Grecï în stare a esercita, în timp de zece secole, o preponederență comercială din cele mai strălucite, pênă atunci când Italienii — Venețianii, Pisanii și Genovezii—veniră a le disputa și răpi acest mare avantagiu. Repezile conchiste ale Turcilor și Tătarilor 'i siliră și pe ei a se retrage în grabă și fără contestație.

S'a pretins mult timp că în apropiere de acest oraș a fost esilat și marele poet Ovid, de și mai în urmă mai toți scriitorii au convenit că a fost la Constanța. *)

[4]) Ibid. Vol. II. pag. 263. ed. Venezia 1789.

[5]) Mirzakevicï. T. II. pag. 480.

*) B. Florescu. ***Memento de Istoria Universală,*** etc. pag. 48.

*) Lângă Cetatea Albă se află odinióră un lac pe care Moldovenii 'l numiau *lacul* lui *Ovid.* Acest lac se afla pe marginele și în apropiere de Nistru, între Hypan (după Sarcinius) sau Axias (după alții) și Nistru. Pe țêrmul oriental al limanului, se află chiar astăḑi un oraș numit, în memoria lui Ovid, *Ovidiopol.*— Dacă divinul poet a fost esilat la Tomis, nimic nu 'l împiedica ca, cel puțin de curiositate, dé nu alt-fel, în timpul verei, să fi înaintat pênă în aceste locuri.

De asemenea trebue să fi umblat pe la Chilia— pe care unii autori chiar o numesc Tomis,—după cum de

Cetatea Albă a fost, ḑice Chalcocondila, cea mai vechiă reşedinţă a Moldoveĭ.

D. Gr. Melidon, crede că Cetatea Albă este una din cetăţile zidite de Românĭ în unire cu Genoveziĭ, şi că a avut diferite esistenţe politice, fie ca republică independentă, fie ca port principal al republiceĭ Bêrladuluĭ, fie, în fine, ca capitala Confederaţiuneĭ din Dacia Orientală.

„Dacă consultăm istoria emigrăreĭ popó„relor asiatice„ în Europa, ḑice părintele„Episcop Melchisedec [6]) găsim că locurile de „la marea Neagră aŭ fost domnite de Cu„manĭ pênă la jumătatea veaculuĭ al XIII-lea. „După aceia stepele pontocaspice aŭ căḑut „sub domnia Tătarilor.«

De aci resultă că după începerea invasiunelor, cari probabil aŭ visitat'o pe rând, cetatea a rĕmas în mâinele Cumanilor şi apoĭ a trecut în acele ale Tătarilor.

Un óre-care Vilhelm de Rubruc, care călători pe ţermurile măreĭ Negre pe la 1253, spune, în adevĕr, că, în acel timp, aci domniaŭ Tătariĭ. [7])

Iar „Cumaniĭ, parte trecuseră în Ungaria, „parte remăseseră în Moldova, unde 200,000, »dintre dênşiĭ, s'aŭ botezat în Siret.«

Intre 1300 şi 1320, epocă în care se crede că a avut loc, la Cetatea Albă, martirul Sf. Ión cel Nou, ale căruĭ sfinte móşte se află la Mitropolia din Suceava, Cetatea-Albă era supusă unuĭ *Iparch*, persan, care se închina foculuĭ, sóreluĭ şi luceafăruluĭ *Venera:* El depindea, după gradul sĕŭ, de un alt cap saŭ Domnitor, maĭ mare. Posibil să fi avut legătură cu Persia şi India. [8]) După părerea mitropolituluĭ Ţamblac, aceştĭ Tătarĭ nu primiseră încă Mahometanismul, şi ţineaŭ de Religiunea luĭ Confucius, care domnia în Persia în momentul în care eĭ emigraseră spre Europa.

Aşa dar la începutul secoluluĭ al XIV Cetatea Albă se afla sub dominaţiunea Tătarilor, de religiune persană.—In acéstă cetate se aflaŭ şi Creştinĭ, cu preoţiĭ şi biserica lor; dar, de multe orĭ, Tătariĭ, propagând religiunea lor, le făceaŭ multe rele. Iudeiĭ locuiaŭ un cartal a parte şi eraŭ, ca tot-déuna, inamiciĭ creştinilor.

O noă putere contrabalansă mult timp fixarea Tătarilor în acéstă regiune: Gédymin, gloriosul şef lituano-rutean, pacificând, în 1321, prin puternica forţă a braţuluĭ sĕŭ, Kievul, terminä prin a protege, după ce goni pe Tătarĭ, porturile de Nord ale măreĭ Negre, printre cari al Cetăţeĭ Albe şi acel al Kuciubeilor (maĭ târḑiŭ Odesa), din vecinătate.

In 1386, când marele ducat lituano-rutean fu reunit la Polonia, marele duce Witold, vĕrul luĭ Vladislav Jagelon, apără în 1395 cu un nou curagiŭ aceste porturĭ, cum făcură maĭ târḑiŭ şi ceĭ doĭ Sigismunḑi. Din acel moment comerciul luă o mare intindere în aceste localităţi.—Româniĭ profitară de strălucirea politică, militară şi comercială a puterniceĭ republice polone, renumită pe acel timp ca grânariul Europeĭ, şi, sub motivul asigurăriĭ comerciuluĭ, curăţiră regiunea de barbarĭ, limpeḑind situaţia politică a acesteĭ localităţi, care trecuse în mâinele lor în al XIV secol, căcĭ în 1392 Roman Vodă se numeşte: „Domn al ţĕrreĭ Moldoveĭ de la munţĭ pênă la mare«; iar Alesandru cel Bun dom-

[6]) *Viaţa Mitropolituluĭ Gr. Ţamblac.* Rev. Tocilescu. an. II. Vol. I.

[7]) Rösler. *Rumänische Studien.* Leipzig 1871. pag. 334

[8]) Veḑi *Martirul Sf. Ión cel nou*, de Mitropolitul Gr. Ţamblac, tradus de părintele Episcop Melchisedek, in *Revista* Tocilescu An. II pag. 60.

sigur a trebuit a fi locuit şi la Noviodunum, — unde chiar se şi pretinde că a murit, dupĕ o peatră găsită aci, (veḑi pag.184 col.I.note) dar pe care mulţĭ scriitorĭ o cred o plastografie archeologică. — Pretutindene a scris impresiunele sale, cari, ce e drept, port acéstă particularitate *de a fi scrise în maĭ multe locurĭ.* Ideia mea e că el a umblat prin tóte acele oraşe, dar că maĭ târḑiŭ, devenind bolnav, şi în prevederea sa, divinul poet (nefericitul ginere fără voia socruluĭ) puţin încântat de a avea drept mausoleu una din monumentalele putinĭ cu peşte sărat, ale fiitorilor locuitorĭ aĭ Delteĭ — departe de a fi divini şi purĭ ca poetul,—a preferat a se retrage la Tomis şi a muri pe pământ roman.

nia peste tótă Moldova şi pe latura limitrofă a mărei. [1])

La înfiinţarea domniei, sub Dragoş, ḑice D. Melidon, micile state române confederate, de la Nistru pênă la mare, gurile Dunărei şi Trotuşul, aŭ fost supuse de el, prin arme saŭ alianţe, şi contopite în un singur stat *Moldova*. Intre acestea tură, probabil, şi republica Bêrladului cu (saŭ singură) Cetatea Albă.

Moldova eredită comerciul şi marina acestor puteri; prin urmare şi posesiunile lor de peste mare. Prin acest chip, ca stat constituit, pe o baḑă politică maĭ puternică şi maĭ întinsă, Moldova, venind în contact cu Genovezii, cari în actele lor politice 'ĭ daŭ numele de *Regnum*, in miĭ puterile comerciului şi marineĭ sale, şi câştigă aşa de însemnată predomnire în acéstă mare, în cât se declară stăpână mărei Negre, precum se póte vedea din titlul domnilor sĕi vechĭ: »singurĭ »stăpânitorĭ ţĕrreĭ Moldoveĭ, de la plaiurĭ la Mare.« *)

In anul 1400 Juga Domnul Moldoveĭ întăreşte acéstă cetate; nu mult însă după aceia, atât el cât şi cetatea, cad în mâinele luĭ Mircea Domnul Muntenieĭ.

Puţin însă în urmă Moldovenii o iaŭ chiar din mâinele luĭ Mircea.

In lunga sa domnie Alesandru cel Bun, domnul Moldoveĭ, rîḑică din ruine cetăţile cele maĭ vechĭ, şi pune, împreună cu Cetatea Albă, tótă ţérra pe un picior glorios.

Este probabil că el fu acela care adaose acesteĭ cetăţĭ un al doilea rênd de ziduri şi turnurĭ, pe cari Miron Costin le vĕḑuse încă în timpul sĕŭ (1684), şi de cari aminteşte în cântul I-iŭ şi al II-lea al poemeĭ sale.

In 1420, spune diaconul rus Zosim, călător infatigabil al aceleĭ epoce, acéstă cetate aparţinea Moldoveĭ.—Este susţinut în acésta de gentilomul burghignon Guillebert de Lannoy, care se imbarcă în 1421, de la Cetatea Albă, pentru Crimea.

Prins de hoţĭ, şi abia scăpând din mâinile lor, se plânse luĭ Alessandru cel Bun, care prinḑênd noă dintre eĭ, 'ĭ dede voiagiorului cu facultatea de a'ĭ omorî. Acesta însă, mulţumit că 'şĭ a găsit baniĭ ce i se furase, le ertă viaţa şi 'şĭ continuă drumul.

Tot sub Alessandru Cetatea Albă era punt de vamă spre ţérra Tătarilor, precum Băcăul şi Bêrladul eraŭ spre Brăila şi Dunărea de jos.

In 1402, Alesandru puse niştе neguţătorĭ a cumpăra, pe piaţa Trébisondeĭ, móştele sf. Ión cel noŭ (Novi) şi 'l aduse la Cetatea Albă, unde acest sânt suferise martirul, cu vre-o 80 anĭ înainte.—Treĭ anĭ în urmă 'l duse, cu mare pompă şi cheltuială, la Suceava şi puse Principatul sub invocaţiunea şi protecţiunea sa.

In 26 August 1434, *)Bunul şi Bătrânul Alesandru, fiul luĭ Roman şi al Nastasieĭ, fiica luĭ Laţku, móre la Cetatea Albă, după o lungă şi gloriósă domnie.

Ceĭ doĭ fiĭ aĭ sĕĭ, Iliaş şi Stefan, împărţiră ţérra Moldoveĭ: Chilia şi Cetatea-Albă **) căḑură în partea luĭ Stefan.

In acéstă cetate ceĭ doĭ fraţĭ se legară prin jurămînt să trăiască în pace: acésta nu împiedecă maĭ târḑiŭ pe unul din eĭ (Stefan) a scóte ochiĭ celuĭ-alt (Iliaş) şi a remânea singur Domn al ţĕrriĭ Moldoveĭ.

---

[1]) Părintele Episcop Melchisedek. *Cronica Romanului* part. I, pag. 5.

*) *Charta Venețiană*, al căruĭ original e în Veneţia, în Palatul Dogilor, lucrată în al XIII-lea secol, arată că *limanul* de astăḑĭ al Nistruluĭ, nu esista, ci era ocupat de o insulă, conturată de doă braţe, cari apoĭ, unindu-se, formaŭ gura; rîul Nistrul 'l numia *Tarlo*, iar Dunărea *Donoĭ*. De la numele genovez Turcii numesc şi astăḑĭ rîul *Turla*.

*) *Cronica ţĕrreĭ Moldoveĭ*.—Iassi 28 Octombre 1566.

**) In 1630 Iassi devenind definitiv Capitala Moldoveĭ, aceste móşte fură aduse aci, unde şeḑură pênă la 1686.—Cu ocasiunea intrăreĭ regeluĭ Poloniei Ión Sobiesky in Moldova, în contra Turcilor, aceste sânte relikve fură confiate luĭ C-tin Cantemir, iar de Mitropolitul Dositeu luĭ Sobiesky, care le aşeḑă în biserica Basilienilor, fundată de el la Zolkiew (N. Costin ḑice că le a aşeḑat în cetatea Iolkva).—Mitropolitul urmă móştele saŭ, maĭ drept, comorile ce le acompaniaŭ.—După rugăciunele Episcopuluĭ din Rădăuţĭ, în 1783, Joseph al II-lea permise aducerea lor la Sf. Biserică mitropolitană din Suceava, unde se şi află.

Nu se mai vorbi nimic de Cetatea Albă, până la începutul domniei lui Stefan cel Mare și cel Bun.

Acest domn, după ce luă Chilia (Ianuarie 1465), merse spre Cetatea Albă, și, dându-i asalt, luă și acéstă cetate. Ast-fel, dobândind ambele cetăți, cu multă vĕrsare de sânge, „le aŭ întărit cu bucate și servitorĭ; a „lăsat pe Isaïa și pe Buhtea purcălabĭ, ca sĕ „îngrijească, iar Stefan Vodă s'a întors la „scaunul sĕŭ la Suceava.“ **)

Acéstă cetate a Moldovenilor, singură a lor pe cóstele mărei, era, din causa importanței sale, comandată de doĭ părcălabĭ, în loc de unul cum eraŭ cele-l-alte cetăți. Ea servi mult timp de asil libertăților moldovene, de aceia asupra eĭ, mai cu sémă, se vĕd dirigeate tóte silințele inamicilor Moldoveĭ. Numaĭ prin ea Moldova *era stăpâna mărei Negre*, care se numia *lac moldovenesc;* iar domniĭ eĭ se întitulaŭ, adesea, *Stăpânitoriĭ mărei Negre.****)

Turciĭ pricepură importanța acesteĭ cetăți și nu pregetară nicĭ un sacrificiŭ spre a o dobândi. Mahomed al II-lea dădea atâta importanță Cetățeĭ Albe și Chilieĭ, că ómeniĭ sĕĭ 'l ar fi auḑit ḑicênd: „Pênă când Românĭĭ stăpânesc Chilia și Cetatea Albă, iar Ungurĭĭ Belgradul sîrbesc, pênă atunci nu vom putea birui pe Creștinĭ.“ [10])

Din declarațiunea luĭ Jon Zamblac, ambasador și unchiul luĭ Stefan cel Mare, înaintea Dogeluĭ Veneției, în 8 Maiŭ 1477, reese că Chilia și Cetatea Albă eraŭ „tot ce póte fi maĭ important în Moldova; un zid de apărare pentru Ungaria și Polonia; o cheiă pentru a *redobândi* de la păgânĭ Crimea; doă fortăreță de atâta însemnătate în cât nicĭ e chip a o spune în câte-va cuvinte, ci numaĭ în o relațiune separată, dacă va fi cerută de Veneția; și de vreme ce Turciĭ se pregătesc a apuca aceste cetăți,“ el (unchiul luĭ Stefan) cere ajutor Veneției în contra Turcilor, care se grăbesce a răspunde, cu căldură, că nu va înceta a lucra în interesul Moldoveĭ, ca și când ar fi pentru sine însĕ-și. ****)

Mahomed II°, o asediă aprópe o lună de ḑile, dar învins de elemente, se retrase cu rușine. *) Sultanul ne-putênd resista friguluĭ, preferă a amâna luarea cetățeĭ.

In 1484, luna **) August, Baiazet (următorul luĭ Mahomed), în urma nenorociteĭ sale espediţiunĭ în contra Mamelucilor [11]), după ce luase Chilia, veni la Cetatea Albă.—Un scriitor vechiŭ, a păstrat amănuntele acesteĭ asediărĭ, *prin a căreĭ perdere*, ḑice nemuritorul Bălcescu, *se îngropă viitorul maritim al Moldoveĭ.*

Puntul este prea capital, pentru a nu iubi să ne oprim maĭ mult asupră-ĭ:

Cetatea ocupa o posițiune strălucită, din tóte puntele de vedere, pe rîpa drépță a unuĭ liman (pe atunci *estuariu),* pe marginea mărei, la gura Nistruluĭ, pe o înălțime fortificată de natură și ómenĭ, la cari se uniaŭ: gloria recenteĭ respingerĭ a luĭ Mahomet și acea de a fi centrul activității comerciale din acel timp și din acea regiune... Dar și inamicul era la înălțimea situațiuneĭ.... Cu o numerósă oștire și cu o puternică flotă, Sultanul înconjură cetatea....

Baiazet, începe prin „a da voe la aĭ seĭ sĕ prade ţĕrra. . ., și, vĕḑênd că ceĭ din năuntru nu se mișc, hotărî a apropia și armata de pe mare, și, de o dată, a o înconjura de pe apă și de pe uscat; apoĭ o strânse atât de bine că nu se mai putu nicĭ scóte, nicĭ băga nimic în năuntru. Vĕḑênd pe locuitoriĭ cerbicoșĭ în voința lor de a o apăra, pregăti ar-

---

**) Cronica Vorniculuĭ Gr. Urechiă.

***) *Arhiv. Roman.* Tom. I. p. 103.

[10]) Din relațiunele sîrbuluĭ Constantin Mihailovicĭ, din Ostrovița, fost enicer sub Mehomed II°, citat în *Archiva Istorică* a Românieĭ.

****) Din documentele D-luĭ Essarcu, găsite în Arhivele Veneției. pag. 238 an. IV, *Columna luĭ Traian.*

*) Discorso di Theodoro Spandugino Cantacuzino, Gentil'uomo Constantinopolitano, *Delle origine de principi Turcki.* cit., de Bălcescu în *Arta Militară la Moldoveni.* (*Mag. Ist.* Vol. II. p. 60),

**) Urechiă.

[11]) Formaleoni II. 263. ed. fr.

tileria ; începu a bate zidurile de mai multe părți, și urmând mai multe ḑile, dărâmase din ele într'atât că se credea că va putea vârî ómenii sei prin breșă. Cu tóte acestea el porunci colónelor sale ca în luptă să se urmeḑe una dupĕ alta; și în dimineța viitóre, cum se făcea ḑiuă, se puseră împregiurul zidurilor. Oamenii ceĭ din nâuntru 'și făcuseră, în ruinele zidurilor, apărări fórte însemnate, cu valuri și șanțuri fórte adânci ; așa că, când s'aŭ arĕtat Turcii la intrarea breșei, îndată se încăerară cu dênșiĭ, și 'i împinseră înapoi cu mare impetuositate, întrebuințând spre apărare săgeți, focuri, darde și petre; se purtară cu atâta inimă în cât, rănind și omorând un fórte mare numĕr din Turci, 'i goniră de mai multe ori afară.

Inamicii însă dispunênd de mulțime, se reînoiaŭ ne-încetat, și, noi soldați sosiți în batae, nu da nicĭ un repaos înconjuraților; se micșora ne-încetat numĕrul asediaților, prin aceĭ cari se răniaŭ saŭ muriaŭ ; ast-fel că *paguba era mai mare prin puținiĭ ce se perdeaŭ, de cât prin folosul ce aducea mulțimea celor ce muriaŭ dintre inamicĭ.* După ce Baiazet ținu în bătae pe ai sĕi o mare parte din ḑi, ordonă a se da semnalul adunăreĭ ; ordonă asemenea încetarea lupteĭ ; apoĭ 'i reconduse în tabără, în scopul ca în diminéța viitóre să așeḑe armata ast-fel, ca împărțind'o în mai multe colóne, cari să se urmeze în luptă una după alta, și să se pótă reînoi ast-fel ne-încetat forțele și să ție bătaia, fără întrerupere, ḑiua și nóptea, pênă ce se vor dărăma valurile și vor mistui pe apărători. Cu acest cuget el trimise oștile la repaos, făcêndu-le să înțelégă că a doa ḑi, înainte de rĕseritul sóreluĭ, vor începe din nou bătaia și că nu trebue a se mai gândi de cât la mórte saŭ la învingere.

Cu tóte că cunoșceaŭ pericolul în care se aflaŭ, locuitorii observară cu curagiŭ pregătirile inamiculuĭ. Nicĭ morțiĭ, nicĭ răniții nu 'i putură impiedica de a-'și face datoria pênă în capĕt ; eĭ 'și dreseră breșele și pregătiră ultimele puterĭ, ce le mai remâneaŭ, spre apărare.

In revĕrsatul ḑileĭ următóre, mândrul Baiazet, credincios cuvîntuluĭ dat, conduse oștile sale la locul de atac, cu înspăimêntătóre sgomote de sunete, de strigărĭ și de larmă, ce soldații sĕĭ, făgăduindu-și victoria, preparaŭ îmbărbătarea avîntuluĭ lor. Cu tóte acestea Baiazet, doresce încă să mai cruțe pe eroiĭ ambelor părți ; admirând pe aceia cari luptaŭ în contră'i cu atâta bravură. El se determină a încerca dacă, arĕtându-le din nou pericolul, nu ar putea să'i facă a înțĕlege inutilitatea vĕrsăreĭ de sânge, și astfel să revie din îndărătnicia lor.

El face semn că voește să le vorbiască. Le trimite înainte un sol al sĕŭ ca să le spue lămurit: Turciĭ vin cu hotărîre statornică de a nu înceta bătaia, ḑiua și nóptea, pênă ce nu vor lua cetatea, și dacă aștept să fie siliți, le face cunoscut că va da cetatea în pradă și nu va erta nicĭ etate, nicĭ sex, și că toți se vor omorî ; iar de vor voi a se supune, 'i va primi fără a vătăma averea saŭ persónele, și, dându-le libertatea, va sta în voia lor d'a rĕmânea pe loc saŭ a se duce în altă parte. Auḑind ceĭ din năuntru propunerile Sultanuluĭ, și nevĕḑênd nicĭ un chip d'a se putea mântui, fiind că nu mai remăsese atâția câți se pótă apĕra *valurile*, cerură puțină vreme se respundă. Strîngându-se atuncĭ căpeteniile, după câte-va deliberărĭ, se determinară să primiască condițiunile propuse, încredințându-se mai cu sémă buneĭ opiniĭ ce aveaŭ despre Baiazet, că le va păḑi credința.

După ce s'aŭ sfătuit între sine, trimiseră soliĭ lor ca se predea cetatea, și fiind primiți cu bunătate de Baiazet, Sultanul îngriji cu scumpătate ca să nu pătimiască nimic, dând voe celor ce vor voi să se ducă de aci, să pótă scóte tóte lucrurile lor, fără vr'o împiedicare.«

Ast-fel se povestește acéstă însemnată afacere de arme.[12])

[12]) Andréa Cambini (Cittadin Fiorentio), în cartea sa *Delle origine de 'Turchi* lib. III,—tipărită în vol. IV al uvragiuluĭ *Historia dell' origine, guerre et imperio de Turchi*, raccolta de M. Francesco Sansovina. Veneția 1654 — și citat de nemuritorul N. Bălcescu, in M. I. pag. 60-63, Vol. II.

Alţii [13]) spun că Baiazet, intrând în cetate, uită promisiunea: cinci sute familii sunt luate de aci şi duse în robie la Stambul.

Părcălabii, adaogă Bălcescu [14]), cari au făcut acéstă frumósă, de şi zădarnică, apărare erau Gherman şi Ión.

In aceiaşi vreme Moldova perde şi cetăţile de pe Dunăre.

Baiazet ar fi putut lua, cu acéstă ocasiune şi alte cetăţi, „că Stefan Vodă la gol nu în„drăsnea să iasă, ci numai la strîmtóre, de „le făcea (turcilor) sminteală..... a)«

Ast-fel, cu tóte bravurele desfăşurate de Stefan, cu tóte că ajunsese a curăţi ţérra de vrăjmaşi, dar Cetatea Albă şi Chilia nu a putut a le mai scóte de la Turci, „căci (turcii) „mai înainte, adaogă Vornicul Gr. Urechiă, „de ce au eşit din ţérră, le au grijit cu ó„meni, cu puşci (în înţeles de tunuri) şi cu „bucate de agiuns,....“

Cu ocasiunea luărei Akiermanului, Baiazet luă şi *Uzul*, vechia *Olbiopolis* saŭ Olbia; el puse ast-fel o stavilă *incursiunelor Moldovenilor* pe *marea Neagră* şi ’şi pregăti o cale înlesniciósă pentru a năvăli asupra Moldovei [15])

In 1497, Albert, fiul lui Casimir, regele Poloniei, voind a prinde pe Stefan Vodă, a scos vorbă că el vrea să mérgă să bată cetăţile Chilia şi Cetatea Albă. In acest sens a trimis vorbă lui Stefan, spre a’i găti cele necesare armatei. Stefan se bucură mult de acésta, şi primi cu mare distincţiune pe solii cari ’i aduseseră acéstă nuvelă. Când boerii şi episcopii aretară Domnului că acéstă mărinimie polonă trebue să fie o cursă, nobilul şi cavalerescul caracter al lui Stefan, neputênd crede una ca acésta, se indignă asupră-le, ’i mustră şi le arétă că acésta nu era tréba lor.

Când Leşii (Polonii) intrară în ţérră, Stefan véḑu că cele ce fac nu se prea potrivesc cu cele ce promiseseră, de aceia el le eşi înainte, se bătu cu ei în codrul Cosminului, şi, după ce ’i învinse, începu a preda Polonia şi tótă Podolia.

In 1511, Selim, fiiul lui Baiazet II-lea, căsătorindu-se cu fata hanului Crimeei, strînse multă óste tătărésca şi mergênd în contra Cetăţei Albe, o înconjură. [17]) Acéstă cetate era atunci ocupată de Turci.

La începutul secolului al XVI, Impériul Otoman contrabalansat de Ungaria şi Polonia, finind prin ale anihila, ajunse la apogeul seu.

In 1540, Suleiman cel Mare, atunci arbitru Europei orientale, declară Cetatea Albă de fortereţă turcéscă.

Turcii ocupaseră Chilia şi Cetatea Albă, fără nici un drept, contra tractatelor, în cari ei garantau integritatea teritoriului ţérrei Moldovei, şi profitând de slăbiciunea ţérrei, de intrigile boerilor, de nestabilitatea domnilor, cari, pentru a obţine coróna, comiteau crimele cele mai infame, ei prefăcură aceste teritorii în *raiele*, după cum, în aceleaşi condiţiuni, puseră mâna pe Turnul, Giurgiul şi Brăila, în Muntenia.

In anul 1754, Ión Vodă se afla înaintea Benderului; şeful cazacilor, Şwierczewski, câştigase deja asupra Turcilor, ce veniau în ajutorul cetăţii, o mare luptă.

In acest timp 25 luntri, pogorând Nistru, aduceau lui Ión, un slab ajutor, de 600 cazaci, de la Polonii Laski şi Ostrogki, sub comanda unui vechiu marinar, Pocotilo.

„Ión ordonă noilor veniţi a se reîmbarca, câte 24 în fie-care luntre, lăsându-se în josul Nistrului asupra Cetăţii Albe, unde nu puteau întâlni multă resistenţă, precedându-i spaima victoriei de la Bender.....

„Debărcând pe neaşteptate la Akierman, ei surprinseră oraşul, măcelăriră or ce li s’a părut musulman saŭ musulmănit, se încărcară de bogată pradă, şi, dând foc caselor, lăsară numai citadela, înălţându-se ca un monument funebru d’asupra mormintelor.... «[19])

[13]) Malatesta, Crommer, Miron Logofătul şi alţii.

[14]) Dupĕ Urechiă.

a) Dice Cronicarul Urechiă.

[15]) Athanasie Comnen Ipsilante in. op. cit. pag. 431

[17]) Cronicarul Dekie spune că a şi luat-o.

[18]) Engel cit. de Şincai, II. 129.

[19]) Hasdeu. — *Ión Vodă cel Cumplit.* —pag. 120.

Aŭ prins şi ars jumătate din târg [20]) şi robi aŭ scos [21]), căci tot asemenea făcuseră şi la Tighina. [22])

Doă-deci de anĭ maĭ târdiŭ (la începutul anuluĭ 1595), Aron, domnul Moldoveĭ, asediă acéstă cetate; Tătariĭ însă veniră la timp, sub comanda Chanuluĭ Gazi Gherei, spre a sili pe Moldoveni la retragere. a)

Puţin timp în urmă, primind adjutor de la Mihaĭ Domnul Muntenieĭ, Aron puse din nou asediul Cetăţiĭ Albe; 'i arse împrejmuirile, dupĕ ce a risipit oştirea beiuluĭ acesteĭ cetăţi, şi dupĕ ce beiul, al optulea, abia scăpă din acéstă învălmăşeală.

Moldovenii pun mâna pe Cetate, cu steagurile, trâmbiţele şi cele maĭ multe din muniţiuni. b).

Tot ast-fel făcuseră şi la Bender. c)

Uninduşĭ apoĭ oştile cu ale Polonilor, Transilvanilor, d) cu ale luĭ Kiraly, generalul Muntenieĭ, bătu şi ocupă tot ţinutul după ţermul drept al Dunăreĭ de jos.

În luna luĭ Iuliŭ 1606, Cazaciĭ, traversând Bassarabia, prad Cetatea Albă şi Benderule).

Locuitoriĭ Bassarabieĭ, şi în special aceĭ din Cetatea Albă, aŭ păstrat mult timp calităţile ómenilor de apă. Aşa, în 1624, Turcii aşteptaŭ ómenĭ de la Principele Moldoveĭ *pentru a arma flota din marea Neagră.* f)

In 1674, Cetatea Albă, cu Chilia, daŭ 2000 Spahiĭ, cari se aşeḑ în ţinutul Cameniţeĭ, în locul unor Israeliţi strămutaţi peste Dunăre şi Balcanĭ. g)

Sub domnia luĭ Antioch Vodă (Cantemir) Turciĭ, facênd pace cu Nemţiĭ şi Poloniĭ, dând Cameniţa înapoĭ Polonilor, şi aceştia întorcênd cea ce luase de la Moldova (Neamţul, Suceava, Soroca şi Câmpu-lungul), Antioch primi ordinul a transporta, din Cameniţa, la Cetatea Albă, Chilia şi Bender, tot materialul de resbel ce 'l a găsit acolo: tunurĭ, puşcĭ, etc., ba chiar şi locuitorĭ. h)

Pe la 1700, în apropiere de gura Nistruluĭ, se afla un mur legat cu plumb, care se întindea pênă la o jumătate milă în mare.

Cantemir spune că, pe timpul luĭ (1712) lacul luĭ Ovid se vĕrsa în Nistru prin o gârlă mică. Acéstă gârlă era împresurată de ambele lăturĭ prin bălţi, ce se întindeaŭ pênă la doă mile, de nu se puteaŭ trece cu piciorul. Avea pe dênsa un pod de o structură fórte vechiă, precum se arĕta atât din tăria lucruluĭ cât şi mărimea petrelor din care era făcut.

Cât timp a ţinut de Moldova, Cetatea Albă, a fost guvernată de Marele Logofăt.

Pe la 1712 o guverna un agă de Ianiceriĭ.

Petru cel Mare decis, cu or ce preţ, a întinde definitiv domnia Rusieĭ către Occident, între Baltica şi marea Neagră, dând semnalul începutuluĭ acestor neterminabile resbele, al căror fine pare a se maĭ aştepta mult timp, fu causa a multor nenorociri ce trebuiaŭ a cădea peste Cetatea-Albă.

In 30 Septembre 1770, generalul rus baron de Igelstrohm, — pe când contele Panin, fratele ministruluĭ, luă Benderul şi 'l prefăcea în cenuşă, — o luă de la Turcĭ, (cu 1333 prisonieri, 70 tunurĭ, mulţime de bombe, ghiulele, muniţiuni şi provisiuni) şi nu le o dede de cât după pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774).

Importanţa sa politică, şi comercială începu a scădea cu rîdicarea frumosuluĭ oraş, din vecinătate, Odessa.

Asediată în Septembre 1789, acéstă cetate fu din nou luată de Ruşĭ, şi întórsă Turcieĭ prin pacea de la Iassi (9 Ian. 1792).

In 1806, Ruşii o luară din nou, spre a o lipi, cum era şi drept, teritoriuluĭ Moldoveĭ.

---

[20]) *Letop. Mold.* Vol. I. pag. 461.
[21]) Vorn. Gr. Urechiă. ibid. I. 227.
[22]) Ibid.
a) Nic. Bălcescu op. cit. pag. 76.
b) Ibid. „ 72.
c) Docum. Veneţian No. 245.
d) Ibid.
e) Ibid. 442.
f) Docum. Veneţ. No. 622. Scrisórea bailuluĭ Giorgio Giustiniani din 13 April 1624.
g) Athanasie Comnen Ipsilante oper. cit. pag. 440.
h) *Cronica anonimă* trad. de Ales. Amiras. Jassi 1729.

In 1812, Rusia, profitând de învălmășéla în care se afla Europa, de inerția și incapacitatea Sublimeĭ Porți, răpi Moldoveĭ Bassarabia, una din cele maĭ frumóse provinciĭ ale sale, și cu acest teritoriŭ, și Cetatea-Albă.

Pe cât timp Bassarabia făcea parte din Moldova, episcopul Cetățeĭ Albe avea precădere, în cas de loc vacant, la ocuparea demnității de Mitropolit al Moldoveĭ și Suceaveĭ; după alipirea acesteĭ cetăți însă la Rusia, acest drept trecu Episcopuluĭ de Roman.

In 1826, la Cetatea Albă, fu semnată o convențiune între Rusia și Turcia, care (între altele) prin art. al III-lea obliga Pórta Otomană a respecta privilegiele, tratatele și actele relative la principatele române, confirmate prin art. V al tratatuluĭ de la Bucurescĭ, a complecta și observa hatișerifele din 1802 și a recunóște alegerea de domnĭ pământeni; — prin alte articole, se asigura Rușilor libera navigațiune în marea Neagră.

Neobservarea, de Turcia, a acesteĭ convențiunĭ, numită *Convențiunea Cetățeĭ Albe*, făcu pe Rusia a declara, Turcieĭ, al șaptelea resbel (1828).

Când în 1856, după terminarea resbeluluĭ, Rusia, în urma *Tractatuluĭ de Paris*, fu obligată a întórce Moldoveĭ, partea de jos a Bassarabieĭ, Cetatea Albă nu fu cuprinsă în acéstă parcelă de pământ. Hotarul pleca din marginea măreĭ, de la un punt situat între Tuzla și Cetatea Albă.

Ceva maĭ la N.-E. de acéstă cetate *), pe marginea măreĭ, se află Odessa, port și oraș de fundațiune noă și unul din cele maĭ frumóse orașe din marea Neagră.

Tot lângă Akierman, se maĭ vede un *val* de pământ care se ḑice, după tradițiune, a fi *Drumul luĭ Achile.* a)

*) In apropiere de Cetatea-Albă, pe malul drept al Nistruluĭ—Τυρας, Ἄθυρας (la Nimphodor Siracusanul, în timpul luĭ Alesandru cel Mare) ***Thyras*** saŭ ***Danastris***, în antichitate; ***Tarlo***, în Evul mediu; ***Turla*** saŭ ***Niester*** în timpul fineluĭ secolului XVIII; ***Nistru*** astăḑĭ) în apropiere de ***Tudorova*** de astăḑĭ, cred că se află urmele anticeĭ cetăți ***Thyras***, pe care Ammian Marcelinul numind-o ***Tyros***, o dă drept o vechiă colonie phenicianǎ (XXII, 8, 41), care apoĭ trecu în mâinile Milesianilor și era însemnat de unii autorĭ (ca Scymn fr. 55) (Gr. Tocilescu p. 26) ca o colonie a acestora; ea purtă în secolul XIII (Charta Venețianǎ din St. Marco) numele ***Tirigetarum Isola***; în Evul mediu ***Isola Nogaii***; în timpurile din urmă ***Turla Adassi*** (turcește, insula Nistruluĭ).—

Pe locul ocupat astăḑĭ de Cetatea Albă, saŭ pe satul, din apropiere, de la Sud, Șaba, or pe mica distanță ce le separă, se afla odinióră ***Hermonactis vicus*** (veḑĭ Charta D-luĭ Laurian, de la Traian la Aurelian).

a) Ion Ghica. *Dacia vechiă.* Rev. Rom. Vol. I° 486.

a) ***Arriani opera.*** op. cit.

b) Ibid.

[1]) Contele Jean Potocki. ***Memoriu asupra unuĭ nou Periplu al mărei Negre.*** Viena 1790.

APENDICE

Insula Șerpilor

Numile ce pórtă acéstă insulă astăḑĭ sunt:

Insula Șerpilor, la Românĭ;
Ile des Serpents, la Francesĭ;
Schlangen-insel, la Germanĭ;
Zménioi-ostrov, la Slavĭ și Rușĭ;
Fidonissi, la Grecĭ;
Alan saŭ *Ilané-adassi*, la Turcĭ; și
Isola dei Serpenti, la Italienĭ și Levantinĭ.

Numele ce purta în antichitate;

Leuke saŭ *Lewki; insula Achililor*, la Grecĭ;— *insula reposaților, insula eroilor, insula sântă, locuința sufletelor luĭ Achile, Ajax, Patroclŭ*, etc.—*Leuce*, la Strabon; *Fidonissi*, la Elinĭ și Byzantinĭ.

Insula Albă, la Romanĭ, a) *Drumul luĭ Achile.* b)

Fedonixi, la Genovezĭ și Venețianĭ;

Fidonxi, la Frédéric de la Ancona (1497);

Isle de la Foy, la Francesĭ (în secolul al XVII și al XVIII, și póte și maĭ de mult. [1])

Milesianul Aktinos (760-708 in. de Christ) cântă în versurile sale insula Leuce, ca lo-

cuință a lui Achile și a ceteĭ sale de eroĭ [2]).

In acéstă insulă se pare a se fi născut Achile. d)

Celebritatea acesteĭ insule se mări prin templul, cum și o statuă, ce se ridicase pe ea, în onórea acestuĭ eroŭ.

Arrian, care comandase o flotă romană, în esplorarea cóstelor mării din acéstă regiune, dă óre-cari detaliĭ curióse asupra acestuĭ templu : [3])

Acéstă insulă fusese cedată de Thétis fiuluĭ seŭ, și căruia i s'a și ridicat un templu și o statue (de artă) vechiă: este deșartă de locuitorĭ. Se afiă într'ênsa numaĭ câte-va capre, cari, se ḑice, fuseseră oferite luĭ Achile, de aceĭ ce debarcaŭ în insulă.

In templu, se vedeaŭ așeḑate daruri sfinte, precum: vase, inele, petre fórte precióse. Tóte aceste tesaure eraŭ atârnate. Se maĭ vedeaŭ înscripțiuni grece și latine, în lauda luĭ Achile și Patroclu, compuse în diferite forme și *mĕsurĭ* (de poesie) ; căcĭ ceĭ cari onoraŭ și se închinaŭ luĭ Achile, îndeplineaŭ acésta și luĭ Patroclu.

Tot în acéstă insulă maĭ trăiaŭ și nenumĕrate paserĭ de mare, precum : rândurică, potârnichĭ, etc. Aceste paserĭ îngrijeaŭ de templul luĭ Achile ; în tóte diminețile ele se duceaŭ la mare, unde după ce 'șĭ udaŭ aripele se întorceaŭ la templu și, după ce 'l stropiaŭ, 'l măturaŭ și curățaŭ cu aripile lor.

Tot Arrian adăogă, că uniĭ nareaḑă : cum că dintre ceĭ ce debarcaŭ în acéstă insulă și fiind hotărițĭ maĭ din 'nainte a veni, aduceaŭ, în năvile lor, victime destinate pentru sacrificiu. Din aceste, victime, pe unele le sacrificaŭ, iar altora le daŭ drumul, în onórea luĭ Achile. Alțĭ călătorĭ, siliți de vreme rea a debarca în Insulă, 'și cereaŭ victima de la însuși ḑeul, întrebând oracului luĭ în privința victimilor : dacă e maĭ folositor și maĭ bine de a sacrifica acea victimă, saŭ, după voința luĭ, sĕ o lase păscênd : în acest din urmă cas eĭ depun prețul ce oracolului se pare a fi drept. Dacă oracolul refusă (căcĭ în templu eraŭ oracolele), se maĭ adăoga ceva la preț; dacă se refusa din nou, se maĭ punea încă ceva pe d'asupra, pênă când, învoindu-se ḑeul se cunoștea că prețul este suficient. Atuncĭ victima nu maĭ fugea, se opria de bună voe.— Și ast-fel, s'a consacrat eroului o mare cantitate de banĭ, ca preț al victimelor.

Unora, maĭ adaogă Arrian, după ce debarcaŭ în insulă, li se arăta Achile în vis ; iar altora, chiar în timpul navigațiuneĭ dacă eraŭ în apropierea insuleĭ, și le spunea în ce parte e maĭ bine sĕ debarce, și să-'șĭ așeḑe năvile. Uniĭ ḑic că li s'ar fi arĕtat Achile fiind chiar deșteptĭ, tot ca și Castor și Polux, pe catarge saŭ în vîrful vergelor, picurilor saŭ antenelor. Prin acésta eĭ voiaŭ a părea maĭ visibilĭ și ast-fel, îmbărbătându-le curagiul le aducea scăpare. Achile, însă, se arăta numaĭ acelora cari veniaŭ în apropiere de insulă. Uniĭ susțineaŭ că aŭ vĕḑut în vis pe însuși Patroclu.

Arrian mărturisește a povesti acestea auḑite de la alțiĭ: cari, saŭ aŭ debarcat, eĭ în persónă, în insulă, saŭ că le aŭ auḑit și eĭ de la alțiĭ.— Principalul, e că luĭ (Arrian), nu i se par *nedemne de creḑut :* și nicĭ nu póte fi alt-fel de vreme ce „Achile este un eroŭ, din causa „nobleței, frumuseței și tăria inimeĭ ; din „causă că a murit june ; că a fost cântat de „Omer: în fine, că a fost atât de constant în „cultivarea iubireĭ și amicieĭ, că după per„derea amiculuĭ sĕŭ, el singur a căutat „mórtea.“

Acestea sunt detaliurile ce se cunosceaŭ asupra templuluĭ din insula Șerpilor, în timpul luĭ Arrian, sub Adrian, adică după începutul secoluluĭ al doilea, d. Chr.

In timpul luĭ Strabon, sub Tiberiu, acéstă insulă era departe de continent 500 stadiĭ, mĕsurate de la gura cea maĭ apropiată a

---

[2]) Uniĭ, pretind că acéstă insulă ar fi acea de la gura Nipruluĭ (Borusthene) ; ruinele templuluĭ luĭ Achile sunt însă o probă sigură că insula cântată este acea de la gurile Dunăreĭ.

d] Revista Română pag. 406. Ión Ghică. *Dacia Vechiă.*

[3]] Arriani Opera. pag. 132-135. ed. Nicolaĭ Blancardi. Amsterdam 1683. [Bibl. Britisch Museum].

Dunărei (cam 60 mile marine,—din care se vede cu cât țĕrmul a înaintat în mare).

Drumul de la acéstă insulă spre Taurida, se numia *drumul luĭ Achile.*

In carta rîdicată de Veneţianĭ, în al XIII° secol, şi al cărui original se găsia, către finele secolului al XVIII° în biblioteca San-Marco (astădĭ se găseşte în palatul Dogilor), şi despre care am maĭ vorbit adesea-orĭ, acéstă insulă se vede cu mult maĭ mare, relativ la surfaţa mărei Negre, de cât astădĭ ; ceva maĭ mult, la Sudul sĕŭ, în o direcţie E. W., se vĕd desinate doă insule, mult maĭ micĭ, fie-care cu o surfaţă corespundĕtóre aceleĭ a întregĭ insule de astădĭ, şi avênd câte treele scris alăturĭ espresiunea **fedonxi.** Insula mare avea forma uneĭ inimĭ întórse cu vêrful spre E, — Nu maĭ remâne îndoială că espuse valurilor cele doă micĭ aŭ dispărut şi că acea mare (actuala) a fost deformată prin mâncăturele apeĭ.

Din resturile templuluĭ, ale căror ruine aŭ fost cu precisiune determinate, în planul scos insuleĭ de ingineriĭ Comisiuneĭ Europeene, [4]) se maĭ vĕd óre-care urme ; resturile constat că templul terminase, probabil după ce fusese jefuit, prin un incendiu.

Mulţĭ autorĭ aŭ maĭ vorbit, despre acéstă insulă, [5]) dar neputêndu-mĭ'ĭ procura maĭ mult timp spre a 'ĭ consulta, convenabil, 'ĭ recomandăm lectorilor cari ar avea ocasiune de a 'ĭ avea la îndĕmână.

Sub dominaţiunea Ruşilor, se ḑice, multe obiecte antice fură descoperite şi transportate în Rusia.

Pe puntul cel maĭ înalt al terenuluĭ, Rusia construi, între 1846 şi 1847, un far. Comisiunea Europeeană a Dunărei 'l repară şi 'ĭ puse un nou aparat luminător.

In 9 Septembre (st. n.) 1854, *insula Şerpilor* servi de punt de întâlnire generală escadrelor reunite ale puterilor cari făcuseră declaraţiunea de resbel Rusieĭ :

Flota francesă, se compunea din doă escadre : una comandată de vice-amiralul Hamelin şi a doa de vice-amiralul Bruat.

Flota englesă era sub comanda amiralilor Dundas şi Llyons.

Flota turcă, sub comanda luĭ *Capitan-Paşa,* era compusă din opt corăbiĭ de linie.

Ruinele fură descoperite în 1856[a]), şi se credu mult timp a fi fost acele ale unuĭ templu al ḑâneĭ Thétis.

In tóte timpurile acéstă insulă,—un adevĕrat dar divin pentru navigatorĭ, maĭ cu sémă din causa ţermurilor jóse ale delteĭ Dunărei—servi de punt de orientare a bastimentelor, fie pentru intrarea în Dunăre, fie pentru a se dirige către diferitele punte ale ţermurilor N.-W. ale mărei Negre.

Se pretinde că acéstă insulă ar fi avut chiar un mic port, în partea despre S.-E., adăpost destul de bun, numaĭ în contra vêntuluĭ de la N.-W., şi pentru vase maĭ micĭ.— In vecinătatea acestuĭ pretins antic port s'a găsit o mulţime de spărturĭ de óle, din cari unele desinate, cu niște culorĭ viĭ şi bine conservate.

Nu maĭ remâne nicĭ o îndoială că, pe lângă templul luĭ Achile, celebritatea acesteĭ insule trebue să se fi mărit prin acea că, fiind în calea tutulor drumurilor din acéstă regiune a mărei, trebue să fi fost mult timp cuibul piraţilor ce infestaŭ acéstă mare pênă la 1856, şi în contra cărora, cu doă miĭ de anĭ maĭ înainte, chiar marele Pompeiŭ trebui a face o espediţiune.

Adese-orĭ se găsesc prin insulă monede *eline, romane, veneţiane; genovese,* etc., maĭ la fie-care pas ; aceste monede sunt rĕmase fie de la dominaţiunea acestor *neamurĭ,* fie de la corăbiele *lor,* jefuite de piraţĭ.

---

[4]) Veḑĭ Charta gurilor Dunărei, publicată de Comisiune, I° ediţiune.

[5]) Scymni Chii, ***Orbis Descriptio.*** Europa 790-795. pag. 228.—Pindar.—Euripide, *Iphig. in Taur.*—Ammian Marcelin lib. XXII. 8. — Pausanias in *Laconicis.*— Contele Ión de Potocki. op. cit. — etc.

a) ***Revista Română.*** pag. 406. Ión Ghica. ***Dacia Vechiă.***

De la numele acesteĭ insule pare a se fi numit orașul **Ophiusa**, din apropierea gureĭ Nistruluĭ. a)

Dominațiunea acesteĭ insule, ar fi avut o importanță capitală dacă natura ar fi dotat'o cu un port sigur, (ea ar fi fost cheia măreĭ Negre în acéstă regiune); dar ast-fel cum e, o adevĕrată stâncă de piatră, stearpă, neproductivă, neoferind nicĭ un adăpost sigur vaselor, ea nu eccită nimănuĭ pofta de a o cuceri.— Pe lângă far, singura întrebuințare innemerită ce, credem, i s'ar putea da, *după ce se va curăți de șerpĭ*, ar fi instalarea unuĭ observator de astronomie și meteorologie, un stabiliment de băĭ de cea maĭ curată apă de mare, și un penitenciar pentru soldațĭ.

Politicește, Insula Șerpilor urmă sórța Delteĭ Dunăreĭ: smulsă de la Turcĭ, în 1812 ea remase în stăpânirea Rusieĭ pênă în anul 1854; tractatul de la Paris, o incorporă Moldoveĭ: un *șurup* diplomatic o dete, împreună cu Delta, Turcieĭ, care o stăpâni pênă în 1878. Tratatul de la Berlin, o incorporă Românieĭ care o întrebuințésă a trimite un caporal cu doĭ soldațĭ spre a rîdica în tóte ḑilele pavilionul național și glorifia pe Dumneḑeu, a căruĭ putere o admiră, or de câte orĭ 'șĭ arunc ochiĭ în giurul orisontuluĭ.

Prin o încheiare internațională, farul este în sarcina Comisiuneĭ Europeene, care și în insulă, ca, la gura Dunăreĭ Sulina, ar putea arbora un pavilion, alăturĭ cu acel românesc; căcĭ, cum ḑicea bietul La Fontaine: *La raison du plus fort est toujours la meilleure;* saŭ, cum ar ḑice Românul: *Șapte lupĭ, chiar sătuĭ, aŭ tot-dé-una maĭ mult drept de cât un epure ne-mâncat.*

a) Ion Ghica. *Dacia vechiă.*

FINELE CARȚEĬ ÎNTĂIA

TABLĂ DE MATERIĬ.

CELE DOĂ NUME.

Pagina

A. Numele Dunăreĭ 1
Despre originele principalelor nume ale Dunăreĭ . 2
B. Numele mărei Negre 5

CARTEA I.

Istoricul principalelor punte.

CAP. I. *De la Orșova la Vidin.*

§ 1. Orșova vechiă (Rușiava) 9
„ 2. Ducepratul 14
„ 3. Capela Coroneĭ . . . . . ib.
„ 4. Ada-Kaleh [Orșova saŭ Rușiava Noă] . . . ib.
„ 5. Fortul „Elisabeta“ 16
„ 6. Cetatea Oreava . . . . . ib.
„ 7. Gura Văieĭ . . . . . ib.
„ 8. Insula Banuluĭ 17
„ 9. Satul Șipul 17
„ 10. Schelea Cladoveĭ 17
„ 11. Cladova 18
„ 12. Cămpul din sus de Severin 19
„ 13. Turnul Severin 20
„ 14. Cerneții 28
„ 15. Valea Topolniței 30
„ 16. Batoți . . . . . ib.
„ 17. Insula Corbuluĭ . . . . . ib.
„ 18. Bîrza Palanca . . . . . ib.
„ 19. Isvorul frumos 31
„ 20. Racoviță . . . . . ib.
„ 21. Vîrf . . . . . ib.
„ 22. Florentinul, Fiorentinul saŭ Fleurtinul . . ib.
„ 23. Cetatea 32
„ 24. Calafat 33

CAP. II *De la Vidin la Gura Oltuluĭ.*

§ 1. Vidinul 38
„ 2. Vidin — Arcer Palanca 49
„ 3. Arcer Palanca . . . . . ib.
„ 4. Lom Palanca 50
„ 5. Cibru saŭ Cibrița 50
„ 6. Nedeia 51
„ 7. Ruinele de la Rahova 52
„ 8. Rahova . . . . . ib.
„ 9. Bechetul 57
„ 10. Selanovcea . . . . . ib.
„ 11. Ostrovul . . . . . ib.
„ 12. Vadinul . . . . . ib.
„ 13. Grosdibod 58
„ 14. Ghighiul . . . . . ib.
Celeul 59
„ 15. Corabia 60
„ 16. Islazul 62

CAP. III. *De la Gura Oltuluĭ la Gura Argeșuluĭ.*

§ 1. Sultanieh 63
„ 2. Turnul Măgurele 64
„ 3. Troianul 67
„ 4. Nicopole 68
Bătălia de la Nicopole 69
„ 5. Olti 81
Belina 82
„ 6. Ţîmnicea . . . . . ib.
„ 7. Sistov . . . . . ib.
„ 8. Vardinul 85
„ 9. Malul de jos . . . . . ib.
„ 10. Slobodia . . . . . ib.
„ 11. Ruşciucul 86
„ 12. Giurgiul 89
„ 13. Turtucaia 98

CAP. IV. *De la Gura Argeșuluĭ la Gura Siretuluĭ.*

§ 1. Olteniţa 99
„ 2. Silistra 101
Arab-Tabia 111
Medgidieh-Tabia 112
„ 3. Călărașiĭ 113
„ 4. Frontiera Româno-Bulgară 115
„ 5. Ostrovul 118
„ 6. Gosubal . . . . . ib.
„ 7. Rasova 119

Pagina

„ 8. Molul lui Theodosiu cel mare 119
„ 9. Cernavoda 121
„ 10. Hîrşova sau Cărsova 122
„ 11. Cetatea de flote 124
„ 12. Gura Ialomiţei şi puntul Vadul Oii 125
„ 13. Brăila 126
„ 14. Principalele punte istorice în giurul Brăilei:
a) Monumentul 138
b) Podul dis al lui Darie 139
c) Ghecetul 140
„ 15. Punte de ore-care importanţă istorică pe *Dunărea vechiă.*
a) Igliţa 142
b) Măcinul 145
Monitórele.
c) Perderea lui *Lufti-Gélil* 147
d) Perderea lui *Duba-Seifi* 148

CAP. V. *De la Gura Siretului la Gura Prutului.*

§ 1. Gherghina 150
„ 2. Molul lui Traian de la Nordul Dunărei . . 154
„ 3. Podul de la Barboşi 155
„ 4. Galaţi 157
Istoricul sumar al chestiunei Dunărei . . . 169
„ 5. Lacul Brateşul 172

CAP. V. *De la Gura Prutului la Ţermurile mărei.*

§ 1. Carantina pe la Gura Prutului 173
„ 2. Renii . . . . . ib.
„ 3. Rakel 174
„ 4. Cartalul 175
„ 5. Issaccea . . . . . ib.
„ 6. Nicoliţelul 184
„ 7. Satu-Nou şi Terraponte 185
„ 8. Polonii . . . . . ib.

Pagina

„ 9. Ceatalul 186
„ 10. Tabacul . . . . . ib.
„ 11. Ismailul . . . . . ib.
„ 12. Ambele Chilii 190
„ 13. Tulcea 198
„ 14. Prislava 200
„ 15. Mahmudieh . . . . . ib.
„ 16. Cetăţuia 201

CAP. VII. *De la Varna la Constanţa.*

§ 1. Varna 202
Bătălia de la Varna 203
„ 2. Ecréné 208
„ 3. Balcik . . . . . ib.
„ 4. Cavarna 209
„ 5. Bizone . . . . . ib.
„ 6. Mangalia . . . . . ib.

CAP. VIII. *De la Constanţa la Gurile Dunărei.*

§ 1. Constanţa 210
„ 2. Istria sau Istriopolis 224

CAP. IX. *Gurile Dunăreĭ.*

§ 1. Delta vechiă 226
„ 2. Sulina 233

Doă afacerĭ militare.

Nóptea de la 10 la 11 Iunie 1877 235
Ţilele de 9 şi 10 Octomvrie 236

CAP. X. Cetatea Albă 237

APENDICE.

Insula Şerpilor . . . . . .